LINGVISTICĂ ȘI CULTURĂ

Omagiu profesorului Ilie Dan

TIPO MOLDOVA

Scanned with OKEN Scanner

LINGVISTICĂ ŞI CULTURĂ

Omagiu profesorului Ilie Dan

Coordonator: Vasile Diacon

Scanned with OKEN Scanner

Coperta: *Cristian Almăşanu*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

OMAGIU. DAN, ILIE
Lingvistică şi cultură : omagiu profesorului Ilie Dan la împlinirea vârstei de 70 de ani / coord.: Vasile Diacon. - Iaşi : Tipo Moldova, 2009
ISBN 978-973-168-044-6

I. Diacon, Vasile (coord.)

82(498) Ilie,D.

Redactor: *Aurel Ştefanachi*

ISBN 978-973-168-044-6

© Tipo Moldova

Editura Tipo Moldova este acreditată de Consiliul Naţional al Cercetării Ştiinţifice din Învăţământul Superior (C.N.C.S.I.S.)

Iaşi, 2008

Tipo Moldova,
E-mail: office@tipomoldova.ro

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Diacon (Iaşi)

PROFESORUL ILIE DAN LA 70 DE ANI

I. Un destin

„Nasc şi la Moldova oameni"
(Miron Costin).

Ilie DAN s-a născut la 11 septembrie 1938, în comuna Pârteştii de Jos, judeţul Suceava, fiind al doilea copil din cei nouă ai familiei Gheorghe şi Veronica DAN. Tatăl său a rămas orfan de ambii părinţi la vârsta de 7 ani, fiind obligat încă din copilărie să fie *slugă* (acesta era termenul în epocă) la familii bogate, la preoţi şi vreme de mai mulţi ani la un boier din Albeşti, judeţul Botoşani. Aşa se explică faptul că, atunci când s-a căsătorit, singura lui avere erau şapte prăjini de pământ. Veronica, tot fiică de ţărani din aceeaşi comună, s-a căsătorit la 15 ani (cu dispensă mitropolitană) şi, spre deosebire de soţul său care era şi a rămas analfabet până la sfârşitul vieţii („titlul meu de noblețe", afirma Ilie Dan), era ştiutoare de carte (urmase şase clase), îi plăceau poeziile şi cântecele, deşi, din cauza evenimentelor şi a odraslelor, n-a dansat niciodată în cei nouăzeci de ani cât a trăit.

Ilie Dan a început învăţătura în 1945, la şcoala primară din localitatea natală. A absolvit-o în 1952, înscriindu-se în acelaşi an la Şcoala Medie nr. 1 - băieţi (azi, Colegiul „Ştefan cel Mare") din Suceava, pe care a absolvit-o în 1955. Timp de un an a funcţionat ca inspector statistic (un fost corigent la matematică!) la Sfatul Popular Raional Gura Humorului. La 17 ani, atunci, a început să înţeleagă viaţa şi a învăţat două lucruri de neuitat, care i-au fost de folos: mersul pe bicicletă şi dactilografia. Dar, în timpul liber, citea statornic la biblioteca din oraş, primind, în urma unui concurs, prima diplomă şi insignă de „Prieten al cărţii". Şi prieten al lor a rămas!

Scanned with OKEN Scanner

Între 1956-1961, Ilie Dan a urmat cursurile Facultății de Filologie de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași. A absolvit-o cu examen de stat (licență) cu media 9,75, iar cu media generală pentru cei cinci ani – 9,87, fiind declarat șef de promoție. Din perioada studiilor universitare sunt de semnalat trei aspecte care „amenințau" viitoarea sa carieră:

a) participarea la activitatea cercurilor științifice stundețești (pe cel de *Lingvistică* l-a și condus). În 1960, la Cluj, la sesiunea pe țară a cercurilor științifice studențești, a obținut premiul I, cu o lucrare referitoare la revistele literare ieșene din perioada interbelică;

b) participarea activă (cu proză scurtă) la cenaclul literar al facultății, vizitat cu o ocazie de regretatul Petru Comarnescu, care a și notat în jurnalul său: „Apoi au citit versuri studenții Sergiu Adam, Ion Popescu, George Cârligeanu, acesta orb, Stoian, Grigoriu, Iacoban, Ilie Dan, acesta din urmă nu versuri, ci proză despre foametea din Bucovina din 1938. Prozatorul are talent...Ilie Dan mi-a pus întrebări mai interesante, înainte" (*Documentar memorialistic*, Suceava, 2005, p. 33);

c) în timpul studenției, Ilie Dan a început, modest desigur, activitatea științifică orientată în două direcții, care valorificau pregătirea sa filologică: *istorie literară* și *lingvistică*. Ca și ceilalți colegi ai generației sale, și el a avut șansa de a se forma sub „bagheta" unor profesori de excepție ca statut moral și intelectual: N. I. Popa (fratele scriitorului Victor Ion Popa), Alexandru Dima, Alexandru Zacordonet, Alexandru Husar, Ștefan Cuciureanu (originar din Bucovina), Theofil Simenschy (care i-a spus lui Ilie Dan: „mata ești prietenul meu!"), Dumitru Gafițanu, Gavril Istrate și Constantin Ciopraga. Cu ultimii doi avea să colaboreze mai târziu la editarea operelor lui Sextil Pușcariu și Mihai Codreanu.

După absolvirea facultății a fost numit asistent, la 17 septembrie 1961, la Catedra de limba română de la Universitatea din Iași, parcurgând întreaga ierarhie didactică, fiind numit, prin concurs, profesor titular în 1993. A ținut seminarii și cursuri la Facultatea de Filologie și la cea de Teologie ortodoxă (la aceasta chiar de la înființare, la anul al III-lea, Teologie-Litere). În ultimi trei ani de activitate a predat un curs de *Onomastică românească*,

Scanned with OKEN Scanner

pentru cei înscrişi la masterat la Facultatea de Litere. Disciplina pe care a slujit-o cu pricepere şi pasiune rămâne, pentru întreaga carieră, *Istoria limbii române (Gramatica istorică)*. Dar Ilie Dan a predat şi alte discipline, între care: *Lingvistică generală, Lingvistică romanică*, *Dialectologie*, *Psiholingvistică,* şi *Biblioteconomie*, ultimele două fiind cursuri facultative, la care se înscriau studenţi şi de la alte secţii sau facultăţi.

Ca profesor, a participat la congrese internaţionale (Bucureşti, Avignon, Aix-en-Provence, Marsilia, Loches, Nisa), la colocvii şi sesiuni ştiinţifice (Iaşi, Suceava, Bistriţa, Oneşti, Focşani, Bacău, Rădăuţi, Vaslui, Timişoara, Vatra Dornei, Piatra Neamţ), ca şi la acţiuni organizate de Casa Corpului Didactic în diferite oraşe din Moldova.

Între 1975-1978, Ilie Dan a funcţionat ca lector de limba română la Universitatea „Provence" din Aix-en-Provence (Franţa). Pentru studenţii francezi a predat trei ani de studiu cu următoarea structură: *Iniţiere* (anul I), *Nivelul II* (anul II) şi *Curs de literatură şi civilizaţie românească* (anul III). Cursurile au fost frecventate de studenţi de la toate facultăţile. Dacă a început activitatea cu opt studenţi, la terminarea stagiului, în cei trei ani de studiu, erau înscrişi 312 cursanţi, fiind lectoratul român (dintre cele existente atunci) cu cei mai mulţi audienţi. Pentru aceştia, profesorul român a multiplicat lucrarea *Le verbe roumain*. Datorită activităţii sale, a fost numit în Comisia pentru laboratoare a Universităţii şi membru în comitetul de redacţie al revistei facultăţii *Cahiers d'études romanes* (singurul lector străin), în care, de altfel, a publicat (chiar şi după întoarcerea în ţară) mai multe studii şi recenzii, legate de limba şi literatura română.

Ca lector de limba română, el a organizat (cu materiale proprii aduse din ţară, inclusiv prosoapele ţesute de mama sa pentru înmormânrtare!) două expoziţii: *Cunoaşteţi România?* şi *Itinerar turistic în România*, seri de poezie românească, audiţii muzicale şi conferinţe (*Mănăstirile din Nordul Moldovei*, *Eminescu*, *Brâncuşi*, *Marin Preda*) şi a publicat articole în ziarele *Le Soir* (Paris), *Le Provençal* şi *Le Meridional* (Marsilia). El a înregistrat, de asemenea, pe benzi magnetice, lecţiile de limba română (pe baza conversaţiei) precum şi poezii de Eminescu, Blaga, Bacovia, Labiş,

Scanned with OKEN Scanner

Nichita Stănescu, Ana Blandiana şi Marin Sorescu (la anul al III-lea a realizat, cu ajutorul studenţilor, traduceri în franceză din aceşti creatori români). În timpul sejurului său, profesorul a reuşit să obţină burse pentru 30 de studenţi francezi, care au participat la cursurile de vară de la Braşov şi Sinaia. Cu ocazia Centenarului Independenţei României, Ilie Dan a organizat (9-10 decembrie 1977), la Aix-en-Provence şi Marsilia (aici delegaţia română a fost primită de primarul oraşului) un colocviu franco-român, la care, pe lângă personalităţi franceze din domerniu, au participat şi profesori români, între care academicienii Dan Berindei şi Gheorghe Platon. Evenimentul, ca şi alte activităţi organizate de „la section de roumain", a fost consemnat în presa din mai multe oraşe provensale. În ultimii doi ani de activitate, lectorul român a făcut parte din comitetul executiv al *Centre universitaire de la Romania* (cu sediul la Malaga, Spania), care organiza profesorii, cercetătorii şi studenţii pentru studierea limbilor şi literaturilor romanice. Despre activitatea sa au trimis câte un raport Rectoratului Universităţii din Iaşi domnii Jean-Claude Bouvier, prorector şi Guy Mercadier, decan. Acesta din urmă scria, printre altele, rectorului universităţii ieşene: „Expozeul precedent, totuşi succint, afirmă excepţionala activitate depusă de domnul profesor Ilie Dan. În şedinţa din 28 iunie 1978 Consiliul Institutului de Limbi Romanice şi din America Latină a exprimat în unanimitate domnului Ilie Dan recunoştinţa sa pentru strălucirea pe care a ştiut să o dea limbii şi culturii ţării sale".

Pentru întâia oară în Franţa, Ilie Dan a organizat şi o oră de primire-conversaţie (de „deschidere" spun francezii), în cadrul căreia se întâlnea cu publicul larg (medici, ingineri, comercianţi), care doreau să viziteze România, prilej cu care primeau toate informaţiile necesare şi pliante.

Despre activitatea lui Ilie Dan s-a scris (cu fotografii) în ziare din Provence, dar şi în publicaţii româneşti: *România liberă*, *România literară*, *Luceafărul*, *Tribuna României*, *Cronica*, *Flacăra Iaşului*, ş. a.

Ilie Dan a obţinut titlul de *doctor în filologie* la 8 iulie 1976, în cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi cu teza *Toponimia Văii Solonetului* (multiplicată în 1979 şi tipărită în 1980 cu titlul

Scanned with OKEN Scanner

Toponimie şi continuitate în Moldova de Nord), având ca îndrumător pe profesorul Gavril Istrate.

El a predat mai multe discipline timp de câţiva ani şi la universităţi particulare din Iaşi: „Dimitrie Cantemir", „Eminescu" şi „Mihail Kogălniceanu".

Pe lângă activitatea didactică şi cea ştiinţifică, profesorul ieşean a desfăşurat şi o variată activitate culturală, concretizată în iniţiative (precum cea de la Biblioteca Municipală „Gh. Asachi" intitulată *Scriitori români la Iaşi*), conferinţe, expuneri şi prezentări de cărţi în unele oraşe din Moldova, la case memoriale (Eminescu, Creangă, Alecsandri, Negruzzi, Gane, Codreanu, Topîrceanu, I. I. Mironescu) şi la salonul internaţional de carte de la Iaşi.

Timp de peste 35 de ani, a colaborat statornic la Radio Iaşi în cadrul unor emisiuni ca *Grai şi suflet românesc* şi *Zăbavă printre oameni şi cărţi*. A avut şi două emisiuni speciale: *Iaşul amintirilor* şi *Povestea unui nume* (până în februarie 2008).

Ilie Dan este membru al Uniunii Scriitorilor din România, al Societăţii Scriitorilor Bucovineni şi al Societăţii Române de Lingvistică Romanică (al cărei premiu l-a primit în 1975). Este preşedinte de onoare al Fundaţiei Culturale *I. I. Mironescu* (Neamţ) şi cetăţean de onoare al comunelor: Pârteştii de Jos (Suceava) şi Tazlău (Neamţ). A primit diploma jubiliară *Mihai Eminescu-Veronica Micle* din partea Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, Diploma de Excelenţă din partea Filialei ieşene a Uniunii Scriitorilor din România, Diploma de Excelenţă din partea Societăţii „Astra" – Despărţământul „Mihail Kogălniceanu" Iaşi, „pentru merite deosebite în promovarea culturii scrise în spaţiul românesc".

A fost pensionat în anul 2001.

*

* *

Scanned with OKEN Scanner

II. Un om al cărților

„Aș putea spune, fără a greși, că niciunul dintre profesorii Facultății de Litere din Iași nu a publicat mai mult și nu este atât de prezent în lumea științifică și publicistică".

(Ion Popescu Sireteanu, *Profesorul Ilie Dan la 65 de ani*).

Afirmația de mai sus este concretizată de bogata și variata activitate științifică și literară a profesorului Ilie Dan. Până acum el a publicat la edituri din București, Timișoara, Iași și Botoșani 31 de volume (dintre care unul în colaborare cu Anca Simireanu). În reviste de specialitate din țară și din străinătate (Franța, Italia, Polonia și Republica Moldova), el a semnat un număr de 77 de studii, 134 de articole, 106 recenzii și 14 prefețe la volumele unor autori din Moldova. De asemenea a îngrijit 26 de ediții critice din diferiți autori români (I. I. Mironescu, M. Codreanu, Octav Botez, I. Creangă, Sadoveanu etc.). El a tradus și două volume din limba franceză: *Tartarin din Tarascon* de Daudet (Polirom, Iași, 1998) și *Societatea rafinată* de Muchembled (Cartier, Chișinău, 2004).

Activitatea științifică și publicistică a profesorului Ilie Dan a avut ca obiect de studiu, indiferent de tematica abordată, limba și literatura națională în originalitatea și evoluția lor din punct de vedere temporal și spațial. Ea s-a orientat în trei direcții principale: a) lingvistică și filologie; b) onomastică românească. O altă coordonată a contribuției sale în acest domeniu o reprezintă *critica și istoria literară*, în legătură cu care se află, începând cu volumul de debut – *Contribuții* (1978), urmat de altele zece, apărute până în septembrie 2008.

Lucrările de lingvistică (studii, articole, volume) se referă, în mod deosebit, la aspecte din istoria limbii române, fie cu caracter general (originea și evoluția limbii române, teritoriul de formare, locul ei între limbile romanice, lexicul latinesc al limbii române etc.), fie la unele particulare (vocativul românesc, postpunerea articolului, termeni creștini de origine latină), unele studii din această ultimă categorie fiind publicate în Franța și Polonia. Din

Scanned with OKEN Scanner

acest punct de vedere, lăsând de o parte studiile şi articolele de ascest gen, merită menţionate volumele: *Contribuţii la istoria limbii române*(1983); *Altfel de martori* (2002), cu valorificarea operei lui Sextil Puşcariu, A. Philippide şi Theofil Seminschy; *Probleme de filologie română* (2003) şi primele două părţi din *Contribuţii la filologia şi onomastica românească* (2008). O menţiune aparte merită şi volumul *Lingvistică şi filologie* (2008) dedicat părinţilor săi. Îndeosebi, în prima parte din volumul publicat în 2003 sunt dosebit de valoroase studiile următoare: *Româna – limbă romanică*; *Continuitatea populaţiei daco-romane în Dacia*; *Teritoriul de formare a limbii române*; *Individualitatea limbii române*; *Le lexique latin du roumain* (*Aspects particuliers*).

Ne permitem să citäm ultima pagină a cărţii: „Limba română a rămas şi ne-a statornicit, prin cuvinte, în spaţiul de la Dunăre, Mare şi Carpaţi.

Ea ne-a dat conştiinţa romanităţii, determinarea unui popor care a năzuit statornic spre pace şi libertate, semnificativ unităţii etnice, fiind limba ţinuturilor româneşti şi instrumentul cultural al naţiunii române.

Comoară şi lumină în timp, devenire istorică şi înălţare sufletească, limba noastră e monumentul măreţ al timpului românesc" (*Imn limbii române*).

Şi în volumul *Lingvistică şi filologie* întâlnim o tratare judicioasă şi pertinentă a unor aspecte din istoria limbii noastre, ca în studiile: *Unele aspecte ale articolului românesc*, *A proposito de la posposicion del articulo rumano* (apărut la Paris în 1979), *Termeni creşteni de origine latină în limba română*, *Preocupări filologice la „Şezătoarea"*, *Titu Maiorescu şi problemele limbii române*.

În legătură cu volumul *Probleme de filologie română*, Ion Popescu – Sireteanu nota următoarele, în finalul recenziei sale din *Revista Română:* „Cartea profesorului Ilie Dan excelează prin idei clar exprimate şi printr-o mare bogăţie de informaţii, astfel că cititorul dobândeşte, pe de o parte, numeroase informaţii privitoare la istoria limbii române, iar pe de alta, i se pune la îndemână o bogată listă bibliografică (fiecare capitol se încheie cu bibliografia problemei).

Scanned with OKEN Scanner

Această lucrare, adăugată la multe altele publicate de Ilie Dan, contribuie la conturarea unei însemnate personalități a culturii româneşti actuale".

Acelaşi universitar ieşean, într-o recenzie din *Bucovina literară*, încheia astfel: „Această ultimă apariţie editorială a lui Ilie Dan cuprinde, cum am văzut, importante cercetări lingvistice şi filologice, care au menirea de a contribui la formarea unor noi generaţii de intelectuali". I. Nedelea, într-o cronică intitulată *Din dragoste pentru limba română*, nota următoarele: „autorul face operă de cultivare a limbii atât prin alegerea şi tratarea subiectelor, cât şi prin propria scriitură".

Preocupări filologice întâlnim şi într-o altă carte a lui Ilie Dan, apărută în 2008: *Contribuţii la filologia şi onomastica românească.* Ne întâmpină, pe de o parte, valorizarea, din perspectivă modernă, a operei unor mari lingvişti şi filologi români, precum Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, Alexandru Lambrior, Alexandru Philippide, Ioan Bianu şi Sextil Puşcariu, numit, *à juste titre*, „un savant european". O notă aparte reprezintă studiul *Dimitrie Onciul şi ortografia românească*, fiindcă Ilie Dan este singurul cercetător care a semnalat şi comentat *Îndreptarul* apărut la Viena în 1883, datorat celebrului istoric (născut la Straja, în Bucovina), fost membru al Academiei Române. Inedită şi foarte interesantă este a doua secţiune a cărţii *Traducere şi adaptare*, în care întâlnim următoarele studii: *Traduceri din Eminescu, în Franţa şi Olanda*; *Nicolae Gane, traducător din Dante*; *Poveştile lui Creangă în versiune franceză* şi *Theofil Simenschy şi colecţia lui Ispirescu.*

Cartea a fost caracterizată scuccint, dar exact, de Ion Paranici, într-o recenzie purtând titlul *Elogiu şi rigoare ştiinţifică*, al cărei final este următorul: „Prin toate fibrele lui, opul la care ne referim poate declanşa şi susţine, în cazul multor intelectuali, bucuria lecturii."

Activitatea filologică a lui Ilie Dan include şi o componentă specială, el devenind, între 1968-2008, unul dintre cei mai cunoscuţi şi apreciaţi editori din ţară. În acest domeniu, el a urmărit constant publicarea, în ediţii critice, a scriitorilor din Moldova, unii dintre ei pe nedrept uitaţi sau valorizaţi incomplet sau chiar nedrept,

Scanned with OKEN Scanner

fiind, cum a mărturisit-o public de mai multe ori, un „arheolog" literar.

Pe de altă parte, profesorul ieşean a avut în vedere pe scriitorii consideraţi – după opinia lui Şerban Cioculescu – „de raftul al doilea". Colaborând, timp de patru decenii, cu edituri din Bucureşti (Editura pentru literatură, Editura Minerva, Editura Albatros), Iaşi (Junimea, Vasiliana, Timpul) şi Timişoara (Augusta), filologul din Iaşi a pus la dispoziţia cititorilor opera autorilor studiaţi în colecţii de prestigiu ca: „Scriitorii români", „Restitutio", „Biblioteca pentru toţi", „Litere" ş. a. Au fost îngrijite (ediţie, prefaţă, aparat critic, note, glosar) operele lui I. I. Mironescu (2), Nicolae Gane (3), Al. O. Teodoreanu (4), C. Hogaş, Mihai Codreanu (2), G. Topîrceanu, Al. Cazaban, Octav Botez, Delavrancea (2), D. D. Pătrăşcanu.

O menţiune particulară merită nişte ediţii speciale, datorate lui Ilie Dan, de mare utilitate pentru cercetători, studenţi, profesori şi elevi, precum: *Studii despre Ion Creangă* (2 volume, 1973), *Studii despre opera lui Sadoveanu* (1977), *Destinul unui clasic: Ion Creangă* (1989), ca şi cele două ediţii (apreciate în ţară şi în străinătate) din opera creatorului şcolii lingvistice de la Cluj – Sextil Puşcariu: *Cercetări şi studii* şi *Limba Română*, vol. I.

În ultimii ani, Ilie Dan coordonează colecţia *Texte literare comentate* la Editura „Vasiliana" din Iaşi, în cadrul căreia au apărut până acum: Delavrancea, Topîrceanu, Brătescu-Voineşti, O. Goga, – Ilie Dan; V. Alecsandri, I. L. Caragiale, G. Coşbuc – Anca Simireanu, toate volumele ţinând cont de programa şcolară şi de lectura suplimentară recomandată elevilor din clasele a II-a – a VIII-a.

Dar preocuparea constantă a lui Ilie Dan, ca lingvist, rămâne, fără îndoială, onomastica românească ca studiu al numelor proprii: de locuri şi de persoane; el este considerat unul din specialiştii români din acest domeniu, lucrările sale fiind apreciate, chiar şi în detalii, de Al. Zub, Eugen Pavel, Ion Popescu-Sireteanu, Ion Nuţă, Ion Paranici, şi de autorul acestor rânduri (cu referire la cartea din 2008). Cu privire la acest spaţiu de cercetare, în afară de teza de doctorat – *Toponimie şi continuitate în Moldova de Nord*, în 1980 (care mai mulţi ani a făcut parte din bibliografia pentru

Scanned with OKEN Scanner

admiterea la doctorat – specialitatea Limba română) - , Ilie Dan a mai publicat şi următoarele volume: *Numele de locuri în limba română* (2002), *Studii de onomastică* (2006), *Nume proprii româneşti* (2006) şi *Contribuţii la filologia şi onomastica românească* (2008). El este şi autorul *Cursului de toponimie românească*, multiplicat la Bacău, în 1995. Pe lângă acestea, domnia sa a semnat mai multe studii în reviste de specialitate din ţară („Limba română", „Cercetări de lingvistică", „Studii şi cercetări de onomastică" ş. a.), din Franţa („Cahier d'études romanes") şi Republica Moldova („Limba română").

A participat cu comunicări privitoare la toponimia românească la reuniuni ştiinţifice de la Iaşi, Bacău, Focşani, Bistriţa şi Suceava, ca şi la Aix-en-Provence, Marsilia şi Loches (Franţa).

În toate contribuţiile sale în acest domeniu (cărţi, studii, articole), Ilie Dan a urmat cu consecvenţă două direcţii: una se referă la chestiuni cu caracter general, fundamentale în cercetările de onomastică, precum raportul dintre apelative şi toponime, toponimie şi istorie, raportul nume proprii-nume comune, relaţia dintre numele de loc şi numele de persoană, implicaţiile istorice în studiul toponimiei româneşti, analiza lingvistică în toponimie. Toate acestea au implicat o abordare interdisciplinară pe baza unor criterii de lingvistică generală, dar şi invocarea unui material toponimic din limba română şi din alte limbi europene; o altă orientare are în vedere cercetări parţiale, strict limitate, aşa cum o întâlnim în amplele studii intitulate *Sufixele în toponimia românească*, *Formarea numelor de familie româneşti*, *Observaţii asupra toponimiei Văii Solonetului*, *Numele proprii în opera lui Creangă*.

Din motive de spaţiu, reluăm aici doar două referinţe privitoare la lucrările de toponimie ale lui Ilie Dan, aparţinând profesorului univ. dr. Ion Poescu-Sireteanu, el însuşi un cercetător avizat în acest domeniu: „Rezultat al unei munci îndelungate şi pasionate, *Toponimia Văii Solonetului* prezintă interes prin ideile exprimate şi prin concluziile la care a ajuns autorul. Ilie Dan dovedeşte seriozitate ştiinţifică exemplară în munca ştiinţifică, pregătire în domeniul toponimiei şi lingvisticii în general, pasiune pentru cercetarea numelor de locuri şi a istoriei lor sunt calităţi ale

Scanned with OKEN Scanner

omului de ştiinţă"(1980). Cu privire la cartea *Probleme de filologie română* (2003), a cărei ultimă secţiune poartă titlul *Onomastică românească*, acelaşi universitar ieşean consemna în finalul recenziei următoarele: „Cartea profesorului Ilie Dan excelează prin idei clar exprimate şi printr-o mare bogăţie de informaţii, astfel că cititorul dobândeşte pe de o parte numeroase informaţii privitoare la istoria limbii române, iar pe de alta i se pune la îndemână o bogată listă bibliografică (fiecare capitol se încheie cu bibliografia problemei).

Această lucrare, adăugată la multe altele publicate de Ilie Dan, contribuie la conturarea unei personalităţi a culturii româneşti actuale."(2004)

Un al doilea segment important din activitatea ştiinţifică a celui omagiat prin acest volum îl constituie *istoria literară*. De fapt, cercetarea literaturii române (autori, cărţi, reviste, conexiuni culturale), mai ales din ultimele două secole, a prezentat o preocupare constantă şi o pasiune nedezminţită începând cu debutul publicistic („Zorii noi", Suceava, 2 decembrie 1961) şi cu cel în volum (*Contribuţii*, Bucureşti, 1978). Cercetările sale s-au concretizat nu numai în cărţi, ci şi în studii, articole, recenzii şi prefeţe, unele contribuţii fiind publicate în franceză în Franţa, iar altele în română în Italia (*Noi Tracii*). Ilie Dan a publicat următoarele volume de istorie şi critică literară: *Contribuţii* (1978), *Confluenţe*(1980), *I. I. Mironescu* (1982), *Anton Pann* (1989), *Paşii memoriei* (2001), *Altfel de martori* (2002), *Popas printre oameni şi cărţi* (2004), *Nasc şi la Moldova oameni* (2006), *Retrospectivă şi perspectivă* (2007), dar şi unul de publicistică, în care literatura română şi cea universală ocupă un loc preponderent, intitulat *La mijloc şi pe margine*, aflat sub tipar. În scopul realizării unui instrument auxiliar în predarea literaturii universale, împreună cu Anca Simireanu, a publicat şi un *Mic dicţionar de literatură universală* (Timişoara, 2003).

Şi în această componentă a activităţii sale ştiinţifice şi literare, profesorul Ilie Dan a urmat două direcţii convergente, care se interferează atât în ceea ce priveşte autorii studiaţi, cât şi metoda de analiză a istoricului literar: pe de o parte, cercetarea şi reevaluarea operei marilor scriitori români (Eminescu, Creangă,

BIBLIOTECA JUDEŢEANĂ

Scanned with OKEN Scanner

Sadoveanu), iar pe de alta, o nouă interpretare a operei unor scriitori (în special moldoveni) „uitaţi" sau judecaţi prea sever, inconsecvent sau parţial chiar şi de către un „interpret" de talia lui G. Călinescu. (Gane, I. I. Mironescu, D. D. Pătrăşcanu, Al. O. Teodoreanu ş. a.). Cei mai mulţi dintre aceştia din urmă sunt cei pe care i-a editat, potrivit unor criterii ştiinţifice adecvate, însoţind opera lor de o prefaţă (studiu introductiv) şi comentarii (note). Din prima categorie (să zicem, a scriitorilor „mari"), merită menţionate studiile de sinteză intitulate: *Eternitatea poeziei româneşti: Eminescu*; *Destinul unui clasic: Ion Creangă*; *Epopeea prozei: Mihail Sadoveanu* (din volulul *Nasc şi la Moldova oameni*), dar şi *Ştefan cel Mare, personaj literar*, *Memorialistica lui Gane*, *O filiaţie posibilă Sadoveanu-Labiş*, *Păcală, haz şi necaz* (din volumul *Retrospectivă şi perspectivă*). Ne permitem să citãm, mai întâi, finalul studiului dedicat poetului naţional: „Cu o cultură şi o imaginaţie bogate, cu un har poetic nemaipomenit, EMINESCU a realizat în opera sa monumentul de suflet şi cuget al tuturor românilor, rămânând pentru eternitate un geniu al poeziei din toate timpurile". Alăturăm acestuia pe cel de la finele studiului dedicat „slăvitului" Ştefan: „Personalitatea şi epoca lui Ştefan cel Mare reprezintă o temă literară de interes naţional, care a solidarizat, prin generaţii, conştiinţe şi talente, generaţii succesive de scriitori români, devenind o permanenţă a literaturii naţionale".

Din cea de a doua categorie de studii literare fac parte cele care au în vedere un aspect particular sau aduc date noi pe baza cercetărilor de arhivă şi a corespondenţei scriitorilor respectivi, ca şi a presei vremii, ca în cazurile: *Virtuţile comicului: D. D. Pătrăşcanu*, *Un poet vesel-trist: George Topîrceanu* (*Nasc şi la Moldova oameni*), *Corespondenţă privitoare la prima monografie Creangă*, *Caragiale omagiat de Sadoveanu*, *Veronica Micle – legendă şi adevăr*, *„Fenomenul" Păstorel* (*Retrospectivă şi perspectivă*).

Un aspect particular şi inedit din studiile de istorie literară ale lui Ilie Dan îl constituie traducerea şi interpretarea creaţiei unor autori români în spaţiul european, el evocând totdeauna cercetări noi sau necunoscute nu numai publicului larg interesat, ci chiar şi cercetătorilor din domeniul respectiv. Este cazul următoarelor

Scanned with OKEN Scanner

contribuţii: *Un studiu francez despre Eminescu* (volumul *Paşii memoriei*), *Traduceri din Eminescu, în Franţa şi Olanda*; *Nicolae Gane traducător din Dante*; *Poveştile lui Creangă „traduse" în franceză* (din volumul *Contribuţii la filologia şi onomastica românească* – în secţiunea intitulată *Traducere şi adaptare*).

Dar, pe lângă volumele propriu-zise, profesorul bucovinean a publicat foarte multe studii, articole şi recenzii dedicate literaturii române, în diverse publicaţii din ţară şi din străinătate. Iată pe cele mai importante: *Tribuna României*, *Manuscriptum Forum*, (Bucureşti), *Iaşul literar*, *Convorbiri literare*, *Dacia literară*, *Revista română*, *Flacăra Iaşului*, *Neamul românesc*, *Opinia* (Iaşi), *Bucovina literară*, *Zori noi*, *Suceava*, *Crai Nou* (Suceava), *Ateneu* (Bacău), *La Tazlău* (Piatra Neamţ), *Argeş* (Piteşti), *Vremea nouă* (Vaslui), *Clopotul* (Botoşani), *Le Meridional* (Marsilia – aici a apărut articolul *Un prosateur roumain: Marin Preda*).

Cum era şi firesc, cărţile de istorie literară ale lui Ilie Dan, începând cu cea de debut – *Contribuţii* – au fost apreciate, obiectiv, drept contribuţii de referinţă în studiul literaturii române în context european. În majoritatea cronicilor şi recenziilor au fost menţionate elementele de bază ale demersului critic al autorului: context socio-cultural, raportul biografie-operă, teme şi personaje, originalitatea scriiturii, locul operelor în planul literaturii române şi al celei europene. Dintre numeroasele aprecieri total favorabile ne permitem să citãm unele referiri în ordinea cronologică a apariţiei volumelor lui Ilie Dan:

„În general, Ilie Dan trece în revistă operele scriitorilor, examinează acribios ideile consacrate ale înaintaşilor şi contemporanilor cu privire la ele, adoptă o atitudine estetică mobilă, deschizătoare de perspective noi în receptarea lor, apoi stabileşte locul creatorilor respectivi în câmpul literaturii române şi universale" (Constantin Blănaru, 1978).

„Monografia de faţă (*I. I. Mironescu* – n. n.), care nu este singura manifestare scriitoricească a lui Ilie Dan faţă de I.I. Mironescu, întruneşte remarcabile calităţi de fond şi de formă, făcând-o deopotrivă de utilă pentru o gamă largă de specialişti" (I. Saizu, 1982)

Scanned with OKEN Scanner

„Cum am putu vedea şi în alte lucrări, Ilie Dan, erudit în tema abordată (micromonografia *Anton Pann* – n.n.) are un spirit proteic mereu activ, dar nu şi ostentativ, reamintirea opiniilor altor istorici şi critici literari apare în multe feluri, impunându-se aspecte de reper, de argumentare şi – uneori – de finalizare a unui demers critic" (Constantin Blănaru, 1991)

„Aceasta ca pentru a completa un volum de sensibilă introducere în cultură, pe calea memorialisticii cu uneltele verificate ale lirismului veritabil, având ca fundament dragostea de patrie, exprimată declarat sau implicit" (Liviu Papuc, *Altfel de martori*, 2002).

„Cartea bucovineanului Ilie Dan (*Altfel de martori* – n.n.) este un omagiu adus pământului, limbii române şi culturii româneşti şi universale, de aceea o şi dedică, în semn de recunoştinţă, dascălilor săi. Citirea şi recitirea ei ne îmbogăţeşte" (Ion Popescu-Sireteanu, 2003).

„Scriitorul Ilie Dan rămâne un veşnic interesat de descifrarea cărţilor, un fin analist al literaturii de la noi şi de aiurea, un om de litere născut cu o eleganţă intelectuală" (Nicolae Busuioc, *Cetatea gânditoare*, 2005).

„În concluzie, volumul *Nasc şi la Moldova oameni* este o pledoarie pro domo, un breviar literar de la Eminescu până la Al. O. Teodoreanu, considerând (fără a o afirma răspicat însă) că spiritualitatea moldavă este mai pregnantă atât prin pătrunderea noilor idei, cât şi prin critica şi creaţia literară" (Rodica Mureşan, *Bucovina literară*, 2006).

„Atent la detaliu, Ilie Dan arată şi în această carte (*Retrospectivă şi perspectivă* – n. n.) că, alături de lingvistică, îi sunt apropiate şi poezia, critica şi istoria literară, dăruind cititorului un bagaj de informaţii variate şi interesante, dublate de judecăţi pertinente" (*Convorbiri literare*, 2008).

„Aproape toate studiile din primul capitol au caracter exhaustiv (introducere în temă, incursiuni strict necesare în contextul acesteia, analize, corelaţii, paralele, concluzii privind locul unei opere sau al alteia în sfera valorilor)" (Constantin Blănaru, *Bucovina literară*,2008)

Scanned with OKEN Scanner

„Cât despre Moldova şi Bucovina prin cărţile şi scriitorii lor, *Retrospectivă şi perspectivă* de Ilie Dan este deopotrivă cartea unui intelectual mândru că este român şi încrezător în puterea românilor de a depăşi acum, ca şi altădată încercările vremurilor. Credinţa sa este hrănită de scrieri şi autori şi afirmată prin curajul de a continua să citească şi să scrie când totul pare a-i fi împotrivă" (Doina Cernica, *Crai nou*, 2008).

Cercetările de critică şi istorie literară ale lui Ilie Dan probează informaţie (erudiţie chiar), structură şi analiză, claritate în expunere şi implicarea sa totală şi sinceră în „deslușirea" fenomenului cultural românesc.

III. Un liric ardent

„Am crezut şi cred, chiar trist puţin,
În Dumnezeu, în Iubire şi-n Destin"
(Ilie Dan, *Credo*).

O surpriză majoră pe care omagiatul din acest volum a oferit-o colegilor, prietenilor (ba chiar şi duşmanilor!) este cea a activităţii sale creative, în domeniul poeziei, manifestându-se ca un original pe plan ideatic şi din punct de vedere al stilisticii prozodice. Surpriza a fost cu atât mai mare cu cât unii colegi de liceu îl ştiau că era considerat o speranţă a prozei româneşti din acea perioadă. Încă din liceu, Ilie Dan, împreună cu doi colegi, sub îndrumarea dascălului de română – Ioan Ştefănescu (datorită acestuia s-a înscris la Filologie, deşi ar fi vrut să urmeze istoria sau geografia, iar muma sa, precum Smaranda Creangă, l-ar fi dorit „musai popă"!) – a înfiinţat un cenaclu literar al elevilor şi o „gazetă de perete" care „afişa" creaţiile literare ale învăţăceilor. Ba chiar, în februarie 1954, a participat, la Botoşani, la întâlnirea pe ţară a cenaclurilor literare, prilej cu care ocazie l-a cunoscut pe Nicolae Labiş. Cei care l-au descoperit l-au recomandat (împreună cu Ion Paranici) pentru Şcoala de critică şi literatură „Mihai Eminescu" din Bucureşti. Dar n-a fost să fie! În timpul studiilor

Scanned with OKEN Scanner

universitare, el a participat cu schiţe şi povestiri la activitatea cenaclului Facultăţii de Filologie, fiind remarcat cu prilejul unei vizite de criticul de artă şi traducătorul Petru Comarnescu (fapt consemnat în *Jurnalul* acestuia publicat la Suceava în 2005 prin grija lui Nicolae Cârlan). După terminarea studiilor, Ilie Dan a publicat în „Ateneu" şi în ziare din Iaşi şi Suceava mai multe schiţe şi povestiri şi a început un roman (din care a scris doar primele două capitole) intitulat *Ultima săptămână.* Într-o vacanţă la Mănăstirea Humor (judeţul Suceava), a început un altul (scris la persoana întâi, cu titlul *Insula interzisă*) din care a aşternut pe hârtie doar primul capitol. Prozatorul începuse să fie uitat.

În schimb, sub zodia unei iubiri furtunoase, într-o toamnă ploioasă, a început să „cioplească" versuri şi să zidească metafore, în consonanţă cu starea sa sufletească şi cu „straiele" naturii din jur (copaci, frunze, rouă, stele, amurg, nori, vânt şi multă...nelinişte sufletească). Cu timpul au apărut unele poezii în „Cronica", „Convorbiri literare", „Ateneu", „Dacia literară", „Pagini bucovinene", şi „Bucovina literară". Surpriza însă s-a produs cu adevărat în 1981, când Editura "Eminescu" din Bucureşti a tipărit primul său volum de versuri, cu titlul *Cumpăna gândului.* Aceeaşi editură a publicat următorul volum al autorului – *Semnul zăpezii* (1984). Până la sfârşitul lui 2008, profesorul nostru a mai dăruit cititorilor câte un florilegiu din creaţia sa, în următoarele volume: *Furtuna unui anotimp(*Iaşi,1989), *Orga inimii*(Timişoara, 2000), *Draperia de ceaţă* (Iaşi, 2003), *Cascade* (Iaşi 2005), *Insula mirărilor* (Iaşi, 2005), *Clopotul din Iarbă* (Botoşani, 2005), *Amurg învins* (Iaşi, 2006), *Vitralii* şi *Taina Albă* (Botoşani, 2008). A publicat de asemenea versuri în antologii poetice apărute la Iaşi şi Suceava.

În mai multe intervenţii publice, autorul acestor volume (altele au luat drumul „minunii lui Gutenberg"), a mărturisit că doi poeţi străini de marcă l-au influenţat de la început: Shakespeare (în *Sonete*, traduse magistral în română de Ion Frunzetti), în ceea ce priveşte dinamica ideilor şi fondul reflexiv al poeziei, şi Serghei Esenin, pentru aspectul metaforizant al creaţiei sale (şi ea, tradusă admirabil de ieşeanul George Lesnea). Cercetate cu atenţie *in nuce*, înţelese în dimensiunea lor ideatică şi prozodică, versurile lui Ilie

Scanned with OKEN Scanner

Dan se refuză unor modele sau influenţe detectabile, ca atmosferă, gând şi simţire, stil şi tip de versificaţie. El rămâne, constant, egal cu sine, chiar şi în structura poetică, refuzând poemele ample (cu excepţia primelor două volume), preferinţa sa orientându-se spre catrene şi distihuri. Poate că această opţiune a fost determinată, afectiv şi lingvistic, de cultura filologului, care a început acum o nouă şi originală carte, cu titlul *Viaţa şi moartea cuvintelor*. În mod deosebit, distihurile (care alcătuiesc, integral, volumele *Insula mirărilor* şi *Vitralii*) presupun un mare efort spre concentrare şi esenţializare, ele fiind nişte veritabile definiţii lirice pe baza simbiozei dintre *idee* şi *metaforă*, amintind de haikuurile japonezilor. Unii comentatori au afirmat că, în momentul de faţă, Ilie Dan este, în privinţa distihurilor, unul dintre cei mai buni din România. De altfel, specia nu e prea cultivată în lirica românească actuală.

Esenţa şi originalitatea poeziei lui Ilie Dan a fost foarte bine remarcată în postfaţa la volumul *Draperia de ceaţă*, semnată de un comentator avizat al literaturii române şi străine – Adrian Dinu Rachieru: „Departe de a fi o lirică de sertar, adică zăvorâtă acolo pentru uzul propriu, poezia lui Ilie Dan, eclipsată de prestaţia ştiinţifică a filologului, rezistă examenului estetic. Ba, chiar, necercetată, rămâne o poezie sărbătorească, duminicală, irigată de nostalgii şi răscolită de incendii erotice, tocmai pentru că e o *pauză*. În poezie, credem, savantul se odihneşte şi preaplinul său sufletesc, îmblânzit şi molcomit, se aşază în pagină, la vedere, râvnind – la orga amurgului răvăşit – lapidaritatea. El, imun la modele poetice, scrie cu sufletul. Şi astfel îşi oferă o binecuvântată revanşă. Fiindcă în tot ce face, Ilie Dan rămâne un intratabil poet".

Cu certitudine, poezia lui Ilie Dan e una lumminoasă (deşi există şi umbrele trecutului sau spaima lui *fugit ireparabile tempus*), de o mare simplitate şi concentrare, dominată de mulţimea, semnificaţia şi noutatea metaforelor, care „inundă" poezia sa. Copilăria, satul natal, focul marilor trăiri, Iubirea – Minune, implacabila rostogolire a clipelor dictată de Cronos, precum şi teama faţă de „marea taină" – iată componentele care dau consistenţă şi inedit creaţiei poetice a cunoscutului (şi iubitului!) profesor şi filolog din Iaşi.

Scanned with OKEN Scanner

Aproape toate aceste coordonate ale artei poetice erau anunţate încă din primele două volume publicate, ale căror titluri (*Cumpăna gândului* şi *Semnul zăpezii*) „trădează" starea de spirit a poetului, felul său de a înţelege şi a judeca cele înconjurătoare: misterul naturii, nemoartea Iubirii şi Drumul spre dincolo, vegheat de ochiul lui Dumnezeu, într-un cuvânt, un *modus vivendi* al spunerii, prin cumul de gânduri şi sentimente, sincere, vulcanice, pe alocuri, jalonând, în plan poetic, un destin, răstignit pe crucea timpului. „Temele" sau „motivele" capătă o pecete stilistică originală, a unui „suflet haiduc şi copil" , din care nu lipsesc impulsuri meditative, explozii erotice, bogăţia imagistică, dar şi energia şi dramatismul trăirii autentice (fie şi retrospectivă!), cu tonalitatea „clavecinului bine temperat". Astfel de aspecte relevante nu lipsesc din cronicile şi recenziile care au avut în vedere creaţia poetică, dominată de cuvinte cheie, precum *zăpadă*, *lumină*, *amurg*, *gând*, *suflet*, *tristeţe*, *cântec-suflet*.

Iată, tot cronologic, unele dintre aprecierile „interpreţilor" poeziei sale:

„Este de mirare cum un poet cu temperament exploziv reuşeşte să-şi concentreze tumultul sufletesc în catrene, terţine şi distihuri fără a i se putea vedea regia prozodică. E semnul unei înzestrări creatoare, înzestrarea unui suflet ardent romantic, dublat de luciditatea unui arhitect clasic, aliaj din care provine originalitatea poeziilor" (Constantin Blănaru, 1982).

„Dacă lirismul sonetistului Mihai Codreanu este stăpânit şi rece, cel al lui Ilie Dan e stăpânit şi cald, nostalgic. De altfel, dincolo de notele de tristeţe şi îndoieli (*Inceritudine*, 45), *Semnul zăpezii*, în ciuda titlului sfidează presimţirile trecerii şi senectuţii, degajă optimism şi, în ansamblu, trăire curată, autentică" (Constantin Blănaru, 1985).

„Pe cât de scurte, pe atât de lucrate, poemele din *Orga inimii* ascund o extraordinară stăpânire, un enorm autocontrol lingvistic în toate nuanţele, şi în fiecare nuanţă de nuanţă."(Virginia Blaga, 2001).

„Versurile acestui om de cultură îşi au sorgintea în profunda cunoaştere a fiinţei umane în general, dar şi în visurile neîmplinite ale autorului, agresat de convenţionalismul steril. Volumele de

Scanned with OKEN Scanner

poezii *Cumpăna gândului*, *Semnul zăpezii* şi *Furtuna unui anotimp* trădează totuşi un suflet tânăr capabil să opereze cu metafore, care îndeamnă la meditaţii profunde asupra destinului uman" (Oltea şi Ioan Eţcu, 2000)

„Poemul, înfiorat de metafora clipei ce moare, devine laconic, concentrat, iar poetul, un vulcan mocnit, află răgazul de a nota, într-o caligrafie delicată, protejând intimismul, tremurul unui gând îmbobocit. Sunt versuri suave, lapidare, vorbind sub clopotul vremii, în clipa care plânge, despre dorul neînvins"(Adrian Dinu Rachieru, 2003)

„Poetul este un pillatian pendulând între notaţia pastelistă graţios – caligrafică şi fulgurant reflexivă. Catrenele şi distihurile din *Cumpăna gândului*, *Semnul zăpezii*, *Furtuna unui anotimp* ş.a. cuprind meditaţii prilejuite de amintiri şi de presimţirea orizontului vesperal al vieţii. Percepţia proaspătă a lucrurilor nu e însă sufocată de asemenea viziuni. Tot astfel, în peisajele poetului nostalgica privire înapoi se îngână cu beatitudinea clipei prezente, rezultatul fiind crearea unui univers feeric. Lumina lunii, albul de nea, parfumul florilor de măr sunt imagini recurente, uneori în poemele erotice, având inflexiuni de romanţă." (*Dicţionarul general al literaturii române*, II, 2004)

„Apariţia volumului *Curcubeu de suflet* nu este numai o bucurie a frumosului visat, ci şi o binefacere pentru vremea în care trăim... Poate că numai un poet bucovinean (din Pârteştii Sucevei) putea să ne facă un dar atât de preţios."(Viorica Lavric, 2007)

„Cărturar de mare profunzime intelectuală, eseist şi poet, profesorul universitar Ilie Dan, cu fiecare carte pe care o publică, oferă cititorului surprize plăcute".

„Ca mai toţi poeţii autentici, Ilie Dan îşi caută în *Rătăcit prin paradis* perechea nepereche, femeia - poem, ce nu este altceva decât *icoana albă plânsă* şi *totuşi nesfârşită*..., pe care asemenea fetei-morgana o descoperă" (Emilian Marcu, 2007).

„Poeziile din aceste cărţi şi în mod special cele din *Vitralii*, *Brumate de rouă* sunt nişte frumoase fulgerări de gând, adesea de natură esopatică, poezii ce conturează un univers bântuit de o tristeţe, ce-i drept, mai mult de natură livrescă...Am citat câteva din *Vitraliile* de mănăstire bucovineană cu care a umblat prin timp, în

Scanned with OKEN Scanner

suflet pe acolo unde l-au purtat paşii, prin ţară, prin marile oraşe sau localităţi mărunte prin străinătate, unde a predat studenţilor, sau în nopţile lungi de singurătate. Nostalgia locurilor natale, locuri de o frumuseţe rară, *bântue* de la un capăt la altul două cărţi şi în mod special *Vitraliile*". (Emilian Marcu, 2008).

O caracterizare evaluatoare, de substanţă şi expresivă, o datorăm tot lui Emilian Marcu, el însuşi poet de real talent şi comentator avizat al creaţiei literare:

„Fără Ilie Dan cu siguranţă că Iaşul ar fi puţin mai stingher şi ar purta o rană în bandulieră, aşa cum o rană poartă obcinile bucovinene pe care distinsul intelectual Ilie Dan le-a sculptat în *Vitraliile* sale şi le spală de lună să-şi poată vedea cât mai clar copilăria" („Convorbiri literare", Iaşi, nr. 10, octombrie 2008, p. 146).

*

* *

Din acest excurs bio-bibliografic, prin forţa lucrurilor concis, dar la obiect şi analitic, sper ca cititorii acestui volum omagial să cunoască şi să aprecieze coordonatele vieţii şi operei, de până acum, a profesorului universitar şi scriitorului Ilie Dan. Ca om, ca profesor (40 generaţii de studenţi în România şi, timp de trei ani, în Franţa), el s-a impus uneori cu modestie, alteori convingător şi cu rezultate remarcabile, ca o personalitate importantă în cultura românească a ultimelor două decenii, onorând, prin activitatea sa, şi Iaşii, şi Bucovina natală. A investit, deopotrivă, muncă (*labor improbus*, zicea poetul Vergilius Maro), tenacitate, studiu organizat, spirit obiectiv, valenţe comprehensive faţă de valori, oameni şi cărţi, rămânând un reper însemnat în creaţia literară şi în cercetarea ştiinţifică din „dulcele târg al Ieşilor" şi din ţară.

Viaţa şi activitatea sa, bogată şi variată (lingvist, filolog, editor, traducător, istoric literar, poet şi publicist), l-au impus între cei aleşi, prin truda şi talentul său, prin onestitatea şi modestia care l-au însoţit de-a lungul celor 70 de toamne (la propriu şi la figurat), prin omenie, luptă pentru adevăr şi prin încrederea acordată celor din jur, din copilărie până la senectute.

Scanned with OKEN Scanner

Nu întâmplător, doi intelectuali consăteni (soţia – inginer agronom, soţul – medic primar vestit) scriau în 1985 următoarele: „Prof. Ilie Dan rămâne o conştiinţă cultural-literară autentic românească, legată prin mii de fire nevăzute de Bucovina şi de satul său, o valoare clădită pe dragostea de adevăr şi frumos a celui născut în mediul rural, sănătos, între ţăranii săi din Pârteştii de Jos, şi ne mândrim că i-am fost colegi, că-i suntem contemporani şi prieteni....

Întreaga operă a profesorului şi a poetului Ilie Dan, ancorată puternic în realitatea tulburătoare, este oglinda unei conştiinţe înnobilate de dragostea celui care, născut pe meleaguri bucovinene, există şi se exprimă profund româneşte." (Oltea şi Ioan Ieţcu, *Ilie Dan*)

Acum, când magistrul şi liteartul Ilie Dan a devenit septuagenar, să ne reamintim liniile pentru un portret de intelectual român care trăieşte (în multă singurătate şi tristeţe) printre noi, aşa cum au fost trasate de un alt universitar ieşean:

„Energic, tenace, neinvidios, nebârfitor şi nemăreţ, prin munca sa dăruită nouă, tuturor, el (Ilie Dan – n. n. V. D.) reprezintă un model de cărturar, un mare iubitor de oameni şi un adevărat patriot" (Ion Popescu - Sireteanu, *Profesorul Ilie Dan la 65 de ani*, 2003)

Scanned with OKEN Scanner

LISTA PUBLICAȚIILOR PROFESORULUI ILIE DAN

I. Cărți

1. ***Contribuții***, Editura Eminescu, București, 1978, 225 p.
2. ***Confluențe***, Editura Eminescu, București, 1980, 227 p.
3. ***Toponimie și continuitate în Moldova de Nord***, Editura Junimea, Iași, 1980, 229 p.
4. ***Cumpăna gândului***, Editura Eminescu, București, 1981, 117 p. (versuri).
5. ***I. I. Mironescu*** (monografie), Editura Junimea, Iași, 1982, 161 p.
6. ***Contribuții la istoria limbii române***, Editura Junimea, Iași, 1983, 200 p.
7. ***Semnul zăpezii***, Editura Eminescu, București, 1984, 59 p. (versuri).
8. ***Furtuna unui anotimp***, Editura Junimea, Iași, 1989, 78 p. (versuri).
9. ***Anton Pann*** (monografie), Editura Albatros, București, 1989,182 p.
10. ***Orga inimii***, Editura Augusta, Timișoara, 2000, 120 p. (versuri).
11. ***Pașii memoriei*** (Repere în istoria literaturii române), Editura Albatros, București, 2001, 248 p.
12. ***Numele de locuri în limba română***, Editura Restitutio, Iași, 2002, 218 p.
13. ***Altfel de martori***, Editura Vasiliana '98, Iași, 2002, 202 p.
14. ***Mic dicționar de literatură universală*** (în colaborare cu Anca Simireanu), Editura Augusta, Timișoara, 2003,110 p.
15. ***Draperia de ceață***, Editura Vasiliana '98, Iași, 2003, 96 p. (versuri).
16. ***Probleme de filologie română***, Editura Timpul, Iași, 2003, 297 p.
17. ***Popas printre oameni și cărți***, Editura Vasiliana 98, Iași, 2004,141 p.

Scanned with OKEN Scanner

18. ***Cascade***, Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2005, 111 p. (versuri).
19. ***Insula mirărilor***, Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2005, 87 p. (versuri).
20. ***Clopotul din iarbă***, Editura Quadrat, Botoşani, 2005, 94 p. (versuri).
21. ***Amurg învins***, Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2006, 146 p. (versuri).
22. ***Studii de onomastică***, Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2006, 242 p.
23. ***Nume proprii româneşti*** (Toponimia), Editura Timpul, Iaşi, 2006, 237 p.
24. ***Nasc şi la Moldova oameni***, Editura Vasiliana 98, Iaşi, 2006, 237 p.
25. ***Curcubeu de suflet***, Editura Quadrat, Botoşani, 2006, 122 p. (versuri).
26. ***Retrospectivă şi perspectivă***, Editura Vasiliana 98, Iaşi, 2007, 278 p.
27. ***Vitralii***, Editura Quadrat, Botoşani, 2008(versuri).
28. ***Lingvistică şi filologie***, Editura Vasiliana 98, Iaşi, 2008
29. ***Taina albă***, Editura Quadrat, Botoşani, 2008 (versuri).
30. ***Contribuţii la filologia şi onomastica românească***, Tipo Moldova, Iaşi, 2008
31. ***La mijloc şi pe margine***, Editura Vasiliana 98, Iaşi, 2008.

II. Lucrări multiplicate

1. *Le verbe roumain. Guide alphabétique*, Aix-en Provence (Franţa), 2 vol., 1978, avant-propos + 610 p.
2. *Istoria limbii române* (curs), Partea I, Iaşi, 1979, 157 p.
3. *Toponimia Văii Solonetului*, Iaşi, vol. I-II, 1979, 280 p.
4. *Dicţionar toponimic al Văii Solonetului*, Iaşi, vol. I-II, 1979, 3 + 737 p.
5. *Curs de gramatică istorică*, Universitatea „Dimitrie Cantemir", Filiala Bacău, 1994, 143 p.
6. *Curs de toponimie românească*, Universitatea „Dimitrie Cantemir", Filiala Bacău, 1995, 177 p.

Scanned with OKEN Scanner

II. Ediţii critice

1. I. I. Mironescu, *Scrieri* (ediţie îngrijită, prefaţă, note, glosar şi bibliografie), Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968, LXI + 638 p.

2. Mihai Codreanu, *Scrieri*, vol. I-II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, 478+571 p., (în colaborare cu Constantin Ciopraga).

3. Mihai Codreanu, *Sonete*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971, 18 + 158 p.

4. N. Gane, *Comoara de pe Rarău*, Editura Minerva, Biblioteca pentru toţi, Bucureşti, 1971, LXVI + 523 p.

5. Al. O. Teodoreanu, *Versuri*, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, 330 p.

6. Calistrat Hogaş, *Pe drumuri de munte*, Editura Albatros, Bucureşti, 1973, XXIX + 425 p., Ediţia a II a (prefaţă, note şi bibliografie), 1986.

7. Al. Cazaban, *Chipuri şi suflete*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, 17 + 332 p.

8. *Studii despre Ion Creangă*, 2 vol, Editura Albatros, Bucureşti, 1973, 244 + 246 p.

9. Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1974, 8 + 621 p.

10. Sextil Puşcariu, *Limba română* (I) , Editura Minerva, Bucureşti, 1976, 12 + 480 p.

11. *Studii despre opera lui Sadoveanu*, Editura Albatros, Bucureşti, 1977, 25 + 363 p.

12. Octav Botez, *Scrieri*, Editura Junimea, Iaşi, 1977, 10 + 468 p.

13. N. Gane, *Scrieri* (ediţie, note şi bibliografie), colecţia „Restitutio", Editura Minerva, Bucureşti, 1979, 614 p.

14. Barbu Delavrancea, *Apus de soare*, Editura Albatros, Bucureşti, colecţia „Texte comentate", 1984. XLV + 110 p.

15. G. Topîrceanu, *Balade vesele şi triste* (antologie, prefaţă, cronologie şi bibliografie), Editura Albatros, Bucureşti, 1986, XXX + 339 p.

16. D. D. Pătrăşcanu, *Candidat fără noroc* (ediţie, studiu introductiv, note şi bibliografie), Editura Junimea, Iaşi, 1987, 29 + 418 p.

Scanned with OKEN Scanner

17. I I. Mironescu, *Tuliie Radu Teacă* (ediţie şi postfaţă), Editura Junimea, Iaşi, 1987, 328 + 94 p.

18. *Destinul unui clasic: Ion Creangă* (ediţie, studiu introductiv, note şi bibliografie), Editura Albatros, Bucureşti, colecţia „Sinteze", 1989, 27 + 468 p.

19. N. Gane, *Privighetoarea Socolei* (ediţie şi prefaţă), Editura Junimea, Iaşi, 1990, 23 + 456 p.

20. Barbu Delavrancea, *Apus de soare* (tabel cronologic, prefaţă, note, referinţe critice şi bibliografie), Editura Albatros, Bucureşti, colecţia „Cărţi pentru bacalaureat", 1994, XLVIII +116 p.

21. Păstorel (Al. O.) Teodoreanu, *Vin şi apă*, Editura Neamul românesc, Iaşi, 1996, 9 + 83 p.

22. D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Editura Polirom, Iaşi, 2000, 7 + 324 p.

23. *Sare şi piper* (o posibilă antologie a epigramei româneşti), Editura Augusta, Timişoara, 2003, 124 p.

24. Păstorel Teodoreanu, *Pahare şi săgeţi* (ediţie, prefaţă şi note), Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2003, 103 p.

25. *Poznele şi trăsnăile lui Păcală* (antologie, prefaţă şi glosar), Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2003, 210 p.

26. Al. O. Teodoreanu (Păstorel), *Tămâie şi otravă* (ediţie, prefaţă şi cronologie) , Editura Vasiliana 98, Iaşi, 2008

IV: Traduceri

1. Alphonse Daudet, *Tartarin din Tarascon* (traducere şi prefaţă), Editura Polirom, Iaşi, 1998, 51 + 152 p.

2. Robert Muchembled, *Societatea rafinată (Politică şi politeţe în Franţa din secolul al XVI -lea până în secolul al XX -lea)*, Editura Cartier, Chişinău, Republica Moldova, 2004, 374 p.

V. Studii

1. *Glosar regional* (I), în „Limba română", Bucureşti, nr. 6, 1962, p. 647 - 650.

2. *Glosar regional* (II), în „Limba română", Bucureşti, nr. 2, 1963, p. 183 - 187.

Scanned with OKEN Scanner

3.*Un vocativ regional*, în „Limba română", Bucureşti, nr. 5, 1963, p. 527 - 531.

4.*Problemele studierii limbilor literare romanice*, „Iaşul literar", Iaşi, nr. 12, 1963, p. 74-76.

5.*Discuţii asupra vocativului românesc*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii „AL I. Cuza", e, I. 1964, p. 1-12.

6.*Etimologii*, în „Limba română", Bucureşti, nr. 3, 1965, p. 329 - 334.

7.*Elemente ardeleneşti în opera lui Ion Creangă*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 2, p. 195-197.

8.*Antoine Meillet*, „Iaşul literar", Iaşi, nr. 6, 1966, p. 78 - 81.

9.*Unele aspecte ale articolului românesc – privire istorică*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 2, 1966, p. 143 - 164.

10. *Glosar regional (regiunea Suceava)*, în vol. *Lexic regional*, II, Editura Academiei R. S. R., Bucureşti, 1967, p. 115-118.

11. *Preocupări filologice la „Şezătoarea"*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 1968, p. 51-59.

12. *Preocupări literare în opera lui Sextil Puşcariu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 1968, p. 51 - 59.

13. *Bibliografia Sextil Puşcariu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 2, 1968, p. 87-98.

14. *Alf Lombard*, în „Cronica", Iaşi, nr. 21 (224), 23 mai 1970, p. 10.

15. *Aspecte ale toponimiei româneşti, cu privire specială asupra Văii Solonetului- judeţul Suceava*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 2, 1970, p. 93- 112.

16. *Câteva toponime istorice din Valea Solonetului*, în „Limba română", Bucureşti, nr. 3, 1971, p. 281-290.

17. *Cu privire la postpunerea articolului românesc*, în vol. *Comunicări ştiinţifice*, Iaşi, 1971, p. 135-152.

18. *Un mare lingvist român: Sextil Puşcariu*, în „Cronica", Iaşi, nr. 19 (380), 11 mai 1973, p. 13.

19. *Une question controversée: la postposition de l'article en roumain*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, 2, 1973, p. 51 - 57.

20. *Une question controversée: la postposition de l'article en roumain*, în „Kwartalnik Neophilologicny", Varşovia, XX. 2. 1973, p. 183-191.

Scanned with OKEN Scanner

21. *Cu privire la raportul dintre toponimie şi istorie*, în „Cercetări de lingvistică", Cluj -Napoca, 1, 1976, p. 5 -15.

22. *Sur la postposition de l'article roumain*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en-Provence (Franţa), *2*, 1976, p.1 - 28.

23. *La toponymie et l'histoire*, în „Cahiers d' études romanes", Aix-en-Provence (Franţa), 3, 1977, p. 153 - 168.

24. *Un Français, auteur de la première étude critique consacrée à l'écrivain roumain Ion Creangă*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en-Provence (Franţa), 4, 1978, p. 139 - 158.

25. *Un aspect archaïque dans la morphologie roumaine*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en-Provence (Franţa), 4, 1978, p. 159-176.

26. *Aspecte lingvistice în toponimia Văii Solonţului (judeţul Suceava)*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi, *2*, tom. XXIV, 1978, p, 57 - 62.

27. *Observaţii asupra toponimiei Văii Solonţului (judeţul Suceava)*, în „Limba română", Bucureşti, XXVIII nr. 1, 1979, p. 63 - 71.

28. *Considérations sur le vocabulaire latin du roumain*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en-Provence (Franţa), 5, 1979, p. 19-20.

29. *L'histoire de la littérature roumaine dans la conception de Sextil Puşcariu*, în vol. *Mélanges à la memoire de Louis Michel*, Montpellier, 1979, p. 157 - 175.

30. *Aproposito de la postposicion del articulo rumano*, în „Revue de linguistique romane", Paris, tome 43, no. 161 - 170, janvier-juin 1979, p. 111 - 131.

31. *Prezenţe sadoveniene la Iaşi*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 1 (121), 1 ianuarie 1980, p. 9.

32. *Cu privire la vocabularul latinesc al limbii române*, în vol. *Comunicări şi referate metodico - ştiinţifice*, Suceava, 1980, p. 43 - 52.

33. *La romanité de la langue roumaine*, în „Cahiers d 'études romanes", Aix-en-Provence (Franţa), VI, 1980, p. 1-9.

34. *Le lexique latin du roumain (aspects particuliers)*, în vol. *La latinité hier, aujourd'hui, demain*, Bucureşti, 1981, p. 169 - 177.

Scanned with OKEN Scanner

35. *La place des noms propres dans le système de la langue*, în „Cahiers d'études romanes", Aix - en - Provence, 8, 1983, p. 165-17.

36. *Implications historiques dans l'étude de la toponymie roumaine*, în „Revue roumaine d'histoire", Bucureşti, tome XXII, janvier - mars, 1983, nr. 1. p. 33 - 46.

37. *Un strălucit precursor: Alexandru Lambrior*, în „Limba română", Bucureşti, XXXII, 1983, mai - iunie, nr. 3, p. 231 - 238.

38. *Sur le rapport entre les noms propres et les noms communs*, în vol. *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani*, Iaşi, 1983, p. 112-120.

39. *Sextil Puscariu şi literatura română veche*, în „Suceava. Anuarul Muzeului judeţean", X, 1983, p. 700 - 701.

40. *Cu privire la vechimea şi răspândirea unor sufixe în toponimia românească*, în vol. *Profesorul G. Istrate la 70 de ani*, Iaşi, 1984, p. 79 - 90.

41. *Vechimea şi răspândirea sufixelor -eşti, -eni în toponimia românească*, în „Limba română", Bucureşti, XXXIV, nr. 5, 1985, p. 390 - 394.

42. *G. Pascu*, în vol. *Universitatea din Iaşi (1980 -1985)*, Iaşi, 1986, p. 73 - 75.

43. *Lexicul dialectal în toponimia românească*, în „Limba română", Bucureşti, XXXIV, nr. 3, 1986, p. 211-216.

44. *Originea numelui Siret*, în „Noi Tracii", Roma (Italia), nr. 4, 1986.

45. *Originea numelui Siret*, în „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, 1, 1987, p. 485-487.

46. *Ştefan cel Mare în literatura română*, în „Suceava. Anuarul Muzeului judeţean", Suceava, XI-XII, 1984-1985, p.361-167.

47. *Sentiment şi luciditate la Topârceanu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", tom. XXXIII, 1987, p. 5-15.

48. *D. D. Pătrăşcanu*, în „Convorbiri literare", Iaşi, tom. XCIII, nr. 11, 1987, p. 7.

49. *Alter und Verbreitung einiger Suffixe in der rumänischen Toponymie* în „Namenkundliche Informationen", Leipzig (Germania), MI 52, 1987, p. 23- 29.

Scanned with OKEN Scanner

50. *Toponimia unei localităţi cu populaţie mixtă: Cacica (judeţul Suceava)*, în „Limba română", Bucureşti, XXXVII, nr. 2, 1988, p. 119 - 128.

51. *Romanitatea şi cultura europeană*, în „Noi Tracii", Roma (Italia), nr. 60 (martie), 1988, p. 4- 5.

52. *Un studiu francez despre Eminescu*, în „Noi Tracii", Roma (Italia), XVII, nr. 166 (septembrie), 1988. p. 20-23.

53. *Un monument al culturii româneşti: Biblia de la Bucureşti*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, LXIV, nr. 6, 1988, 85 - 89.

54. *Leca Morariu despre Nicolae Gane*, în *Buletin de informare şi documentare metodico - ştiinţifică*, Suceava, vol. II, 1988, p. 37 - 40.

55. *Arta lui Creangă*, în „Argeş", Piteşti, nr. 9 (septembrie), 1989, p. 6.

56. *Originea limbii române în concepţia lui Timotei Cipariu*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, LXV, nr., 2, 1989, p. 55 - 56.

57. *Iorgu Iordan şi toponimia românească*, în vol. *Iorgu Iordan*, Iaşi, 1989, p. 95-103.

58. *Două traduceri eminesciene mai puţin cunoscute*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", Literatură, 1989, p. 19 - 29 (apărut în 1990).

59. *Destin literar şi destin biografic la Anton Pann*, în „Analele Universităţii din Iaşi", Literatură, tom XXXVI, 1990, p. 19 - 29.

60. *Raporturi între numele de localitate şi numele de persoană (implicaţii istorice, sociale şi lingvistice)*, în „Suceava, Anuarul Muzeului Bucovinei", Suceava, XVII-XIX, 1990-1992. p. 221- 232 (apărut în 1993).

61. *Aspecte ale lexicului românesc de origine latină*, în vol. *Antichitatea şi moştenirea ei spirituală*, Editura Universităţii, 1993, p. 83 -106.

62. *Oameni şi vremuri la I.I. Mironescu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", Literatură - XX IX , 1993, p. 69-88.

63. *Româna - limbă romanică*, în „Limba română", Chişinău, III, nr. 1 (9), 1993, p. 6-12; III, nr.2 (10), 1993, p. 53 - 58.

Scanned with OKEN Scanner

64. *Raportul dintre istorie şi toponimie*, în „Limba română", Chişinău, V, nr. 2 (20), 1995, p. 27-35; V,nr. 3 (21), 1995, p. 102-108.

65. *Unele aspecte ale lexicului românesc de origine latină*, în „Limba română", Chişinău, VI. nr.2 (26), 1996, p. 66 - 73.

66. *Realităţi sociale şi tipuri umane în proza lui I.I. Mironescu*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, I, nr. 1, 1996, p. 2-9; I, nr 2, 1997, p. 3-4; nr. 4, 1997, p. 11-13; nr. 6, 1998, p. 2 - 4; nr. 8, 1998, p. 3 -4; nr. 10, 1998, p. 3 - 4; nr. 14, 1999, p. 2 - 5.

67. *O versiune franceză a poveştilor lui Creangă*, în „Dacia literară", Iaşi, VIII, nr. 2, (10), 1997, p. 34-41.

68. *Preocupări ortografice la Dimitrie Onciul*, în „Analele Bucovinei", Cernăuţi, IV, 1997, p, 47-53.

69. *Un călător original: Calistrat Hogaş*, în „Bucovina literară", Suceava, VII, nr. 4 - 7, 1997, 11 -13.

70. *Un om al Renaşterii: Hasdeu*, în „Revista română", Iaşi, VII, nr. 3, 2001, p. 10.

71. *Poeme şi statui (Sonetele lui Minai Codreanu)*, în „Revista română", Iaşi, VIII, nr. 1, 2002, p.9.

72. *Perspectiva istorică în studiul toponimiei româneşti*, în *Studii şi cercetări de onomastică*, Craiova, 2002, p. 69 - 88.

73. *Certains aspects concernant le rapport entre la toponymie et la dialectologie*, în *Studii şi cercetări de onomastică*, Craiova, 2002, p. 59 - 68.

74. *„Fenomenul" Păstorel* (I), în „Dacia literară", Iaşi, XVI, nr, 62 (5), 2005, p. 17 - 18.

75. *Memorialistica lui Gane*, „Cronica", Iaşi, XL, nr. 9, septembrie, 2005, p. 3.

76. *„Fenomenul" Păstorel* (II), în „Dacia literară", Iaşi, XVI, nr. 63 (6), 2005, p. 8-11.

77. *Publicistica lui Al. O. Teodoreanu* (I), în „Dacia literară", Iaşi, XVII, nr. 65 (2), 2006, p. 2 -A; II, *idem*, XVII, nr. 66 (3), 2006, p. 3 - 6.

VI Articole

1. *Revista „Însemnări literare"*, în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 2, 1963, p. 54-59.

Scanned with OKEN Scanner

2.*Pe marginea „Dicţionarului de istorie literară contemporană”*, în „Iaşul literar”, Iaşi, nr. 7, 1964. p. 87-88.

3.*Un mare poet al lumii: Dante Alighieri,* în „Zori noi”, Suceava, nr. 5441, 1965, p. 14.

4.*În luminile universului sadovenian*, în volumul *Labiş,* Suceava, 1965 p.l.

5. *Monumente ale culturii româneşti: „Cântarea României”*, „Zori noi”, Suceava, nr. 5750, 12 februarie, 1966, p. 2.

6.*Revista „Însemnări ieşene”,* în „Ateneu”, Bacău, nr. 2, 1966, p. 6 - 7.

7.*Scrisoare inedită de la Panait Istrati*, în „Zori noi”, Suceava, nr. 5673, 13 martie, 1966, p. 2.

8.*Debutul lui Al. Philippide*, „Cronica”, Iaşi, I, nr. 6, 19 martie 1966, p. l.

9.*O problemă fundamentală a culturii noastre: formarea limbii şi a poporului român*, „Zori noi”, Suceava, *nr.* 5096, 3 aprilie 1966, p. 1 - 2.

10. *Ion Pillat la „Însemnări literare”,* „Cronica”, Iaşi, I, nr. 9, 9 aprilie 1966, p. 8.

11. *Debutul Magdei Isanos la „Însemnări literare”,* în „Cronica”, Iaşi, nr. 10,16 aprilie 1966, p.7.

12. *Debutul lui Al. O. Teodoreanu*, în „Cronica”, Iaşi, nr. 11, 23 aprilie 1966, p. 7.

13. *Topîrceanu , colaborator la „Lumea”,* în „Cronica”, Iaşi, I, nr. 16, 28 mai 1966, p. 8.

14. *Debutul Otiliei Cazimir*, în „Cronica”, Iaşi, I, nr, 19, 18 iunie 1966, p, 8.

15. *Monumente ale culturii româneşti: „O scrisoare pierdută”,* în „Zori noi”,Suceava, nr. 5759, 19 iunie 1966, p. 2.

16. *Debutul lui Demostene Botez*, în „Cronica”, Iaşi, I, nr, 20, 25 iunie 1966, p. 7.

17. *Debutul lui Mihai Ralea*, în „Cronica”, Iaşi, I, nr, 30, 3 septembrie 1966, p. 7.

18. *Monumente ale culturii româneşti: revista „Viaţa românească”*, „Zori noi”, Suceava, nr. 5872,30 octombrie 1966, p. 2.

19. *V. Voiculescu, colaborator la „Însemnări literare”,* în „Cronica”, Iaşi, I, nr. 40, 12, noiembrie 1966, p. 8.

Scanned with OKEN Scanner

20. *Debutul lui Ionel Teodoreanu*, în „Cronica", Iaşi, I, nr. 46, 24 decembrie 1966, p. 8.

21. *Unirea în literatură*, în „Zori noi", Suceava, nr. 5944, 24 ianuarie 1967, p. 2.

22. *Un sonet de Mihail Sadoveanu*, în „Cronica", Iaşi, II, nr. 5 (52), 4 februarie 1967, p. 8.

23. *V. Alecsandri către I. Negruzzi*, în „Cronica", Iaşi, II, nr. 9 (56), 4 martie 1967, p. 8.

24. *O poezie a Elenei Vacărescu în „Opinia"* în „Cronica", Iaşi, II, nr, 11, 4 aprilie 1967, p. 8.

25. *Monumente ale culturii româneşti: „Arta prozatorilor români"*, în „Zori noi", Suceava, nr. 5990, 18 martie 1967, p. 2.

26. *Autografe*, „Cronica", Iaşi, II, nr. 12 (59), martie 1967, p. 8.

27. *Cincinat Pavelescu, colaborator la „Opinia"* în „Cronica", Iaşi, II, nr. 13 (60), 1 aprilie 1967, p. 8.

28. *O poezie a lui Blaga*, în „Cronica", Iaşi, II, nr. 25 (72), 24 iunie 1967, p. 8.

29. *Camilar, poet*, în „Cronica", Iaşi, II, nr.29 (76), 22 iulie 1967, p. 8.

30. *Maestru al sonetului românesc (M. Codreanu)*, în „Zori noi", Suceava, nr. 6175, 21 octombrie 1967, p. 2.

31. *Muzeul Unirii din Iaşi*, în „Clopotul", Botoşani, nr. 2187, 26 aprilie 1968, p. 2.

32. *Muzeul etnografic al Moldovei*, în „Clopotul", Botoşani, nr. 2206, 19 mai 1968, p. 2.

33. *Biblioteca centrală universitară din Iaşi*, în „Clopotul", Botoşani,nr. 2266, 28 iulie 1968, p. 2.

34. *Panait Istrati la Iaşi*, în „Clopotul", Botoşani,nr. 2278, 11 august 1968, p. 2.

35. *Academicianul Iorgu Iordan la 80 de ani*, în „Clopotul", Botoşani,nr. 2721, 5 ianuarie 1970, p. 2.

36. *Gib Mihăescu*, în „Vremea nouă", Vaslui, II, nr. 416, 22 iunie 1969, p. 2.

37. *Emil Gârleanu*, în „Vremea nouă" Vaslui, II, nr. 428, 6 iulie 1969, p. 2.

38. *Lecturi eminesciene: Din valurile vremii*, în „Clopotul", Botoşani, nr. 2721, 5 ianuarie 1970, p.2.

Scanned with OKEN Scanner

39. *Un leitmotiv eminescian*, în „Zori noi", Suceava, nr. 6893, 25 ianuarie 1970, p. 3.

40. *Ion Bianu - un distins cărturar umanist*, „Zori noi", Suceavanr. 6893, 14 februarie 1970, p. 3.

41. *G. Călinescu şi „Jurnalul literar"* în „Cronica", Iaşi, V, nr. 10 (213), 7 martie 1970, p. 7.

42. *Şt, O. Iosif*, în „Vremea nouă", Vaslui, nr. 818, 11 octombrie 1970, p. 2.

43. *Cea dintâi universitate românească la 110 ani,* în „Zori noi", Suceava, nr. 7108, 27 octombrie 1970, p. 3.

44. *Sonetele lui Mihai Codreanu*, în „Vremea nouă", Vaslui, nr. 860, 29 noiembrie 1970, p. 2.

45. *Redescoperiri: Nicu Gane*, în „Vremea nouă", Vaslui, nr. 878, 20 decembrie 1970, p. 2.

46. *Un clasic: Ion Creangă*, în „Vremea nouă", Vaslui, nr. 884, 27 decembrie 1970, p. 2.

47. *100 de ani de la moartea lui Ion Heliade Rădulescu*, în „Vremea nouă", Vaslui, V, nr. 1296, 26 aprilie 1972, p. 2.

48. *Eminescu,* în „Vremea nouă", Vaslui, V, nr. 1519, 16 ianuarie 1973, p. 2.

49. *125 de ani de la naşterea lui Ioan Slavici*, „Vremea nouă", Vaslui, V, nr. 152, 18 ianuarie 1973. p. 3.

50. *Un om al Renaşterii (B. P. Hasdeu),* în „Vremea nouă", Vaslui, V, nr. 1553, 27 februarie 1973, p. 2.

51. *Gh. Asachi - 185 de ani de la naştere*, în vol. *Omagiu pe letopiseţul şcolii contemporane,* Casa corpului didactic Iaşi, 1973, p, 93 - 97.

52. *G. Pascu*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, XX, 1974, p. 159 - 162.

53. *Limba română în contextul romanităţii*, în „Cronica", Iaşi, nr. 47,19 noiembrie 1962, p. 8.

54. *Le centennaire de 1'Indépendence de la Roumanie*, în „Le Soir", Marsilia, 9 mai 1977, p. 10.

55. *Premiul Goncourt 1977*, în „Cronica", Iaşi, nr. 1 (623), 6 ianuarie 1978, p. 8.

56. *Expoziţie românească la Aix-en-Provence*, în „Tribuna României", Bucureşti, VII, nr. 131, 15 aprilie 1978, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

57. *Un prosateur roumain: Marin Preda*, în „Le Meridional", Marsilia, nr. 11157, 22 mai, 1978, p. 5.

58. *Panait Istrati*, în „Manuscriptum", Bucureşti, XI, nr. 2 (39), 1980, p. 172 - 173.

59. *Romanitatea limbii române*, în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, LVI, nr. 3-5, martie - mai 1980, p. 410 - 412.

60. *Romanitatea şi cultura europeană*, în „Cronica", Iaşi, XVII, nr. 11 (841), 13 martie 1982, p. 5.

61. *Gând pentru învăţătoare*, în „Cronica", Iaşi, XVII, nr. 26 (856), 25 iunie 1982, p. 2.

62. *Continuitatea istorică românească*, în „Cronica", Iaşi, XVII, nr. 30 (860), 23 iulie 1982, p. 2.

63. *Sadoveanu despre Caragiale*, în „Cronica", Iaşi, XVII, nr. 45, 5 noiembrie 1982, p. 4 - 5.

64. *Eminesciana. Un studiu francez*, în „Ateneu", Bacău, anul 20, nr. 6 (163), iunie 1983, p. 6-7.

65. *Limbă şi literatură populară*, în „Ateneu", Bacău, anul 21, nr. 6 (175), iunie 1984, p. 10.

66. *Un savant patriot: AL Philippide*, în „Flacăra Iaşului", Iaşi, XL, nr. 11 (681), 28 aprilie 1984, p .2.

67. *Primul dicţionar al numelor de familie româneşti*, în „Zori noi", Suceava, XXVIII, nr. 10696, 14.02. 1884, p. 2.

68. *Laudă limbii române*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 8, august 1986, p. 1.

69. *O realizare ştiinţifică de prestigiu*, în „Zori noi", Suceava, XLII, nr. 12057, 5 iulie 1988, p. 3.

70. *O mare prietenie*, în „Flacăra Iaşului", Iaşi, XLV, nr. 13302,22 iulie 1989, p. 2.

71. *Ion Creangă, artistul*, în „Flacăra Iaşului", Iaşi, XLV, nr. 13337, 2 septembrie 1989, p. 2.

72. *Stilul operei marelui humuleştean*, în „Flacăra Iaşului", Iaşi, XLVI, nr. 13373, 14 octombrie 1989, p. 2.

73. *O scrisoare către M. Codreanu despre M. Codreanu*, în *Almanahul Convorbiri literare*, Iaşi, 1989, p. 60-61.

74. *Un mare lingvist român*, în „Ramuri", Craiova, nr. 3, martie 1989, p. 3.

Scanned with OKEN Scanner

75. *Monument de eternitate*, în „Neamul românesc" „Iaşi, nr. 1, 7 aprilie 1990, p. 2.

76. *Dorul - o metaforă a sufletului românesc*, în „Neamul românesc", Iaşi, I, nr. 8, 1 iunie 1990, p. 1.

77. *Anotimpurile sufletului*, în „Dulce Bucovină", Suceava, I, nr. 4, iunie 1990, p. 1.

78. *Voievodul limbii române (Eminescu)*, în „Neamul românesc", Iaşi, I, nr. 9,21 iunie -13 iulie 1990, p. 2.

79. *Cuvinte - flori*, în „Neamul românesc", Iaşi, I, nr. 11, 24 - 31 iulie 1990, p. 1.

80. *Poeme în lut*, în „Dulce Bucovină", Suceava, I, nr. 7 - 8, septembrie - octombrie 1990, p. 1, 3.

81. *Romanitate şi cultură europeană*, în „Verba volant", Iaşi, I, octombrie 1990, p. 1, 6.

82. *Theofil Simenschy şi colecţia lui Ispirescu*, în „Dacia literară", Iaşi, V, nr. 13 (21), 1994 p. 24-34.

83. *Nicolae Gane, traducător din Dante*, în „Dacia literară", Iaşi, VI, nr. 16 (1), 1995, p. 60-61.

84. *Un text inedit al lui Nicolae Gane*, în „Dacia literară", Iaşi, VI, nr. 21 (2), 1996, p. 60- 61.

85. *Cultivarea limbii naţionale*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, I, nr. 1, 1996, p. 13.

86. *O atmosferă intelectuală şi morală de neuitat*, în vol. *Casa glasurilor noastre. Radio Iaşi - 55 de ani*, Iaşi, 1996, p. 34-35.

87. *Poetul - monument: Eminescu*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, I, nr. 3,1997, p. 3 – 4.

88. *Imn limbii române*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, I, nr. 5,1997, p. 3 - 4.

89. *Moştenirea lui Sextil Puşcariu*, în „Dacia literară", Iaşi, IX, nr. 29, 1998, p. 9-11.

90. *Un savant european*, în „Convorbiri literare", Iaşi, CXXXII, nr. 5 (29), 1998, p. 25, 30.

91. *O valoroasă cercetare dedicata toponimiei Bucovinei*, în „Revista română", Iaşi, IV, nr.2(12), 1998, p. 15.

92. *Un mare lingvist român*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ,, II, nr. 8, 1998, p. 8, 13.

Scanned with OKEN Scanner

93. *Camil Petrescu altfel*, în „Dacia literară", Iaşi, X, nr. 3, 1999, p. 54.

94. *Bucovineanul N. Gane*, în „Dacia literară", Iaşi, X, nr. 4, 1999, p. 25 - 27.

95. *Din nou despre Labiş*, în „Revista română", Iaşi, V, nr.1 - 2, 1999, p.14.

96. *O prietenie exemplară: I.I. Mironescu-Panait Istrati*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, III, nr. 13, 1999, p. 2-4.

97. *Valorizarea unui manuscris,* în „Cronica", Iaşi, XXXIV,nr. 4, aprilie 1999, p. 9.

98. *O idee-forţă în cultura Europei: romanitatea*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, III, nr. 11, 1999, p, 9.

99. *Recunoştinţă învăţătoarei*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, III, nr. 12, 1999, p. 6.

100. *Magia cuvintelor la Eminescu*, în „Dacia literară", Iaşi, XI, nr. 37, 2000, p. 23.

101. *Un clasic fără vârstă: Ion Creangă*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, IV, nr. 18,2000, p. 8,

102. *Plecăm şi ne întoarcem*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, V, nr. 17,2000, p. 12 - 13.

103. *Popas la Putna*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, IV, nr. 16, 2000, p. 11 - 12.

104. *Din nou despre fantastic*, în „Cronica", Iaşi, CXXXIV, iulie 2000, p. 38.

105. *Eminescu şi Bucovina*, în „Cronica", Iaşi, nr. 11, 2000, p. 10.

106. *Despre prietenie, scriitori şi doamne,* în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 15, 2000, p. 8-9.

107. *Poezii româneşti în versiune franceză*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 2, 2000, p. 47.

108. *Poeme în lut*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 20, 2001, p. 12 - 13.

109. *Cel dintâi cronicar moldovean*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 20, 2001, p. 13-14.

110. *Alexandru Philippide, profesorul*, în „Dacia literară", Iaşi, XII, nr. 4, 2001, p. 24.

111. *Drumuri şi popasuri în Ţara de Sus*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, V, nr. 21 -22, 2001, p. 13 -14

Scanned with OKEN Scanner

112. *Război şi...haz*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, V, nr. 21 - 22, 2001, p. 14 -15,

113. *Simbolul unei generaţii: Cătălin Anuţa*, în „Dacia literară", Iaşi, XII, nr. 3,2001, p. 37

114. *Nicolae Iorga, titanul*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 19, 2001, p. 9 -10.

115. *Jocul sentimental al luciditătii*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 23, 2002, p. 17 - 19.

116. *Poeme şi statui*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 25, 2002, p. 21.

117. *Omagiul lui Sadoveanu*, în „Dacia literară", Iaşi, nr. 45, 2002, p. 3 - 4.

118. *Farmecul manuscriselor lui Labiş*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 3, 2002, p. 83.

119. *O nouă carte despre Eminescu*, în „Cronica", Iaşi, nr. 3, 2002, p. 10.

120. *Sunt pasărea ce are să cadă*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 6 (78), 2002, p. 141.

121. *Istoria unor vremi de nemurire*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 27,2003, p. 17.

122. *I. V. Mironescu şi Panait Istrati în corespondenţă*, în „Sinteze", Piatra Neamţ, 2003, nr. 7-8-9, p. 71-75.

123. *I. V. Mironescu - om al cetăţii*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 29, 2003, p. 4.

124. *Divina simfonie a vieţii*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 27,2003, p. 17-18.

125. *Tripticul sufletului românesc*, în „Memoria ethnologica," Baia Mare, III, nr. 8 - 9, iulie - decembrie 2003, p. 800 - 804.

126. *Un Caragiale moldav?*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 35, octombrie - decembrie 2004, p. 17-18.

127. *Amintire tristă*, în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 6 (162), iunie 2004, p. 142.

128. *Laudă limbii române*, în „Ţara fagilor", Suceava, XII, nr. 3 – 4, iulie – decembrie 2004, p. 17.

129. *Râs şi ... poreclă*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 36, ianuarie - martie, 2005, p. 14.

130. *Veronica Micle - legendă şi adevăr*, în „Dacia literară", Iaşi, XV, nr. 58 (1), 2005, p. 17-18.

Scanned with OKEN Scanner

131. *Sub semnul controverselor: George Pascu*, în „Dacia literară", Iaşi, XVI, nr. 61 (4), 2005, p. 17-18.

132. *O publicaţie prestigioasă*, în „Familia română", Oradea, nr. 1 -2 (24 - 25), 2005, p. 39.

133. *Clubul „Bibliei"*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 37, 2005, p. 19.

134. *Pentru minte, inimă şi literatură*, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr, 39, 2005, p. 31 - 32.

135. *Un octogenar îndrăgostit de ... Iaşi*, în „Revista română", Iaşi, XII, nr. 1 (43), 2006, p. 59.

136. *O scrisoare necunoscută a lui Mihai Codreanu*, în „Dacia literară", Iaşi, nr. 1, 2008, p. 23.

137. *Istoricul unui monument*, în „Revista română", Iaşi, nr. 3, 2006, p.45.

138. *Cuvinte–flori*, în „Ţara noastră", Iaşi, nr.1(3), ianuarie 2009, p.1

VII. Recenzii

1. *Tudor Vianu,* ***Jurnal,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 4250, 2 decembrie 1961, p. 2.

2. *Perpessicius,* ***Alte menţiuni de istoriografie literară şi folclor,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 4250, 2 decembrie 1961, p. 2.

3. *D. Macrea,* ***Probleme de lingvistică română,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 4388, 17 ianuarie, 1962, p. 2.

4. *Maria Banuş,* ***Poezii,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 4392, 21 ianuarie 1962, p. 2.

5. *Tudor Arghezi,* ***Frunze,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 4415, 17 februarie 1962, p. 2.

6. *Antologia fabulei româneşti*, în „Zori noi", Suceava, nr. 4466, 18 aprilie 1962, p. 2.

7. *Liviu Rebreanu,* ***Opere alese,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 4496, 24 mai 1962, p. 2.

8. *Petru Vintilă,* ***Drumul dragostei,*** în „Iaşul literar," Iaşi, nr. 5, 1963, p. 74-75.

9. *E. Camilar,* ***Inimi fierbinţi,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 2, 1964, p. 94 - 96.

10. *Dragoş Vicol,* ***Cicatricea,*** în „Iaşul literar," Iaşi, nr. 3, 1964, p. 89 - 90.

Scanned with OKEN Scanner

11. *Nicolae Velea,* ***Opt povestiri,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 5, 1964, p. 74 – 77.

12. *Arnold Hauser,* ***Însemnări pe răboj,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 5, 1964, p. 90 - 91.

13. *Iorgu Iordan,* ***Toponimia românească,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 7, 1964, p. 94 - 95.

14. *Al Rosetti,* ***Note din Grecia,*** în „Ateneu", Bacău, 1965, nr. 3, p. 15.

15. *Al. Rosetti,* ***Istoria limbii române,*** în „Revista învăţământului superior", Bucureşti, nr. 3, 1965, p. 81-84.

16. *Istoria limbii române,* în „Ateneu", Bacău, nr. 11, 1965, p. ll.

17. *C. Anton,* ***Liniştea,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 1, 1966, p. 89-90.

18. *Dicţionar enciclopedic român* (vol III), în „Zori noi",Suceava, nr. 5666, 3 martie 1966, p. 2.

19. *Horia Stancu,* ***Asklepios,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 3,1966, p. 95 - 96.

20. *Victor Eftimiu,* ***Oameni în teatru,*** în „Flacăra Iaşului", Iaşi, nr. 6079,27 martie 1963, p. 3.

21. *P. P. Panaitescu,* ***Începuturile şi biruinţa scrisului în limba română,*** în „Flacăra Iaşului", Iaşi, nr. 6107, 29 aprilie 1966, p. 2.

22. *Al, Niculeseu,* ***Individualitatea limbii române între limbile romanice,*** în „Iaşul literar", Iaşi, nr. 7, 1966, p. 95 - 96.

23. *Al. Rosetti,* ***Istoria limbii române,*** în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, XII, 2, 1966, p. 143-164.

24. *Nicolae Iorga,* ***Oameni care au fost,*** în „Flacăra Iaşului", Iaşi, 18 aprilie 1967, p. 2.

25. *I.I. Russu,* ***Limba traco - dacilor,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 6297, 15 martie 1968, p. 3.

26. *Marin Bucur,* ***Ovid Densusianu,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 6303, 22 martie 1968, p. 2.

27. *Gânduri închinate mamei,* în „Clopotul", Botoşani, nr. 2187, 26 aprilie 1968, p. 2.

28. *Florica Dimitrescu,* ***Introducere în fonetica istorică a limbii române,*** în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, XIV, fasc. 1, p. 136-139.

Scanned with OKEN Scanner

29. *Presa literară românească*, în „Vremea nouă", Vaslui, II, nr. 404, 8 iunie 1969, p. 2.

30. *Iorgu Iordan, **Alexandru Philippide,*** în „Cronica", Iaşi, nr. 17 (220), 25 aprilie 1970, p. 10.

31. *Gavril Istrate, **Limba română literară,*** în „Cronica", Iaşi, nr. 17 (220), 25 aprilie 1970, p. 10.

32. *Gavril Istrate, **Limba română literară,*** în „Zori noi", Suceava, nr. 6972, 20 mai 1970, p. 3.

33. *I.I. Russu, **Elemente autohtone în limba română,*** în „Cronica", Iaşi, nr. 46 (249), 14.IX.1970, p. 10.

34. *Pierre Guiraud, **Patois et dialects français,*** în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, tom. XVI; 1970, p. 139-143.

35. *Studii de limbă literară şi filologie*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, tom. XVI, 1970, p. 141 - 143.

36. *Jean Bart, **Scrieri, I,*** în „Cronica", Iaşi, nr. 22 (487), 30 mai 1975, p.2.

37. *Dicţionarul explicativ al limbii române*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en Provence (Franţa), 3, 1977, p. 247-252.

38. Ovid Densusianu, ***Opere II,*** în „Cahiers d'études romanes", Aix-en Provence (Franţa), 3, 1977, p. 253 - 257.

39. *Matilda Caragiu – Marioţeanu, **Compendiu de dialectologie română***, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en Provence (Franţa), 3, 1977, p, 259 - 262.

40. *Cahiers roumains d'études littéraires*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en Provence (Franţa), 4, 1978, p. 201-203.

41. *Études roumaines*, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en Provence (Franţa), 4, 1978, p. 205 - 206.

42. *Georges Mounin, **Linguistique et philosophie,*** în „Cercetări de lingvistică", Cluj, XXIII, 1, 1978, p. 137-138.

43. *Al. Andriescu, **Limba presei româneşti în secolul al XIX-lea,*** în „Flacăra Iaşului", Iaşi, nr. 10403, 15 martie 1980, p. 2.

44. *Al. Obreja, **Dicţionar geografic al judeţului Iaşi,*** în „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Iaşi, LVI, nr. 3 - 5, martie - mai 1980, p. 410 - 412.

45. *Robert Lafont, **Le travail et la langue,*** în „Analele ştiinţifice ale Universităţii din Iaşi", e, tom. XXVI, 1980, p. 117 - 118.

Scanned with OKEN Scanner

46. *O carte fundamentală în lingvistica românească*, în „Zori noi", Suceava, XXXV, nr. 9868, 13 iunie 1981, p, 3.
47. *Dramaturgie istorică românească*, în „Cronica", Iaşi, XVII, nr. 4 (834), 22 ianuarie 1982, p. 4.
48. *Sinteză dedicată etnogenezei românilor*, „Zori noi", Suceava, nr. 10097, 22 ianuarie 1982, p. 3.
49. *Antologie Ion Creangă*, în „Zori noi", Suceava, nr. 10099, 12 martie 1982, p. 3.
50. *Repere în exegeza operei lui Coşbuc*, în „Zori noi", Suceava, nr. 10184, 20 iunie 1982, p. 3.
51. *Interpretări eminesciene*, în „Zori noi", Suceava, nr. 10202, 11 Iulie 1982, p. 3.
52. *Alf Lombard*, ***La Langue roumaine. Une présentation***, Paris, 1974, în „Anuar de lingvistică şi istorie literară", Iaşi, tom. XXVII /1979 - 1980 / 1982, p. 215 - 216.
53. *Valeriu Râpeanu*, ***Tărâmul unde nu ajungi niciodată***, în „Zori noi", Suceava, XXXVII, nr. 10319, 26.XI.1982, p. 3.
54. *Ion Coteanu*, ***Structura şi evoluţia limbii române***, în „Zori noi", Suceava, XXXVII, nr. 10323, 1.XII. 1982, p. 3.
55. *Ecaterina Goga*, ***Introduction à la philologie romane***, în „Cahiers d'études romanes", Aix-en Provence (Franţa), 8, 1983, p. 217 - 219.
56. *Vasile Arvinte*, ***Român, românesc, România***, în „Zori noi", Suceava, XXXVIII, nr. 10814, 1 iulie 1984, p. 3.
57. *Dramaturgia istorică română contemporană*, în „Convorbiri literare", Iaşi, XVI, nr. 10 (octombrie) 1989, p. 14.
58. *Constantin Ardeleanu*, ***Hâtrii Tazlăui***, în „La Tazlău", Piatra Neamţ, nr. 24/aprilie - iunie 2002, p. 20.
59. *Vasile Diacon*, ***Etnografie şi folclor pe Suha bucovineană***, în „Ţara Fagilor", Suceava, XI, nr. 1, ianuarie-martie 2003, p. 28.
60. *George Popa*, ***Înălţarea mai presus de sine***, în „Revista română", Iaşi, IX, nr. 1, martie 2003, p. 21.
61. *Ion Popescu - Sireteanu*, ***Păcală şi ai săi***, în „Revista română", Iaşi, IX, nr. 1, martie 2003, p. 21.
62. *Adrian Dinu Rachieru*, ***Legea conservării scaunului***, în „Cronica", Iaşi, nr. 4, aprilie 2003, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

63. *Ion Bogdan*, ***Memoria Sfinxului,*** în „Cronica", Iaşi, nr. 5, mai 2003, p. 10.

64. *Dorin Buzdugan, Vasile Pop*, ***Crime şi criminali de război în Ardealul de Nord ocupat de Ungaria hortistă,*** în „Revista română", Iaşi, nr. 2, mai 2003, p. 21.

65. *Corneliu Filip,* ***America sub spectrul terorismului,*** în „Revista română", Iaşi, nr, 2, mai 2003, p. 21.

66. *Un altfel de dicţionar* (Nicolae Busuioc, ***Scriitori şi publicişti ieşeni contemporani***), în „Revista română", Iaşi, nr. 2 (32), mai 2003, p. 21.

67. *Contribuţii istorico - literare* (Vasile Ciocanu, ***Cercetări de istorie literară***), în „Revista română", Iaşi, nr. 2 (32), mai 2003, p. 21.

68. *A ierta şi a nu uita* (Eugenia Popa Cohuţ, ***Elogiul durerii***), în „Revista română", Iaşi, nr. 3 (33), octombrie 2003, p. 30.

69. *Pasărea rănită a poeziei* (Ion Paranici, ***Fiecare zi e o pasăre împuşcată***), în „Revista română", Iaşi, nr. 3 (33), octombrie 2003, p. 30.

70. *Farmecul literaturii de vacanţă* (Dan Dobrinescu, ***Pescar în ţara lui Peşte...)***, în „Revista română", Iaşi, nr. 4 (34), decembrie 2003, p. 30.

71. *Memoria limbii române* (Ion Popescu Sireteanu, ***Memoria limbii române***), în „Revista română", Iaşi, nr. 1 (35), martie 2004, p. 20.

72. *O carte despre Mirceşti şi Alecsandri* (Laura şi Eugen Bejenaru, ***Mirceşti - pagini de istorie),***), în „Revista română", Iaşi, nr. 1 (35), martie 2004, p. 21.

73. *O monografie interdisciplinară* (Ştefan Epure, ***Valea Trotuşului. Toponimie şi istorie),*** în „Revista română", Iaşi, nr. 4 (38), decembrie 2004, p. 20.

74. Liviu Papuc, *Marginalii junimiste,* în „Ateneu", Bacău, nr. 5, mai 2004, p. 7.

75. *Leca Morariu călător* ***(Pe urmele lui Creangă şi Drumuri oltene),*** în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 11 (107), noiembrie 2004, p. 60.

76. *A gândi şi a rosti frumos* (Nicolae Busuioc, ***Academia de la Pavilion***), în „Convorbiri literare", Iaşi, nr. 12 (168), decembrie 2004, p. 64.

77. *Viaţa „ca o pradă" a lui Ion Luca* (Nicolae Cârlan, ***Ion Luca),*** în „Revista română", Iaşi, nr. 1 (39), martie 2005, p. 19.

Scanned with OKEN Scanner

78. *Prima monografie „Leca Morariu"* (Liviu Papuc, ***Leca Morariu***), „Cronica", Iaşi, nr. 3, martie 2005, p. 10.

79. *Bucovina, prin oameni şi cărţi* (Ion Popescu - Sireteanu, ***Bucovina. Oameni şi cărţi***), în „Revista română", Iaşi, nr. 20 (40), iunie 2005, p. 24.

80. *George Popa,* ***Repere în spiritualitatea românească,*** în „Ateneu", Bacău, nr. 6 (430), iunie 2005, p. 7.

81. *Radiografia fricii* (Adrian Dinu Rachieru, ***Frica***), în „Convorbiri literare", Iaşi, CXXXIX, nr. 8 (116), 2005, p. 141.

82. *Farmecul povestirii* (Dumitru Ivan, ***Popas în Valea Miletinului***), în „Bucovina literară", Suceava, XV, nr.9 (175), 2005, p. 33.

83. *O încercare monografică* (Gheorghe Gorda, ***Sfânt e numele tău, Voloca),*** în „Revista română", Iaşi, XI, nr. 3 (41), 2005, p. 28.

84. *Literatura română, în analize şi sinteze* (Emil Alexandrescu, ***Literatura română în analize şi sinteze***), în „Cronica", Iaşi, XLI, nr. 11, 2005, p. 9.

85. *Despre Iaşi, cu dragoste şi erudiţie...* (Constantin Ostap, ***Despre Iaşi – numai cu dragoste),*** în „Revista română", Iaşi, XI, nr. 4 (42), 2005, p. 28.

86. *„O frescă" a sentimentelor* (Constanţa Marcu, ***Acoperământul***), idem.

87. *O valoroasă lucrare lingvistică* (Ion Popescu - Sireteanu, ***Termeni păstoreşti în limba română***), în „Cronica", Iaşi, XLI, nr. 12, 2005, p. 11.

88. *Labiş, inedit* (Nicolae Labiş, ***Doină întârziată***), în „Cronica", Iaşi, XLII, nr. 3, 2006, p. 8.

89. *În căutarea timpului pierdut* (Dumitru Ivan, ***Mărturia***), „Bucovina literară", Suceava, XVI, nr. 2 - 3 (180 - 181), 2006, p. 23.

90. *Ion Creangă şi contemporanii săi* ***(Ion Creangă în amintirile contemporanilor),*** în „Dacia literară", Iaşi, XVII, nr. 67 (4), 2006, p. 43.

91. *O lucrare remarcabilă* (Vasile Diacon, ***Cronicile Suhei Bucovinene***), „Cronica", Iaşi, XLII, nr. 7/2006, p. 9.

Scanned with OKEN Scanner

92. *O enciclopedie cronologică a culturii ieşene* (Elena Leonte şi Ionel Maftei, ***O istorie a culturii ieşene în date***), în „Convorbiri literare", Iaşi, CXL, nr. 8 (128), 2006, p. 138.

93. *Drumuri şi popasuri în Bucovina*, (la vol. ***Bucovina în scrieri de epocă*** de Doina şi Liviu Papuc), Iaşi, 2006, în „Bucovina literară", Suceava, nr. 4, 2006, p. 25.

94. *Contribuţii la istoria culturii româneşti vechi,* (la vol. ***Studii şi materiale de istoria culturii româneşti vechi*** de Nicolae Cârlan), în „Bucovina literară", nr. 2-3, 2007, p. 28.

95. *În căutarea adevărului (pierdut?),* (la vol. ***Ucenicul vinului*** de Constantin Blănaru), în „Revista română", Iaşi, nr. 2, 2007, p. 44.

96. *Caragiale par lui même,* (la vol. ***Mitică şi nenea Iancu la Berlin*** de Bogdan Bădulescu şi Olga Rusu), în „Dacia literară", Iaşi, nr.1, 2007, p. 57-58.

97. *O carte despre durerea şi dreptatea românului,* (la vol. ***Reîntregirea*** de Vasile Diacon), în „Revista română", Iaşi, nr.4, 2007, p. 48.

98. *Gheorghe Giurcă,* ***Şcoala din Adâncata***, în „Ateneu", Bacău, nr. 3, 2007, p. 6.

99. *O monografie Vasile Conta,*(la vol. **Vasile Conta**, de Florin Cântec), în „Bucovina Literară", Suceava, nr.7, 2007, p.22

100. *Ion Creangă – joc şi spectacol,* (la vol. **Ion Creangă – joc şi spectacol,** de Gh. Solcan) în „Bucovina Literară", Suceava, nr.8-9, 2007, p.33-34

101. Dincolo de cuvinte, (la vol **Liantul**, de Constantin Blănaru), în „Dacia literară", nr.78, mai 2008, p.62

102. *Destin şi spovedanie,* (la vol. **Adresa fericirii,** de Elena Platonov), în „Revista română", nr. 2, iunie 2008, p. 14

103. *Virtuţile prozei scurte*, (la vol **Seminţe de timp,** de Dumitru Ivan), în „Bucovina Literară", Suceava, nr.7, iulie 2008, p.14

104. *O sinteză autorizată a limbii şi culturii româneşti*, (la vol. **Limba şi cultura românească în Basarabia,** de Ion Nuţă), în „Revista română", nr. 3, septembrie 2008, p. 46

105. *O carte de excepţie*, (la vol. **Introducere în literatura română**, de Emil Alexandrescu) în „Revista română", nr. 4, decembrie 2008, p. 46

Scanned with OKEN Scanner

106. Pe „urmele" lui Creangă, (la vol. **Ion Creangă. Joc şi spectacol, II**), în „Dacia literară", nr. 82, ianuarie 2009, p.52

VIII. Prefețe

1. *O aşezare din Ţara de Sus,* la vol. ***Semne ale memoriei*** de Alma Blănaru, Suceava, 1998.
2. *O carte originală,* la vol. ***Cu materialul clientului*** de Liviu Călcâi, Iaşi, 2003.
3. *Intre biografie şi povestire,* la vol. ***Lunca uliilor*** de Teodor Istrate, Iaşi, 2003.
4. *Un poet bucovinean,* la vol. ***Ostatic şi ... totuşi*** de Petre Herţanu, Iaşi, 2005.
5. *Lirism şi luciditate,* la vol. ***Clipe împotriva morţii*** de Gloria Lăcătuşu, Iaşi, 2005.
6. *O retrospectivă culturală,* la vol. ***Permanenţe culturale româneşti şi universale***, de Petre Herţanu, Iaşi, 2006.
7. *O valoroasă cercetare interdisciplinară,* la vol. ***Toponimie şi istorie. Comuna Victoria (Iaşi)***, de Constantin Secu, Iaşi, 2006.
8. *Poveşti şi adevăruri eterne*, la vol. ***Năzdrăvăniile lui Michiduţă***, de Sanda Sfichi, Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2006.
9. *O originală dramatizare a poveştilor lui Creangă*, la vol. ***Ion Creangă. Joc şi spectacol***, de Gheorghe Solcan, Suceava, 2007.
10. *Dorohoi, perspectivă în timp*, la vol. ***Dorohoiul la peste şase sute de ani***, de Gheorghe Covatariu, Dorohoi, 2007.
11. *„Jurnalul" unei promoţii*, la vol. ***Colegiul naţional „Ştefan cel Mare" din Suceava. Istoria unei promoţii***, de Gheorghe Giurcă, Suceava, 2007.
12. *Bucurie pentru mari şi mici*, la vol. ***Ion Creangă. Joc şi spectacol***, de Gheorghe Solcan, II, Suceava, 2008.
13. *Un cimitir*, la vol. ***Tărâmul tăcerii***, de Silvia Popescu, Marin Drăguşin şi Silviu Buburuzan, Iaşi 2008.
14. *Destinul unei băuturi: berea*, la vol. ***Berea la români. Pagini de istorie*** de Vasile Diacon, Iaşi, 2009.

Scanned with OKEN Scanner

Nicolae Cârlan (Suceava)

INTERVIU CU SCRIITORUL ŞI UNIVERSITARUL ILIE DAN

„Toate stau sub semnul muncii
şi al pasiunii pentru adevăr,
bine şi frumos"

Nicolae Cârlan: *Aşadar, stimate Domnule Ilie Dan, rotunjiţi o vârstă seniorială, într-o zodie feciorelnică! Cum se prezintă, sub raportul împlinirilor ştiinţifice şi creatoare, cartea de vizită bilanţieră a septuagenarului Ilie Dan ?*

Ilie Dan: Activitivitatea mea la o catedră universitară a confirmat ceea ce scrie pe diploma de absolvire a Facultăţii de Filologie din Iaşi (1961): **diplomat universitar limba şi literatura română.** Aşa se face că în 47 de ani am publicat, în timp, studii, articole şi recenzii, am îngrijit ediţii critice, apreciate unanim, dar şi volume propriu-zise, traduceri (din franceză), cursuri litografiate (începând cu *Le verb roumain,* apărut la Aix-en-Provence) şi prefeţe pentru cărţile unor autori din Suceava, Botoşani, Gura Humorului şi Iaşi. Dacă activitatea de profesor universitar pentru două discipline frumoase şi dificile *(Istoria limbii române* şi *Onomastică românească)* rămâne, în primul rând, la aprecierea celor care mi-au făcut cinstea să-mi fie studenţi, cea ştiinţifică şi poetică s-a concretizat statistic vorbind în următoarea „recoltă": 31 de volume (unul în colaborare cu Anca Simireanu), 77 de studii, 215 recenzii, două traducei (una apărută la Chişinău) şi 14 prefeţe. Acestea au fost tipărite în reviste academice şi de cultură, ziare şi edituri de prestigiu din România, dar şi în Franţa, Italia, Germania, Polonia şi Republica Moldova. Cărţile publicate includ opt volume de lingvistică şi filologie, 11 de critică şi istorie literară şi 12 de versuri. E mult, e puţin? Nu ştiu!

N. C.: *Lingvistică şi filologie, istorie şi critică literară, publicistică, traduceri, poezie şi proză memorialistică, iată, într-o succesiune aleatorie, o paletă de domenii care nu totdeauna se*

Scanned with OKEN Scanner

acomodează armonic. In cazul Dvs., ele nu numai că vieţuiesc sub semnul „coexistenţei paşnice", dar nici nu dau semne că sunt constrânse la o coabitare... oximoronică. Explicaţi, vă rog, acest fenomen mai rart întâlnit (cazul cel mai frapant, la noi, fiind, în acest sens, Dan Barbilian/Ion Barbu: matemacian şi poet în egală măsură redutabil).

I. D.: Aveţi dreptate. Pe mulţi confraţi i-a surprins varietatea preocupărilor mele, iar unora li s-a părut că anumite aspecte abordate de mine sunt incompatibile. Dimpotrivă, cum lesne observaţi, ele coexistă şi sunt complementare. Eu am fost şi rămân un filolog, în sensul etimologic al termenului (= iubitor de cuvânt - scris sau rostit: frumos). Cronologic, pe când eram elev la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava, am scris schiţe şi povestiri, în manieră sadoveniană (fireşte, din viaţa satului!), încât „naşii" mei literari (Dragoş Vicol şi George Sidorovici) mă considerau o „speranţă" a prozei româneşti şi m-au recomandat pentru Şcoala de Literatură „Mihai Eminescu" din Bucureşti (la admitere, am fost vecin, în dormitor, cu Cezar Baltag). Preocupările de lingvistică au fost „dictate" de activitatea la Catedra de Limba Română (de la asistent la profesor titular). De aici a derivat şi un alt sector al activităţii (mult drag mie!), cel de editor. Dar pasiunea dovedită încă din studenţie (când, în 1960, la sesiunea pe ţară a cercurilor ştiinţifice studenţeşti, am obţinut premiul I cu o lucrare de... istorie literară). Chiar din anul absolvirii, am debutat cu o recenzie în ziarul sucevean „Zori noi" (2 decembrie 1961), iar în 1978 a apărut primul volum de istorie literară *Contribuţii* (Editura Eminescu, Bucureşti). Toate stau sub semnul muncii şi al pasiunii pentru adevăr, bine şi frumos.

N. C.: *Pentru care dintre domeniile de cercetare şi de creaţie cultivate credeţi că aţi avut „slăbiciuni" mai accentuate şi de ce? Altfel spus, care dintre ele v-a atras în mod deosebit şi cu ce consecinţe în planul împlinirilor şi satisfacţiilor profesionale (de dascăl universitar), al cercetării ştiinţifice şi al creaţiei literar-artistice?*

I. D.: Parţial, am răspuns mai sus şi la această întrebare. Cu sinceritate, mărturisesc şi acum, când „schimb prefixul": preferinţa mea s-a îndreptat spre *literatură* şi *filologie,* cu toate aspectele pe

Scanned with OKEN Scanner

care acestea le implică în studiu, istoria literară oferă, dacă este „practicată" cu onestitate şi competenţă, o viziune integratoare şi de perspectivă, determinată de axa *autor – operă - epocă.* Nu numai studiul creaţiei unui autor (ca spaţiu ideatic şi tehnică stilistică) oferă prilejul unor comentarii şi conexiuni adecvate ci şi cercetarea corespondenţei, documentelor de arhivă (personală sau de stat), a mărturiilor unor prieteni sau colegi ş. a. Cât despre creaţia în versuri, cititorii Dvs. ar rămâne surprinşi, dacă ar afla că eu am scris proză în studenţie (la o şedinţă a cenaclului, am fost remarcat de regretatul Petru Comarnescu), iar mai târziu am publicat (proză, se înţelege) în „Ateneu", „Tribuna", „Zori noi", „Flacăra Iaşului". Poezie am scris abia din 1979, sub impulsul puternic (eu sunt un sentimental incorigibil!) al primei iubiri (cine o poate uita!?), de când aveam doar 17 ani. Cu timpul, o„voce" interioară m-a îndemnat, sub semnul trudei şi al imaginaţiei, să „închipuiesc" poezii de factură clasică, cu preferinţă expresă pentru *catren* şi *distih.* Dar, indiferent de forma de exprimare, pentru mine poezia are ca temelie *gândul* (sau ideea) şi *metafora.* Oricum, aici este vorba de har, care, ca şi în alte cazuri, vine de la Dumnezeu!

N. C.: *În traiectul devenirii Dvs. ca personalitate cultural-ştiinţifică, artistică şi academică, mediul formativ şi-a avut, desigur, importanţa sa determinantă. Ar fi probabil echivalent cu o provocare la o expunere odiseică, dacă v-aş solicita detalii şi amănunte în această privinţă. Totuşi, vă invit să punctaţi câteva momente/aspecte semnificative, hotărâtoare...*

I. D.: Îmi este greu, chiar şi la acest ceas aniversar, să „ierarhizez" momentele semnificative din devenirea mea ca profesor şi scriitor. Totuşi, nu pot, fie şi printr-o selecţie severă, să nu menţionez, cronologic, câteva: faptul că m-am născut într-un sat din Bucovina, unde am început „să învăţ" în „amfiteatrele" ţarinei şi ale pădurii, mama care era o mare iubitoare de lumina cărţii (tatăl meu a fost analfabet, şi cu asta mă mândresc până voi pleca în căutarea „marelui Poate") şi, îndeosebi, pentru formarea mea intelectuală şi civică, întâlnirea cu dascăli de excepţie de la învăţătoarea din sat, Dan Elisabeta (nu eram rude!) şi profesorul Ioan Ştefănescu din liceu, datorită căruia m-am înscris la Filologie, la universitarii Al. Dima, Constantin Ciopraga, Gavril Istrate, Ştefan

Scanned with OKEN Scanner

Cuciureanu şi, mai ales, Theofil Simenschy (care mi-a declarat: „Mata eşti prietenul meu!"). Pentru cariera propriu-zisă şi pentru destinul meu intelectual şi civic, se cuvine să mai pomenesc două momente de relevanţă: rămânerea (întârziată, fiindcă era „ceva" la dosar, încât am acceptat, la începutul lui septembrie 1961, un post la Iacobeni, lângă Vatra Dornei, deşi eram şef de promoţie!) la Universitate şi sejurul din Franţa, ca profesor la Aix-en-Provence, care mi-a permis să cunosc *de visu* un *modus vivendi,* dar şi călătorii în Spania (sunt fermecat de această ţară, în care am trăit mai bine de o lună!), Italia, Andora, Elveţia, Germania şi fosta Iugoslavie. Dacă Iaşul m-a format, anii petrecuţi în Franţa m-au desăvârşit (şi, atenţie, e vorba de perioada 1975-1979!).

N. C: *Cu ce impedimente de natură politico-socială a avut a se confrunta Ilie Dan în vremea celor 45 de ani de activitate în câmpul publicisticii, cercetării ştiinţifice şi creaţiei literare? Cât a contat, în aceste circumstanţe, „sprijinul dezinteresat" al unor „confraţi", „colegi", „prieteni"? Puteţi să vă referiţi şi la cei de la Universitatea care ucide.*

I. D.: Credeam că măcar acum vom ocoli acest subiect... Cum am fost toată viaţa un vulcan şi un **clonţos,** e lesne să vă închipuiţi cât de urmărit am fost de Securitate. Am avut parte şi de „dialoguri" directe: cum la cursuri (iar în fiecare grupă existau studenţi în serviciul „băieţilor"!) vorbeam de Franţa şi Italia, printre etimologii şi evoluţii fonetice, un locotenent major m-a chemat pe un hol şi m-a sfătuit politicos să nu mai „comit" asemenea... fapte. Mai mult, înainte de a pleca în Franţa, un maior (Bălănescu, nu-l pot uita!) m-a chemat vreme de un an (ba chiar şi pe soţia mea) ca să mă „lămurească" să colaborez cu Securitatea. Deoarece am refuzat categoric, mi-a spus deschis: „Nu veţi fi avansat, nu veţi pleca în străinătate!" (fusesem propus pentru Belgia!): Şi aşa s-a întâmplat! Nu mai vorbesc de doi colegi de catedră (unul a făcut parte din grupa mea!) „specializaţi" în turnătoria... ordinară. Am suferit, dar am rezistat, încât voi spune doar: *o tempora, o mores!*

N. C.: *Deşi la 70 de ani suntem tentaţi să ne interesăm, cu prioritate, de bilanţuri, o să vă întreb totuşi cum staţi cu planurile de viitor?*

Scanned with OKEN Scanner

I. D.: Vârsta şi boala (helas!) nu-mi permit planuri pentru viitor. Dar „pe şantier" se află, realizate deja, două cărţi (una de filologie, cealaltă de publicistică), care, sper, vor apărea până la sfârţitul anului, odată cu o ediţie critică din Păstorel Teodoreanu *(Tămâie şi otravă)* în două volume. Pentru anul viitor am pregătit două ediţii *Sadoveanu. Spaţiul şi timpul românesc (analize şi interpretări)* şi *Nicolae Gane (Păcate mărturisite),* dar şi o carte originală: *„Povestea" unor nume* (de loc, de persoană şi de sărbători). Paralel, lucrez la un ghid de conversaţie *român-francez.* Cu ajutorul lui Dumnezeu, le voi termina, dar cine la va publica? Oricum, *dum spiro, spera!*

N. C: *Ştiţi cum e speranţa... Moare ultima!. Dar până atunci mai va! Aşa că n-am decât să vă urez spor la împlinirea proiectelor de faţă ca şi a celor viitoare. La Mulţi Ani cu Bucurii şi cu Speranţe... nemuritoare.*

Scanned with OKEN Scanner

Acad. Constantin Ciopraga (Iaşi)

SPIRIT CONSTRUCTIV

Descins din Ţara-de-Sus, tânărul Ilie Dan venea în Iaşi cu disponibilităţi promiţătoare, între care tenacitate, încredere în fondul nativ, şi mai ales aspiraţie de autamodelare. Jovial, comunicativ, repede orientat în problemele culturale, studentul bucovinean s-a integrat temeinic în ambianţa academică de aici. Pregătit să se manifeste în domenii complementare, iată-l, după încheierea studiilor, asistent la Catedra de Lingvistică a Facultăţii de Litere din Iaşi (1961-1970) , parcurgând apoi toate treptele didactice până la titlul de profesor. Doctor în Litere cu teza *Toponimia Văii Solonețului* (1979), colaborator la numeroase publicaţii de profil – din ţară şi externe –, autorul de studii lingvistice ample semnează volumele: *Contribuţii* (1978), *Toponimie şi continuitate în Moldova de Nord*: (1980), *Contribuţii la istoria limbii române* (1983), *Numele de locuri în limba română* (2002). Personalitate ramifieată, universitarul ieşean - fost câţiva ani „lector de limbă, literatură şi civilizaţie românească" la Universitatea din Aix-en-Provence – a scris şi versuri, şi pagini de proză însumând câteva volume. De menţionat, pe de altă parte, scrierile sale de critică şi istorie literară, monografiile *Anton Pann* şi *I. I. Mironescu.* A îngrijit ediţii despre scriitori mai vechi ori contemporani:; Ion Creangă, Nicu Gane, Delavrancea, Calistrat Hogaş, Mihail Sadoveanu, G.Topîrceanu, Al. O.Teodoreanu şi ceilalţi.

Implicat în. viaţa Cetăţii, cunoscut animator al fenomenului socio-cultural şi sprijinitor al debutanţilor, la şaptezeci de ani polivalentul Ilie Dan îşi împarte elanurile, în continuare, în toate direcţiile. După alţi bucovineni la Alma Mater ieşeană, între care doctul romanist Ştefan Cuciureanu -, Ilie Dan, prezenţă ataşantă, concretizează imaginea de intelectual realizat.

Scanned with OKEN Scanner

Al. Husar (Iaşi)

IN MEMORIAM
ZOE DUMITRESCU – BUŞULENGA

Zoe Dumitrescu- Buşulenga? O doamnă adevărată, o măreaţă doamnă a culturii noastre; în sensul propriu al cuvântului, o personalitate de prim rang, una din acele personalităţi pe care un popor le numără pe degetele unei mâini.

În primul rând, dascăl, dascăl de vocaţie şi tact pedagogic, ale cărui prelegeri „erau totodată emoţionante lecţii de umanitate", – pe linia marilor săi înaintaşi, Tudor Vianu şi G. Călinescu –, dând catedrei de literatură universală şi comparată o nouă strălucire.

A făcut din disciplina sa o adevărată tribună. Şi, dând un nou prestigiu materiei, timp de o jumătate de veac un bun comun atâtor generaţii, pe drept cuvânt putea spune însăşi despre sine „Pe studenţii mei nu i-am trădat niciodată".

Scriitor, de asemenea, mânuind cu avânt un condei iscusit, impresionând prin fluenţa şi vibraţia frazei ca şi prin noblețea şi densitatea mesajului; nu mai puţin om politic, un discret şi subtil om politic, rafinat, demn, de o rară eleganţă morală şi un evident curaj civic, elevat până la înţelepciune, – Zoe Dumitrescu - Buşulenga ocupă în peisajul epocii sale un loc distinct.

Preocupată de opera unor mari scriitori români (îndeosebi de Eminescu şi Creangă) ca şi de *Portrete* pentru o istorie a culturii române (de la Dosoftei la Ioan Alexandru), paralel cu unele literaturi străine (pe o întinsă arie ce urcă din Antichitate prin Renaştere spre cultura modernă), prin incursiuni (*Periplu umanistic*) în Grecia, Italia, Anglia, Suedia, Olanda, Franţa), savanta trădeaza un vast orizont, un spirit larg, comprehensiv, competenţă în artele plastice, ca şi în muzică şi literatură. Sub scutul numelui său îmbrăţişând cu ardoare, în nenumărate prefeţe, multiple valori naţionale, cu o erudită mobilitate intelectuală, un cerebral dublat de un sentimental, impune în esenţă un sentiment al culturii, în opera sa, un sentiment dominant. Ceea ce este mai

Scanned with OKEN Scanner

important, am spune relevant, în această ipostază, în veşminte verbale, vestală a culturii (pentru care cuvântul e un *modus vivendi*) – cu un steag în mâini, în perspectiva europeană şi universală, impune un dram de încredere în plus în propria noastră cultură, validă în ţară şi străinătate. Şi ceea ce n-avem voie să trecem cu vederea, nici noi, nici urmaşii noştri, – într-un veac, (mai exact la o răscruce de veacuri) – în care atâţia oameni nu s-au ferit să aducă Răul – umanista s-a străduit şi, de atâtea ori în viaţă, a reuşit să promoveze, să impună Binele.

De aici omagiul deferent, fascinaţia, stima şi respectul, simpatia (chiar „irezistibila simpatie") a atâtor colegi de generaţie şi admiraţia, uneori nemărginita admiraţie pentru existenţa sa întru totul exemplară, cum o vădesc mărturiile celor mai distinşi dintre contemporanii săi.

Scanned with OKEN Scanner

Gavril Istrate (Iaşi)

UN ADEVĂRAT MONUMENT AL LIMBII NOASTRE SCRISE: BIBLIA LUI SAMOIL MICU

„Odată cu anul 1780, cînd[1] apare cea dintîi carte de afirmare de principii a lui Micu şi Şincai, literatura română putem spune că trece peste perioada veche şi intră într-o fază nouă."

Cu citatul de mai sus, Ovid Desunsianu îşi începea expunerea asupra *Şcolii latiniste* în anul universitar 1899-1900 şi în cel următor. Autorul arăta în continuare că „Ideile pentru care a luptat şcoala transilvăneană au schimbat cu desăvârşire modul nostru de a gîndi şi lor le datorăm multe din binefacerile de care ne bucurăm şi cu care ne răsfăţăm astăzi"... „şcoala latinistă ocupă una din paginile cele mai frumoase şi orice scriitor care nu a uitat sau nu disprețuiește trecutul trebuie să se oprească dinaintea ei şi să vadă ce poate învăța din activitatea acelora care i-au precedat."

Apariția Şcolii ardelene a fost provocată de unirea unei părți a românilor de peste munți cu biserica Romei. Ctitorul acestei şcoli a fost episcopul Inocentie Micu. Lui i-a acordat, în anul 1738, împăratul Carol al VI-lea autorizația de a fonda în Blaj o mănăstire şi un seminar. În anul 1754 avea să se deschidă seminarul respectiv,

[1] Întrucît eu nu m-am declarat de acord cu noua ortografie a Academiei şi am luat atitudine împotriva ei într-o *Scrisoare deschisă domnului Mihail Drăgănescu, preşedintele Academiei Române* (în „Cronica" din 15-30 VI 1993, p. 12, 15), pe care am reprodus-o în volumul al IV-lea din *Studii şi portete* (p. 328-337) şi am rămas credincios ortografiei de pînă atunci, cea mai simplă şi mai bună dintre toate pe care le-am avut de la începutul secolului al XIX-lea pînă la sfîrşitul celui de-al XX-lea. De aceasta s-au servit şi Ovid Densusianu de la Bucureşti, şi Alexandru Philippide de la Iaşi, împreună cu toți elevii lor. De această ortografie s-au servit nu numai colaboratorii revistei „Viața românească" în tot parcursul apariției ei (1906-1940), cînd a fost suprimată de Nichifor Crainic, ministru al propagandei în vremea aceea. Am dat în scrisoarea respectivă nu numai numele a zeci de scriitori care s-au declarat adepții lui *sînt* împotriva lui *sunt*, ci şi al unor latinişti notorii cum au fost Aron Pumnul, în cartea *Voci asupra vieții şi însemnătății lui*, Cernăuți, 1989 şi Ion I Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune şi istorie*, Cernăuți, 1999. Cu mult înaintea lor şi anume în anul 1795, aşa a procedat Samoil Micu în traducerea *Bibliei de la Blaj*. La toți aceşti trei latinişti notorii nu ne întîmpină niciodată *sunt*; peste tot apare numai *sînt*.

Scanned with OKEN Scanner

care a fost, de fapt, cea dintîi şcoală cu caracter mediu, din Transilvania de ieri, aflată atunci sub dominaţie austriacă.

La propunerea episcopului Inochentie s-a aprobat cererea blăjenilor de a fi trimişi la Roma, în fiecare an, cîte trei tineri pentru completarea cunoştinţelor şi desăvârşirea învăţăturii. Din rândul acestor tineri aveau să se ridice „corifeii" Şcolii Ardelene, *feţii frumoşi cu opinci de oţel*, cum i-a numit Nicolae Iorga.

Cuvinte elogioase au adresat ardelenilor şi alţi învăţaţi români, printre care vom pomeni pe Garabet Ibrăileanu, pe Sextil Puşcariu, Giorge Pascu, Lucian Blaga, Gheorghe Ivănescu şi încă alţii. Nu-l uităm pe I. Heliade Rădulescu, adversar, în unele privinţe, al latiniştilor cu a căror ortografie nu se împăca, dar, în acelaşi timp, el a afirmat că blăjenii au fost, în epoca respectivă, cei mai învăţaţi dintre români şi el a declarat, înaintea lui Slavici, care a pledat pentru Bucureşti, că soarele a răsărit, pentru toţi românii din Blaj. Părerea aceasta a susţinut-o şi Constantin Stere. Toţi specialiştii pomeniţi mai sus au afirmat că învăţaţii ardeleni au creat o „şcoală" prin care românii au făcut trecerea de la epoca veche la cea modernă."

Am citat printre cei ce au elogiat Şcoala Ardeleană şi pe Giorge Pascu, fostul meu profesor de literatură veche, la Universitatea din Iaşi, care vorbind într-o lecţie de deschidere despre activitatea lui Petru Maior ne-a pus în faţa unei expuneri cum n-am mai auzit alta nici mai înainte, nici de atunci încoace. Într-una din cărţile sale cele mai mari, în volumul al III-lea din *Istoria literaturii române din secolul al XVIII-lea*, dedicată în întregime Şcolii Ardelene, autorul elogiază, fără rezerve, activitatea învăţaţilor ardeleni. Faptul l-a nemulţumit pe istoricul clujean Ion Lupaş, ortodox încarnat, care i-a şi scris lui Pascu, cerîndu-i să-i spună de ce dă el atîta importanţă uniţilor din Transilvania cînd se găseau şi ortodocşi acolo. Şi Pascu ne spunea că i-a răspuns cam aşa: „Domnule Lupaş, să fii dumneata sănătos, ştiu şi eu lucrul acesta, dar ortodocşii din secolul al XVIII-lea din Transilvania, abia ajungeau la genunchii uniţilor."

Impresionează, în mod deosebit, aprecierea extrem de elogioasă pe care a făcut-o Lucian Blaga, fiu de preot ortodox, asupra Şcolii Ardelene, mai întâi într-un articol din revista

Scanned with OKEN Scanner

„Vremea", în noiembrie 1943 şi apoi în cartea apărută după moartea autorului, *Gândirea românească din Transilvania în secolul al XVIII-lea*, 1966. Articolul din „Vremea" avea să fie inclus în cartea *Izvoade*, care a apărut în anul 1972. Din ea au fost extrase citatele care urmează: „Nu s-a subliniat niciodată îndeajuns incendiul lăuntric al acelor oameni aşa zişi de carte, acea pasiune crescută şi mai mult prin stăpînire de sine, acel foc lipsit de orice izbucnire isterică proprie temperamentelor exhibiţioniste, acea căldură ce străbate molcom şi-n adînc, hrănind şi susţinând truda de o viaţă a unor sfinţi muritori, aşezaţi sub porunca unei supreme chemări. Latiniştii erau chinuiţi de cugetul foarte lucid că trebuiau să răscumpere, în timpul unei vieţi, să ridice un popor, rămas cu secole în urmă, la înălţimea unui veac prealuminat."....

„...O întreagă împărăţie a spiritului trebuia clădită, la repezeală, ca să se răscumpere secole pierdute. *Cartea şi învăţătura* erau pentru ei mijloacele unei mutaţiuni istorice, ce trebuia grăbită şi stimulată pe toate căile. Dragostea de carte are la ei o semnificaţie, pe care astăzi nici nu ni-o mai putem reconstitui intocmai." (*Izvoade*, p. 172-173).

„Ce-i mîna, ce-i întărea, ce-i întărîta? Numai credinţa singură. O credinţă cum nu se mai găseşte decît în *Faptele apostolilor*. Cărţile erau pentru ei cărămizi pentru zidirea lumii, şi ei se simţeau chemaţi să pună umărul la zidirea lumii româneşti." (*op. cit.* p. 174).

Elogiile, fără nici o rezervă, continuă şi în scrisul unor oameni mai tineri ca Fănuş Neagu şi Ana Blandiana.

În cartea sa *Insomnii de mătase*, apărută în anul 1981, în bucata *Canoane de miere*, p. 44, a lui Fănuş Neagu, citim: „Se împlinesc două sute de ani de cînd Samuil Micu cu Gheorghe Şincai au publicat prima gramatică românească: *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*. Atunci limba noastră de la Dunăre şi de la Argeş şi din toate rîurile s-a aşezat în tipar de vecie. O mie de canoane şi toate de miere, ca laptele mamei, ca aurul din cazanii şi ceara din pasaltire. Cuvântul şi-a găsit dimineaţă amiază şi seară aşa cum peste o sută de ani avea să-şi găsească visul nemuritor:

„Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă,

Scanned with OKEN Scanner

Prin care trece, albă, regina nopţii moartă..."

Cu două sute de ani în urmă verbul *a fi* l-a chemat alături pe verbul *a avea* şi de atunci fiinţa românească nu se mai poate rupe în două."

Şi acum s-o ascultăm pe Ana Blandiana care încă în anul 1970 scria, în cartea *Calitatea de martor*:

„Conştiinţa unităţii româneşti o au şi cronicarii Moldovei, o duce în Europa Dimitrie Cantemir şi o tratează savant Constantin Cantacuzino. Dar conştiinţa unităţii româneşti trece din manuscrise în confruntare şi martiriu odată cu Inochentie Micu. De la acest sfînt începe înălţătorul calvar, în acelaşi timp social şi naţional, urcat pe rînd de savanţi, scriitori şi ţărani, preoţi şi învăţători, urcat pînă la roată pînă la exil, pînă la spînzuraătoarea improvizată într-o magazie sau pînă la pierderea minţii, urcat pînă în punctul unde apoteoza a devenit posibilă" (p. 77).

Am simţit nevoia unor lămuriri care au rostul de a ne arăta din ce lume vine Samoil Micu, traducătorul de excepţie al monumentalei *Biblii de la Blaj*, din 1795. S-au scris depsre activitatea Şcolii Ardelene mai multe cărţi, s-au pus în lumină ideile călăuzitoare prin care am fost introduşi în Europa, s-a subliniat faptul că *Biblia de la Blaj* este opera cea mai importantă a lui Samoil Micu, dar, împotriva tututror acestor realizări, sîntem departe de a cunoaşte şi de a aprecia cum se cuvine moştenirea pe care ne-au lăsat-o latiniştii. *Biblia lui Micu* nu s-a bucurat de atenţia cuvenită împotriva realizării ei cu totul deosebită. A contribuit la acest fapt existenţa, în limba noastră, a unei alte traduceri integrale a Bibliei, *Biblia de la Bucureşti* (1688), asupra căreia s-au oprit cei mai mulţi specialişti ai noştri, fără să poată spune prea multe lucruri despre ea, fără a duce lucrurile până la capăt.

În cazul *Bibliei de la Blaj* a putut constitui o frână în studierea ei şi faptul că fiind opera unui latinist nu a atras pe cei care ar fi trebuit s-o studieze, fiindcă aceştia nu cunoşteau în ce măsură au contribuit învăţaţii ardeleni la fundamentarea limbii literare, plecînd tocmai de la graiurile populare din Transilvania, în primul rînd.

Scanned with OKEN Scanner

Cel care şi-a dat seama de modul în care latiniştii şi-au fundamentat limba scrierilor proprii a fost Lucian Blaga, în lucrările citate deja. Samoil Micu, spunea Blaga, la un moment dat, poate cel mai harnic tălmăcitor pe care l-a cunoscut literatura noastră, *a dovedit un simţ cu totul excepţional pentru genuitatea limbii româneşti. În general el s-a alipit în scrierile sale graiului vorbit cu o dragoste pătimaşă*, în stare prin puterea ei să-l ferească de acele ciudate păcate împotriva naturii, de care, pe bună dreptate, pot fi învinuiţi latiniştii de mai tîrziu." (*Gîndirea românească în Transilvania*, p. 137)

Afirmaţia lui Lucian Blaga este cum nu se poate mai adevărată, vom vedea acest lucru ceva mai jos, cînd vom aduce probe de limbă în susţinerea ideii respective. Dar înainte de aceasta este nevoie să-l acultăm pe Samoil Micu cum el însuşi, printr-o critică adusă limbii din *Biblia de la Bucureşti*, ne dezvăluie metoda la care el a recurs.

Într-adevăr, în cuvîntul *Cătră cetitoriu*, cu care se deschide marea carte de la Blaj, traducătorul ne spune: „Scriptura sfîntă, carea cu cuvînt elinesc şi *Biblia* să zice, de pre limba elinească, din izvodul celor şeaptezeci de dascăli, româneşte tălmăcită, la anul 1688 în Bucureşti *s-au fost tipărit, dar cu foarte întunecată şi încurcată aşezare şi întocmire a graiului românesc şi mult osibit de vorba cea de acum obicinuită, şi mai ales de graiul şi de stilul cel din cărţile bisericeşti*, care în toate bisericile româneşti se cetesc, şi pentru acea ea pretutindenea tuturor şi de toţi easte cunoscut şi înţeles, cît *acea tălmăcire aceii Biblii mai premulte locuri tocmai fără de înţeles easte, care lucru cu mare pagubă sufletească era neamului şi besearicii românilor*".

Rezervele lui Samoil Micu asupra limbii în care a fost transpusă *Biblia de la Bucureşti* pleacă de la mulţimea de cuvinte străine, necunoscute cititorului obişnuit, precum şi lipsei de unitate a acestei limbi. Împotriva unor cărturari mai vechi, care considerau că *Biblia de la Bucureşti* este scrisă într-o limbă care reprezintă graiurile din sudul ţării, astăzi toată lumea ştie că ea este o operă colectivă de colaborare, atît în sensul că au fost înglobate în corpul ei o serie de traduceri anterioare, cum ar fi *Noul Testament de la Bălgrad* (1648)*Palia de la Orăştie* (1582) şi, probabil, unele

Scanned with OKEN Scanner

manuscrise de proveniență moldovenească, dar, în același timp, și în sensul că din colectivul de elaborare al cărții au făcut parte și unii moldoveni, dintre care unul, fostul episcop Mitrofan, a supravegheat tipărirea cărții.

Trebuie să admitem că e vorba de o colaboarare între oameni proveniți din toate provinciile românești, fiindcă numai așa se poate explica nedumerirea lui Ovid Densusianu, surprins de existența unor fonetisme nemunteneşti în textul *Bibliei de la Bucureşti*: *Dumnezău, samă, sară*, în locul variantelor care s-au impus în limba literară: *Dumnezeu, seamă, seară*. Numai așa putem explica prezența unor elemente ucrainiene în textul de la Bucureşti, cum este *holeac*, cu înțelesul de „destrăbălat".

Cercetînd, cu ani în urmă, prezența unor forme verbale, cum ar fi cele două perfecte, *a scris* și, respectiv, *el scrisese*, am observat că repartiția lor nu este numai inegală ci, pe alocuri, chiar haotică. Pe zece pagini apare aproape numai *a scris*, pentru ca, pe următoarele zece să ne întîmpine aproape numai *scrise*.

Din cele spuse până aici e ușor de înțeles că traducerea suferea, oarecum, și de lipsa de coordonare, de unitate stilistică.

Nimic din toate acestea în *Biblia de la Blaj*. Operă a unui singur traducător, ea se caracterizează printr-o unitate stilistică deosebită. Conține foarte puține elemente străine, slave sau grecești și în afara numelor de *seminții*, *de neamuri*, care sînt desemnate uneori prin *norod*, foarte puține cuvinte străine ne întîmpină în toată cartea. Numele semnalate de mine depășesc cifra 50. Ele sînt prezentate cînd sub forma singularului, cînd cu literă mare (cu inițială adică), cînd cu literaă mică, uneori mai multe într-o listă, alteori cîte unul singur. Numai rar unele dintre ele sînt însoțite și de o explicație a traducătorului, o lămurire privitoare, mai ales, la originea lor.

Samoil Micu continuă pe traducătorii religioși de dinaintea lui și utilizează, din plin, toate construcțiile care dau un caracter aparte scrisului nostru încă din secolul al XVI-lea, de la Coresi pînă la Ioan Alexandru.

O inversiune de tipul:

Cuvine-se hirotonirea

Scanned with OKEN Scanner

Şi harul cerurilor ţie,
Drept vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie.

din poezia lui Octavian Goga este foarte bine reprezentată în traducerea Bibliei blăjene. Ea a fost impusă încă prin traducerile coresiene, în limba scrisă, şi este una dintre trăsăturile fundamentale ale graiurilor ardeleneşti. O întîlnim la Eminescu:

Rugămu-ne-ndurărilor
Luceafărului mărilor.
Din răul ce ne bîntuie,
Înalţă-ne, ne mîntuie.

sau:

Putut-a oare atîta dor
În noapte să se stîngă
Cînd valurile de izvor
N-au încetat să plîngă

şi-i subliniază valoarea, plecînd tocmai de la acest ultim exemplu, Lucian Blaga.

În scrisul lui Eminescu o găsim şi în versurile cunoscute din *Doina:*

De la Nistru pîn' la Tisa
Tot românu *plînsu-mi-s-a*

după cum o găsim la George Coşbuc, atît în poezia *Prahova*:

Vezi castelul în lumină
Brazi trăsniţi pe dînsul cad.
Şi sub codru, visătoare,
Trece-n gînduri o regină
Palidă-e Carmen Sylva!
Al ei nume *pomeni-l-va*
Codru-n veci, c-a fost sub soare

Scanned with OKEN Scanner

Domnia codrilor de brad.

cît şi în *O scrisoare de la Muselim Selo*:

Pe Nuţu vi-l lăsasem mic,
Cu creştetul cît masa,
O fi acum ştrengar voinic
Şi vă răstoarnă casa.
Făcutu-i-aţi şi lui la fel
Căciulă cum am vrut-o?

Coşbuc recurge la această înversiune de zeci de ori, mărind de fiecare dată puterea de expresie a ei. O menţiune specială merită ele în poeziile *Un cântec barbar* şi, respectiv, *Poetul,* care apar, uneori, împreună cu varianta normală, căreia îi împrumută noi însuşiri.

Foarte des apare această inversiune la Ioan Alexandru şi la alţi poeţi din vremea noastră.

La Goga, în scrisul căruia influenţa religioasă e mai puternică decît la Eminescu şi Coşbuc, exemplele sînt mult mai numeroase; le-am dat în volumul al IV-lea din *Studii şi portrete*, p. 121-124, precum şi în volumul omagial *Octavian Goga în memoria şi conştiinţa critică românească*, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet", 2004, p. 665-667.

Avem exemple şi din poezia lui Lucian Blaga. Eu am extras peste 50, dintre care ne oprim doar la două. În poezia *Glas de seară* ea apare în fiecare dintre cele patru strofe:

Din prag un gînd se uită lung.
Să-l las în casă? Să-l alung?
Cuvînt încearc-a se rosti.
Veni-va zi! *Veni-va* zi!

Din veac în slujbă viermii sînt,
Sub glie-i văd lucrînd, lucrînd.
Intra-voi iar sub veghea lor,
În ciclul elementelor.

Scanned with OKEN Scanner

Din prag un gînd se uită lung
Să-l las în casă? Să-l alung?
Avea-voi fața nimănui,
Asemenea pămîntului.

Cuvînt încearc-a se rosti.
Veni-va zi! *Veni-va* zi!
Înmormîntat în astă stea,
În nopți voi lumina cu ea.

De o adevărată „aglomerare" a construcției pe care o avem în vedere se poate vorbi şi cînd luăm în studiu poezia *Îngerul lumii*:

Alege-va-n ceasul din urmă
Să-nalțe cu el numai urne
Şi sorții care-n humă se curmă?

Voi-va să mute-n povestea
De sus – materia toată şi vestea?
Nimic, vai, din toate acestea.

Din luna aprilie *lua-va*
Doar curcubeul – în slava
Unde de toate *uita-va*.

Formula aceasta apare des la Eminescu, la Coşbuc, la Goga şi la Blaga. O întîlnim de asemenea, la o serie de scriitori de azi.

Inversiunea aceasta, întîlnită mereu în *Biblia de la Blaj*, a putut fi luată de traducător, atît din limba vechilor traduceri religioase, cît şi din graiurile ardeleneşti, unde apare foarte des. Ea a devenit atât de populară şi frecventă, în vorbire, încît nu-i de mirare că profesorul Constantin Balmuş a recurs la ea în titlul lecției inaugurale a cursului, intitulând-o *Fost-au grecii senini?* Să ne oprim doar la două exemple din traducerea lui Micu, pentru a vedea în ce măsură autorul ei recurge la aglomerări dintre cele mai neaşteptate:

Scanned with OKEN Scanner

Zis-au vrăjmaşul: gonind voi prinde, *împărţi-voiu* prăzi; *umplea-voiu* sufletul mieu; *ucide-voiu* cu sabia mea; *stăpîni-va* mîna mea (171, XV, 9);

Depărţitu-m-am şi nu s-au umilit; *ispititu-m-au*; *batjocoritu-m-au* cu batjocură; *scrîşnit-au* asupra mea cu dinţii săi (585, XXXIV, 15)

Cînd, în 1927, a apărut prima ediţie a cărţii lui Tudor Arghezi, *Cuvinte potrivite*, anume cititori s-au arătat surprinşi în faţa unor construcţii îndrăzneţe despre care credeau că ar fi „invenţii" ale autorului cărţii. Citind poezia *Mîhniri*, ei s-au oprit nedumeriţi în faţa ultimului vers din citatul care urmează:

La el, azi noapte în chilie,
A-ntîrziat o fată vie
Cu sînii tari, cu coapsa fină
De alăută florentină.

Şi Dumnezeu, ce vede toate,
În zori, la cinci şi jumătate,
Privind, să iasă, prin perdea,
O a văzut din cer pe ea (p. 30)

Acei cititori, care nu erau familiarizaţi cu limba veche, din textele religioase, nu puteau şti că această inversiune este foarte frecventă în *Biblia de la Blaj*. În fişele mele ea figurează de zeci de ori. Iată, doar, trei exemple:

O au sfinţit, adecă s-au ales, *o au osebit* şi *o au smerit* pre ea (43, II, 31; 105, XXXIV, 2).

Aceasta easte zioa carea *o au făcut* Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa (1051 CXVII, 21).

Carea nimenea din domnii veacului acestuia *nu o au cunoscut,* că, *de o ar fi cunoscut*, nu ar fi răstignit pre Domnul mărirei (2135, II, 8).

Primul vers din pezia *Melancolie*, a lui Eminescu, conţine o inversiune verbală, pe care Eminescu şi, după el, majoritatea poeţilor noştri, cu cei din Ardeal în frunte, o preferă cînd e vorba de timpul mai mult ca perfect:

Scanned with OKEN Scanner

Părea că printre nouri *s-a fost deschis* o poartă

pe care îl întîlnim şi în *Luceafărul*:

Şi apa, unde-*au fost căzut*,
În cercuri se roteşte,
Şi din adînc necunoscut
Un mîndru tînăr creşte.

Preferința poetului este determinată, fără nici o îndoială, de valoarea stilistică, de puterea de sugestie a acestor forme față de cea obişnuită: căzuse şi, respectiv, se deschisese.

Formularea e cunoscută şi în limba veche şi o întîlnim, se înțelege şi în traducerea *Bibliei de la Blaj*: *s-au fost dus* să-şi tunză oile (99/31); *au fost închis* (75/20); *s-au fost născut* (59/11); *s-au fost tipărit* (17).

În limba veche, formula nu avea nici o semnificație stilistică, ea avea doar valoare gramaticală.

În unele lucrări din secolul al XIX-lea, cum este *Muza românească*, a lui Constantin Stamate, ca şi în unele traduceri ale lui Alexandru Marcu, din italieneşte (*Divina Comedie* şi *Viața lui Isus*) forma aceasta este generală şi, deci, are, ca în limba veche, numai valoare gramaticală, nu şi stilistică.

Generalizarea ei în limba unui scriitor îi diminuează înțelesul stilistic şi lectura devine plictisitoare.

Graiurile ardeleneşti au impus în scrisul lui Samoil Micu o serie de forme regionale care concurează, în toată puterea cuvîntului pe cele literare. Este mai întîi cazul verbelor *lucra* şi *mînca*: să nu *lucre* (43, II, 31; 211, XXXV, 2; 383, XV, 19) şi el *mîncă*, să *mînce* (257, VII, 10; 47, III; 395 XXIII, 26; 2147, X; 303, XI, 21; 385, XVI, 3; 391, XX, 14,19; 2143, VIII). Uneori, forma regională se repetă în aceeaşi frază: „Şi *să mînce* carnea friptă la foc în noaptea aceea şi azimele cu salată *să le mînce*" (165, XII, 8).

Trebuie să observăm că aceste forme verbale regionale continuă să apară în limba noastră scrisă şi au fost semnalate în unele gramatici din prima jumătate a secolului al XIX-lea. Dar în

Scanned with OKEN Scanner

vreme ce în limba veche aveau o valoare pur gramaticală, în limba literară de azi ele îndeplinesc o funcţie stilistă; indică originea locală a celui care recurge la ele.

Spre deosebire de verbele de mai sus, *să lucre*, *să mînce*, care îşi dispută dreptul de a exista în concurenţă cu formele literare, verbul *a bea* şi substantivul *băutură* nu apar în textul *Bibliei blăjene* decît sub forma lor locală, regională: „şi apă nu am *beut* (321, XX, 5,11; 373, IX, 9, 18; 407, XXIX, 6) nici o *beutură* beţivă (239, X, 9; 243, XI, 34; XII, 8; 291, VI, 3; 383, XIV, 26; 407, XXIX, 6)".

Foarte frecvente sînt formele de pronume nedefinit *fieştecarele* (51, VII, 5; 57, X, 5; 63, XIII, 12; 97, XXXI, etc.); *fieştecine* (165, XII, 3; 207, XXXII, 207; 2147, X, 24); *fieştecui* (237, III, 13); ele depăşesc atît varianta veche *neştine* (63, XIII, 17; 183, CCI, 14, 20, 26; 185, XII, 57, 16; 207, XXXII, 11; 259, XIX, 20), cît şi pe cele moderne careva (261, XX, 21), cineva (261, XX, 2, 12; 185, XXII, 10, 14), oricare (263, XXI, 17), oarecine (2145, VIII, 10).

În scrisul lui Samoil Micu formele de genitiv-dativ ale substantivelor feminine, dominant populare, *bisearicii*, *bunătăţii*, *căsătoriii*, *cuviinţii*, *deşertăciunii*, *dragostii*, *dreptăţii*, *gurii*, *îngrădirii*, *puterii*, *sfinţirii*, *ungerii*, *zilii*... sînt cu mult mai răspîndite decît variantele în *–ei*.

Din graiurile ardeleneşti provin şi fonetismele *tiner* (Mai *tinăr* sînt eu...1057, CXVIII, 141), *sinul* mării (2153) şi *ţiţe*, cu *i*, în loc de *î*.

Din aceleaşi graiuri, dar, de data aceasta, mai ales din limba veche, provin formele verbale *plini* („întru Hristos s-au *plinit* şi vedem că se *plinesc* şi nădăjduim că să vor *plini*", 143 în ultimul alineat din prefaţă; 383, XV, în notă; 395, XXVI, 22), *tîlni* (185, XXIII, 4; 2159, în cuvînt înainte), *tîmpla* (2155, XV, 37), *tinde* („ia toiagul tău şi *tinde* mîna" – 379, XII, 18; 169, XIV, 16). La acestea se adaugă şi substantivul *plinire* (213, XXXVI, în notă; 977, XXIII, 1; 997, XLXIX, 13). Toate acestea în afara lui *tinde*, pe care l-au perpetuat doar textele bisericeşti, în rugăciunile pe care le ascultăm mereu în biserică, sînt curente în vorbirea ardelenilor de azi.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre cuvintele arhaice, păstrate pe alocuri, şi din graiurile ardeleneşti, notăm pe *aşijderea* (2141, VII, 4, 22), pe *fur*, sinonim al lui *hoţ*, *tîlhar* (şi-i mustră ca pe nişte *furi* – 127, XL, 183, XXII, 2; 397, XXIV, 7; 997, XLXIX, 19) *muşcoi*, catîr („şi zeace *muşcoi*, care să poarte pîini tătîne-său pre cale", 131, LXV, 23), *priveală*, pentru spectacol (2139, IV, 9; 2145, IX, 24), *stîlpare*, cu înţeles de creangă, ramură de copac (*stîlpare* de măslin cu frunză, 55, VIII, 11; *stîlpări* de lemn dasis, 269, XXIII, 40; *stîlpări* de agn, 269, XXIII, 40), *zgău* (75, XX, 18; 95, XXIX, 31; 97, XXX, 29; 139, XLXIX, 25; 331, XXV, 8; 1005, LVIII, 3).

Dasis, din citatul de sub *stîlpare* nu apare în glosar, iar *agn* este explicat cu *salcie*.

Pe *zgău* îl întîlnim în cărţile lui Ionel Pop; este deci şi regional, nu numai arhaic.

Cîteva cuvinte pe care nu le-am mai întîlnit în alte texte: *chidară*, explicat prin *acoperămîntul* capului, mitră (197, XXVIII, 36; 199, XXIX, 9; 221, XXXIX, 27; 239, X, 6; „şi le-au pus lor *chidare*", 235, VIII, 13; „*chidară* de in îşi va pune pe cap", 253, XVI, 4), *maranta* („cel ce nu iubeşte pre Domnul nostru Isus Hristos să fie anatema, *maranta*", 2157, XVI, 22), *zimte* („şi i-au făcut lui *zimte* sucit de aur împregiur", 215, XXXVII, 2)

Maranta lipseşte din glosarul de la sfîrşitul cărţii, iar *zimte* ne este explicat, într-o notă, în subsolul paginii: „*zimte*, adecă, cunună sau colac, ca un gînj împrejur", iar în glosar se completează: *bordură*, *ramă*, *chenar*.

O situaţie specială au verbele defective *pasă* („*Pasă* sănătos", 149, IV, 18; „*Pasă* degrabă şi te pogoară de aici", 205, XXXII, 7; „iară acum *pasă*, pogoară-te, 207, XXXII, 34") şi *paşte* („şi te vei *paşte* întru bogăţia lui", 987, XXXVI, 3; „Acesta va *paşte* pre voi în veaci", 995, XLVII, 13; „moartea va *paşte* pre dînşii", 997).

Într-o situaţie specială se găseşte verbul a *viia*, adică a *trăi*, care cunoaşte în scrisul lui Samoil Micu, pe lîngă forma obişnuită („Şi sufletul mieu lui *viiază* şi sămînţia mea va sluji Lui", 975, XXI, 35; „Însă toate-s deşertăciune, tot omul ce *viiază*", 989, XXXVIII, 8; „că nimenea din noi nu *viiază* sieşi şi nimenea nu-şi moare sieşi", 2129, XVI, 7), şi una cu diateza schimbată, „*viiază*-

Scanned with OKEN Scanner

mă şi voi păzi cuvintele Tale", 1051, CXVIII, 17, care s-ar traduce prin „Doamne, *ţine-mă*, nu mă lăsa să mor", cu frecvenţă chiar mare:

După mila Ta *viiază-mă*, 1055, CXVIII, 88; Doamne, *viiază-mă* după cuvîntul Tău, 1055, CXVIII, 107; Apără-mă după cuvîntul tău şi mă *viiază...*, 1055, CXVIII, 116; După mila Ta, după judecata Ta mă *viiază*, 1057, CXVIII, 149, 156, 159; De voiu mearge în mijlocuil năcazului, mă *vei viia*, 1065, CXXXVIII, 8

Din rîndul elementelor străine, slave şi greceşti, proprii textelor religioase anterioare, Samoil Micu a reţinut doar pe *blagoslovi*, *chit*, pentru balenă, *drahmă*, *dosădi*, *dosădire* („s-au *dosădit* Moisi pentru dînşii", 1043, CV, 33); *fuşte*, bîtă, ciomag, menţinut în graiurile de azi cu înţelesul de *tuleie de ceapă*, *if*, măsură de capacitate, *împărechea*, a se dezbina, *muşcoi*, *muşcoaie*, *sicheră*, băutură alcoolică, *slăvì*, *slavă* (amîndouă cu frecvenţă mai mică decît *mărì*, *mărire*, curente în Transilvania).

Influenţa graiurilor ardeleneşti se resimte, în mod hotărîtor, în numeroasele cuvinte populare: *ai*, în loc de *usturoi*, *aleşui* şi *aleşuire*, cu înţelesul de a *pîndi*, *pîndă* (1007, 53), arete, „*Astară* veţi cunoaşte că Domnul v-a scos pre voi din pămîntul Eghipetului"(173, XVI, 6), *baie*, pentru mină (cf. *Baie* de aramă), *batăr*, sinonim al lui *macar*[1] (989, XXXVIII, în notă; 1029, LXXXIX, în notă); *beli*, *boaşă*, *bir*, *bucin*, *bucina*, *ciurdă*, concurează cu *cireadă* („turme, cirezi, *ciurzi*, adecă din toate dobitoacele", 167, XII, în notă; *ciurda* vacilor, 369, VII, 13; 401, XXVIII, 4); *chiţoran*[2], *chizeş*, *cîrti* (173, XV, 24; XV, 2, 8; 1043, CV, 26; 2147, X, 10), *cîrtire* (173, XVI, 7, 8, 9, 12), *codorîşte*, cu observaţia că sensul adevărat este în graiurile din Transilvania cel de *coadă* la bici (389, XIX, 5), *conteni*, *cruntat*, *darab*, *deschilinire* (241, XI, notă), *duroare*, *fetie* (265, XXII, 3), *foale*, în loc de *burtă*

[1] Pe *macar* l-am notat de la p. 2135, II, notă şi 2143, VIII, tot în notă .

[2] Pe *chiţoran* îl întîlnim la Sadoveanu, în volumul *Depărtări*, 1930, la începutul capitolului al IV-lea, din bucata *Memoriul lui cuconu Ilie Leu*, p. 20, „unde s-au însemnat unele vorbe, privelişti şi năravuri ale ţării"; „linişte ca într-o mănăstioară"; nici curiozitate, nici *murdărie*, nici *chiţorani*. Aproape de uliţă, n-are nevoie omul să se *guie* tocma la al doilea rînd. *Vipt* am găsit la ospătărie fără să *spesăm* prea mult. Ne-am deprins cu *paradaisele* umplute şi cu clătitele cu *zămăchişă*. Numai borşul nu-mi prea place, pentru că-i zice *chisăliţă*.

Scanned with OKEN Scanner

(75, XXI, 14, 15; 77, XXI, 19; 983, XXXII, 7; 1055, CXVIII, 83), *gherdan*, care la Năsăud se pronunță *gerdan* (343, XXXI, 50), *gînj*, vezi citatul lui *zimțe* (215, XXXVIII, în notă); *găta*, cu două înțelesuri și *a pregăti* și *a termina*, *glajă*, *goz*, *groasă*, cu înțelesul de „femeie însărcinată" *hîrb*, *îngăimaci*, *lămpaș*, *leșuire*, *mai* (de bătut), *mainte* (care însemnă „mai înainte", „adineauri"), *mări* și *mărire* (cu frecvență mai mare decît *slăvi*, *slăvire*) *modru*, *muiere* (pe care graiurile populare l-au impus în limba literară), *năsîlnic*, *oblici*, *oblu*, *păretar*, *peri*, *polți*, *prunc*, *rărunchi*, *rută*, *sîmbră*, *sîmbrie*, *slujnică*, *tină*, *tituluș*, *trupină*, *vederos*, *vintre* (în loc de *burtă*). La toate acestea mai putem adăuga pe *june* („Și au crescut *juni*, din prunci, cum au fost la început" 85, XXV, 27), *lucrător de pamînt*, în locul lui *agricultor* (47, IV, 2 ; 57, IX, 20; 67 XVI, 12; 85, XXV, 27; 139, XLXIX,15) *mînea*, adică „a rămînea peste noapte" (71, XIX, 2) *marhă*, vită, mai ales la plural (391, 14); *pociumb* (195, XXVII), în concurență cu *tăruș*; *sărac de părinți*, adică orfan (185, XXII,24); *stavă*, adică *herghelie* (2153, XV, în notă).

Faptele de limbă care ar trebui puse în discuție sînt foarte numeroase, dar nu ne putem ocupa de toate în cadrul unei recenzii. De aceea ne vom rezuma de a mai pomeni, din fugă, cîteva.

Varianta *mumă*, în loc de *mamă*, pe care o întâlnim în mod frecvent, în scrisul lui Agîrbiceanu și al lui Blaga, este generalizată în Biblia noastră: „va lăsa omul pre tatal său și spre *mumă-sa* (45, II, 24); „de pre tată, iară nu de pre *mumă*" (75, XX, 12); „iară Ismail cu *mumă-sa* se scoate din casă"(75, XXI; 77, XXI; 21, XXIV, 28, 53, 55, 67).

Unele fonetisme regionale și cîteva forme de plural neobișnuite subliniază și ele caracterul popular al limbii traducerii lui Samoil Micu: *căsi*, *căsile* pentru case (371, VIII,12; 367, V, 30); *goli* (45,II,25; III, 7) *mînzi* (103, XXXII),15) *unghi* pentru *unghii* (1011, LXVIII, 35, la Năsăud, *ungi*); *bălaur* (155,VII,9,10,12); *fune* și *salce*, în loc de *funie* și *salcie* („*funi* au cazut", 969, XV, 6, 1021, LXXVII, 6; 1041, CIV,11"; *Funile* păcatoșilor s-au înfășurat împejurul meu" (1053, CXVIII, 61; „cărarea mea și *funea* mea tu ai dovedit" (1065, XXXVIII, 2; „și cu *funea* au întins cursă picioarelor meale" (1067, CXXXVIII,6); „În *sălci*, în mijlocul lui

Scanned with OKEN Scanner

am spînzurat organele noastre (1063, CXXXVI,2), *păhar* (127, XLIV, 5, 9,10, 12, 16,17; 967, X, 6; 1049, CIV, 4; 2149, XI, 28) *părău* (1047, CIX,8; „*Părău* au trecut sufletul nostru apa cea fără stare (1059, CXXVIII, 4).

Formele regionale ale verbului *rupe*, pe care le întîlnim în mod frecvent în scrisul lui Eminescu şi al lui Coşbuc, sînt generale în scrisul lui Samoil Micu: „Si se *rumpea* inima lui pentru fratele sau" (127, XLIII, 30, 229, V, 8; 263, XXI, 10; 291,V, 21; 961, II, 2; 1067, CXL, 8).

Spre deosebire de Eminescu şi Coşbuc, care nu apelează decît la varianta de mai sus *rumpe*), unii scriitori de mai tîrziu, printre ei Gala Galaction, recurg şi la alte variante, cum ar fi *rumpt*, existente şi ele în traducerea de care ne ocupăm (1017, LXXIII, 16; 1045, CVI, 14; 1051, CVI, 7).

Alexandru Philippide, atrăgea atenţia asupra prezenţei în limba veche a derivatelor cu ajutorul sufixului *–ătură*, pe care le întâlnim în traducerea lui Samoil Micu neobişnuit de des: *amăgitură, aplecătură, belitură, borîtură, cumpărătură, descîntătură, frămîntătură, furătură, gîcitură, hulitură, izdărătură, împestritură* şi *impistritură, începătură, învălitură, învechitură, junghitură, lăpădătură, mirositură, ojogitură, pălitură, pînditură, poditură, poghircitură, prăşitură, pricăjitură, răpitură, răsăditură, săcerătură, săditură, săgetătură, săpătură, sărătură, simţătură, strămutătură, tămăitură, topitură* (cu înţelesul de „idol", de „chip cioplit": „Ruşinati-vă cei ce ziceţi *topiturilor:* Voi sînteţi dumnezeii noştri"); *trăznitură, ursitură, vărsătură, vrăjitură, zdrobitură, zvîrlitură.*

Tot aşa de frecvente sînt şi derivatele cu prefixul *–ne*, iar formele verbale iotacizate (*auz, văz, simţ, pui, scoaţă, tunz*) sunt generale.

Alte derivate interesează nu atît prin frecvenţă cît prin raritatea lor: *bătrînime, robime, smochinet, tîlhăret.*

Cîteva cuvinte cu aspect modern, pe care le-am fi putut crede că au intrat tîrziu în limba literară îi erau cunoscute lui Samoil Micu: *patrie, preumblare, puternicie, rîura.* Acesta din urmă a fost considerat, la un moment dat, ca fiind o creaţie a lui Coşbuc.

Scanned with OKEN Scanner

Unele derivate substantivale au fost cu totul abandonate din cauza ieşirii lor din peocupările specialiştilor, a aspectului lor „demodat": *desmierdăciune, întristăciune, măscăriciune, mohorîciune, periciune, sterpiciune*. Nici *jumătăţare* n-a mai fost reluat de cineva.

Un cuvînt pe care nu l-am mai întîlnit nicăiri este *cruntare*, al cărui înţeles se vede foarte bine din context: „Şi bărbatul carele va avea pat cu muierea care are *cruntarea* cea de lună, şi va descoperi ruşinea ei, izvorul ei au descoperit, şi ea au descoperit curgerea sîngelui său, amăndoi să piară din neamul său" (261, XX, 18).

Este cazul să subliniem faptul că în toată această carte monumentală, datorită unuia dintre cei mai mari cărturari pe care i-am avut, nu avem nici un singur exemplu de *sunt*, ci peste tot apare numai *sînt*, lucru pe care nu l-a cunoscut fostul preşedinte al Academiei, acum şaisprezece ani, cînd a forţat o reformă a ortografiei, cu totul necorespunzătoare, si a compromis Academia, care nu şi-a mai reparat greşeala nici pînă azi. Domnul Drăgănescu susţinea un neadevăr cînd afirma ca *sînt* a fost impus în ortografia noastră abia în anul 1953, din considerente politice. Am arătat atunci ce greşeală s-a comis, prin reforma respectivă, într-un articol pe care l-am publicat în „Cronica" din 15-30 VI 993 şi pe care l-am reprodus în volumul al IV-lea din *Studii si portrete*, apărut în anul 2005, paginile 328-337.

Unele cuvinte trebuie menţionate pentru sensul oarecum altul decît cel de azi.

În traducerea de la Blaj, verbul *a naşte*, de exemplu, e folosit şi cînd e vorba de *oi*, cum se vede din citatele: „Şi *zămislea* oile cum *era* nuialele, şi au *născut* oile albe şi pestriţe, şi în faţă cenuşii pătate"(97/30/39): „Şi cînd *au* zis «Ceale pestriţă va fi sîmbria ta», toate oile mici, pestriţe au nascut..." (99/31/8).

Să se observe cum, în citatele de mai sus, „cum *era* nuialele..." verbul subliniat trebuia să apară la plural, *erau*, nu la singular, iar în al doilea citat, „cînd au zis «Ceale pestriţă», situaţia este inversă, corect ar fi trebuit să fie *a*. Şi de data aceasta ne găsim în faţa unei trăsături generale, în graiurile de peste munţi, foarte bine reprezentată nu numai în limba veche ci şi în cea de azi. Alte

Scanned with OKEN Scanner

exemple din *Biblia de la Blaj*: unde *era* turmele (99/31/14); şi *era* acolo trei turme de oi (93/29); şi se *aduna* acolo toate turmele (93 / 29). Şi acum cîteva exemple cu verbul la plural în locul singularului: şi *au* luat şie muiere (59/11) Şi *au* făcut Iacov aşea (95/29).

Verbul *adăpa* se referă doar la animale, în toată limba română; oamenii nu se *adapă*, ei *beau* apă. În *Biblia de la Blaj* sunt cazuri cînd se *adapă* şi oamenii.

Pentru a deveni *gravidă* se spune despre o femeie că *a luat în pîntece* (95/29,30); (85/25).

Proprii graiurilor de peste munţi sînt fonetismele *am beut*, pentru *am băut*; eu *pociu*, pentru eu *pot*;

Din terminologia referitoare la creşterea oilor a ajuns să fie utilizat şi pentru copii, pentru pruncii de ţîţă, verbul *apleca*, la care nu se apela în trecutul îndepărtat decît cînd era vorba de un miel, care nu ştia să sugă şi era nevoie să-l aplece păcurarul, adică îngrijitorul turmei. Din familia respectivă avem şi substantivele *aplecăţel*, cu înţelesul de prunc de ţîţă, cît şi *aplecătoare*, cu înţeles dublu şi anume: feminin al lui *aplecător*, dar şi adăpost pentru mieii şi oile în cauză.

În textul nostru apare, în mod obişnuit *lucrător de pămînt*, în loc de agricultor, pe care îl întîlnim pînă astăzi în graiurile ardeleneşti.

Dumnezei ţine locul, uneori, lui *idoli*, care apare pe aceeaşi pagină (99/91).

Moghilă, formă rară de palatalizare, nu trebuie atribuit unui influenţe moldoveneşti, cum s-ar putea crede. Originea acestui fonetism trebuie căutată tot în graiurile din sudul Transilvaniei, cum se poate dovedi prin cîteva hărţi din *Atlasul Lingvistic Român*. Pe *moghilă* îl găsim, în traducerea de la Blaj, la pagina 101/31/47, 48,51-52).

Substantivul *iuţime* (91/42; 91/28/5; 93/29) apare cu un înţeles special, pe care nu-mi aduc aminte să-l mai fi întîlnit undeva: „pînă ce se va întoarce *mînia* şi *iuţimea* fratelui tău de la tine".

Nu ştiu în ce măsură întrebarea de mai jos, vreau să zic formularea ei, corespunde unei realităţi populare ori caracterizează

Scanned with OKEN Scanner

numai scrisul lui Samoil Micu: „*Căci ai făcut nouă aceasta*", în loc de: „*De ce ai făcut nouă aceasta?*" (47; 61/12; 75/20; 99/31).

În urma lecturii atente a acestei carți de excepție cititorul, cît de cît avizat, va înțelege în ce masură a contribuit Samoil Micu la fundamentarea limbii noastre literare, că de la data de 1795 putem vorbi de o preocupare atentă a „creşterii limbii românesti", că unul dintre ctitorii acestei limbi este Samoil Micu însuşi.

Două cuvinte despre ediție. Împotriva faptului ca e vorba de o carte veche, scrisă într-o ortografie sensibil deosebită de cea actuală, transcrierea textului chirilic s-a făcut în mod foarte conştiincios, aproape fără greşeli; eu am notat doar două, mai bine zis un nume scris de două ori cu o literă schimbată *Iosip* cu *p* la urmă, în loc de *f*. Dar pe aceeaşi pagină a cărții (1805), în titlu avem *Iosif*, iar în primul rând al textului de două ori Iosip. Greşeala se explică prin faptul că traducătorul însuşi a recurs la variante cu *p*, nu în text ci in colontitlu, unde, pe toate paginile (1805-1825) apare *Iosip*.

Daca m-aş găsi în situația să mai fac un doctorat n-aş sta nici o clipă pe gânduri şi mi-aş alege ca temă de studiat, limba acestei cărți cu adevărat monumentală, în comparație cu alte traduceri religioase. Eu văd în *Biblia de la* Blaj cel mai frumos omagiu adus vreodată limbii noastre naționale. Cartea se citeşte cu adevărată încântare, ea stînd alături de traducerile exemplare de dinaintea ei: *Cazania lui Varlaam* (Iaşi, 1643), *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) şi marile traduceri ale Mitropolitului Dosoftei, *Psaltirea în versuri* (1673) şi *Viețile sfinților* (1682-1686).

N-am putut cuprinde în această recenzie toate problemele care ar trebui să fie puse în dezbatere. Va trebui insistat asupra valorii artistice a stilului cărții, asupra paginilor de antologie care sînt numeroase şi de care nu m-am putut ocupa aici. Ceea ce putem face este să recomandăm cititorului o pagină din *Cartea S. Pavel către Corinteni1* şi anume Capitolul al XIII-lea (p. 2151) în care văd unul dintre cele mai mişcătoare elogii aduse vreodată omeniei şi dragostei de oameni. Îi rog pe cititori *să se aplece* cu bucurie asupra celor treisprezece versete ale capitolului care poate înnobila pe om şi a-l face, cu adevărat, frate al semenilor săi. Reproduc doar

Scanned with OKEN Scanner

ultimul verset: „Şi acum rămîne credinţa, nădejdea, dragostea, aceaste trei; iară mai mare dintre acestea easte dragostea"

SCRISORI DE LA MAGDALENA VULPE

La solicitarea fostului meu student, bucovineanul Vasile Diacon, de a contribui cu un text pentru un volum omagial închinat profesorului Ilie Dan, am găsit că este potrivit să public scrisorile pe care le-am primit de la doamna Magdalena Vulpe, cu ocazia pregătirii simpozionului Sextil Puşcariu din mai 1968 şi pregătirea pentru tipar a două dintre lucrările de bază ale cunoscutului lingvist, la care lucra Ilie Dan.

Pentru început doresc să precizez că Ilie Dan mi-a fost student între anii 1956-1961. Şi-a trecut examenul de stat în iulie 1961, cu media 9,75 (şef de promoţie). La 8 iulie 1976 şi-a ţinut teza de doctorat: *Toponimia Văii Solonetului.*

Numit asistent la catedra de limba română a Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi pe data de 15 septembrie 1961, a funcţionat pe acest post pînă la 15 februarie 1969. Între 1 octombrie 1970 – 1 martie 1990 a funcţionat pe post de lector, iar între 1 octombrie 1990 - 1 ianuarie a fost conferenţiar. Pe data de 1 februarie a fost numit profesor. La 31 martie 2001 a fost pensionat.

Specialitatea lui de bază a fost *istoria limbii române (*gramatica istorică a limbii române*)*, dar a predat şi cursuri de *istoria limbii literare*, de *filologie romanică*, de *onomastică românească* şi de *lingvistică generală.*

Între anii 1975-1978 a îndeplinit funcţia de lector de limbă, literatură şi civilizaţie românească la Universitatea Aix-en-Provence(Franţa).

Încă din vremea studenţiei s-a distins printr-o susţinută activitate ştiinţifică nu numai din domeniul lingvisticii şi filologiei, ci şi din cel al istoriei şi criticii literare, aşa cum au procedat şi alţi

Scanned with OKEN Scanner

membri ai catedrei de limba română, ca Grigore Scorpan, Al. Andriescu şi Dumitru Irimia.

A editat o serie de autori, printre care pomenim pe I. I. Mironescu, Mihai Codreanu, Nicu Gane, Calistrat Hogaş, Al. O. Teodoreanu, Al Cazaban, Ion Creangă, Barbu Delavrancea, G. Topîrceanu, D. Caracostea. A editat două cărţi importante ale lui Sextil Puşcariu: *Cercetări şi studii* (1974) şi *Limba română* (1976). Mai înainte (1968), a întocmit o bibliografie a lucrărilor lui Puşcariu, care a fost publicată în „Analele Universităţii din Iaşi", într-un volum în care au fost însumate toate comunicările prezentate la simpozionul dedicat lui Puşcariu, în luna mai 1968, cu ocazia împlinirii a două decenii de la moartea marelui lingvist clujean. Simpozionul nostru a fost prima manifestare de reconsiderare a activităţii lui Puşcariu, contestat mai înainte şi trecut pe lista autorilor interzişi.

Cele două cărţi, pomenite mai sus, au fost, amîndouă, prefaţate de mine. Ele constituie continuarea acţiunii de reabilitare a lui Puşcariu şi, din cauza aceasta ne vom opri şi la cele zece scrisori primite de la Magdalena Vulpe, nepoata lingvistului de la Cluj.

Dar înainte de aceasta, vom mai arăta că bibliografia lui Ilie Dan cuprinde mai multe volume de versuri care, pe lîngă alte activităţi, l-au ajutat să devină membru al Societăţii Scriitorilor Români. Iată acum lista volumelor de versuri: *Cumpăna gîndului* (1981), *Semnul zăpezii* (1985), *Furtuna unui anotimp* (1989), *Orga inimii* (2000), *Draperia de ceaţă* (2003), *Cascada* (2005), *Insula mirărilor* (2005), *Clopotul din iarbă* (2005), *Amurg învins* (2006), *Curcubeu de suflet* (2006).

Foarte numeroase sînt articolele mărunte răspîndite în presa de pretutindeni, ca şi recenziile unor cărţi de lingvistică ori de literatură.

Activitatea ştiinţifică şi publicistică a lui Ilie Dan a fost neîntreruptă din vremea studenţiei pînă azi, cînd urmează să apară o nouă ediţie a celor două volume ale lui Al. O. Teodoreanu intitulate *Tămîie şi otravă.* Am de la el peste douăzeci de cărţi şi extrase cu autograf.

Scanned with OKEN Scanner

Cele mai multe scrisori primite de la Magdalena Vulpe se referă la pregătirea simpozionului de la Iaşi din mai 1968 ori la publicarea celor două volume ale lui Puşcariu.

7 IV 1967: mulţumeşte pentru faptul că am invitat-o să participe cu o comunicare la simpozionul nostru. Îmi mai spune că pentru expoziţia pe care vrem să o organizăm ne-ar putea pune la dispoziţie „fotografii, extrase, eventual ceva scrisori".

7 V 1968: mă roagă să-i trimit textele comunicărilor în vederea pregătirii unei dări de seamă asupra simpozionului.

27 V 1968: îmi mulţumeşte pentru textele trimise şi-mi comunică că nu a putut găsi pînă la data respectivă decît puţine extrase din cele cerute de mine pentru bibliografie.

27 VI 1968: n-a găsit toate extrasele cerute şi spune că ar fi bine să treacă „domnul" Dan pe la ea să vadă toate extrasele legate de Puşcariu şi să-şi aleagă ce-i mai lipseşte. Îmi trimite „singura fotografie bună" pe care o are de la bunicul ei.

22 XI 1968: aşteaptă veşti noi de la editură în privinţa volumului propus pentru publicare.

13 XII 1968: a apărut volumul de memorii a lui Puşcariu.

21 I 1969: îmi mulţumeşte pentru extrase şi pentru volumul din „Anale". Ar fi avut nevoie de două exemplare, nu-mi poate pune la dispoziţie scrisorile lui Iordan către Puşcariu fără consinţământul profesorului meu. Dar ce m-a oprit oare de nu i l-am cerut?

31 XII 1976: îmi transmite o informaţie relativă la moartea lui Ion Bogdan, după relatarea lui Puşcariu. Este vorba, în continuare, de legăturile prieteneşti dintre I. Bogdan şi bunicul ei.

28 II 1977: bibliografia de după 1968, a lui Puşcariu nu e sistematizată.

Articolul lui Petrovici din 1937 apărut în ziarul „Făclia" din Timişoara, lipseşte din bibliografia lui Ilie Dan.

Se bucură că mă vede la Bran, la alt simpozion Puşcariu.

7 II 1977: „o modestă expresie a stimei şi a recunoştinţei mele faţă de unul din cei dintîi oameni de cultură care s-au zbătut să facă dreptate memoriei bunicului meu". Mă întreabă dacă voi putea participa la Bran.

Scanned with OKEN Scanner

Magdalena Vulpe a fost nora lui Radu Vulpe, profesor de arheologie la Universitatea din Iaşi. La aflarea intenţiilor noastre, a ieşenilor, de a comemora pe Puşcariu şi de a încerca să-l reabilităm, m-a întrebat: „În ce raporturi te-ai aflat dumneata cu Puşcariu de-ai luat o iniţiativă pe care, de fapt, trebuia s-o ia Academia?"

Eu nu i-am fost student lui Puşcariu. După cum ştiţi dumneavoastră, am făcut universitatea la Iaşi, nu la Cluj, dar pe undeva, m-am simţit şi studentul lui Puşcariu, cum s-au simţit şi alţi colegi din generaţia mea. N-am stat de vorbă cu el decît o singură dată, dar m-a cucerit prin activitatea lui neobişnuită, prin faptul că a creat la Cluj Muzeul Limbii Române, cel mai important institut de lingvistică din ţară, după cum *Dacoromania*, organul de publicitate al acestuia, a fost la rîndul ei, cea mai importantă revistă de lingvistică şi filologie dintre cîte am avut. Puşcariu a fost prea mare şi toată viaţa lui a stat în slujba limbii naţionale; n-am mai putut suporta marginalizarea lui şi punerea sub interdicţie a lucrărilor proprii ori a celor iniţiate de el, cum sînt *Dicţionarul Academiei* şi *Atlasul Lingvistic Român*, opere de importanţă capitală pentru noi ca popor.

ANEXĂ
Scrisori de la Magdalena Vulpe

I.

Bucureşti, 7-04-1968

Stimate domnule profesor,

Scrisoarea dumneavoastră, care îmi confirmă cele aflate de la dl. Dan Ilie, m-a bucurat foarte mult. Vă mulţumesc pentru cinstea pe care mi-o faceţi, invitîndu-mă să iau parte la proiectata sesiune ştiinţifică închinată lui Sextil Puşcariu. Dacă socotiţi potrivit să iau şi eu cuvîntul cu această ocazie, n-o pot face decît cu o scurtă evocare a omului Puşcariu – aveam doar 12 ani cînd a murit, aşa că mi-l aduc aminte foarte bine, fără să mai vorbim de cîte mi-a povestit mama despre el. O comunicare despre unul din aspectele activităţii lui ştiinţifice nu am cînd să fac, căci sînt prinsă pînă peste cap cu „bucătăria" congresului.

Scanned with OKEN Scanner

În ceea ce priveşte expoziţia vă pun cu plăcere la dispoziţie tot ce am. Vă rog să vă gîndiţi cam ce v-ar tebui – fotografii, extrase, eventual ceva scrisori – şi să-mi spuneţi, cînd veniţi pentru congres. Mă bucur că am să văd tot atunci şi prefaţa dumneavoastră la „Limba română”[1].

Aşteptînd, şi de acum înainte, numai veşti bune de la dumneavoastră, vă rog, domnule profesor, să primiţi asigurarea deosebitei mele stime.

Magdalena Vulpe

II.

Bucureşti, 7-05-1968

Stimate domnule profesor,

Dl. profesor Rosetti m-a însărcinat să fac, pentru „Revue”[2], o dare de seamă asupra simpozionului de la Iaşi. Pentru ca această dare de seamă să cuprindă mai mult de o pagină dactilografiată, aş avea nevoie de textele comunicărilor, din care aş putea să şi citez cîteva pasaje mai semnificative. Credeţi că aţi putea să-mi trimiteţi, măcar cu titlu de împrumut, cîte o copie a contribuţiilor prezentate? Mă gîndesc că şi aşa trebuie dactilografiate pentru „Anale”[3], aşa că nu ar fi prea greu. Şi apoi o prezentare cît mai documentată a manifestării de la Iaşi într-o revistă de circulaţie internaţională prinde bine.

Am ales cîteva lucruri interesante dintre scrisorile lui Sadoveanu. De îndată ce fac textul introductiv, am să le trimit „Cronicii”[4].

Mulţumindu-vă de pe acum pentru amabilitate, vă rog să primiţi, domnule profesor, asigurarea deosebitei mele stime.

Magdalena Vulpe

III.

Bucureşti, 27-05-1968

Stimate domnule profesor,

Vă scriu în mare grabă, căci plec mîine în zori pe teren.

Întîi vă mulţumesc pentru materialele trimese. Mi-am scos cîteva note şi vi le restitui punctual. Apoi îmi exprim regretul că nici de data aceasta n-am izbutit să găsesc toate extrasele de pe listă. Le voi căuta în continuare, căci mai am încă o ladă neexplorată. Cei 30 de lei, cît fac cele pe care ni le-am găsit, nu merită să mi-i trimiteţi cu poşta; o să găsiţi vreodată o ocazie, căci nu e nici un zor.

---

[1] Sextil Puşcariu, *Limba română*, ediţie îngrijită de Ilie Dan, prefaţată de G. Istrate.
[2] Titlul complet este „Revue de linguistique roumaine”.
[3] „Analele Universităţii Al. I. Cuza”, Iaşi.
[4] Revista „Cronica” din Iaşi.

Scanned with OKEN Scanner

Îmi pare rău că nu am alt exemplar, în locul celui defect. Am să mai caut.

Vă rog să-mi iertați stilul telegrafic, dar e trecut de miezul nopții și bagajul meu nu e făcut.

Cu deosebită stimă,

Magdalena Vulpe

IV.

București, 27-06-1968

Stimate domnule profesor,

Mă grăbesc să vă răspund la scrisoarea d-tră din 21.06 a.c.

Modestei mele contribuții dați-i drumul așa cum se află. Dacă este posibil, v-aș ruga ca, în momentul apariției lor, să-mi puneți deoparte 2 numere din *Anale*[1], ca nu cumva unchiul meu și cu mine să rămînem fără ele.

În ceea ce privește extrasele, mărturisesc că încă nu am reușit să le duc acasă, din pivnița unde le am depozitate. Trebuie neapărat s-o fac înainte de 15 iulie. Mă gîndesc că pentru selecționarea studiilor, ar fi bine ca d. Dan să-și rezerve o zi sau două pentru a consulta "operele complete", ca să zic așa, adică extrasele legate în volume pe care le am eu aici. Era vorba că va veni în cursul verii și pentru a verifica bibliografia despre Pușcariu pe care o am eu aici.

Vă trimit singura fotografie bună pe care o mai am. E cea publicată și în „Études..."[2]. am tot împrumutat în dreapta și în stînga și înapoi nu am mai primit! Vă rog foarte mult să mi-o restituiți pe aceasta, căci am să ajung în curînd să cer eu altora fotografii ale bunicului meu!

Mai aveți nevoie de scrisorile de la I. Bogdan?

Vă rog să transmiteți multe salutări d-lui Dan.

În așteptarea *Analelor*, vă doresc o vacanță plăcută.

Cu deosebită stimă,

Magdalena Vulpe

V.

București, 13-12-1968

Stimate domnule profesor,

Am primit scrisoarea dumneavoastră din data de 1 dec. și, mulțumindu-vă pentru veștile bune, mă grăbesc să vă răspund la întrebări.

[1] Volumul cu toate comunicările ținute la simpozionul Pușcariu din mai 1968.
[2] *Études de linguistique roumaine*, Cluj, 1937.

Scanned with OKEN Scanner

Volumul de memorii a apărut acum cîteva zile. Din păcate prezentarea grafică lasă mult de dorit. În ceea ce priveşte „Limba română", se pare că, în afară de optimism, nu ne mai rămîne nimic.

Îmi pare rău, dar alte extrase nu mai am. Am clasat atunci tot ce posed şi cu lista d-tră în mînă am ales tot ce s-a putut.

Am întrebat la institut[1] de soarta articolelor dumneavoastră, şi d-na Nicolaescu, secretara redacţiei, mi-a spus că v-a transmis, prin dl. Profesor Ursu[2], explicaţiile cerute. De apărut văd că n-au apărut.

Adresa de pe plic e cu numele vechi al străzii. Eram foarte grăbită cînd v-am scris şi n-aveam plic la îndemînă, aşa că am rugat pe altcineva să o pună la cutie.

Închei, urîndu-vă sărbători fericite şi un an nou plin de succese şi bucurii.

Magdalena Vulpe

VI.

Bucureşti, 21-01-1969

Stimate domnule profesor,

Vă mulţumesc pentru extrasele trimise şi pentru numărul festiv din „Anale". Îmi pare numai rău că în cele 3 pagini de text, cît are intervenţia mea, s-au strecurat patru greşeli grosolane de tipar, care schimbă sensul frazei.

Vă rugasem să îmi procuraţi, dacă e posibil, două exemplare din „Anale", ca să pot trimite unul şi la Braşov. Nu ştiu dacă am să mi-l pot procura de aici.

Îmi pare foarte rău că, de data aceasta, trebuie să vă decepţionez în ceea ce priveşte scrisorile. Academicianul Iordan fiind în viaţă, nu vă pot pune la dispoziţie corespondenţa decît cu aprobarea autorului. À propos, aţi văzut comentariile domniei sale din "România literară" de acum vreo 2 săptămîni, la adresa manifestării festive din mai trecut?.

Îmi pare rău că nu m-a găsit d. Dan, aş fi fost curioasă să aflu veşti de la editură.

Cu cele mai respectuoase salutări,
Magdalena Vulpe

VII.

Bran, 31-12-1976

[1] Institutul de Lingvistică din Bucureşti

[2] N. A. Ursu, cunoscutul cercetător ştiinţific din cadrul Institutului de Filologie al Filialei Iaşia Academiei.

Scanned with OKEN Scanner

Stimate domnule profesor,

Scrisoarea dumneavoastră mi-a sosit în timp ce-mi făceam bagajele pentru Bran, unde am venit să aşteptăm anul cel nou. Am copiat în grabă scurtul pasaj din volumul de memorii "În România Mare", unde Puşcariu vorbeşte de moartea lui Ioan Bogdan. Textul din "Călare pe două veacuri" nu cuprinde modificări faţă de original. Vă copiez, mai jos, fragmentele mai semnificative din prezentarea corespondenţei lui I. Bogdan:

"Corespondenţa cu el începe de cînd a luat, în 1899, direcţia „Convorbirilor literare" şi mi-a trimis la Paris o invitare să colaborez la această revistă. Lucrarea mea despre "Sufixele abstractelor şi colectivelor româneşti" pe care i-am trimis-o era însă prea mare şi prea specială. În schimb mi se publicară nişte traduceri din ruseşte şi o serie de "Studii şi notiţe filologice". Raporturile dintre noi, cu toată diferenţa de vîrstă, au fost de la început prietenoase. În el am găsit totdeauna un bun sfătuitor. Era săritor şi pentru amicii mei. Astfel el i-a găsit în Steinberg[1] un editor poetului Iosif. Pentru obţinerea *Dicţionarului Academiei* şi pentru alegerea mea de membru activ, el mi-a fost un sprijinitor cu influenţă, iar cînd trebuia împiedicată intrarea unui nechemat în universitatea din Cernăuţi la catedra de Istoria românilor, el a scris o recenzie nimicitoare despre cartea acestuia.

[...] Cînd voiam şi eu să mă angajez în valurile, deosebit de puternice în Bucovina, ale politicii, el mă desfătui, recomandîndu-mi să rămîn la activitatea mea ştiinţifică, singura care poate satisface pe om. Ca preşedinte al Comisiei istorice mă îndemnă să fac o ediţie a unui text vechi. N-am apucat însă, din cauza războiului care izbucni în 1914, să public, împreună cu Al. Procopovici, decît volumul prim al marii *Evanghelii* cu învăţătură de Coresi. Despre această carte şi depre alte chestiuni filologice e vorba în cele din urmă scrisori ale sale.

Într-una din ele se plînge de sănătatea sa slabă. Era prevestirea boalei ce avea să-l doboare în curînd. Cu toată epuizarea ce-o simţea, el făcea singur şi corectura la cărţile editate de Comisia Istorică şi se interesa de tinerii filologi (Ciuglea, Găluşcă). După război n-avu parte să se bucure mult de România Mare. Barba lui blondă îi albise cu totul, iar boala crudă îl făcuse şi la faţă alb ca păretele...".

Cărţile şi extrasele de care aveţi nevoie am să le caut la întoarcere.

Vă rog să-mi iertaţi stilul telegrafic, dar în jurul meu se fac intense pregătiri de revelion şi e o harababură de nedescris. Mă bucur să vă văd în curînd la Cluj. Pînă atunci, vă spun "La mulţi ani!" şi vă doresc toate cele bune, împreună cu întreaga familie.

Magdalena Vulpe

[1] Este vorba despre Editura Librăriei H. Steinberg, din Bucureşti, în care a apărut, în 1901, cartea de traduceri din Heine şi *Cîntece* a lui Şt. O. Iosif.

Scanned with OKEN Scanner

VIII.

Bucureşti, 28-06-1919

...S-a prăpădit bietul [Ion Bogdan]. Cu cîteva zile încă înainte de moarte el se interesa atît de viu de Universitate şi mai ales de Academie, unde ar fi dorit să-l alegem membru pe Tiktin, ca recunoaştere oficială a muncii ce a depus la terminarea marelui său dicţionar. Ce inimă de aur, ce muncitor cinstit! Niciunul din învăţaţii noştri n-a muncit cu atîta abnegaţie şi atît de conştiincios şi n-a dat atît ajutor tinerilor de valoare care se ridicau, netezindu-le drumul. Mulţumindu-i în faţa mormîntului deschis (cuvîntarea s-a publicat în "Glasul Bucovinei"), am ţinut să-mi exprim pentru cea din urmă oară marea recunoştinţă ce i-o păstrez.

Magdalena Vulpe

IX.

Bucureşti, 07-02-1977

Stimate domnule profesor,

Abia acum am ajuns să caut în lada cu extrase, unde, din păcate, am găsit numai cîteva din cle indicate de dumneavoastră. Pentru consolare, am adăugat ce am mai avut şi am socotit că vă poate interesa. Vă rog să le consideraţi o modestă expresie a stimei şi a recunoştinţei mele faţă de unul din cei dintîi oameni de cultură care s-au zbătut să facă dreptate memoriei bunicului meu.

În legătură cu aceasta, vreau să vă întreb – deocamdată numai în principiu – dacă aţi fi dispus să participaţi la o sesiune comemorativă la Bran. Este vorba să se organizeze aşa ceva fie la sfîrşitul lui aprilie, fie mai în vară. E vorba şi de o placă comemorativă pusă pe casa de acolo – dar deocamdată se aşteaptă aprobările.

Sărbătorirea de la Braşov (în 21 ianuarie) a fost frumoasă, caldă, dar n-a egalat-o pe cea din Cluj. Societatea romanistă a organizat şi ea, la filialele din Bucureşti şi din Craiova, cîte o şedinţă comemorativă. Toată luna ianuarie am fost pe drumuri – dar nu m-am plîns!

Vă rog să transmiteţi doamnei Istrate cele mai bune gînduri din partea mea.

Cu salutări respectuoase,
Magdalena Vulpe

P.S. Dacă unele extrase le-aţi cerut pentru bibliotecă, vă rog să păstraţi pentru d-tră *Dicţionarul Academiei,* cu dedicaţia autorului.

Scanned with OKEN Scanner

X.

Baia Mare, 28-02-1977

Stimate domnule profesor,

Iar m-a prins scrisoarea dumneavoastră făcînd bagaje. (Scrisoarea a făcut 10 zile pe drum!) Vă răspund deci din Baia Mare, unde mă aflu în trecere spre inima Maramureşului.

Nu ştiu să fi apărut în „Orbis"[1] ceva despre Puşcaşu şi, pînă săptămîna viitoare nu am cum să verific. Pop a scris urît despre el în prefaţa culegerii sale de articole, iar soţia lui, foarte urît, în culegerea publicată postum. Am găsit, de curînd, o trimitere la un articol al lui Petrovici din 1937, apărut în "Făclia" (cred că am reţinut exact) din Timişoara. Articolul lipseşte din bibliografia lui I. Dan.

Bibliografia de după 1968 n-o am sistematizată. Cel mai bun lucru ar fi, cred eu, să vă adresaţi d-lui Negulescu, directorul bibliotecii universitare din Cluj. Cu ocazia expoziţiei cred că ei au pus-o la punct. Şi eu vreau să-l rog să mă informeze în acest sens.

Despre "Cahiers S. Puşcariu" a scris amănunţit Mircea Borcilă, în "Cahiers roumains d'études litteraires", nr. 2/1975. Acelaşi articol a apărut în româneşte, cam în acelaşi timp, în "Steaua".

Ma bucur să vă revăd la Bran. I-am spus dlui Prahoveanu, director al muzeului din Bran şi organizator al manifestării, să ia direct legătura cu d-tră.

Cu cele mai calde salutări, dumneavoastră şi doamnei,

Magdalena Vulpe

XI.

Bucureşti, 06-10-1978

Stimate domnule profesor,

[1] Revistă de dialectologie, iniţiată şi condusă de Sever Pop la Louvain, în Belgia. În unul dintre numerele revistei, Pop a scris un articol frumos despre Puşcariu, corectînd, în felul acesta, critica dură pe care i-o făcea în anul 1938, cînd Puşcariu l-a preferat pe Al. Procovici la catedra rămasă vacantă la Universitatea din Cluj, după plecarea lui Th. Capidon la Bucureşti. Atributele lui Pop, folosite la adresa lui Puşcariu, nu le pot aduce aici, după cum n-am fost de acord nici cu acuzaţiile adus de Pop lui Puşcariu, cum i-am spus atunci. (G. Istrate).

Scanned with OKEN Scanner

După cum v-am promis, vă trimit citatul din *Texte dialectale. Muntenia. I* pentru *vangăl*[1].

Din păcate, alte veşti bune nu vă pot trimite, căci şi eu le aştept cu sufletul la gură.

Cu cele mai respectuoase salutări, dumneavoastră şi doamnei Istrate

Magdalena Vulpe

[1] Este vorba despre cuvîntul necunoscut sub aspect etimologic *vangor*, cu înţelesul de „val de apă, nehlap, armăsar (de apă)", folosiţi foarte rar de Sadoveanu, atît în proză, cît şi într-un poem din vol. *Daim*: „Stăteam într-un rînd într-un punct din aceste locuri – la kilometrul 39 al drumului – observînd cum se tăluzuesc *vangori* enormi- harmăsari spumaţi carec saltă din veşnicie în aceste singurătăţi". (*Valea Frumoasei*, 1938, p. 66; *Opere, XIV*, 511); „V-aţi suit spre soare, aţi coborât spre volbura văgăunii, / V-au fulgerat peste *vangorii* Cernii lostunii, / Ca o tinereţă, ca o primăvară, ca o bucurie/ ce n-o să mai fie". (DAIM, 1980, p. 103.

Scanned with OKEN Scanner

George Popa (Iaşi)

LECTURĂ EMINESCIANĂ PARALELĂ

Este ştiut că unele poezii eminesciene au fost considerate de inspiraţie străină, aşa cum s-a discutat, de pildă, despre *Floare albastră, Glossă, La steaua,* episodul creaţiei din *Scrisoarea I.* În cele ce urmează ne vom opri la postuma *În fereastra despre mare,* în care este posibil să existe ecouri din literatura germană, fie este vorba de simple paralelisme, întâlniri coincidente de tematică :

La fereastra despre mare
Stă copila cea de crai -
Fundul mării, fundul mării
Fură chipul ei bălai.

Iar pescarul trece-n luntre
Şi în ape vecinic cată -
Fundul mării, fundul mării
Ah ! de mult un chip i-arată.

...Spre castel vr'odată ochii
N-am întors şi totuşi plâng -
Fundul mării, fundul mării
Mă atrage în adânc.

Rudele germane ale acestei poezii sunt poezia lui Clemens Brentano *Zu Bacharah am Rhein,* publicată la 1800, şi poezia lui Heinrich Heine, publicată în 1835, *Ich weiss nicht was soll es bedeuten.*

În varianta lui Brentano este vorba de o frumoasă vrăjitoare care "zdrobea fără vindecare inimile" tuturor celor care o îndrăgeau. Episcopul vrea să o exorcizeze de puterea ei funestă, dar fata îi răspunde că vrea să moară, fiind obosită de faptul că oricine o vede este mistuit de flăcările din ochii ei. Fermecat la rândul său,

Scanned with OKEN Scanner

episcopul mărturiseşte că nu o condamnă pentru că şi inima lui este "îndoită". Dar, în termeni dramatici, fata insistă să moară. Apar acum trei cavaleri care vor să ducă vrăjitoarea la mănăstire pentru a se pocăi devenind călugăriţă. Pe drum ea îi roagă să se întoarcă la castel pentru ca să mai vadă o ultimă oară apele Rinului. Ajunsă înapoi, fata vede pe undele fluviului un luntraş, declară că este iubitul ei şi se aruncă de pe înalta stâncă în valurile Rinului. Vraja îşi va face efectul şi asupra celor trei cavaleri, aceştia murind şi ei „fără preot. şi fără mormânt" . În final, se aude un cânt care, afirmă Brentano, este al luntraşului. De atunci, din adânc de unde, mereu şi mereu, cavalerii îngână la rândul lor: "Lore Lay, Lore Lay, Lore Lay"

În poemul său, Heinrich Heine mărturiseşte: *„Ich weiss nicht was soll es bedeuten/ Dass ich so traurig bin,/ Ein Märchen au alten Zeiten/ Das kommt mir nicht aus dem Sinn"* – ("Nu ştiu ce-o fi vrând să-nsemneze/ Că atâta de trist sunt, / Un basm din vremuri apuse/ Nu poate să-mi iese din gând"). În povestea care îl obsedează pe elegiacul poet german, este vorba de o fată care, stând la fereastra unui castel de pe valea Rinului, se piaptănă cu un pieptene de aur şi cântă. Un luntraş, fermecat de cântecul lui Loreley şi „cuprins de un dor sălbatec", - în timp ce priveşte la înaltul castel, mica lui luntre se sfarmă de stânci. Şi Heine încheie :

Ich glaube, die Wellen verschlingen
Am Ende Schiffer und Kahn.
Und das hat mit ihrem Singen
Die Loreley getan.

„La sfârşit luntraşul şi luntrea / Se-neacă-n al undelor hău / Şi cred că aceasta a făcut-o / Loreley cu cântecul său".

Dacă în poezia lui Brentano puterea magică aparţine fetei vrăjitoare, iar cântul intervine doar în final, îngânat de luntraş, cânt de care, la rândul ei, este vrăjită tragic fata, în poezia lui Heine este vorba de sfârşitul tragic al unui luntraş datorită cântecului zânei Loreley. El se îneacă în undele cântului metaforizat de undele Rinului.

Scanned with OKEN Scanner

Simbolica oglindirii idealului în apele mării l-a preocupat pe Eminescu de la primele poezii. Astfel, în poezia *Unda spumă...*, poetul ar dori să fie vântul care aleargă pe oglinda mării sub care, în adânc, se află ascunsă o lume de mistere unde se reflectă cerul şi "visele amare / A copilei care / O ador, o cânt cum cântă / Harfa pe o sântă." În postuma *Când marea...*, este relatată o tragică iubire cerească : în valurile mării "care turbează", raza unei stele îşi caută astrul iubit căzut de pe boltă şi schimbat în mărgăritar. În altă postumă, *Lida,* este vorba de o idilă cu final fericit. Pe un fond melancolic - în adâncul mării se oglindesc ruinele unui castel, iar fata tânjeşte după dragoste. Înduioşată, marea înfăptuieşte un miracol: construieşte fetei o icoană ideală : "Marea vede chipu-i pal / Şi 'n adâncu-i zugrăveşte / Prin ruini un ideal". Un pescar vede imaginea zânei triste rătăcind printre risipele de valuri şi zidiri sfărâmate. În final, aflăm că peste un an, pe "luciul vagabond" al mării pescarul "zboară", în luntrea sa. "cu-al ruinei geniu blond". Astfel, *idealitatea* este cea care vindecă rana sufletească a zânei - ruinele castelului fiind metaforă a durerii sale.

Este posibil ca Eminescu să fi cunoscut poeziile lui Brentano şi Heine sau legenda populară germană a zânei Loreley, dar în viziunea sa este dezvoltată o altă idee poetică, cu altă semnificaţie.

Dintru început se observă că Loreley se oglindeşte în apa liniştită a Rinului *("Und ruhig fliesst der Rhein"),* pe când la Eminescu răsfrângerea are loc în adâncul misterios şi zbuciumat al mării. În raport cu poezia lui Heine, originalitatea viziunii eminesciene constă în faptul că aici privirea fascinată a pescarului, nu se îndreaptă spre fiinţa cea vie, reală, ci el este atras *de imaginea răsfrântă* a frumoasei fiice de crai, de *idealitate,*- răsfrângere care se pierde în noianul valurilor mării; prin urmare, este inaccesibil - atât prin adâncurile de neatins, precum şi prin aflarea icoanei într-un mediu inconsistent : se sfarmă de la o clipă la alta. Înseilat doar de undele neliniştite, idealul nu poate fi întruchipat, aşa cum, făcută din eter, nici fata din poezia *Miron şi frumoasa-fără corp* nu poate fi cuprinsă, îmbrăţişată.

Ne amintim că, născut din apele genezice ale mării, luceafărul, idealitatea fetei de împărat, rămâne şi el inaccesibil. Dar

Scanned with OKEN Scanner

acolo era vorba de incompatibilitatea dintre două firi. *În fereastra despre mare* neatingerea năzuinței rămâne pe seama idealului însuşi care scapă aspirațiilor noastre. Soarta pescarului nu mai este pecetluită cu moarte, ca în poezia lui Heine, ci rămâne o durere fără capăt, fără rezolvare.

Este semnificativă evoluția ideii poetice din această postumă în diversele variante, desfăşurate între 1876-1879. În varianta cea mai completă se spune că marea este cea care mai întâi visează atât "castelul de pe stânci", cât şi „un chip bălai". Acest chip visat de apele mării, deci preexistent, este văzut şi de pescar şi devine propriul său vis, dar *după ce privise* – o unică oară - chipul fetei : „*Spre castel odată 'n viață-mi/ Am privit, de-atuncea plâng./ Fundul mării, fundul mării/ Mă atrage în adânc.*" Se observă astfel că în varianta publicată mai întâi de N. Hodoş şi reluată apoi, între alții, şi de Perpessicius, ideea poetică devine mai profundă : năzuința după un ideal răsfrânt dintr-un real refuzat a fi văzut, pentru ca idealitatea să rămână în forma sa pură, absolută *"intrată prin oglindă în mântuit azur"*. Astfel, tensiunea dureroasă fără rezolvare, provocată de acea magică atracție, pune timpul în cursă de durată fără capăt, marea metaforizând hăul în pururea zbucium care alungă mereu şi mereu în imposibil orice întruchipare a idealului.

Scanned with OKEN Scanner

Gh. Buzatu (Iaşi), Marusia Cîrstea (Craiova)

DIN ISTORIA UNEI SUPERPUTERI ÎN DEVENIRE: RUSIA (1917-1939)

Avantajele studiilor comparativiste ale istoriei contemporane universale nu mai trebuie demonstrate, fapt pe care l-am relevat recent într-o sinteză consacrată epocii 1919-1939[1]. Astfel că nu mai socotim necesar să revenim asupra problematicii.

În ajunul primului război mondial, Imperiul Rus (cu o suprafață de 22,4 mil. km^2 şi 169,4 mil. Locuitori) era un stat multinațional (57% din populație fiind de alte naționalități decât cea rusă)[2]. Situația actuală este sensibil modificată: suprafața Federației Ruse fiind de 14,0 mil. Km^2, iar populația – 146,0 mil. locuitori[3]. Cum este lesne de presupus, în paginile care urmează ne interesează evoluția Rusiei după 1917[4].

---

[1] Vezi Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *Europa în balanța forțelor, 1919-1939,* Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2007, 600 p.

[2] Constantin Buşe, Alexandru Vianu, coordonatori, *Istorie universală. Epoca contemporană*, I, *1918-1939*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1975, p. 180.

[3] Datele actuale privind suprafața, populația, şefii de stat şi de guverne după 1810, în Marcel D. Popa, Horia C. Matei, *Mica enciclopedie de istorie universală. Statele lumii contemporane şi conducătorii lor*, ediția a IV-a revizuită, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 444-454.

[4] Vezi Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, New York, Praeger Publishers, 1976; Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir. Histoire de l'URSS de 1917 à nos jours*, Paris, 1982; Michel Heller, *Soixante-dix ans qui ébranlèrent le monde. Histoire politique de l'Union soviétique*, Paris, Calmann-Lévy, 1988; Stephen Dalziel, *The Rise and Fall of the Soviet Empire*, Leicester, 1993; Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, New York, 1976; Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuza,* I, *1917-1941*, traducere din limba italiană, Moskva, Izdatelstvo Mejdunarodnye Otnoşeniia, 1990; E. H. Carr, *The Bolshevik Revolution. From Lenin to Stalin 1917-29*, London, 1980; Maurice Baumont, *La Faillite de la Paix*, I-II, Paris, PUF, 1960; Maxime Mourin, *Histoire des Grandes Puissances: France – Allemagne – Angleterre – Italie – URSS – États-Unis – Chine – Japon de 1918 à 1958*, ed. a III-a, Paris, Payot, 1958; Gerhard L. Weinberg, *Germany and the Soviet Union. 1939-1941*, Leiden, E. J. Brill, 1954; Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945. Național-socialism şi bolşevism*, traducere, Bucureşti, Editura Corint, 2005; Leonard Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, New York, 1960; Roy Medvedev, *Le Stalinisme. Origines, histoire, conséquences*, Paris, Éditions du Seuil, 1972; idem, *Oamenii lui Stalin*, traducere, Bucureşti, 1993; idem, *Despre Stalin şi stalinism. Consemnări istorice*, traducere, Bucureşti, 1991; J. Medvedev,

Scanned with OKEN Scanner

Atrasă în vâltoarea primului război mondial, Rusia țaristă, o țară înapoiată economic, cu o industrie insuficient dezvoltată pentru a face față cerințelor unui război modern[1], a ajuns, la sfârşitul anului 1916, în pragul ruinării totale a economiei şi al descompunerii regimului țarist. Astfel, Rusia împreună cu celelalte Mari Puteri ale Europei au lăsat „civilizația şi prosperitatea (acestui continent) la cheremul unei elite conducătoare care a jucat cartea războiului fără a cunoaşte regulile jocului şi a lăsat să vorbească tunurile, fără a şti să-şi protejeze pionii"[2]. În 1916, situația militară a Rusiei devenise catastrofală. Prost echipați, prost comandați,

Roy Medvedev, *Neizvestnyi Stalin*, Moskva, 2001; A. A. Gromîko, B. N. Ponomarev, eds., *Istoria vneşnei politiki SSSR*, I, *1917-1945 gg.*, Moskva, 1986; Alvin Z. Rubinstein, ed., *The Foreign Policy of the Soviet Union*, 3-rd edition, New York, 1972; Ştefan Ionescu, *De la Petru cel Mare la Stalin. Istoria unei revoluții*, ed. a II-a, Bucureşti, 1942; N. N. Matheescu, *URSS. Istoricul revoluției ruseşti. Lenin – Trotzchy – Stalin. Planul cincinal*, Bucureşti, 1934; Emil Ludwig, *Conducătorii Europei. Portrete după natură*, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1935; Henry Rousso, ed., *Stalinisme et nazisme. Histoire et mémoire comparées*, Paris, 1999; Vojtech Mastny, *Il Dittatore insicuro; Stalin e la guerra freda*, Milano, 2003; Iu. A. Dyakov, T. S. Buşeva, *Faşistskii meč kovalsja v SSSR. Krasnaja Armja i Reichsver tajnoe sotrundničestvo 1922-1933. Neizvestnyie dokumenty*, Moskva, 1992; Charles Bettelheim, *Class Struggle in the USSR*, I, *1917-1923;* II, *1923-1930*, New York-London, 1976-1978; Dmitri Volkogonov, *Staline. Triomphe et tragédie*, Paris, 1991 (vezi ed. integrală în limba rusă, vols. I-II); Alexandre Soljeniţîn, *Deux siècle ensemble,* II, *1917-1972. Juifs et Russes pendant la période soviétique*, Paris, Fayard, 2003; Arkadi Vaksberg, *Staline et les Juifs. L'antisémitisme russe: une continuité du tsarisme au communisme*, Paris, Robert Laffont, 2003; George F. Kennan, *Russia and the West under Lenin and Stalin*, London, 1961; Adam B. Ulam, *Stalin*, London, 1974; Michael Lynch, *Stalin şi Hruşciov: URSS, 1924-1964*, Bucureşti, 1998; Boris Souvarine, *Stalin. Studiu istoric al bolşevismului*, Bucureşti, 1999; Sterie Diamandi, *Eroii revoluției ruse: Lenin, Trotski, Stalin*, Bucureşti, 1937; Vladimir Volkoff, *Treimea Răului. Rechizitoriu în procesul postum al lui Lenin, Troţki şi Stalin*, Bucureşti, 1996; Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *Stalin cenzurat/necenzurat*, Bucureşti, 1999; Lilly Marcou, *Stalin. Viața privată*, ed. a II-a, Bucureşti, 1998; Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chişinău, 2005; François Furet, *Trecutul unei iluzii. Eseu despre ideea comunistă în secolul XX*, Bucureşti, 1996; *Istoria Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice*, Moskva, 1944; *Cursul scurt de istorie a Partidului Comunist (b) al Uniunii Sovietice*, ed. a III-a, Bucureşti, 1953; I. Stalin, *Problemele leninismului*, ed. a II-a, Bucureşti, 1948; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, 1996; Cristian Sandache, *Europa dictaturilor şi originile războiului româno-sovietic*, Bucureşti, Editura Militară, 2007, p. 11-36; Gh. Buzatu, Marusia Cîrstea, *op. cit.*, p. 162-202.

[1] Vezi N. Pirumova, B. Itenberg, V. Antonov, *Russia and the West: 19th Century*, Moscow, Progress Publishers, 1990.

[2] Jean-Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european de la 1850 până la sfârşitul secolului al XX-lea*, Bucureşti, Editura Cartier, 2000, p. 295.

Scanned with OKEN Scanner

adesea înfometați, soldații ruși au fost aruncați fără menajamente în ofensive disperate, care au nimicit un număr mare de oameni (la începutul lui 1917 existau 3 milioane de morți). Astfel, moralul trupelor tinde să scadă în mod îngrijorător. Oamenii dezertează cu sutele de mii, trec de partea dușmanului sau se automutilează pentru a nu se mai întoarce pe front. Mulți voiau pacea cu orice preț, una care să le pună capăt suferințelor[1].

Criza politică se accentuează, căpătând un caracter acut la sfârșitul anului 1916[2]. Țarul Nicolae al II-lea preia comanda armatei și practic nu mai părăsește Cartierul General al Armatei, deși în conducerea războiului face numai gafe. În lipsa lui, la Curte, în Petrograd, domină clica împărătesei, prințesă de origine germană, care disprețuia poporul rus și favoriza influența tot mai mare a mediilor germanofile. Opinia publică era indignată de corupția care domina în mediile conducătoare, dar mai ales de dictatura pe care o exercita asupra Curții favoritul Rasputin – un vindecător aventurier care profita din plin de influența pe care o avea asupra familiei imperiale; de altfel, el avea să fie asasinat de apropiații țarului în decembrie 1916. În acest sens, M. Rodzianko, președintele Dumei, l-a avertizat pe țar că erau iminente „manifestări foarte grave ale tensiunilor", că în Imperiu „nu a mai rămas nici un om cinstit în anturajul vostru; toți oamenii cumsecade au fost demiși sau au plecat singuri"[3].

Burghezia și nobilimea liberală erau și ele nemulțumite de starea din Rusia și îi reproșau țarului că, profitând de război, restaurase treptat absolutismul. Clasele conducătoare doreau să se acționeze înainte ca situația să fi devenit favorabilă partizanilor unei revoluții sociale. Temându-se de mișcările muncitorești – tot mai numeroase și violente –, țarul dădu ordin să se închidă uzinele

[1] Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*, vol. 5, *Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre)*, Iași, Institutul European, 1998, p. 14.

[2] Despre Rusia în primul război mondial, inclusiv revoluția din februarie 1917 – vezi Hugh Seton-Watson, *The Russian Empire. 1801-1917*, Oxford, At the Clarendon Press, 1967, p. 698-727; Imanuel Geiss, *Istoria lumii din preistorie până în anul 2000*, ediția a II-a, București, Editura All, 2008, p. 476-479.

[3] Michael Lynch, *Reacțiune și revoluție: Rusia 1881-1924*, București, Editura All, 2000, p. 82.

Scanned with OKEN Scanner

care nu lucrau pentru război. Încet-încet economia este paralizată. Țăranii îşi stocau recoltele, ceea ce face să apară spectrul foametei în centrele urbane. Cozile ce se formau la uşile brutăriilor devin un pericol de revoltă.

În atare împrejurări, la 23 februarie/8 martie 1917, insurecția a început cu jefuirea brutăriilor din Petrograd, capitala de atunci a Rusiei[1]. Guvernul ripostează, trimițând trupe. Fără efect. La 10 martie izbucneşte o grevă generală condusă de socialişti. Armata, trimisă să înăbuşe greva, trecu de partea mulțimii, iar soldații au tras în ofițeri. Unii dintre miniştri au fost arestați. Țarul, întors de pe front, încearcă să ajungă la Palat, în timp ce, în marile oraşe ale Rusiei, se organizează consilii ale muncitorilor şi soldaților, denumite „*soviete*".

La 11 martie 1917, membrii Dumei (Parlamentul) au emis un decret prin care se dizolva Imperiul, iar a doua zi au format un guvern provizoriu – având ca ministru pe prințul Ghiorghi Lvov, iar ca ministru de război pe Alexandr Kerenski[2]. La 27 februarie/12 martie, mulțimile au năvălit în Palatul Taurida unde se afla un Comitet provizoriu al Dumei. În seara aceleiaşi zile a mai apărut un pretendent la putere, şi anume Sovietul Deputaților Muncitorilor, convocat în grabă de organizațiile de partid[3].

La 15 martie, țarul Nicolae al II-lea a fost arestat şi obligat să abdice în favoarea fratelui său, Marele Duce Mihail. În atare condiții, relata marele istoric german Ernst Nolte, dinastia Romanovilor, instalată în 1613, se prăbuşeşte, „mase uriaşe de oameni, bete de bucurie străbăteau străzile principale şi, lângă un guvern provizoriu slab, format în Parlament din membrii Blocului

[1] O relatare a evenimentelor survenite în 1917, în Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuza*, I, p. 38-51; Alfred Rambaud, *Histoire de la Russie. Depuis les origines jusqu'à nos jours*, Paris, Librairie Hachette, 1918, p. 931-978 (cap. XLII – *Războiul şi Revoluția*).
[2] Nicholas V. Riasanovsky, *O istorie a Rusiei*, Iaşi, Institutul European, 2001, p. 471.
[3] Dmitri Volkogonov, *Lenin. O nouă biografie*, Bucureşti, Editura Orizonturi, Editura Lider, 1994, p. 138.

Scanned with OKEN Scanner

Progresist, se întrunea un Soviet al deputaților, muncitorilor și soldaților"[1].

Nicolae al II-lea (1868-1918)

Țarul Rusiei (1896-1917)

Noul guvern a fost recunoscut și salutat imediat de Statele Unite și de alte democrații vestice, dar, cu toată acceptarea lui rapidă în țară și străinătate, cabinetul a trebuit să facă față de la început unui rival serios: Sovietul din Petrograd al deputaților muncitorilor și soldaților, constituit după modelul sovietului din revoluția anului 1905. Acest Soviet, format la 12 martie, s-a instalat în clădirea Dumei și a început să-și afirme autoritatea. Fiind alcătuit în majoritate din socialiști moderați, până în toamna lui 1917

[1] Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945*, p. 48.

Scanned with OKEN Scanner

Sovietul nu a încercat să smulgă puterea „burgheziei", considerând că Rusia nu era pregătită pentru o revoluţie socialistă[1].

Guvernul provizoriu a funcţionat aproape opt luni – de la 12 martie până la 25 octombrie/7 noiembrie 1917. Acţiunile sale au combinat un liberalism remarcabil cu neputinţa de a rezolva problemele cruciale, presante[2]. Noul regim a promovat democraţia şi libertatea în Rusia. Toţi cetăţenii au devenit egali în faţa legii, astfel că libertatea deplină – religioasă, de exprimare, a presei, a adunărilor, a uniunilor şi a grevelor – a devenit realitate. În afară de drepturi egale, minorităţile etnice au căpătat autonomie, iar Polonia a fost declarată independentă.

Totuşi, deşi Guvernul provizoriu a demonstrat, rapid şi practic, ceea ce mai degrabă nu putea să facă liberalismul pentru Rusia, el nerezolvând dificultăţile care copleşeau ţara. Noul guvern a continuat războiul, cu toate că neîncrederea în victorie era tot mai mare, iar armata devenea zilnic tot mai puţin capabilă de luptă. Deşi era convins că tot pământul disponibil trebuia să aparţină ţăranilor, guvernul nu a luat măsuri agrare categorice. El nu s-a dovedit capabil nici să controleze inflaţia, să reabiliteze transporturile sau să mărească producţia industrială. În fapt, economia rusă a continuat să se prăbuşească rapid[3].

Rusia Sovietică (1917-1924)

Criza şi neliniştea generală din ţară şi, în mod deosebit, lipsurile şi tulburările din Capitală au condus la tumultoasele „zile din iulie", din 16 până în 18 iulie 1917, când soldaţii radicali, marinarii şi mulţimea, împreună cu bolşevicii, au încercat să preia puterea. Deşi de proporţii mari şi ameninţătoare, rebeliunea s-a stins de la sine, deoarece Sovietul a refuzat să o susţină; unele unităţi militare s-au dovedit încă loiale guvernului, iar acesta i-a

[1] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 472.
[2] Despre soarta armatei ruse în urma revoluţiei din 1917, îndeosebi pe frontul din nord-estul României, cf. Général Nicolas de Monkévitz, *La décomposition de l'Armée russe*, Paris, Payot, 1919, *passim*.
[3] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 473.

Scanned with OKEN Scanner

acuzat pe bolşevici de trădare din cauza legăturilor lor cu germanii. Mai mulţi lideri bolşevici, inclusiv V. I. Lenin, au fugit; liderul bolşevic s-a dus în Finlanda, de unde a continuat să conducă Partidul; alţii au fost închişi. Dar guvernul nu şi-a impus victoria şi nu a încercat să-şi elimine oponenţii. La 20 iulie 1917, prinţul Lvov a demisionat şi Kerenski a devenit prim-ministru, socialiştii obţinând avantaje din reformarea cabinetului[1].

În perioada 9-14 septembrie 1917 a survenit o nouă criză majoră în Capitală. Cabinetul a fost reorganizat la 25 septembrie, fiind constituit din zece miniştri socialişti şi şase nesocialişti, Kerenski rămânând la conducere. Comuniştii erau în continuare nemulţumiţi de evoluţia evenimentelor din Rusia. Din Finlanda, Lenin îndemna la preluarea puterii[2]. La 23 octombrie 1917, el a venit pe ascuns la Petrograd şi a reuşit să convingă Comitetul Executiv al Partidului Comunist de necesitatea declanşării, în acel moment, a revoluţiei bolşevice. Opiniile lui s-au impus în faţa acelora ale tovarăşilor săi bolşevici care considerau Rusia insuficient pregătită pentru o revoluţie proletară, Partidul nefiind reprezentat adecvat în toată ţara. În lupta pentru organizarea preluării puterii de către bolşevici, un ajutor esenţial l-a primit Lenin din partea lui Lev Troţki (pseudonim lui Lev Bronstein), care se evidenţiase pentru prima oară în revoluţia din 1905, o

[1] Vezi desfăşurarea faptelor din Rusia în viziunea lui Alexandr Kerenski, *La Révolution russe. 1917*, Paris, Payot, 1928, 400 p. De profesiune istoric, autorul, participant direct la evenimente, a consemnat că Războiul Mondial din 1914-1918 „a intervenit întrerupând evoluţia politică normală a Rusiei. Reacţia bolşevică, născută din sânge şi din ororile Războiului, a aruncat Rusia cu un secol în urmă" (p. 11), sistemul leninist-stalinist care a succedat după 1917 ilustrând „punctul de plecare al unui ciclu" caracterizat prin terorism şi criză economică ascuţită (p. 393). Pe de altă parte, recomandăm cititorului desfăşurarea şi semnificaţia evenimentelor din 1917 în viziunea istoriografiei oficiale ex-sovietice, după ediţia revăzută a *Istoriei Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, traducere, Bucureşti, Editura Politică, 1960 (ediţia originală – Moscova, 1959), p. 226-282 (cap. VII – *Partidul – inspiratorul şi organizatorul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie. Martie-octombrie 1917*).

[2] Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, p. 13 şi urm.

Scanned with OKEN Scanner

personalitate cu calităţile intelectuale remarcabile, îmbinând energia şi spiritul organizatoric[1].

Revoluţia bolşevică triumfătoare, văzută astfel şi glorificată vreme de decenii până la deformări grosolane de propaganda Kremlinului Roşu[2], n-a depăşit în realitate specificul unei clasice **lovituri de stat**[3]. Sub acest aspect, rândurile consacrate evenimentului de Ernst Nolte, o autoritate în materie, le considerăm pur şi simplu magistrale:

„Nici o altă revoluţie nu a semănat vreodată mai puţin cu o revoluţie populară, în care mari mase de oameni pornesc o luptă încrâncenată împotriva abuzurilor unui guvern însetat de putere: pe Nevski-Prospekt era larg deschis accesul pentru public, tramvaiele circulau, iar teatrele aveau toate locurile ocupate. Formaţiuni de trupe şi detaşamente ale* Gărzii Roşii, *armata de partid a bolşevicilor, au ocupat fortăreaţa Petru şi Pavel, la fel şi podurile, crucişătorul «Aurora» a tras câteva salve, care n-au produs daune semnificative, trupele guvernamentale aflate în Palatul de Iarnă s-au retras în cea mai mare parte, pe neobservate, lăsând locul răsculaţilor infiltraţi treptat şi care au arestat Guvernul provizoriu, inclusiv pe miniştrii socialişti, chiar dacă nu şi pe Kerenski, care a reuşit să fugă la timp. La deschiderea celui de-al II-lea Congres al Sovietelor se puteau citi afişe care anunţau răsturnarea Guvernului provizoriu, iar delegaţilor li s-a comunicat că un nou Guvern provizoriu a fost constituit, din membrii partidului bolşevicilor, sub conducerea lui Lenin. Delegaţii socialist-revoluţionarilor şi ai menşevicilor au protestat vehement împotriva luării pe cale ilegală a puterii de către un partid ce a pus Congresul în faţa faptului împlinit şi au părăsit sala, în timp ce Troţki le striga batjocoritor că aparţin

[1] Detalii despre expedierea lui Troţki în Rusia de peste Ocean în 1917 (Walter Brewitz, *Familia Rothschild*, ediţie Cornel-Dan Niculae, Bucureşti, Editura Carpathia, 2007, p. 256-257.

[2] Prăbuşirea imperiilor la sfârşitul Războiului Mondial din 1914-1918 şi seria revoluţiilor din Rusia, Germania etc. au deschis „calea statelor totalitare" (cf. G. Hallgarten, *Histoire des dictatures. De l'Antiquité à nos jours*, Paris, Payot, 1961, p. 177 şi urm.).

[3] Vezi *infra*.

Scanned with OKEN Scanner

***gropii de gunoi a istoriei. Prin urmare,* Revoluția din Octombrie *a fost, în realitate, în primul rând, puciul unui partid socialist îndreptat împotriva celorlalte partide socialiste şi, nu în ultimul rând, împotriva intențiilor Congresului Sovietelor, care s-ar fi conformat neîndoielnic dorinței covârşitoare a maselor şi ar fi constituit un guvern al sovietelor din partidele socialiste, cu excluderea burgheziei"**[1].

Aşadar, la 7 noiembrie 1917/25 octombrie 1917 stil vechi, gărzile roşii au ocupat diferite puncte strategice din Capitală. În seara de 8 noiembrie, soldații din garnizoana Petrograd, marinarii din Kronstadt şi gărzile roşii muncitoreşti au luat cu asalt Palatul de Iarnă şi i-au arestat pe membrii Guvernului provizoriu. Kerenski reuşi să fugă[2]. Congresul Sovietelor, în care bolşevicii erau majoritari, pun mâna pe putere şi desemnează un Consiliu al Comisarilor Poporului – prezidat de Lenin, avându-i pe Troțki la Afacerile Externe şi pe Stalin în Ministerul Naționalităților. Astfel, Lenin conducea şi Guvernul şi Partidul, fiind recunoscut cea mai importantă personalitate a noului regim din Rusia. În funcție de desfăşurările petrecute, „revoluția a semnificat într-o măsură – va recunoaşte însuşi Lenin – un miracol ... A fost – revine acelaşi personaj – pur şi simplu un miracol...". Din punctul de vedere al lui Lev Troțki, revoluția din 1917, a fost, din contră, „trădată"[3]. După

---

[1] Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945*, p. 55. Despre „semnificația" lui Octombrie 1917, cf. şi Marc Ferro, ed., *Comprendre les faits du XX-e siècle*, Paris, Marabout Université, 1977, p. 91 şi urm.

[2] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 476.

[3] Vezi L. Troțki, *Predannaia revoliuțiia,* Moskva, 1991; *„Predannaia revoliuțiia" segodnia. Prilojenie*, Moskva, 1990 (cu o scrisoare, în anexă, a lui Cristian Rakovski din 2 august 1928). Totodată, principalul colaborator al lui Lenin din 1917 a dezvăluit rolul minor – în raport cu acela care i s-a atribuit *după evenimente* – al lui Stalin în desfăşurarea revoluției proletare, precizând fără putință de tăgadă: „contribuția lui [a lui Stalin] la revoluție pare atât de neînsemnată în comparație cu contribuția avută de revoluție în viața lui personală" (Lev Troțki, *Stalin. Biografie politică*, Iaşi, Editura Timpul, 1996, p. 32). Detalii despre Stalin în 1917 (*ibidem*, p. 61-90). Pe de altă parte, Sterie Diamandi, binecunoscut şi apreciat biograf al unor mari contemporani din prima jumătate a veacului trecut, descoperea în lucrările lui Troțki, începând în primul rând cu autobiografia acestuia, „o şarjă violentă împotriva omului de oțel", lucru de înțeles cât timp Stalin fiind acela care, finalmente, l-a „răpus" coleg de revoluție (cf. Sterie Diamandi, *Eroii revoluției ruse – Lenin, Trotski, Stalin*, p. 259-260).

Scanned with OKEN Scanner

Michel Heller şi Aleksandr Nekrici[1], „în 1917, Puterea, pe cât era de neputincioasă, a căzut în două rânduri în Rusia, în urma unei simple busculade, pe cât era de neputincioasă. În februarie ca şi în octombrie, Guvernul a descoperit în momentul critic că nu dispunea de nici un sprijin. Diferenţa dintre cele două revoluţii a constat în faptul că, în februarie, de vreme ce puterea ţaristă a fost răsturnată de explozia elementară a nemulţumirii, în octombrie guvernul provizoriu a fost răsturnat de către un partid dirijat de un singur om [Lenin] care ştia ce vrea, care era ferm convins că încarna legile istoriei, singurul care asimilase complet doctrina lui Marx şi Engels".

Dimpotrivă, potrivit *Istoriei Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* (versiunea oficială a Kremlinului din 1959) nu se putea vorbi decât despre „imensa importanţă mondială (sic!) a Revoluţiei din Octombrie", decurgând din „faptul că ea a fost prima revoluţie din lume care nu numai că a dat poporului drepturi politice, dar i-a creat totodată şi condiţiile materiale pentru o viaţă îmbelşugată. Teoria şi practica construirii socialismului în URSS, care a început după victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, prezintă o importanţă enormă pentru proletariatul internaţional. Ţării sovietice i-a revenit sarcina să deschidă, ea – cea dintâi, căile de trecere de la capitalism la socialism ... Victoria Revoluţiei Socialiste din Rusia a confirmat în chip strălucit forţa ideilor marxism-leninismului ..."[2].

Liderul comuniştilor, V. I. Lenin, s-a născut la 22 aprilie 1870, într-o familie de intelectuali, într-un oraş de pe Volga, Simbirsk[3]. Vladimir Ulianov (Lenin) a devenit de timpuriu un radical – execuţia fratelui său mai mare, Alexandr, în 1887, pentru că participase la un complot ce viza asasinarea lui Alexandru al III-lea a fost considerată un moment decisiv pentru el. A fost întemniţat în 1896 şi apoi exilat în Siberia (timp de trei ani). În 1903 se va impune în fruntea grupului bolşevic din Partidul Social Democrat din Rusia. Referindu-se la el, Plehanov scria în 1906: „Încă de la bun început,

[1] Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir*, p. 34.
[2] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 280.
[3] Dmitri Volkogonov, *Lenin*, p. 36.

Scanned with OKEN Scanner

Lenin a fost mai mult blanquist decât marxist. A importat contrabanda blanquistă în numele celei mai intransigente ortodoxii marxiste"[1]. Totuşi, pentru Lenin marxismul a însemnat în primul rând revoluţia. Era receptiv îndeosebi la mesajul revoluţionar al doctrinei şi manifesta mai puţin interes faţă de scrierile umaniste timpurii ale lui Marx şi Engels. Astfel, dacă Marx şi Engels au fost teoreticieni, Lenin a transformat învăţătura lor într-un catehism al luptei de clasă. Aşa cum observa scriitorul Alexandr Kuprin, „pentru Lenin, scrierile lui Marx erau literă de evanghelie. Nu există nici un discurs în care să nu se sprijine pe acest Mesia al său, ca pe un centru fix al universului. Dar nu încape îndoială că, dacă Marx ar privi în jos, de acolo de unde este, la Lenin şi la bolşevismul lui rusesc, asiatic şi sectar, ar repeta faimoasa sa frază: «Scuzaţi-mă, domnule, dar eu nu sunt marxist»"[2].

V. I. Lenin (1870-1924)

Marea Revoluţie din Octombrie – condusă de Lenin – i-a adus puterea, de care s-a folosit până în mai 1922, când a suferit o comoţie cerebrală; deşi slăbit, a continuat să conducă, oarecum,

[1] *Ibidem*, p. 55.
[2] *Ibidem*, p. 61-62.

Scanned with OKEN Scanner

până la moartea sa, survenită la 21 ianuarie 1924[1], dată la care a debutat **epoca stalinistă**[2].

Guvernul constituit la 25 octombrie/7 noiembrie 1917 nu cuprindea decât bolşevici. Prezidat de Lenin, Consiliul Comisarilor Poporului număra 15 „comisari"[3]. Noul guvern a luat imediat o serie de măsuri revoluţionare menite să apropie regimul de masele populare. Erau faimoasele „decrete din noiembrie 1917", şi anume[4]:

- decretul asupra păcii;

- decretul asupra pământului – împărţit ţăranilor „fără nici o amânare şi fără nici o despăgubire";

- decretul asupra întreprinderilor care trec sub controlul muncitorilor;

- decretul privind naţionalităţile cărora li se recunoaşte egalitatea şi suveranitatea.

Noul guvern a luat şi un număr de măsuri autoritare[5]: suprimarea ziarelor „burgheze"; suspendarea oricărei publicaţii care „ar semăna tulburări în spirite, publicând ştiri voit eronate"; controlul radioului şi al telegrafiei; arestarea personalităţilor partidelor din opoziţie, atât „burgheze", cât şi socialiste.

Sintetizând obiectivele noului regim, Heller şi Nekrich, la care revenim, au relevat că „prima sarcină pe care Lenin a dat-o revoluţiei proletare a fost aceea de-a distruge Statul, de a desfiinţa aparatul de stat, cum spuneau marxiştii. Această distrugerea începuse deja înainte de 17 octombrie: la această dată armata era totalmente descompusă"[6].

---

[1] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 490.
[2] Michel Heller, *Soixante-dix ans qui ébranlèrent le monde. Histoire politique de l'Union soviétique*, p. 61 şi urm.
[3] Nicolas Werth, *Istoria Uniunii Sovietice de la Lenin la Stalin*, Bucureşti, Editura Corint, 2000, p. 13.
[4] Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, vol. 5, p. 17.
[5] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 13.
[6] Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir*, p. 34.

Scanned with OKEN Scanner

Lavrenti Pavlovici Beria (1899-1953)

Pentru liderii bolşevici, s-a impus în context supravieţuirea tânărului „stat proletar", prin orice mijloace, dar în primul rând prin instaurarea şi extinderea – dacă era posibil, şi s-a dovedit că a fost – a **terorii la pătrat**. În acest sens, un istoric avizat a observat: „Crezând cu fanatism în eficacitatea *megaterorii*, Lenin a privilegiat deschis funcţia represivă a serviciilor secrete. În acest sens, el nu a făcut referire la tradiţiile Kremlinului sub Ivan cel Groaznic, ci la Revoluţia franceză. Astfel, liderul bolşevic descria, după cum urmează, personalitatea celui care trebuia să conducă Poliţia: «Trebuie să găsim un proletar devotat şi ... iacobin»"[1]. Şi l-a aflat, fără dificultate, în persoana aristocratului polonez Felix Dzerjinski[2], căruia i-a încredinţat conducerea faimoasei „Comisii extraordinare" – **CEKA**, făurită la 20 decembrie 1917, predecesoarea, prin **OGPU, NKVD** şi **MVD**, a teribilului ***KGB*** (1954-1991), care s-a „remarcat" sub comanda lui L. P. Beria şi a

[1] Valdimir Fedorovski, *Istoria Kremlinului (De la Ivan cel Groaznic la Vladimir Putin)*, Bucureşti, Editura Lucman, 2004, p. 71.
[2] Cf. *Despre Felix Dzerjinski. Amintiri, schiţe, articole ale contemporanilor*, traducere din limba rusă, Chişinău, Cartea Moldovenească, 1989.

Scanned with OKEN Scanner

succesorilor acestuia[1], cu toţii criminali în serie, precum, de altfel, mai ales premergătorii lor din anii '20-'30 în fruntea instituţiei[2].

Revenind la desfăşurarea evenimentelor din 1917, trebuie să consemnăm că s-au pus cu acuitate problemele continuării războiului ori ale încheierii păcii cu Puterile Centrale, fapt ce rezulta din înseşi condiţiile în care survenise şi triumfase puciul din Petrograd al bolşevicilor, sprijiniţi, pe căi văzute şi îndeosebi ocolite, de către Puterile Centrale, interesate, evident, de prăbuşirea Frontului de Est, pentru a-şi putea concentra grosul eforturilor în Vest[3]. Încheierea păcii cu Centralii, neconvenabilă şi, deci, respinsă de foştii parteneri, Puterile Antantei, a fost solicitată de îndată după preluarea puterii de către bolşevici, deşi calea aleasă s-a dovedit dificilă şi extrem de costisitoare. Aşa, de pildă, foştii Aliaţi de război ai Rusiei Imperiale nici nu au răspuns ofertei sovietice a Petrogradului, mai ales că ei ignorau – *de jure* ori *de facto* – guvernul sovietic, şi nu se aşteptau ca acesta să dureze. Berlinul, dimpotrivă, dorea să negocieze, dar oferea condiţii de pace drastice. Astfel, Germania şi Austro-Ungaria susţineau că vor semna pacea cu condiţia ca 150 000 km^2 din teritoriul Rusiei să le fie cedat lor. De asemenea, exploatând dreptul naţiunilor la autodeterminare proclamat de guvernul sovietic, Germania a condiţionat pacea de acordarea independenţei Ucrainei, de separarea Poloniei şi a Lituaniei de Rusia, inclusiv a unor părţi din Letonia şi Bielorusia,

---

[1] Norman Polmar, Thomas B. Allen, *The Encyclopedia of Espionage*, New York, Gramercy Books, 1998, p. 310-314.

[2] Vezi Leonid Mlečin, *KGB – Predsedateli organov bezopasnosti. Rassekrečennye sudby*, ed. a III-a, Moskva, Ţentrpoligrad, 2002 (microbiografii ale foştilor şefi ai serviciilor secrete moscovite dintre 1917 şi 1953, respectiv: F. E. Dzerjinski, V. R. Menjinski, G. G. Iagoda, N. I. Ejov, L. P. Beria, p. 5-233); Christopher Andrew, Oleg Gordievski, *KGB. Istoria secretă a operaţiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, Bucureşti, Editura All, 1994, *passim*. Relativ la „tradiţia" CEKA – KGB, reţinem aceste precizări de esenţă: „**Ceka**, strămoşul actualului **KGB**, a fost înfiinţat la 20 decembrie 1917. Atunci când, în 1954, a fost creat **KGB**-ul, el a preluat emblema **Cekăi**, sabia şi scutul: scutul pentru a apăra revoluţia, iar sabia pentru a-i ucide duşmanii ... **Ceka** a fost gândită iniţial ca o instituţie cu caracter temporar. Nici chiar Lenin nu a visat că aceasta avea să devină repede cea mai puternică poliţie politică şi cel mai vast sistem de spionaj internaţional" (*ibidem*, p. 29).

[3] Cf. Michel Heller, *Soixante-dix ans qui ébranlèrent le monde. Histoire politique de l'Union soviétique*, p. 28-29.

Scanned with OKEN Scanner

precum şi a arhipelagului Moonsund din Marea Baltică, în timp ce graniţa de la sud de Brest-Litovsk urma să fie negociată cu Ucraina independentă[1]. Ceea ce Troţki, reprezentând guvernul sovietic în calitate de titular al Externelor, a refuzat, proclamând noua politică: „Nici război, nici pace!"[2]. Situaţie în care trupele germane au început să avanseze în Rusia, au ocupat mai mult teritoriu şi au capturat o mare cantitate de material militar. La Petrograd, mulţi lideri bolşevici, dar şi socialişti revoluţionari de stânga, au fost de acord cu poziţia lui Troţki. Doar autoritatea şi hotărârea lui Lenin au înclinat balanţa în favoarea unei păci umilitoare. Sacrificând foarte mult, Lenin a salvat conducerea comunistă a Rusiei, căci tânărul guvern sovietic nu se afla, în acel moment, deloc în poziţia de a se confrunta cu Germania[3]. În consecinţă, a intervenit Tratatul de Pace sovieto-german de la Brest-Litovsk, semnat la 3 martie 1918, care prevedea[4]:

- Ucraina, Polonia, Finlanda, Lituania, Estonia şi Letonia şi-au obţinut independenţa;

- o parte din Transcaucazia era cedată Turciei, aflată în tabăra Centralilor;

- Rusia pierdea 26% din totalul populaţiei sale şi 27% din terenul arabil;

- mai mult, Rusia trebuia să plătească mari despăgubiri de război.

Totuşi, pacea va oferi răgazul necesar pentru consolidarea tânărului stat socialist. La 10 iulie 1918 a fost adoptată prima Constituţie sovietică prin care s-a creat Republica Sovietică Federativă Socialistă din Rusia (RSFSR), succedată, la 30 decembrie 1922, de Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice

[1] Dmitri Volkogonov, *Troţki – eternul radical*, Bucureşti, Editura Lider, 1996, p. 125.
[2] *Ibidem*, p. 130.
[3] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 492.
[4] Herman Kinder, Werner Hilgemann, *Atlas de istorie mondială*, II, Bucureşti, Editura RAO, 2002, p. 409.

Scanned with OKEN Scanner

(URSS), o federaţie reunind Rusia, Ucraina, Bielorusia şi Transcaucazia[1].

Considerând pacea separată semnată de bolşevici drept o trădare şi temându-se de contaminarea revoluţiei ruse, Aliaţii, în speţă Franţa, Marea Britanie şi Japonia, i-au susţinut din start, pe plan financiar şi militar, pe partizanii ţarismului[2]. Rusia a devenit în consecinţă în anii 1918-1921[3] teatrul unui sângeros ***război civil***, în care s-au înfruntat aşa-numitele *armate albgardiste*, comandate de ofiţeri care serviseră sub imperiu, şi *armatele roşii*, cele două tabere disputându-şi puterea în regiuni întinse, începând din Europa şi până în Extremul Orient. Pentru forţele Antantei revoluţia rusă constituia o provocare istorică împotriva ordinei capitaliste existente în statele occidentale, din moment ce Petrogradul, mai apoi Moscova, proclamară ca obiectiv major înfăptuirea revoluţiei mondiale, pe baze comuniste. În fapt, încă din noiembrie 1917, un proiect al lui F. Foch, sprijinit de W. S. Churchill, propusese deschiderea unui Front de Răsărit împotriva Sovietelor. Marea Britanie, de teama unei coalizări a Rusiei cu Germania, a respins însă propunerea lui Foch. Dar, în decembrie 1917, guvernele Londra şi Parisul au încheiat o convenţie ce delimita regiunile în care cele două ţări urmau, la nevoie, să-şi protejeze „interesele": Marea Britanie în Transcaucazia, Kazahstanul, Kurdistanul, Statele Baltice şi regiunea arctică, Franţa în Ucraina, Basarabia şi Crimeea. De asemenea, în ianuarie 1918, vasele de război japoneze, engleze şi americane au fost trimise în faţa Vladivostokului, iar detaşamente japoneze şi americane vor pătrunde în Siberia[4].

---

[1] Un studiu cuprinzător privind procesul constituirii URSS – Richard Pipes, *The Formation of the Soviet Union. Communism and Nationalism, 1917-1923*, revised edition, New York, Atheneum, 1980. În opinia autorului, URSS a reprezentat „un compromis între doctrină şi realitate", o încercare de a reconcilia tentativa bolşevicilor către unitatea absolută şi centralizarea întregii puteri în mâinile unui singur partid cu recunoaşterea faptului empiric că naţionalismul a supravieţuit prăbuşirii Vechiului Imperiu (p. 296).

[2] Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, vol. 5, p. 18.

[3] Cf. René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps,* III, *Le XX-e siècle*, Paris, Éditions du Seuil, 1980, p. 98-99.

[4] Constantin Vlad, *Diplomaţia secolului XX*, Bucureşti, Fundaţia Europeană Titulescu, 2006, p. 53.

Scanned with OKEN Scanner

În războiul civil care se declanşase succesul iniţial a aparţinut „albilor", adică forţelor „contrarevoluţionare". În zonele Don, Kuban şi Terek din Sud şi Sud-Est au apărut guverne locale cazace antibolşevice. În plus, în Rusia sudică a apărut armata „albilor", condusă mai întâi de Alekseev, apoi de Kornilov, iar, după moartea acestuia, de generalul ţarist Denikin. Alte centre ale opoziţiei împotriva comuniştilor au apărut în zonele din est: la Samara, pe Volga, Cernov a condus un guvern alcătuit din membri ai fostei Adunări Constituante. De asemenea, cazacii din Urali şi cei din Orenburg s-au ridicat împotriva regimului bolşevic. La Omsk, în Siberia, în septembrie 1918, s-a înfiinţat Directoratul tuturor Ruşilor, format din cinci membri, în urma unei conferinţe marcate de prezenţa delegaţilor tuturor partidelor politice antibolşevice sau ai guvernelor locale din Rusia. După o lovitură militară, Directoratul a fost înlocuit de un alt guvern potrivnic bolşevicilor – acela al amiralului Aleksandr Kolceak[1].

În acelaşi timp, corpurile expediţionare organizate de Aliaţi au debarcat la graniţele Imperiului ţarist, mai precis: englezii la Arhanghelsk şi la Murmansk, japonezii la Vladivostok, iar francezii la Odessa şi în Transcaucazia. Dar, Aliaţii au înţeles curând că misiunile asumate nu erau prea uşoare. Armata Roşie, fondată şi organizată de Troţki în februarie 1918, a rezistat în faţa trupelor Antantei şi a militarilor profesionişti contrarevoluţionari. Mai peste tot, populaţiile locale, la care Aliaţii credeau că vor găsi sprijin, refuzară să-i ajute pe intervenţionişti şi, chiar nu erau aliate ale Sovietelor, au manifestat puţin entuziasm când era vorba de a susţine acţiuni care nu puteau termina decât prin revenirea foştilor stăpâni.

La sfârşitul anului 1919 şi începutul anului 1920, armatele contrarevoluţionare sunt înfrânte. La 7 februarie 1920 amiralul Kolceak – cel care se declarase „conducător suprem al Rusiei" – a fost înfrânt şi executat de bolşevici[2]. Generalul Denikin, de asemenea, a eşuat, fiind respins până în Crimeea, la sfârşitul lunii

[1] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 495.
[2] Maxime Mourin, *Histoire des Grandes Puissances*, p. 369.

Scanned with OKEN Scanner

martie 1920[1]. În Extremul Orient, evoluţiile au fost similare, deşi trupele americane şi mai ales cele nipone aveau să se retragă – în faţa ofensivei forţelor *roşii* ale generalului Blücher – abia în 1922[2].

Tot în anul 1920 – din aprilie până în octombrie – s-a desfăşurat războiul sovieto-polonez[3]. La început, în iunie şi iulie, polonezii au ocupat zonele vestice ruseşti; apoi, forţele Armatei Roşii, sub comanda lui Mihail Tuhacevski, au declanşat o mare contraofensivă care le-a condus până la porţile Varşoviei. Numai că polonezii, finanţaţi de francezi şi aprovizionaţi de Aliaţi, i-au înfrânt pe ruşi şi au ieşit finalmente victorioşi. Tratatul de la Riga, din 18 martie 1921, i-a dat Poloniei o mare parte din teritoriile pe care le revendica şi a stabilit frontierele la o distanţă considerabilă de linia etnică precum şi la 150 km est de aşa-numita Linie Curzon, care, urmând îndeaproape traseul etnic, a fost socotită şi de către Aliaţi corectă. Faptul excepţional rezulta din realitatea impusă: Germania şi URSS erau despărţite, iar rostul Poloniei pe plan european a sporit considerabil[4].

În ansamblu, **războiul civil** din Rusia a presupus un amestec confuz[5] de confruntări pe fronturi diverse şi mobile[6], soldate cu acest rezultat netăgăduit în 1920-1921: ofensiva Aliaţilor îndreptată împotriva regimului comunist a eşuat, iar, pe harta Europei, pentru prima dată, a apărut un stat socialist[7].

La sfârşitul războiului civil, Rusia Sovietică era epuizată şi ruinată. Seceta din 1920-1921, precum şi foametea din ultimul an au constituit capitolul final, înspăimântător, al dezastrului. În anii care au urmat Revoluţiei din Octombrie epidemiile, luptele, execuţiile şi prăbuşirea generală a economiei şi a societăţii răpiseră

---

[1] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 16-22.
[2] Maurice Baumont, *La Faillite de la Paix*, I, p. 84. În fapt, japonezii au evacuat partea de nord a Sahalinului în 1925 (*ibidem*, p. 84-85).
[3] *Ibidem*, p. 85-91.
[4] *Ibidem*, p. 87.
[5] Termenul aparţine lui Maxime Mourin (cf. *Histoire des Grandes Puissances*, p. 369).
[6] Valentin Ciorbea, *Din istoria secolului XX (1918-1939)*, vol. 1, Constanţa, Editura Ex Ponto, 2006, p. 135-140.
[7] Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, vol. 5, p. 20; René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps*, p. 98.

Scanned with OKEN Scanner

aproape douăzeci de milioane de vieți. De asemenea, „Teroarea Roşie", care a urmat celor două revoluții din 1917, încurajată deliberat după evenimentele din Octombrie de incitarea la teroare practicată de Lenin, a dus la haos, la escaladarea războiului civil şi la uciderea a milioane de oameni. Pentru a justifica recurgerea la teroare a bolşevicilor, Lenin pretindea cum că: „Teroarea ne-a fost impusă de terorismul practicat de *Antantă*, când hoardele Marilor Puteri ale lumii s-au năpustit fără cruțare asupra noastră"[1].

Comunismul de război – care a început imediat după revoluție, a introdus munca obligatorie şi a suprimat comerțul privat – a reuşit să salveze guvernul sovietic în timpul războiului civil, dar a şi contribuit la distrugerea economiei naționale. Situația insuportabilă a provocat revolte la țară, greve şi tulburări violente în fabrici[2]. Pe acest fond de totală nemulțumire, Lenin, care a trebuit să recunoască imposibilitatea unei revoluții mondiale proletare, a propagat, din vara anului 1921, **NEP**-ul (Noua Politică Economică), renunțând la comunismul de război[3] şi în raport cu care această orientare inaugura „o perioadă de destindere, de liberalizare"[4]. NEP-ul[5] era un compromis, o retragere temporară în drumul spre socialism. Partidul Comunist deținea în continuare controlul absolut: compromisul şi relaxarea nu se refereau la politică. În economie statul îşi păstra controlul exclusiv asupra „punctelor de comandă", adică asupra finanțelor, industriei mari, transporturilor şi comerțului exterior. Modificarea politicii guvernului față de țărani a fost mai importantă. În loc de rechiziționarea produselor țăranilor, care fusese practicată în timpul comunismului de război, se stabilea un anumit impozit în produse, în mod deosebit grâne, înlocuit mai târziu cu un impozit în bani. Țăranii puteau păstra sau vinde pe piața liberă ce le rămânea după plata impozitului şi, în felul acesta, erau încurajați să producă mai mult[6].

---

[1] George Leggett, *CEKA: Poliția politică a lui Lenin*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2000, p. 133.
[2] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 503.
[3] René Rémond, *Introduction à l'histoire de notre temps*, p. 100-103.
[4] *Ibidem*, p. 100.
[5] Vezi şi Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, p. 59 şi urm.
[6] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 36-38.

Scanned with OKEN Scanner

Noua Politică Economică s-a dovedit a fi un succes, dar rezultatele ei i-au îngrijorat pe comunişti. În următorii ani partidul a dezbătut îndelung politica de urmat, pentru a determina viitoarea dezvoltare a ţării. Teoriile ideologice erau strâns legate de personalităţi şi de lupta pentru putere care luase amploare după moartea lui Lenin, în 21 ianuarie 1924[1]. Stalin a fost acela care a profitat din plin de moartea lui Lenin[2], devenind – potrivit istoricilor – „beneficiarul a ceea ce s-a numit moştenirea lui Lenin. Apărător al doctrinei leniniste şi susţinător al ei"[3].

În ***lupta pentru putere***, declanşată în anii '20, s-au aflat într-o acerbă concurenţă, care a condus adeseori la crime inimaginabile, *trei grupări* de comunişti ruşi, şi anume:

- gruparea de stânga, cel mai bine reprezentată de Troţki, care susţinea că, în absenţa revoluţiei mondiale proletare, socialismul în Rusia era pierdut;

- gruparea de dreapta, condusă de un teoretician de seamă, Nikolai Buharin, care era de acord cu poziţia stângii, conform căreia socialismul în Rusia depindea de revoluţia mondială, dar în final a ajuns la concluzia că, întrucât o astfel de revoluţie nu era de perspectivă imediată, guvernul sovietic nu mai trebuia să forţeze pentru un ritm nerealist spre socialism, ci, mai degrabă, să continue compromisul existent şi să amplifice NEP-ul;

- gruparea de centru, condusă de Stalin, a ajuns la concluzia că, deşi revoluţia mondială nu părea să devină realitate, în contextul dat socialismul putea fi construit într-o singură ţară, numaidecât în URSS[4].

Rezultatul luptei pentru putere, care s-a intensificat după moartea lui Lenin, a fost hotărât de controlul mai puternic al lui Stalin[5] asupra membrilor de partid. În fond, aşa cum s-a evidenţiat

[1] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, vol. 1, p. 145.
[2] Vezi *infra*.
[3] Michael Lynch, *Stalin şi Hruşciov. URSS, 1924-1964*, p. 27.
[4] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 505.
[5] Despre ascensiunea lui Stalin, cf. Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuza*, I, p. 258-274; Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, p. 59-74; Boris Bajanov, *Kremlinul anilor '20. Memoriile fostului secretar al lui Stalin*, traducere, Oradea, Editura Cogito,

Scanned with OKEN Scanner

cu temei, aparatul de partid s-a relevat „arma lui Stalin, era o emanație a partidului, a cărei natură fusese dată de Lenin”[1]. În fapt, încă de la al X-lea Congres al Partidului, din 1921, Lenin l-a impus pe Stalin, iar la cel de-al XI-lea Congres i-a transmis lui Stalin[2]

1991. Din portretul lui Stalin, creionat B. Bajanov, care finalmente a defectat în Vest, desprindem: „Stalin manifesta o indiferență aproape totală față de artă, de literatură și muzică. Destul de rar, asculta muzică de operă. Cel mai adesea – arii din *Aida*. Din preocupările lui Stalin lipseau femeile. Chiar și soția îi părea o povară, de care se ocupa foarte puțin. Ce pasiuni îl dominau pe Stalin? Una singură, o patimă atotcuprinzătoare însă, absolută, de care realmente era copleșit: setea de putere. Era, se poate spune, o patimă de maniac, de satrap asiatic din vremuri demult apuse. Practic, Stalin era robul acestei patimi; numai ei îi consacra tot timpul său, numai în această sete de putere vedea el țelul adevărat al vieții sale. Evident, în lupta pentru putere, această pasiune era folositoare. La prima vedere, era dificil de explicat cum de reușea Stalin să acceadă către puterea dictatorială absolută uzând de un arsenal de mijloace restrânse ... E de remarcat că Stalin nu a jucat un rol de seamă nici în revoluția din februarie și nici în cea din octombrie 1917; el a stat în umbră și a așteptat [...] Adevărata carieră a lui Stalin începe din momentul când Zinoviev și Kamenev, dorind să acapareze moștenirea lui Lenin și organizând lupta împotriva lui Trotki, și l-au ales drept aliat pe Stalin, de care aveau nevoie, în aparatul de partid. Numai că Zinoviev și Kamenev n-au înțeles un lucru foarte simplu – aparatul de partid era tocmai acela care mergea în mod automat și stihinic în direcția acaparării puterii ...” (*ibidem*, p. 90-91).

[1] Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir*, p. 150.

[2] Din bogata literatură istorică consacrată lui I. V. Stalin și cultului personalității, în afara lucrărilor fundamentale menționate ale lui Roy Medvedev, vezi îndeosebi: G. F. Alexandrov și colaboratori, *I. V. Stalin. Scurtă biografie*, București, 1947 [ediție adnotată de Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, eds., *Stalin cenzurat/necenzurat*, ediția citată]; Dmitri Volkogonov, *Staline. Triomphe et tragédie*, ediția citată; Arkadi Vaksberg, *Staline et les Juifs. L'antisémitisme russe: une continuité du tsarisme au communisme*, ed. citată; Yuri Krotkov, *The Red Monarch. Scennes from the Life of Stalin*, New York, W. W. Norton & Co., 1979; Adam B. Ulam, *Stalin*, London, 1974; Robert C. Tucker, *Stalin. Put k vlasti. 1879-1929. Istoria i ličnosti*, Moskva, Progress, 1991; Isaac Deutscher, *Stalin. A Political Biography*, New York, Penguin Books, 1982; Jean Elleinstein, *Staline,* Paris, Marabout, 1984; Lilly Marcou, *Stalin. Viața privată*, ediția citată; idem, *Les Staline vus par les hôtes du Kremlin*, Paris, Gallimard/Julliard, 1979; Aleksandr Kolesnik, *Mify i pravda o semje Stalina*, Moskva, Tehinvest, 1991; Alan Bullock, *Hitler et Staline. Vies parallèle*, 2 vols., Paris, Albin Michel/Robert Laffont, 1994; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploiești, 2005; idem, *Stalin, Hitler, Antonescu*, R. Vâlcea, 2007; Lev Bezymenski, *Ghitler i Stalin pered shvatskoi*, Moskva, 2002; S. Bialer, ed., *Stalin and His Generals*, London, 1970; Hélène Carrère d'Encausse, *Staline. L'ordre par la terreur*, Paris, 1979; John Erickson, *The Road to Stalingrad. Stalin's War with Germany*, I, New York, 1975; O. V. Hlebniuk, *1937: Stalin, NKVD i sovetskoe obșcestvo*, Moskva, 1992; Leonid Naumov, *Stalin i NKVD*, Moskva, Izdatelstvo Iauza/ Izdatelstvo Eksmo, 2007; B. S. Ilizarov, *Tainaia jizn Stalina*, Moskva, 2002; I. V. Emelianov, *Stalin na verșine vlasti*, Moskva, 2003; Mihail

Scanned with OKEN Scanner

conducerea oficială a partidului, promovându-l secretar general al partidului. Acest lucru, decis în secret, a fost anunţat într-un articol din „Pravda", la 4 aprilie 1922[1]. Acţionând din umbră, ca secretar general al partidului, Stalin a reuşit să-şi adune un grup puternic de adepţi, pentru a se opune lui Troţki. Mai mult, Stalin îi acuza pe oponenţii săi de fracţionism şi de fărâmiţarea partidului, de ignorarea şi chiar de încălcarea liniei politice a acestuia. Victoria finală a obţinut-o Stalin la al XI-lea Congres al PC, care, la 27 decembrie 1927, a condamnat „toate devierile de la linia generală a partidului". Rivalii secretarului general şi-au pierdut importanţa politică sau au fost exilaţi. Troţki însuşi a fost expulzat din Uniunea Sovietică, în ianuarie 1929, pentru a fi apoi asasinat, în 1940[2]. Din 1917 până la sfârşitul vieţii lui Troţki, un lanţ de rivalitate dură şi de luptă ireconciliabilă i-a dezbinat ireversibil pe cei doi revoluţionari pe care Lenin îi numise, în decembrie 1922, „conducători excepţionali" ai regimului. Campania dură a lui Stalin a fost sprijinită în mare măsură, fără a-şi fi dat seama, chiar de

---

Meltiuhov, *Osvoboditelnyi pohod Stalina. Bessarabskii vopros v sovetsko-rumânskyh otnoşeniiah (1917-1940 gg)*, Moskva, Izdatelstvo Iauza/ Izdatelstvo Eksmo, 2006; James E. McSherry, *Stalin, Hitler and Europe*, I-II, New York, 1968-1970; Michael Lynch, *Stalin şi Hruşciov*, ed. citată; Emil Ludwig, *Conducătorii Europei. Portrete după natură*, Bucureşti, 1935; Vladimir Nikolaev, *Stalin, Hitler i my*, Moskva, Izdateltsvo Pravo Čeloveka, 2002; Sylvie Kauffmann, Laurent Greilsamer, Sylvain Cypel, eds., *Staline. Une barbarie moderne*, Paris, Le Monde/ Éditions de l´Aube, 2004; Gabriel Gorodetsky, *Grand Delusion. Stalin and the German Invasion of Russia*, New Haven – London, Yale University Press, 1999; Vojtech Mastny, *Il Dittatore insicuro: Stalin e la Guerra Freda*, Milano, TEA, 2003; Alexandr Soljénitsyne, *Deux siècles ensemble*, II, *1917-1972. Juifs et Russes pendant la période soviétique*, Paris, Fayard, 2003; A. Avtorkhanov, *Staline assassiné. Le complot de Béria*, Paris, 1980; idem, *Imperiia Kremlja. Sovetskii tip kolonializma*, Vilnius, 1990; Milovan Djilas, *Liţo totalitarizma*, Moskva, Novosti, 1992; A. N. Merţalov, ed., *Istoria i stalinizm*, Moskva, Politizdat, 1991; Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chişinău, Civitas, 2005; E. V. Samoilov, *Führerii. Obşčiaja teoriia faşizma*, I-II, Obninsk, 1992; Henry Rousso, ed., *Stalinisme et nazisme. Histoire et mémoire comparée*, Paris, CNRS, 1999; Marc Ferro, ed., *Nazisme et communisme. Deux régimes dans le siècle*, Paris, Hachette, 1999; Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945*, ed. citată; Stéphane Courtois, ed., *Une si longue nuit. L´apogée des régimes totalitaires an Europe. 1935-1953*, Paris, Éditions du Rocher, 2003.

[1] Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne, 1920-2000*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2005, p. 89.

[2] Dmitri Volkogonov, *Troţki*, p. 268-269.

Scanned with OKEN Scanner

Troţki. Acesta, retrăgându-se practic din viaţa cotidiană şi din sarcinile sale şi păstrând tăcere în timpul dezbaterilor importante pe probleme de politică curentă, i-a făcut involuntar jocul lui Stalin. Mai mult el şi-a supra-apreciat influenţa asupra oamenilor şi popularitatea de care se bucura; a crezut tot timpul că va triumfa după moartea lui Lenin şi nu era pregătit să-şi accepte înfrângerea care se apropia ineluctabil[1]. După cum s-a observat chiar în epocă, moartea lui Lenin în 1924 a adâncit conflictul Stalin-Troţki, conducând „până la o criză de stat"[2]. Deşi Lenin prevăzuse, în testamentul său din 1922: „Relaţiunile dintre aceştia doi cuprind, după părerea mea, mai bine de jumătate din primejdia unei dezbinări a partidului". Totodată, fondatorul statului comunist găsea că „Stalin e prea grosolan...". A recomandat ca, în caz de abuz, georgianul să fie înlăturat; dar, şi în privinţa lui Troţki, Lenin se dovedise „imparţial", lăsând câteva cuvinte cu mare greutate şi au slujit de minune tuturor adversarilor săi: „Trecutul său [al lui Troţki] nebolşevic nu-i o întâmplare [?!]"[3].

I. V. Stalin (1879-1953)

[1] *Ibidem*, p. 269.
[2] Emil Ludwig, *Conducătorii Europei. Portrete după natură*, p. 326.
[3] *Ibidem*, p. 327-328.

Scanned with OKEN Scanner

„Triumful" lui I. V. Stalin pe linie de partid şi de stat s-a dovedit, ceea ce în epocă a scăpat atenţiei, plin de grave consecinţe. Liderul sovietic, practic cu un deceniu înaintea lui Adolf Hitler, a făurit un stat promotor al dictaturii bolşevice, omoloagă a unui fascism de stânga. La Moscova şi la Berlin s-a instalat predominanţa absolută a partidelor conducătoare, PCUS şi, respectiv, NSDAP[1], ambele regimuri ajungând să practice genocidul – cel dintâi, de factură socială, celălalt, de factură naţională şi apoi rasială[2], deşi ambele au acţionat pe un „teren comun" – antisemitismul[3]. Comparaţia între nazism şi comunism – a observat Marc Ferro – s-a impus de la sine[4]. Pentru Ernst Nolte, specialist de clasă în problemele fascismului european, distincţiile între comunism şi nazism, în ciuda tuturor aparenţelor, au fost şi au rămas minime, iar, în ordinea strict cronologică a manifestării lor pe scena istoriei, cel dintâi nu numai că l-a precedat pe cel de-al doilea, dar l-a şi predeterminat. El conclude cu fermitate că, *„născută din Primul Război Mondial, revoluţia rusă a bolşevicilor a însemnat evenimentul cel mai important şi cel mai plin de consecinţe al secolului [al XX-lea], pentru că a încercat, prin violenţă să înfăptuiască socialismul, aşadar un ideal străvechi al omenirii, care, prin Marx şi Engels, fusese adus la o formă modernă. Încercarea a eşuat pentru că gândirea lui Marx şi Engels a pus laolaltă lucruri incompatibile, precum unitatea lumii, familia, desfiinţarea aparatului administrativ şi materialismul. Însă tentativa a dat multor oameni o mare speranţă, iar în numeroşi alţii a trezit o ură necunoscută până atunci. Astfel s-a deschis calea pentru o contra-mişcare militantă care s-a putut sprijini pe forţa încă neslăbită a naţionalismului şi a dat naştere unei ideologii mai mult pe presupuneri şi postulate, decât pe speranţe şi convingeri, o ideologie care în practică s-a dovedit la fel de mult ca şi sistemul bolşevic, chiar dacă în alt mod, o «maşină de exterminat oameni». În felul acesta,* conchide Ernst Nolte, *perioada dintre 1917 şi 1945*

[1] Stéphane Courtois, ed., *op. cit.*, p. 13.
[2] *Ibidem*, p. 9.
[3] *Ibidem*, p. 13. Vezi, în acest sens, mai ales Alexandr Soljénitsyne, *Deux siècles ensemble*, II, *passim*.
[4] Marc Ferro, ed., *Nazisme et communisme*, p. 11.

Scanned with OKEN Scanner

n-a devenit epoca revoluției mondiale proletare, așa cum crezuse Lenin, ci epoca fascismului și a războiului civil european între național-socialismul radical-fascist al Germaniei și bolșevismul Uniunii Sovietice"[1].

Este, se impune să precizăm acest lucru, **o concluzie fundamentală**[2], în măsură să deschidă largi perspective studiilor de istorie contemporană universală.

URSS între 1924 și 1939

În 1924, la moartea lui Lenin, care nu dăduse dispoziții clare privind structurile puterii sovietice în perspectivă, Rusia Sovietică (din 1922, URSS) nu dispunea de un sistem de guvernământ corespunzător obiectivului fundamental asumat – construcția socialismului tradițional. Ceea ce, în atmosfera incertă care a urmat morții fondatorului statului comunist, a făurit o serie întreagă de împrejurări care l-au ajutat decisiv pe Stalin să-și promoveze propriile ambiții. Structura de putere moscovită evoluase până în 1924 pe două direcții de coordonare principale: *Consiliul Comisarilor Poporului* (Consiliul de Miniștri), responsabil cu proiectarea și promovarea politicilor publice, în vreme ce, pe linie de partid, *Secretariatul* își asumase responsabilități cu implementarea acestor politici, în virtutea rolului său determinant în societate. Ambele organisme își recrutau membrii din rândurile Partidului bolșevic și erau controlate de acesta. În această situație, diferitele conferințe, comitete și congrese care alegeau și determinau organizarea partidului au devenit tot mai importante. Într-un asemenea context, Stalin, ca secretar general al Partidului, devenise omul de legătură vital între partid și guvern. Numărul 1 în toate și peste toate, câștigându-și „dreptul" de-a numi – el, și numai el – oficiali în Partid și Guvern, situație în care și-a dat seama și a exprimat în 1924 acest fapt determinant că „politica este arta mânuirii partidului".

---

[1] Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945*, p. 425.

[2] Vezi, pe aceeași temă, opiniile lui Nicolas Werth, în Henry Rousso, ed., *Stalinisme et nazisme*, p. 45-78 (cap. *Stalinisme en son système dans les années 1930*).

Scanned with OKEN Scanner

Principiile adoptate şi urmărite consecvent de Stalin în domeniul *politicii economice* s-au bazat în esenţă pe colectivizare şi industrializare.

Colectivizarea agriculturii, care a substituit proprietăţii ţărăneşti individuale proprietatea de stat asupra pământurilor, s-a dovedit un mijloc în vederea atingerii unui scop bine definit, acela de a servi nevoile industrializării, o dată cu introducerea primului plan cincinal în perioada 1928-1932. În anul 1929, Stalin definea colectivizarea ca o instituire a colhozurilor (ferme colective) şi sovhozurilor (ferme de stat) pentru „a izgoni toate elementele capitaliste din agricultură”[1]. După ce mai întâi, în 1929, colectivizarea a fost declarată „voluntară” – Stalin pretinzând că aceasta era alegerea liberă a ţăranilor – ea s-a impus în practică cu forţa tuturor ţăranilor. Astfel, la un moment dat, la oraşe au fost mobilizaţi „cei 25 000” – muncitori comunişti – pentru a rămâne la sate ca să conducă, având sarcina precisă de a „lichida orice rămăşiţă de agricultură capitalistă putredă”[2]. Prin exercitarea de presiuni economice, dar şi arestări şi deportări masive, fermele colective au ajuns treptat să predomine. La 12 august 1931, Comitetul Central al Partidului a adoptat o rezoluţie prin care se declara că în toată ţara colectivizarea era în esenţă încheiată.

Programul lui Stalin de industrializare a URSS poate fi înţeles ca o încercare de a pune pe picioare o economie de război. Caracterul industrializării sub Stalin poate fi analizat în legătură cu planurile cincinale care constau dintr-o serie de reforme de programe de creştere industrială exprimate în termeni de obiective de volum al producţiei. La Congresul al XIV-lea (26 iunie – 13 iulie 1930), Stalin a stabilit în raportul prezentat că „ţara noastră a intrat în perioada socialismului”, URSS transformându-se „dintr-o ţară agrară într-una industrială, dintr-o ţară cu mici gospodării ţărăneşti în ţara celei mai mari şi mai înaintate agriculturi, o agricultură socialistă. Clasele exploatatoare au fost scoase din

[1] Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *op. cit.*, p. 139-140.
[2] Robert Conquest, *Recolta durerii. Colectivizarea sovietică şi teroare prin foamete*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2003, p. 160.

Scanned with OKEN Scanner

poziţiile pe care le ocupau în producţie"[1]. În orice moment, s-a pus accent prioritar pe dezvoltarea industriei grele. Costurile industrializării au fost enorme. Autorităţile sovietice şi-au îndeplinit ţelurile doar prin impunerea unor mari greutăţi populaţiei şi printr-o mobilizare de tip militar a ţării pentru un efort suprem. Chiar şi vocabularul folosit în planurile cincinale, cu fronturile de fier şi de cărbune, cu brigăzile de şoc şi comunicatele permanente, dădea impresia unei societăţi aflate în plin război. Munca în acord a devenit ceva comun, iar salarizarea preferenţială s-a extins rapid. Prioritățile acordate „întrecerii socialiste" au culminat cu aşa-zisa mişcarea stahanovistă, de la Aleksei Stahanov, miner din bazinul Doneţ care în 1935 ar fi depăşit producţia zilnică de câteva sute de ori[2]. Pentru construcţia obiectivelor economice de însemnătate capitală s-a apelat la munca forţată, cum a fost în cazul canalelor Marea Baltică – Marea Neagră, al marilor complexe din industria lemnului şi aurului din Siberia ş.a. De fiecare dată, poliţia politică – fie CEKA, fie succesoarele sale (GPU, OGPU, NKVD – a fost însărcinată cu paza şi administrarea muncii forţate şi constituirea de lagăre de concentrare, mai ales în Siberia şi în Extremul Orient[3].

► În anii '30, politica stalinistă de represiune înregistrează culmi neatinse o dată cu aşa-numita ***Marea Teroare***, soldată cu exterminarea întregii opoziţii din Partid, şi nu numai, dar şi cu asumarea unor puteri dictatoriale de către „Ţarul Roşu" de la Kremlin[4].

Această *epurare* a opozanţilor – mai ales a celor din Partid – a început în decembrie 1934, cu asasinarea unuia dintre liderii comunişti din Leningrad, Serghei Kirov[5], pentru a se intensifica necontenit din 1936 până în 1938[6]. A urmat o epurare în rândurile

[1] Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *op. cit.*, p. 140.
[2] Valentin Ciorbea, *op. cit.*, vol. 1, p. 152.
[3] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 516-517.
[4] Cf. Robert Conquest, *Marea Teroare. O reevaluare*, traducere, Bucureşti, Editura Humanitas, 1998.
[5] Michel Heller a stabilit o similitudine între acţiunile lui Hitler şi Stalin: asasinarea lui Kirov a survenit la şase luni după „noaptea cuţitelor lungi" în Germania – 30 iunie 1934 (cf. Michel Heller, *Soixante-dix ans qui ébranlèrent le monde. Histoire politique de l'Union soviétique*, p. 83).
[6] Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, p. 121-135; Giuseppe Boffa, *Istoria Sovetskogo Soiuza*, I, p. 502 şi urm.

Scanned with OKEN Scanner

Partidului, prin înscenarea a trei mari procese publice, în cursul cărora au fost ... denunţaţi 16 lideri bolşevici, printre care Zinoviev şi Kamenev – în 1936, alţi 17 – în 1937 şi încă 21 – în 1938, inclusiv Buharin şi Rîkov. Cele mai multe dintre acuzaţii erau de asociere cu Troţki, de conspiraţii contrarevoluţionare, de sabotaje şi de alianţe cu duşmanii din străinătate. Toţi au primit pedeapsa cu moartea. Epurarea s-a îngemănat cu teroarea şi a continuat să se extindă, ajungând a cuprinde toate organizaţiile de partid şi toate ramurile guvernamentale şi instituţiile supreme, dar, nu mai puţin, armata – în care mareşalul Tuhacevski[1] şi alţi şapte comandanţi de armată au fost executaţi – şi însăşi poliţia politică. Numărul total al celor arestaţi de poliţia politică a fost estimat la cel puţin opt milioane de persoane. Către sfârşitul acestor acţiuni, conducerea NKVD a fost preluată de Lavrenti Beria, un georgian de-al lui Stalin. Amploarea terorii staliniste a fost fără precedent[2].

Între 1936 şi 1939, după aproximaţiile cele mai prudente, milioane de oameni au fost supuşi măsurilor represive pentru raţiuni politice, iar cel puţin 400 000-500 000 dintre ei – mai ales funcţionarii superiori – au fost executaţi fără judecată. Alţii au fost condamnaţi la pedepse grele cu închisoarea. În anumite zile, numai la Moscova, s-au executat până la o mie de indivizi[3].

Marea epurare i-a asigurat lui Stalin controlul total asupra Partidului, Guvernului şi al statului, control statuat printr-o nouă Constituţie.

Trebuie precizat că până astăzi, chiar după deschiderea arhivelor staliniste, un bilanţ precis al **„Marii Terori”** se dovedeşte imposibil de stabilit. Declanşat, aşa cum s-a arătat, o dată cu asasinarea lui Kirov, fenomenul s-a soldat – cel puţin în baza datelor furnizate de Robert Conquest, un specialist al problematicii – cu milioane de cetăţeni nevinovaţi arestaţi (circa şapte milioane

[1] Alexandru Pintescu, *Stalin şi „holocaustul roşu”*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2004, p. 161.
[2] Potrivit opiniei lui Adam B. Ulam, represiunea a devenit în URSS „principala armă a guvernului” în relaţia cu opozanţii (cf. Adam B. Ulam, *A History of Soviet Russia*, p. 299).
[3] Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *op. cit.*, p. 153.

Scanned with OKEN Scanner

numai în 1937-1938), perioadă în care mecanismul crimei organizate a fost dirijat direct de către şeful temutului NKVD, Ejov, care a „gestionat" împuşcarea a peste un milion de persoane, cărora trebuie să li se adauge alte două milioane de morţi în detenţie[1]. Drept rezultat concret, s-a impus un nou model „strălucit" al statului socialist, despre care, atunci şi mai târziu, propaganda stalinistă a făcut atâta caz. Dar, în ce a constat „modelul"? Să apelăm, din nou, la cuvântul unor specialişti de prestigiu: „S-a creat primul stat socialist totalitar. Acest stat a creat un Imperiu al lagărelor pe care istoria nu o cunoscuse. Hitler s-a ofensat pentru că i se reproşau lagărele de concentrare: «Dacă aş fi avut la dispoziţie Siberia, nu aş fi avut nevoie de lagăre...». Pentru aceste lagăre, Stalin a utilizat ansamblul teritoriului Uniunii Sovietice şi, în ce priveşte numărul de deţinuţi, el l-a depăşit pe Hitler", iar Imperiul URSS a devenit **„Arhipelagul Gulagului"**, cum l-a denunţat Alexandr Soljeniţîn[2].

► ***Constituţia stalinistă*** din 5 decembrie 1936 consfinţea supremaţia „dictaturii proletariatului", exercitată, prin intermediul Partidului Comunist şi în numele său, de către I. V. Stalin personal. În acelaşi timp, Constituţia era destinată să ilustreze realizările noii etape, „socialiste", atinse de URSS, posibile numai în condiţiile proprietăţii colective asupra mijloacelor de producţie şi rezumate în formula: „De la fiecare după puterile sale, fiecăruia după munca sa". Propaganda sovietică, după cum desprindem din celebra *Scurtă biografie* a lui I. V. Stalin, a prezentat-o cu tam-tam ca fiind „Constituţia socialismului învingător şi a largii democraţii socialiste", care „înarmează moralmente şi politiceşte pe cei ce muncesc în lumea întreagă pentru lupta contra reacţiunii burgheze. Ea arată că ceea ce s-a înfăptuit în URSS poate fi înfăptuit şi în alte ţări"[3]. Chiar şi după moartea dictatorului sovietic şi combaterea cultului stalinismului, *Istoria* oficială a PCUS reţinea pe un ton integral festivist cum că: „În noua Constituţie a URSS şi-a găsit expresia democratismul de tip superior, *democratismul socialist*. În Constituţia URSS se subliniază rolul conducător al Partidului

[1] Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir*, p. 255.
[2] *Ibidem*, p. 256.
[3] Apud Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *op. cit.*, p. 157.

Scanned with OKEN Scanner

Comunist în societatea sovietică ... Adoptarea noii Constituții era expresia faptului de importanță istorică mondială că URSS intrase într-o nouă fază de dezvoltare, în faza desăvârşirii construirii societății socialiste şi a trecerii treptate la comunism"[1]. Atare considerații, în perspectiva evenimentelor care s-au succedat, inclusiv prăbuşirea URSS în 1991, apar nu numaidecât pe deplin inconsistente, ci şi puerile! Constituția din 1936 impunea[2]:

- recunoaşterea Partidului Comunist ca singurul partid politic permis în Uniunea Sovietică;

- URSS era un stat federal, compus din 11 republici sovietice (RSS Rusă, Ucraineană, Bielorusă, Armeneană, Gruzină, Azerbadjană, Kazahă, Kirghiză, Tadjikă, Turkmenă, Uzbekă);

- acordarea dreptului de vot tuturor cetățenilor sovietici;

- în vorbe se elogia democrația, iar, spre dovadă, o lungă listă la capitolul X cuprindea toate drepturile şi obligațiile cetățenilor sovietici;

- Sovietul Suprem (Parlamentul), funcțional în sistemul bicameral, era consacrat cel mai înalt organism legislativ al țării;

- autoritatea executivă atribuită Consiliului Comisarilor Poporului.

► ***Politica externă sovietică***[3] în perioada examinată a fost promovată, astfel după cum s-a pretins oficial, în spiritul ideologiei

---

[1] *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, p. 546-547. Fapt semnificativ, la cel de-al VIII-lea congres extraordinar al Sovietelor din 25 noiembrie 1936, I. V. Stalin însuşi a susținut Raportul pe marginea proiectului Constituției (cf. I. V . Stalin, *Problemele leninismului*, ed. a II-a, traducere, Bucureşti, Editura P. M. R., 1948, p. 804-846), un prilej de a solicita ca documentul să fie aprobat, el atestând că „ceea ce au visat şi continuă să viseze milioane de oameni cinstiți din toate țările capitaliste este deja realizat în Uniunea Sovietică. Ea [Constituția] va fi un document care va dovedi că ceea ce este realizat în URSS poate să fie pe deplin realizat şi în alte țări. Dar de aici urmează că însemnătatea internațională a noii Constituții a URSS este inapreciabilă (sic!)" (*ibidem*, p. 845).

[2] Herman Kinder, Werner Hilgemann, *op. cit.*, II, p. 467.

[3] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 523-524; Alvin Z. Rubinstein, ed., *The Foreign Policy of the Soviet Union*, third edition, New York, Random House, 1972, p. 39-106, comentarii şi documente privind „anii formativi" (1917-1921) şi cei ai „acomodării şi consolidării" (1921-1934). A se verifica cu versiunea oficială a Kremlinului – A. A. Gromîko, B. N. Ponomarev, eds., *Istoria vneşnei politiki SSSR*, I, *1917-1945 gg*, ed. a V-a, Moskva, Izdatelstvo Nauka, 1986.

Scanned with OKEN Scanner

marxist-leniniste. Marxismul oferea perspectiva unei revoluții mondiale, deşi momentul acestei revoluții nu putea fi prevăzut cu exactitate. În acest sens, încă din 1919 fusese înființată, la Moscova, Internaționala a III-a Comunistă (Kominternul), care trebuia să ghideze şi să coordoneze mişcările revoluționare din toate țările, în spiritul solidarității nelimitate cu oamenii muncii sovietici. Cu toate astea, în practică, bolşevicii nu considerau Rusia Sovietică destul de puternică să susțină o adevărată politică externă revoluționară. Sub acest aspect, se impune a reține că, după cum s-a observat de către reputați specialişti, orientarea externă a Kremlinului reprezenta „o politică cu două etaje, dintre care relațiile diplomatice tradiționale formează primul etaj. Celălalt etaj care, în anii '20, n-a avut o importanță mai mică, era activitatea Kominternului ... Partidele comuniste aveau ca sarcină principală să execute politica externă a Republicii Sovietice"[1]. Cel puțin în prima fază a statului socialist, unul dintre obiectivele de bază ale orientării pe plan extern l-a constituit asigurarea supraviețuirii revoluției în Rusia şi apoi a construirii socialismului; după ce regimul sovietic se dezvoltă şi după ce URSS a devenit în mod explicit centrul lumii comuniste, politica externă sovietică s-a desfăşurat în direcția tradiționalismului şi naționalismului, căpătând un caracter pronunțat rusesc. Mai mult chiar, în anii '30 politica externă sovietică a urmărit o linie strict pragmatică, un fel de *Realpolitik*. În fapt, URSS[2] a reuşit să iasă din izolare – aşa cum am mai menționat

[1] Michel Heller, Aleksandr Nekrich, *L'utopie au pouvoir*, p. 171; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, p. 111 şi urm.

[2] Pentru studiul politicii interbelice globale a Marilor Puteri, în speță URSS, Marea Britanie, Franța, Germania, SUA şi Italia, vezi colecțiile oficiale fundamentale de acte diplomatice valorificate sistematic după al doilea război mondial: *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918-1945*, seriile B (*1925-1933*), C (*1933-1937*) şi D (*1937-1941*), Baden-Baden – Bonn – Göttingen, 1950-1979; *Documents diplomatiques français. 1932-1939*, Paris, 1963 ---, Seriile I (*1932-1935*) şi II (*1936-1939*), 18 vols., editate în 1963-1985 de Ministère des Relations Extérieures (France), Commission de Publications des Documents Relatifs aux Origines de la Guerre 1939-1945; *Documents et matériaux se rapportant à la veille de la Seconde Guerre mondiale*, I-II, Moscou, 1948 (traduse în limba română, în 1948); *Documents on British Foreign Policy. 1919-1939*, London, 1946 ---, Seriile: I (*1919*), IA (*1925-1930*), II (*1928-1938*) şi III (*1938-1939*), 9 vols. + 1 vol. index, editate de Sir L. Woodward, Rohan Butler, sub egida Great Britain, Foreign Office (Historical Section); *Dokumenty vneşnei politiki SSSR*,

Scanned with OKEN Scanner

– în primăvara anului 1922, când la Rapallo, s-a iniţiat o cooperare economică cu Germania[1]. Totodată, Rusia şi Germania stabileau relaţii diplomatice, renunţau reciproc la rambursarea datoriilor de război şi a pagubelor produse de război şi puneau clauza naţiunii celei mai favorizate la baza relaţiilor lor economice. La 5 noiembrie 1922, acordul era extins şi la Ucraina, Georgia, Azerbaidjan şi Armenia[2]. Deşi Tratatul de la Rapallo a produs surpriză şi indignare în multe ţări, logica lui a fost destul de clară şi, ca şi în cazul majorităţii altor acorduri bilaterale sau multilaterale iniţiate ulterior de către sovietici, nu a avut nici o legătură cu simpatia sau antipatia reciprocă a semnatarilor; atât Rusia, cât şi Germania fiind izolate pentru moment în virtutea sistemului Tratatelor de la Paris/Versailles, astfel încât au fost nevoite să-şi întindă mâinile, în mod natural, spre avantajul reciproc: „Motivul pentru care Rusia bolşevică şi Germania s-au unit era pură necesitate. Ele nu aveau altă alegere... Germania şi Rusia s-au găsit aruncate una în braţele alteia, în aceeaşi situaţie. Ca proscrise, fiecare avea ceva de oferit celeilalte"[3].

La începutul anului 1924, Marea Britanie a recunoscut oficial Uniunea Sovietică; până la sfârşitul anului, Moscova a mai restabilit relaţii diplomatice cu Franţa, Italia, Austria, Suedia,

---

Moskva, 1957 ---, volumele I (1917) – XXIII (1940), editate de Ministerstvo Inostranniîh del Rossiiskoi Federaţii, Moskva; *I Documenti Diplomatici Italiani*, Roma, 1952 ---, Seriile VII (*1922-1925*) şi VIII (*1935-1939*), editate de MAE din Roma; *Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers*, Washington, 1942 ---, publicându-se, tematic şi pe ani, documentele privind: Conferinţa Păcii din 1919 (13 volume), toţi anii interbelici, anul 1939 (5 volume), 1940 (5 volume) sau 1946 (10 volume, din care vols. 3-4 despre Conferinţa Păcii de la Paris din 1946), editate sub egida Departamentului de Stat din Washington, DC. Despre problemele politicii externe aflate în atenţia conducerii PCUS şi deciziile luate, cf. O. N. Ken, A. I. Rupasov, *Politbiuro ŢK VKP (b) i otnoşeniia SSSR s zapadnymi sosednimi gosudarsttvami (koneţ 1920-1930-h gg). Problemy. Dokumenty. Opît kommentariia,* I, Moskva, Evropeiskii Dom, 2000; G. Adibekov şi colaboratori, eds., *Politbiuro ŢK RKP (b) i Evropa. Reşenii „Osoboi papki" 1923-1939,* Moskva, Rosspen, 2001; Bernhard H. Bayerlein, M. Narinski, Brigitte Studer, Serge Wolikow, *Moscou-Paris-Berlin. Télégrammes chiffrés du Komintern (1939-1941)*, Paris, Tallandier, 2003.

[1] Jean-Baptiste Duroselle, *Istoria relaţiilor internaţionale. 1919-1947*, I, Bucureşti, Editura Ştiinţelor Sociale şi Politice, 2006, p. 52-53.

[2] Constantin Vlad, *op. cit.*, p. 82.

[3] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

M. M. Litvinov (1876-1951)

Danemarca, Grecia, Mexic şi China; în anul 1925 a fost rândul Japoniei, care a evacuat şi partea de nord a insulei Sahalin, deşi a mai păstrat unele concesiuni de petrol, cărbune şi cherestea.

Recunoaşterea Rusiei Sovietice de către aceste state a însemnat şi acceptarea existenţei unui regim bolşevic, recunoaşterea fiind însoţită uneori de speranţe pentru îmbunătăţirea relaţiilor comerciale, fără alte schimbări reale în atitudinea faţă de URSS. Dar alte state, printre care este de remarcat poziţia Statelor Unite, dar şi a majorităţii statelor est-europene, au continuat să ignore Uniunea Sovietică şi au refuzat să o recunoască. Totuşi, prin strădaniile deosebite ale lui Gheorghi V. Cicerin – comisarul pentru Afacerile Externe – Moscova a reuşit să plaseze URSS în comunitatea diplomatică a naţiunilor[1].

Eforturile lui Cicerin din anii '20 s-au transformat într-o politică mai ambiţioasă în anii '30. Plănuită de Stalin şi Biroul Politic al Partidului Comunist şi executată de Maksim M. Litvinov

[1] Informaţii şi consideraţii referitoare la diplomaţia Moscovei în anii '20-'30, în A. A. Gromîko şi colaboratori, sub redacţia, *Istoria diplomatii*, III, ed. a II-a, Moska, Izdatelstvo Političeskoi Literatury, 1974.

Scanned with OKEN Scanner

– comisarul Externelor din 1930-1939 –, noua abordare tindea spre alianţe mai strânse cu marile-micile capitale care preconizau şi respectau *statu-quo*-ul, într-un efort de a stăvili agresivitatea statelor revizioniste şi fasciste. În acest sens, încă din 1929 Uniunea Sovietică, profitând de ocazia încheierii Pactului Briand-Kellogg privind interzicerea războiului, a avansat formula Protocolul de la Moscova – o extindere a Pactului la nivel regional, cuprinzând Polonia, România, Letonia, Estonia, Lituania, Turcia, Persia şi Oraşul Liber Danzig.

Degradarea relaţiilor sovieto-germane după venirea lui Adolf Hitler la putere în 1933 a constituit primul semnal al modificării orientării Kremlinului pe plan extern, fapt confirmat în decembrie 1933 de M. M. Litvinov, care a expus coordonatele „noului curs" urmat de diplomaţia sovietică[1]: neintervenţie şi neutralitate în orice conflict; politică de conciliere faţă de Japonia şi Germania, în ciuda orientării lor deschise antisovietice; deschidere – fără iluzii excesive – spre democraţiile occidentale; participare la politica de securitate colectivă în cadrul Societăţii Naţiunilor.

În primăvara anului 1934, Pactele de neagresiune cu Polonia şi Statele Baltice au fost extinse prin acorduri pe zece ani. Tot în 1934 s-a ajuns la reluarea relaţiilor diplomatice cu România şi URSS, iar apoi la încheierea, la Montreux, a *Protocolului Titulescu – Litvinov*, prin care s-au stabilit bazele viitorului Tratat de asistenţă mutuală între cele două ţări (nerealizat după ce discuţiile în acest sens au fost închise în acelaşi an de către URSS)[2].

Noua orientare a culminat cu intrarea URSS în Liga Naţiunilor, tot în 1934, dar şi cu insistenţa lui Litvinov pentru dezarmare şi securitate colectivă. În acest sens, Litvinov era adeptul tratatelor bi- şi multilaterale între ţări. Astfel, în 1935 a survenit înţelegerea între URSS, Franţa şi Cehoslovacia, care-şi promiteau ajutor reciproc în cazul în care vreunul dintre parteneri ar fi fost atacat. Tot în 1935 s-a stabilit un contact diplomatic sovietic preliminar cu SUA. Totdeodată, de o semnificaţie deosebită a fost

[1] Nicolas Werth, *op. cit.*, p. 92.
[2] Academia Română, *Istoria Românilor*, VIII, *România Întregită*, coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 493.

Scanned with OKEN Scanner

decizia luată de Komintern – cu prilejul celui de-al VII-lea Congres – de a schimba politica sa inițială de nealiniere sau necolaborare cu social-democrații. De-atunci, Kominternul făcea apel la un „front popular" în Europa al tuturor partidelor progresiste pentru combaterea fascismului. Mai mult, guvernul sovietic a cerut, la Liga Națiunilor şi la alte organisme internaționale, să se aplice sancțiuni severe agresorilor şi să se mobilizeze urgent forțe de pace pentru a-i opri. Şi, totuşi, nici Liga Națiunilor şi nici Marile Puteri nu au fost în măsură să întreprindă ceva concret, situație în care Italia a cucerit Etiopia, iar Japonia îşi continua agresiunea în Extremul Orient, declanşată încă în 1931. Răspunsul Franței şi Angliei la invazia în Abisinia (1935) a fost Pactul Hoare-Laval, o înțelegere care accepta toate cererile principale ale Italiei.

Anii 1936-1937 s-au dovedit întunecați pentru speranțele URSS-ului de a se adăposti sub umbrela securității colective, mai cu seamă după Germania, Italia şi Japonia şi-au făurit o platoşă sub forma Pactului Anti-Komintern.

În vara anului 1936 a izbucnit războiul civil în Spania, în care se confruntau rebelii fasciști ai lui Franco şi aliații lor cu guvernul republican şi democratic de stânga. URSS, desigur, s-a regăsit în spatele forțelor antifasciste, în timp ce Franța şi Marea Britanie au ezitat, au făcut compromisuri, au insistat pentru neintervenție. În vreme ce divizii italiene şi aviatori şi tanchişti germani îl ajutau pe Franco, Uniunea Sovietică a trimis ofițeri şi tehnicieni în sprijinul forțelor republicane, iar mişcarea comunistă internațională şi-a mobilizat resursele pentru a obține nave şi a transporta voluntarii, care au luptat în „brigăzile internaționale"[1].

În Extremul Orient, relațiile între Japonia şi URSS devin tot mai tensionate, deoarece expansiunea după 1931 şi ambițiile japonezilor creşteau, iar liderii sovietici continuau să trimită ajutoare lui Ciang Kai-shek, în China, în acelaşi timp dirijând şi sprijinind mişcările comuniste din toată Asia. De fapt, în anii 1938-1939, trupele japoneze şi ruseşti s-au angajat în adevărate bătălii pe termen limitat la frontierele manciuriene şi mongole[2].

[1] Ernst Nolte, *Războiul civil european, 1917-1945*, p. 201-208.
[2] Nicholas V. Riasanovsky, *op. cit.*, p. 528.

Scanned with OKEN Scanner

Toate evenimentele, la care ne-am referit, au fost însă depăşite – prin gravitate şi consecinţe – de evoluţiile dramatice din Europa Centrală. În toamna anului 1938, Franţa, Anglia, Italia şi Germania au semnat, după cum este cunoscut, Acordul de la München. Hitler ceruse ca regiunea sudetă – o zonă care aparţinea din 1919 Cehoslovaciei – să fie returnată Germaniei. El a ameninţat cu invazia dacă nu îi vor fi fost satisfăcute cerinţele. Cu toate că solicitările Germaniei erau o încălcare evidentă a Tratatului de la Versailles, nici Anglia şi nici Franţa nu erau pregătite de ripostă şi au cedat. Într-o anexă a acordului, Franţa şi Anglia se arătau dispuse să garanteze noile frontiere în cazul unei agresiuni neprovocate[1].

În Occident, Münchenul a fost în mod obişnuit privit ca un act împăciuitorist al politicii anglo-franceze de a evita războiul, prin concesii agresorului. Nu aceasta a fost interpretarea dată de Stalin. El a considerat reuniunea de la München – la care URSS nu fusese invitată, deşi avea o alianţă oficială, din 1935, cu Cehoslovacia – drept o conspiraţie a Occidentului împotriva Estului, în speţă împotriva URSS. Pentru Stalin, Münchenul a coincis cu reunirea tuturor forţelor antisovietice ale Europei în scopul de a i se da Germaniei „mână liberă" ca să atace URSS, slăbită sub raport militar şi izolată pe planul diplomatic. Pentru a preveni o asemenea posibilitate, eforturile Kremlinului de-a realiza o înţelegere cu Londra şi Parisul au sporit în intensitate. După Acordul de la München, M. M. Litvinov şi succesorul său după 3 mai 1939, V. M. Molotov, au înaintat o serie de propuneri de alianţă guvernelor francez şi britanic. Acestea au rămas fără răspuns. Franţa şi Anglia nu se puteau hotărî a investi încredere în Stalin şi URSS, fiind convinse, totodată, că o alianţă cu Polonia le oferea o protecţie mai bună împotriva unei posibile expansiuni germane.

În acest moment politica externă internaţională a luat o întorsătură dramatică.

Încurajat de succesul de la München, Hitler continua să-şi facă alte planuri de agresiune în Estul Europei. În martie 1939, el a cucerit ce mai rămăsese din Cehoslovacia. Astfel a fost încălcat

[1] Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, I, p. 170.

Scanned with OKEN Scanner

brutal angajamentul de la München, rezultând clar hotărârea naziştilor de a se extinde dincolo de graniţele etnice germane. Imediat după aceea, Hitler a avansat pretenţii Poloniei, solicitând cedarea Danzig-ului precum şi dreptul de tranzitare extrateritorială – peste „Coridorul" polonez –, spre Prusia Orientală. În caz de refuz al Varşoviei, alternativa nu era decât războiul.

În faţa Reichului nazist, Polonia nu a rămas totuşi singură[1]. Franţa şi Marea Britanie, la sfârşitul lui martie 1939, şi-au exprimat clar decizia de a lupta dacă Polonia avea să fie atacată. Pe măsură ce perspectiva războiului se contura, atitudinea Uniunii Sovietice devenea tot mai importantă. În luna mai, V. M. Molotov – care deţinea deja funcţiile de preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului (prim-ministru) şi de membru în Biroul Politic al Partidului Comunist – deveni şi titular al Externelor, angajând imediat un nou curs în relaţiile cu Berlinul. Totul spre a câştiga timp, dar şi pentru a face noi achiziţii teritoriale de pe urma înţelegerii cu Germania. În ceea ce-l privea, Hitler a ezitat îndelung dacă se impunea să răspundă ofertei moscovite, dar, pentru a evita un război pe două fronturi în cazul atacării Poloniei, i-a apărut favorabilă înţelegerea cu URSS, cel puţin cât timp trebuia să regleze conturile cu Varşovia şi, mai apoi, cu democraţiile apusene[2].

În acest timp, Marea Britanie şi Franţa au început să negocieze cu URSS posibilitatea formării unui front comun împotriva agresiunii. Dar Puterile Occidentale nu s-au înţeles cu Uniunea Sovietică şi nici nu au insistat pentru negocieri serioase şi grabnice. Ele au trimis doar, la Moscova, misiuni cu puteri de decizie redusă. Guvernul sovietic a continuat să fie extrem de suspicios şi dornic să găsească modalităţile de a îndepărta ameninţările de la frontierele de vest, din orice parte ar fi venit. Iar, spre surpriza generală, în momentul în care parafarea convenţiei militare a URSS cu Marea Britanie şi Franţa devenise iminentă, Germania şi URSS anunţă – la 21 august 1939 – apropiata semnare

[1] Vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de-al doilea război mondial*, I, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p. 28-44.
[2] Vezi Pierre Renouvin, *Histoire des relations internationales*, VIII/2, *Les Crises du XX-e siècle*, Paris, Hachette, 1958, p. 179-187.

Scanned with OKEN Scanner

a unui Pact de neagresiune pe 23 august 1939[1]. Pactul, semnat pentru ... zece ani, era însoţit de un *Protocol secret* (ce va fi dezvăluit în 1946) care recunoştea, în condiţiile „dezinteresului" german pentru zonă, „interesele" URSS asupra Poloniei, Finlandei, Letoniei, Estoniei şi Basarabiei. Din acel moment, Hitler avea deplină libertate pentru a se lansa în – atacarea Poloniei[2].

Până în ultimul moment francezii şi britanicii vor încerca să-l facă pe Hitler să renunţe la proiectul său de război. Neville Chamberlain s-a străduit să organizeze o discuţie directă între Polonia şi Germania. La 29 august 1939, Hitler declară că era gata să primească un negociator polonez, dar Varşovia, care se temea să nu fie prinsă într-un nou angrenaj, aşa cum se întâmplase la München cu Cehoslovacia, a admis un răspuns pentru 31 august 1939, când Hitler consideră că era deja prea târziu. O ultimă tentativă de mediere iniţiată de Mussolini n-a dat nici ea vreun rezultat, astfel că, în zorii zilei de 1 septembrie 1939, trupele germane au forţat frontiera de vest a Poloniei. Faptele, mai departe, au evoluat rapid. La 3 septembrie 1939, Marea Britanie şi Franţa au declarat război Germaniei. Mai apoi, la 17 septembrie 1939, Armata Roşie – respectând condiţiile *Pactului Adolf Hitler – I. V. Stalin* sau *V. M. Molotov – Joachim von Ribbentrop* – ocupă Estul Poloniei. La 28 septembrie 1939, Germania şi URSS au semnat o înţelegere oficială de împărţire a Poloniei între ele, ceea ce a încurajat Moscova să forţeze încheierea unor pacte de asistenţă mutuală cu Estonia, Letonia şi Lituania, inutile, dat fiind că, în vara anului 1940, statele respective aveau să fie ocupate de trupele sovietice şi încorporate în URSS ca republici unionale.

---

[1] Pentru detalii şi documente, vezi, mai jos, capitolul intitulat: *„Târgurile otrăvite" ale veacului XX: Hitler-Stalin (1939), Churchill-Stalin (1944) şi Roosevelt-Churchill-Stalin (1945)*. Despre colaborarea militară secretă sovieto-germană, anterioară datei de 23 august 1939, în lumina documentelor inedite, vezi I. L. Diakov, T. S. Buşeva, *Faşistskii meč kovlasia v SSSR. Krasnaia Armiia i Reichswehr tajnoe sotrudničestvo 1922-1933. Neizvestnye dokumenty*, Moskva, Sovetskaia Rossiia, 1992.

[2] Jean-Baptiste Duroselle, *op. cit.*, I, p. 188. Relativ la dezbaterile de la Moscova, politico-ideologice şi istoriografice, din ajunul descompunerii URSS în 1991 pe marginea semnificaţiilor şi valabilităţii *Pactului*, vezi Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniunea Sovietică*, p. 283-315.

Scanned with OKEN Scanner

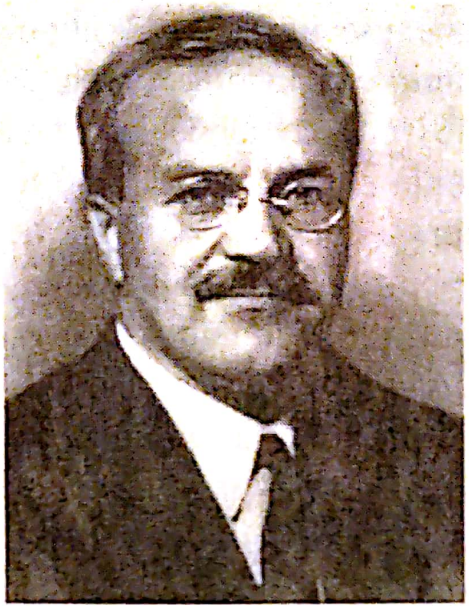

V. M. Molotov (1890-1986)

Finlanda a fost ţara care a creat mai multe probleme URSS. Guvernul finlandez a respins cererea sovietică de a-şi muta frontiera cu 20 de mile mai departe de Leningrad şi de a abandona linia de apărare finlandeză, în schimbul unei fâşii din Karelia. Rezultatul a fost un război între cele două ţări (noiembrie 1939 – martie 1940)[1]. Până la urmă Uniunea Sovietică şi-a impus voinţa – cu forţa – Finlandei.

În sfârşit, în vara anului 1940, URSS, beneficiind de avantajele protocolului secret Hitler-Stalin din 23 august 1939, de izolarea internaţională ca şi de situaţia internă a României[2], a ocupat – sub beneficiul ameninţării recurgerii la forţa armată în faimoasele note ultimative ale lui V. M. Molotov din 26 şi 27 iunie – provinciile istorice Basarabia, Bucovina de Nord şi Ţinutul Herţa[3].

[1] Cf. Eloise Engle, Lauri Paananen, *The Winter War. The Russo-Finnish Conflict, 1939-40*, New York, Charles Scribner's Sons, 1973, *passim*.

[2] Vezi, mai jos, capitolele *Europa şi România sub blestemul realităţilor geopolitice* şi *„Târgurile otrăvite" ale veacului XX*.

[3] Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri (1939-1947)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 83; Ion M. Oprea, *România şi Imperiul Rus. 1924-1947*, II, Bucureşti, Editura Albatros, 2003, p. 195-196; Mihail Meltiuhov, *Osvoboditelnyi*

Scanned with OKEN Scanner

Rusia lui Stalin, Stalin al Rusiei Roşii

Dintre atâtea şi atâtea legende, care au circulat şi circulă încă pe seama lui Iosif Visarionovici Stalin (născut **Djugaşvili**, la 6 decembrie 1878 ori, după propria-i declaraţie de revoluţionar, la 21 decembrie 1879, în Gruzia), supranumit **Soso** de părinţi şi **Koba** de colaboratorii din Kremlin, câteva realităţi sunt totuşi indiscutabile, iar, dintre acestea, una priveşte însuşi rolul şi locul în istorie al liderului de partid şi de stat al URSS (1924-1953): a fost – dacă aceasta constituie cumva un record demn de invidiat? – cel mai teribil dictator al tuturor timpurilor, **Numărul 1** detaşat în galeria tiranilor *hors série* de pretutindeni şi de oricând! Este un lucru cvasi-unanim acceptat că, dintre toţi tiranii secolelor precedente şi, probabil, ai celor următoare, Stalin deţine unele *priorităţi* pe care, desigur, cu foarte mare greutate vreun pretendent ar cuteza să le egaleze – limitele (practic, inexistente) ale puterii exercitate; sadism; premeditarea, planificarea şi înfăptuirea sistematică a crimei (nu a crimei obişnuite, ci a *asasinatului în masă*, programat şi aplicat pe criterii sociale, naţionale şi rasiale); numărul exorbitant al victimelor Gulagului = Holocaustul roşu; aria de acţiune (în anume privinţe şi în anume momente, întreg mapamondul); durata asumării „mandatului" şi, nu cel mai puţin important, consecinţele – pentru moment, imposibil de evaluat – ale tuturor faptelor sale. Şi care dictator, cu toate acestea, la timpul său a fost adulat, culmea, deopotrivă, de admiratori şi de victime. Iar, după moartea sa chiar, a provocat alte câteva zeci de victime, dintre rândurile celor extrem de numeroşi conaţionali care au ţinut să-şi ia omenescul „rămas bun" de la călăul lor?!

Unul dintre biografii cei mai inspiraţi ai lui Stalin, l-am numit pe Vladimir Volkoff, rus de origine, a consemnat în mod justificat că eroul său se cocoţase la putere pe un „**piedestal de superlative**"[1]. Însă colaboratorii săi cei mai apropiaţi şi, ulterior, victimele sale au fost aceia care, cum se întâmplă adesea, au tras

pohod Stalina. Bessarabskii vopros v sovetsko-rumânskyh otnoşeniiah (1917-1940 gg), p. 351 şi urm.

[1] Vladimir Volkoff, *Treimea răului*, p. 36.

Scanned with OKEN Scanner

cele dintâi brazde ale cultului personalității. S. M. Kirov, de exemplu, unul dintre fruntaşii comunişti, asasinat în 1934, s-a aflat între cei dintâi care l-au desemnat pe Stalin drept **cel mai mare om al tuturor timpurilor, al tuturor epocilor şi al tuturor popoarelor...** Dar, aşa cum am precizat, acesta nu era decât *începutul*. Lilly Marcou, autoarea unei biografii recente consacrată „ţarului roşu" de la Moscova, vorbea despre psihoza colectivă ce a cuprins sistemul comunist la 21 decembrie 1949, adică atunci când s-ar fi împlinit 70 de ani de la naşterea lui Stalin[1]. Aflat atunci în culmea popularității, el a fost recunoscut drept **cel mai mare geniu al tuturor timpurilor şi al tuturor popoarelor, cel mai de seamă Comandant (Generalissim) al tuturor veacurilor, Corifeul ştiinţei, Conducătorul popoarelor** etc. Etc. Toate superlativele din toate limbile pământului se dovediră insuficiente pentru a-l omagia pe liderul de la Kremlin, mai precis pe cel care, cu numai doi-trei ani mai devreme, avizase şi definitivase ... propria-i biografie, din care citãm:

„... Stalin este Lenin de astăzi... Numele lui Stalin este simbolul vitejiei, simbolul gloriei poporului sovietic, un apel la noi fapte eroice pentru binele Marii noastre Patrii... Numele lui Stalin se îmbină în creaţia populară cu numele lui Lenin... Toată omenirea progresistă, toate popoarele democratice iubitoare de libertate îşi leagă de numele lui Stalin speranţele de securitate şi pace trainică şi îndelungată..."[2].

Se impune să reţinem că bibliografia referitoare la viaţa lui Stalin este extrem de bogată şi de variată. Nimic surprinzător în această privinţă, dacă avem în vedere că prima jumătate a existenţei imperiului sovietic a fost dominată, ca să nu spunem că într-un fel s-a confundat, cu însăşi viaţa dictatorului. Se înţelege, în consecinţă, că în primul rând principalele sinteze privind istoria URSS şi PCUS l-au avut în centrul atenţiei pe „ţarul roşu"[3], situaţie

[1] Lilly Marcou, *Stalin*, p. 230-231.

[2] Vezi: *I. V. Stalin. Scurtă biografie*, traducere, Bucureşti, Editura P.C.R., 1947, p. 196-197. Cf. şi ediţia critică a scurtei biografii (Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, *op. cit.*, p. 1-223).

[3] Cf., de exemplu, Michel Heller, Aleksandr Nekrici, *L'utopie au pouvoir*; E. H. Carr, *The Russian Revolution from Lenin to Stalin, 1917-1929*, London, 1979; G. Boffa, *Storia dell'Unione Sovietica*, 2 vols., Roma, 1979, cu o ediţia în limba rusă – Moscova,

Scanned with OKEN Scanner

valabilă şi în cazul kremlinologilor de pretutindeni (Roy Medvedev, Robert Conquest, Edward Crankshaw, I. Krotkov ş.a.), în acela al analiştilor spionajului moscovit (Christopher Andrew, Oleg Gordievski, Pavel Sudoplatov ş.a.) ori al specialiştilor antrenaţi în studiul puternicelor şi temutelor organisme care au dominat mişcarea muncitorească internaţională în deceniile III-VI ale acestui veac – **Cominternul** şi **Cominformul** (F. Borkenau, F. Claudin, D. Desanti, Jacques de Launay, A. Vaksberg, F. I. Firsov sau G. M. Adibekov). Bineînţeles, dintre memorialişti, s-au impus cei care s-au aflat în imediata sa apropiere (Vladimir Berejkov, B. G. Bajanov), însăşi fiica sa (Svetlana Alliluyeva), principalii săi colaboratori şi inamici politici (L. Troţki, L. P. Beria, V. M. Molotov, N. S. Hruşciov) ori unii dintre cunoscuţii generali ai războiului antihitlerist din 1941-1945 (G. K. Jukov, I. S. Konev, A. M. Vasilevski, S. M. Ştemenko ş.a.). Stalin este prezent, de asemenea, în însemnările publicate de unii dintre principalii actori ai scenei internaţionale din epoca celui de-al doilea război mondial – W. S. Churchill şi Harry S. Truman, Charles de Gaulle şi Cordell Hull, Harry Hopkins, Anthony Eden şi E. Stettinius, Joachim von Ribbentrop, Grigore Gafencu şi Averell Harriman, iar reprezentantul mareşalului J. B. Tito, Milovan Djilas, a publicat o carte specială, foarte bine primită[1]. În cele din urmă, dar nu şi cel mai puţin importanţi, îi reţinem pe biografi: Vladimir Volkoff şi Lilly Marcou, deja amintiţi, Robert Payne[2] şi Alan Bullock, Jean Elleinstein, Isaac Deutscher, Robert C. Tucker, Adam B. Ulam, A. Avtorkhanov, Hélène Carrère d'Encausse, James E. McSherry sau Boris Souvarine[3]. Una din cele mai temeinice biografii, întemeiată

1990; Michael Lynch, *Stalin şi Hruşciov: URSS, 1924-1964, passim*; L. Schapiro, *The Communist Party of the Soviet Union*, New York, 1960.

[1] Vezi *Întâlniri cu Stalin*, traducere, Craiova, 1990.

[2] Cf. *The Rise and Fall of Stalin*, New York, 1965.

[3] Vezi Alan Bullock, *Hitler and Stalin. Parallel Lives*, London, 1993; Jean Elleinstein, *Staline*, Paris, 1984; Isaac Deutscher, *Stalin. A Political Biography*, New York, 1982, ed. I – 1949; Robert C. Tucker, *Stalin as Revolutionary, 1879-1929,* New York – London, 1973 (cu o traducere în ruseşte – Moscova, 1991); Adam B. Ulam, *Staline. L'homme et son temps*, 2 vols., Paris, 1977; A. Avtorkhanov, *Stalin and the Soviet Communist Party*, New York, 1959; Hélène Carrère d'Encausse, *Stalin. L'ordre par la terreur*, Paris, 1979; James E. McSherry, *Stalin, Hitler, and Europe*, 2 vols., Cleveland-New York, 1968-

Scanned with OKEN Scanner

pe valorificarea masivă a arhivelor ultrasecrete foste sovietice, aparţine reputatului şi regretatului general rus D. A. Volkogonov[1].

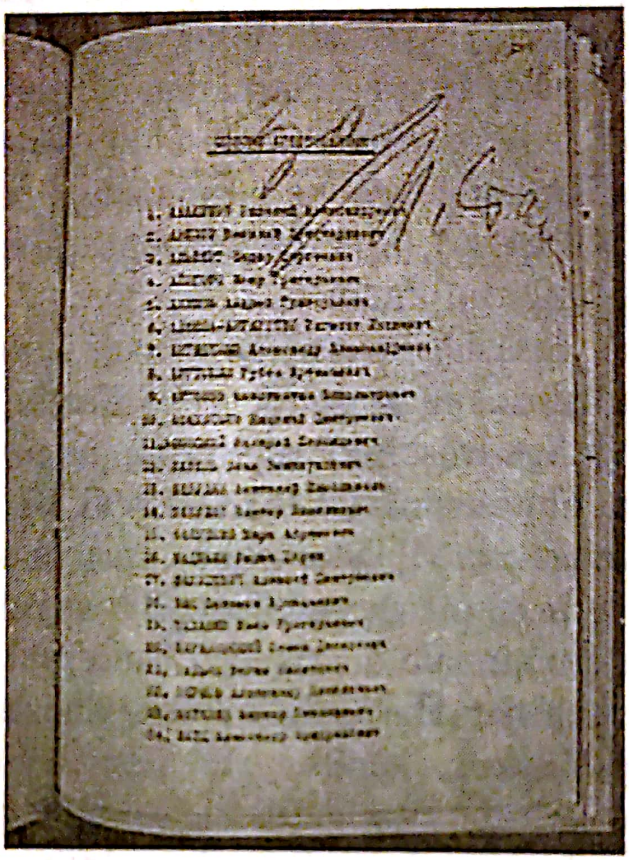

Ianuarie 1940 – I. V. Stalin în persoană semnează „pentru" execuţia a 346 de persoane

Dintre lucrările speciale, reţinem atenţia cititorului asupra celor privind evoluţia raporturilor internaţionale în epoca şi sub influenţa lui Stalin[2], condiţiile misterioase ale sfârşitului dictatorului[3], istoria familiei sale[4] ori analiza critică a operelor celui care se introdusese în trinitatea clasică a reprezentanţilor autorizaţi ai materialismului dialectic şi istoric[5].

1970); Boris Souvarine, *Stalin. A Critical Survey of Bolshevism*, New York, 1972 (ed. I – 1939).

[1] Vezi *Triumf i traghediia. Političeskii portret I. V. Stalina*, 2 vols., ed. a II-a, Moscova, 1990.

[2] George F. Kennan, *Russia and the West under Lenin and Stalin*, Boston, 1960.

[3] A. Avtorkhanov, *Staline assassiné. Le complot de Beria*, Paris, 1980.

[4] A. Kolesnik, *Mifi i pravda o semje Stalina*, Moscova, 1991.

[5] R. H. McNeal, *Stalin's Works: An Annotated Bibliography*, Stanford/Hoover, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

Dintre biografi, Milovan Djilas află în Stalin pe **cel mai mare criminal din istorie**, în care **„se împleteşte absurdul criminal al lui Caligula cu rafinamentul lui Borgia şi cu brutalitatea ţarului Ivan cel Groaznic [...] Istoria** – continuă acelaşi – **nu cunoaşte un despot atât de brutal şi cinic cum a fost Stalin. El este mai metodic, mai cuprinzător şi mai total ca criminal decât Stalin...”**[1]. Ceea ce sublinia şi Vladimir Volkoff atunci când descoperea în Hitler **„un simplu cârpaci”** comparativ cu Stalin, care, prin întreaga sa activitate, a probat categoric că **nu voia să afle adevărul, ci să-l schimbe**[2].

Nu este posibil, fără îndoială, să reconstituim în limitele câtorva pagini biografia completă a lui Stalin, mai ales dacă ţinem seama de cantitatea şi calitatea informaţiilor furnizate de extrem de bogata literatură de care dispunem. De aceea, ne vom limita să urmărim doar traseul personajului nostru în unele puncte esenţiale: copilăria, studiile la seminarul din Tbilisi (1894-1899), contactele cu mişcarea clandestină din Gruzia (1899-1900), începuturile activităţii revoluţionare la Batumi, unde a fost arestat pentru prima dată (1902), apoi încă de şapte ori până în 1913 şi în tot atâtea rânduri exilat, pentru a evada sistematic; în 1903-1904, el stabileşte legături cu Lenin, căruia, va pretinde mai târziu, i-a devenit un fidel discipol, pentru ca în continuare să participe la congresele bolşevicilor de la Stockholm şi Londra, acolo întâlnindu-se cu marele său rival de mai târziu, Leon Troţki, să viziteze Germania şi Austro-Ungaria ori să se preocupe de organizarea mişcării muncitoreşti în Georgia natală; era în deceniul care a precedat primul război mondial şi când s-a afirmat despre tânărul revoluţionar de profesie că ar fi acţionat, mai puţin din convingere, dar îndeosebi ca agent al poliţiei secrete ţariste (*Ohrana*), acoperire în privinţa căreia s-au adus şi se aduc mereu probe[3], toate irelevante însă; au urmat anii ascensiunii necontenite, aceasta în condiţiile revoluţiei din 1917 şi ale războiului civil (1917-1922), al fondării URSS şi ale morţii premature a lui Lenin (1924), după care s-a îngrijit, în calitatea-i de secretar general al Partidului Comunist

[1] Milvan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, p. 124.
[2] Cf. *Treimea răului*, p. 28, 35.
[3] Cf. „Naţional” din 20-21 septembrie 1997, p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

bolşevic din Rusia (1922), de îndepărtarea treptată a rivalilor, în frunte cu Troţki (1928-1929), premise „sigure" pentru a declanşa colectivizarea agriculturii, industrializarea şi primul plan cincinal; la mijlocul anilor '30 porneşte teroarea de masă împotriva comuniştilor şi a tuturor popoarelor absorbite de URSS, iar în august 1939, avizând şi asistând la semnarea faimosului pact de neagresiune cu Hitler, contribuie nemijlocit la aruncarea lumii în vâlvătăile celui de-al doilea război mondial; conflagraţia nu va ocoli însă URSS, astfel că aliatul din ajun, Hitler, a atacat la 22 iunie 1941 Rusia Sovietică, perioada Marelui Război pentru Apărarea Patriei (1941-1945) oferindu-i prilejul de a se impune, o dată în plus, ca lider politic, militar şi, nu mai puţin, ca negociator diplomatic în cursul conferinţelor interaliate controversate (prin principiile avansate şi deciziile adoptate) de la Teheran, Moscova, Yalta şi Potsdam cu preşedinţii SUA şi premierii Marii Britanii; el a pretins şi a reuşit să-şi convingă partenerii de dialog asupra necesităţii extinderii „zonelor de securitate" ale URSS, context în care numeroase state din Asia şi Europa Est-Centrală (inclusiv România) au devenit *democraţii populare*, iar *imperiul roşu* o tristă realitate; marele conflict din 1939-1945 a fost succedat de un altul, aşa-numitul *război rece*, care a riscat în orice moment să se transforme într-unul *cald*, foştii aliaţi împotriva lui Hitler devenind de-acum inamici implacabili şi dispuşi să recurgă la necruţătoarele bombe atomice şi cu hidrogen ori la arme mai sofisticate; URSS a traversat, în primii ani postbelici, o necesară perioadă de reconstrucţie, însoţită însă de o nouă teroare şi de un val de antisemitism[1], ce s-au extins, peste noile graniţe ale URSS, în toate ţările ocupate de Armata Roşie în urma războiului (inclusiv România), aflate – la voinţa Kremlinului – în plin *proces de comunizare*. Hitler, după cum se ştie, crease Auschwitz-ul, Buchenwald-ul şi Dachau-ul, iar Stalin – după cum a observat J. Elleinstein – l-a imitat întocmai şi a fondat, de-a lungul şi de-a latul „sistemului socialist mondial", sute şi sute de lagăre asemănătoare, toate

[1] Relativ la caracterul antisemit al politicii staliniste vezi studiile strălucite semnate de Alexandre Soljeniţîn, *Deux siècles ensemble*, II, *1917-1972*, *passim*; Arkadi Vaksberg, *Staline et les Juifs*, *passim*. Acesta din urmă se declară în divergenţă cu Al. Soljeniţîn (cf. *Staline et les Juifs*, p. 299).

Scanned with OKEN Scanner

alcătuind în fond un singur şi uriaş lagăr – *Gulagul*, în care au pierit milioane de oameni. Un număr înspăimântător de victime a provenit dintre români, fie din rândul celor rămaşi în statul fixat în frontierele stabilite de învingători în 1944-1945, fie, mai ales, dintre cei aflaţi în provinciile noastre istorice ocupate de URSS în 1940 şi reanexate după 1944: Basarabia, nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa.

După moartea lui Stalin, la 5 martie 1953, admiratorii şi detractorii săi şi-au împărţit cu dificultate rolurile. Şi aceasta pentru că – şi unii, şi alţii – au descoperit că, în cazul în speţă, cu excepţia faptului că Stalin organizase şi condusese ampla bătălie a URSS împotriva Germaniei hitleriste şi a aliaţilor ei, cu greu au mai putut descoperi vreun episod luminos în viaţa *ţarului roşu*[1]. Cu toate acestea, atacul împotriva cultului personalităţii nu s-a declanşat imediat, ci după mai mulţi ani şi graţie unor minuţioase preparative. Era vorba, în fond, de o *redescoperire a lui Stalin*, care, cu mult înainte raportului lui N. S. Hruşciov din februarie 1956, fusese înfăţişat opiniei publice *aşa cum era...* pretutindeni în lume, cu excepţia URSS. În România, de exemplu, cu ani înaintea comunizării forţate a ţării, opinia publică ajunsese să-l cunoască pe *adevăratul Stalin*. Ne referim atât la presa anilor 1917-1944, pe care am cercetat-o integral, cât şi la unele lucrări de mare tiraj şi succes. Astfel, cunoscutul scriitor german Emil Ludwig s-a bucurat, la Bucureşti, precum şi în multe alte capitale europene, de o bună primire cu volumul *Conducătorii Europei*[2]. Stalin fusese plasat într-o bună companie, alături de Nansen, Briand, Lloyd George, Venizelos şi Mussolini, dar „autocratul rus" nu beneficia nicicum de simpatia autorului. Acesta îl întâlnise la Kremlin în 1931, dar nu se lăsase impresionat de gazdă. Dimpotrivă: **„Totul e greoi la acest bărbat: mersul său, privirea sa, voinţa sa şi chiar când râde (ceea ce-i face plăcere) râsul său e închis, înnăbuşit, încet, pentru el însuşi, izvorând din acel dispreţ general pe care îl au toţi dictatorii faţă de bestia omenească"**[3]. Tot pe atunci, istoricul francez Jacques Bainville l-a plasat pe Stalin după Lenin, dar înainte de Mussolini şi Hitler. El întruchipa pe *dictatorul oriental* şi

[1] Alexandru Pintescu, *Stalin şi „holocaustul roşu", passim.*
[2] Bucureşti, Editura Cugetarea, [1935].
[3] Emil Ludwig, *Conducătorii Europei*, p. 315.

Scanned with OKEN Scanner

fără de care, deja în 1935, revoluția din 1917 **„nu ar fi fost decât o amintire”**[1]. Liderul de la Kremlin a populat numeroase alte cărți ale timpului[2], dar, în mod special, *Eroii revoluției ruse. Lenin. Trotski. Stalin*, datorată cunoscutului profesor Sterie Diamandi, care publicase și impresionantele *Galerii* ale oamenilor politici români și străini ai epocii interbelice. Pentru Sterie Diamandi, ca și pentru Jacques Bainville, rolul major al lui Stalin se concretizase în faptul că „asigurase” dăinuirea regimului sovietic, căci, în rest, el îl confirmase întru totul pe Troțki: **„cea mai eminentă mediocritate a partidului”**. Iată-l însă pe Stalin surprins de Sterie Diamandi în dimensiunea-i reală: **„... Nu cunoaște decât o singură pasiune: politica; nu are decât o singură slăbiciune: puterea. În vâltoarea luptelor politice, găsește singura rațiune a existenței sale. E trup și suflet devotat politicii. Iubește și dorește puterea din toate fibrele ființei sale; e un îndrăgostit fanatic al puterii [...] E o dragoste de o virilitate sălbatică care vrea să posede puterea în chip exclusiv și absolut. Gelos de dânsa cu acea gelozie ce caracterizează pe amanții de rasă, el nu înțelege să-mpartă cu altcineva puterea. De aceea, a căutat pe toate căile să-nlăture pe toți cei care îndrăzneau să râvnească la dânsa (Troțki, Kamenev, Zinoviev, Buharin, Frunze)”**[3].

Fostul secretar de stat al SUA, Herny Kissinger, la care am mai făcut trimiteri și propunem să revenim, nu avea cum să evite rosturile lui Stalin în domeniul politicii externe a URSS. Precizând din start că liderul de la Kremlin, asemenea lui Hitler, a fost **un monstru** într-ale politicii, Țarul Roșu, spre deosebire de Führer, „dispunea de o răbdare incredibilă”[4]. Comparația merge însă mai departe, fiind luați în atenție și liderii interbelici ai Puterilor Occidentale, spre deosebire de care – constată Kissinger, insistând asupra erorilor care au condus irefutabil la cel de-al doilea război

[1] Cf. *Les dictateurs*, Paris, 1935, p. 219.
[2] Vezi N. N. Matheescu, *URSS. Istoricul revoluției ruseşti. Lenin – Trotzchy – Stalin. Planul cincinal*, București, Editura Revistei de Studii Sociologice și Muncitorești, 1934; Ștefan Ionescu, *De la Petru cel Mare la Stalin. Istoria unei revoluții*, ed. a II-a, București, Editura Cugetarea – Georgescu Delafras, 1942. Acesta din urmă s-a distins, în 1943-1944, prin articolele din presă despre URSS și stalinism.
[3] Sterie Diamandi, *Eroii revoluției ruse: Lenin, Trotski, Stalin*, p. 254-255.
[4] Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 2007, p. 283.

Scanned with OKEN Scanner

mondial în 1939 – Stalin **„era pregătit în orice moment să întreprindă un studiu meticulos al relaţiilor dintre tipurile de putere”**, iar, **„din perspectiva organizării relaţiilor internaţionale el s-a dovedit cel mai realist dintre toţi, răbdător, viclean şi implacabil, un adevărat Richelieu al acelei perioade”**[1].

Este în afara oricărui dubiu că, în istorie, *nu Stalin a descoperit crima; el a perfecţionat-o, iar în chip precis sistemul de-a recurge la crimă pentru a se menţine la putere.* Regimul social pe care l-a apărat, l-a menţinut şi l-a ilustrat nu a fost nici pe departe, astfel cum au pretins cu încăpăţânare adulatorii Ţarului Roşu şi acesta în persoană, cel mai drept şi fără de egal în istoria umanităţii[2]. A fost, înainte de toate, *un socialism cu faţă inumană.* Măcinat de puternice şi insolubile contradicţii, în continuă competiţie cu factorul *timp*, pe care nu a reuşit în vreun fel să-l controleze iar nicidecum să-l domine. Dimpotrivă, la una dintre confruntările decisive, el a clacat. În context, se poate aprecia că Stalin a fost un *mare învins* în faţa istoriei. Iar, în raport nemijlocit cu metodele sale brutale, *cel mai mare învins*. Milovan Djilas, la care revenim, a surprins corect situaţia: **„Cu toate că Stalin se numără printre cei mai mari învingători pe care i-a cunoscut istoria** [în 1945], **în realitate el este una dintre personalităţile cele mai învinse. După el nu a rămas nici o valoare durabilă, neprețuită. Victoria s-a transformat în înfrângere, atât a personalităţii, cât şi a ideilor** [sale] **...”**[3].

După cum este cunoscut, în februarie 1956, unul dintre discipoli, N. S. Hruşciov, a fost acela care, în calitatea sa de prim-secretar al CC al PCUS, a contribuit cel dintâi decisiv la demitizarea lui Stalin. Într-un document fundamental, care a fost editat şi la Bucureşti[4]. Este vorba de faimosul *Raport secret* al lui Nikita Sergheevici Hruşciov, prezentat de acesta într-o „şedinţă închisă” a Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice

[1] *Ibidem*, p. 293.
[2] I. V. Stalin, *Problemele leninismului*, p. 906 şi urm.
[3] Milvan Djilas, *Întâlniri cu Stalin*, p. 142.
[4] Vezi Radu-Dan Vlad, ed., *Crimele lui Stalin. Raportul secret al lui Hruşciov la Congresul al XX-lea al PCUS*, Bucureşti, Editura Majadahonda, 1998 (Cuvânt înainte de Gh. Buzatu).

Scanned with OKEN Scanner

din februarie 1956 şi care, prin grija conducerii comuniste de la Bucureşti, a fost tradus de îndată în limba română şi a beneficiat chiar de o ediţie adecvată, adică de „uz intern", ceea ce nu i-a asigurat decât o circulaţie extrem de limitată, cititorul obişnuit mulţumindu-se, în schimb, cu extrase din *Raport* incluse în unele lucrări străine de istorie[1] ori, mai degrabă, apelând la ediţiile occidentale ale *Memoriilor* lui N. S. Hruşciov[2]. Volumele au fost prefaţate de Edward Crankshaw, cunoscutul biograf al lui Hruşciov[3]. Este simptomatic că, în Rusia, memoriile lui Hruşciov nu au fost editate integral decât între anii 1990 şi 1995, prin eforturile cunoscutei publicaţii de specialitate „Voprosî istorii", iar în volum, cu o prefaţă a fiului fostului lider comunist, profesorul Serghei Nikitici Hruşciov[4].

Aşa după cum a observat jurnalistul britanic David Crankshaw, cel mai avizat biograf al lui N. S. Hruşciov, acesta, promovat pe linie de partid şi de stat prin voinţa însăşi a lui I. V. Stalin şi selectat tot de el între posibilii săi succesori la Kremlin, şi-a pregătit în chip spectaculos ceasul în istoria URSS şi a lumii. El a fost marcat de întrunirea Congresului al XX-lea al PCUS la 14-25 februarie 1956 şi de ***Raportul secret***, acesta constituind punctul crucial în dezvăluirea şi combaterea cultului personalităţii lui I. V. Stalin şi în abandonarea „canoanelor leniniste" ale Kremlinului[5]. Potrivit kremlinologilor, în şedinţa din dimineaţa de 25 februarie 1956 a Congresului al XX-lea la Moscova a explodat realmente o bombă prin intervenţia lui N. S. Hruşciov, care, în „sesiune închisă", deci fără participarea invitaţilor de onoare de peste hotare ai partidelor comuniste şi muncitoreşti „frăţeşti", a citit documentul

[1] Roy Medvedev, *Le Stalinisme. Origines, histoire, consequences*, Paris, Editions du Seuil, 1972.
[2] Vezi *Khrushchev Remembers*, edited by Strobe Talbott, Boston, Little, Brown and Co., 1970; *Khrushchev Remembers: The Last Testament*, edited by Strobe Talbott, Boston, Little, Brown and Co./ A Bantam Books, 1974.
[3] Cf. *Khrushchev. A Career*, New York, The Viking Press, 1966.
[4] Cf. N. S. Hruşciov, *Vospominaniia. Izbrannyie fragmenty*, Moskva, Izdatelstvo Vagrius, 1997.
[5] Edward Crankshaw, *op. cit.*, p. 227-228.

Scanned with OKEN Scanner

intitulat ***DESPRE CULTUL PERSONALITĂŢII ŞI CONSECINŢELE SALE***[1].

Consecinţele intervenţiei lui N. S. Hruşciov au fost extraordinare. Michel Heller şi Aleksandr Nekrici, deja menţionaţi, au reţinut în *Istoria* lor: **„Raportul lui Hruşciov ... fu cunoscut rapid în toată ţara [în URSS]. Îmbogăţit cu intervenţiile delegaţilor [la Congres], el fu în întregime şi pasionant dezbătut la reuniunile locale ale partidului. Obiectul dezbaterilor deveniră nu numai Stalin şi crimele sale, ci, de asemenea, şi sistemul sovietic luat ca atare...”**[2]. Revenim, precizând că efectele intervenţiei lui Hruşciov, „măsurată” de observatori în ... 20 000 de cuvinte[3], le putem aprecia a fi fost de-a dreptul incalculabile, pentru evoluţia URSS şi – de ce nu? – chiar pentru prăbuşirea imperiului comunist moscovit în 1991. Ceea ce până în februarie 1956 era atât de bine cunoscut, din mărturiile tragice ale milioanelor de supravieţuitori ai *Gulagului* de pe cuprinsul URSS ori din Europa Est-Centrală şi Asia de Est şi de Sud-Est, subjugate de Armata Roşie şi NKVD/KGB după cel de-al doilea război mondial, ori din informaţiile capturate pe cele mai diverse căi de Washington şi Londra, Paris, Roma şi Bonn, a fost *după aceea* dezvăluit oficial de către – surpriză! – cel mai înalt personaj din ierarhia Kremlinului după moartea lui Stalin. Pentru a-şi susţine pledoaria, Hruşciov a apelat mai întâi la mărturiile lui Lenin: aşa-numitul testament dictat în decembrie 1922 – ianuarie 1923 şi scrisoarea personală adresată lui Stalin în martie 1923. Din *testament*, Hruşciov a reţinut această contra-recomandare a lui Lenin ca Stalin să-i fie succesor: **„Stalin este prea brutal şi această lipsă, care poate fi întru totul tolerată în mediul şi în relaţiile dintre noi, comuniştii, devine intolerabilă în postul de secretar general. De aceea, eu propun tovarăşilor să examineze modalitatea mutării lui Stalin din acest post şi să numească în acest post pe un alt om, care în toate celelalte privinţe se deosebeşte de tovarăşul Stalin numai printr-o trăsătură care prevalează, şi anume este mai tolerant,**

[1] Vezi Leonard Schapiro, *op. cit.*, p. 560; Michel Heller, Aleksandr Nekrici, *L'utopie au pouvoir*, p. 441 şi urm.; Giuseppe Boffa, *Istoriia Sovetskogo Soiuza*, II, p. 438 şi urm.
[2] Michel Heller, Aleksandr Nekrici, *L'utopie au pouvoir*, p. 442.
[3] Edward Crankshaw, *op. cit.*, p. 228.

Scanned with OKEN Scanner

mai loial, mai politicos şi mai atent faţă de tovarăşi, mai puţin capricios...". Mai apoi, în scrisoarea din martie 1923, expediată în copie şi lui Kamenev şi Zinoviev, Lenin îl acuza pe Stalin de **grosolănie** faţă de Nadejda Krupskaia, iar finalmente solicita scuze, dacă nu prefera ruperea „**relaţiilor dintre noi**". În expozeul său, Hruşciov a afirmat şi a dovedit că Stalin a făcut **„tot mai mult abuz de putere", „a început să reprime fruntaşi de vază ai partidului şi statului"**, dar, finalmente, a ezitat să-l desemneze **„despot"**, argumentând în folosul său că, desigur, aşa socotise el că trebuia procedat, **„în folosul partidului, al oamenilor muncii, în interesul apărării cuceririlor revoluţiei"**[1].

Fundamental a fost însă faptul că *începutul se consumase*: s-a prăbuşit mitul stalinist despre *raiul comunist*, care s-a transformat într-o clipă în *mai mult decât iadul*... Iar, peste decenii, prin eforturile istoricilor de pretutindeni, în cel mai cumplit carnagiu al secolului şi, mai mult, al tuturor veacurilor laolaltă! De la un capăt şi până la altul a existenţei URSS şi al ţărilor satelite, din 1917 şi până la 1991: *Holocaustul roşu*, soldat cu aproximativ 100 000 de morţi[2]. Nu numai de pe cuprinsul fostei URSS, ci de pe întreg mapamondul, inclusiv România. Din nenorocire!

[1] Cf. Radu-Dan Vlad, ed., *Crimele lui Stalin*, passim.

[2] Vezi Stéphane Courtois şi colaboratori, *Cartea neagră a comunismului. Crime, teroare, represiune*, Bucureşti, Editura Humanitas/Fundaţia Alianţa Civică, 1998, p. 11; Florin Mătrescu, *Holocaustul roşu*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, 1998, p. 111-117, unde se indică aproximativ 150 000 de morţi; idem, *Holocaustul roşu*, I-III, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Irickson, 2008 – autorul revine asupra numărului victimelor comunismului. Relativ la crimele ocupaţiei sovietice în Basarabia, vezi Valeriu Pasat, *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldoveneşti. 1940-1950*, Chişinău, Rosspen, 2006.

Scanned with OKEN Scanner

Ion Paranici (Suceava)

O STARE A PERMANENȚEI

Îmi îngădui să încep aceste rânduri oarecum şăguitor. Era în 16 ianuarie 2008, spre amiază. Îl sun pe Ilie Dan, la domiciliul său din Iaşi. De data aceasta – cum nu s-a întâmplat de foarte mulți ani – îmi răspunde la telefon o femeie. Greşisem? Cu firească reținere, încerc să limpezesc lucrurile: „E locuința profesorului universitar Ilie Dan?". „Da". „Domnul e acasă?". „Este, într-o oarecare măsură" , vine, după o clipă de ezitare, precizarea. Aproape descumpănit, nu ştiam ce să înțeleg. Dincolo de răspunsul primit se putea afla neprevăzutul. Am pus binele înainte, închipuindu-mi că profesorul se odihnea. Insomniile rebele, nesfârşitele ore de noapte petrecute deasupra cărților sau a paginilor acoperite cu scrisul său bonom, ca şi cele poticneli ale sănătății (mai frecvente în ultimii ani) puteau îndreptăți o asemenea bănuială. De aceea, nu am solicitat să-mi fie descifrată formularea pomenită. În schimb, peste câteva zile, tot la telefon, i-am relatat lui Ilie (a se lua în seamă: mi-a fost coleg de liceu, de studenție, camarad de internat, de cămin, de gazdă şi amic într-o mulțime de împrejurări – agitate sau tihnitoare – ale tinereții) cele petrecute, reproducând sugestiva asociere de cuvinte. Profesorul a râs. Un râs sănătos. Cred că filologului îi plăcuse culoarea discretă, protectoare pe care menajera sa o găsise pentru stingerea unui dialog ce ar fi deranjat, inoportun atunci, după o noapte (o nouă noapte) de aşezare a gândurilor în manuscrise destinate tiparului.

În cazul lui Ilie Dan, trecerea cu o asemenea lumină a sufletului peste o „poveste" care putea sugera şi o situație îngrijorătoare, o asociez nenumăratelor trăiri – unele liniştitoare, altele dramatice – ale omului cu fire deschisă, aproape totdeauna exuberant, spontan, cuprins de freamăt şi elanuri, preferând să numească realitățile (de diverse feluri) pe numele lor. Universul său interior avea – aş zice – ferestrele deschise, în el cu lesne putându-se privi şi citi. Temperamentul nu-i îngăduie trăirea în falsitate.

Scanned with OKEN Scanner

Când atitudini şi vorbe îl lezează pe nedrept, nu-şi poate amâna replica, nu poate rămâne dator. De unde – cred că nu mă va contrazice – i-au venit, stârnindu-i amarul, şi destule adversităţi (evident, nemeritate). Acest fel de a fi, fără ascunzişuri, s-a ivit şi ... a crescut acasă. La Pârteştii de Jos. O aşezare bucovineană în marginile căreia ajung, cu respiraţia lor limpede, şi câmpurile uşor ondulate, lunecând spre Valea Solonețului, şi pădurile ce urcă spre Strigoaia (toponimul de odinioară), îmbrăcând apoi odihnitoare culmi din Obcinile Mari. Reuşind să tăinuiască emoţia, vorbele lui Ilie Dan (le-am „cules" din recentul volum „Retrospectivă şi perspectivă") rostesc cel mai bine despre ea: „...străjuită de datini, credinţe şi legende, măsurată de trecerea vremii şi de izbânda oamenilor întru cele ce sunt, dăinuitoare de veacuri în Ţara Fagilor...". Pe când eram student, acestei localităţi i se dusese vestea în zonă pentru numărul mare de copii bine şcoliţi, care ajungeau elevi de liceu şi, apoi, studenţi cu chemare spre diverse profesii. Numai Pătrăuţiul, o altă aşezare bucovineană, o putea – la acest capitol - rivaliza. Dar fără s-o depăşească. Tradiţia locului se închega, prindea chip şi prin ei. Ilie Dan – unul dintre aceştia. Cel care avea să devină profesor universitar şi întemeietor de valoroase cărţi. Pentru dânsul, Pârteştii de Jos a rămas un sanctuar („El înseamnă totul pentru mine", mi-a spus nu de mult). Revenea aici, când timpul i-o permitea, să-şi primenească sufletul. să-şi revadă casa ...de acasă, părinţii. Pe mama – femeia care era o icoană a blândeţii şi cumpănirii –, împrejurările nefericite au făcut ca fiul de la Iaşi să n-o poată însoţi spre veşnicia ţărânei. A înmormântat-o – altfel nu putea fi – în sufletul său. Ca şi pe tatăl pierdut mai înainte. Un bărbat care, în momente de tihnă, i-a povestit multe. Ilie a înţeles ce trebuia înţeles din toate acestea. Bătrânul devenise, astfel, o parte din fiinţa lui. Îi purta grijă şi suporta greu necazurile pe care i le pricinuiau unii din mai-marii locului. Cum, bunăoară, a fost cel pe care i l-a produs calcularea (voit) strâmbă a amărâtei pensii de ţăran cooperator. Mâhnirea lui Ilie (demersurile, intervenţiile pe la cele ... uşi nu au reparat nimic), asociate cu alte tristeţi de sorginte ieşeană sau de mai departe, unde întârziau prin sertare manuscrisele unor cărţi), a mers, fără ocolişuri, până la o asemenea tăioasă

Scanned with OKEN Scanner

mărturisire: „... simt că în curând ies în stradă şi urlu" (am reprodus dintr-o scrisoare pe care mi-a trimis-o în decembrie 1973).

Aşa a înţeles să fie, aşa este universitarul cu rădăcini în Pârteştii de Jos. Zâmbetul, râsul molipsitor (îndeobşte, era un fondator al bunei-dispoziţii) se puteau învecina, când împrejurările o impuneau, cu vorba aprigă. Exuberanţa se întâlnea, uneori, cu gravitatea. Lumea dinlăuntrul său e cea a împătimirilor. A unor văpăi greu de stăpânit. Aproape imposibil de stins. Eheei, cum erau, odată, balurile selecte, pregătite cu febrilitate şi mare grijă, din Pârteşti! Mă ispitesc, iată, registrele unei alte vârste. Ale unui alt anotimp din trecerea (plină de înţelesuri) a lui Dan prin această lume. Ce hore bucovinene şi câte tangouri „rosteau" picioarele sale când arcuşul (niciodată obosit) al lui Tudose Loncuţ înnebunea pe trupul viorii! Şi câtă sămânţă de bucurie „arunca" în sala îmbrăcată cu splendide covoare a căminului cultural, înainte şi după momentul alegerii reginei balului! Au rămas, din toate acestea, „foşnetul" amintirilor; viaţa ascunsă a nostalgiei. Bine, însă, că a avut ce rămâne, pentru a putea măsura mai nuanţat, cu emoţie, o parte a anotimpului dintâi al unei agitate trăiri. Anotimp în care (de ce n-aş spune-o?), în cazul tânărului cu păr castaniu, îşi găseau expresie şi haruri actoriceşti ce-ar fi putut înflori, zămislind – prin lucrarea şcolii superioare de profil – un alt destin. Caut şi acum, în memorie, clipele în care freneticul student Ilie Dan recita poeme din Serghei Esenin, în traducerea excelentă a poetului George Lesnea. Ne ducea într-o tulburătoare zonă a sensibilităţii şi deslușirii tainei cuvântului. Tot aşa cum – era în anul 1960 – a izbutit, într-un spectacol studenţesc, să capteze, prin expresivitate şi pitoresc, jucând rolul unui bătrân în piesa de teatru „Centenar" de Victor Crăciun, pusă în scenă de actorul Virgiliu Costin. Mi-a părut totdeauna, după aceea, de înţeles admiraţia sa pentru fermecătoarele apariţii scenice, la Naţionalul ieşean, ale actorilor Nicolae Şubă şi Dionisie Vitcu, nu de puţine ori interpreţii unor personaje aparţinând lumii pe care Ilie Dan o cunoştea şi... simţea foarte bine. Aceasta, pe când inegalabilul Miluţă Gheorghiu îl fascina de-a dreptul. Aşijderea, cu plăcere, Ilie se lăsa muşcat de ispita cântecului, mai ales atunci când ambianţa era încinsă de vorbe şi arome de Cotnari sau Bucium.

Scanned with OKEN Scanner

A fost, însă, ca pârteşteanul să nu devină erou al scenei (oare şi-ar fi dorit-o?), ci om al catedrei universitare şi al cărţii.

Semnele carierei din învăţământul superior (a onorat Catedra de limba română a Universităţii ieşene) şi ale destinului scriitoricesc deveneau tot mai evidente. Strălucea prin memorie şi, implicit, prin zestrea de informaţie pe care şi-o acumulase cu mare grijă (pe acest zăcământ se putea construi), remarcându-se ca student eminent. Aceasta nu-l făcea să alunece spre infatuare. Era, îmi amintesc, în anul 1960. Cei care alcătuiam grupa noastră studenţească am plecat într-o excursie (cu tentă documentară, ştiinţifică) în Transilvania. După ce poposiserăm la casele memoriale ale lui Coşbuc, Rebreanu, Slavici şi Goga, ne-am oprit la Cluj. Centrul universitar de aici găzduia, în acea zi, momentul final (anual) al Sesiunii cercurilor ştiinţifice studenţeşti. Colegul Ilie Dan intrase în confruntare cu comunicarea „Reviste literare ieşene între cele două războaie mondiale". Laurii i-au revenit lui. Acolo, la Cluj, prof.univ.Gavril Istrate, decanul facultăţii noastre, ne-a povestit cum, în focul deliberărilor (la care a participat) privind nominalizarea celui care urma să ocupe locul I, s-a aflat în situaţia de a întreba : „Dintre toate lucrările prezentate, care-i mai bună ca a lui Ilie Dan?". Nimeni nu a putut oferi un răspuns credibil. Încât – fiind învins un anume orgoliu local (Clujul ţinea la blazon!) – opţiunea generală a mers către colegul nostru, atestând că, dincolo de volumul de informaţie de care aminteam mai înainte, se aflau capacitatea de observaţie, acuitatea analizei, putinţa de a gândi şi a închega texte publicabile. Nu ştiu cum a trăit evenimentul autorul comunicării ştiinţifice premiate. Cred că şi-a temperat marea bucurie. Pe a noastră, a celor din prejma lui, mi-o aduc bine aminte.

Înzestrarea pe care, între altele, o anunţa succesul la care m-am referit, va fi confirmată generos de operele sale. Cele încredinţate tiparului, în primul rând. Ca şi, nu mai puţin valoroasă, cea întrupată în temeinicia cunoştinţelor filologice ale studenţilor săi, care, „copiindu-şi" profesorul, au avut şansa înţelegerii că profesia de dascăl în „teritoriul" sacru al limbii şi literaturii române e o chemare către demersul didactic pasionat, în toate momentele lui.

La îndemâna tuturor şi la judecata timpului stau, cu precădere, scrierile tipărite, cele care înveşnicesc idei, înţelesuri,

Scanned with OKEN Scanner

sentimente (editurile la care au apărut sunt: „Eminescu", „Editura pentru literatură", „Albatros", „Minerva", „Junimea", „Vasiliana`98", „Augusta", „Polirom", „Timpul" ş.a.). Ele configurează statura valorii omului de ştiinţă (onorat, în 1976, cu titlul de Doctor în filologie), a putinţei sale de a veni cu noi contribuţii, cu noi accente privind făurari de seamă ai literaturii, culturii şi civilizaţiei româneşti, şi oferă patrimoniului beletristic mărturiile unei sensibilităţi care, de cele mai multe ori, arde eclatant şi se exprimă metaforic în plăsmuiri artistice concise (din cele 11 volume de versuri publicate până acum – ultimul, în acest an: „Vitralii" – , două cuprind, în exclusivitate, distihuri, iar două – catrene, nu puţine asemenea întemeieri lirice fiind prezente şi în paginile celorlalte şapte cărţi de poezie).

Nu-mi îngădui – nici logica acestor rânduri nu mi-o permite - să insist, să detaliez cu privire la cărţile pe care le-a publicat profesorul universitar şi omul de litere Ilie Dan. Aş spune doar că, la numele său, în rafturile de bibliotecă sunt aşezate volume de referinţă pentru cercetarea lingvistică, remarcabile prin ţinută ştiinţifică, academică, prin cuprinderea şi profunzimea analizei, prin sistematizare şi sinteză, opuri trebuitoare în primul rând specialiştilor din branşă şi studenţilor („Studii de onomastică", „Toponimie şi continuitate în Moldova de Nord", „Nume proprii româneşti. Toponimia", „Nume de locuri în limba română", „Probleme de filologie română. Orientări şi repere", „Lingvistică şi filologie", „Contribuţii la istoria limbii române"). Contribuţii lingvistice pertinente, utile pentru abordările din domeniu, pot fi întâlnite şi în alte cărţi ale lui Ilie Dan sau, sub aceeaşi semnătură, în paginile unor prestigioase publicaţii de profil. Cele zise în rândurile de până aici referitoare la orizontul de preocupări ce i-au ocupat mulţi ani de studiu, cercetări şi scris cheamă, în acest loc, şi precizarea că profesorul universitar are şi calitatea de membru al Societăţii de Ştiinţe Filologice şi al Societăţii Române de Lingvistică Romanică.

Cât din personalitatea lui Ilie Dan îşi găseşte susţinere în opera sa de istoric literar, de critic literar, în interesul care l-a mistuit pentru buna înţelegere şi preţuire prin scris a foarte multor ctitori de artă şi cultură naţională? Întrebarea primeşte răspuns fie şi prin (doar) precizarea faptului că ceea ce a pus în spaţiul cărţilor

Scanned with OKEN Scanner

editate începe de la studiul monografic, de la prefețele de carte alcătuite temeinic, punând la îndemâna cititorului memorabile sinteze, şi se încheie cu eseul, recenzia sau alte texte lămuritoare în privința unor creații artistice şi contribuții ştiințifice, culturale etc. (este de reținut că, până acum, a publicat aproape 300 de studii şi articole). Adaug acestora cuvintele înainte ce deschid 11 cărți de beletristică, semnate de autori români contemporani.

Universul spiritualității, al literelor româneşti (şi nu numai) a prins, aş zice, făptură în volume ale lui Ilie Dan prin abordarea – sprijinită pe o atentă, minuțioasă şi nuanțată observație – a fenomenului literar al timpului şi a originalității operelor ce-au făcut obiectul atenției.

În capul unei impresionate înşiruiri de cărți aşez, cu îndreptățire, monografia „Anton Pann", publicată în 1989. Iar la capitolul cel mai consistent al aparițiilor editoriale „patronate" de Ilie Dan menționez, ca ocupând un loc distinct, edițiile I. I. Mironescu („Scrieri") şi Mihai Codreanu („Scrieri" – în două vol.), în acest din urmă caz, alături de numele lui Ilie Dan figurând cel al profesorului său, acad.Constantin Ciopraga, ceea ce – o spun fără umbră de reținere – reprezintă o recunoaştere a valorii colegului mai tânăr, aflat nu la prima experiență (şi reuşită) editorială de acest fel. Asemănător se poate gândi când avem în vedere ediția Sextil Puşcariu („Limba română" – vol.I), de data aceasta lângă numele lui Ilie Dan aflându-se cel al lui G. Istrate, profesorul lui din studenție. Sub semnătura aceluiaşi mare lingvist, în îngrijirea lui Dan este editat şi volumul „Cercetări şi studii". Un semn al prețuirii, al neuitării prin aducerea în actualitate a unei strălucite opere. Sub „aripa" unei asemenea idei – configurând aria întinsă şi profunzimea contribuțiilor valorizatoare ale unor critici şi istorici literari – a trudit punând la îndemâna celor interesați (mulți, întrucât şi cei despre care s-a scris aparțin Panteonului literaturii române) cărțile : „Studii despre Ion Creangă" (2 vol.) şi „Studii despre opera lui Sadoveanu".

Înşiruirea pe care o ofer în continuare nu poate fi luată drept ... inventar. Seriozitatea şi priceperea investite în alcătuirea respectivelor ediții spun că ne aflăm în fața unor cărți peste care nu se poate lăsa uitarea. Aşadar: George Topîrceanu („Balade vesele şi

Scanned with OKEN Scanner

triste"), Barbu Delavrancea („Apus de soare"), Calistrat Hogaş („Pe drumuri de munte"), Nicolae Gane („Comoara de pe Rarău"), Păstorel Teodoreanu (trei volume: „Pahare şi săgeţi", „Vin şi apă, „Versuri"), Octav Botez („Scrieri"), Dimitrie Caracostea („Expresivitatea limbii române"), D. D. Pătrăşcanu („Haz şi necaz").

Cărţile pe care le-am enumerat în rândurile de mai sus îl reprezintă, fiecare în parte, într-o măsură parţială pe istoricul şi criticul literar care a îngrijit şi prefaţat ediţiile. Doar toate la un loc alcătuiesc o imagine viguroasă, închegată integral, conturând nivelul de înzestrare intelectuală, gradul de stăpânire a „uneltelor" pe care le presupune o lucrare de aceste gen. Ceea ce aproape e la fel de bine ca şi în situaţia în care textul unei cărţi, în totalitatea lui, se aşează sub semnătura (pe copertă) a aceluiaşi autor. Mă gândesc aici, îndeosebi, la volumele „Nasc şi la Moldova oameni" şi „Retrospectivă şi perspectivă", în care lui Eminescu, Creangă, Nicolae Gane. Hogaş, Mihail Sadoveanu, Mihai Codreanu. George Topîrceanu, I. I. Mironescu, ca şi multor altor figuri ilustre din istoria, literatura şi cultura românească (fireşte, realităţi din spaţiul bucovinean se bucură de o privire atentă) li s-au consacrat analize ce nu pot fi omise de către cei care, scriind despre aceste personalităţi, vor să se respecte. Observaţii interesante, abordând o tematică diversă – de la opera unor scriitori români (Asachi, Ibrăileanu, Otilia Cazimir, Ionel Teodoreanu, Alexandru Philippide etc) şi străini (Dante, Shakespeare, Lev Nicolaevici Tostoi, Cervantes, Hugo, Balzac, Flaubert, Villon, Esenin etc), până la fenomene aproape diurne, de diverse feluri, ale lumii ştiinţifice şi culturale în care vieţuim - , relatări (câteva din ele, cu valenţe reportericeşti) privind localităţi, tradiţii, personalităţi şi îndeletniciri cu rădăcini bătrâne, unele fiind discret marcate de afectivitatea autorului, ne sunt oferite în paginile volumelor „Paşii memoriei", „Altfel de martori" şi „Popas printre oameni şi cărţi". În fine, „Sare şi piper (O posibilă antologie a epigramei româneşti)", ediţie îngrijită de Ilie Dan, tot el fiind şi coautor al cărţii „Mic dicţionar de literatură universală".

Toate, punând preţ pe exactitatea informaţiei, pe aportul de noutate, pe limpezimea ideii şi păzirea textului de mofturoase

Scanned with OKEN Scanner

preţiozităţi şi de alcătuiri stufoase, din care să nu poţi aduna un gând întreg, un sens dominant.

Bine primite, remarcate în termeni elogioşi de presa de specialitate şi cea culturală, numeroasele cărţi ce-i poartă semnătura, ca şi textele introductive de ţinută în cazul ediţiilor critice menţionate l-au făcut cunoscut în lumea scrisului nostru de azi, situându-l pe merit în rândul membrilor Uniunii Scriitorilor din România şi în cel al Societăţii Scriitorilor Bucovineni, în cuprinsul „Dicţionarului general al literaturii române" (vol.II. pag.571 – 572, apărut sub egida Academiei Române) şi al „Enciclopediei Bucovinei" (vol.I, pag.308 – 309) de Emil Satco. Reţin aici – părându-mi „rostită" de un condei ager, în deplină cunoaştere a înzestrărilor celui despre care scrie – o frază aparţinând lui Nicolae Busuioc (istoric literar şi om al cărţii), dintr-o apreciere mai largă pe care a preferat-o Editura ieşeană „Vasiliana`98" pentru coperta a II-a volumului „Retrospectivă şi perspectivă": „Scriitorul Ilie Dan rămâne un veşnic interesat de descifrarea cărţilor, un fin analist al literaturii de la noi şi de aiurea, un om de litere născut cu eleganţa intelectuală".

Un slujitor al învăţământului superior cu asemenea înzestrări de ordin ştiinţific şi, evident, pedagogic, cu asemenea disponibilităţi pentru aşezarea cu har a cunoştinţelor sale în scrieri temeinice avea să reprezinte şcoala filologică ieşeană – şi, implicit, românească, într-o faimoasă ţară europeană : Franţa. Plecarea la Universitatea din Aix-en-Provence se întâmpla în 1975. Ambiţiile lui Ilie Dan erau mari. Cum, la început, din varii motive, mari au fost şi dificultăţile. Dar pârteşteanul nu putea fi copleşit, îngenuncheat. În 17 martie 1976, rememorând, îmi scria : „Deoarece orarul studenţilor era demult fixat, am acceptat toate doleanţele studenţilor (am 21 de ore pe săptămână, deşi, oficial, sînt plătit pentru 5!). Câte dificultăţi în alcătuirea orarului, înscrierea studenţilor, alcătuirea textelor, organizarea bibliotecii etc etc. Dar trebuie să biruiesc!". Era la prima experienţă de acest fel. Nu-l puteau ajuta decât imaginaţia, perspicacitatea sa, dorinţa mistuitoare de a face ca, prin el, cât mai mulţi studenţi de acolo să descopere tainele limbii noastre, originalitatea culturii române.

Scanned with OKEN Scanner

„Încet-încet, cu diplomaţie şi prestigiu, am câştigat mai mulţi studenţi de la toate facultăţile (inclusiv matematică!!), care au devenit realmente interesaţi de România – mărturiseşte în aceeaşi epistolă. Am acum 160 de studenţi (a doua cifră dintre toate lectoratele româneşti din lume), dintre care unii vor veni în august (sau vara viitoare) în România, şi mai ales în judeţul Suceava.

Fireşte, «am tras» cu toată forţa, fără economie de «minte, inimă şi literatură» (chiar în aceste zile de grevă – f.multe aici! eu am ţinut cursuri, încât aş îndrăzni să cred că am un anume prestigiu în faţa studenţilor)".

Era de înţeles, audienţa în rândul tinerilor de acolo a filologului aflat la cumpăna a 40 de ani de viaţă (deci în puterea exprimării valorice) nu putea decât să crească. O atestă fraza pe care am extras-o dintr-o altă scrisoare, datată 11 septembrie 1977 : „Eu am deja 250 de studenţi în trei ani de studiu şi, din păcate, sînt tot singur!" În asemenea condiţii, osteneala zilnică era, de bună-seamă, foarte mare. Îmi imaginez, cu precădere, starea de febrilitate a întâlnirilor lui Ilie Dan cu studenţii săi, liniile de relief ale limbii, artei şi civilizaţiei poporului nostru, pe care omul de la catedră sau chiar din mijlocul auditorilor le contura pregnant, făcând conexiuni cu realităţi de aceeaşi natură din alte spaţii geografice ale latinităţii.

Într-un demers de acest fel, punctele de sprijin nu puteau fi decât valorile româneşti din veacurile trecute şi de azi. Profesorul ştia aceasta. Şi a procedat cum a crezut că e mai bine, mai folositor pentru proiecţia şi eficienţa gândului său. Argumentele ne stau la îndemână (cuprinse în scrisoarea din martie 1976): „Am organizat pe 15 ianuarie o foarte frumoasă seară literară Eminescu (s. a.), iar pe 26 februarie o expunere + expoziţie Brâncuşi (s. a.). Pentru aprilie, întâlnire cu muzica populară românească şi Gh.Zamfir (foarte cunoscut şi apreciat). Între timp am prezentat o comunicare ştiinţifică (...), traduc din franceză în română" (Se năştea atunci, în strai românesc, manuscrisul uneia din cele două cărţi cu autori francezi pe care, mai târziu, Ilie avea să le ofere tiparului de la noi). Impresionantă frecvenţa manifestărilor! Ulterior, aveam să aflu că acţiuni asemănătoare au pus în lumină valenţe ale operelor lui Blaga şi Bacovia, că acelaşi Ilie Dan a conferenţiat (folosindu-se de diapozitive) despre *Monumente istorice şi de artă din România* şi a

Scanned with OKEN Scanner

organizat o expoziție pe ideea „Cunoașteți România", „care a avut un succes enorm" („au scris despre ea trei ziare din Provence").

Alătur acestor inițiative de succes ale universitarului ieșean colocviul franco-român dedicat centenarului Independenței României, temele supuse atenției fiind din domeniile: istorie, literatură, lingvistică. Au fost prezenți, rostind alocuțiuni, zece specialiști de la universitățile din București și Iași, ca și reprezentanți ai Asociației „România", manifestarea fiind așezată sub auspiciile unei „reușite totale". „Eu însumi – s-a destăinuit într-o scrisoare – am prezentat o comunicare de istorie literară, care a fost apreciată, în discuții, ca « o adevărată comunicare științifică»". Judecând toate acestea, este de înțeles că ceea ce – cu ascuțimea minții și cu pasiune – a făcut Ilie Dan pentru „cartea de vizită" a României, captând nu numai curiozitatea studenților, ține – în bună măsură – și de rosturile ambasadei noastre în Franța. Termenii unei asemenea aprecieri nu mi se par exagerați, atâta vreme cât, iată, profesorul universitar Jean Claude Bouvier, prorectorul Universității din Aix-en-Provence, sosește în Iași, alături de cel care, cu amabilitate, l-a „provocat" participând chiar la o sesiunea științifică de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza". Firește, au urmat popasuri la unele din cele mai valoroase ctitorii voievodale din Bucovina, pe care Ilie, de când îl știu, le ... ține la inimă.

Numai Ilie Dan poate situa cu exactitate în „ecuația" complicată a vieții sale capitolul trăit (cu febrilitate), în perioada 1975 – 1978 , la Aix-en-Provence. Fiindcă, dincolo de cele precizate ori sugerate în rândurile precedente, au fost neastâmpărul cercetătorului, dorința de a cunoaște, la ele acasă, valori ale spațiului francez (îndeosebi cele din Paris), cultura și civilizația altor țări europene – Spania, Italia, Elveția etc - , parcurgerea a numeroase lucrări științifice, punerea pe hârtie a unor proiecte ce-l măcinau, întreținerea, prin texte avizate, a colaborărilor sale cu publicații și edituri din România ș.a.

Reproduc, de aceea – întâlnindu-mă cu sensul unui precedent fragment epistolar – aceste rânduri așezate pe hârtie în martie 1978 (deci, spre finele ședерii sale la Aix-en-Provence): „... punem inima întreagă și mintea întreagă pentru a ține fruntea sus. Sînt sigur că prezența mea va rămâne o frumoasă amintire aici.

Scanned with OKEN Scanner

Deja studenţii mă regretă şi au început să fie trişti aflând că la anul nu mai fac româna cu mine".

Moment de încheiere lucidă a socotelilor? Profesorul nu se grăbeşte: „E prea devreme pentru a face un bilanţ, dar, fiţi sigur, am făcut o treabă frumoasă şi românească".

Pentru a comensura cu adevărat, credibil pentru toată lumea, ceea ce a izbutit, în esenţă, să facă profesorul Ilie Dan în Franţa, reproduc următoarele rânduri din scrisoarea pe care Rectoratul Universităţii din Aix-en-Provence a trimis-o Rectoratului Universităţii „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi: „Expozeul precedent, totuşi succint, afirmă excepţionala activitate depusă de Domnul profesor Ilie Dan. În şedinţa din 28 iunie 1978, Consiliul Institutului de Limbi Romanice şi din America Latină a exprimat în unanimitate Domnului Dan recunoştinţa sa pentru strălucirea pe care a ştiut să o dea limbii şi culturii ţării sale...".

Excelent final al unei misiuni ştiinţifice şi didactice onorate cu priceperea, cu harul intelectualului doldora de carte într-un loc în care au putut fi aflate şi cunoscute (ori mai bine cunoscute) repere, valori perene care legitimează un popor.

Prin rândurile de până aici nu am putut realiza decât o grăbită şi sumară parcurgere – pe cât m-au ajutat informaţiile ce mi-au stat la îndemână – a ceea ce Ilie Dan a reuşit, cu râvnă, bogată imaginaţie şi talent, să aşeze sub semnul lucrului bine făcut, cărţi, acţiuni, manifestări, să creeze durabil în folosul limbii, al istoriei literaturii noastre. Şi spaţiul unor noi reuşite – avându-l ca autor – rămâne deschis. Nu-i, aceasta, o afirmaţie ce riscă să cadă în păcatul gratuităţii. E greu, ca urmare, de acceptat că acest bărbat, aflat într-o permanentă nelinişte, cu neasemuită poftă de lucru pe tărâmul literelor (în fiecare din ultimii ani i-au apărut câte două-trei cărţi) va cunoaşte în apropiatul septembrie vârsta septuagenară. Dar calendarul nu înşeală. Aşa să fie, numai mintea şi înzestrarea sa pentru creaţie ştiinţifică şi artistică să se menţină tinere, ca o livadă aflată pe rod. E singura ipostază în care „vrăjmaşul timp" (cum se spune într-un catren aparţinând lui Ilie Dan) e doar o formulă poetică, iar „Amurg învins" (titlul volumului de versuri tipărit în 2006) – o stare a permanenţei, în care se poate crede.

Scanned with OKEN Scanner

Lucian Vasiliu (Iaşi)

COLOCVIALUL RAFINAT

Bucovineanul, român-european, **Ilie DAN**, magistrul nostru de odinioară, constituie, pentru mine, discipolul, un reper în creşterea şi rătăcirea mea prin lume, lume animată în principal de gălăgioşi, ipocriţi, veleitari şi mai puţin de spirite hedonist-făptuitoare, dedate verbului întemeietor.

L-am cunoscut şi l-am îndrăgit, *ex-abrupto*, cu voluptatea ucenicului zăpăcit de câmpurile minate ale anilor '70 ai secolului trecut. Revenise din Franţa, de la Universitatea Aix-en-Provence. Matur, colocvial, rafinat-boem... Ne încânta prin erudiţie, transparenţă, suplețe.

Ne-a convocat, într-o după-amiază patriarhală, la terasa „Iaşul", cea legendară. Cei trei aleşi eram începători literaţi: regretatul Aurel Dumitraşcu (din Borca-Neamţ), Adrian Alui Gheorghe (şi el nemţean... hogaşian) şi subsemnatul (bârlădean-baaadean). Ne-a oferit, din buzunarul propriu, de generos universitar, câte o friptură, un pahar cu vin (Cotnari demi-sec), precum şi cafea... Un regal pentru noi, pauperii condeieri ai ţinuturilor moldave.

Într-un târziu benefic, înflăcărat, magistrul nostru a perorat, expresiv, uşor didactic, despre Franţa universală (de la Villon la Baudelaire), despre interbelici, despre universitarii de altădată, despre Nicolae Labiş şi George Mărgărit, despre monumente şi presă culturală, despre spiritul tutelar şi despre prietenia fertilă. În final, l-am descoperit şi ca poet, dublat de un veritabil actor, rostitor de versuri în registru clasic, muzical, ceremonios.

Obişnuiţi cu alte tipuri de universitari, noi, convivii, schimbam ocheade admirativ-ludice, ca beneficiari unici ai unei întâlniri memorabile, stimulatoare, fără etichetă...

Graseierea jucată, histrionismul de calitate, retrospectivele biobibliografice ne-au marcat indicibil... Parte dintre versurile rostite atunci aveam să le regăsesc în volumul „Curcubeu de suflet" (Botoşani, editura „Quadrat", 2007), însumare de poeme cu

Scanned with OKEN Scanner

dedicația drăgăstoasă... „Tot pentru Anca". Câteva „lirice" au fost publicate în „Dacia literară", revistă pe care magistrul nostru a cultivat-o cu entuziasm în seria ei nouă (din anul 1990).

De neuitat au fost şi momentele spirituale, moderate boem, de la Muzeul „Vasile Pogor" (cu Emil Iordache şi alți superiori convivi), în varianta „Terasa de sub nuc" sau „Club Junimea-Pogor").

Inepuizabilul travaliu se reflectă, în mod temeinic, într-un raft de cărți, de la istorie literară la lingvistică, de la poezie la ediții critice, de la recenzii la studii (de la junimiştii Ion Creangă, Eminescu sau Nicolae Gane, la interbelicii Teodoreni).

Admirabilă, pilduitoare existență cărturărească!

Scanned with OKEN Scanner

Veniamin Ciobanu (Iaşi)

INTERFERENȚE POLITICE VENETO-ROMÂNE ÎN ORIENTUL EUROPEAN (1789-1797)*

Deşi putere de rang secund în sistemul politic european al secolului al XVIII-lea, Veneţia nu a renunţat, totuşi, la o politică externă autonomă, „alla conservazione del domini coloniale e nepurre a certe veilletà imperiali”[1]. Această tendinţă a politicii externe a Veneţiei explică, de altfel, şi atenţia pe care cercurile conducătoare veneţiene au acordat-o evoluţiei problemei orientale, încă de la declanşarea acesteia, ca atare, în zorii secolului al XVIII-lea.

Dat fiind faptul că nu dispunea de forţe militare suficiente şi, deci, nici de un loc confortabil în sistemul politic european, Republica Veneţia a fost determinată să recurgă la singura resursă pe care o avea, şi anume diplomaţia[2]. Iar principalele obiective pe care trebuia să le realizeze diplomaţia sa, încă la începutul secolului, în problema orientală vizau consolidarea păcii cu Imperiul Otoman, cu care tocmai încheiase pacea de la Karlowitz, în luna ianuarie 1699, precum şi „mantenere in vita, per ogni evenienza, l’alleanza austriaca stabilita col trattato di Linz del 1684”[3], adică anul constituirii Ligii Sfinte.

În acelaşi timp cu apariţia problemei orientale, a apărut şi o altă necesitate, la fel de obiectivă şi de stringentă, pentru diplomaţia veneţiană. Aceasta deriva din profilarea unui alt pericol care putea avea consecinţe mult mai grave asupra intereselor orientale ale

---

* Versiunea în limba franceză a acestui studiu a fost publicată în “Revue Roumaine d’Histoire”, Tome XLII, 2003, Nr. 1-4, p. 145-158.

1 Domenico Caccamo, *I documenti diplomatici veneziani,* în *Le Fonti diplomatiche in età moderna e contemporanea.* Atti del Convegno internazionale, Lucca, 20-25 genaio 1989, Ministero per i Beni Culturali e Ambientali. Uficio Centrale per i Beni Archivistici, 1995, p. 273 (în continuare, Le *Fonti diplomatiche).*

2 Paola Carucci, *La documentazione degli Archivi di Stato per storia delle relazioni internazionale,* în “Le Fonti diplomatiche”, p.40-41.

3 Domenico Caccamo, *op.cit.*, p.269.

Scanned with OKEN Scanner

Republicii, decât cel pe care îl reprezentase, până la sfârşitul secolului al XVII-lea, Imperiul Otoman, adică implicarea Rusiei, *ca factor de primă importanţă*, în problema orientală. Din această perspectivă, Veneţia s-a văzut pusă în faţa unei dileme, deloc de neglijat. Dacă, pe de o parte, era de preferat o slăbire a presiunii turceşti, în bazinul Mării Mediterane, ca efect al războiului cu Rusia, declanşat în anul 1711, fără ca Republica să fi fost implicată în conflict, pe de alta, exista posibilitatea ca Rusia să se substituie Imperiului Otoman "in tuto il Levante"[1]. Ceea ce părea ca foarte posibil, de vreme ce Rusia beneficia de un avantaj cu care nu se putea lăuda nici o altă putere ce avea interese majore în Orientul European, şi anume comunitatea de religie cu majoritatea popoarelor din zonă, adică *religia ortodoxă*. Iată, aşadar, un argument, cu implicaţii deosebite, în timp şi în spaţiu, care a determinat Veneţia să decline oferta rusă, făcută în primăvara şi vara anului 1711, de a constitui «una lega offensiva e defensiva *in perpetuum* contro i Turchi»; şi aceasta, în pofida faptului că ţarul era dispus *"a garantire a Venezia la sovranità sulle popolazioni ortodosse che erano sottoposte al suo dominio, o che lo sarebbero state in seguito a vitoriose campagne"*(s. Ven. C.)[2].

Totuşi, reţinerea Veneţiei de a colabora cu Rusia, împotriva otomanilor, pe deplin justificată, de altfel, dacă se are în vedere raportul de forţe în Orientul European, aşa cum îl creaseră păcile de la Karlowitz, de la începutul lunii ianuarie 1699, şi obiectivele fixate de Veneţia în zonă care nu a pus-o la adăpost de un nou conflict militar cu Imperiul otoman. El a fost provocat, după cum se ştie, de cel din urmă. Sfârşitul victorios al războiului pe care l-a purtat cu Rusia, căreia i-a impus pacea de la Prut, din 22 iulie 1711, a creat cercurilor conducătoare otomane iluzia că Imperiul dispunea de resursele necesare, în scopul anulării consecinţelor păcilor de la Karlowitz, pe care i le-au impus Austria şi Veneţia, mai cu seamă, cele două membre fondatoare ale Ligii Sfinte. Ca urmare, la sfârşitul anului 1714 au atacat Veneţia, de la care urmăreau să recupereze Moreea, considerată ca primă etapă a unui vast program

[1] *Ibidem*, p.272.
[2] *Ibidem*.

Scanned with OKEN Scanner

de recucerire a teritoriilor europene, pierdute la Karlowitz. Înfrângerile suferite în anul 1715 au pus cercurile conducătoare veneţiene în faţa necesităţii de a căuta, ele, de acea dată, şi a găsi, cu orice preţ, aliaţi, neezitând să facă tentativa de a reconstitui fosta Ligă Sfântă. Atunci, Rusia a fost, însă, cea care a declinat cererea Veneţiei de a colabora împotriva otomanilor, preferând neutralitatea, atitudine justificată, de altfel, de angajarea acesteia în Marele Război Nordic, pe care îl purta, încă de la începutul anului 1700, cu Suedia. În disperare de cauză, Veneţia s-a adresat Poloniei, căreia, pentru a o convinge, i-a oferit angajamentul său ca, la încheierea păcii, să-i susţină realizarea vechiului său program de politică în zona Dunării de Jos, şi anume scoaterea Principatelor Române din sistemul politic otoman şi includerea lor în sistemul politic-instituţional al Republicii Nobiliare Polone. Polonia nu dispunea, totuşi, de forţele necesare susţinerii unui astfel de program. Cea care îşi putea permite revigorarea politicii sale, în zona Dunării de Jos, şi încă în parametrii creaţi de declanşarea problemei orientale, ca problemă a sistemului politic european, era, însă Austria.

Păcile de la Utrecht (1713) şi Rastatt (1714), care puseseră capăt Războiului pentru succesiunea la tronul Spaniei, în care fusese profund implicată, îi deschiseseră noi perspective în problema orientală. În primul rând, pentru că sistemul creat de acele păci a oferit Austriei calitatea unei puteri *"mit weit entferten Schwerpunkt im Südosten Europas"*(s. Ven. C.)[1]. Între altele, şi datorită faptului că prima din cele două păci îi recunoscuse, şi din punctul de vedere al lui *jus publicum europaeum*, anexarea Transilvaniei, o provincie nord-dunăreană ce aparţinuse, până la păcile de la Karlowitz, *de jure*, sistemului politic otoman. De aceea, s-a grăbit să profite de noul conflict militar, izbucnit în Orientul European, în scopul deplasării graniţelor Imperiului, până la gurile Dunării, cel puţin, intrând, în anul 1716, în război, alături de Veneţia. Şi, într-adevăr, din motive bine cunoscute, principala beneficiară a celei dintâi mari crize orientale, din secolul al XVIII-

[1] Frantz Wagner, *Europa im Zeitalter des Absolutismus 1648-1789*, Verlag F. Bruckmann, f.a., f.l., p.161.

Scanned with OKEN Scanner

lea, a fost Austria care şi-a asigurat o poziţie preponderentă în problema orientală, pe care a menţinut-o până la pacea de la Belgrad, din anul 1739. Deoarece, după cum se ştie, pacea de la Passarowitz, din 21 iulie 1718, i-a adus Banatul, nordul Serbiei, cu Belgradul, Bosnia de nord şi Oltenia - zonă apuseană a Ţării Româneşti. În schimb, Veneţia a fost nevoită să cedeze turcilor Morea, păstrând insula Corfu, câteva puncte pe litoralul Dalmaţiei şi o reducere a taxelor vamale, în cuprinsul Imperiului Otoman, de la 5, la 3%[1].

Am insistat asupra acestui episod din evoluţia problemei orientale, deoarece el poate oferi perspectiva înţelegerii "mecanismului" intersectării intereselor orientale ale Veneţiei, cu locul pe care îl deţineau Principatele Române în sistemul politic otoman, intersectare care s-a produs, în mod vădit, la cealaltă extremitate a secolului al XVIII-lea şi în împrejurări deosebit de dramatice pentru existenţa Veneţiei, ca stat, pe harta politică a Europei.

Este locul să se precizeze, însă, că împrejurările în care s-au manifestat acele interferenţe, determinate, exclusiv, de interesele sale în zonă, nu au fost mai puţin dramatice nici pentru Principatele Române. În *spiritul şi litera lui jus publicum europaeum*, ele erau lipsite de independenţă, iar statutul lor de autonomie internă era grav alterat, în *practica politică* a relaţiilor internaţionale. De aceea, şi în perioada cronologică abordată, ele s-au aflat în starea de *obiect* al acelor relaţii, şi nu de *subiect*. prin urmare, dacă, în cazul în discuţie, Veneţia făcea eforturi, vizând menţinerea sa în calitate de parte componentă a sistemului politic european, cercurile conducătoare autohtone ale Principatelor Române urmăreau să le dobândească calitatea de *subiect* al relaţiilor internaţionale. În acest scop, au încercat să profite de interesul manifestat de puterile europene, antrenate în competiţia pentru "rezolvarea" problemei orientale, faţă de poziţia lor geostrategică şi de cea politică, în sistemul politic otoman, pentru a desfăşura diverse acţiuni politice şi diplomatice *oficioase*, fie din proprie iniţiativă, fie sub impulsul

[1] Pentru o sumară trecere în revistă a acelor evenimente, vezi Veniamin Ciobanu, *Les Principautés Roumaines et la politique européenne (1699-1815)*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1984, p.36 şi urm.

Scanned with OKEN Scanner

puterilor interesate să obțină, pe această cale, o poziție cât mai favorabilă, în Orientul European. Intensitatea şi formele de concretizare ale acelor acțiuni au variat, însă, în funcție de evoluția raportului de forțe în Europa Est-Centrală. Rezultatul cel mai palpabil a fost că, pe această cale, Principatele Române au fost percepute de *"conştiința politică europeană ca etnie distinctă şi organizare de stat individuală"*, firește, în cadrul sistemului politic otoman (s. Ven. C.)[1]. În ceea ce priveşte celălalt sistem politic, cel european, ele nu puteau fi raportate la acesta, altfel decât din perspectiva tarelor care le afectau sistemul politic-instituțional intern, dar şi a limitelor, deosebit de dure, impuse şi observate, cu strictețe, de puterea suzerană, în care se puteau manifesta, în planul relațiilor internaționale. Atenția Europei a fost reținută, însă, cu precădere, de o caracteristică deosebită a statutului Principatelor Române, imprimată, odată cu declanşarea problemei orientale. Anume, *regimul fanariot*, introdus de Poarta Otomană, la începutul secolului al XVIII-lea, ca formă de exercitare a suzeranității sale, în *practica politică*, menită să împiedice sustragerea lor, *indiferent de mijloace şi manieră de concretizare, sistemului politic otoman.* Acel regim a fost exercitat prin intermediul unor familii nobile, stabilite în Fanar - de unde şi denumirea de fanarioți - numiți în calitate de voievozi, în fruntea acestora, al căror profil moral a contribuit, în mod decisiv, la degradarea treptată a statutului atât în sistemul politic otoman, cât şi în cel european, în egală măsură[2].

Această realitate, *de fapt şi de drept*, a trebuit, deci, în *mod obiectiv*, să fie luată în considerare şi de cercurile conducătoare venețiene, în elaborarea strategiei lor de salvgardare a intereselor orientale ale Republicii Veneția. Iar interesul manifestat de acestea față de tentativele, aparținând, cu precădere, Rusiei, de a le scoate din sistemul politic otoman, pentru a le ataşa, într-o formă sau alta, Imperiului său, se poate explica, aşadar, *mutatis mutandis*, şi prin interferențele dintre statutul juridic al Principatelor Române şi amintitele interese orientale ale Veneției.

---

[1] Leonid Boicu, *Principatele Române în raporturile politice internaționale. Secolul al XVIII- lea*, Editura Junimea, Iaşi, 1986, p.116.

[2] Pentru detalii, vezi *Statutul juridic al Principatelor Române în viziune europeană (sec. al XVIII-lea)*, Editura Universității "Al. I. Cuza", Iaşi, 199, *passim*.

Scanned with OKEN Scanner

Războiul încheiat cu pacea de la Passarowitz a fost ultimul conflict militar, în care a fost angajată Veneţia. După acea dată, ea a adoptat o politică de strictă neutralitate, singura conformă, de altfel cu poziţia sa deosebit de precară, în sistemul politic european. Totodată, era singura formulă ce îi putea înlesni utilizarea celei mai eficace arme pe care o mai avea la dispoziţie - anume diplomaţia - în scopul promovării intereselor sale orientale. Şi utilizarea acesteia a devenit, însă, din ce în ce mai anevoioasă, mai ales după declanşarea revoluţiei franceze, în anul 1789, urmată de bine cunoscuta suită de evenimente politice şi militare, în al căror vârtej a fost prinsă şi Veneţia şi care au evidenţiat, în toată amploarea sa, gradul de slăbiciune în care se afla acel organism statal. Ca urmare, ea a devenit, de fapt, "la victime de sa faiblesse, victime de la situation qui en faisait l'appoint necessaire aux covoitises des fortes" (s. Ven. C.)[1].

După cum se ştie, cercurile conducătoare veneţiene nu şi-au putut reţine resentimentele faţă de ideologia revoluţiei franceze, pe care le-au manifestat, zgomotos, în orice împrejurare. În schimb, nu şi-au ascuns ataşamentul faţă de una din cele mai active adversare ale noilor autorităţi republicane, instalate la Paris, anume Austria. Acel ataşament nu era, totuşi, câtuşi de puţin conjunctural, ci dura încă de la sfârşitul secolului al XVII-lea, în pofida numeroaselor contradicţii de interese, manifestate, îndeosebi, în Italia de Nord. Explicaţia constă în speranţele pe care şi le puneau conducătorii Republicii Veneţia, în cooperarea austriecilor la eforturile lor de a menţine Republica în postura de a-şi putea apăra interesele orientale, şi nu numai. Cu toate acestea, şi-a respectat statutul de neutralitate şi nu i s-a alăturat în războiul pe care aceasta l-a declarat Imperiului Otoman. în luna februarie 1788, ca aliată a Rusiei. În schimb, Veneţia a urmărit, cu o deosebită atenţie, evenimentele declanşate de noua criză orientală, atenţie justificată de necesitatea de a descifra, la timp, direcţia de evoluţie şi implicaţiile pe care le puteau antrena pentru interesele sale în Mediterana Orientală. Cu atât mai mult, cu cât, la orizontul acestora se profila o ameninţare, poate la fel de gravă, ca şi cea reprezentată

[1] J. E. Driault, *Napoleon en Italie*, Paris, 1906, p. 19.

Scanned with OKEN Scanner

de revoluția franceză, anume pretenția Rusiei de a controla, în exclusivitate, acea zonă. Pericolul apărea cu atât mai real, cu cât Rusia acumulase un potențial militar şi o autoritate în sistemul politic european deosebite, pe care le putea fructifica, într-o manieră şi cu rezultate uşor de întrevăzut, pentru configurația politică a Orientului European, unde nici interesele Veneției nu ar mai fi avut loc. De aceea, reprezentanții săi diplomatici, acreditați la Viena, Istanbul şi Petersburg, au avut şi importanta misiune de a sesiza şi raporta Senatului tot ce putea prezenta importanță, din perspectiva amintită.

Drumul Rusiei către Marea Mediterană trecea, însă, în mod inevitabil, pe la gurile Dunării, unde se aflau şi cele două Principate Române - Moldova şi Țara Românească. Aşa se poate explica, deci, şi atenția acordată de amintiții diplomați tentativelor de scoatere a acestora din sistemul politic otoman. Deoarece, în cazul în care ar fi reuşit, ar fi rupt una din barierele, deloc de neglijat, dincolo de care se aflau, de asemenea, *mutatis mutandis*, şi repetat amintitele interese orientale ale Veneției.

Un astfel de pericol a şi fost sesizat, de altfel, chiar şi de bailul Veneției, la Viena, Daniele (Andrea) Dolfin. La data când îl semnala, adică la 22 mai 1790, el insista asupra posibilității că austriecii ar fi reuşit să pună stăpânire pe cetățile turceşti de la Dunăre - Vidin şi Giurgiu - iar ruşii, pe cele situate în zona gurilor fluviului, adică Brăila şi Ismail. Evaluând consecințele unei eventuale reuşite a planului urmărit de aliați, diplomatul venețian ajungea la concluzia că *"se i Turchi perdono le dette quatro fortezze, non potranno più far argine a un total irrozione ostile nella Bulgaria, e il loro nemicisignoreggierano liberamente tutto il corpo del Danubio sino al Mar Nero"* (s. Ven. C.)[1]. În acelaşi timp, din celălalt "post de observație", adică din Istanbul, bailul Nicoló Forcarini făcea eforturi susținute, pentru a surprinde şi a furniza Senatului orice informație, chiar şi pe cele mai puțin revelatoare, la o primă vedere, dar care i-ar fi asigurat posibilitatea de a declanşa alarma, atunci când ar fi fost necesar. Dacă probabilitatea izbucnirii

[1] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente pprivitoare la istoria Românilor,* Vol. IX, 2e partie, *1751-1796,* Bucureşti, 1899, p. 181 (în continuare, Hurmuzaki, *Documente,* IX_2).

Scanned with OKEN Scanner

unui conflict militar între Austria şi Prusia, ca efect al rivalităţii lor notorii, pentru preponderenţă în spaţiul germanic, grefată pe criza orientală, putea reţine, într-o oarecare măsură, atenţia cercurilor conducătoare de la Veneţia[1] , în schimb, acestea trebuiau să intre în alertă, din cauza unor intenţii vădite, vizând deteriorarea raporturilor Veneţiei cu Imperiul Otoman, cu urmări, asupra celei dintâi, înainte de toate, asupra cărora nu trebuie să mai insist. În context, este vorba de insinuările, strecurate, la începutul anului 1790, în paginile unei gazete din Hamburg, potrivit cărora, în cazul în care războiul dintre Rusia şi Austria, pe de o parte, şi Imperiul Otoman, pe de alta, s-ar fi prelungit, Veneţia intenţiona să se alăture celor dintâi. Reacţia oficialităţilor otomane a fost promptă, reis efendi, Birri (Seyyid-Abdullah) efendi cerând explicaţii lui Ralli, dragomanul Misiunii diplomatice a Veneţiei. Acesta s-a grăbit să dezmintă, categoric, invocând, ca prim şi incontestabil argument, faptul, bine cunoscut şi otomanilor, că Senatul demonstrase, şi încă în faţa întregii Europe, *"la di Lui costante, ed inalterabile amicizia per questo Impero, dichiarando una perfetta Neutralitá"*(s. Ven. C.)[2] . Mai mult decât atât, dragomanul nu a omis să-i reamintească înaltului demnitar otoman că, pe toată durata, de până atunci, a războiului, *"le Forze Marittime della Reopublica erano state cosi utilimente impegnate all'interesse dei Suddeti ottomani"* (s. Ven. C.)[3]. Se pare, însă, că asigurările date nu au fost în măsură să risipească bănuielile lui reis efendi şi, pentru a nu mai exista nici un dubiu, în ceea ce priveşte intenţiile Veneţiei, a solicitat bailului un memoriu, în care să formuleze, expres, asigurările date de dragoman. Semnificaţia cererii acestuia nu i-a scăpat lui Nicoló Foscarini, probabil, în sensul că, în cazul în care i-ar fi dat curs, atunci starea de neutralitate a Veneţiei ar fi fost evident afectată, deoarece s-ar fi declarat, *în mod implicit*, cel puţin, ca favorabilă unuia dintre beligeranţi, în cazul în discuţie, Imperiului Otoman, de vreme ce neutralitatea, odată adoptată, îi viza, în egală măsură, pe toţi beligeranţii. De aceea, a declinat în

[1] Archivio di Stato di Venezia (în continuare, AS VE), *Senato, Dispacci Costantinopoli*, Filza 233, nr.121, f.75, raportul lui Nicoló Foscarini, din 8 iunie 1790.
[2] *Loc.cit.*, f.100-100 v.
[3] *Loc.cit.*, f.100 v.

Scanned with OKEN Scanner

mod diplomatic cererea lui reis-efendi[1]. Demersul acestuia era, totuşi, justificat de intenţia Rusiei de a eluda statutul de neutralitate al Veneţiei. Potrivit unor informaţii, ajunse la cunoştinţa turcilor, în primăvara anului 1791 Rusia ar fi încercat să achiziţioneze vase comerciale, în portul Trieste. A fost nevoie, din nou, de toată puterea de convingere a dragomanului Ralli şi a bailului Nicoló Foscarini, pentru a-l convinge pe acelaşi reis efendi că nu era vorba decât de un zvon răuvoitor[2]. În ceea ce o priveşte, Rusia înţelegea să recurgă la orice mijloc care îi putea fi util promovării intereselor sale, în Orientul European. Între cele pe care le-a folosit, cu maximum de eficacitate, s-a numărat tocmai *comunitatea de religie ortodoxă* şi cu locuitorii ce populau insulele mediteraneene, aflate sub jurisdicţia Veneţiei; adică, "arma" de care s-au temut, cel mai mult, cei ce conduceau Republica, la începutul secolului al XVIII-lea, motiv pentru care, aşa cum am menţionat, au refuzat atunci ofertele Rusiei de alianţă antiotomană. Cum procedeul risca să producă o gravă ameninţare la adresa securităţii Imperiului Otoman, în zonă, autorităţile centrale otomane s-au grăbit să le avertizeze pe cele veneţiene asupra pericolului, manifestându-şi, totodată, nemulţumirea faţă de lipsa de supraveghere a zonei, de către acestea. Răspunsul pe care l-a dat Ferigo Foscari, marelui capudan al flotei otomane, Küciük Husein paşa, cel care îl abordase în această problemă, şi pe care diplomatul veneţian l-a raportat Senatului, la 10 iunie 1795, ilustrează, pe de o parte, gradul avansat al deteriorării poziţiilor Veneţiei, în Mediterana Orientală, iar pe de alta, dacă mai era nevoie, puterea de persuasiune a propagandei desfăşurată de Rusia, şi în această zonă. Căci, relata bailul, la reproşurile înaltului demnitar otoman, care îi evidenţiase necesitatea urgentă ca autorităţile veneţiene să pună *"qualque freno alla tropo aperta parzialità che dimostrano in generale li Sudditi Veneti de Levante verso li Russi"* (s. Ven. C.)[3], *"ho creduto*

[1] *Loc.cit.*

[2] Cf., raportul lui Nicoló Foscarini, către Senat, datat Pera, 11 aprilie 1791, în *loc.cit.*, nr.175, f.407-407 v.

[3] *"cosa già* - ţinuse să precizeze capudan paşa - *notoria allo stesso Sultano che gliere fece più volta parole, dimostradone sorpresa e dispiacere"*, atrăgându-i, totodată, atenţia, *"che questo grave argomento potrebbe una volta, o l'altra apportare delle incomode conseguenze"* (s. Ven. C.) (cf., *loc.cit.*, Filza 241, f.2v).

Scanned with OKEN Scanner

rispondere che l'uniformità di religione la quale ha tanta influenza nelle degli Uomini ed la liberalità dell'Imperatrice (ţarina Ecaterina a II-a - n. Ven. C.*) nel premiare Chi le serve, avranno forse sedotte anche alcuni Sudditi Veneti"* (s. Ven. C.)[1].

Firește, chiar şi în această evidentă stare de slăbiciune, Veneţia trebuia să fie menţinută în statutul de neutralitate, iar Poarta Otomană a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a o convinge de atenţia de care se bucura în cercurile sale conducătoare, sultanul însuşi dorind ca relaţiile de prietenie dintre cele două state să fie consolidate[2]. Motivaţia acelei atitudini era, însă, preponderent economică, deoarece, aşa cum observa şi Ignatius Mouradgea d'Ohsson, atunci prim secretar, interpret şi consilier al Legaţiei Suediei la Istanbul, *"ses relations avec Venise sont purement mercantiles"* (s. Ven. C.)[3].

Acestea reprezentau, de altfel, şi unul din obiectivele majore ale Veneţiei, în Orientul European, a căror promovare părea, şi nu fără temei, ameninţată de eforturile Rusiei de a-şi impune controlul şi asupra Mării Mediterane. Aşa cum am menţionat, drumul către Strâmtori - porţile pentru pătrunderea în mult râvnita mare - trecea pe la gurile Dunării, al căror control trebuia asigurat, în primul rând. Iată pentru ce Rusia a făcut tot ce i-a stat în putinţă, pentru a fixa frontiera sa cu posesiunile europene ale Imperiului Otoman, cel puţin pe fluviul Nistru. Acelui obiectiv i se alătura un altul, anume anexarea puternicii cetăţi otomane, Oceakov şi a hinterlandului său, a căror poziţie geostrategică corespundea, de asemenea, din toate punctele de vedere, din perspectiva amintită. De aceea, a refuzat, după cum se ştie, cu îndârjire, să accepte ca principiu fundamental al tratativelor de pace cu Poarta Otomană, cel al restabilirii *statu-quo-ului strict ante bellum*, principiu stabilit, prin Convenţia austro-prusiană, încheiată la Reichenbach, la 27 iulie 1790, şi care

[1] *Loc.cit.*, f.2v-3.

[2] Între altele, incluzând Veneţia printre statele unde urma să fie înfiinţate reprezentanţe diplomatice permanente otomane (*loc.cit.*, Filza 240, f.450; vezi şi f.292-292v şi Filza 243, f.32).

[3] Sveriges Riksarkiv, Fond *Turcica,* Vol. 81, Per Olof von Asps depescher 1794; raportul său, datat 1 februarie 1794; documentele din acest fond nu sunt paginate; ca şi în cazul documentelor extrase din arhivele veneţiene, am respectat ortografia şi punctuaţia originale.

Scanned with OKEN Scanner

guvernase, de altfel, tratativele de pace austro-turce, încheiate la Şiştov, la 4 august 1791. În viziune venețiană, dobândirea de către Rusia a poziției urmărite avea să creeze, în mod sigur, posibilitatea ca *"almeno tuti i Navigatori dell'Isole Turche nel Levante cercherebbero di munirsene a loro magire sicureza, e per la certezza d'ottenere una forte protezione dalla Russia per il loro risorcimento in caso d'incontro piràtico"* (s. Ven. C.)[1]. Ceea ce, preciza ambasadorul venețian de la Petersburg, *"per sue consequenze sarrebe di molto peso ai Turchi, e un vantagio di grande importanza per la Russia"* (s. Ven. C.)[2]. Mai mult decât atât, cum observase şi bailul Nicoló Foscarini, în tratatul de pace de la Iaşi, Rusia inclusese şi un articol *"che garantisce alla Russia verso i Cantoni di Barbaria la tranquilità di lei comercio"* (s. Ven. C.)[3]. Situația creată în Orientul European, în urma păcii de la Iaşi, din 9 ianuarie 1792, a fost sintetizată, între alții, şi de bailul de la Viena, Daniele (Andrea) Dolfin, care sublinia, mai ales, că *"le sponde sttentrionali de Mar Nero passano per conseguenze in dominio di Russi, che constanti ed insistente ne'loro principj di allargarsi in quelle importanti situazioni, vano gradamente effetuando il loro vasto disegno"*(s. Ven. C.)[4].

Or, după cum erau prea bine informați şi diplomații venețieni, acel *"vasto disegno"* al Rusiei viza, în primul rând, dezmembrarea Imperiului Otoman. Şi nu greşea dacă, aşa cum lăsa să se înțeleagă acelaşi Daniele (Andrea) Dolfin, pacea de la Iaşi constituia un serios avans dobândit de Rusia, în acea perspectivă[5]. O perspectivă care nu putea lăsa, din motive asupra cărora nu mai insistăm, indiferente cercurile conducătoare venețiene, deoarece menținerea Imperiului Otoman, ca o contrapondere a Rusiei, în primul rând, în Orientul European constituia o altă prioritate a acestora. Forțele de

[1] Hurmuzaki, *Documente,* IX_2, p. 258; raportul lui Zampiero Grimani, către Senat, datat Petersburg, 27 decembrie 1791.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem,* p.196; raportul lui Nicoló Foscarini, datat Pera, 8 februarie 17692, st.n.; este vorba de articolul VII (Duimitrie A.Sturdza şi C.Colescu-Vartic, *Acte ¿i documente relative la istoria renascerii României*, Volumul I, *1391-1841*, Bucureşti, 1900, p.223).
[4] Hurmuzaki, *Documente*, IX_2, p.192-193: raportul său, din Viena, 21 ianuarie st.n. 1792.
[5] *Ibidem*, p.193.

Scanned with OKEN Scanner

care dispuneau erau, însă, mult prea precare, pentru a le permite să intervină, activ, în scopul amintit. De aceea, aşa cum avansam la începutul acestor rânduri, diplomaţia trebuia să suplinească, pe cât posibil, amintita precaritate, prin descifrarea şi sesizarea indiciilor care puteau conduce la acel deznodământ. Iar între cele mai evidente, surprinse şi de diplomaţii veneţieni, se numărau tocmai tentativele Rusiei de a scoate Principatele Române din sistemul politic otoman, operaţiune considerată, după cum se ştie, de cercurile conducătoare de la Petersburg, ca cel mai eficace mijloc de a izola Imperiul Otoman de Europa şi a-l putea, astfel, mai lesne domina şi a-i pregăti dezmembrarea finală. Iată pentru ce amintitele cercuri au fost alarmate de posibilitatea de a pierde controlul asupra Dunării de Jos, pe care îl considerau ca şi instaurat, în urma victoriilor repurtate de armatele ţarinei, împotriva celor ale sultanului. Alarma a fost declanşată de prevederile Convenţiei pe care aliatul său, împăratul Leopold al II-lea, o semnase la Reichenbach. Datorită principiului *statu-quo*-ului strict, fixat de acea Convenţie, pe baza căruia urma să se încheie pacea austro-turcă, armatele austriece urmau să evacueze Ţara Românească şi să o predea autorităţilor militare otomane. Altfel spus, să faciliteze Porţii Otomane reinstaurarea controlului la nord de Dunăre şi, deci, să contracareze planurile politicii orientale a Rusiei. Ceea ce aceasta nu înţelegea să conceapă, motiv pentru care feldmareşalul prinţ Grigori Alekseevici Potemkin *"ha fatto in nome della Czarina un passo resoluto e degno delle magior osservazione"*, cum aprecia bailul de la Viena, în raportul său către Senat, din 2 octombrie 1790 (s. Ven. C.)[1]. Anume, a protestat energic, împotriva amintitei intenţii, deoarece, *"era intenzione della Czarina impedire il possesso a Turchi e di farli anzi occupare delle proprie Truppe"* (s. Ven. C.)[2]. Iar ca argument, a invocat, pe de o parte, dreptul pe care îl avea Rusia asupra Ţării Româneşti, decurgând din participarea ei la cucerirea acesteia, de la Turcia. Ca urmare *"il Rè Apostolico* (Leopold al II-lea - n. Ven. C.) *non poteva accordare col trattato di Reichenbach de restituire la Valacchia senza ottenire il consenso*

[1] *Ibidem*, p.183.
[2] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

della Corte di Pietroburgo, essendp essa conquista delle armi allate e non degli Austriaci soli"(s. Ven. C.)[1]. Mai mult chiar, susţinea Potemkin, Austria era cu atât mai puţin îndreptăţită să accepte unilateral restituirea Ţării Româneşti, cu cît *"non esssendo pertanto la Czarina stato compressa in nessun conto nellee Dichiarazioni di Reichenbach, e non avendo spegato alcuna accessione alle medessime, intende far valere i suoi drtitti sulla Valachia, tanto più si passase in mano de Turchi, nel tempo che sussiste ancora la guerra coi Russi"*(s. Ven. C.)[2].

Pusă în faţa faptului împlinit, Rusia a încercat să impună o altă variantă a realizării politicii sale în problema orientală, şi anume celebrul "plan dacic", elaborat la Curtea ţarinei. Potrivit acestuia, Moldova şi Ţara Românească urmau a fi scoase din sistemul politic otoman, pentru a fi reunite în graniţele unui stat care să servească drept *"barière à ses voisins, afin d'écarter d'eux tout sujet de discussion et de querelles, qui ne naissent que trop souvent d'un voisinage immediat"* (s. Ven. C.)[3]. Proiectul a rămas, însă, după cum se ştie, doar în această fază, datorită opoziţiei factorilor problemei orientale, adică a puterilor europene, cu interese majore în Orientul European. Deaorece, era limpede că Rusia pregătea, astfel, anexarea lor, într-un viitor care avea să fie definit de evoluţia problemei orientale. O "metamorfoză" pregătită, între altele, de valorificarea aceluiaşi avantaj al comunităţii de religie cu locuitorii presupusului viitor "stat independent" român, care, tocmai în această perspectivă, trebuia să fie *"gouverné par un prince de religion dominant du pays", adică de religie ortodoxă,* care era bineînţeles, şi religia de stat a Rusiei (s. Ven. C.)[4]

---

[1] *Ibidem.*

[2] *Ibidem*, p.184.

[3] *Ibidem*, p.176; proiectul este foarte bine cunoscut, fiind discutat în numeroase abordări a politicii orientale a Rusiei; între acestea, se numără şi cea a lui Edgar Hösch, *Das sogenannte "griechische Projekt" Katharinas II. Ideologie und Wirklichkeit der russischen Orientpolitik in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts,* în vol. *Südosteuropa unter dem Halbmond. Untersuchungen über Geschichte und Kultur der südosteuropäichen Völker der Türkenzeit*, München, 1975, p.113-123, precum şi cea a lui Leonid Boicu, *Considération portant sur la reconstitution de la Dacie dans les projets européens du XVIII siècle*, în "Revue Roumaine d'Histoire", 1981, nr.4, p.695-703.

[4] *Hurmuzaki*, Doicumente, IX_2, p.176.

Scanned with OKEN Scanner

Cum statutul Principatelor Române se afla, totuşi, încă sub semnul incertitudinii, diplomaţia veneţiană a continuat să-i acorde aceeaşi atenţie constantă, semnalând evoluţii legate de această problemă. Într-o astfel de categorie se încadrau eforturile Rusiei de a include, în preliminariile păcii de la Iaşi, un articol care să-i asigure baza "legală" a interpunerii sale între Principate şi puterea suzerană, adică Imperiul Otoman. Sub pretextul acordării *"la de lui protezione ai Greci di Vallachia e di Moldavia"*, adică locuitorilor de religie ortodoxă, Rusia urmărea, în realitate, obiectivul amintit care nu le-ar fi asigurat evoluţia către dobîndirea independenţei (s. Ven. C.)[1]. Importanţa pe care o acorda Rusia religiei ortodoxe, ca mijloc eficace de realizare a acelor planuri, a fost evidenţiată, în acel context, şi de tentativa de a impune pe scaunul metropolitan din Iaşi un mitropolit rus, a cărui misiune, fireşte, nemărturisită, oficial, era de a asigura consolidarea poziţiei Rusiei, în timpul în care, din cauza retragerii armatelor sale, ca efect al încheierii păcii de la Iaşi, ea nu mai putea exercita, nemijlocit, controlul asupra Principatelor Române. Tentativa a fost dejucată de Poarta Otomană, cu ajutorul domnului de atunci al Moldovei, Alexandru Moruzi. Totuşi, autorităţile otomane au fost nevoite să nu dea amploare incidentului. Căci, aşa cum constata şi Nicoló Foscarini, bailul de la Istanbul, Poarta nu dorea să ofere Rusiei *„argomenti di disgusto"* care ar fi putut produce *„il quell'Imperatrice* (Ecaterina a II-a – n. Ven. C.) *dell'amarezza e delle pretensioni di Publico risorcimento"*(s. Ven. C.)[2].

Rusia nu s-a mulţumit, însă, cu maniera otomană a soluţionării incidentului, adică prin dezavuarea celui pe care îl prezenta drept principal vinovat, anume patriarhul ortodox de Constantinopol, ci a reuşit să forţeze depunerea domnului Moldovei, Alexandru Moruzi. „Sogetto di qualità", cum îl caracteriza bailul Nicolo Foscarini[3], el se remarcase ca dragoman al delegaţiei otomane la tratativele de

[1] *Ibidem*, p.247.

[2] *Ibidem*, p.271; pentru detalii, în legătură cu acel „incident" şi pentru semnificaţia lui, din punctul de vedere al statutului Principatelor Române, vezi Valeriu Veliman, *Date noi cu privire la circumstanţele alegerii mitropolitului Moldovei (1792) şi statutul juridico-politic al Principatelor Române,* în "Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie "*A.*D.Xenopol", Tom XXIII, 1986, Iaşi, p.603 şi urm.

[3] AS VE, *Senato. Dispacci Costantinopoli*, Filza 233, nr.203, f.563.

Scanned with OKEN Scanner

pace de la Şiştov, cu austriecii, prin serviciile deosebite pe care le făcuse intereselor otomane. Tocmai din acest motiv, cum explica Daniele (Andrea) Dolfin, bailul de la Viena, şi-a atras animozitatea declarată a Rusiei care s-a opus, cu vehemenţă, intenţiei Porţii Otomane de a-l recompensa, pentru serviciile amintite, cu domnia Moldovei. Deoarece, vedea în el o piedică serioasă în calea proiectelor sale, vizând modificarea statutului Principatelor Române. Tocmai de aceea, delegaţii ruşi la Congresul de pace de la Iaşi au recurs la toate mijloacele de care dispuneau, inclusiv la interpretarea tendenţioasă, aşa cum sesizase şi Daniele (Andrea) Dolfin, a *spiritului* tratatelor anterioare dintre Rusia şi Imperiul Otoman. În context, ei pretindeau că amintitele acte obligau Poarta *"di non creare e di non depore alcun Ospodar della Moldavia, e della Vallachia senza una preventiva communicazione ala Ciarina"*(s. Ven. C.)[1], ceea ce, firește, era un fals. În schimb, se subînțelegea, desigur, sub pretextul respectării invocatului *spirit*, al invocatelor tratate, delegaţii ruşi au solicitat acordarea domniei Moldovei unuia dintre vechii partizani ai Rusiei, Alexandru Mavrocordat, care, tocmai din acest motiv, fusese nevoit să se refugieze în Rusia, pentru a se sustrage represaliilor otomane, motiv din care a şi fost supranumit *Firaris*, adică *Fugarul*[2]. Nu au reuşit, atunci, dar nici nu au renunţat, aşteptând împrejurări mai favorabile care le-au fost, de altfel, create de amintitul incident, provocat de depunerea mitropolitului Moldovei, numit de ruşi. Sub presiunea reprezentantului diplomatic al Rusiei, la Istanbul care, aşa cum aflase şi bailul Frederico Foscari, *"disaprova alla Porta la condotta del Principe Morosi di Moldavia"*, Poarta a cedat şi l-a transferat în Ţara Românească. Succesul diplomaţiei ruse a fost, totuşi, doar parţial, deoarece nu a reuşit să-l aducă în fruntea Moldovei pe partizanul lor, domnia fiindu-i acordată de sultan lui Mihai Suţu care domnise în Ţara Românească .

Oprirea înaintării Rusiei către Orientul European, într-o zonă cât mai îndepărtată, cu putinţă, de gurile Dunării, constituia, în

[1] Hurmuzaki, *Documente*, IX_2, p.257.

[2] *Ibidem*; pentru cauzele şi împrejurările refugierii acestuia în Rusia, vezi Veniamin Ciobanu, *La graniţa a trei imperii,* Editura Junimea, Iaşi, 1985, p.74,75,76,78-81,84,162-164,166,168,171-172.

Scanned with OKEN Scanner

acele împrejurări, un obiectiv esenţial şi al Porţii Otomane. Dacă Veneţia se considera direct ameninţată de ideile propagate de revoluţia franceză, în schimb, cercurile conducătoare otomane aveau o altă percepţie a fenomenului. După cum s-a constatat, revoluţia franceză nu a exercitat, imediat, vreo impresie asupra turcilor. Din contra, din punct de vedere al otomanilor, tulburările interne din Franţa, ca şi războaiele continentale provocate de revoluţie nu le puteau fi decât favorabile, în sensul că le putea oferi răgazul necesar promovării reformelor structurale ale statului otoman, iniţiate de sultanul reformator |Selim al III-lea şi de partizanii săi. De aceea, după ce a încheiat pacea cu Rusia, Poarta Otomană a adoptat o politică de strictă neutralitate faţă de conflictele militare care răvăşeau Continentul[1]. Neutralitatea nu însemna, însă, şi renunţarea la supravegherea planurilor Rusiei, în Orientul European, aceasta continuând să rămână singura dintre puterile vecine "qui donne de l'iquietude aux Ottomans"[2] Cele mai grave nelinişti erau cele provocate de manevrele, oficiale sau subterane, vizând subminarea sistemului politic otoman, în nordul Dunării, prin sustragerea Principatelor Române. În perspectiva amintitelor proiecte de "europenizare" a Imperiului Otoman şi de includere a acestuia într-un sistem european de alianţe, ca partener egal în drepturi şi obligaţii, o formulă considerată ca singura posibilă pentru asigurarea vitalităţii acelor reforme, Poarta Otomană trebuia să întreţină un permanent contact cu sistemul politic european. Or, acea condiţie esenţială putea fi îndeplinită, în primul rând prin menţinerea Principatelor Române în sistemul politic otoman. De aceea, nu a omis nici un mijloc, apt să-i asigure şi să-i consolideze controlul asupra instituţiei lor fundamentale, anume *domnia*. În consecinţă, aşa cum au remarcat şi diplomaţii veneţieni, Poarta Otomană a vegheat cu strictețe ca dreptul exclusiv al sultanului de a-i desemna pe titularii acelei instituţii să nu fie câtuşi de puţin alterat. De aceea, a respins orice ingerinţă străină, în domeniu, îndeosebi pe cele ale Rusiei, numind numai persoane

[1] Cf., Bernard Lewis, *The Impact of the French revolution on Turkey. Some Notes on the Transmission of Ideas,* în "Chaiers d'Histoire Mondiale". Sous la direction de Lucien Febvre, Paris, f.a., p.119.
[2] Sveriges Riksarkiv, Fond *Turcica*, Vol.81, Per Olof von Asps depescher 1794.

Scanned with OKEN Scanner

considerate ca fiind, în împrejurările de atunci, singurele capabile să asigure menţinerea Principatelor în sistemul politic otoman[1]. Deoarece, pe lângă aptitudinile, reale, de buni administratori, ei trebuiau să îndeplinească şi o foarte importantă condiţie, *de factură politică*, Anume, să poată să contracareze influenţa Rusiei care, în timpul războiului, încheiat cu pacea de la Iaşi, câştigase teren, îndeosebi în Moldova. Mai precis, *"să-i deosebească pe aceia dintre supuşii şi boierii principatului Moldovei care s-au unit cu ruşii"* şi au trădat Imperiul Otoman, de cei care rămăseseră ataşaţi acestuia (s. Ven. C.)[2]; firește, pentru a-i neutraliza pe cei din prima categorie şi a-i "recompensa" pe cei din cea dea a doua. Succesul înregistrat de Poarta Otomană în acest domeniu s-a datorat, însă, nu atât faptului că a făcut alegerile cele mai potrivite dintre candidaţii la domnia unuia sau a altuia dintre cele două Principate, ci, mai ales, angajării Rusiei în problema poloneză. Ca urmare, a fost nevoită să slăbească presiunile împotriva Imperiului Otoman, adoptând o *politică de influenţă,* în locul celei agresive. Iar zona în care acea *influenţă* trebuia exercitată, înainte de toate, era marcată tot de Principatele Române, scop în care locuitorilor lor trebuia să li se inducă convingerea că singura cale către redresarea situaţiei lor economice şi politice trecea, în mod obligatoriu, pe la Petersburg. Intenţie care nu a scăpat nici bailului de la Istanbul, Frederigo Foscari, el grăbindu-se să informeze Senatul despre ameninţarea Rusiei, potrivit căreia, în cazul în care sultanul nu vroia să menţină *"li dritti e privilegii acordati coi Trattati* (încheiate de Rusia cu Imperiul Otoman - n. Ven. C.) *a que' due Principati* (Moldova şi Ţara Românească - n. Ven. C.) *vi si farebbero entrare le Truppe Russe e si riguarderebbero come par*te *dell' Impero Russo"*(s. Ven. C.)[3].

Din motive asupra cărora nu trebuie să mai revenim, Veneţia nu a putut să depăşească rolul de *simplu observator* al *scenei politice* a Orientului European. Ea nu a reuşit să joace nici măcar "rolul" de apărătoare a propriilor sale interese, în cadrul cărora intra

[1] Cf., Hurmuzaki, *Documente*, IX_2, p.257,271,272,277.
[2] Valeriu Veliman, *Relaţiile româno-otomane 1711-1821. Documente turceşti*, Bucureşti, 1984, p.595.
[3] Hurmuzaki, *Documente*, IX_2, p.275.

Scanned with OKEN Scanner

şi menţinerea integrităţii teritoriale a Imperiului Otoman; deci, şi rămânerea Principatelor Române în sistemul său politic. Un obiectiv care a fost realizat, dar fără contribuţia Republici Veneţia, devenită ea însăşi una din victimele planurilor care vizau redimensionarea statutului politic al acestei zone a continentului european. Tentativele sale, în direcţiile şi limitele sugerate în aceste pagini, constituie, totuşi, un segment al evoluţiei problemei orientale, a cărui corectă interpretare poate contribui, fără îndoială, la evaluarea, în ansamblu, a acelei probleme, din punctul de vedere al intereselor care au configurat-o.

Scanned with OKEN Scanner

Victor Durnea (Iaşi)

FIŞĂ DE DICŢIONAR: „VIAŢA ROMÂNEASCĂ” („SERIILE” I - II: 1906-1989)

Revistă literară şi ştiinţifică, apărută, lunar, la Iaşi, începând cu 1 martie 1906, şi la Bucureşti, din ianuarie 1930 până în iulie 1946 şi din iunie 1948 până în septembrie 1989. În perioada noiembrie 1933 – decembrie 1934 este bimensuală. Nu s-a editat în intervalele iulie 1916 - februarie 1920 şi octombrie 1940 - octombrie 1944. În cursul existenţei, şi-a schimbat de mai multe ori direcţia şi profilul indicat în subtitlu.

Întemeietorii revistei – în număr de şapte, conform unui „act de asociaţiune”: C. Botez, I. Botez, M. Carp, G. Ibrăileanu, Gh. Kernbach, N. Quinezu şi C. Stere – trăiseră toţi, la vârsta studenţiei, experienţa unei activităţi care, pornită sub egida socialismului, ajunge apoi, datorită mai ales influenţei lui C. Stere, sub aceea a aşa-numitului poporanism, considerat ca realizabil numai în cadrul liberalismului. Un moment important al acestei experienţe l-a constituit scoaterea hebdomadarului „Evenimentul literar” (1893-1894), demers fericit, cât priveşte coagularea ideilor şi însuşirea meseriei jurnalistice, dar dezastruos sub aspect financiar, anihilând multă vreme orice iniţiativă de reluare a lui. În urma trecerii tinerilor socialişti din „pătura cultă” în partidul liberal, în care îşi asigură o poziţie relativ puternică, necesitatea exprimării publicistice se resimte tot mai acut. Conştientizând-o, membrii grupului se decid către sfârşitul anului 1904 să reia proiectul abandonat, de această dată cu o pregătire minuţioasă. Întrucât liderul, C. Stere, era angajat în multiple acţiuni (cea mai importantă având loc, din decembrie 1905, în Basarabia), povara cade pe umerii lui G. Ibrăileanu, care desfăşoară o energie neverosimilă pentru antrenarea foştilor tovarăşi socialişti (C. Dobrogeanu-Gherea, căruia i se oferă direcţia ideologică, D. Voinov, H. Sanielevici, C. Graur ş.a.), strângerea anticipată a „materialului” şi de la colaboratori de prestigiu (plătiţi în avans), obţinerea

Scanned with OKEN Scanner

fondurilor necesare, alegerea titlului şi a formatului, stabilirea rubricilor, organizarea, în paralel, a unei edituri etc. Eforturile sunt încununate de succes şi, la începutul lunii martie 1906, iese de sub tipar întâiul număr al **„Vieții românești”**, având subtitlul „Revistă literară şi ştiinţifică”. Pe copertă sunt indicaţi doi directori, C. Stere şi Paul Bujor, fiecare răspunzător pentru una dintre părţi, literară şi ştiinţifică. (În fapt, profesorul de ştiinţe naturale nu s-a îngrijit niciodată de partea care-i revenea şi nici n-a dat prea multe materiale; în aprilie 1907, de altminteri, el se retrage, invocând disensiuni ideologice cu restul redacţiei, locul său fiind luat de doctorul Ion Cantacuzino, şi el cu o prestaţie mai mult nominală.)

Textul cu care se deschide primul număr, intitulat simplu *Către cetitori* şi iscălit *Viaţa românească*, face cunoscut programul, într-o manieră precaută, sacrificând într-o măsură claritatea şi chiar logica, pentru a preveni pe cât posibil atacurile adversarilor. Astfel, se afirmă că revista „ca oricare alta, nu poate avea alt scop decât munca pe câmpul culturii naţionale” şi că noţiunea din urmă nu este „în contrazicere cu cea de cultură universală, omenească”. În fapt, la aceasta trebuie să participe fiecare popor, „*dându-i nota specifică a geniului său*”, lucru ce nu s-a întâmplat cu poporul român, deşi „de o sută de ani [...] am început să ne împărtăşim mai cu dinadinsul de civilizaţia popoarelor din Apus”. Pricina este „starea înapoiată”, „anormală”, constând în „prăpastia adâncă” dintre „clasele de sus” şi „poporul de jos”, care este „el singur, o clasă *pozitivă* şi a păstrat mai curat *sufletul românesc*”. În lipsa contactului cu poporul, „clasele de sus” ce acced la o cultură străină sunt „asimilate”, neputând fi, ca atare, decât „o anexă caricaturizată” a ei. Condiţia *sine qua non* a naşterii unei „culturi naţionale”, „de un caracter specific”, este participarea „maselor mari populare” la „*formarea* şi *apreciarea* valorilor culturale”, la aceasta ajungându-se doar printr-un „mijloc”, anume „rîdicarea culturală, politică şi economică a ţărănimii”. Mai departe, se declară că revista „lucrând pe câmpul său propriu, va avea, în acelaşi timp, toată simpatia pentru aceia care luptă, pe orice cale” pentru realizarea „mijlocului”, dar şi că, „accentuând scopul – cultura naţională –, va lupta, pe cât se poate în cadrul unei reviste literare şi ştiinţifice, şi ea, pentru realizarea mijloacelor către acest

Scanned with OKEN Scanner

scop". Acesta este obiectivul general al redacției, „idealul" ei, calificat în încheiere drept „cultural, național și democratic" sau „cu un nume cuprinzător – poporanismul".

Precizări suplimentare se găsesc în însăși organizarea revistei, precum și în textele date la iveală. Compartimentului cuprinzând creațiile literare („antologia", cum o numește G. Ibrăileanu) i se adaugă unul cuprinzând studii, apoi cel al „cronicilor" (literară, științifică, artistică, internă, externă) și rubricile „Recenzii", „Revista revistelor", „Mișcarea intelectuală în străinătate" și „Bibliografie", obișnuite în marile periodice europene ale timpului, dar și două născute din realitatea locală – „Miscellanea" și „scrisorile" din provinciile locuite de români – Ardeal, Bucovina, Basarabia.

Proza inclusă în numărul de debut aparține vârstnicilor A. Vlahuță și N. Gane, cu mare reputație, precum și tânărului Mihail Sadoveanu, deja consacrat de premiul academic. Relativ cunoscut este și poetul prezent aici, Artur Stavri. Nu aceste contribuții impun însă cu adevărat, ci acelea datorate lui C. Stere (eseul critic *Cântarea pătimirii noastre* și cronicile internă și externă), G. Ibrăileanu (un capitol din *Spiritul critic în cultura românească* și cronica *Autori și curente*), A. Philippide (*Istoria și critica literară*), lui C. Botez (*Poezii inedite de Conachi*) și I. Botez (*Studiul limbilor*), la care se adaugă numeroasele recenzii și note, iscălite în genere de aceiași, din „Miscellanea" și „Revista revistelor".

Valoarea tuturor acestora determină un interes major în publicul larg, dar și în lumea literară, creând condițiile unui progres continuu. Până la intrarea țării în războiul mondial, întreprinderea a stimulat la maxim capacitățile (mai mici sau mai mari) de manifestare în câmpul creației literare, al științei și al criticii la membrii săi inițiali ori veniți mai târziu. Un exponent al **„Vieții românești"** devine Mihail Sadoveanu, care dă aici, aproape număr de număr, povestiri, nuvele (*Haia Sanis*, *Bordeienii*), romane (*Maria Vidrașcu*, *Însemnările lui Neculai Manea*, *Duduia Margareta*, *Apa morților*, *Neamul Șoimărești*lor), piesa *De ziua mamei*, însemnări de călătorie, note pe marginea cărților etc. Reprezentativ este și C. Hogaș, redescoperit și pus în valoare, întocmai cum făcuseră cu Ion Creangă vechile „Convorbiri

Scanned with OKEN Scanner

literare", lui publicându-i-se bucăţile ce vor compune volumele *În Munţii Neamţului* şi *Pe drumuri de munte*. Reprezentativi au fost, de asemenea, Spiridon Popescu (*În Măstăcani*, *Moş Gheorghe la expoziţie*, *Rătăcirea din Stoborăni*, *Diplomata din Vădeni*, *Hotărâre nestrămutată*), Ion I. Mironescu (*La cumătrie*, *Sandu Hurmuzel*, *Furtună veteranul*, *Irimie Honcu*) şi Jean Bart (*Datorii uitate*, *Jurnal de bord*), ale căror scrieri, pornind de la o autentică trăire poporanistă, au avut succes, însă nu unul durabil, de vină fiind puţinătatea talentului şi chiar diletantismul autorilor, care, de altfel, au profesii absorbante. Se cuvin reţinute aici şi surprinzătoarele realizări prozastice ale lui C. Stere – „reportajul" *Patru zile în Ardeal* şi ampla nuvelă *În voia valurilor. Icoane din Siberia* (semnată C. Nistrul), embrion al romanului-fluviu de mai târziu. Acestor prozatori legaţi strâns de redacţia **„Vieţii româneşti"** li se raliază, chiar de la primele numere, alţii „din afară" - munteanul Ioan Al. Brătescu-Voineşti, care dă numeroase nuvele (*În lumea dreptăţii*, *Convenţie*, *Călătorului îi şade bine cu drumul*, *Blana lui Isaia*, *Niculăiţă Minciună*, *„Un reghiment de antilerie"*, *Scrisorile lui Mişu Gerescu* etc.), „scrisori", dar şi piesa *Sorana*, ardeleanul I. Agârbiceanu, prezent frecvent cu nuvele (*În luptă*, *Fefeleaga*, *Vârvoara*, *Luminiţa*, *Popa Man* ş.a.) şi mai tinerii D. D. Patraşcanu (*Din amintirile lui Constantin Casian*, *Învingătorul lui Napoleon*, *O excursie de plăcere*, *Înzăpădiţi*), N. D. Cocea (*Urlătoarea*, *Pâne albă*) şi Gala Galaction (*Pădurarul Ion Bentu*, *O scrisoare găsită în zăpadă*, *La Vulturi*, *În drumul spre păcat*, *Calipso, greaca, fecioara*, *Alfa din Orion*). **„Viaţa românească"** mai găzduieşte creaţii trimise ei de zeci de prozatori, de prestigiu sau în curs de afirmare, precum I. L. Caragiale (*Kir Ianulea*), B. Delavrancea (*Stăpânea odată*), C. Sandu-Aldea (*Ape mari*, *Ion Măgură*, *Umbra*), Artur Gorovei (amintiri), Radu Rosetti (*Povestea ţigăncii*, *O vizită la Cuhnia*), I. Paul (*Florică ceteraşul*), Romulus Cioflec (*Domnul Ghiţă*, *Copaci bătrâni*), N. N. Beldiceanu (*Puiul*, *Barcagiul*, *La o manevră*, *Fetiţa doctorului*), I. C. Vissarion (*O întâmplare veche*, *Isprăvi drăceşti*, *Satul lui Sfântu Petre*), E. Lovinescu (*Pe drumurile Heladei*, *Homer travestit*), Liviu Rebreanu (*O strângere de mână*), H. Sanielevici (*Icoane fugare*, *În diligenţă*), Eugen Todie (romanul *O iubire*) etc. Sunt

Scanned with OKEN Scanner

descoperite Constanța Marino-Moscu (*Natalița*, *Datorie*), Hortensia Papadat-Bengescu (*Viziune*, *Dorința*, *Marea. Din scrisorile unei femei*, *Sephora*, *Femei între ele*).

Acelaşi lucru se întâmplă şi în domeniul liricii, dar la scară mai redusă, între întemeietori numărându-se un singur poet – Gheorghe din Moldova. „Din afară" însă vin colaborări valoroase – A. Vlahuță (*Sonet*, *1907*, *Cuvântul*, *Dreptate*), Octavian Goga (*Carmen*, *O rază*, *În munți*, un fragment din *Tragedia omului* de Mádach Imre), G. Ranetti („cronici rimate" şi „scrisori din Bucureşti"), St. O. Iosif şi D. Anghel (în colaborare - *Legenda funigeilor*, *Cometa*, „cronicile vesele" reunite în *Caleidoscopul lui A. Mirea* – dar şi singuri, cel dintâi dând, între altele, şi tălmăciri din Richard Wagner şi Shakespeare), Zaharia Bîrsan (cu piesa în versuri *Jurământul*), D. Nanu, G. Murnu (cu traduceri din *Iliada*), Victor Eftimiu, Ion Minulescu, Alice Călugăru, A. Toma ş.a.

Între timp, în redacție intră Mihai Codreanu şi G. Topîrceanu, ambii talentați, stăpânind bine arta versului, ultimul cu o vervă şi o fantezie ce i-a permis să egaleze, dacă nu chiar să întreacă modelul, „caleidoscopul" dioscurilor.

Remarcabile sunt câteva debuturi (Leon Feraru, în 1906, Mateiu I. Caragiale, Otilia Cazimir şi Em. Ciomac, în 1912, Theodor Scorțescu, în 1914), ralierea tânărului D. Botez, în 1913, dar mai ales găzduirea (începând din 1911) a mai multor poeme ale lui Tudor Arghezi.

Prin bogăția excepțională a compartimentului, prin valoarea deosebită a unora dintre creațiile cuprinse, **„Viața românească"** depăşeşte toate celelalte reviste, lunare sau hebdomadare, ale epocii. În aceeaşi măsură şi poate chiar mai mult, le întrece la capitolul criticii, teoriei şi istoriei literare.

Între întemeietori nu s-au numărat zelatori mărginiți ai crezului politic poporanist, forțați şi forțându-se să îl impună şi pe terenul cultural-artistic. Încă în etapa „Evenimentului literar", doi dintre ei, G. Ibrăileanu şi C. Stere, demonstraseră capacitate de a gândi cu propria lor minte, un orizont ideatic larg, îmbogățit mereu, o cunoaştere extinsă a literaturii, venind dintr-o pasiune nețărmurită. Demonstraseră, de asemenea, o dexteritate rară în mânuirea, pe parcursul unei polemici, a tuturor armelor, de la

Scanned with OKEN Scanner

argumentele cele mai subtile, la inflexiunile împrumutate profeților şi la sarcasmul vitriolant. Fostul siberian, antrenat mai ales în lupta politică, dă totuşi câteva eseuri critice cu impact major (*Cântarea pătimirii noastre*, *Henrik Ibsen*, *Petroniu veacului al XIX. Oscar Wilde*, *Contele L.N. Tolstoi*, *„Europa" pentru un călător român din 1825*, *H. Taine şi Revoluția Franceză*). Cât priveşte pe G. Ibrăileanu, acesta, învingându-şi inhibițiile, căutând parcă să recupereze deceniul de absență din presă, alimentează revista, la care face multă vreme şi muncă de secretariat (abia mai târziu fiind înlocuit aici, scurtă vreme, de H. Sanielevici, apoi de G. Topârceanu şi M. Sevastos), cu studii de teorie şi istorie literară aprofundând şi elucidând concepția sa poporanistă (*Spiritul critic în cultura românească*, *Probleme literare*, *Scriitori şi curente*, *„Compoziția" în literatură*, *Artiştii „luptători"*, *Țăranul în literatura românească*, *Spre roman*, *Literatura şi societatea*, *„Postumele" lui Eminescu*, *Opera d-lui Vlahuță* etc.), cu evaluări atente ale creației unor scriitori români (Ioan Al. Brătescu-Voineşti, C. Sandu-Aldea, I. L. Caragiale), dar şi străini (Charles Baudelaire, Lev Tolstoi), cu numeroase cronici şi recenzii cernând ultimele apariții. În sfârşit, în articole, dar îndeosebi în notele incluse la „Miscellanea" şi la „Revista revistelor", dă riposte nimicitoare adversarilor – Ilarie Chendi („criticul volintir" de la „Viața literară"), Marin Simionescu-Rîmniceanu („Luceafărul"), N. Iorga („Sămănătorul" şi „Neamul românesc literar"), S. Mehedinți („Convorbiri literare"), Ovid Densusianu („Viața nouă"), Mihail Dragomirescu („Convorbiri critice), E. Lovinescu, C. Rădulescu-Motru („Noua revistă română"), N. D. Cocea („Facla" şi „Viitorul social"), care îi imputau poporanismul şi „țărănismul", respingerea modernismului, a „intelectualizării" şi „urbanizării" literaturii române, „americanismul" sau „mercantilismul" (plata colaborărilor). Apogeul se înregistrează, neîndoielnic, în reprimanda aplicată lui Duiliu Zamfirescu pentru cele afirmate în discursul de recepție la Academie.

Contribuțiile lui G. Ibrăileanu, foarte substanțiale, constituind o adevărată operă critică, s-au integrat totuşi unei campanii colective. La aceasta participă şi Izabela Sadoveanu, care, până la război, iscăleşte şi ea studii pe teme generale (*Arta*

Scanned with OKEN Scanner

națională, *Nicolae Grigorescu*, *Simbolismul*, *Arta şi critica feminină*), o întreagă galerie de „profiluri" consacrate scriitoarelor şi scriitorilor străini, precum şi numeroase recenzii, Ion Botez (cu studii de pedagogie şi anglistică), Constantin Botez (*Faust în româneşte*), Octav Botez (cu studii, ca *A. de Vigny*, şi multe cronici), H. Sanielevici (*Clasificări literare*, *Sărmanul Dionis*, *Titu Maiorescu*), Charles Drouhet (cu studii privitoare la modelele franceze ale pieselor şi „legendelor" lui Vasile Alecsandri). Pe aceeaşi linie se înscriu în chip semnificativ, chiar dacă numai cu câte un studiu, „modernistul" N. Davidescu (*Alexandru Macedonski*) şi esteticianul D. Caracostea (*Un poet nou* [Gala Galaction]). Promițătoare sunt şi textele privitoare la autori români (G. Diamandy) şi străini (D'Annunzio, Oscar Wilde), date la iveală, din 1913, de tânărul Aureliu Weiss.

Sprijin dau şi mulți colaboratori orientați către celelalte arte: Al. Tzigara-Samurcaş (cu studii asupra valorii plastice a monumentelor vechi şi pledoarii pentru înființarea „muzeului nostru național"), A. Baltazar (cu eseul *Spre un stil românesc*, cu articole despre arta bizantină şi cronici plastice, iscălite cu pseudonimul Spiridon Antonescu), Ştefan Popescu (cu un „carnet de pictor") ori William Ritter şi Francis Lebrun, străini stabiliți în România (cel dintâi, cu o prezentare a „frescurilor" din Wiesbaden, secundul, cu impresii suscitate de pictura italiană şi franceză, dar şi cu articole despre Swinburne sau despre literatura comparată), Pompiliu Eliade (cu un text asupra lui Richard Wagner), G. Tofan (cu medalioane ale compozitorilor bucovineni), un A.Z. (cu un text despre George Enescu) şi, în sfârşit, cronicarii teatrali, cei ce urmăresc producțiile bucureştene - N.D. Cocea, Gala Galaction, Tudor Arghezi, Aureliu Weiss – şi ieşene - O. Botez, C. Alexandrescu şi G. Topârceanu.

Ținând să fie nu doar o revistă literară, ci şi una cu adevărat ştiințifică, **„Viața românească"** alocă un spațiu considerabil tuturor disciplinelor, de la cele umaniste, până la cele exacte. În afară de studiul din primul număr, filologul A. Philippide îşi exersează acerbul spirit critic asupra lucrărilor „specialistului român" (vizând pe Sextil Puşcariu şi, mai departe, pe H. Tiktin şi G. Weigand), precum şi un studiu despre ce au lăsat „barangii"

Scanned with OKEN Scanner

(varegii) poporului român şi limbii sale. Pe urmele profesorului, G. Pascu îşi alege ţinte mai accesibile, dar abordează şi subiecte precum specia lirică naţională (*Doina*), în timp ce Ilie Bărbulescu se consacră realităţii lingvistice şi culturale „din lumea balcanică". În linia preocupărilor sale de etnopsihologie, D. Drăghicescu încearcă să elucideze aspecte omise până atunci. Spaţiu larg se acordă istoriei naţionale, aici remarcându-se studiile semnate de A. D. Xenopol (*Istorie şi geologie*, *Descălecarea Munteniei*, *Centenarul răpirii Basarabiei*), de Radu Rosetti şi Vasile Pârvan. Ion Grămadă propune câteva reconstituiri (*Jurământul ţării* [Bucovinei] *la 1777*, *Nunta domniţei Maria cu Ianusz Radziwill*, *Nunta domniţii Ruxanda*). În domeniul filosofiei, I. Petrovici prezintă ideile unor Raymond Poincaré şi H. Spencer, Izabela Sadoveanu şi I. Botez - pe acelea ale lui Henri Bergson, iar un enigmatic Paul Rareş se ocupă de „morala" lui Félix Le Dantec sau de „paradoxurile operetei". Deosebit de generos este şi spaţiul oferit ştiinţelor naturii, dar şi prezentării ultimelor descoperiri şi inovaţii. Preferinţa redacţiei merge însă în chip vădit spre medicina socială şi a muncii, spre economia politică, spre sociologie, spre tot ce e susceptibil a susţine transformările pe linia progreselor înregistrate în Occident.

Astfel, contrar celor afirmate în program, **„Viaţa românească"** este şi o revistă politică, nu în sensul îngust al tribunelor de partid, deşi pledoariile în favoarea liberalilor nu lipsesc. În cronicile interne (foarte multe aparţinând lui C. Stere), în studii, precum *Social-democratism sau poporanism?* şi *Neoiobăgia d-lui Gherea*, ale aceluiaşi, în amplele expuneri semnate de G. Ibrăileanu, Radu Rosetti, Ion Radovici, Ion Teodorescu ş.a., se militează cu pasiune, cu inteligenţă şi cu erudiţie, pentru reformele necesare „ridicării politice şi economice a ţărănimii" – înfiinţarea Casei Rurale, reforma administrativă, jugularea trusturilor arendăşeşti, exproprierea latifundiarilor etc. Adevărate campanii sunt purtate după răscoala din 1907, precum şi în primăvara anului 1914, la alegerea Adunării menite a revizui Constituţia, prin introducerea votului universal şi a legilor vizând împroprietărirea ţăranilor.

Scanned with OKEN Scanner

Militantismul **„Vieții românești”** nu se limitează însă la politica internă. De la început, revista ieșeană acordă mare atenție „chestiunii naționale”. Ea găzduiește număr de număr „scrisori de la frați”, din Ardeal (expeditori fiind Sever Secula, I. Russu-Șirianu, Onisifor Ghibu, care semnează și O. Sima, și alții), din Bucovina (foarte harnic e aici G. Tofan) și din Basarabia (corespondenții fiind C. Stere, sub pseudonimul M. Costea, apoi Alexis Nour și P. Cubolteanu, alias Pan. Halippa), „scrisori” ce oglindesc viața românească de acolo în toate laturile ei. „Chestiunii naționale” i se subsumează și majoritatea „cronicilor externe” (semnate, câteva, de C. Stere, restul, de I.G. Duca), ce urmăresc cu predilecție evoluțiile din țările vecine României, precum și raporturile de putere din Europa aflată în pragul războiului mondial. Opțiunea promotorilor revistei, determinată de considerente raționale, dar și de patriotismul local, moldovenesc, și de idiosincrasiile foștilor socialiști față reacționarul Imperiu Rus, înclină către Puterile Centrale. Ea este pledată cu pasiune și lux de documentări de mulți redactori și colaboratori, locul de frunte revenindu-i și aici lui C. Stere, prezent cu articole (*Imperiul Habsburgilor și politica românilor, România și războiul european)* și „carnetul unui solitar” (*Pentru ce sunt un trădător?, Discursul lui Take Ionescu, Puhoiul*).

Mergând în contra curentului popular, **„Viața românească”** își pierde mulți simpatizanți, fapt care, coroborat cu dificultățile economice inerente vremurilor, dar și datorate unor accidente nefericite (incendii repetate la tipografie și depozite), o aduce în situația de a nu mai ieși regulat și de a-și sista apariția în momentul intrării țării în război.

Atmosfera de ostilitate deschisă față de gazetarii „colaboraționiști”, instalată după încetarea conflagrației mondiale, a făcut ca la începutul anului 1919 să planeze îndoială asupra oportunității reapariției **„Vieții românești”** Inițial, s-a optat pentru un bimensual care, expurgat de orice ideologie, să o continue, sub un titlu nou, „Însemnări literare”, cu o conducere „necompromisă”. Revenirea la normalitate și mai ales necesitățile momentului au făcut ca soluția să fie doar provizorie, către sfârșitul anului fiind demarate pregătiri pentru scoaterea vechii publicații. Grație

Scanned with OKEN Scanner

energiei şi priceperii lui D. D. Patraşcanu îndeosebi, ia fiinţă Asociaţia literară şi ştiinţifică „Viaţa românească", întrunind, în fapt, acţionariatul, cu peste 120 de membri, al unei societăţi „anonime", care, pe lângă revistă, se ocupă de tipărire, de editare şi comercializare, societate care „înghite" şi vechea Librărie Alcalay, cu capitalul, inclusiv portofoliul ei, cuprinzând unele colecţii, precum „Biblioteca pentru toţi", „Lumen" etc. Între acţionari se numără majoritatea colaboratorilor de altădată, dar şi foşti adversari, cel mai notoriu fiind Duiliu Zamfirescu. Resursele financiare de care dispune societatea îi îngăduie să pornească de îndată la construirea unui „palat" propriu, care se va şi termina nu peste mult timp.

„Viaţa românească" iese astfel din nou la începutul lunii martie 1920. Se păstrează vechiul subtitlu, precum şi rubricaţia, dar pe copertă nu se indică numele directorilor, probabil dându-se răgaz lui C. Stere, aflat în Elveţia, să-şi limpezească situaţia şi intenţiile. În locul vreunui eventual program ori al unei adresări către cititori, o notă de la „Miscellanea", intitulată *Anul XII*, precizează că „poporanismul" politic s-a văzut realizat prin reformele democratice introduse după război, care le-a şi impus, însă pe un teren pregătit şi de revistă. Sunt reiterate şi atitudinile manifestate faţă de literatură, reliefându-se justeţea lor, precum şi izbânzile în promovarea creaţiilor româneşti de calitate. Nota se încheie cu o declaraţie de principiu, conform căreia „vom fi conduşi de acelaşi spirit democratic, de aceeaşi dorinţă de a sluji morala şi frumosul, apărători mai presus de orice ai libertăţii de gândire - bunul cel mai mare şi mai înalt al omului".

Rolul principal în redacţie îl deţine mai departe G. Ibrăileanu, ajutat ca şi mai înainte de G. Topîrceanu şi M. Sevastos, apoi, după plecarea lor, o vreme, de mai tinerii Stejar Ionescu, G. Bărgăuanu ş. a. Ca şi în etapa antebelică, **„Viaţa românească"** se străduieşte să fie la curent cu actualitatea literară, făcând loc în compartimentul de „antologie" unor creaţii ale scriitorilor cu renume sau pe cale de a se impune. În paginile ei sunt astfel găzduiţi ocazional, până în 1940, rând pe rând, poeţii Lucian Blaga, Ion Barbu, Luca Ion Caragiale, Ştefan Nenițescu, Radu Boureanu, Alice Soare, D. Ciurezu, Virgil Carianopol, Mihai Moşandrei,

Scanned with OKEN Scanner

Mihail Celarianu, Zaharia Stancu, Ilarie Voronca, George Dumitrescu, Mihai Beniuc, D. Corbea, Eusebiu Camilar, Ion Frunzetti, Ştefan Aug. Doinaş şi mulţi alţii, precum şi prozatorii Cezar Petrescu (*Unchiul din America*, fragmente din *Întunecare*), F. Aderca, Mateiu I. Caragiale (*Remember*), Cora Irineu, Henriette Yvonne Stahl (cu romanul *Voica* şi nuvela *Mătuşa Matilda*, piesa *Plumb*), Gib. I. Mihăescu (*La „Grandiflora", Braţul Andromedei, Ora bunului rămas*), Ion Minulescu (romanul *Roşu, galben şi albastru*), Teodor Scorţescu (*Popi*), Damian Stănoiu, D.V. Barnoschi, Const. Kirițescu, Tudor Şoimaru, Ticu Archip, Anton Holban, Mihail Sebastian, T.C. Stan, I. Peltz, Ury Benador, Sergiu Dan, Mihail Şerban, N.M. Condiescu, Georgeta Mircea Cancicov, Ion Biberi, Dan Petraşincu, Geo Bogza, Ioana Postelnicu, Cella Serghi ş. a.

Nota aparte, specifică, o dau, însă, ca şi anterior, scriitorii din cercul revistei. La capitolul proză, sunt de consemnat astfel Mihail Sadoveanu (cu numeroase povestiri şi nuvele, romanele *Oameni din lună*, iscălit Silviu Deleanu, *Venea o moară pe Siret* şi *Zodia Cancerului*, acestea din urmă, fragmentar, însemnări de călătorie şi fragmente din *Divanul persian* ş.a.), Ion Agîrbiceanu, D. D. Patraşcanu (cu nuvele şi pagini din *Vieţile sfinţilor*), Jean Bart (*Cazul de la farul Olinca*, *Dincolo, peste Ocean*, *Prinţesa Bibiţa*), Constanţa Marino-Moscu (*Amintirile Caterinei State*), Hortensia Papadat-Bengescu (doar în primii ani, ulterior îndrumându-se către „Sburătorul"), Ionel Teodoreanu (*La Medeleni*, *Bal mascat, Golia,*), Al.O. Teodoreanu (*Neobositul Kostăkelu*, *Inelul Marghioliței*, *O inspecţie*, *Berzele din Boureni*), Stejar Ionescu (*Zâna fumului*, *Iubirea lui Dionis*, *Colecţie*, romanul *Game*), Demostene Botez (note de front, *Victima*, *La nunta Tincuţii*, *Obsesie*, *Domnul Leon*, *Într-o vacanţă*), Titus Hotnog (*Vrăbioiul alb, Vulcanul, Jertfa laudei, Prinţul Aiepa*), Lucia Mantu, Axente Frunză (cu povestiri şi schiţe, note de călătorie la Athos, dar îndeosebi cu tălmăciri din ruseşte, precum romanele *Leon Drey* de Semen Iuşkevici, *Oblomov* de I.A. Goncearov, *Fără grai* de Vladimir Korolenko), Dragoş Protopopescu (*Iarmarocul metehnelor, „Maid of Ceylon"*). Cu versuri continuă să fie prezenți extrem de frecvent Mihai Codreanu, Demostene Botez, Otilia

Scanned with OKEN Scanner

Cazimir, cărora li se alătură Al. A. Philippide, G. Bărgăuanu, Dragoş Protopopescu (iscălind şi Dinu Lance) şi George Lesnea (cu numeroase tălmăciri din Esenin).

Alături de scriitorii „vieţişti", un rol chiar mai important în conturarea identităţii revistei îl au, ca şi în faza precedentă, criticii, istoricii literari, esteticienii. În fruntea lor se află tot G. Ibrăileanu, care, pe lângă ripostele date celor ce negau succesele înregistrate anterior ori rostul periodicului în noul context (*„V:R:" şi cultura românească*, *Prăbuşirea „poporanismului"*, *Ce este poporanismul?*, *Ce a făcut „Viaţa românească" pentru literatură?*), dă însemnate studii (*Poezia nouă*, *Caracterul specific naţional în literatură*, *Influenţe străine şi realităţi naţionale*, *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, *Modă şi originalitate*, *Creaţie şi analiză* etc.), analize aprofundate (*Pe lângă plopii fără soţ*, *Vara*, *Conu Leonida cu reacţiunea*), cronici şi recenzii, note polemice (la „Miscellanea" şi „Revista revistelor"). Activi continuă să fie, din echipa antebelică, Octav Botez, Iancu Botez, Mihail Sevastos şi G. Topîrceanu (ultimii doi, mai mult în primii ani), Demostene Botez, Ion Petrovici, Charles Drouhet, Aureliu Weiss, cărora li se adaugă D.I. Suchianu, Al. A. Philippide (recenzii, cronici, „consideraţii confortabile"), Paul I. Zarifopol (studii despre Caragiale sau despre clasici francezi), dar şi eseuri (*Din registrul ideilor gingaşe*, iscălit, ca şi o seamă de traduceri, Anton Gherman), Dragoş Protopopescu (în legătură mai ales cu spaţiul cultural englez), Ioan D. Gherea. Scurt timp, Liviu Rebreanu iscăleşte cronica teatrală bucureşteană, iar F. Aderca pe cea craioveană. Sporadic, colaborează academicienii C. Rădulescu-Motru, I. Simionescu, precum şi tinerii universitari ca Ion Sân-Giorgiu, Tudor Vianu etc.

Şi în „partea ştiinţifică", păstrând mereu precumpănitorul interes pentru disciplinele socio-umane, colaboratorii de altădată fac loc tot mai vizibil celor tineri. C. Stere contribuie, din 1922, cu mai multe pagini din „carnetul unui solitar", precum şi cu un studiu-fluviu consacrat „cauzelor şi perspectivelor revoluţiei ruse". Pertinente cronici externe semnează Eugen Filotti, apoi C. Vişoianu. Frecvent se publică „scrisori", pe teme culturale, dar şi politice, ale lui Mihai Ralea, Petre Andrei, Andrei Oţetea, Petre

Scanned with OKEN Scanner

Pandrea, D.D. Roşca, Mircea Mancaş, fiecare din oraşele europene în care se află pentru a-şi desăvârşi studiile. Primul este şi cel mai activ, furnizând şi studii, cronici, recenzii, comentarii pe teme de actualitate. După întoarcerea în ţară şi numirea lui ca asistent la Facultatea de Litere din Iaşi, în 1923, el devine redactor al **„Vieţii româneşti"**, preluând tot mai multe dintre sarcinile lui G. Ibrăileanu. Urmând şi în plan politic pe foştii săi profesori, care vedeau acum „spiritul democratic" reprezentat nu de vechii liberali, ci de partidele ţărăneşti, el merge mai departe, contribuind la elaborarea doctrinei prin propriul scris, dar şi deschizând coloanele revistei ieşene tovarăşilor de idei. În plan cultural, prin condeiul său, al lui D.I. Suchianu şi al lui Petre Pandrea (Petre Marcu-Balş), **„Viaţa românească"** intervine, începând cu 1925, împotriva misticismului, a gândirismului, căruia îi impută supralicitarea componentei ortodoxe a specificului naţional, precum şi împotriva aşa-numitei „noi generaţii".

De notat e şi încercarea de a mări interesul publicului cititor, prin găzduirea, în intervalul 1929-1931, a unor articole scrise special pentru revistă de personalităţi de talie europeană, precum E. Vanderwelde, Thomas Greenwood, P. Painlevé, Prinţul Rohan, Franck Kellog, Ch. Bouglé, H.G. Wells etc.

Ca urmare a tot mai precarei sănătăţi a lui G. Ibrăileanu, ce nu mai poate a-şi îndeplini sarcinile, **„Viaţa românească"** se tipăreşte de la începutul anului 1930 în capitală, în fapt, acolo funcţionând şi redacţia, mai ales că puţini dintre colaboratori rămăseseră în Iaşi. Lucrul capătă caracter formal abia cu numărul 1-2 din 1933, în care G.Ibrăileanu (în articolul *După 27 de ani*) şi C. Stere (*Cum am devenit director al Vieţii româneşti*) predau practic ştafeta unei echipe, formată din Mihai Ralea, G. Călinescu şi M. Sevastos. Modificând şi subtitlul (acum **„Viaţa românească"** este „Revistă de literatură, artă şi ideologie"), noua conducere, redusă, în fapt, la primii doi, îşi propunea „să armonizeze, contemporaneizându-se, [...] atitudinea hotărâtă, politica ideologică şi socială [...] deoarece cultură înseamnă idee activă, nu academie şi indiferenţă formală, estetică". Periodicul, devenit un timp (între noiembrie 1933 şi decembrie 1934) bimensual, cunoaşte şi

Scanned with OKEN Scanner

prefaceri structurale, unele rubrici vechi fiind înlocuite cu altele noi.

G. Călinescu va contribui substanţial la concretizarea „atitudinii hotărâte", îndeosebi prin note cu accente de pamflet la adresa „Gândirii", a lui Nichifor Crainic şi a „noii generaţii", dar, excedat probabil de ponderea dată ideologicului, va abandona redacţia în iunie 1934. Curând pe copertă vor apărea numele directorilor – Mihai Ralea şi Ernest Ene, acestuia din urmă luându-i locul, din iulie 1937, Constantin Vişoianu, schimbat şi el, în martie 1940, cu Gh. Oprescu, profesor şi critic de artă – şi, cu unele intermitenţe, al redactorului-şef – D.I. Suchianu. Ideologic, revista nu-şi schimbă poziţia. Militând mai departe pentru naţional-ţărănism, ea va găsi oportună, totuşi, în contextul european de după victoria fascismului în Germania, o apropiere mai mare de extrema stângă. În consecinţă, îşi deschide coloanele multor colaboratori precum P. Constantinescu-Iaşi, Stanciu Stoian, Lotar Rădăceanu, Lucreţiu Patraşcanu (care semnează Ion C. Ion), H. Silber (alias Andrei Şerbulescu), Ghiţă Ionescu ş. a., din care unii radiografiază regimurile fasciste, reliefând nocivitatea lor, dar se exersează, desigur în contrapondere, şi în elogierea, mai mult sau mai puţin deschisă, a stalinismului. Realităţilor culturale, economice şi sociale din Uniunea Sovietică li se consacră numeroase articole şi studii şi chiar un număr tematic (13-14, din 1934).

Partea de „ideologie" rămâne substanţială şi după 1935, dar ea frapează mai puţin, în condiţiile în care, revenindu-se practic la formatul din perioada ieşeană, se acordă spaţiul cuvenit atât „antologiei", cât şi textelor asupra literaturii şi celorlalte arte, concomitent îmbunătăţindu-se mult prezentarea grafică. Către sfârşitul deceniului, colaborează destul de asiduu G. Călinescu (revenit în 1937), Tudor Vianu, Vladimir Streinu, Ion Biberi, lingviştii Iorgu Iordan şi Al. Graur, pedagogul Ion Zamfirescu, diplomatul D. N. Ciotori (cu foarte interesante „scrisori din Londra") ş. a. Notabil este şi faptul că, în contextul intensificării mişcărilor de extrema dreaptă, revista primeşte colaborări de la mulţi scriitori şi publicişti de origine evreiască, precum H. Streitman, Sergiu Dan, Ury Benador, I. Peltz, H. Bonciu, Ion Călugăru, Dan Faur, Lucian Boz, Alfons Adania, D. Trost, Paul

Scanned with OKEN Scanner

Păun. Din 1938, Mihail Sebastian este cooptat în redacție, el contribuind cu note şi recenzii, cronici teatrale, precum şi câteva fragmente din romanul *Accidentul*. Şi, din acelaşi an, Eugen Ionescu iscăleşte intermitent „scrisori din Paris" (conținând frecvent pagini de jurnal).

Sunt de reținut şi numerele închinate fondatorilor **„Vieții româneşti"**, G. Ibrăileanu (4-5/1936) şi C. Stere (1-3/1937). Un alt număr special este dedicat Franței (cu prilejul sărbătoririi a 150 de ani de la Revoluția din 1789), modalitate de a exprima, cu câteva săptămâni înainte de izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale, adeziunea la cauza democrațiilor apusene. Vădita atitudine antifascistă şi prosovietică a determinat ca, în condițiile instaurării dictaturii legionar-antonesciene, vechea revistă să nu mai poată apărea.

Ea revede lumina zilei numai după căderea amintitului regim, în noiembrie 1944, având ca directori pe Mihai Ralea şi D.I. Suchianu. În sectorul creațiilor literare, se întâlnesc nume cunoscute deja – prozatorii Mihail Sadoveanu, Hortensia Papadat-Bengescu, F. Aderca, Geo Bogza, Cella Serghi, Ioana Postelnicu şi poeții Al. A. Philippide, Demostene Botez, M. Codreanu -, dar şi altele noi: Mihai Beniuc, Maria Banuş, Cicerone Theodorescu, Miron Radu Paraschivescu, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Nina Cassian, Eusebiu Camilar, Olimpia Filitti-Borănescu, Ovidiu Constantinescu. Aceeaşi situație se vădeşte şi în celelalte compartimente, unde sunt prezenți Mihai Ralea (*Ceea ce e nobil*, *Arta ca plăcere a artificialității*, *Amânarea, condiție specifică a psihologiei umane*), D.I. Suchianu (cu studii, cronici şi recenzii), Tudor Vianu, Ion Biberi (*Itinerar baudelairian*, *Orient şi Occident*, *Evoluția criticii literare*), G.M. Cantacuzino (cronica plastică), Petru Comarnescu (eseuri, note relative la expoziții şi spectacole), apoi tinerii Al. Piru, Adrian Marino, Silvian Iosifescu, Marius Constant ş.a.

Mai mult decât o revenire la tema combaterii gândirismului, nota neiscălită *Obscurantismul d-lui Lucian Blaga* şi îndeosebi articolul *Cazul Blaga*, al lui Nestor Ignat, prevestesc campaniile îndreptate contra exponenților culturii „burghezo-moşiereşti", sfârşite cu punerea la index a operelor lor. O „scrisoare

Scanned with OKEN Scanner

din Paris" a lui Eugen Ionescu, publicată în iunie 1946, conținând acuzații, într-un registru de pamflet nu lipsit de trivialități, la adresa unor întregi categorii sociale (armata, clerul, corpul didactic), care ar fi profesat un naționalism abject, stârnește numeroase proteste, care vor sili redacția să se desolidarizeze de colaboratorul ei în numărul următor, din iulie, 1946. Acesta e, de altfel, ultimul, nefiind exclus ca reacției respective să i se datoreze dispariția revistei, dacă nu cumva ea are loc în cadrul acțiunii comuniștilor întru izolarea şi eliminarea din viața politică a Partidului Național Țărănesc.

După aproape doi ani, mai exact în iunie 1948, **„Viața românească"** reapare, cu aceeaşi periodicitate, lunară, şi în aceeaşi localitate, Bucureşti. Subtitlul inițial – „Revistă a Societății Scriitorilor din România" – se modifică mai întâi în „Revistă a Uniunii Scriitorilor din RPR", apoi, din 1965, în „Revistă a Uniunii Scriitorilor din RSR" şi, în sfârşit, din 1974, în „Revistă editată de Uniunea Scriitorilor".

Pe coperta primului număr figurează numele directorului, Cicerone Theodorescu, şi al secretarului de redacție, Corin Grosu, precum şi comitetul de redacție, din care mai fac parte: Ion Călugăru, Miron Constantinescu, Gáal Gábor, N. Moraru, Perpessicius, Camil Petrescu, Leonte Răutu, Al. Rosetti, Zaharia Stancu, D.I. Suchianu. În 1949, se renunță la funcția de director, Cicerone Theodorescu devenind redactor-şef. Între 1950 şi 1958 nu se mai dau informații asupra conducerii; se pare că, din 1953, redactor-şef este Petru Dumitriu, care, la rândul său, predă ştafeta, probabil în 1956, lui Ov. S. Crohmălniceanu. Caseta redacțională reapare abia în 1958, acum cuprinzând pe Mihai Ralea – director, Ov. S. Crohmălniceanu – redactor-şef, Marin Preda şi Victor Tulbure – redactori-şefi adjuncți. Ulterior, mai deține funcția de director Demostene Botez (1965-1973). Redactori-şefi sunt Demostene Botez (1962-1965), Şerban Cioculescu (1965-1967), Radu Boureanu (1967-1974), Ioanichie Olteanu (1974-1987), iar adjuncți - Aurel Baranga (1958-1967), Paul Georgescu (1958-1972), Ioanichie Olteanu (1972-1974). Funcția de secretar general (sau responsabil) de redacție o îndeplinesc Vladimir Colin (1974-1981) şi Gheorghe Pituț (1984-1987). În anii 1987-1989,

Scanned with OKEN Scanner

conducerea este asigurată de un consiliu redacțional „coordonat" de Alexandru Balaci.

În mai 1981, revistei i se decernează, în cadrul unei festivități organizate la Ateneul Român, ordinul „Meritul cultural", clasa I, cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la întemeiere; la începutul anului următor, pe frontispiciu se dă anul de apariție LXXVI (fără să se mai țină seama de perioadele, însumând aproape un deceniu, în care nu a ieșit de sub tipar).

În *Cuvânt înainte*, ce deschide primul număr, din iunie 1948, nesemnat, dar scris, după unele mărturii, de Mihai Ralea, se afirmă că revista e „nouă", lucru marcat şi prin numerotarea *ab initio*. În plan programatic, însă, diferențierea de vechea **"Viața românească"** nu este substanțială. Poziția proclamată – afirmarea „funcției sociale şi a caracterului angajat, recunoscut sau nu, al oricărei literaturi" şi „mărturisirea" unei „atitudini ideologice militând pentru o literatură, o artă, o cultură realistă în viziune, optimistă în spirit, prietenă şi susținătoare a oamenilor muncii" – era, se admite, şi poziția revistei întemeiate la Iaşi în 1906, dar la aceasta – numai „schițată şi cu o linie încă nesigură". La fel, şi țelurile precizate – lupta „împotriva tristelor mostre de descompunere apărute în Occident", strădania spre o „critică neimpresionistă, obiectivă", atentă la „cercetarea temelor, a conținutului ideologic al operei", „sprijinirea creației literare în efortul ei de a-şi însuşi o viziune nouă", „reexaminarea patrimoniului lăsat nouă de înaintaşi", „încurajarea cu precădere a tineretului creator", deschiderea spre „literaturile progresiste de pretutindeni, dar mai ales spre cea sovietică" – puteau fi privite ca o adaptare a celor vechi la noile împrejurări. Similitudinile erau totuşi doar în litera programului, nu şi în esența lui. Aceasta se dezvăluie mai puțin în compartimentul ce reuneşte creații literare. Primele numere dau la iveală texte ale scriitorilor de prim rang ce se raliaseră noului regim – Mihail Sadoveanu (un fragment din romanul *Lisaveta*), Camil Petrescu (*Turnul de fildeş*, *Fragment* şi piesa *Bălcescu*), Cezar Petrescu (*Mâinile ce-şi aduc aminte*), Perpessicius (versuri), G. Călinescu (nuvela *Catina damnatul*) – , dar şi ale câtorva dintre cei afirmați spre mijlocul anilor '30, cu notorii vederi de stânga, precum Ion Călugăru, Zaharia Stancu,

Scanned with OKEN Scanner

Eusebiu Camilar, Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, Vlaicu Bârna, George Lesnea, Mihai Beniuc, Maria Banuş. Acestora li se adaugă nume noi – poeţii Victor Tulbure, Dan Deşliu, Nina Cassian, Veronica Porumbacu şi prozatorii Aurel Baranga, Petre Iosif, A.G. Vaida, Al. Jar şi Petru Dumitriu. La toţi se vădesc note tendenţioase (la nou-veniţi, desigur, mai pronunţate), fie în zugrăvirea în culori sumbre a epocii trecute, fie în exaltarea revoluţionarilor de la 1848 sau a opozanţilor regimului „burghezo-moşieresc", dar nu în măsură de a constitui o probă de literatură „nouă".

Programul veritabil al revistei este, în schimb, mai evident în partea ei „ideologică", structurată pe parcurs în rubricile „Orientări", „Teorie şi critică", „Discuţii" (introdusă mai târziu), „Recenzii" ori „Cărţi noi". În primul număr, o interpretare „în lumina materialismului istoric" a revoluţiei paşoptiste româneşti (Mihai Roler) stă alături de o prezentare a „elementelor noi în poezia românească" (N. Moraru) şi de „examene critice" la care sunt supuse revista „Flacăra" (Mihai Novicov) şi literatura occidentală (Eugen Schileru). Pe aceste căi, se merge apoi tot mai apăsat. Foarte activi întru „orientarea" literaţilor vor fi doi dintre cei citaţi, Mihai Novicov şi N. Moraru (*Sensul principiului spiritului de partid în literatură*), secondaţi apoi de alţii, precum Miron Constantinescu, P. Constantinescu-Iaşi, I. Vitner, E. Campus, Ov. S. Crohmălniceanu, N. Tertulian, Paul Georgescu, E. Luca. Preponderenţă au totuşi, mai ales în primii ani, textele „consacrate" – în primul rând lucrările lui Lenin şi Stalin (inserate, îndeosebi, cu prilejul aniversărilor şi, în cazul celui din urmă, al decesului), apoi scrierile ideologilor de serviciu, precum A. Jdanov (căruia, de asemenea, i se dedică un număr, la moartea sa), editoriale ale organelor de presă ale PCUS ori „documente" ale unor congrese (Congresului intelectualilor de la Wroclaw ori al scriitorilor din URSS).

Pentru acelaşi scop, e valorificată cu osârdie şi experienţa scriitorilor ruşi şi sovietici, atât prin abundente tălmăciri, cât şi prin articole şi comentarii excesiv de elogioase (despre Mihail Şolohov – Silvian Iosifescu, despre „realismul socialist al lui Gorki" – Al. Philippide şi Petru Dumitriu, despre Vladimir Maiakovski – Horia Deleanu ş.a.m.d.) Notabilă, în acest sens, e un fel de anchetă,

Scanned with OKEN Scanner

întreprinsă în 1950, în cadrul căreia, la întrebarea „Ce-am învățat din literatura sovietică?", răspund Cezar Petrescu, Camil Petrescu, Eusebiu Camilar, Petru Dumitriu, Mihai Beniuc, Dan Deşliu, Aurel Baranga ş.a. Odată cu trecerea timpului, literaților sovietici li se alătură cei din țările „frățești", precum şi câțiva din lumea „capitalistă", dar cu notorii convingeri comuniste, între aceştia din urmă, un loc aparte ocupându-l scriitorul grec Dimos Rendis, refugiat politic în România, prezent în paginile „Vieții românești" ani la rând, cu versuri, nuvele şi romane.

Anunțată în cuvântul introductiv, „reexaminarea patrimoniului lăsat de înaintaşi" se produce cu multă precauție. În primii doi ani, apar doar câteva articole despre scrierile lui Caragiale (Barbu Câmpina), ale lui V. Alecsandri, văzut ca revoluționar paşoptist (G.C. Nicolescu) şi ale lui Ioan Slavici şi G. Coşbuc (J. Popper). Împlinirea unui veac de la naşterea lui Mihai Eminescu însă forțează întrucâtva procesul, făcând să i se consacre poetului mai multe comentarii, iscălite de Mihai Beniuc, Perpessicius (ce prezintă o seamă de inedite), Eugen Jebeleanu (despre tragismul vieții), G. C. Nicolescu (despre receptarea critică) şi Pericle Martinescu (despre „falsificarea" operei eminesciene de către editorii „burghezi"). Într-o împrejurare similară, în 1952, I. L. Caragiale are parte de un număr omagial. Dacă îndeosebi opera poetului național e „valorificată" cu destule rezerve, în schimb acestea lipsesc în cazul „redescoperiților" D. Th. Neculuță, Ion Păun Pincio, Al. Sahia ş. a.

Mult mai îngăduitoare este critica de întâmpinare exersată în paginile revistei. Cu aprecieri şi chiar elogii sunt primite romanele *Mitrea Cocor* al lui Mihail Sadoveanu (Vera Călin), *Desculț* al lui Zaharia Stancu, *Negura* al lui Eusebiu Camilar (Mihai Novicov), proza lui Petru Dumitriu, nuvelele lui Marin Preda (Al. I. Ştefănescu şi Al. Oprea), poezia lui Mihai Beniuc (Paul Georgescu) şi a lui Dan Deşliu (Mihai Gafița), piesa *Vadul nou* a Luciei Demetrius (Aurel Mihale). Criticată în „Lupta de clasă" pentru unele „greşeli", redacția îşi ia, spăsită, angajamentul de a purcede la o „grabnică lichidare" a lor (nr. 2/1950).

Pe coordonatele trasate în anii 1948-1952 se merge până la începutul anilor 60, nu însă într-un sens riguros liniar. Revista dă la

Scanned with OKEN Scanner

iveală poezii şi proză aparţinând majorităţii membrilor Uniunii Scriitorilor, o frecvenţă mai mare asigurându-se, desigur, fruntaşilor. Versuri iscălesc, astfel, A. Toma, Mihai Beniuc, Nina Cassian, Maria Banuş, Veronica Porumbacu, Virgil Teodorescu, Eugen Jebeleanu (*Bălcescu, Surâsul Hiroşimei*), Mihu Dragomir (*Războiul*), Mihnea Gheorghiu (*Balada lui Tudor din Vladimiri*, poemul *1821* şi numeroase traduceri), Cristian Sârbu (foarte des, el fiind redactor), Radu Boureanu (*Satul fără dragoste*), Miron Radu Paraschivescu (îndeosebi tălmăciri), Al. Andriţoiu (*În Ţara Moţilor se face ziuă*), Aurel Rău, A.E. Baconski (*Noaptea în flăcări*), Nicolae Labiş (*Gazeta de stradă, Moartea căprioarei, Rapsodia pădurii*), Ion Brad (*Balada împuşcaţilor*), Ion Horea, Aurora Cornu, Ion Gheorghe, Florin Mugur, Gellu Naum, Ştefan Aug. Doinaş, Petru Solomon, Petre Stoica, Ilie Constantin, Gh. Tomozei, Florenţa Albu, Doina Sălăjan, Nichita Stănescu, Darie Novăceanu ş.a.

În noiembrie 1953, revista îi publică trei poeme lui Tudor Arghezi, urmate apoi de altele, precum şi de piese din ciclurile *Cântare omului* şi *1907*. Ocazional, mai sunt găzduite poezii ale lui Ion Barbu (*Bălcescu trăind*, 1955), G. Bacovia, Victor Eftimiu, Emil Isac, Demostene Botez, Mihai Codreanu, G. Călinescu, Dominic Stanca, Radu Stanca, Ion Frunzetti ş.a.

Un spaţiu foarte larg se alocă epicii şi dramaturgiei. Rând pe rând, apar în coloanele revistei române şi ample nuvele, iscălite de Petru Dumitriu (*Duşmănie, Bijuterii de familie, Vânătoare de lupi, Drum fără pulbere, Pasărea furtunii, Proprietatea şi posesiunea*), Ion Pas (fragmente din *Zilele vieţii tale*), Eusebiu Camilar (*Temelia*), Mihai Novicov (*Încredere*), A.G. Vaida (*Soarele din anii grei*), Ion Călugăru (*Oţel şi pâine*), Al. Jar (*Sfârşitul jalbelor*), N. Jianu (*Cumpăna luminilor*), Cezar Petrescu (*Ai noştri ca brazii, Vino şi vezi!*), Zaharia Stancu (*Dulăii*), Mihail Sadoveanu (fragmente din *Nicoară Potcoavă* şi *Cântecul mioarei*), Ioana Postelnicu, Nagy István (*La cea mai înaltă tensiune*), Camil Petrescu (*Un om între oameni*), D. Mircea (*Pâine albă*), Marin Preda (*Desfăşurarea, Îndrăzneala, Ferestre întunecate, Moromeţii*), C. Ignătescu (*Niculai Călăraşul*), Francisc Munteanu (*Lenţa, În oraşul de pe Mureş*), Traian Coşovei (*Marele preludiu*), V. Em.

Scanned with OKEN Scanner

Galan (*Bărăgan*), Alecu Ivan Ghilia (*Cuscrii*, *A cincea roată la căruță*), Eugen Barbu (*Groapa*, *Șoseaua Nordului*), Iulia Soare (*Familia Calaff*), Remus Luca (*Liniștea iernii*, *Cămașa de mire*), Ion Marin Sadoveanu (*Ion Suntu*), Laurențiu Fulga (*Eroica*), G. Călinescu (fragment din *Scrinul negru*), Titus Popovici (*Mitru*), Cella Serghi (*Fetele lui Barotă*), Ion Lăncrănjan (*Cordovanii*), Mihai Beniuc (*Hada lui Vârnav*, *La Porumba*), Henriette Yvonne Stahl (epilog la *Voica*), Tudor Teodorescu Branişte (*Primăvara apele sunt mari*), precum şi piese de teatru scrise de Maria Banuş (*Se apropie ziua*, *Îndrăgostiții*), Lucia Demetrius (*Vadul nou*, *Atenție, copii!*), Mihail Davidoglu (*Cetatea de foc*, *Oraşul în flăcări*, *Horia*), Horia Lovinescu (*Lumina de la Ulmi*), Aurel Baranga (*Cântecul libertății*, *Mielul turbat*), Ana Novac (*La începutul vieții*, *Familia Kovacs*), Al. Mirodan (*Ziariştii*), Paul Everac (*Poarta*, *Explozie întârziată*) ş. a.

Alternanța „dezgheților" şi „înghețurilor" e şi mai vizibilă în compartimentul de critică şi istorie literară. Concomitent sau la scurt interval, sunt publicate articole ce resping „neprincipialitatea" în obiecțiile aduse unor opere, „schematismul în literatură" şi „manifestarea virulentă de formalism" din poezia Ninei Cassian (Paul Georgescu), se pledează pentru „expresivitatea chipurilor literare" şi contra „manierei proletcultiste", dar şi pentru păşirea fermă „pe drumul realismului socialist", pentru „spiritul revoluționar al realismului socialist" şi se invocă din nou „principiul leninist al spiritului de partid în literatură". Către sfârşitul anului 1953, se iveşte rubrica *Literatura română între 1900-1944*, inaugurată de un studiu al lui Ov. S. Crohmălniceanu despre Liviu Rebreanu. Aici sau în alte rubrici se scrie, de asemenea, despre Jean Bart (Teodor Vârgolici), G. Coşbuc (Marin Bucur), Al. Davila (Lucian Raicu şi I.D. Bălan), G. Ibrăileanu (Savin Bratu), C. Dobrogeanu-Gherea (G. Ivaşcu), Mihail Sebastian (B. Elvin), I.Al. Brătescu-Voineşti (Mircea Zaciu), Anton Holban (Octav Şuluțiu), Pavel Dan şi Ion Agârbiceanu (I. Negoițescu) ş.a.m.d. Dar, în aceiaşi ani, N. Tertulian condamnă o nouă carte a lui Cicerone Theodorescu, în care decelează „clişee decadente", pentru ca apoi să denunțe „caracterul reacționar al teoriei autonomiei esteticului" şi, mai departe, să respingă, în meticuloase

Scanned with OKEN Scanner

analize, concepţiile lui E. Lovinescu. Împotriva „reabilitării camuflate a estetismului" şi a citării lui Lucian Blaga (de către I. Negoiţescu) vituperează, în 1958, redactorul-şef Ov. S. Crohmălniceanu, iar Liviu Călin relevă „tendinţele nesănătoase" ale unei reviste „de provincie". Progresele şi regresele sunt vizibile şi în anchetele şi „mesele rotunde" organizate: *Literatura nouă şi actualitatea* (12/1957), *Probleme actuale ale criticii* (4/1958, cu participarea unor critici germani şi francezi), *Realismul socialist şi literatura noastră nouă* (9/1958), *Scriitorii tineri* (5/1959), *15 ani de literatură nouă* (9/1959).

Mai puţină obedienţă faţă de exigenţele ideologice se distinge în cronicile şi recenziile iscălite către sfârşitul deceniului, în afară de cei cu stagiu în redacţie – Mihail Petroveanu, Mihai Gafiţa, Sorin Arghir, Eugenia Tudor, Lucian Raicu, Al. Piru, D. Micu, Marin Bucur, S. Damian, Dan Grigorescu, Al. Săndulescu, Geo Şerban ş. a. –, de tinerii Cornel Regman, Georgeta Horodincă, Dan Hăulică, Ştefan Cazimir (debutant aici în 1954), Ecaterina Oproiu, Eugen Simion (din noiembrie 1957), G. Dimisianu, Matei Călinescu, Sorin Alexandrescu ş. a.

Eforturi face redacţia şi în direcţia unei structurări mai atractive a publicaţiei. Se reintroduce astfel, din 1955, „Miscellanea", iar rubrica „Poeţii lumii" arată o mai mare deschidere, fiind selectate şi creaţii de reală valoare din literaturile occidentale. De reţinut este şi acordarea a trei consistente premii pe anul 1958 (lui V. Em. Galan, pentru *La răzăşi*, lui Ştefan Luca şi lui Pop Simion, pentru reportaj, şi lui Nicolae Ţic, pentru *Şantier*)

Prefigurat destul de lămurit către sfârşitul deceniului al şaselea, un „dezgheţ" major începe timid abia odată cu conferinţa pe ţară a scriitorilor din ianuarie 1962, oglindită pe larg de **"Viaţa românească"** Revista consacră un număr dublu (6-7/1963) „problemelor istoriei literare din primele patru decenii" şi participă activ la dezbaterile asupra criticii lui Titu Maiorescu (prin articole semnate de Liviu Rusu, Paul Georgescu, Tudor Vianu, Horia Bratu, Paul Cornea) şi a lui E. Lovinescu (un articol al Ilenei Vrancea). Şi opera poetică şi filosofică a lui Lucian Blaga e supusă unui examen meticulos de către N. Tertulian, care, din perspectiva sa marxizantă, le aduce multiple obiecţii, dar totodată familiarizează cititorii cu

Scanned with OKEN Scanner

textele, facilitând viitoarele reeditări. Pe o treaptă superioară sunt „introducerea în poezia lui Ion Barbu" a lui Alexandru Paleologu sau un grupaj închinat lui Mateiu I. Caragiale. Sunt de consemnat şi numerele speciale consacrate unor scriitori a căror „revalorificare" începuse anterior, dar continua să fie superficială, incompletă - Eminescu (4-5/1964), Caragiale (6/1962), Arghezi (5/1960 şi 8/1967), Sadoveanu (11/1961, 9/1970), Coşbuc (9/1967), precum şi vechii **"Vieţi româneşti"**, la 60 de ani de la apariţie (3/1966).

Efortul întreprins în direcţia recuperării „patrimoniului" literar şi îndeosebi a celui interbelic este în strânsă legătură cu cel ţintind anihilarea canonului proletcultist şi reconectarea la actualitatea literară vest-europeană. Actanţii sunt o parte dintre redactorii şi colaboratorii din deceniul precedent, ce cunosc o evidentă evoluţie, dar şi alţii noi. Între aceştia, se remarcă unii ce reintră în activitate după o perioadă de interdicţie - Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Petru Comarnescu, D. I. Suchianu, Ion Biberi, Edgar Papu, I. Negoiţescu, I. Caraion, Dinu Pillat, N. Balotă, Adrian Marino – sau tineri care se alătură contingentului deja existent, precum Nicolae Manolescu, Florea Fugaru, Gelu Ionescu, Cornel Mihai Ionescu, Valeriu Cristea, Cornel Moraru, Alexandru Paleologu, Ion Bălu, Adriana Iliescu, Aurel Dragoş Munteanu, Mircea Anghelescu, Laurenţiu Ulici, M. Niţescu ş.a.

Şi în compartimentul creaţiilor literare schimbarea se face tot mai mult resimţită. Continuă să colaboreze cei ce îşi câştigaseră un loc în conducerea Uniunii Scriitorilor, precum poeţii Mihai Beniuc, Maria Banuş, Eugen Jebeleanu, D. Botez, Al. Philippide, Radu Boureanu, Emil Giurgiuca, Vlaicu Bârna, sau mai tinerii Ion Horea, Florin Mugur, Ion Brad, Alexandru Andriţoiu, Gheorghe Tomozei, precum şi prozatorii Alecu Ivan Ghilia, Francisc Munteanu (*Terra di Siena*), Marin Preda (*Moromeţii*, II), Eugen Barbu (*O canistră de apă*, *Facerea lumii*), Remus Luca (*Poveste de dragoste*), Titus Popovici (*Moartea lui Ipu*). Acestora li se alătură Constantin Abăluţă, Teodor Balş, Ion Crânguleanu, Ion Rahoveanu, Ioanid Romanescu, Ion Alexandru, Marin Sorescu, Adrian Păunescu, Radu Cârneci, Ion Omescu, Dumitru M. Ion, Leonid Dimov, Damian Ureche, Vintilă Ivănceanu, Nicolae Ioana, Gheorghe Pituţ, Miron Kiropol, Ana Blandiana, Corneliu Sturzu,

Scanned with OKEN Scanner

Nicolae Prelipceanu ş.a., cu versuri, ori prozatorii Dumitru Radu Popescu (*Vara oltenilor*, *Dor*, *Vânătoarea regală*), Vasile Rebreanu (*Casa*), N. Velea, Ion Brad (*Descoperirea familiei*), Al. Simion, Nicolae Breban (*Francisca*, *Animale bolnave*), Alexandru Ivasiuc (*Vestibul*), Tudor Ursu (*Foia de parcurs*), Maria-Luiza Cristescu, Corneliu Omescu, Radu Petrescu, Mihai Pelin, Paul Goma ş.a.

E de reţinut şi publicarea unor „postume" iscălite de Lucian Blaga, Ion Vinea (*Lunatecii*), Hortensia Papadat-Bengescu (*Străina*), Al. Robot (*Music-hall*), M. Blecher (*Vizuina luminată*), precum şi a unei nuvele a lui Mircea Eliade (*Adio*) şi a unui fragment de jurnal al lui Eugen Ionescu. Semnificative pentru distanţa parcursă sunt realizarea unor numere speciale, ca de pildă cele închinate umorului (6/1966) şi literaturii de anticipaţie (7/1966) sau a unui grupaj strângând comunicări de la colocviul internaţional de sociologia literaturii de la Royaumont (7/1968), şi introducerea, din ianuarie 1968, a „Caietelor de poezie", care, în fiecare număr, înmănunchează creaţii lirice româneşti şi străine cu o temă comună. Se reia şi iniţiativa premiilor, pe anul 1968 fiind distinse volumele *Intrusul* de Marin Preda, *Curent continuu* de Virgil Gheorghiu şi *Eseuri* de N. Tertulian.

Auspiciile, mai favorabile ca oricând, s-au dovedit în parte înşelătoare. Noua perioadă ce începe odată cu anii '70 şi durează până în septembrie 1989 (ultimele trei numere pe acest an vor apărea după Revoluţia din Decembrie), debutează cu o aşa-zisă revoluţie culturală, care, dacă se stinge relativ repede, lasă în schimb locul unei reveniri la formele depăşite, inclusiv la un odios cult al personalităţii, cărora, ca şi celelalte periodice literare, **"Viaţa românească"** este silită să le plătească un tribut greu. În paginile ei revin anualele omagii aduse „Griviţei roşii", zilei de 1 Mai, „revoluţiei de eliberare socială şi naţională" (23 August), semicentenarului PCR ori al UTC., toate, cuprinzând, de la o vreme, şi pe acela al „conducătorului" Nicolae Ceauşescu, căruia i se închină şi numere speciale (1/1973, 1-2/1978 sau 1/1983, acesta cu prilejul împlinirii a 50 de ani activitate revoluţionară).

Glorificarea directă a „cârmaciului", abundentă în „editoriale", în „telegramele" şi „mesajele" ce i se adresează sau în

Scanned with OKEN Scanner

circumstanțiale profesii de credință, strânse îndeobște în grupaje, anchete ori mese rotunde, este rară totuși în lirică sau în epică (romanul *Tinerețea unui erou* al lui Petru Vintilă, găzduit în 1984, e o excepție). Îi este preferată cea mediată, îmbrăcând patriotismul, atașamentul la „era socialistă", la „umanismul noii orânduiri".

Tributul plătit ideologicului pare mai greu decât e în realitate, în condițiile în care periodicului i se reduce drastic, în 1974, numărul de pagini, la o treime din cât avea înainte, abia în 1980 izbutind să ajungă la jumătate. În consecință, **„Viața românească"** trebuie să-și modifice structura, renunțând la „Caietele de poezie" și păstrând doar o primă secțiune, cuprinzând versuri, proză și câteva studii sau eseuri, și două rubrici permanente – „Comentarii critice" și „Cărți - oameni - fapte" – și una ocazională – „Puncte de vedere". Redacția se străduiește totuși de la început să compenseze pe cât posibil cedările de teren. Se lansează astfel câteva ample anchete – *Tineretul și problemele literaturii* (3/1972), *Momentul actual al prozei noastre* (7-8/1973), *Momentul dicționarelor* (2-4/1980), *„Carte românească de învățătură"* (cu prilejul reeditării *Istoriei literaturii române de la origini până în prezent* a lui G. Călinescu, 8/1983), *Clasicii și vremea noastră* (8/1985), *Lumea de azi – Lumea de mâine* (5-10/1988), *Mitologie românească – Noi lecturi ale „Mioriței"* (5/1989) – și se alcătuiește un „dosar" (documentând asupra drumului cărții de la scriitor la cititor). Se dau la iveală și serii de interviuri, îndeosebi în intervalele 1971-1973, când sarcina și-o asumă Petru Popescu, și 1985-1989. Prin grupaje sau chiar numere întregi sunt sărbătoriți Camil Petrescu (5/1972), Zaharia Stancu (10/1972), Cezar Petrescu (11/1972), Dimitrie Cantemir (9/1973) Octavian Goga (4-5/1981), Marin Preda (6-7/1981), George Enescu (8/1981), G. Bacovia (9/1981), Ion Agârbiceanu (9/1982), Vasile Pârvan (10/1982), Mihai Eminescu (12/1983, 6/1989), Nichita Stănescu (12/1983), Liviu Rebreanu (11/1985), B.P. Hasdeu (5/1989). Unele dintre numerele speciale au caracter teoretic, precum cel axat pe raporturile dintre literatură și mit (10/1973) ori acela consacrat literaturii științifico-fantastice (1/1974). Un spațiu foarte larg se acordă „colocviilor naționale" organizate în anii 1978-1981 („de

Scanned with OKEN Scanner

critică şi istorie literară", „de literatură dramatică", „de literatură pentru copii" şi „de traduceri şi literatură universală").

Cele mai multe dintre studiile, comentariile, notele şi recenziile publicate în paginile revistei în intervalul 1971-1989 relevă voinţa nu de a opune făţiş rezistenţă ingerinţelor ideologice, dar de a le pune între paranteze, de a li se sustrage cât mai mult. Îndeobşte, la acest capitol, semnează mulţi dintre vechi redactori şi colaboratori, dar şi la fel de mulţi noi. Foarte activi sunt acum Cornel Regman, Gheorghe Grigurcu, Alexandru George, Florin Mihăilescu, M. Nițescu, Alexandru Paleologu, Ion Negoițescu, Alex. Ştefănescu, Ion Bălu, Ilie Guţan, Liviu Rusu, N. Steinhardt, Al. Protopopescu, Gelu Ionescu, Mihai Zamfir, Vasile Chifor, Nicolae Mecu, Mircea Martin, Monica Spiridon, Roxana Sorescu, Mihai Dinu Gheorghiu, Ştefan Aug. Doinaş (eseuri şi medalioane ale confraţilor), Gheorghiță Geană, Ovid. S. Crohmălniceanu, Mircea Scarlat, Petru Creţia (îndeosebi în legătură cu editarea operei eminesciene), Dan C. Mihăilescu, Ion Bogdan Lefter, Radu Călin Cristea, Cristian Moraru ş.a.

Interesul tot mai mare manifestat pentru teoria, istoria şi critica literară va conduce, către sfârşitul deceniului al optulea, la iniţierea „Caietelor critice", la început un simplu „supliment", evoluând însă rapid spre statutul unui periodic de sine stătător.

Deosebit de substanţială se vădeşte „Cronica ideilor", alimentată asiduu de Henri Wald, Mircea Maliţa, Vasile Florescu, Vlad Russo, Dan Oprescu, Anton Dumitriu, apoi şi de Constantin Noica (îndeosebi, *Scrisori despre logică*) şi, de la mijlocul anilor 80, de Andrei Pleşu (*Minima moralia*) şi Gabriel Liiceanu. În strânsă legătură cu aceasta este şi reapariţia rubricii „Texte", în care vor fi inserate traduceri din Boris Uspenski, Martin Heidegger, Ortega y Gasset, Th. Adorno, Ed. Husserl, Upanişade, Michel Foucault, Hilary Putnam, Martin Buber, Paul Ricoeur, Zhuanghzi, Arthur Schopenhauer, Gregory Bateson, Werner Jaeger, Jaques Derrida ş.a.

Sunt de menţionat, de asemenea, tentativele de a aduce mai aproape şi celelalte arte – muzica (prin comentariile lui G. Bălan), teatrul (cronici iscălite de Ovidiu Constantinescu), plastica (medalioane şi articole ale lui Cornel Bozbici), cinematografia

Scanned with OKEN Scanner

(Florian Potra). Începând din 1984, sunt inserate intermitent grupaje intitulate *Colocviul (sau dialogul) artelor*.

Şi în secţiunea creaţiilor literare se distinge bine coexistenţa cedării şi a rezistenţei la exigenţele regimului. Alături de texte ocazionale, aparţinând îndeobşte câtorva autori „specializaţi" în acest gen (de pildă, Ion Crânguleanu, Eugen Evu, Petru Vintilă) ori numai dornici de a-şi vedea numele tipărit cu orice preţ, există şi literatură autentică, deloc sau prea puţin afectată de comanda ideologică. Cu vădită preocupare de a nu manifesta vreo preferenţiere subiectivă, de a nu încălca, deci, statutul său de „revistă a Uniunii Scriitorilor", **„Viaţa românească"** publică texte ale mai tuturor scriitorilor activi în această perioadă, prezenţi şi în alte periodice literare, validaţi (desigur, în grade diferite) de critică şi de public. Dar în paginile ei sunt primiţi relativ repede şi tinerii ce se remarcă. Între aceştia din urmă, în anii '70, pot fi întâlniţi poeţii Mihai Ursachi, Mircea Ivănescu, Dan Verona, Cornel Udrea, Dan Mutaşcu, Mircea Dinescu, Daniela Caurea, Gabriela Melinescu, Gheorghe Grigurcu, Gheorghe Istrate, Lidia Stăniloaie, Anghel Dumbrăveanu, Paul Tutungiu, Dorin Tudoran, Cezar Baltag, Adrian Popescu ş. a., ori prozatorii Petru Popescu (prezent şi cu versuri, interviuri, eseuri), Mircea Constant, Viorel Ştirbu, Tudor Ursu (fragment din romanul *Vârful*), Platon Pardău, Bujor Nedelcovici, Georgeta Horodincă (*Călăuza pierdută*), Maia Belciu, Eugen Uricariu (*Aşteptându-i pe învingători*), G. Bălăiţă, Mircea Săndulescu; Dana Dumitriu, Gabriela Adameşteanu ş.a. Lor li se adaugă, în anii '80, în domeniul liricii, Dinu Flămând, Ileana Mălăncioiu, Iolanda Malamen, Grete Tartler, Ioana Diaconescu, Mircea Florin Şandru, Doina Uricariu, Marcel Gafton, Nichita Danilov, Adrian Dumitrescu, Matei Vişniec, Liviu Ioan Stoiciu, Daniel Corbu, Lucian Vasiliu, Traian T. Coşovei, Constantin Preda, Ion Stratan, Florin Iaru, Gheorghe Izbăşescu ş.a., iar în cel al prozei, Mihai Sin, Mircea Nedelciu, Mihail Grămescu, Ion Filipciuc, Dumitru Dinulescu, Ioan Groşan, Stelian Tănase, Florin Sicoie, Olimpiu Nuşfeleanu, Bedros Horasangian, Dan Petrescu, Ioan Lăcustă, N. Iliescu ş.a. O fericită iniţiativă are **"Viaţa românească"** la mijlocul anului 1984 lansând un concurs de poezie, proză şi eseu, la care s-a înregistrat o participare

Scanned with OKEN Scanner

extraordinar de mare. Lucrările premiate, aparţinând poeţilor Ioan Morar, Marin Lupşanu, George Vrânceanu, Nicolae Sava, prozatorilor Gheorghe Crăciun, Ovidiu Hurduzeu, Daniel Vighi, Andrei Grigor, Maria Mailat Culcer, Paul Tumanian şi eseiştilor Mihai Dinu, Ştefan Borbély, Nicolae Oprea, Bogdan Ghiu, Ion Bogdan Lefter, Gheorghe Iova ş.a. – vor fi publicate ulterior în revistă, în cele mai multe cazuri constituind şi începutul unei colaborări consistente, prin care s-a asigurat celei mai noi generaţii, a „optzeciştilor", o reprezentare pe măsura potenţialului ei.

Scanned with OKEN Scanner

Emilian Marcu (Iaşi)

SUB SEMNUL ZĂPEZII

Aflându-se la *Cumpăna gândului* (titlul unui volum de versuri) şi *Sub semnul zăpezii* Ilie Dan, viforos ca râul din preajma Pârteştilor de Jos din dulcea şi inefabila Bucovină, a năvălit în Iaşi ca un vultur să-şi întregească destinul.

Urmând, pas cu pas, toate treptele învăţământului universitar, trudind în biblioteci şi nu numai sau în întâlnirile colocviale, a dat dimensiune vorbei şi spiritului. Cărţile de poezie dar şi cele de strictă specialitate (de lingvistică), cu timpul, s-au adunat în rafturi.

Năvalnica vrajă a pădurilor din preajma satului natal, păduri care i-au răcorit mereu umbra şi i-au mângâiat paşii şi i-au fost şi sfetnic fidel în clipele grele; năvalnica lor vrajă l-a străjuit de-a lungul celor 70 şi ceva de ani.

Ca fiecare copil de ţărani, şi Ilie Dan şi-a dus, prin lume, satul cu copilărie cu tot să-l arate ca pe o podoabă de mare preţ, dar şi să-i fie pavăză şi scut în clipele grele. Şi, probabil, vremuri grele au fost destule în „Furtuna unui anotimp" (titlul unei cărţi de poezie publicată de Ilie Dan în 1989).

De la casa părintească a lui Adrian Dinu Rachieru, din Soloneţ, am tras, atunci când mergeam în vizită la admirabilul meu prieten, câte o grabnică ochire spre locurile natale ale profesorului. De acele locuri mi-a vorbit pentru prima dată Adrian. El mi-a făcut cunoştinţă cu locurile natale ale lui Ilie Dan.

Un noian de păduri între cele două sate bucovinele şi peste toate împărăţesc, desigur, poienile doldora de flori.

În 11 septembrie 1938, data naşterii lui Ilie Dan, ca în fiecare toamnă de la facerea lumii şi de la acea dată înainte, brânduşele, plăpânde, atât de plăcute ochiului spre bucuria sufletului, vor fi înflorind parcă vestind lumii un nou prunc de viţă bucovineană. Pruncul acela ocrotit de brânduşe, iată că acum a

Scanned with OKEN Scanner

ajuns „Sub semnul zăpezii" (alt titlu la un volum de versuri al profesorului) şi se întoarce „în cumpăna gândului" spre copilărie.

Un car cu brânduşe se vede călătorind pe cărările timpului, pe cerul aburind răcoare, peste urmele copilului care a fost Ilie Dan. La „cumpăna gândului", Ilie Dan se desfată cu cărţile lui, cu cărţile altora şi mai ales cu amintirile lui „sub semnul zăpezii".

Scanned with OKEN Scanner

Dan Jumară (Iaşi)

UNIVERSITATEA DIN CERNĂUȚI ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Congresul General al Bucovinei, din 28 noiembrie 1918, hotăra în unanimitate Unirea necondiționată a Bucovinei în vechile ei hotare, până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României.

Iancu Flondor pleca, apoi, la Iaşi, în fruntea unei delegații de cincisprezece bucovineni; în cadrul unei audiențe festive fruntaşul unionist adresa Regelui Ferdinand un emoționant discurs din care spicuim doar câteva idei: „Aducem Majestății Voastre, Rege al tuturor românilor, Unirea unei țări întregi, a Țării Bucovina. Această țară a avut vechi temeiuri curat româneşti [...] Această țară ți-o închinăm, Măria Ta, noi toți, nu numai urmaşii vajnicilor luptători de pe vremuri, care n-au uitat niciodată din ce trup național fac parte, ci şi reprezentanții tuturor neamurilor care cu vremea au venit să se aşeze sub blânda şi omeneasca oblăduire a domnitorilor români ai Moldovei şi care ştiu că România de astăzi a menținut toate bunele tradiții ospitaliere ale Moldovei.

Acum 144 de ani ne-a desfăcut de Moldova o pace încheiată între turci, care nu aveau dreptul să ne înstrăineze, şi între austrieci [...]

Plecați puțini, ne întoarcem acum mai mulți. Sufletul cel vechi e neschimbat. L-am transmis oaspeților şi fraților noştri din alt neam, care împreună cu noi vin înaintea Majestății Voastre. Nu e o cucerire a armelor, ci întoarcerea la vatră a fraților despărțiți, care în Majestatea Voastră regăsesc pe părintele de mult pierdut şi mult dorit".[1]

La 19 decembrie 1918 apărea Decretul – lege privind recunoaşterea Unirii Bucovinei, semnatari fiind Regele Ferdinand I şi I. I. C. Brătianu. Urma, în aceeaşi zi, decretul privind administrarea provinciei. Se legifera astfel înființarea a două posturi de miniştri de stat fără portofoliu; ambii erau delegați cu administrația Bucovinei, la Bucureşti şi Cernăuți. În subordinea ministrului delegat cernăuțean se afla un Serviciu administrativ, alcătuit din nouă secretariate; fiecare

[1] Apud Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775 – 1944)*, Editura Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1993, p. 95

Scanned with OKEN Scanner

secretariat se afla sub conducerea unui secretar şef. Cei nouă secretari şefi constituiau un Consiliu - sub conducerea ministrului delegat.

Miniştrii secretari de stat fără portofoliu au fost numiţi doi reprezentanţi bine cunoscuţi ai vieţii politice bucovinene, Iancu Flondor, la Bucureşti şi Ion Nistor, la Cernăuţi. Cei doi nu se înţelegeau, însă, prea bine şi, foarte curând, Iancu Flondor a demisionat. Cele două funcţii au fost cumulate, din aprilie 1919, de Ion Nistor, care a schimbat şi componenţa Consiliului. După un an, în aprilie 1920, se proceda la înlocuirea ministrului delegat cu un preşedinte al Comisiei regionale, care avea sarcina de a transfera asupra guvernului român atribuţiile celor nouă secretariate.[1]

Limba română era introdusă ca limbă oficială, înlocuind limba germană în administraţie, justiţie şi şcoli. S-a reorganizat, de asemenea, sistemul judecătoresc şi cel de menţinere a ordinii publice. La conducerea celor unsprezece judeţe (Câmpulung, Cernăuţi, Cozmeni, Gura Humorului, Rădăuţi, Siret, Storojineţ, Suceava, Văşcăuţi, Vijniţa, Zastavna), care formau Bucovina, au fost numiţi prefecţi români.[2] De altfel, această împărţire administrativă avea să fie şi ea modificată, după câţiva ani rămânând doar cinci judeţe (Câmpulung, Cernăuţi, Rădăuţi, Storojineţ, Suceava).

Anul 1919 aducea şi o Lege agrară, prin care din întreaga Bucovină se expropriau 97310 hectare de pământ arabil. Suprafaţa expropriată se parcela şi se vindea în termeni deosebit de avantajoşi. Loturile erau, în general, de patru hectare, dar se ridicau la şase hectare pentru colonişti şi la opt hectare pentru zona montană. Cumpărătorii favorizaţi erau: ţăranii cu pământ puţin, parohiile ortodoxe, şcolile rurale (câte un hectar de fiecare clasă), invalizii, văduvele şi orfanii de război, cei ce luptaseră pe front pentru cauza românească, păgubiţii de război. Facilitatea cea mai importantă era avansarea sumelor respective de către stat, cu obligaţia restituirii împrumutului în patruzeci de ani. Agricultura căpăta astfel un impuls important chiar de la începutul integrării în Regatul României. Pe de altă parte, meseriaşii, comercianţii şi industriaşii români, prin mijlocirea vechilor societăţi, au stimulat dezvoltarea sectoarelor de care aparţineau, au acordat burse tinerilor pentru a urma cursurile unor instituţii de învăţământ specializate.

[1] Ion Agrigoroaiei, *România interbelică*, vol. I, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2001, passim.
[2] Nicolae Ciachir, op. cit., p. 99

Scanned with OKEN Scanner

Unirea politică se realizase în fapt, dar din punct de vedere juridic ea nu era ratificată prin tratate internaţionale, iar negocierile aveau să dureze până la 10 septembrie 1919, când s-a semnat şi Tratatul de pace de la Saint-Germain. Urmau alte tratative, care s-au întins pe o lungă perioadă de timp. Prin tratate, Austria renunţa la toate drepturile asupra Bucovinei „în favoarea României". La rândul său, statul român, consemna într-un tratat cu aliaţii, ocrotirea drepturilor alogenilor. Se uneau cu statul român 272952 de români, 218918 ruteni, 153280 de germani şi 44757 cetăţeni de alte naţionalităţi.[1]Chiar după semnarea tratatelor de la Neuilly, Saint Germain, Trianon şi Paris, au avut loc numeroase discuţii, consultări, tratative cu Rusia Sovietică, aceasta punând mereu în dezbatere unirea Bucovinei şi a Basarabiei cu România. Oricum, la nivel european argumentele erau clare. Istoricul englez G. M. Trevelyan consemnează punctul de vedere occidental, într-o lucrare a sa: „ în general, trasarea frontierelor europene nu a fost făcută rău la Versailles. Europa nouă era alcătuită dintr-un număr de state ce se sprijineau pe adevăratul principiu al naţionalităţilor. Într-adevăr, statele care au devenit moştenitoarele Austro-Ungariei se formaseră prin vrerea propriilor lor populaţii, drept rezultat al ultimei etape a războiului, chiar mai înainte ca oamenii de stat să se întrunească la Versailles spre a confirma schimbarea".[2]

În 1923 se vota noua Constituţie a României. Bucovina continua un proces firesc de integrare în structurile economice, sociale, administrative şi politice ale României. Capitala bucovineană devenise şi un puternic centru cultural românesc atât prin activitatea universităţii (a patra din ţară), cât şi prin manifestările altor instituţii de cultură, fie ele de stat sau particulare.

După promulgarea Legii unificării administrative, din 1925, s-au luat măsuri de reorganizare a învăţământului superior din Bucovina şi în sensul alinierii Universităţii din Cernăuţi la valorile culturii româneşti. Tot la capitolul viaţă culturală se înscrie şi transformarea Teatrului german în teatru naţional, precum şi înfiinţarea Conservatorului de Muzică şi Artă Dramatică; ambele au avut o importantă contribuţie la dezvoltarea artei spectacolului.[3]

Bucovinenii porniseră cu mult entuziasm pe calea Unirii, având aşteptări mari mai ales în privinţa emancipării naţionale. La câţiva ani de

[1] Ibidem, p. 102
[2] G. M. Trevelyan, *Istoria ilustrată a Angliei*, Bucureşti, 1975, p. 822
[3] Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 113

Scanned with OKEN Scanner

la revenirea la patria – mamă, aşteptările acestea nu se împliniseră, însă, decât în mică măsură. Constatările erau, poate, subiective, dar reflectau o stare de spirit. Ion Simionescu, binecunoscutul geograf, remarca în 1925 „atmosfera străină a vieţii oraşului", subliniind că nu găsea „aproape nici o schimbare între Cernăuţiul de altădată şi cel de azi".[1] Cărturarul deplângea, mai ales, „slăbiciunile administraţiei româneşti", de care profitau minoritarii. De altfel, pe aceeaşi linie se încadrează şi conferinţa lui Ion Nistor, din 7 noiembrie 1930, în care guvernul naţional-ţărănist era acuzat de ignorarea problemei naţionale şi de îngăduinţă faţă de minorităţi.

Jocurile politice aveau însă propriile reguli; în consecinţă, nu a fost nimeni surprins că în august 1933, în preajma alegerilor, liberalii anunţau că urmau „a colabora în viaţa publică cu toate minorităţile conlocuitoare" şi că pe listele lor pentru alegerile parlamentare figurau „reprezentanţi ai minorităţilor ucrainiene, evreieşti şi poloneze".[2]

Nemulţumirea bucovinenilor nu era cu privire la implicarea politică a minoritarilor, ci cu privire la dezinteresul guvernului faţă de întreaga provincie. Şi aceasta se întâmpla, mai des, în timpul guvernării ţărăniste începută la 13 august 1932, sub conducerea lui Vaida Voevod. Se pare că, la începutul deceniului al IV-lea, se instalase în Ţara Fagilor o stare generală de nemulţumire faţă de felul cum erau tratate problemele bucovinene. Provincia nu mai avea reprezentanţi în guvern, prefecţii judeţelor ce o alcătuiau nu erau localnici, populaţia se simţea desconsiderată şi jignită în drepturile şi interesele ei. Memoriul Bucovinei, publicat în cel mai răspândit ziar cernăuţean, sublinia: „În vremurile astea cumplite, când, într-o provincie de hotar ca Bucovina, autoritatea de stat nu este destul de activă, când siguranţa publică este serios primejduită, când pe chestiunea suferinţelor sociale, mai accentuate aici decât în alte părţi, curentele extremiste, alimentate de dincolo de Nistru, câştigă mereu teren, nu consideraţiuni strâmte de partid ne–au îndemnat să redactăm acest memoriu".[3]

Trebuie să ţinem seamă, evident, de faptul că era vorba de un document adresat puterii de către opoziţia liberală, dar memoriul era, cel puţin parţial, expresia sentimentelor mândrilor locuitori ai Ţării de Sus a Moldovei.

---

[1] M. A. Diaconu, *Bucovina şi complexul provinciei*, în „Analele Bucovinei", V, 1, Bucureşti, 1998, p. 32

[2] „Glasul Bucovinei", nr. 3825, Cernăuţi, 7 iulie 1932, p. 1

[3] *Memoriul Bucovinei*, în „Calendarul Glasul Bucovinei", XII, Cernăuţi, 1932, p. 39

Scanned with OKEN Scanner

Perioada crizei economice avea să agraveze nemulțumirile. Au fost desființate mai multe școli românești; se zvonea că Universitatea urmează a fi mutată la Craiova; Teatrul Național, Conservatorul și mai multe judecătorii de ocol erau amenințate de dispariție datorită lipsei de resurse bugetare.

Guvernele aveau să se schimbe, însă problemele legate de marginalizarea Bucovinei continuau să existe. Naționalismul îmbrăca forme tot mai acute în România, dar în gazetele bucovinene editorialele apăreau sub titluri precum Naționalism constructiv, Ce înseamnă naționalism, Politică și cultură. Tinerii semnatari militau pentru „atenuarea exagerărilor naționaliste" și pentru „subordonarea principiului politic celui cultural".[1] Apărea confruntarea dintre generații. Se pare că „bătrânii", înfăptuitorii Unirii, erau vinovați de creșterea unei generații „fără axa centrală naționalistă, imperativ categoric pentru Bucovina".[2] Ion Nistor, prestigiosul profesor universitar, căuta să corijeze nemulțumirile existente, fiind unul dintre cei care încercau să insufle tinerilor sentimentul utilității. Oricum, sub influența mișcărilor naționaliste din celelalte centre universitare, sub influența unor intelectuali de prestigiu, precum Nae Ionescu, A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Mihail Manoilescu, alături de care se afla și cernăuțeanul Traian Brăilean, mulți dintre tineri se simțeau atrași de violența mișcărilor extremiste de dreapta.

Din păcate, existau și motive reale de nemulțumire în planul manifestărilor naționaliste. Tinerii constatau mereu o prezență activă a minoritarilor atât în viața economică, cât și în cea culturală, în detrimentul românilor. Generația tânără avea o tendință firească spre „o recuperare energică a identității românești". Intelectualitatea Bucovinei avea o tradiție veche și era conștientă de aceasta, asumându-și un specific local definitoriu: „În configurația ținuturilor românești, Bucovina a reușit de mult să fie o unitate distinctă. Acestei unități spirituale trebuie să-i recunoaștem anumite caracteristici. În Bucovina, cultura românească s-a născut din reacțiunea națională împotriva cotropirii și nu din spirit de imitație. [...]Dar hotărâtoare este o atmosferă de nord, care imprimă artei noastre populare și culte un sentiment spațial înalt – gotic aproape".[3]

Exista, în provincie, sentimentul apartenenței la o comunitate considerată de veche și bună tradiție, de recunoscută calitate intelectuală,

[1] Mircea A. Diaconu, *op. cit.*, p. 39.
[2] *Ibidem*, p. 39.
[3] *Ibidem*, p. 39.

Scanned with OKEN Scanner

sentimentul străduaniilor, de bună-credinţă, în interes naţional, desconsiderate ulterior, pe de o parte; pe de altă parte, exista dezamăgirea în faţa nerealizării concrete a idealului pentru care generaţii de bucovineni se străduiseră: afirmarea românismului – în toate planurile. Mulţi considerau că în Bucovina României românii erau mai dezavantajaţi decât în Bucovina austriacă. De aici, apropierea multor tineri de mişcările naţionaliste extremiste, în special de cuzism.

Oricum, după cum demonstrează Mircea A. Diaconu, într-un studiu dedicat revistei „Iconar" şi mişcării generate de aceasta, între cele două războaie mondiale, Bucovina istorică n-a avut un statut privilegiat: „Luptele între generaţii, mişcările politice violente, teama nesincronizării cu realităţile din ţară şi spaima pierderii identităţii, toate acestea – aşezate în contextul discreditatelor confruntări politice – oferă o imagine mai apropiată de adevărul vremii".[1]

Cu toate acestea, în contextul epocii, tineretul bucovinean a manifestat mult mai mult discernământ decât colegii lor de generaţie din alte centre universitare. Incidentele interetnice cu finalitate violentă au fost rare în Cernăuţi, iar provocările au venit din partea tuturor taberelor implicate.

Realizarea Marii Uniri a instaurat în România interbelică un cadru instituţional nou pentru cultură şi modalităţile de afirmare ale acesteia. Schimbările apărute s-au datorat voinţei de aliniere la valorile epocii, necesităţii înţelese de integrare în istoria culturală universală[2]. Se acorda culturii un rol deosebit, iar statul trebuia să intervină activ, promovând iniţiative cu caracter general şi unitar, în vederea dezvoltării diverselor iniţiative culturale. Era necesar să se valorifice „existenţa şi experienţa românească prin creaţii spirituale"[3], percepţia generală fiind că românii, în procesul de consolidare a naţiunii şi a statului naţional întregit, trebuiau să-şi asume un destin cultural.

Unitatea culturală a tuturor românilor, promovată de generaţia Marii Uniri, rămânea dezideratul mereu la ordinea zilei. Fiecare provincie istorică era chemată să-şi aducă propria contribuţie la integrarea politico-culturală. S-au înregistrat, evident, momente dificile în cadrul acestui proces, ceea ce-l făcea pe N. Iorga să exclame că

[1] *Ibidem*, p. 41.
[2] Alexandru Zub, *Preocupări de istoria culturii în România interbelică*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Historia", XXX, Cluj-Napoca, 1985, p. 58.
[3] Alexandru Zub, *Istorie şi istorici în perioada interbelică*, Iaşi, Editura Junimea, 1989, p. 198.

Scanned with OKEN Scanner

„nimeni nu se gândeşte să impună o dictatură a Regatului în cultura românimii".[1] Oricum, rezultatele în educaţia naţională şi învăţământ par să fi fost, cel mai adesea, superioare celor din perioada anterioară. De altfel, chiar numărul instituţiilor de învăţământ de toate gradele a crescut substanţial în cele două decenii interbelice.

Învăţământul superior românesc a suferit, cum era şi firesc, o serie de transformări, de adaptări, răspunzând astfel imperativelor noii epoci. Era de aşteptat ca toate acestea să se resimtă cu mai mare acuitate în Transilvania şi Bucovina, provinciile nou alipite Regatului având o moştenire culturală care impunea intervenţii uneori drastice dar absolut necesare pentru etapa istorică în care se afla statul român interbelic.

După realizarea în fapt a Unirii s-au impus măsuri de reorganizare a învăţământului superior din Bucovina şi în sensul alinierii **Universităţii** din Cernăuţi la valorile culturii româneşti.

În 1919, **Universitatea** din Cernăuţi, „din germană ce era a devenit o universitate românească, primind un nou avânt în activitatea ei ştiinţifică şi culturală"[2].

La 12 septembrie 1919, Decretul – lege Nr. 4091 (publicat în „Monitorul Oficial", Nr. 126 / 26 septembrie 1919) stipula:

„1. **Universitatea** germană din Cernăuţi se transformă, pe ziua de 1 octombrie 1919, în universitate românească;

2. Salariile, gradaţiile şi indemnizaţiile profesorilor şi funcţionarilor de la această universitate vor fi aceleaşi cu ale profesorilor şi funcţionarilor de la **Universitatea** din Bucureşti şi Iaşi".

La vremea respectivă, cu excepţia profesorilor de la Facultatea de Teologie, în instituţia de învăţământ superior cernăuţeană mai predau doar trei profesori români (Sextil Puşcariu, Ion Nistor şi Constantin Isopescu Grecul). Sub coordonarea lui Ion Nistor, instituţia a intrat într-un proces de reorganizare, de aliniere la sistemul românesc de învăţământ.

Principiile avute în vedere în procesul reorganizării, de fapt al românizării instituţiei, aveau în vedere: menţinerea universităţii, românizarea catedrelor, rezolvarea problemei profesorilor străini, menţinerea facultăţilor existente (litere, drept, filozofie) şi înfiinţarea unei Facultăţi de Ştiinţe.

---

[1] Nicolae Iorga, *O luptă literară*, vol. I, Bucureşti, Editura Minerva, 1979, p. 285.

[2] Ion I. Nistor, *Bucovina sub dominaţiunea românească. La 20 de ani de la Unire*, Cernăuţi, 1938, p. 49.

Scanned with OKEN Scanner

Procesul se anunța a fi dificil şi de durată. Întreruptă din cauza războiului, reluarea activității, în februarie 1919, a înregistrat unele situații de compromis, inerente tranziției.

Profesorii de etnie germană şi studenții evrei au încercat chiar să obțină păstrarea universității germane.

În primul an de activitate cursurile s-au desfăşurat în limbile germană şi română; s-a acceptat ca studenții anilor II, III şi IV să poată audia cursuri şi să susțină examene în limba germană.[1]

Din punctul de vedere al autorităților române o singură soluție era acceptabilă în privința profesorilor străini: învățarea limbii române şi folosirea acesteia la catedră, după susținerea unui examen de atestare, precum şi depunerea jurământului de credință față de statul român. Profesorii germani, în majoritate, au preferat să nu-şi asume aceste obligații şi au renunțat la catedre îndreptându-se către universitățile apusene.[2] Au fost însă şi câțiva profesori, dintre cei cu deosebit prestigiu, care şi-au păstrat titulatura: Eugen Herzog, K. A. Peneke, K. Siegel, M. Friedwagner, F. Netolitzky.

Oricum, aşa cum spunea profesorul Maximilian Hacman, menținerea **Universității** din Cernăuți şi transformarea ei în universitate românească a reprezentat „o necesitate de cea mai mare însemnătate națională"[3]. În cadrul României Mari, instituția bucovineană de învățământ superior nu putea fi „decât națională", după cum sublinia Ion Nistor cu ocazia inaugurării.

La 24 octombrie 1920, era inaugurată **Universitatea** românească din Cernăuți

Instituția de învățământ superior din Cernăuți, deşi nu foarte importantă din punctul de vedere al numărului de studenți (doar 7 % din totalul studențimii române în anii 30), avea o frumoasă reputație. De altfel, Regele Carol al II-lea sublinia aceasta în discursul său din 12 octombrie 1935, cu ocazia deschiderii cursurilor: „De mai bine de 60 de ani junimea acestor ținuturi s-a adăpat la izvorul culturii la **Universitatea** bucovineană", spunea oratorul, adăugând: „Trecutul acestei **Universități** cernăuțene este pentru țara noastră o chezăşie sigură a viitorului ei"[4].

---

[1] Rodica Iațencu, *Considerații asupra evoluției Universității din Cernăuți în perioada interbelică* (I), în „Analele Bucovinei, tom V, 1, Bucureşti, 1998, p. 143.

[2] *Ibidem*, p. 144.

[3] **** Inaugurarea Universității româneşti din Cernăuți, 23 – 25 octombrie 1920*, Cernăuți, 1922, p. 53

[4] *Discursuri culturale ale M. S. Regelui Carol II (1930 – 1936 martie)*, Editura librăriei „Universala" Alcalay & Co., Bucureşti, p. 147.

Scanned with OKEN Scanner

Având în vedere noile condiţii de după război, în special creşterea numărului de studenţi, s-a impus alocarea de fonduri pentru amenajarea de noi cămine, a unui dispensar, achiziţionarea grădinii familiei Hurmuzaki, de la Cernauca şi începerea construcţiei noului Palat al **Universităţii**[1].

Unele dintre hotărârile iniţiale au fost puse în practică abia în al patrulea an de la reorganizare, când, de exemplu, Facultatea de Filozofie a fost divizată în Facultatea de Litere - Filozofie şi Facultatea de Ştiinţe.[2]

Pe lângă **Universitate**, în Cernăuţi au funcţionat şi câteva institute precum: **Institutul pentru Istorie şi Limbă**, înfiinţat în 1922, **Institutul Pedagogic** (cu secţiile de pedagogie, etică şi psihologie) condus de Constantin Narly şi **Seminarul Pedagogic**[3], condus tot de renumitul profesor.

Specialiştii de la Facultatea de Ştiinţele Naturii au creat, la rândul lor, numeroase institute şi laboratoare de cercetare, remarcabila lor activitate fiind cunoscută şi în afara provinciei[4].

Cadrele didactice ale vechii *Alma Mater Carolina Cernovicensis* s-au distins întotdeauna prin activitatea lor ştiinţifică şi didactică, mulţi dintre prestigioşii membri ai corpului profesoral dobândind un loc binemeritat în istoria culturii române.

Academicianul Vladimir Trebici consemnează, à propos de calitatea învăţământului superior din capitala Bucovinei: „Am avut privilegiul de a fi fost student în istorie şi filozofie la **Universitatea** din Cernăuţi (1933 – 1938) într-o perioadă în care *Alma Mater Cernovicensis* era ilustrată de mari profesori, intraţi definitiv în *Panteonul* istoriografiei româneşti. Cursul de istoria românilor era predat de profesorul Ion I. Nistor (1876 – 1962), rector al **Universităţii**, cel de istorie antică, de profesorul Theodor Sauciuc – Săveanu (1884 – 1971), cel de istorie universală, de profesorul Romul Cândea, cu doctoratul la Universitatea din Leipzig, la profesorul Karl Lamprecht, acelaşi în faţa căruia susţinuse doctoratul, cu ani mai înainte, însuşi N. Iorga; cursul de bizantologie era ţinut de profesorul Vasile Grecu (1885 – 1972), docent în istoria românilor; pentru Istoria Bucovinei preda profesorul Teodor Bălan (1885 – 1972), iar cel de Istoria artei era predat de profesorul Alexandru

[1] Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 99.
[2] Rodica Iaţencu, *op. cit.*, p. 147.
[3] Mircea Grigoroviţă, *Universitatea din Cernăuţi în perioada interbelică. Misiunea educativă şi ştiinţifică*, în „Glasul Bucovinei", II, nr. 3 (7), 1995, p. 76.
[4] Rodica Iaţencu, *Consideraţii asupra evoluţiei Universităţii din Cernăuţi în perioada interbelică* **(II)**, în „Analele Bucovinei, tom V, 2, Bucureşti, 1998, p. 352 -353.

Scanned with OKEN Scanner

Tzigara – Samurcaş (1872 – 1952), continuat - după pensionare – de profesorul I. D. Ştefănescu (1886 – 1981)".[1]

Aşezământul universitar conferea prestigiu Cernăuţiului, care „devenise şi un puternic centru cultural românesc, mai ales prin activitatea **Universităţii** care funcţiona cu patru facultăţi: Drept şi ştiinţe de stat, Litere şi filozofie, Ştiinţe, Teologie, Conservator de muzică şi artă dramatică. Universitatea fusese încadrată cu elemente tinere dar capabile, româneşti – doar patru profesori austrieci consimţiseră să-şi continue activitatea didactică la noua universitate"[2].

Odată cu vizita Regelui, în mai 1933, „instituţia cea mai înaltă din Bucovina, **Universitatea** Cernăuţeană, care mai păstra ceva din atmosfera vechii stăpâniri austriace, a primit cu cea mai adâncă satisfacţie îngăduinţa regală de a purta numele **Universitatea *Regele Carol al II-lea***. Tot atunci M. S. Regele a fost promovat *doctor honoris causa* la toate facultăţile **Universităţii Caroline**".[3]

Anul de studii 1933/1934 înregistra un număr record de studenţi înscrişi la Universitatea cernăuţeană: 2630. Se datora aceasta, poate, apropierii de finalizare a noilor spaţii academice.

În octombrie 1935, în prezenţa Regelui Carol al II-lea, „a avut loc, într-un cadru impresionant, inaugurarea noului local al **Universităţii** din Cernăuţi".[4]

Spaţiile generoase, utilităţile moderne creau noi premize, favorabile dezvoltării climatului academic. Cadrele didactice şi studenţii aveau conştiinţa că Regele şi autorităţile statului se preocupă de soarta lor, creând condiţiile propice unei emulaţii universitare trebuincioasă doritei şi necesarei ridicări culturale naţionale.

Numărul şi apartenenţa etnică a tinerilor din Centrul universitar Cernăuţi sunt elemente relevante, de asemenea, pentru evoluţia **Universităţii**. Datele statistice privind cifra totală şi etnia celor ce urmau studii universitare s-au modificat substanţial în contextul României Mari. A crescut, evident, totalul studenţilor; s-a modificat procentul românilor aspirând la statutul de licenţiat, cum era de aşteptat între graniţele României întregite.

---

[1] apud Nicolae Ciachir, *Din istoria Bucovinei (1775 – 1944)*, Editura Didactică şi Pedagogică R. A., Bucureşti, 1993, p. 110.
[2] Nicolae Ciachir, *op.cit.*, p. 110.
[3] Ion I. Nistor, *Bucovina sub dominaţiunea românească. La 20 de ani de la Unire*, Cernăuţi, 1938, p. 60.
[4] *Ibidem.*

Scanned with OKEN Scanner

Ponderea studenților români proveniți din familii de țărani sau meseriași, funcționari, preoți și învățători a crescut constant în perioada interbelică în toate universitățile din țară, cea din Cernăuți nefăcând excepție.

Cercetătoarea Rodica Iațencu, după o migăloasă documentare, prezintă o seamă de date statistice relevante, care atestă o dezvoltare permanentă a Universității bucovinene, dezvoltare ce nu poate fi privită doar cantitativ. Dacă în anul universitar 1919/1920 la cele trei facultăți erau înscriși 1671 de studenți (80 – Teologie, 653 – Drept, 938 – Filozofie), peste douăzeci de ani, în anul universitar 1937/1938, la cursurile celor patru facultăți participau 2630 studenți (1244 - Teologie, 936 – Drept, 274 – Litere-Filozofie, 176 – Științe).

Este interesantă și apartenența etnică a tinerilor. În 1919 s-au înscris la cursuri 217 români, adică 21 %, 83 germani, adică 8 %, 152 ucraineni, adică 14,6 %, 55 polonezi, adică 5,3 %, 525 evrei, adică 50,5 % și 8 de alte naționalități, adică 0,8 %. Pare spectaculoasă modificarea datelor statistice din 1938/1939: 1568 români, reprezentând 80 % din total, 85 germani, reprezentând 4,3 %, 74 ucraineni, reprezentând 3,7 %, 29 polonezi, reprezentând 1,5 %, 173 evrei, reprezentând 8,9 % și 35 de studenți de alte naționalități, reprezentând 1,8 %[1].

Accesul la studii al tuturor tinerilor, de toate naționalitățile, era neîngrădit și, cu toate că cei mai mulți proveneau din Regatul României, erau la Cernăuți și studenți provenind din țările vecine.

Urmând o veche tradiție, studenții cernăuțeni erau organizați în asociații, funcționând, înainte de toate, pe baze etnice. Cele patru societăți ale studenților români, care activaseră înainte de 1918, au avut un rol relevant în cultivarea spiritului național. O evoluție asemănătoare era previzibilă și în noile condiții istorice.

Profesorii **Universității** se mândreau cu maniera în care reușeau să înțeleagă năzuințele tinerilor și să vină în întâmpinarea lor; ei acordau o mare importanță modelării caracterelor tinerei generații și se străduiau mult în acest sens.

Traian Chelaru, un binecunoscut poet bucovinean, consemna în 1935: „**Universitatea** de astăzi a Cernăuților a reușit de mult să imprime vieții studențești de sub controlul ei trăsăturile specifice și în conformitate cu realitățile etnice ale României. [...]

Disciplina și simțul de onoare însă sunt bunuri sociale indiscutabile și nu-i pot face decât cinste unui tineret universitar studios.

[1] Rodica Iațencu, op. cit., p. 356 – 357.

Scanned with OKEN Scanner

Trăim vremuri care cer de la tineret nu numai cunoştinţe livreşti ci, în primul rând, rezistenţă morală, caracter. [...]

Caracterul însă ni se pare a fi, astăzi ca şi întotdeauna, stânca pe care-ţi întemeiezi orice ctitorie durabilă.

Şi toate societăţile studenţeşti din Cernăuţi cultivă, în afară de marile idealuri naţionale, caracterul".[1]

Considerate fiind ca „adevărate uzine în care se făureşte şi se modelează spiritul de creaţie al conducătorilor de mâine ai destinelor neamului nostru"[2], universităţile s-au numărat printre instituţiile care au contribuit cel mai mult la progresul cultural ce a constituit obsesia benefică a României interbelice.

Alma Mater Cernovicensis a putut juca un asemenea rol datorită, în primul rând, ridicării continue a calităţii corpului profesoral şi creşterii calităţii procesului instructiv - educativ. Instituţia de învăţământ superior a reuşit astfel să-şi aducă o meritorie contribuţie la formarea elitei intelectuale şi politice a României Mari.

[1] „Glasul Bucovinei", Nr. 4601, 17 iulie 1935, p. 1.
[2] O. Bozgan, *Ion I. Nistor. Preliminarii monografice (II)*, în „Revista istorică", serie nouă, tom V, nr. 3 – 4, 1994, p. 353.

Scanned with OKEN Scanner

Anca Simireanu (Padova)

LIVIU REBREANU, SPECTRUL ARTEI EPICE

Romancierul, care-şi studia îndelung personajele şi efectua vaste documentări şi anchete sociale, preocupat să pătrundă cât mai adânc în tainiţele sufletului, revine mereu asupra conceptului de artă: *„Pentru mine artă - zic artă şi mă gândesc mereu numai la literatură - înseamnă creaţie de oameni şi de viaţă."* Şi viaţa înseamnă modele vii, o extrem de bogată experienţă personală, intuiţia marilor teme, ca acelea ale pământului, ale dragostei şi morţii, şi capacitatea de a le transfigura. *„A crea oameni nu înseamnă a copia după natură indivizi existenţi. Asemenea realism sau naturalism e mai puţin valoros, ca o fotografie proaspătă. Creaţia literară nu poate fi decât sinteză."* **Genezele** ne-au făcut o demonstraţie pe viu despre modul cum înţelegea Rebreanu să ajungă de la materia brută la opera de artă, de la prototip la personaj, de la realitate la ficţiune. Totuşi despre naturalismul autorului **Ciuleandrei** s-a vorbit, şi nu o dată, cu imputare. O concepţie mai veche încerca să respingă în întregime formula romanului pusă în circulaţie de Zola, văzând în ea doar biologicul, patologia şi scenele senzuale. Naturalismul reprezintă însă o nouă formă de realism care instaurează obiectivitatea, ca lege a romanului. Rebreanu, mare cititor în acelaşi timp al lui Tolstoi şi Dostoievski (psiho-patologia constituie de altfel una din marile teme ale acestui din urmă prozator realist), va filtra sugestiile prin propria lui personalitate artistică. El are şi o predispoziţie pentru caracterele pătimaşe, cum este Ion, pentru instinctele primare, ca ale eroului colectiv din **Răscoala**, pentru scenele de cruzime, şocante, care se întâlnesc în mai toate volumele sale. Cazurile clinice de ereditate încărcată apar însă mai rar, ca în **Ciuleandra**, singurul roman care urmează cu fidelitate tiparul naturalist. Aici instinctele, obsesia, crima pasională şi demenţa fac ravagii, deşi cartea nu e lipsită de anumite merite în urmărirea psihologiei şi în descrierea fascinantului dans popular, expresie a unui vitalism

Scanned with OKEN Scanner

furtunos. În marile opere, elementele naturaliste, subzistând nu numai în maniera descriptivă şi în comportamentul personajelor (reacţiile lor fiziologice, de pildă), dar şi în alegerea unor teme, ca obsesiile (Apostol Bologa), sau în accentuarea patimei şi senzualităţii (ca în **Ion**), a reacţiilor bestiale (ca în **Răscoala)** sunt subsumate realismului, un realism aspru, care-şi asimilase cea mai recentă experienţă în materie. În fond, acesta este aspectul realismului de la începutul secolului al XX-lea, pe care critica îl înregistrează ca naturalism.

O sugestie, poate şi mai profundă, care-i venise lui Rebreanu, din partea şcolii Flaubert-Zola, era impasibilitatea, obiectivitatea ca atitudine a creatorului faţă de acţiunea şi personajele sale, calitate care scotea, după E. Lovinescu, proza românească din prea vechea stare lirică şi subiectivă. În genere, Liviu Rebreanu reuşeşte să-şi asume impasibilitatea naturii care asistă neabătut cum *„vreme trece, vreme vine”*, martor indiferent al unui spectacol ce se repetă la infinit. Finalul romanului **Ion** pune un ultim şi apăsat accent pe mersul necontenit al vieţii care curge monoton şi nepăsător ca timpul: *„Satul a rămas înapoi acelaşi, parcă nimic nu s-ar fi schimbat. Câţiva oameni s-au stins, alţii le-au luat locul. Peste zvârcolirile vieţii, vremea vine nepăsătoare, ştergând toate urmele...”* (**Opere**, 4, p.181).

Obiectivitatea, structurată realismului lui Rebreanu, îi conferă acea forţă de *creaţie* pe care o teoretiza Ibrăileanu, acel ritm epic prin excelenţă. Scriitorul refuză din principiu efuziunea lirică, înduioşarea sau pamfletul, care prefăceau proza în poem romanţios. Obiectivitatea nu e un dat inflexibil şi absolut, eliminând cu totul prezenţa autorului. Simpatiile şi antipatiile lui nu pot fi cu desăvârşire marcate, iar descrierea strict şi egal impasibilă riscă pagina ternă, care s-a reproşat romancierilor naturalişti. I s-a reproşat şi lui Rebreanu, într-un celebru pamflet, de către Tudor Arghezi (care decreta romanul **Ion** drept *„platitudine de plăcintărie şi mediocritate totală, o carte de funcţionar de registratură, nu de scriitor”)*, stilul lipsit de strălucire. Ulterior, critica a scos în evidenţă ieşirile în prim-plan, simbolurile şi metaforele care însă nu-i contrazic, ci-i potenţează realismul obiectiv. Se aminteşte aici, adesea, scena îmbrăţişării ogorului de către Ion, care depăşeşte

Scanned with OKEN Scanner

limitele unei reacţii obişnuite. Gestul, autentic la origine, voia să sublinieze patima exacerbată, precum şi o legătură indestructibilă. După ce primeşte înscrisurile de intabulare din partea socrului, Ion , cu picioarele înfipte în huma cleioasă, vede pământul ca pe o fermecătoare femeie, biciuit de răscolitoare impulsuri senzuale, îl încearcă apoi o spaimă a necuprinsului, smerindu-se deodată, ca imediat să aibă sentimentul net al triumfului şi anume, că a răpus balaurul din poveste. Momentul e alegoric şi echivalează cu o veritabilă apoteoză a puterii, ce iese din tiparul realist al cărţii.

Simbolic este şi apusul sângeriu, când moare Miron Iuga, şi el într-o strânsă îmbrăţişare cu ţărâna, de astă dată, scena semnificând o dragoste la fel de pătimaşă. Destinul unei clase pare să fie întrupat în aprigul boier pe care-l calcă în picioare mulţimea răzvrătită, fără să ştie că ea ducea cursul istoriei mai departe. Tot în **Răscoala**, sensuri metaforice ascund vocile, precum şi unele replici spuse cu înţeles aluziv.

În **Pădurea spânzuraţilor**, titlul fiind el însuşi o metaforă, simbolistica e şi mai adecvată stărilor psihice, alternând speranţa cu deznădejdea, luciditatea cu exaltarea şi halucinaţia. Între Apostol şi Ilona se instalase *„o pată de soare”*, o *„baltă de lumină”* (**Opere,** 5, p. 123)-sugerând scurta lor clipă de fericire ce avea să vină; pe masa din carceră se găsea o foaie de *„hârtie care râde”*, ca o iluzie înşelătoare; *„braţul justiţiei militare”* este un eufemism pentru ştreangul care se clatină deasupra condamnatului la spânzurătoare. Trăind prima cutremurare de suflet, când începe să se îndoiască de logica războiului, Bologa rosteşte o frază cu vaste ecouri pentru ce va urma: *„Ce întuneric, Doamne, ce întuneric se lasă pe pământ!”* (***Ibidem***). Moartea eroului va fi văzută apoteotic, după cum **Adam şi Eva** voia să fie o apoteoză a iubirii. Toate aceste trimiteri şi aureolări simbolice nuanţează realismul autorului, îi adaugă o nouă dimensiune. Scriitorul simţea nevoia unor puncte de foc, a unor chintesenţe care să atingă, pe cât posibil, şi faţa nevăzută a lucrurilor.

Dar calitatea, cu adevărat genială, a lui Rebreanu este aceea de a construi pe dimensiuni uriaşe, monumentale, de a stăpâni acţiuni şi conflicte multiplane, într-o orchestraţie polifonică. Pentru aceasta, stă mărturie concepţia *sferoidă* a romanului. *„Toate*

Scanned with OKEN Scanner

elementele trebuie să se unească, să se rotunjească, să ofere înfăţişarea unei lumi, unde începutul se confundă cu sfârşitul. De aceea, romanul, un corp sferoid, se termină precum a început." Faptul este perfect verificabil în **Ion**, unde romanul se sfârşeşte cu descrierea drumului, în **Răscoala,** ale cărei extreme sunt marcate de comentariile lui Ilie Rogojinaru: *„D-voastră nu cunoaşteţi ţăranul român, dacă vorbiţi aşa!..."* şi *„Nu vă spuneam eu că ţăranii sunt ticăloşi...V-aduceţi aminte..."* (**Opere,** 8, p. 471), ca şi în **Pădurea spânzuraţilor**, care se deschide cu pregătirea şi spânzurarea lui Svoboda şi se încheie cu acelaşi tablou: moartea lui Bologa.

Sferoidă, circulară, acţiunea este în acelaşi timp biplană, alternativă şi interferentă. În **Ion** se poate vorbi chiar de un *roman în roman*, întrucât se urmăreşte paralel destinul a două familii, aparţinând la două grupuri sociale diferite. Ba mai mult, orientându-se după evoluţia pasională a eroului principal, scriitorul ne sugerează un roman al pământului şi unul al iubirii. Dar ele se găsesc într-o legătură organică, se intercondiţionează şi îşi răspund în acelaşi sistem al *contrapunctării*. Procedeul, prezent în **Ion**, prin trecerea continuă din planul zbaterilor lui Ion în acela al Herdelenilor, este parcă şi mai fructuos în **Răscoala**, unde masiva construcţie devine multiplană, deşi, izbitoare şi din punct de vedere arhitectonic, rămâne opoziţia dintre ţărani şi boieri, dintre lumea satului şi aceea care i se suprapune. Exemplele de contrapunct sunt numeroase. Astfel, în timp ce în Capitală se desfăşura strălucitoarea paradă de 10 mai şi regele îşi declara *„grija lui statornică pentru propăşirea ţărănimii muncitoare, temelia puternică a statului, de care depinde viitorul naţiunii"*, ca o ironie a sorţii, în Amara se încasau birurile, se punea sechestru pe lucruri şi dobitoace, încât muierea lui Ignat Cercel *„încremenise lângă vatră, cu cei patru copii lângă ea, ca o cloşcă speriată de ulii"* (**Opere,** 8, p. 211). Contrapunctul îi permite scriitorului filmarea simultană a unor instantanee, ce se derulează într-o succesiune rapidă, mai cu seamă când romanul iese din faza *dezbaterilor*. Ideea de frescă socială, precum şi sentimentul că viaţa e cuprinsă în totalitatea ei se realizează acum în modul cel mai pregnant. Iată câteva simultane care dau măsura de trăinicie a ţesăturii epice: 1. La Amara, Aristide Platamoniu o siluieşte pe Gherghina; 2. Nadina se află într-un

Scanned with OKEN Scanner

restaurant de noapte la Bucureşti cu amantul ei, Paul Brumaru; 3. Petre Petre, la el acasă, vorbeşte cu două înţelesuri: *„face şi focul lumină, când nu-i alta”* (**Opere,** 8, p. 303); 4. Titu Herdelea primeşte vizita doamnei Mimi, care venea la el *„să-şi vadă camera de fată”* (**Opere,** 8, p. 351). Mai târziu, filmările sincronice vor contribui la realizarea atmosferei încărcate, ce se tensionează încetul cu încetul. *Gradaţia* acţiunii este un fapt unanim apreciat în proza lui Rebreanu, scriitorul excelând prin ceea ce Lucian Raicu a numit *răbdarea epică.* Linia evolutivă a unui personaj sau a naraţiunii înseşi străbate o serie de etape, denumite *trepte epice.* Ion, în momentul când are ideea seducerii, Ana când îl vede strângând-o pătimaş pe Florica, Apostol Bologa, după ce ia cunoştinţă de istoria dramatică a lui Klapka, sunt împrejurări de natură să schimbe ceva în conştiinţa eroului, să-i determine o decizie hotărâtoare.

„Dacă trăia azi, Rebreanu ar fi fost nu numai un mare arhitect al romanului, dar şi un regizor de teatru şi mai ales de film. El posedă o ştiinţă remarcabilă a proporţiei şi a perspectivei, a prim-planurilor şi a gros-planurilor, a punerii în scenă şi a desenării decorurilor”, afirmă Al. Săndulescu. **Ion** începe cu ampla indicaţie de cadru, în centrul căreia, parcă însufleţit, se găseşte drumul intrând în Pripas: *„Din şoseaua ce vine de la Cârlibaba, întovărăşind Someşul, când în dreapta, când în stânga, până la Cluj şi chiar mai depare, se desprinde un drum alb mai sus de Amaradia, trece râul peste vadul bătrân de lemn, acoperit cu şindrilă mucegăită, spintecă satul Jidoviţa şi aleargă spre Bistriţa, unde se pierde în cealaltă şosea naţională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bîrgăului.”* (**Opere,** 4, p. 3).

Odată cu apropierea obiectivului, imaginea creşte, contururile se clarifică, încât primele case (a învăţătorului şi a Glanetaşului) ni se înfăţişează în detaliile lor individualizatoare, inclusiv a stării sociale. Ideea de personificare, uşor naivă, îl animă în continuare pe scriitor: *„Casa învăţătorului este cea dintâi, tăiată adânc în coasta unei coline, închisă cu un pridvor, cu uşa spre uliţă şi cu două ferestre care se uită tocmai în inima satului, cercetătoare şi dojenitoare.”*(**Opere,** 4, p. 3). Apoi, perspectiva adâncindu-se, descrierea se subţiază, devenind pur enumerativă:

Scanned with OKEN Scanner

„Pe urmă vine casa lui Macedon Cercetaşu, pe urmă casa primarului Florea Tancu, pe urmă altele...” (**Opere,** 4, p. 4). Acum scriitorul intră în atmosfera satului, preocupat să-i surprindă câteva din elementele şi momentele caracteristice. E duminică la amiază, într-o zi toropitoare de vară: *„Căldura picură mereu din cer, îţi usucă podul gurii, te sugrumă.”* (**Opere,** 4, p. 5). Pe o prispă, într-o postură simbolică, *„doi ţărani îngânduraţi oftează rar, cu o sticlă de rachiu la mijloc.”* Drumul ajunge la o *horă*, scenă asupra căreia obiectivul insistă, ca fiind o primă luare de contact cu personajele şi cu punctul nodal de unde se vor desprinde cele două linii ale naraţiunii. Interesantă aici este *compoziţia* tabloului, mai întâi alcătuirea lui de ansamblu, în care se disting numai grupurile de persoane: 1. lăutarii; 2. jucătorii; 3. fetele care au rămas nepoftite, între care se mai amestecă şi câte o nevastă tânără; 4. bărbaţii vorbind despre treburi. Înaintând, obiectivul înregistrează imaginea în detaliu, în prim-plan, figurile detaşându-se, individualizate: primarul, chiaburul Ştefan Hotnog, iar pe de margine, trăgând cu urechea, Alexandru Glanetaşu, tatăl lui Ion. Atât în **Ion**, cât şi în **Răscoala**, hora coagulează viaţa satului, fiind locul de întâlnire şi de petrecere şi, nu o dată, de confruntări sângeroase. Tot aici se află şi *cârciuma*, element care colorează şi mai mult atmosfera, adăugându-i acele tonuri aspre, întunecate, în contrast cu pitorescul şi voioşia tinerilor bătând *Someşana*, de se hurducă pământul. Sub lumina bolnăvicioasă a lămpii, chipurile par sălbatice, iar *„braţele goale ciolănoase, cu muşchii umflaţi ca nişte şerpi flămânzi, se ridicau mereu peste capetele turburate, ameninţând ori prevestind o primejdie.”* (**Opere,** 8, p. 72). În odaie, stăruie mirosul acru de tutun şi de sudoare, vorbele vin de-a valma, cântecele sunt dezlânate, urlate. O femeie cu copilul în braţe îşi cheamă bărbatul acasă, că nu are din ce face mâncare. Imaginea, lucrată în maniera lui Zola, este a unei sărăcii disperate, care constituie fundalul şi motivarea socială a dramei pământului, specifică unei întregi colectivităţi.

În afară de rolul pe care-l au în fixarea cadrului, hora şi cârciuma pun în vedere procedee epice cum sunt *contrastul* şi *prevestirea*, destul de frecvente, cum am putut constata, în primele capitole, şi foarte productive. Caracterologia şi psihologia

Scanned with OKEN Scanner

personajelor, structura unor momente şi scene, desfăşurarea acţiunii, sugerarea atmosferei sunt astfel mai bine marcate. Contrastul se acoperă în parte cu contrapunctul, iar prevestirea îmbracă uneori forme simbolice. Începutul romanului **Ion**, asupra căruia am făcut observaţii ce pot rămâne valabile pentru întreaga creaţie rebreniană, ne dezvăluie şi o altă calitate a scriitorului, aceea de a descoperi tonul şi ritmul cărţii. Pentru obţinerea lor, avea nevoie de lungi căutări, care să-i dea măsura potrivită şi cuvântul-cheie, deschizând poarta cea mare a operei. Ritmul urma să fie imprimat de *prima frază*, veritabilă temă de meditaţie asupra artei epice a lui Rebreanu: *„Pentru mine chinul cel mai mare este prima frază şi primul capitol. Prima frază marchează ritmul deosebit, unic al romanului. După ce am găsit-o, pare atât de naturală, încât te miri cum te-ai putut gândi la altceva. Conţinutul ei, cuvintele, cadenţa, toate o caracterizează ca fiind singura posibilă şi indicată să deschidă poarta unei lumi noi. La fel, primul capitol zugrăveşte atmosfera generală a acestei lumi sau cel puţin o prevesteşte."* Odată încheiată o variantă, autorul o abandona, pentru ca reluând-o peste un timp să renunţe la capitole şi episoade întregi. *„În literatură* - îşi explica mai departe modul său de lucru, caracterizat printr-o severă economie a mijloacelor - *poate că nu există lege mai aspră decât aceea care te obligă să ştii ce să **nu scrii** (ş. a.), cu alte cuvinte să ştii ce să tai, dacă ai avut ghinionul să scrii ce nu trebuie."* Totuşi scriitorul nu poate să treacă peste faptul că unele tăieturi l-au durut şi că eliminarea unui anume pasaj i-a lăsat pentru multă vreme o nostalgie.Scrisoarea lui Apostol Bologa din închisoare pentru mama sa, pe care autorul n-a mai inclus-o în ultima variantă a romanului, continua să-l preocupe şi să-i dea remuşcări: *„Mai mult am tăiat însă în **Pădurea spânzuraţilor**. În general, mai cu seamă pasagii mici, excese de motivări psihologice. Am tăiat însă şi ceva ce mă doare până azi. Cine a citit **Pădurea spânzuraţilor** îşi aduce aminte desigur că Apostol Bologa, în partea finală, după ce a fost judecat de Curtea marţială, retras în camera lui de închisoare, cere hârtie şi cerneală, să răspundă la scrisoarea primită de la maică-sa. Speranţa vieţii, frica morţii, vălmăşagul de alte gânduri îl fac să amâne mereu şi în cele din urmă, renunţă să mai scrie... Ei bine, în versiunea primă, Apostol*

Scanned with OKEN Scanner

Bologa răspundea într-o scrisoare care, deşi am suprimat-o, mi-a rămas dragă. Am vrut s-o public, am ezitat."

La dramele cărora le-a dat viaţă ar trebui s-o adăugăm şi pe aceea, secretă, a creaţiei.

Prin urmare, cele mai multe din argumentele definitorii ale artei rebreniene vin pe filiera romanului realist.Autorul îşi susţine, consecvent, după cum am văzut, *„optica demiurgică, omniscientă şi omniprezentă"*. Prozatorul îşi introduce cititorul în lumea ficţiunii prin arta specială a verosimilităţii: *„Lumea romanului rămâne astfel în sufletul cititorului ca o amintire vie, care apoi se amestecă cu propriile-i amintiri din viaţa proprie..."* (**Mărturisiri,** 1932, **în Opere,** 15, p. 182). Romanul realist alcătuieşte, perfect verosimil, o imagine a lumii, un duplicat al ei. Drumul din **Ion** situează *„lumea fictivă în marele flux al lumii reale"*.

Nicolae Manolescu descrie modelul narativ rebrenian din perspectiva unei tipologii tripartite a romanului (doric, ionic şi corintic). Romanul rebrenian corespunde modelului doric, prin imaginea euclidiană a lumii şi impersonalitatea creatorului. Socialitatea coerentă se bazează pe *„miturile luptei, vigorii şi cuceririi."* Economicul este valoarea dominantă, iar naraţiunea se amplifică într-o veritabilă frescă. Un univers închis ca *„model răsturnat al lumii"* persistă atât cât persistă iluzia vieţii în oglindă. Epicul se bazează pe logică şi continuitate. Îndepărtată atât de subiectivismul ionicului cât şi de spiritul parodic şi ludic al corinticului, opţiunea dorică a lui Rebreanu se verifică şi prin opinia refractară a scriitorului la celelate două forme, refuzate deschis, chiar dacă se ascundeau sub alte nume.

În **Ion, Pădurea spânzuraţilor** şi **Răscoala** punctele de sprijin în realitatea cea mai concretă pot fi urmărite la modul documentar, geografic, social sau istoric. Ele nu lipsesc nici în **Crăişorul Horia** sau **Gorila**. Chiar dacă realismul nu trebuie înţeles la modul simplist al *„copiilor după natură"*, nu înseamnă că el există în afara verosimilităţii.

Realismul nu epuizează sensurile şi funcţiile naraţiunii în **Adam şi Eva** sau în **Ciuleandra**. Stancu Ilin a sesizat disponibilitatea/ deschiderea multiplă a viziunii rebreniene şi, ca urmare, a propus, în mod cu totul justificat, formule descriptive mai

Scanned with OKEN Scanner

largi, aparent paradoxale, ca *„realism cu mijloace romantice”*, *„realism cu mijloace simbolice”* sau *„realism cu mijloace expresioniste”*.Alți exegeți reiau constatarea și vorbesc despre *„punerea în dubiu a realismului”* sau despre *„fuga de realism”*.

Dan Mănucă face o demonstrație minuțios argumentată, astfel încât rezultatul analizei se poate reține ca o concluzie definitivă, substanțial multiplicată față de ce se afirmase până la el: *„Scrisul rebrenian operează și cu alte elemente (romantice, melodramatice, fantastice), care îi conferă o indiscutabilă particularitate. **Realismul** (s. a.) lui Rebreanu se deosebește a fi în ultimă analiză impur și în orice caz altfel orientat decât în genere și cu puține excepții s-a afirmat.”* Cu toții au impus ideea că viziunea romancierului ardelean e mult mai complexă decât realismul, înglobând elemente aparent incompatibile. De altfel, în autodefinirea din **Cred**, Rebreanu făcea apel la un vocabular ciudat pentru un realist: *„unicitatea sufletului”*, *„misterul eternității”*, *„viață eternizată prin mișcări sufletești”*, *„obsesia absolutului eteric, enigmele vieții, ale iubirii și ale morții”*.

Drama cea mai profundă și semnificativă la care asistăm în mărturisirile autorului e drama creației, mai precis drama obiectivității, deși ea e discretă. Rebreanu își ascunde din decență subiectivitatea, resimțind obiectivitatea în proză ca pe o necesitate artistică superioară, ca pe un sacrificiu de sine. E cuprinsă aici o lecție de literatură dintre cele mai subtile, îndreptată în mod deschis împotriva reflexelor modernității:a nu exhiba subiectivitatea, tehnicile scrisului și ale construcției de dragul emfazei și în defavoarea creației epice, a limpezimii și cursivității; opera trebuie să-și câștige independență față de creator. Caietele de creație, variantele romanelor și jurnalul, toate mărturisesc despre un proces chinuitor: o subiectivitate care se neagă sau se obiectivează aproape complet. Mitul obiectivității e trăit dramatic de creator și, se pare, că el se află, în permanență, în ipostaza de cenzor al propriei sensibilități. Subiectivitatea și profilul psihologic ale scriitorului se dezvăluie în detalii nebănuite, într-un proces ale cărui etape sunt derulate cu încetinitorul.

Scanned with OKEN Scanner

Bibliografie:

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Fundațiilor, Bucureşti, 1941;

O.S.Crohmălniceanu, *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, Cartea Românească, Bucureşti, 1984;

Stancu Ilin, *Liviu Rebreanu în atelierul de creație*, Editura Minerva, Bucureşti, 1985;

Eugen Lovinescu, *Istoria literaturii contemporane*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973;

Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, Editura Minerva, Bucureşti, 1980;

Dan Mănucă, *Liviu Rebreanu sau lumea prezumtivului*, Editura Moldova, Iaşi, 1995;

Alexandru Săndulescu, *Introducere în opera lui Liviu Rebreanu*, Editura Minerva, Bucureşti, 1976.

Scanned with OKEN Scanner

Gheorghe Solcan (Gura Humorului)

VREI EROI CA SĂ GĂSEŞTI? HAI, LA TRAISTA CU POVEŞTI!

La zi aniversară, Domnului Profesor Univ. Dr. Ilie Dan, drept mulţumire pentru drumul parcurs, uneori împreună, pe urmele Marelui Creangă.

Educaţia, această piatră unghiulară a omenirii, cea care prelucrează cea mai scumpă materie din lume, materia cenuşie, are nevoie de noi coordonate. Copilul, tânărul, ar trebui să studieze neapărat o materie care aproape că nu există în şcoli, futurologia. Noi, cei de azi, trebuie să ne imaginăm exact cum va funcţiona societatea de mâine, ca să-i învăţăm cum să facă faţă cerinţelor vremurilor viitoare, societăţii viitorului. Cum vor arăta oamenii de mâine? Oare nu vor dispărea anumite organizări sociale cum ar fi naţiunea, anumite îngrădiri teritoriale cum ar fi, ţara? Şi iată că nu putem ocoli cuvântul cheie pentru societate, pentru modul nostru de a gândi şi mai ales pentru educaţie, reforma. Reforma în educaţie trebuie neapărat să devină un punct de plecare pentru omul viitorului. De unde pornim reforma şi ce mijloace putem folosi? Ar trebui să pornim de la modele? Dar unde poate găsi un educator sau un părinte modele pentru copil? Unde găseşti un om frumos, bun, harnic, înţelept, modest, destul de bogat, de succes, bun familist, cu copii reuşiţi, orientat social, bun creştin, cu bun simţ ş.a.m.d.

În mass media apar tot soiul de indivizi care mai de care mai aşa-zişi realizaţi şi încep să-şi expună părerile lor – nu tocmai constructive, realizările lor- nu tocmai ortodoxe, crezul lor – nu tocmai realist, sfatul lor-nu tocmai benefic. Majoritatea acestora au tare pronunţate de cultură, nu pot explica proveniența bunurilor dobândite, manifestă dispreţ şi neîncredere în şcoală, ordine publică, justiţie, religie şi uneori chiar sfidează socialul.

Mai atractiv decât mass media este computerul. Aici copilul poate domina. Atunci când ajunge la treapta a cincea a unui

Scanned with OKEN Scanner

joc şi reuşeşte să doboare mii de indivizi ce răsar din toate părțile şi când mai este şi laureat cu,, congratulation", el se simte în al nouălea cer, ba mai mult, în ochii săi, devine un fel de erou. Eroul de pe scaun, aceasta este imaginea multor copii de azi, care sunt foarte nemulțumiți când cineva le întrerupe şirul victoriilor, chemându-i la masă, de exemplu, ba uneori ripostează vehement.

Trăind într-o lume modernă, cea a televiziunii, a calculatorului, a CD-urilor şi a DVD-urilor, poate alege orice imagine vrea, orice film despre care le povesteşte cineva, pot călători cu prea cunoscutul Harry Potter, vrăjitorul, care e pus să îndrepte lumea, pot accesa orice film de animație, pot... dar ce nu se poate în ziua de azi? Şi totuşi... de unde acest îndemn „ Hai, la traista cu poveşti!", mai are el vreun rost, în condițiile acestei lumi moderne?

Nu se poate să nu recunoaştem că în lumea aceasta nouă, a computerului, multe lucruri sunt inspirate din poveşti. Găsim Feți-Frumoşi, poate nu cum îi imaginăm noi, în mintea noastră, ci imaginați şi realizați de desenator, dacă ne vom referi la desene animate, ba chiar Făt-Frumosul meu poate fi o țestoasă Ninja, ori de ce nu, un cățeluş simpatic. Ileana Cosânzeana poate fi şi ea o actriță a cărui chip a plăcut regizorului sau l-a luat pentru că n-a găsit un alt chip şi oare, poate Ileana Cosânzeana să placă tuturor? Nu cumva modelul de frumusețe al Ilenei Cosânzeana se află în mintea noastră şi oricât am încerca să-l descriem el stă acolo şi nu poate fi modelat decât de imaginația personală, pentru că, dacă ne place mai mult o fată decât alta, din atâtea fete câte sunt pe pământ, nu cumva încep să-i dau, cu multă îngăduință, nişte caracteristici ale celei ce se află în imaginația mea? Iată că şi poveştile pot fi complicate, nu-i aşa?

Şi atunci, ce e de făcut? Credeam că, în lumea asta atât de modernă şi de multilaterală, pot să ajung oriunde, de pildă la o adresă a cuiva şi să călătoresc pe alt continent, unde n-am fost niciodată, să intru în țara pe care o vreau, să ajung pe strada dorită dintr-un oraş şi, să merg din vecin în vecin, până găsesc casa şi adresa respectivă. Dar acest lucru este din domeniul concretului, şi mă pot folosi de mijloacele acestea moderne care ne fac nouă viața mai uşoară. Bine dar, cuvântul, cuvântul nu e ceva concret? ne

Scanned with OKEN Scanner

putem întreba de bună seamă. Cuvântul! La început a fost cuvântul, aşa scrie în Cartea Cărţilor şi chiar cuvântul a fost Dumnezeu. Oare cuvântul să fie mai important decât orice computer, cât de performant ar fi el? De fapt ce este cuvântul, este reprezentarea sonoră a unui obiect, a unei acţiuni, a unui fenomen existent sau închipuit în mintea noastră.

Când rostim cuvântul, imaginaţia noastră, de obicei, se alătură lui şi, dacă acelaşi cuvânt ar fi rostit de altcineva, n-ar desemna acelaşi lucru, pentru că el are un altfel de imaginaţie şi deci ar fi altceva. De aici desprindem ideea că un cuvânt nu exprimă totdeauna acelaşi lucru pentru persoane diferite. De exemplu, dacă un pământean rosteşte cuvântul *mama*, fiecare are în mintea sa chipul mamei sale şi ar avea miliarde de chipuri.

Acum, dacă ne întoarcem la tema noastră, traista cu poveşti, ne dăm seama că nici o poveste nu poate fi transpusă pe ecran fără să-i ştirbească multitudinea de sensuri pe care le are un cuvânt, sesizată de unii şi de alţii nu, ci trebuie să fim de acord cu sensul concret pe care îl dă realizatorul, care poate fi mai bogat sau mai sărac.

Deci, iată, că un cuvânt, îmi dă posibilitatea să mă exprim în mod personal, să fiu unicat în univers. Basmul are şi el nişte virtuţi cu caracter naţional,geografic, istoric ş.a. Copilul de ieri avea un alt soi de imaginaţie decât cel de azi, femeia frumoasă întruchipată la noi de Ileana Cosânzeana poate avea tenul negru în Africa şi este de tip mongoloid în Asia. Muntele poate fi acoperit de păduri în imaginaţia unui copil de la noi, sau poate fi stâncos în Japonia.

Basmele pot avea, şi au un caracter naţional şi universal, şi un popor se poate impune şi prin pertinenţa basmelor sale, prin bogăţia lor. Cât de interesante nu sunt pentru noi basmele din „1001 de nopţi", unde imaginaţia noastră o ia razna din cauza necunoaşterii mediului, obiceiurilor, oamenilor, virtuţilor ce se cer respectate în acea parte de lume. Cu toate acestea, nouă ne plac şi le citim cu plăcere.

Poveştile românilor au şi ele, un loc, mai mult sau mai puţin important, în literatura europeană şi mondială. Prin ele noi ne

Scanned with OKEN Scanner

putem individualiza ca popor, şi nici o globalizare din lume nu ni le poate şterge de pe harta Europei.

De aceea este bine să le spunem copiilor poveşti, să le scoatem din traista noastră cu caracter naţional şi să le dăm lor, cu cât se poate mai mult suflet, pentru că, prin ele , imaginaţia lor poate zbura în afara computerelor ba, mult mai bine decât ar face-o ele.

Numai creând o atmosferă de basm liniştită, pe un fond muzical adecvat, departe de tumultul vieţii cotidiene, stârnindu-le curiozitatea cu o implicare afectivă din partea povestitorului se poate reuşi să-i îndemnăm şi pe ei la lectură, lectură care şi-a pierdut din importanţă datorită mijloacelor mass media şi a computerului.

Basmele românilor, împărţite în cele două categorii, populare şi culte, sunt o sursă inestimabilă de educaţie. Aici întâlnim aspiraţii, obiceiuri, ritualuri şi rezolvare fericită a unor încercări, cât de mari ar fi şi credinţa în zile mai bune.

De exemplu „ Fata babei şi fata moşneagului" de Ion Creangă.

În această poveste a marelui clasic vom întâlni două moduri de a privi viaţa prin ochii celor două fete, a babei şi a moşneagului.

Amândouă fetele trec prin aceleaşi încercări, prin aceleaşi locuri, întâlnesc aceleaşi personaje, dar pentru fata moşneagului viaţa-i raiul pe pământ, iar pentru fata babei, viaţa pe pământ nu e decât un iad.

Aici, în poveşti, întâlneşti exemple şi eroi adevăraţi. Înainte de a merge mai departe, scuturaţi traista strămoşească, veţi găsi în colbul vechimii ei comori nebănuite şi eroi adevăraţi.

Scanned with OKEN Scanner

Laura Bejenaru (Iaşi)

ŞCOALA DONATĂ DE PAULINA ALECSANDRI LOCUITORILOR DIN MIRCEŞTI

Prin complexul de activităţi organizate, şcoala reprezintă cel mai important factor de instruire şi educare a copiilor şi tinerilor. Şcoala n-a fost organizată în mod arbitrar, ci în funcţie de cerinţele vieţii sociale care sunt determinate de nivelul dezvoltării economice, politice şi culturale ale societăţii.

Până la mijlocul veacului al XIX-lea, învăţământul din ţara noastră s-a desfăşurat în condiţii nefavorabile, situaţie determinată, în primul rând, de slaba dezvoltare economică şi instabilitatea politică a Ţărilor Române, pe plan intern şi european. Revoluţia de la 1848, dar mai ales reformele înfăptuite după Unirea Moldovei cu Ţara Românească din 1859, au impulsionat dezvoltarea şi modernizarea societăţii, inclusiv a şcolii naţionale. În 1858-1859, în Moldova erau doar 21 de şcoli primare în mediul rural[1].

Prin Legea asupra instrucţiunii publice din 1864, învăţământul primar a devenit general, gratuit şi obligatoriu. România era printre primele ţări care aveau o asemenea lege[2].

Şi totuşi, mult timp, şcolarizarea copiilor s-a făcut în condiţii grele, situaţie explicată prin lipsa localurilor de şcoală, lipsa învăţătorilor, sărăcia din numeroase familii, la care mai trebuie adăugat dezinteresul autorităţilor statului, iar în unele cazuri şi al părinţilor.

Materialele consultate de noi conţin informaţii privind învăţământul din comuna Mirceşti începând cu deceniile VI-VIII ale secolului al XIX- lea.

În Anuarele Generale ale Instrucţiunii Publice din anii 1863-1864 şi 1864-1865 publicate de Ministerul Instrucţiunii Publice şi Culturii, satele Mirceşti şi Iugani nu erau incluse în

[1] Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Culturii, *Anuarul general al instrucţiunii publice pe anul 1863-1864*, pag. XVIII.

[2] *Legea asupra învăţământului public*, nr.1150, publicată în Monitorul Oficial nr. 272 din 3/17 decembrie 1864.

Scanned with OKEN Scanner

categoria localităţilor care aveau şcoli. În satele vecine s-au organizat şcoli mai devreme cu câţiva ani decât în Mirceşti. Răchitenii aveau şcoală încâ din1858, iar la 31 martie 1865 erau înscrişi 15 elevi care începeau cursurile clasei I. În Gherăieşti exista şcoală din 1858 cu 18 elevi, în Pildeşti din 1860 cu 19 elevi, iar în Săbăoani cu 30 elevi şi Miclăuşeni cu 10 elevi, din 1865[1].

Poetul Vasile Alecsandri (1821-1890)

Primele informaţii despre şcoala din Mirceşti le găsim într-o scrisoare trimisă lui Titu Maiorescu, ministrul Cultelor, la 6 septembrie 1868, prin care Vasile Alecsandri solicita numirea preotului Pascal Gheorghe ca învăţător la şcoala primară din sat, în care scop i-a făcut o frumoasă caracterizare.

În anul şcolar 1886-1887 în evidenţa şcolii erau 34 de elevi (29 băieţi şi 5 fete), însă doar 16 au frecventat cursurile primare[2].

[1] *Anuarul general al instrucţiunii publice pe anul 1864-1865,* sub redacţia lui V.A. Urechia, Bucureşti anul 1868, pag. 58.
[2] Petru Condrea, *Dicţionar geografic al judeţului Roman*, 1891, Bucureşti, pag.72 .

Scanned with OKEN Scanner

Satul nu avea local propriu corespunzător. Acestă situație l-a determinat pe Vasile Alecsandri să exprime în testamentul său dorința ca soția lui să construiască o școală:

„Pun însărcinare soției mele să îmbunătățească școala primară din Mircești, încurajând dezvoltarea învățăturilor folositoare...

O rog, dacă va dispune de mijloace, să clădească o școală încăpătoare...

V. Alecsandri
20 septembrie 1886, Mircești."

Paulina Alescandri (1840-1921),
soția poetului Vasile Alecsandri

Scanned with OKEN Scanner

Respectându-se testamentul lăsat de poet, prin grija Paulinei Alecsandri, s-a construit şi donat comunei Mirceşti un local de şcoală, la 22 august 1896.

Pentru construirea acestei şcoli, Paulina Alecsandri şi-a vândut bijuteriile bancherului Garfunkel din Iaşi, păstrând numai verighetele de cununie.Redăm mai jos conţinutul petiţiei prin care Paulina Alecsandri anunţa hotărârea de a dona comunei Mirceşti, localul amintit:

„Paulina V. Alecsandri cu petiţiunea înregistrată sub No.486 din 1896 la primăria comunei Mirceşti, adresează următoarele :

Subsemnata, Paulina V. Alecsandri pentru a îndeplini ultima dorinţă a defunctului meu soţ Vasile Alecsandri, cuprinsă în testamentele de la 20-21 septembrie 1886.

Declar prin aceasta că în amintirea lui dăruiesc comunei Mirceşti casa ce am clădit-o cu spesele mele pe piaţa de lângă curte cu tot locul ce este împrejurul acestei case, împrejmuit cu grilaj de lemn, pentru a servi de şcoală copiilor de ambele sexe din Mirceşti şi din cătunele Iugani şi Teţcani.

Şcoala aceasta va purta numele Marelui Poet naţional şi comuna nu o va putea nici înstrăina şi nici a-i schimba destinaţia.

Declar că mai dăruiesc comunei tot pentru trebuinţa şcoalei 40 prăjini măsură veche sau 71 arii, 60 centiarii în măsură nouă, pământ arabil situat în faţa şcoalei, peste drum şi care se numeşte Grădina din sus; pe acest pământ doresc să se facă în fiecare an semănături de diferite specii şi copiii din şcoală să fie conduşi de învăţătorul lor, să se ocupe cu lucrarea şi cultivarea acestui pământ; şi în consideraţie că pe acest pământ ce-l dau ca dar comunei pentru şcoală sunt deja plantaţi pomi de aguzi, doresc ca aceşti pomi să nu fie distruşi şi a se utiliza şcoala cu seminte de vermi de mătasă şi a se deprinde copiii din şcoală cu cultura lor.

Cu această ocazie declar că mai dau ca dar şcoalei 10 stupi albine din prisaca mea care vor fi aşezaţi în grădina mai sus pomenită şi doresc ca învăţătorul împreună cu copiii din şcoală să se ocupe cu stupăritul, căutând înmulţirea lor şi a se forma o prisacă bună pentru folosul acestei şcoale.

Scanned with OKEN Scanner

Toate cheltuielile privitoare la acest dar, fie de timbru sau altele, mă vor privi pe mine.

La primirea şcoalei de cei în drept se va face un inventar în regulă de starea ei precum şi de toate obiectele şi mobilele cu care o înzestrez şi care un exemplar legalizat se va da în primirea subsemnatei.

Paulina V. Alecsandri"

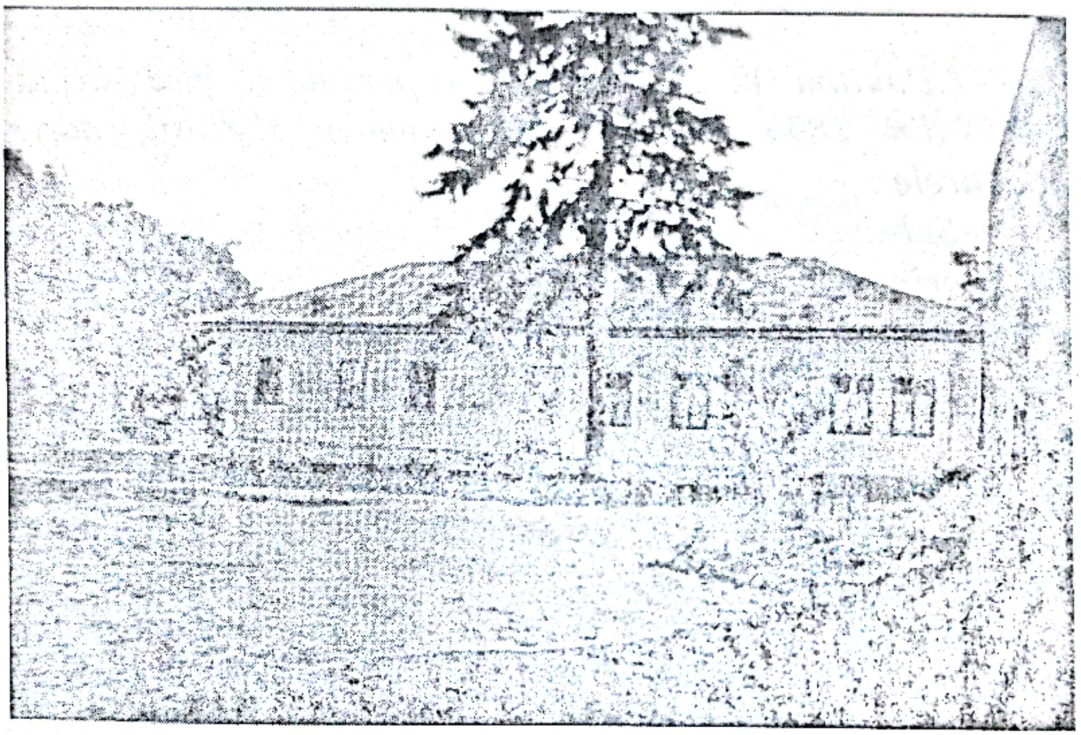

Şcoala construită şi donată comunei Mirceşti de Paulina Alecsandri

La 3 iulie 1896, primăria a primit donaţia de la Paulina Alecsandri şi a solicitat publicarea în Monitorul Oficial pentru a fi autorizaţi să primească donaţia. Ministerul de Interne cu adresa 12208 din 1896 a comunicat Primăriei Mirceşti că prin înaltul decret nr. 2466 din 1896, comuna este în drept să primească noul local, care avea o sală de clasă, trei camere pentru locuinţa învăţătorului, o sală pentru cancelarie în care, de fapt, funcţiona grădiniţa şi un hol cu două intrări.

Scanned with OKEN Scanner

La 22 august 1896 a avut loc ceremonia de inaugurare a localului. Au participat preotul Pascal Gheorghe, care era şi învăţător, primarul, consilierii comunali, părinţi şi elevi. S-a oficiat un serviciu religios şi s-au sfinţit clădirea şi icoanele din clasă. Inventarul s-a făcut la 13 octombrie 1896[1]. Dintre obiectele donate de Paulina Alecsandri, se mai găsesc şi astăzi un dulap pentru arhivă, o masă, un scaun şi un cuier, toate păstrate în localul şcolii noi, ce s-a construit în 1978.

În perioada septembrie 1957-septembrie 2000, în localul donat de Paulina Alecsandri a funcţionat grădiniţa de copii, care până atunci ocupase doar cancelaria şcolii.Din septembrie 2000 şi în prezent, grupele de preşcolari îşi desfăşoară activitatea în fostul local al judecătoriei rurale.

Actualmente localul este închiriat de două familii din sat. Pe zidul clădirii, pe o tăbliţă sunt scrise şi astăzi următoarele cuvinte:

„Această şcoală este fondată de mine în amintirea iubitului meu soţu, Vasile Alecsandri, inaugurată în ziua de 22 august anul 1896 şi dăruită Comunei Mirceşti.

Paulina V. Alecsandri"

[1] Lungulescu, *Şcoala primară « Vasile Alecsandri » Mirceşti* în „Adevărul literar artistic", IV 1923, nr. 142 din 12 august, pag. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Liviu Papuc (Iaşi)

UN SECOL DE POSTERITATE A LUI ION CREANGĂ ÎN BUCOVINA (1889-1989)

„Cu părere de rău trebuie să constat un fapt ce l-am putut observa de aproape: Creangă e mult mai cunoscut şi mai popular în Transilvania şi Bucovina decât în România", spune, la 1890, Eduard Gruber, unul dintre prietenii apropiaţi ai povestitorului (*Înmormântarea lui Ion Creangă*, în „Lupta", An. VII, seria IV, nr. 1021, 10 ian. 1890, p. 3). Apropierea de Ţara de Sus a Moldovei nu trebuie să mire pe nimeni, pentru că, practic, geniul nostru popular îşi extrage seva dintr-o zonă limitrofă Cordunului, aşa încât limba şi motivele folosite în poveştile sale se suprapun perfect peste cele care circulă în arealul Sucevei. Fără a face studii locale, deplasări pe teren, putem avea oricând în faţă câteva broşuri (*A fost odată* de I.E. Torouţiu – 1912, *De la noi* de Leca Morariu – 1915, *Poveşti* de Victoria Morariu – 1933), sau culegeri efectuate după cel de-al doilea război mondial (culese şi îngrijite de George Muntean sau de Petru Rezuş), din care izbucneşte triumfător graiul viu al moldovenilor din partea muntoasă, în care se întreţes motive străvechi sau influenţe mai noi ale culturii populare. Paralelismul aproape perfect, rezultantă impusă de identitatea materialului primar care a stat la dispoziţia creatorilor (N. Iorga se exprima despre volumul *De la noi* în cuvinte ce pot fi alăturate fără rezervă operei lui Creangă: „E atâta culoare şi mişcare în această cărticică, e atâta nuanţă şi atâta capriciu popular, atâta haz ascuns în lumina ochilor şireţi, care se văd printre rânduri, atâta adevăr în dialog..." – în „Drum drept", An. X, 1915, nr. 26, 26 iul., p. 410), îl face pe Sextil Puşcariu să susţină, la 1920, referitor la acelaşi volum al lui Leca Morariu: „Cred dar că Academia Română va trebui să premieze opera celui ce continuă cu atâta talent tradiţia lui Ion Creangă". Diferenţa, şi aceasta evidentă, este doar cea dintre un

Scanned with OKEN Scanner

geniu, cum a fost Creangă, şi un om de mare cultură, crescut şi adăpat la izvorul poporului, cum a fost Leca Morariu.

Posteritatea lui Creangă în Bucovina a suferit de datele generale ale receptării sale în ţară: o tăcere datorată încadrării acestuia în categoria, considerată inferioară, a povestitorilor, dacă nu cumva a culegătorilor de folclor. Şi totuşi, în ianuarie 1905, în încă tânăra revistă „Junimea literară", de la Cernăuţi, George Tofan publică articolul *Ion Creangă. Cu ocazia aniversării de 15 ani de la moartea sa*, un apel la întreaga populaţie a Bucovinei de a-şi cinsti sângele şi fiinţa neamului (chiar dacă risipit vremelnic). În concluzia profesorului, succintă, opera humuleşteanului devine şi un liant al vorbitorilor de aceeaşi limbă română: „decât o conferinţă sarbădă, mai bine o pagină din Creangă" (p. 14). Şi „o pagină din Creangă" le oferă bucovinenilor Societatea Academică Română „Dacia", atunci când scoate la iveală, în 1910, broşura de 64 de pagini, cu ilustraţii, *Poveşti şi poezii cu două icoane* (Suceava, Tipografia Societăţii „Şcoala Română", Biblioteca poporală „Dacia", nr. 4-5). Este, din câte ştim, singura carte pe coperta căreia figurează, alăturate, numele celor doi mari prieteni: M. Eminescu şi Ion Creangă – semn implicit de opţiune şi clarviziune literară şi naţională a tineretului studios din Ţara Fagilor. Nu numai „o pagină", ci *Opere complete* dă la iveală, în 1924, Librăria „Ostaşul român" (Anton Roşca) din Cernăuţi, ale căror 411 pagini sunt prefaţate de prof. univ. D. Marmeliuc. „Destinez un leu de fiecare exemplar vândut din ediţia de faţă şi cele următoare pentru ridicarea unui bust al lui I. Creangă în una din grădinile publice ale oraşului Cernăuţi" (p. XIV), declară Editura, punând întru totul gestul apariţiei cărţii sub semnul culturii, al slăvirii valorilor perene româneşti.

Câteva ultime „pagini" din Creangă apar în *Antologia literaturii române pentru bacalaureat* de C. Loghin (vol. III, 1938, p. 272-335), în care, pe lângă o biografie succintă şi o bibliografie selectivă, putem găsi fragmente din *Harap Alb, Ivan Turbincă* şi partea a IV-a din *Amintiri din copilărie*.

Efectul volumelor (atât de distanţate în timp) asupra publicului a fost sprijinit şi atenţia a fost ţinută trează asupra fenomenului I. Creangă prin veritabila campanie de presă (şi

Scanned with OKEN Scanner

broşuri) a lui Leca Morariu, care, între 1923-1940, intervine cu o puzderie de precizări, privind în primul rând viaţa marelui prozator, ale căror titluri ar umple o pagină întreagă. Să spicuim: *Institutorul Creangă, De-ale lui Creangă (Popa Duhu şi Zahei Creangă), Creangă, Crengene*, culminând cu ampla *Drumuri moldovene (Pe urmele lui Creangă)*, prima şi ultima premiate de Academia Română, în care bogăţia şi ineditul informaţiilor beneficiază de limbajul adecvat, înrudit cu cel al humuleşteanului (mai toată contribuţia profesorului cernăuţean în această direcţie se regăseşte între coperţile recentului volum: Leca Morariu, *Ion Creangă. Studii şi note critice*, apărut la Editura Princeps Edit din Iaşi, prefaţă de acad. Mihai Cimpoi, antologie şi postfaţă de Liviu Papuc).

Lupta pentru neuitarea lui Creangă (paralel cu cea a lui Eminescu) este susţinută de revistele „Junimea literară", „Făt-frumos" şi de ziarul „Glasul Bucovinei", reprezentantele de frunte ale culturii Moldovei de Sus, mai ales prin pana aceluiaşi neobosit Leca Morariu, dar şi prin contribuţiile numeroase ale celor ce l-au cunoscut sau l-au studiat pe genialul campion al literaturii populare. Gh. Bogdan-Duică, D. Furtună, N.A. Bogdan, A.C. Cuza, A. Gorovei, Lucian Predescu, Virgil Tempeanu, E. Pohontzu, Fr. Vrânceanu, Ioan S. Ionescu, I.E. Torouţiu sau Gh. Cardaş meditează pe marginea fenomenului Creangă, ajută la înălţarea calitativă a numărului festiv din ianuarie 1930 al revistei „Făt-frumos", sau îl flanchează pe acesta într-o susţinere armonioasă a tensiunii în jurul prozatorului. La „Junimea literară", în 1925, două coperţi din cele cinci ale anului sunt legate de numele lui Creangă (plus alte opt reproduceri în text).

Războiul al doilea mondial nu a rupt firul acesta (deşi nu foarte gros) al interesului pentru fenomenalul humuleştean, căci iată-l pe Petru Rezuş, care, pe urmele lui Leca Morariu (şi ca fost student al acestuia), îşi dedică ani de cercetări studiind viaţa şi opera, atât a lui M. Eminescu, cât şi a lui Ion Creangă. Pertinente observaţii, realiste şi neinhibate de sonoritatea numelor unor critici de prestigiu, pot fi găsite în cartea acestuia *Ion Creangă. Mit şi adevăr* (1981), dar şi în studiul profesorului Ilie Dan din volumul *Contribuţii* (1978 – studiul, intitulat sugestiv *Destinul unui clasic: Ion Creangă*, trage şi concluzia: „Peste moarte şi vreme, Creangă

Scanned with OKEN Scanner

devenea o prezenţă. Una majoră şi distinctă în cadrul literaturii naţionale. Timp de peste opt decenii de la moartea sa, opera-i a căpătat atributele unor originale file de viaţă a poporului român, iar posteritatea a adăugat preţuirii nemurirea dată de timp acestui strălucit reprezentant al scrisului românesc" – p. 9). Ion Popescu-Sireteanu întregeşte tabloul printr-o extrem de utilă carte de *Amintiri despre Ion Creangă* (1981 – reeditată cu completări în 1998), ce readuce în actualitate articole aproape pierdute, ignorate, risipite prin revistele timpului.

Bucovina, prin oamenii ei, a făcut ceva pentru perpetuarea gloriei maestrului limbii neaoşe moldoveneşti. Dar poate că cel mai mare serviciu i-a fost făcut de pomenitul Petru Rezuş, a cărui intimitate permanentă cu graiul dulce al Ţării de Sus l-a făcut să îndrăznească (şi să reuşească), din firimituri crengene, să alcătuiască o posibilă ultimă parte a *Amintirilor din copilărie*, intitulată *Pe urmele lui Ion Creangă* (1977): „Dar până una-alta, ian să pun eu pana jos, că s-a făcut tocmai vremea de pornit la fratele Zahei [...]. Apoi m-oi duce, că de scris ştiu scrie şi alţii, încât e plină lumea de dânşii, dar de mâncat şi de băut mănânc numai eu pentru mine, nu mă las în seama altora. Vorba cea de la urmă: Dacă-i pe veselie, atunci s-o dăm şi pe veselie, şi să mai uităm de cea scârbă de boală şi de scaiul de sărăcie. Că nici omului nu-i este dat a trăi cât piatra morii, şi azi mai trăieşti şi mâne nu eşti... Ieşi, 1889, 31 decembrie, sara" (p. 182-183)[1].

[1] Articol adnotat: „Iaşi, 27 oct. 1989, «sara», a doua zi după apariţia semnalului la *Monografia BCU Iaşi*. L. Papuc".

Scanned with OKEN Scanner

Adrian Voica (Iaşi)

„VARIANTELE" INFIDELE

Cu privire la postuma *Stelele 'n cer* (1879) persistă numeroase neclarităţi. Ele ţin atât de atitudinea primilor editori (V. G. Morţun, Nerva Hodoş, Ilarie Chendi, Ion Scurtu) faţă de textul apărut în revista „Fântâna Blanduziei" din august 1889, cât şi de atribuirea denumirii de „variante" celor patru fragmente aflate în vecinătate în manuscrisul 2276, 142.

Cu obstinaţia spiritului sintetizator, Perpessicius ne oferă în monumentala ediţie consacrată operei eminesciene un rezumat al problemei, de la care vom porni şi noi, ceva mai edificaţi în cercetarea de faţă:

„Se află (*Stelele 'n cer*, n. n.) într-un singur manuscris 2276, 142, orânduit pe 3 coloane, începând de la dreapta spre stânga, ultima fiind cea din mijloc, ordine frecventă în manuscrisele lui Eminescu şi care explică eroarea lui Scurtu, care a socotit coloana din mijloc drept a 2-a.

Stelele 'n cer ridică o problemă în materie de titlu. Morţun mărturiseşte că a dat poeziei, ce nu avea, titlul după primul vers. A existat aşadar o copie pentru «Fântâna Blanduziei». Făcută chiar de Eminescu? Şi când? Ce e sigur, cu unicul manuscris în faţă [...], este că forma ultimă (a doua) a primului vers, notată cu aceeaşi unealtă, cerneală şi acelaşi condeiu, un minut după, este «Stele pe cer» şi că normal ar fi ca titlul acesta, aşa cum e la Hodoş, şi Chendi, când, după ce adoptă această ultimă formă, se opresc la jumătatea drumului. Căci dacă iau de bună forma suprapusă, pe primul vers, tot aşa trebuie să procedeze şi la celelalte, ceea ce nu e cazul.

Scurtu ştia, desigur, toate acestea, şi totuşi, el acceptă, completând-o, versiunea din «Fântâna Blanduziei». La fel şi G. Ibrăileanu, Constantin Botez etc. Acelaşi drum îl urmăm şi noi. Mai puţin pentru motivul că forma primă, aceea acceptată, e superioară celei din urmă, cât pentru acel procent de incertitudine în legătură cu copia ce va fi fost comunicată «Fântânei Blanduziei».

Să mai notăm, de asemeni (cf. facsimilului) că originalul nu prezintă un contur ajurat al strofelor, aşa cum se publică de obicei. Poate că n-ar strica să atragem totodată atenţia asupra inegalităţii grafiilor pe

Scanned with OKEN Scanner

una şi aceeaşi pagină. Stiloul e mai puţin personal de cum era penița. E mai uniform. Scrisul de pe vremuri exprima mai bine variațiile psihologice câte însoțeau elaborarea unui text."[1]

Prin urmare, în actul său editorial Perpessicius ține cont de *varianta Scurtu*, argumentul cel mai convingător (dar nesubliniat expres) fiind acela că textul respectiv a fost preferat şi de G. Ibrăileanu, profund cunoscător şi interpret al liricii eminesciene:

STELELE 'N CER

I.	„Stelele 'n cer	1vv4	4/a
II.	De-asupra m*ă*rilor	v2v 4vv	6/b
III.	Ard depărt*ă*rilor,	1 vv4vv	6/b
IV.	Până ce pier.	1vv4	4/a
V.	După un semn	1vv4	4/c
VI.	Clătind cat*ă*rgele,	v2 v4vv	6/d
VII.	Tremură l*á*rgele	1vv 4vv	6/d
VIII.	Vase de lemn.	1vv4	4/c
IX.	Nişte cetăți	1vv4	4/e
X.	Plutind pe m*á*rile	v2 v4vv	6/f
XI.	Şi mişcăto*á*rele	vvv4vv	6/f
XII.	Pustietăți	vvv4	4/e
XIII.	Stol de cocori	1vv4	4/g
XIV.	Apucă 'nt*í*nsele	v2v4vv	6/h
XV.	Şi necupr*í*nsele	vvv4vv	6/h
XVI.	Drumuri de nori,	1vv4	4/g
XVII.	Sboară ce pot	1vv4	4/i
XVIII.	Şi-a lor în*t*récere	v2 v4vv	6/j
XIX.	Vecinică *t*récere –	1vv 4vv	6/j
XX.	Asta e tot...	1vv4	4/i
XXI.	Floare de crâng,	1vv4	4/k

[1] Cf. Perpessicius, în vol. M. Eminescu, *Opere*, vol. V, ediție critică îngrijită de Perpessicius, Editura Sæculum I.O., Bucureşti, 2000, p. 398.

Scanned with OKEN Scanner

XXII.	Astfel viéţile	1v v4vv	6/l
XXIII.	Şi tineréţile	vvv4vv	6/l
XXIV.	Trec şi se stâng,	1vv4	4/k
XXV.	Orice noroc	1vv4	4/m
XXVI.	Şi 'ntinde-arípele	v2v4vv	6/n
XXVII.	Gonit de clípele	v2 v4vv	6/n
XXVIII.	Stării pe loc,	1vv4	4/m
XXIX.	Până nu mor,	1v 3v	4/o
XXX.	Pleacă-te íngere	1vv 4vv	6/p
XXXI.	La trista-mi plángere	v2v 4vv	6/p
XXXII.	Plină de-amor.	1vv4	4/o
XXXIII.	Nu e păcat	1vv4	4/r
XXXIV.	Ca să se lépede	vvv4vv	6/s
XXXV.	Clipa cea répede	1v v4vv	6/s
XXXVI.	Ce ni s-a dat?" [1]	vvv4	4/r

Stelele 'n cer este o meditaţie despre *trecere*. Totul se dovedeşte a fi perisabil, declanşând neliniştea existenţială, încât ultima strofă, cu semnul de întrebare pe care-l conţine, presupune, sub formă interogativă, reinterpretarea adagiului horaţian „carpe diem". La rândul lor, comparaţiile alese, cu „catargele" ce se pierd în larg, cu sugestii venind dinspre *Dintre sute de catarge* sau construcţiile stilistice „mişcătoarele / Pustietăţi" atât de pregnant sugestive în *Luceafărul*, nu conferă acestei poezii o certă originalitate în privinţa fondului. Pe de altă parte, prezenţa elementului erotic este greu de admis. E drept ca *îngerul* – cuvânt pronunţat adesea în cuprinsul poeziilor de dragoste – este chemat să reţină „trista-mi plângere / Plină de-amor" a poetului – dar ea poate echivala cu dragostea sa de viaţă sau cu revolta sublimată împotriva propriei condiţii. Ca şi pronumele „ni" din ultima strofă, care nu se referă explicit la perechea de îndrăgostiţi, ci la destinul tuturor: „Nu e păcat / Ca să se lepede / Clipa cea repede / ce *ni* s-a dat?" Încercând să dea consistenţă unei idei prin recurgerea la elemente concrete,

[1] M. Eminescu, *Opere*, vol. IV, ediţie critică îngrijită de Perpessicius, Editura Sæculum I. O., Bucureşti, 1998, p. 378-379.

Scanned with OKEN Scanner

Eminescu realizează o poezie în care sentimentul erotic poate fi cel mult bănuit. În schimb, pesimismul poate fi remarcat, apărând însă într-o formă atenuată, deoarece, percepând tragismul condiției umane, poetul crede că trebuie să existe şi o soluție pentru această nedreptate funciară.

Dacă nu este originală prin fond, *Stelele 'n cer* se impune atenției prin originalitatea formei, determinată mai ales de considerente prozodice. Poezia de față se numără printre acele exerciții prozodice menite să pună în lumină celule ritmice specifice versificației greco-latine, dar care puteau fi translate spre cea românească. Scrisă în 1879, *Stelele 'n cer* face parte din aceeaşi categorie cu *Ochiul tău iubit*, a cărei elaborare se-ntinde pe o durată mai mare de timp, deşi este începută tot în acest an. Dacă în *Ochiul tău iubit* Eminescu exersa o strofă în care ultimul vers urma să coincidă cu un amfimacru (-v-)[1], în *Stelele 'n cer* el ambiționează ca versurile 1 şi 4 din fiecare strofă să exprime prozodic un coriamb (-vv-). Tentativa aceasta nu-i reuşeşete pe deplin, deoarece în strofele 3 şi 9 ultimul vers nu admite două accente de intensitate pentru a genera un coriamb. Mai mult, în strofa 3, ultimul vers este construit dintr-un singur cuvânt: „Pustietăți". Şi, după cum bine se ştie, substantivul neputând avea decât un singur accent de intensitate, coriambul (-vv-) vizat de autor devine un simplu peon IV (vvv-). Iar în ultima strofă, chiar dacă versul 4 este alcătuit dintr-o sintagmă („Ce ni s-a dat?"), primul cuvânt (cu sensul de „care") nu permite accentuarea suplimentară. El contribuie astfel la crearea unei celule ritmice monoaccentuate, mai precis tot a unui peon IV (vvv-).

Discuția despre realitățile ritmice ale celor 9 strofe din *Stelele 'n cer* este imperios necesară, fiindcă lămureşte mai bine raportul dintre această poezie şi „variantele" sale notate ca atare de Perpessicius, dar numite „exerciții colaterale"[2], când, de fapt, ele formează un corpus independent, păstrând doar parțial caracteristicile prozodice ale strofei anterior analizate. Intervine simultan şi grija poetului pentru *calitatea rimelor*, astfel încât cele

[1] Pentru detalii, vezi Adrian Voica, *Exerciții ritmice*, în vol. *Reverii sub tei*, Editura Floare albastră, Bucureşti, 2006, p. 138-162.
[2] M. Eminescu, *O.*, vol. V, p. 399.

Scanned with OKEN Scanner

corespunzând versurilor mediane din catrene să fie *totdeauna dactilice*. Păstrând simetria, versurile 1 şi 4 din fiecare strofă vor avea în structura lor o rimă masculină.

Faptul că, atât în *Stelele 'n cer* cât şi în „variantele" sale, tiparul strofic evidenţiază similitudini în privinţa lungimii versurilor (conform algoritmului 4/6/6/4), precum şi apropierea lor în cadrul aceluiaşi manuscris l-au determinat pe marele editor să le considere consubstanţiale, deşi aflate inerent în stadii diferite de realizare artistică.

Referitor la *calitatea rimelor*, dar mai ales la numeroasele elemente noi ce ţin de fond dar netransmise versiunii din „Fântâna Blanduziei", Perpessicius se dovedeşte mai puţin preocupat. El reţine caracterul de laborator al „variantelor", precum şi interesul constant al poetului pentru problemele ritmului.

„Să spunem, în treacăt – afirmă editorul –, că repetiţiile sunt fatale, în astfel de pagini de atelier, că multe strofe sunt de fapt variantele altora, dar că ni s-a părut mai sugestivă imaginea aceasta, netrucată, de laborator, în locul unei sistematizări exagerate a materialului.

Bogăţia aceasta, obsesivă, de ritmuri, *cu notaţia schemei şi însuşi tiparul metric al poeziei Stelele 'n cer* (s.n.) amintesc de poetul care a practicat toate ritmurile şi a consacrat pe unele din cele mai dificile, cele de obârşie greco-latină".[1]

Acestea sunt consideraţiile preliminare ce însoţesc varianta A.2276, 137[2]:

	„ -vv-	(-vv-	
	vvv-v-	vvv-v-	
	vvv-v-	vvv-v-	
	-vv-	-vv-)	
I.	Floare de teiu	-vv-	4/a
II.	Ca şi un înger blând	vvv-v -	6/b
III.	Te-ai arătat tăcând	vvv- v-	6/b
IV.	Ochilor mei	-vv-	4/a
V.	Floare de lan	-vv-	4/c

[1] *Loc. cit.*
[2] Citatele vor fi date după această ediţie, p. 399-405.

Scanned with OKEN Scanner

VI.	De-atunci te văd venind	v- v- v-	6/d
VII.	Şi blândă surâzând	v-v vv-	6/d
VIII.	An după an	-vv-	4/c
IX.	Floare de lac	-vv-	4/e
X.	De-atunci cu-amar şi chin	v- v- v-	6/f
XI.	Eu sufăr doru 'n sân	v-v -v-	6/f
XII.	Sufăr şi tac	-vv-	4/e
XIII.	Floarea lui Crist!	-vv-	4/g
XIV.	De-atunci gândesc mereu	v- v- v-	6/h
XV.	Şi nici nu ştiu ce vreu	v- -v v-	6/h
XVI.	Pururea trist	-vv-	4/g
XVII.	Flori de cireş	-vv-	4/i
XVIII.	Cine te-a pus cumva	-vv- v-	6/j
XIX.	Plutind în calea mea	v- v-v-	6/j
XX.	Dulce să ieşi	-vv-	4/i
XXI.	Flori de mormânt	-vv-	4/k
XXII.	În taina *serilor*	v-v -vv	6/l
XXIII.	Eu dau dur*erilor*	v- v-vv	6/l
XXIV.	Aripi de-avânt	-vv-	4/k
XXV.	Floare de crin	-vv-	4/m
XXVI.	Dragă sup*une-te*	-v v-vv	6/n
XXVII.	Dulcilor *sunete*	-vv -vv	6/n
XXVIII.	Dulci care vin"	- vv-	4/m

După cum se poate observa, apropierile *de conținut* dintre *Stelele 'n cer* şi această „variantă" notată de Perpessicius A.2276, 137 lipsesc cu desăvârşire. Poezia începe cu versul „Floare de teiu" – ceea ce sugerează că ne aflăm în fața unei poezii erotice. După cum s-a remarcat[1], *teiul* este emblema sentimentelor sale pentru Veronica Micle, iar poeziile în care apare acesta conțin în filigran figura şi spiritul iubitei. Mai mult, versurile II-IV şi XVII-XX amintesc de *Atât de fragedă...*, pe când cele numerotate IX-XII au tonalitatea asemănătoare celor din *Lacul*. Nici vorbă de meditație cu substrat filosofic. Din moment ce apartenența celor două poezii (*Stelele 'n cer* şi *A.2276, 137*) la aceeaşi specie lirică nu este

[11] Adrian Voica, *op. cit.*, p. 7-34.

Scanned with OKEN Scanner

nicidecum o certitudine, este greu să considerăm al doilea text ca variantă a celui dintâi.

Un alt element care diferențiază elocvent poeziile menționate este primul vers din fiecare strofă conținând „variațiuni pe tema florilor", cum spune Perpessicius. Într-adevăr, însumate – deoarece fiecare evocă (şi invocă) numele unei flori – ele dau impresia de buchet, dar unul care include practici ritualice de esență creştină. Pe de altă parte, „Floare de lan", „Floare de lac", „Flori de cireş", precum şi „Floarea lui Crist" şi „Flori de mormânt" au în strofă valoarea unor *anacruze lirice*, oarecum independente de conținutul propriu-zis al strofei. Ideea ar fi că iubita este asemeni unei flori neprețuite care atrage asupra ei frumusețea celorlalte. În acelaşi timp, tot ce se leagă de prezența ei are conotații adânci, de natură sacră, veşnice, precum *Crist* şi *mormântul*.

În ce priveşte *forma*, A.2276, 137 se impune mai ales prin latura ei prozodică. Observăm, mai întâi, că versurile 1 şi 4 ale fiecărei strofe corespund unui coriamb (-vv-), conform notației poetului, – realitate care nu necesită nicidecum detalii suplimentare. În schimb, schema vvv-v-, cu două accente, pe silabele 4 şi 6, trebuie fragmentată, pentru a fi şi funcțională. Partajarea ansamblului ritmic se poate face în două feluri:

a) vvv- v- (peon IV + iamb): „Te-ai arătat tăcând";

b) vvv-v - (mesomacru + silabă independentă accentuată): „Şi ca un înger blând".

Totuşi, *accentuarea ultimei silabe în toate versurile 2 şi 3, inexistentă în* ***Stelele 'n cer****, se soldează obligatoriu cu rimă masculină şi nicidecum cu rimă dactilică. Aceasta nu este posibilă decât în condițiile în care accentul cade pe silaba antepenultimă (-vv).*

Dar structura ritmică a strofei preconizată de Eminescu însuşi suferă modificări majore în momentul în care şi alte silabe sunt investite cu accent. Un accent suplimentar pe a doua silabă are ca efect fie apariția unei tripodii iambice:

v$\underline{2}$ v$\underline{4}$ v$\underline{6}$: „De-atunci te văd venind",

fie prezența unui amfibrah urmat de un amfimacru:

v$\underline{2}$v $\underline{4}$v$\underline{6}$: „Eu sufăr doru 'n sân".

Scanned with OKEN Scanner

Pentru ca *rimele dactilice* să devină posibile (ele pot fi reperate aici în ultimele două strofe), Eminescu investeşte cu accent silabele 2 şi 4, renunţând la accentuarea ultimei silabe. Rezultă următoarele scheme:

a) v$\underline{2}$v $\underline{4}$vv (amfibrah + dactil): „În taina serilor";

b) v$\underline{2}$ v$\underline{4}$vv (iamb + peon II): „Eu dau durerilor".

Păstrând accentul pe ultima silabă din vers, dar anulând accentul silabei 4, autorul obţine două celule ritmice trisilabice:

v$\underline{2}$v vv$\underline{6}$ (amfibrah + anapest): „Şi blândă surâzând".

Desigur, există şi alte situaţii în care accentuarea unor silabe impare în anumite versuri mediane (XV, XVIII, XXVI-XXVII) impune alte scheme ritmice – dar aceste consideraţii sunt colaterale discuţiei noastre. Caracterul de exerciţiu prozodic al versiunii A. 2276, 137 este evident. Opţiunea lui Eminescu de a începe şi a încheia strofa cu un coriamb (-vv-) s-a transmis şi textului purtând denumirea *Stelele 'n cer*. Celelalte posibile apropieri privesc în exclusivitate structura strofei.

Faţă de A. 2276, 137 care are şapte strofe, textul notat de Perpessicius B. 2276, 137 v. este mult mai concentrat. El cuprinde numai 5 strofe, dintre care ultima nu depăşeşte stadiul de improvizaţie lacunară – oricum lipsită de finalitate poetică.

Idei noi faţă de versiunea anterioară nu apar. În schimb, caracterul erotic al acestei poezii iese şi mai mult în relief. Ca atare, versul „Floare de tei" nu putea lipsi. Eventualele modificări – care-l îndrituiesc pe editor să o considere autonomă – vizează poziţionarea versurilor în care apare coriambul (-vv-). În loc de 1 şi 4, ca în versiunea anterioară, autorul preferă poziţiile 1 şi 3:

I.	„Floare de teiu	-vv-	4/a
II.	Cât de curând te treci	-vv- v-	6/b
III.	Ochilor mei	-vv-	4/a
IV.	Te-i arăta pe veci	vvv- v-	6/b
V.	Floare de lunci	-vv-	4/c
VI.	Eu te-am cuprins de gât	vvv- v-	6/d
VII.	Şi 'ncă de-atunci	-vv-	4/c
VIII.	Eu te-am iubit atât	vvv- v-	6/d

Scanned with OKEN Scanner

IX.	Floare de Maiu	-vv-	4/e
X.	Cine te-au [pus] să vii	-vv- v-	6/f
XI.	Dacă mai ai	-vv-	4/e
XII.	Ochii tăi dulci şi vii	-v- -v-	6/f
XIII.	Floare de lan	-vv-	4/g
XIV.	Oare de mult s'a dus	vvv- v-	6/h
XV.	Încă un an	-vv-	4/g
XVI.	Steaua în văi apus	-vv- v-	6/h

XVII. Te-am iubit
XVIII. Un copil
XIX. Cu .....
XX. Din April"

Ceea ce realizează Eminescu aici este aglomerarea impresionantă a coriambilor care, în unele strofe (1, 3, 4) apar câte trei deodată, iar versul XII („Ochii tăi dulci şi vii"), cu dipodia sa cretică (-v- -v-), aminteşte, de asemenea, de prozodia greco-latină.

Într-o măsură mai mare decât în A.2276, 137, în versiunea B.2276, 137v. Eminescu e mai puțin atent la sensul alcătuirilor verbale şi mai mult la expresia lor prozodică. Şi sub acest aspect varianta în discuție nu are nici o legătură cu *Stelele 'n cer*, o meditație cu substrat filosofic, corectă, dar rece.

*

Cu versiunea C. 2276, 138-139, în laboratorul poetic eminescian se produc alte noi experiențe interesante. Cu excepția strofei care începe cu versul „Flori de mormânt", preluată întocmai din A. 2276, 137, toate celelalte 12 rămase propun un alt conținut, chiar dacă numele florilor mai fusese amintit sau adaugă buchetului imaginar o nuanță nouă. Comparația unor strofe care au comun primul vers este edificatoare în acest sens, acreditând ideea necesității completărilor poetice, proces niciodată terminat.

Din punctul nostru de vedere este iluzorie datarea celor patru „variante" ale poeziei *Stelele 'n cer* în acelaşi an (1879) cu textul tipărit postum, cel mai realizat artistic – deşi editorii au participat nemijlocit, ca şi în cazul sonetului *Stau în cerdacul tău*, la operația

Scanned with OKEN Scanner

de finisare. Chiar dacă admitem că, în cazul de faţă, interesul lui Eminescu s-a îndreptat spre aspectul prozodic al poeziei, fantezia creatoare avea nevoie de timp pentru a se manifesta. Transcriind varianta C. 2276, 138-139, facem totodată menţiunea că, în afara strofei 5 („Flori de mormânt") reluată întocmai din A. şi conţinând o rimă dactilică, *toate celelalte strofe relevă numai rime masculine*:

I.	„Floare de teiu	-vv-	4/a
II.	Copilă 'ncă erai	v-vv v-	6/b
III.	Şi blândă te-arătai	v-v vv-	6/b
IV.	Ochilor mei	-vv-	4/a
V.	Floare de lunci	-vv-	4/c
VI.	Şi te-am cuprins de gât	vvv- v-	6/d
VII.	Şi te-am iubit atât	vvv- v-	6/d
VIII.	Încă de-atunci	-vv-	4/c
IX.	Flori de cireş	-vv-	4/e
X.	Au cine te-au făcut	v-v vv-	6/f
XI.	În drumul meu bătut	v-v- v-	6/f
XII.	Dulce, să ieşi	-v / v-	4/e
XIII.	Floare de lan	-vv-	4/g
XIV.	Din suflet n-au perit	v-v -v-	6/h
XV.	Deşi am suferit	v- vvv-	6/h
XVI.	An după an	-vv-	4/g
XVII.	Floare lui Crist!	-vv-	4/i
XVIII.	Nimica nu-mi plăcé	v-v -v-	6/j
XIX.	Ş'am fost din ce [în] ce	v- v- v-	6/j
XX.	Pururea trist	-vv-	4/i
XXI.	Flori de mormânt	-vv-	4/k
XXII.	În taina serilor	v-v -vv	6/l
XXIII.	Am dat durerilor	v- v-vv	6/l
XXIV.	Aripi de vânt	-vv-	4/k
XXV.	Floare de crin	-vv-	4/m
XXVI.	Şi pururi am gândit	v-v vv-	6/n
XXVII.	La ochiul tău iubit	v-v- v-	6/n
XXVIII.	Şi al tău sân	vv- -	4/m
XXIX.	Floare de-April	-vv-	4/o
XXX.	La ochiul tău iubit	v-v- v-	6/p
XXXI.	Şi zâmbetul candid	v-vv v-	6/p

Scanned with OKEN Scanner

XXXII.	Şi de copil	vvv-	4/o
XXXIII.	Floare de Maiu	-vv-	4/r
XXXIV.	La mâni subţiri şi dulci	v- v- v-	6/s
XXXV.	Pe cari capu-ţi culci	v-v -v-	6/s
XXXVI.	La al tău raiu	vv- -	4/r
XXXVII.	Floare de deal	-vv-	4/ş
XXXVIII.	Unde te-ai dus de-atunci	-vv- v-	6/t
XXXIX.	Din codri şi din lunci	v-v vv-	6/t
XL.	Pe-al lumii val	v-v-	4/ş
XLI.	Floare de vad	-vv-	4/ţ
XLII.	Dar vecinic nu te treci	v-v -v-	6/u
XLIII.	Cu lungi mânuţe reci	v- v-v-	6/u
XLIV.	Ce 'n jos îţi cad.	v- v-	4/ţ
XLV.	Floare de văi	-vv-	4/v
XLVI.	Rămâi în calea mea	v- v-v-	6/x
XLVII.	Mângâie jalea mea	v-v -v-	6/x
XLVIII.	În ochii-mi stăi	v-v -	4/v
XLIX.	Floare de drum	-vv-	4/z
L.	Care te 'nduri pe-atât	vvv- v-	$6/a_1$
LI.	Ş'atuncea te-am iubit	v-v vv-	$6/a_1$
LII.	Atunci ş'acum"	v- v-	4/z

Versiunea aceasta se impune prin numărul mare de strofe (13) care le reiau pe cele din A şi B cu nuanţări notabile, dar şi prin caracteristicile prozodice apte s-o diferenţieze net de versiunile anterioare. Cum strofa având primul vers „Floare de teiu" nu mai apare în D. 2276, 140-147, este momentul să le comparăm, pentru a remarca în ce măsură conţinutul acestora este diferit:

A.2276, 137	*B.2276, 137v.*
I. „Floare de teiu	I. „Floare de teiu
-vv-	-vv-
II. Ca şi un înger blând	II. Cât de curând să treci
vvv-v -	-vv- v-
III. Te-ai arătat tăcând	III. Ochilor mei
vvv- v-	-vv-

Scanned with OKEN Scanner

IV. Ochilor mei”
-vv-

IV. Te-i arăta pe veci”
vvv- v-

C.2276, 138-139

I. „Floare de teiu
-vv-
II. Copilă ’ncă erai
v-vv v-
III. Şi blândă te-arătai
v-v vv-
IV. Ochilor mei”
-vv-

Un lucru este cert: versurile „Floare de teiu” şi „Ochilor mei” au rămas neschimbate, ca şi cum ar forma o unitate în spectacolul erotic imaginat de poet. Iar două versuri în care este evocată iubita, conţinând şi o doză de mister, au aceeaşi schemă ritmică:

III (A): „Te-ai arătat tăcând” vvv- v-
IV (B): „Te-i arăta pe veci” vvv- v-

Într-un eventual portret făcut după natură, ochii iubitei sunt esenţiali, căci în ei se poate citi taina unei mari iubiri:

XXV. Floare de crin
-vv-
XXVI. Şi pururi am gândit
v-v vv-
XXVII. La ochiul tău iubit
v-v- v-
XXVIII. Şi al tău sân
vv- -

XXIX. Floare de-April
-vv-
XXX. La ochiul tău iubit
v-v- v-
XXXI. Şi zâmbetul candid
v-vv v-
XXXII. Şi de copil
vvv-

Dar aceste două catrene fac parte dintr-un ansamblu unitar compoziţional şi stilistic, având numai rime masculine şi relevând

Scanned with OKEN Scanner

disoluția coriambului final. El cuprinde versurile XXV-LII şi este precedat de o strofă – singura – care atestă o rimă dactilică şi care are valoarea unei bariere prin certele ei virtuți separatoare.

Este interesant de observat că disoluția coriambului existent în finalul fiecărei strofe (conform schemei-cadru preconizate de Eminescu) fusese deja anunțată de virgula prezentă în versul XII („Dulce, să ieşi") care generează cezura mobilă (-v / v-). Dar şi în alte strofe se produce fenomenul destrămării acestei celule cu dublu accent, într-o diversitate apreciabilă:

XXVIII: „Şi al tău sân" vv- - (anapest + silabă ind. ac.)
XXXII: „Şi de copil" vvv- (peon IV)
XXXVI: „La al tău raiu" vv- - (anapest + silabă ind. ac.)
XL: „Pe-al lumii val" v-v- (dipodie iambică legată)
XLIV: „Ce 'n jos îți cad" v- v- (dipodie iambică)
XLVIII: „În ochii-mi stăi" v-v - (amfibrah + silabă ind. ac.)
LII: „Atunci şi-acum" v- v- (dipodie iambică).

Paradoxal aproape, în această versiune care sugerează dorința de a ieşi din tiparele impuse figurează şi o strofă concepută întocmai după schema-cadru impusă de Eminescu însuşi:

-vv-	V. „Floare de lunci	-vv-
vvv-v-	VI. Şi te-am cuprins de	vvv- v-
vvv-v-	gât	vvv- v-
-vv-	VII. Şi te-am iubit atât	-vv-
	VIII. Încă de-atunci"	

Ansamblul de 7 strofe din partea a doua a colateralei C.2276, 138-139, posedând calitățile unui cântec erotic medieval, în care elementele conținutului şi formei tind spre o muzicalitate programată, fac din *Stelele 'n cer* o rudă îndepărtată, aproape de nerecunoscut.

*

Scanned with OKEN Scanner

Aflată într-un stadiu modest de realizare artistică, ultima colaterală (D.2276, 140-147) conţine câteva strofe lacunare, impunându-se, totuşi, prin crearea atmosferei şi prin *tendinţa de revenire la rimele dactilice*. Cum atmosfera respectivă se pretează şi altui cadru decât cel erotic, strofa care începe cu versul (puţin modificat): „Frunză de teiu" a fost poziţionată a noua, dintr-un ansamblu de 18. Aşadar, această colaterală nu poate fi numită *poezie erotică* decât în a doua ei parte. Parcurgând-o, avem surpriza să întâlnim unele elemente specifice şi poeziei *Stelele 'n cer*, numai că ele sunt puţine şi neconcludente:

I.	„Lună, ce treci	-v / v-
II.	Codri şi *úndele*	-v v-vv
III.	Dulce pătr*únde-le*	-v v-vv
IV.	Cu raze reci	v-v-
V.	Paserea sus	-vv-
VI.	Tinde *arípele*	-v v-vv
VII.	Numără *clípele*	-vv -vv
VIII.	Unde s-a dus	-vv-
IX.	Aprigul vas	-vv-
X.	Tremură *pânzele*	-vv -vv
XI.	Vântul într *'însele*	-v v-vv
XII.	Tot a rămas	-vv-
XIII.	Negre cetăţi	-vv-
XIV.	Dintre păduri de brad	vvv- v-
XV.	Unde isvoare cad	vvv-v -
XVI.	Singurătăţi	vvv-
XVII.	Dulcele Domn	-vv-
XVIII.	Cu corn [ind.] de [ind.]	v- [ ] v [ ]
XIX.	Când codri, ape [ind.]	v-v/ -v [ ]
XX.	Dulcele somn!	-vv-
XXI.	Sunet de corn	-vv-
XXII.	Treci [tu] din mal în mal	- - v- v-
XXIII.	Spune din deal în deal	-v v- v-
XXIV.	Că mă întorn	vvv-
XXV.	Frunză de fag	-vv-
XXVI.	Doina cânt*ându-mi-o*	-v v-vv
XXVII.	Reamint*índu-mi-o*	vvv-vv

Scanned with OKEN Scanner

XXVIII.		Sună cu drag	-vv-
XXIX.	Fluer de soc,	-vv-	
XXX.	Doină de plângere	-v v-vv	
XXXI.	Ascultă îngere	v-v -vv	
XXXII.	Sună cu foc	-vv-	
XXXIII.		Frunză de teiu	-vv-
XXXIV.		Femee printre flori	v-v vv-
XXXV.	Şi floare de amoriu	v-v vv-	
XXXVI.		Între femei	-vv-
XXXVII.		Floare din munți	-vv-
XXXVIII.		[ ]	
XXXIX.		[ ]	
XL.	Palidei frunți	-vv-	
XLI.	Floare de stânci	-vv-	
XLII.	Tu pleci ades şi chem	v- v- v-	
XLIII.	Cu cântec şi blestem	v-v vv-	
XLIV.	În văi adânci	v- v-	
XLV.	Floare de plaiu	-vv-	
XLVI.	[ ]		
XLVII.	[ ]		
XLVIII.		[ ]	
XLIX.	Lună ce treci	-vv-	
L.	Crengile, frúnzele	-vv/ -vv	
LI.	Dulce, pătrúnze-le	-v/ v-vv	
LII.	Razele-ți reci	-vv-	
LIII.	Floare de vad	-vv-	
LIV.	Asemeni zórilor	v-v -vv	
LV.	Căderii flórilor	v-v -vv	
LVI.	Stelele cad	-vv-	
LVII.	Floare de şes	-vv-	
LVIII.	[ ]		
LIX.	[ ]		
LX.	[ ]		
LXI.	Floare de corn	-vv-	
LXII.	Dulce vestíndu-mă	-v v-vv	
LXIII.	Întineríndu-mă	vvv-vv	
LXIV.	Sună din corn.	-vv-	

Scanned with OKEN Scanner

LXV.	Floare 'n păduri	-vv-
LXVI.	Unde cop*ilele*	vvv-vv
LXVII.	Uitându-şi z*ilele*	v-v -vv
LXVIII.	Cântă din guri	-vv-
LXIX.	Floare prin foi	-vv-
LXX.	Dorul an*íme-ne*	-v v-vv
LXXI.	Nu-l ştie n*ímene*	-vv -vv
LXXII.	Noi amândoi"	-vv-

Anacruza lirică „Floare de..." (cu care începeau cândva toate catrenele) nu apare aici decât din strofa a şaptea, sub forma „Frunză de fag". *Florile de tei*, prezente în celelalte colaterale, sunt acum ocolite. Într-o strofă dedicată iubitei este invocată mai puțin expresiva „Frunză de tei", catrenul respectiv ocupând poziția a noua. Ce schimbări sufleteşti au determinat modificarea atitudinii lirice? Şi cum se explică absența acelor strofe în care erau pronunțate cuvintele sacre *Crist* şi *morminte*? Contextul poetic abia schițat de Eminescu în această versiune ne obligă să revenim la ele. Iată-le:

A.2276, 137	*C.2276, 138-139*
XIII. „Floarea lui Crist!	XXI. „Floare lui Crist!
XIV. De-atunci gândesc mereu	XXII. Nimica nu-mi plăce
XV. Şi nici nu ştiu ce vreu	XXIII. Ş'am fost din ce [în] ce
XVI. Pururea trist	XXIV. Pururea trist
[.....]	
XXI. Flori de mormânt	XXV. Flori de mormânt
XXII. În taina serilor	XXVI. În taina serilor
XXIII. Eu dau durerilór	XXVII. Am dat durerilor
XXIV. Aripi de-avânt"	XXVIII. Aripi de vânt"

Şi din lectura acestor strofe poate fi bănuit începutul unor schimbări sufleteşti, dar evoluția acestora e lentă şi acționează în timp. Nicidecum în cadrul aceluiaşi an (1879), justificând conținutul poeziei *Stelele 'n cer*. De altfel, singura legătură dintre textul publicat în „Fântâna Blanduziei" şi colaterala D.2276, 140-147 se reduce la identificarea unor motive comune, sau, mai

Scanned with OKEN Scanner

degrabă, a unor cuvinte-cheie. Dar acest procedeu este utilizat frecvent în lirica eminesciană:

D.2276, 140-147	*Stelele 'n cer*
IX. „Aprigul vas	V. „După un semn
X. Tremură pânzele	VI. Clătind catargele
XI. Vântul într 'însele	VII. Tremură largele
XII. Tot a rămas.	VIII. Vase de lemn:
XIII. Negre cetăți	IX. Nişte cetăți
XIV. Dintre păduri de brad	X. Plutind pe marile
XV. Unde isvoare cad	XI. Şi mişcătoarele
XVI. Singurătăți"	XII. Pustietăți."

Considerăm că am adus suficiente argumente în favoarea ideii că cele patru „colaterale" nu pot fi considerate *variante* ale poeziei *Stelele 'n cer*. Deşi influența structurii strofei este indubitabilă, faptul că textele se află în strictă vecinătate nu le conferă automat statutul de variante.

Scanned with OKEN Scanner

Ştefan Epure (Oneşti)

CÂTEVA TOPONIME DIN VALEA TROTUŞULUI MIJLOCIU.

Toponimia majoră

A. Urbană

Borzeşti

Sat, aşezat pe pârâul Găureana, devenit suburbie a oraşului Oneşti, după 1956, când s-a desfiinţat comuna Borzeşti. În prezent este înglobat în municipiul Oneşti. Săpăturile arheologice din dreapta Trotuşului au descoperit locuinţe aparţinând culturii Monteoru. Este atestat documentar în 1430, în timpul lui Alexandru cel Bun[1]. În 1457 se menţionează într-un privilegiu de la Ştefan cel Mare, pentru Borzeşti. Din 1494, pisania aşezată la dreapta intrării în Biserica din Borzeşti menţionează că Ştefan cel Mare şi fiul lui Alexandru au zidit acest hram care este la Borzeşti, pe Trotuş, Adormirea Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu[2] în 1495, Ştefan cel Mare dăruieşte Bisericii din Borzeşti un Tetraevanghel (aflat astăzi la Muntele Athos).

Legendele istorice şi toponimia (trei) *Stejarul din Borzeşti, Sabia de foc* - Al. Mitru, cea prezentată în *Monografia municipiului* Oneşti[3], ca şi documentele precizează că moşiile Borzeşti, Negoieşti, Rădeana, Pătrăşcani şi Oneşti s-au aflat în stăpânirea lui Ştefan cel Mare. În 1546, Petru Rareş întăreşte Anuşcăi, fiica Mihnii şi rudelor sale, Borzăi, cu fraţii şi sora lor... jumătate din satul Borzeşti... pentru care aveau ispisocul de împărţeală de la Ştefan voievod[4].

---

[1] Corneliu Stoica, *Dicţionarul istoric al localităţilor trotuşene,* Ed. Aristarc, Oneşti, 2002, p. 160.
[2] Vezi pisania, la Biserica lui Ştefan cel Mare din Borzeşti.
[3] Rozalia Verde, Teodor Verde, *Monografia municipiului Oneşti,* Ed. Magic Print, Oneşti, 2003.
[4] Corneliu Stoica, *op. cit,* p. 160.

Scanned with OKEN Scanner

În 1832 exista Borzeşti răzeşi şi Borzeşti clăcaşi (a vornicului Ştefan Roset). În 1767 este ridicată crucea de piatră de către Radu Stana la biserica *Sf. Dimitrie,* Acest fapt va determina, pentru această parte de sat, şi toponimul **Crucea** de **Piatră.**

În 1844, Vasile Alecsandri (tatăl poetului) cumpără moşiile Borzeşti şi Pătrăşcani[1]. În 1877, poetul Vasile Alecsandri dăruieşte moşia Borzeşti fiicei sale Maria Bogdan înmormântată aici.

Et.: n. pr. **Borza** + suf. **-eşti**
ap. **cruce** < lat. **crucix** + prep. **de** + ap. **piatră** < lat. **petra**.

Oneşti

Municipiul Oneşti este situat în Valea Trotuşului. Ca şi Târgu Trotuş, a fost atras de aria interfluvială convergentă, adevărata *piatră de ape*[22] în care se întâlnesc patru râuri: Trotuşul, Oituzul, Caşinul şi Tazlăul.

Este atestat într-un privilegiu din 1432, de la Alexandru cel Bun, pentru satul Oneşti care era loc de trecere şi de popas pentru păstorii ce coborau din munţi şi mergeau la iernat spre Galaţi, Brăila, Dobrogea. Cunoaşte două etape: cea rurală, până în 1956 şi cea urbană, după această dată. Din 1793, Oneştiul devine proprietatea căminarului Constantin Aslan. În 1864, Oneştiul lui Alecu Aslan este ipotecat, scos la licitaţie şi adjudecat de Nicu Alcaz care, în 1871, îl vinde Băncii Moldova. În 1873 este divizat în Oneştii Vechi şi Oneştii Noi, aparţinând de comuna Caşin. În 1876 se unifică sub denumirea de Oneşti. Între 1847 şi 1869 Alecu Aslan a fost organizatorul celor mai cutezătoare acţiuni revoluţionare din judeţul Bacău[3].

În anii primului război mondial, Oneştii a avut valoarea Mărăşeştilor[4]. În primărie s-a instalat Comandantul Armatei a II-a iar în Conacul lui Aslan, Sediul misiunii militare franceze şi Spitalul militar.

La Recensământul din 1930, în Oneşti şi în satele răzeşeşti nu erau ţigani. Aceştia au fost *stabilizaţii* după 1960, de către regimul comunist.

---

[1] Vezi şi *Oneşti* şi *Tg. Ocna.*
[2] I. Şandru, *op. cit.*
[3] „Ateneu", Bacău, an 25, nr. 7, iulie 1988.
[4] M. Alupi. *Lucrare metodico-ştiinţifică pentru obţinerea gradului didactic,* I, 1994. p. 36. Vezi C. Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României,* Ed. II, vol. I.

Scanned with OKEN Scanner

Oneştiul oferă repere istorice, economice, culturale, turistice, distractive, artistice, astfel:

a. istorice: Biserica lui Ştefan cel Mare din Borzeşti, podul de piatră, construit de Ştefan cel Mare la Gârbovana, Mănăstirile Bogdana, Caşin, Berzunţi, Monumentele eroilor din Caşin, Oneşti, Bogdăneşti, Oituz, Poiana Sărată, Cireşoaia;

b. economice: circa 80 produse industriale,-jumătate din producţia industrială a judeţului (în 1980 exportul se făcea în peste 40 de ţări);

c. literare: Fundaţia Naţională *George Călinescn,* Biblioteca municipală *Radu Rosetti,* Zilele Culturii Călinesciene (începute în 1969, 6-8 iunie);

d. turistice: Valea Uzului (barajul), staţiunea balneară Slănic Moldova, Mina Salina, Poiana Sărată, popasurile Oituz. Uz, Ghimeş, defileul Goioasa-Straja, drumuri comerciale importante ce au favorizat apariţia târgurilor dublete - Tg. Trotuş-Tg. Ocna şi Caşin- Oneşti; monumente laice, curţi, hanuri, spitale, cazărmi, cetăţi, palate (Ghica), rezervaţii naturale (Perchiu, parcul dendrologic Dofteana, parcul municipal Oneşti).

e. artistice: filme realizate la Oneşti *(Post Restant* cu actorii Coca Andronescu, Iurie Darie, Grigore Vasiliu Birlic, Ion Dichiseanu), *Intrusul* (după romanul lui Marin Preda); expoziţii de carte, sculptură, pictură la Fundaţia G. Călinescu şi Biblioteca municipală "Radu Rosetti", Muzeul de istorie, Bustul lui G. Călinescu, Eminescu, Nadia Comăneci etc.

Potrivit tradiţiei, numele localităţii Oneşti ar proveni de la Oana, fiica lui Ştefan cel Mare. Se pare, însă, că este dat de primul dintre stăpânitori, contemporan cu descălecătorii Moldovei şi pomenit într-un act din 1488 *selişte... pe Trotuş, anume unde a fost Oana din Moişa.* În 1458 Ştefan cei Mare întăreşte Mănăstirii Bistriţa cutul Oneşti, !a Maluri, dăruit de Maruşca, fiica lui Andrieş Slujăscul, soţia lui Negrită[1].

Printre personalităţile de primă mărime, născute la Oneşti, amintim pe Cicerone Călinescu, profesor universitar, filolog, traducător de limbă latină, Nadia Comăneci, gimnastă, multiplă campioană mondială, olimpică, atleta secolului al XX-lea[2], Gheoldum Vicenţiu, poet, Luka Francisc, pictor, Rădoi-Mihăiţă

[1] Corneliu Stoica, *op. cit,* p. 372.

[2] Autorul a stat de vorbă cu Nadia Comăneci, în 1974, înainte de a pleca la jocurile olimpice de la Montreal.

Scanned with OKEN Scanner

Marieta, poetă, Săvescu Cristina, scriitoare, Tocu Alexandru-Mălin, poet, Loredana Groza, interpretă de muzică uşoară, Alexandra Nechita, pictor (S.U.A.) etc.

În seria aceloraşi personalităţi de primă mărime se înscriu şi cele care s-au născut în altă localitate, dar au vizitat, activat sau activează în municipiul Oneşti, se numără George Călinescu, Constantin Th. Ciobanu, Gheorghe Izbăşescu, Viorica Mereuţă, Constantin Berdilă, Gheorghe Tătărăscu, Constantin Alupei, Ioan Micu, Mihai Pauliuc, Eugen Simion, Nicolae Manolescu, Nicolae Breban, Marin Milieu, Ioan Constantinescu, Alex Ştefanescu, Cornelia Ştefanescu, Victor Eftiiniu, Minai Drăga, George Ivaşcu, G. Istrate, Ilie Dan, Mihai Zamfir, Răzvan Teodorescu, Al. Călinescu
etc."[1]

Et: n. pr. **Oance(ă)**[2] + suf. **-eşti.**

Târgu Ocna

Oraş în judeţul Bacău, situat în Valea Trotuşului, atestat documentar în 1410, când Alexandru cel Bun dăruieşte lui Domoncuş şi fraţilor săi Blaj şi Iacobu, fiii lui Gheleb Miclouş, satul Stoeneşti de la Vlicic (Vălcica). Ştefan cel Mare, în 1502, dăruieşte mănăstirii Putna un obroc de 150 drobi de sare[3]. Între atestare şi 1709, Tg. Ocna era sat. Până în 1774, era târg. Din 1774 şi până în 1956, târg şi oraş[4]. Între 1952 şi 1967, reşedinţă de raion. Oraşul Tg. Ocna ocupa, în 1774, locul al II-lea după Iaşi iar în 1803, locul al IV-lea[5]. Pe la 1641, sarea era exportată în Polonia, Ucraina, Turcia, Egipt, Siria (teritoriu otoman)[6].

Cea mai veche dovadă de exploatare a sării o găsim într-un hrisov domnesc din 1390, din care aflăm că se plăteşte 2000 oca de sare construcţia podului de la Gârbovana[7]. Asupra

[1] Vezi colecţia "Jurnalul literar" editat de Fundaţia Naţională. "George Călinescu" - Oneşti.
[2] Nume de boieri *Oană* au existat în Evul Mediu.
[3] Corneliu Stoica, *op. cit,* p. 489.
[4] *Idem,* "Carpica", XXI, 1990, p. 9.
[5] *Idem,* "Carpica", XXIV, 1993, p. 129. Vezi şi I. Şandru, C. V. Toma, Nicu Aur, *Oraşele trotuşene,* Bacău, 1989.
[6] Cornelîu Stoica, "Carpica", XXIV, 1993, p. 22; vezi şi I. Şandru,..., *op. cit.,* p. 82.
[7] I. Şandru..., *op. cit.,* p. 37.

Scanned with OKEN Scanner

condiţiilor de exploatare, Dimitrie Cantemir precizează că *nu este nici un meşteşug... ea (sarea) se găseşte la un cot sau doi."*

Mănăstirea (biserica) Răducanu din Tg. Ocna a avut, până la secularizare, moşii în judeţele Bacău, Iaşi, Suceava (Dumbrăveni), Tecuci. În 1816, Vasile Alecsandri (tatăl poetului) se căsătoreşte cu Elena Cozoni, fiica pitarului Dumitrache Cozoni din Tg. Ocna. Alecsandri se va ocupa şi cu negoţul de sare, spre Prut.

Interesant este şi faptul că în Tg. Ocna s-au născut multe personalităţi sau au trecut prin oraş spre Slănic Moldova.

În mina de sare a fost amenajat un sanatoriu pentru tratarea căilor respiratorii, a tubului digestiv etc. precum şi un paraclis.

Între 1410 şi 1862, Tg. Ocna este a domniei. Din 1862 este a statului.

Tg. Ocna apare, în decursul anilor, sub denumirea de **Ocna, Ocnele, Târgul Ocnelor, Târgul Ocnei, Okna, Okno, Târgul Ogni.**

Et: ap. **ocna < si. okno** = fereastră
ap. **târg < sb. trugŭ**

Trotuş

Sat, centrul comunei Tg. Trotuş, situat în Valea Trotuşului, pe şoseaua Adjud-Comăneşti, la 6 km de Tg. Ocna şi 7 km de Oneşti.

Este menţionat într-un privilegiu pentru negustorii iioveni, prin care se stabilesc taxele vamale pentru diferitele mărfuri. În 1434, Ştefan cel Mare întăreşte privilegiul de negoţ dat de Alexandru cel Bun la *Trotuş*[1].

Transformarea unor sate în târguri sau oraşe este un fenomen continuu, în dezvoltarea istorică a ţărilor noastre. A început în Evul Mediu, a continuat în epoca modernă şi continuă şi astăzi sub ochii noştri (vezi Tg. Ocna, Oneşti, Dărmăneşti etc.)[2]. În momentul întemeierii statului Moldova exista o reţea de târguri pe tot cuprinsul ei, între Carpaţi şi Mare[3]. Trotuşul este unul din cele mai mari şi vechi târguri ale Moldovei (alături de

[1] Cornelii! Stoica, *op. cit.*, p. 508.
[2] C. Giurescu, *Târguri sau oraşe şi cetăţi moldovene,* Editura Academiei, Bucureşti, 1967, p. 78.
[3] *Ibidem,* p. 78.

Scanned with OKEN Scanner

Siret, Baia şi Suceava) care, ca şi Adjudul sau Orheiul, şi-a schimbat vatra.

În compoziţia etnică, alături de localnici, cei mai numeroşi şi mai vechi din Moldova sunt saşii din Tg. Trotuş, veniţi pe la 1220 prin pasul Oituz. Odată cu ei au venit şi ungurii care au adus şi denumirea de *oraş, bâlci.* Oraşul Tg. Ocna s-a format în legătură cu exploatarea sării[1] care se vindea, anterior, la Tg. Trotuş. Dealtfel, pecetea Trotuşului este în legătură cu exploatarea sării (braţ încovoiat în care se ţine un ciocan cu care se scoteau drobii de sare).

Pe lângă localnici şi negustori mai erau în târguri şi clerici (preoţi de mir şi călugări), robi, tătari, ţigani[2].

Et. oiconim, caracterizează natura locului, provenit din **hidronim,** Trotuş, râu < mag. tatros, *râul tătarilor* (C. Giurescu) sau **tartos,** *durabil* (Al. Philippide).[6] Evoluţia pronunţiei cuvântului *Trotuş* se poate observa, în decursul timpului, în funcţie de negustori, autorităţi, proprietari sau dieci, care consemnau diferite acte de cancelarie (moşteniri, danii, vânzări-cumpărări)[3].

B. RURALĂ

Comuna Caşin este situată în SV judeţului Bacău, la o depărtare de 60 km de capitala judeţului, în depresiunea Caşin -Tazlău, într-un inedit şi pitoresc loc de rezonanţă istorică.

În componenţa comunei Caşin intră satele Caşin şi Curiţa, precum şi cătunele Pochiţa, Cotul lui Briceag şi Gura Guriţei **(Vlaşca).**

Din 1410, documentele pomenesc şase sate[4] aşezate pe văile Caşin şi Oituz, satul Stăneştii fiind satul Caşin de astăzi. După 33 de ani, Voievodul Ştefan, fiul lui Alexandru cel Bun, prin hrisovul din 1443, iulie 20, întăreşte slugii sale pan Vlasiu Creţescu, pentru dreaptă şi credincioasă slujbă, ocina sa, seliştea de la Caşin, unde a fost casa tatălui său Stan Creţul,

---

[1] C. Giurescu, *op. cit.,* p. 84.

[2] Locuitorii satului Negoieşti pronunţau Trătuş (*Merg la Trătuş*).

[3] Vezi Corneliu Stoica, *op. cit,* p. 508 (Tg. Trotuş), dar şi alte localităţi din Valea Trotuşului.

[4] Mihai Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare,* Iaşi, voi. T, 1374-1437, Doc. 27, Suceava 6918/1410 martie 15, p. 77-79. Prin acest hrisov Alexandru cel Bun dăruieşte lui Domoncuş şi fraţilor săi Blaj şi Iacob, fiii lui Ghelbii Miclouş, şase sate; Oituz, Grozeşti, Stănişoreşti, Lăslăoani şi Stoieneşti.

Scanned with OKEN Scanner

mai sus de Stan Caşin şi patru poiene în acelaşi hotar, pentru a-şi face sate[1].

În dosarul Mănăstirii Caşin, nr. 6, aflat în Arhivele Statului din Bucureşti, găsim un act din 15 februarie 1643, prin care *fraţii Grigore, loniţă şi Simion, cu surorile lor Irina şi Loghina, fiii şi fiicele lui Neculai din Lichioneşti, au vândut lui Toniţă din Stăbăreni, femeii lui şi coconaşului lor, partea lor de ocină, cu jumătate din partea de sus a satului Stăneşti, deîmpreună cu pădurea, ca să le fie dreaptă moşie.*

În 1655, Gheorghe Ştefan a zidit Mănăstirea Caşin[2], aşa cum dovedesc şi scrisorile arhimandritului Paul de Alep care a însoţit pe patriarhul Macarie în vizita sa în Ţările Române. în 1660, moşia Caşinului a fost închinată Sfântului Munte împreună cu cele patru trupuri: Mănăstirea Caşin, Stăneşti, Curiţa şi Crişomul[3]. Din documente aflăm că între Mănăstirea Caşin şi săteni şi chiar între ea şi alte mănăstiri (Soveja), au existat neînţelegeri (1732, 1751...), Divanul Domnesc dând dreptate unora sau altora. Satul Stăneşti era aşezat pe moşia Stăneşti, adică pe teritoriul actualului sat Caşin[4].

De-a lungul Munţilor Carpaţi, pe mai bine de opt secole, au avut loc mişcări metanastanice ale populaţiei exploatate din Transilvania[5] şi Muntenia, rezultatul acestor mişcări fiind, în cele

---

[1] *Catalogul documentelor moldoveneşti* (CDM), I, 1957, nr. 72, p. 28.

[2] Emilia Cioran, *Tesă pentru Licenţa în Istorie, Bucureşti, Socecu, 1900. Căletoriile Patriarhului Măcar ie de Antiohia în Ţerile Române, 1653-1658,* P. 164: *A doua zi după sosirea noastră, noi slujirăm liturghia de faţă cu Beiul, într-o Biserică de lemn pe care o ridicase aproape de mănăstire, cu câteva chilii, spre a servi până se săvârşi clădirea ce se ridică acolo.* Descrierea mănăstirii; *este înconjurată de un zid înalt şi lat cu patru turnuri, câte unul de fiecare colţ, afară de clopotniţa care este deasupra porţii. Se zice că au fost întrebuinţaţi la lucru 800 muncitori. La 21 mai 1717 MihaiRacoviţă a stricat zidurile mănăstirii. La 1820 Isaia Ţarigrădeanu o refăcu. Preasfinţitul Isaia din 1839 au nimicit pietrele de mormânt, între care şi a domnului întemeietor..., au ras pisania lui Gheorghe Ştefan şi au scris o alta care-i pomeneşte pe dânşii ca întâi ctitori* (N. Iorga, *Sale şi mănăstiri din România,* Bucureşti, Ed. Minerva, 1905, p. 161), Lucru neadevărat pentru că *Ştefana porni cu coşciugul... să-şi îngroape soţul; la mănăstirea ctitorită de el, Caşinul* (C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe,* voi. II, Bucureşti, 1935, p. 38. Vezi şi scrisorile lui Paul de Alep).

[3] C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe,* voi. I, Junimea, 1971, p. 290.

[4] N. Pâslaru, op. cit.: Pe locurile **La Velniţă, La Piua** şi **lezătura Veche** sunt urme de vechi aşezări care atestă că **Stăneştii** existau.

[5] Şt Meteş, *Migrări româneşti din Transilvania în secolul al XIII-XX,* Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, Ed. a II-a revăzută şi adăugită, cap. I: Toate cercetările

Scanned with OKEN Scanner

mai multe cazuri, înfiinţarea de sate noi, dar şi convieţuirea în cadrul aceleiaşi aşezări. Cauzele acestor mişcări sunt de ordin economic, religios, social, naţional sau prin transhumantă. Un prim aspect îl găsim în faptul că domnii şi boierii din cele două principate aveau în Transilvania moşii, domenii cu zeci de sate (ex. Ţara Oltului, peste 60 sate)[1] unde tratamentul de pe aceste moşii era mai omenesc, în comparaţie cu cel de pe moşiile stăpânite de nobilimea feudală străină.

Timp de 180 de ani (din 1527), Austria a dus o neîncetată luptă împotriva cotropirii turceşti, teatrul acţiunii fiind aproape întotdeauna Transilvania[2]. Acţiunea sistematică de convertire a românilor la catolicism[3], începută de Ioan Assan în 1204 şi continuată şi după înfiinţarea voievodatelor, timp de aproape 100 de ani[4], foametea constituie alte cauze ale migraţiei populaţiei din Ardeal.

---

arheologice, filologice, istorice şi etnografice ale învăţaţilor români (vezi noile argumente arheologice, toponimice şi lingvistice de C. Daicoviciu şi E. Petrovici în *Istoria României*, Bucureşti, 1960, p. 782-792 şi *Din Istoria Transilvaniei*, I, Bucureşti, 1960, p. 14-55) şi ale altor străini au dus la fixarea definitivă a adevărului istoric potrivit căruia românii au locuit Transilvania din totdeauna. Ungurii ne-au găsit aici împreună cu o pojghiţă subţire de slavi în dispariţie. S-au încins între noii veniţi şi autohtoni lupte grele şi numai după trei veacuri de ciocnuri şi violente încăierări au reuşit maghiarii să străbată ţinutul românesc din Transilvania. Nu întâmplător s-au păstrat în cântecul popular din Năsăud şi Someş versurile: „La Moldova-i mult mai bine / Cine merge nu mai vine", cf. rev. „Plaiuri năsăudene", cf. Dorinel Ichim, *Pagini de monografie şi etnografie a Văii Caşinului*, „Ateneu", nr. 128, dec. 1976.

[1] I. Răuţescu, Dragoslavele, Câmpulung-Muscel, 1937, p. 42.

[2] C. Gane, *op. cit,* voi. II, P. 82.

[3] C. Gane, *op. cit,* vol. I, p. 9. 12, 27: *Ion Assan, împăratul româno-bulgarilor, a înţeles că, pentru a duce mai departe lupta împotriva Imperiului Bizantin, îi trebuia sprijinul Papei, care deţinea atât puterea spirituală cât şi cea lumească. în 1342 se organizează o expediţie de alungare a tătarilor. Voievodul Andrei şi căpitanul Dragoş, comandau in Maramureş. Tătarii sunt învinşi şi Dragoş primi în dar de la rege pământuri pe meleagurile Moldovei unde găsiră pământurile locuite de români. Bogdan, fiul lui Ştefan, era nemulţumii de felul cum înţelegeau ungurii să facă propagandă religioasă şi se răzvrăti. Trecu în Moldova, atacă pe Drag, fiul lui Sas (fiul lui Dragoş) îl alungă peste munţi şi îi luă locul.* Iată cea de-a doua descălecare descotorosită de legendă şi de zimbru.

[4] Şt. Meteş, *op. cit.*, p. 227: *În Moldova, de şapte ani încoace (de la 1756), numărul catolicilor noştri a crescut şi creşte în fiecare zi, nu pentru că ei ar trece la noi (prefectul misiunii catolice în Moldova), ci pentru că în Ungaria şi mai ales în*

Scanned with OKEN Scanner

Întemeierea celor două ţări române a fost o mare binefacere pentru românii din Tansilvania şi un adăpost cald şi sigur, în vreme de urgie[1]. În acest context se înscriu şi încercările iui Alexandru Lăpuşneanu de a elibera Transilvania, Unirea lui Minai Viteazul sau planurile lui Vasile Lupu[2].

Dările prea grele puse de domnii din Ţara Românească[3], din primele decenii ale secolului al XlV-lea, fac ca sătenii să-şi părăsească satele. în Moldova, atât **ungurenii** cât şi **muntenii** primesc, pentru meritele lor, moşii de la voievozi sau îşi cumpără ei[4]. Astfel, Roman Vodă dăruieşte lui lanoş Viteazul, în 30 martie 1392, trei sate pe râul Siret[5]; Alexandru cel Bun întăreşte lui Jurgea Ungureanul peste trei sate din judeţul Bacău[6]; stolnicul Domoncuş, cu doi fraţi, stăpâneşte pe Oituz cele şase sate[7].

În prima jumătate a secolului al XVlII-lea se cunoaşte şi la Caşin prezenţa acestor emigranţi din Transilvania şi din Muntenia[8], din satele Rucăr şi Dragoslavele. Trei părţi din sătenii acestor sate au emigrat în comuna Soveja. O parte din cei veniţi la Soveja au traversat munţii şi s-au stabilit pe Valea Caşinului cu vite, dar mai ales cu oi[9]. S-au aşezat în patru tabere deosebite, purtând fiecare numele de obârşie, ferindu-se a se înrudi între ei[10]. Căşinenii, din spirit de conservare etnică, au

---

Transilvania a fost şi este foamete. După răscoala lui Horia (1786), pleacă în Moldova nu mai puţin de 1992 de familii din Maramureş (p. 218).

[1] A. Veress, *Acta et epistolae* I, p. 8: *Toată Transilvania e în sărbătoare pentru această victorie de la Vaslui a lui Ştefan cel Mare*, se scrie într-un raport maghiar din Turda, în 1475.

[2] Hurmuzachi, *Documente,* II, partea I, p. 260-261 şi IV, p. 669.

[3] I. Răuţescu, *op. cil,* p. 42: *în timpul lui Radu Mihnea (1611-1616), în prima domnie, Vintilă Vornicul s-a pus în spinarea sătenilor din Dragoslavele de i-au "rumânii" în silă şi în puterea lui cu nişte hrisoave vechi, cu cărţi rele şi fără nici o treabă.*

[4] Principatele române aveau o populaţie redusă ca urmare a multelor războaie (Ştefan cel Mare, Mircea cei Bătrân etc).

[5] *Arhiva istorică a României,* J, Bucureşti, 1865, p. 8.

[6] R. Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii...,* I, Bucureşti, 1907, p. 133-134.

[7] Vezi atestarea docmentară.

[8] Nicolae Iorga, *Studii şi documente.*

[9] O. Racoviţă, *Dicţionar geografic al jud. Bacău,* Bucureşti, 1925, p. 212.

[10] Nicolae Iorga, *Sate şi mănăstiri.*

Scanned with OKEN Scanner

întemeiat sat nou[1]. Pe locul unde ei au aşezat satul a fost pădure. între acest fapt şi faptul că în 1643 ostenitorii lui Neculai din Lichioneşti au vândut partea de sus a satului Stăneşti cu pădure cu tot se poate stabili o strânsă legătură

Cunoscut astăzi în toată România ca loc al eroicelor luple pentru întregirea neamului[2], Caşinul a fost cunoscut cu mult înainte prin iarmarocul ce se ţinea de Sf. Mărie[3], unde se desfăceau până la 1000 perechi de boi, peste 600 vaci cu lapte, nenumărate oi, capre, cai, iţari, cergi, cojoace, căciuli, cămăşi, valuri de pânză, sumane etc. Se aduceau mărfuri de la laşi, Bucureşti, Transilvania, Rusia, încât nu mai încăpeau în cele i l barăci ale satului şi cele 30-40 ale sătenilor[4].

La urcarea pe *tronul Moldovei ... purcese Ştefan vodă la munte să aleagă loc de monastire care se cheamă acum Caşinul...*[5]

După 1840, în timpul domniei, lui Mihaii Sturdza, când s-au tăcut modificări administrativ-teritoriale., au apărut două comune: Mănăstirea **Caşin** şi **Caşin**.

Caşin (CS), 1, râu, afluent drept al râului Trotuş ce izvorăşte din Munţii Vrancei şi trece prin comunele Caşin şi Mănăstirea Caşin; 2. Organizare administrativ-teritorială: comună;

Mănăstire, ctitorită de domnitorul Gheorghe Ştefan.

Et.: **Caşin** d, siv. **kaša**, terci, piure[6]. DR II, p. 542 se referă la n. pers. **Caş** identic cu ap. **caş,** dar nu exclude explicaţia dată de Iorgu Iordan.

Curiţa este unul dintre cele mai frumoase sate ale comunei Caşin, aşezat pe pârâul cu acelaşi nume, **Curiţa,** ce

---

[1] N. Pâslaru, *op. cit.,* p. 16: „Rucărenii ocupau centrul satului, dragoslovenii parîea de apus şi miază-noapte, secărenii şi susenii miază-zi".

[2] Toponimul *Uliţa Eroilor* ne confirmă faptul şi fără apelul la documente.

[3] Între anii 1830-1916, Caşinul a preluat funcţia unuia dintre cele mai vechi târgiiri ale Moldovei, **Trotuşul** (aşezat „la vad" -vezi, C. Giurescu, *Târguri şi oraşe moldoveneşti,* Ed. Academiei RSR, 1967, p. 308) care va scădea din importanţă ca urmare a exploatării sistematice a sării la Tg, Ocna. Importanţa Caşinului ca târg va scădea după 1884 (anul construirii căii ferate Adjud – Tg. Ocna), când Oneştiul este autorizat să ţină 58 de iarmaroace pe an.

[4] C. Giurescu, *op. cit*: au mai fost şi altfel de târguri pe locul unde se adunase lumea pentru a-şi schimba produsele, ase întâlnişi a petrece, nu în văile apelor, ci sus pe înălţimi... târgurile de două ţări. Acest rol l-a îndeplinit Caşinul.

[5] N. Pâslaru, *op. cit.,* p. 46.

[6] Iorgu Iordan, *Toponimia românească,* EA, 1963, p. 502.

Scanned with OKEN Scanner

izvorăşte din **Măgura Caşinului,** de la locul numit **Poiana Cârlanului.**

Cel mai vechi document de atestare a satului datează din anul 1776, iulie, 5, când domnitorul Grigore Ghica menţionează jalba egumenului Kiril al Mănăstirii Caşin, prin care se plânge de locuitorii satului Curiţa, ce încăîcau, cu vitele lor, proprietatea mănăstirii[1]. A depins iniţial, administrativ, prin 1843, de comuna Mănăstirea Caşin. în 1874 a fost alăturat comunei Bogdăneşti. Fiind două cătune -Curiţa şi Lărguţa - s-a constituit o comună aparte cu numele de Curiţa. Prea mică şi fără suport bugetar, a fost desfiinţată şi s-a alipit comunei Caşin, aşa cum este în prezent.

Oiconim cu numele într-un hidronim de origine slavă însemnând *vale frumoasă.* 1. Curiţa, pârâu, afluent stâng al râului Caşin, izvorăşte din muntele Măgura Caşinului, curge pe teritoriul satului Curiţa până la Gura Guriţei; 2. sat ce aparţine comunei Caşin[2].

Cotul lui Briceag, mic cătun aşezat pe malul drept al râului Caşin. Se crede că este rămăşiţa vechiului sat **Stăneşti,** azi Caşin. Et.: ap. **cot** d. lat. **cubitus;** art. hot. **lui d.** lat. **illui; n.** pr. **Briceag d. te. bičak.**

Gura Curiţei, cătun, aşezat la confluenţa râului Caşin cu râul Curiţa. Se mai numeşte şi **Vlaşca** (de la Vlaşin Creţescul, amintit în documentele din 1443[3]. **Et:** ap. **gură d.** lat. **gula; Curiţa (vezi Curiţa).**

Pochiţa, cătun al comunei Caşin, situat în partea sud-estică pe partea dreaptă a râului Caşin. Cătunul mai purta numele de **Cotul lui Dogaru,** după numele cârciumarului Dogaru. Este atestat documentar din 1861[4]; numele cătunului provine de la fosta moşie Pochiţa[5].

Comuna Căiuţi este subdiviziune teritorială a judeţului Bacău, situată pe dreapta şi pe stânga râului Trotuş, cu o suprafaţă de 12802 ha, având o populaţie de peste 6000 de locuitori[6].

---

[1] Arhivele Statului Bucureşti *Dosarul Mănăstirii Caşinului,* fila 66.

[2] Având în vedere atestarea documentară, abia în 1776, suntem de părere că numele ar putea proveni şi de la vb. **a curăţa** din lat. **curare** pronunţat de către noii veniţi *curiţa* (închiderea lui **ă** la **i**).

[3] Nicolae Pâslaru, *op. cit.,* p. 19.

[4] *Ibidem.*

[5] Vezi **Pochiţa** (BM).

[6] După recensământul din 1977.

Scanned with OKEN Scanner

Între 1487 şi 1835 este localitatea **Mihneşti** pe vatra actualului sat. Din 1835 până în 1968 apare cu numele de **Păltinala** sau **Păltinata de Sus** în comuna Gropile, plasa Trotuş.

Se spune că satul a fost întemeiat în jurul unui paltin mare, aflat într-o poiană a pădurii în care predomina paltinul[1].

Et: ap. **paltin d.** lat. **platanus**

Temelia, sat al comunei Gura Văii pe drumul comunal Gura Văii-Dumbrava, la o depărtare de aproximativ 5 km. Este atestat cu acest nume în 1930. între 1930-1965 figura drept cătun în satul Păltinata. Din 1965 este sat al comunei Dumbrava până în 1968.

Locuitorii sunt în marea lor majoritate muzicanți. Se spune că ar fi existat o mănăstire care a dispărut în unna secularizării averilor mănăstireşti din 1863. în jurul Temeliei au fost împroprietăriți țiganii.

Et: ap. **temelie d, si. temelije,**

Pătrăşcani, în prezent nu mai este considerat sat, deoarece s-a contopit cu satul Gura Văii. Este menționat în documente, chiar şi în harta lui Dimitrie Cantemir: **Petroszany.** A fost moşia Saftei Rusăt[2].

Et.: n. pr. **Pătraşcu** + suf. **-ani**

Comuna Ştefan cel Mare. Subdiviziune a județului Bacău, comuna Ştefan cel Mare a devenit o comună suburbană a municipiului Oneşti, în 1968. Are o suprafață de 10041 ha şi o populație de 7500 de locuitori.

Satele comunei Ştefan cel Mare provin din unificarea a două comune: comuna **Buciumi**[3] şi comuna **Valea Seacă**[4] . Numele comunei au fost: **Bogdana, Borzeşti, Valea Seacă** şi, din 1965, **Ştefan cel Mare.**

Aşezările sunt, în marea lor majoritate, pe partea dreaptă a râului Trotuş şi au o mare vechime. Comuna, situată în hotarul sud-vestic al municipiului Oneşti, are în componența sa următoarele sate: **Bogdana, Buciumi, Corbu, Gutinaş, Negoieşti, Răcăuți, Rădeana, Ştefan cel Mare, Viişoara.**

Satul **Gârbovana** a fost inclus în satul **Bogdana,** respectiv **Viişoara.** Au dispărut satele: **Costeşti, Desculți, Găureaua, Micloşoaia (Miclăuşoaia) şi Vladnic.**

---

[1] În estul satului se află o pădure de paltin pe o suprafață de 390 ha.

[2] *Moldova în epoca feudalismului,* p. 354: *satul Pătrăşcani, moşia Saftei Rusăt, băneasa.*

[3] Vezi **Buciumi.**

[4] Vezi **Valea Seacă**. DRH, A, Moldova, voi. III, EA., 1980, p. 66.

Scanned with OKEN Scanner

Bogdana. Mergând pe firul pârâului Bogdana, în amonte, pe drumul ce şerpuieşte într-un minunat şi pitoresc cadru natural, ajungem în satul Bogdana. Prima atestare documentară privitoare la satul Bogdana se află într-un document din 5 aprilie 1488, când Ştefan cel Mare dăruieşte lui Duma Pârcălab (*care ne-a slujit drept şi credincios*) satul unde a fost Fete, pe Bogdana. Satul este însă cu mult mai vechi. Chiar din documentul menţionat reiese că el a existat de pe vremea lui Alexandru cel Bun şi a aparţinut unui boier *Vâlcea şi de la cneaghina lui Olga* - se spune în document - *din privilegiul bunicului nostru Alexandru Voievod.*

Răspândire: **Bogda** (TM), **Bogdan Vodă** (BC, MM), **Bogdana** (BC, SJ, TR, IL, VS), **Bogdana-Voloşeni (VS), Bogdană** (SM), **Bogdăneşti** (AB, BC, AB, BC, BC, BT, IS, PH, SV, VS, VL, VL, VL). **Bogdănița** (VS).

În privința numelui, există incertitudini. În mod firesc, numele satului ar proveni de la pârâul cu acelaşi nume, ştiindu-se că denumirile apelor sunt cu mult mai vechi decât ale localităților. Cazul satului Bogdana pare o excepție, Mihai Costăchescu a emis ipoteza că numele satului vine de la Bogdan al II-lea (tatăl lui Ştefan cel Mare): *Tot prin părțile Borzeştilor îşi aveam se pare, şi el (Bogdan al II-lea) poate şi mama lui moşiile (adică a lui Bogdan al II-lea). Bogdan a fost pribeag la Vlad Dracul (până a ocupat tronul Moldovei) fiind în relație de rudenie cu domnul muntean.., pârâul şi satul de la Bacău şi Bogdăneşti sunt, cred, în legătură cu Bogdan, tatăl lui Ştefan cel Mare*[1].

La rândul său, Ioan Bogdan afirmă[2] că Vâlcea e un cunoscut boier care a trăit în vremea lui Alexandru cel Bun cât şi în timpul fiilor acestuia -Iliaş şi Ştefan, iar satele cuprinse în documentul din 5 aprilie 1488 erau pe locuri unde se află satul Bogdana de astăzi.

În tradiția locaiă se spune că primii călugări veniți aici sunt din secolul al XIV-lea, de pe timpul primului descălecat. De aici şi numele de Bogdana, de la Bogdan I, întemeietorul Moldovei[3].

În timpul lui Bogdan voievod (1568-1582), fiul lui Alexandru Lăpuşneanu voievod, satul Bogdana a fost făcut danie

[1] M, Costăchescu, *Doc. Mold., Ştefan cel Mare,* Iaşi, 1932, p. 10.
[2] I Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare,* vol. I, Bucureşti, 1913, p. 345-346.
[3] Vezi *Vetre de sihăstrie...,* p. 151-153 şi Dorinei Ichim, *Monumente,* p. 20.

Scanned with OKEN Scanner

mănăstirii Berzunți. Petru Șchiopu voievod întărește prin uric domnesc această danie în 1585 și 1588[1], Ieremia Movilă, în 1601, Constantin Movilă, în 1609[2] și Ștefan Tomșa, în 1612[3].

Satul a aparținut apoi lui Vasile Hatmanul, fratele voievodului Gheorghe Ștefan. La 22 iulie 1659, Gheorghe Ghica voievod îl dăruiește lui Andronic, fost mare postelnic[4], fiind întărit la 1662 și de Dabija voievod[5].

Aici, pe locul fostei sihăstrii[6], Solomon Bârlădeanu zidește la 1670 mănăstirea Bogdana pe care o înzestrează cu moșiile: **Secătura, Blidărești, Găureana**. Astfel, din dependență boierească (Vâlcea), satul trece în stăpânire domnească (Ștefan cel Mare), apoi bisericească (Duma), mănăstirească (1585 - Berzunți), domnească (Grigore Ghica), boierească (Andronic) și mănăstirească până la secularizarea averilor mănăstirești, în 1864.

În 1855 arhimandritul Andronic Dumbravă înființează școala (la propriu și la figurat) primară laică în apropiere de mănăstire. Primul învățător a fost Antonie Andoniu care a funcționat 32 de ani.

Dezvoltarea economică a satului și a mănăstirii Bogdana a făcut ca ea să polarizeze, spre sfârșitul secolului a! XlX-lea, o bogată activitate comercială. Prin hrisovul domnesc din 22 martie 1840, dat de Mihail Racoviță voievod, mănăstirii Bogdana i se acordă dreptul de a ține zile de târg săptămânal și două iarmaroace anual[7].

Astăzi, mănăstirea Bogdana, restaurată, găzduiește tezaurul culturii medievale românești din județul Bacău.

Buciumi reprezintă una din așezările vechi ale ținutului Trotuș. Satul se află în vestul comunei Ștefan cel Mare, ia 8 km de municipiul Onești. Limitele sale sunt **Pârâul,** în est, **Dealul Cranța**, la vest, **Islazul,** îa sud, și **Ciușmelele**, la nord.

Din punct de vedere administrativ, satul a fost încadrat în ocolul Trotuș, apoi inclus în comuna Onești. O vreme a făcut

---

[1] CDM.,nr. 731și nr. 815.
[2] *Ibidem,* nr. 1092.
[3] *Ibidem,* nr. 1414.
[4] CDM, III, nr. 427.
[5]. *Ibidem,* nr. 778.
[6] Vezi și *Vetre de sihăstrie, loc. cit.,* p. 151-153
[7] Emilia Ciortan, *Călătoriile lui Macarie de Antiohia în Țările Române,* Lucrare de Licență, 1900, București, Socec, p. 13 (1653-1658).

Scanned with OKEN Scanner

parte din plasa Oituz. în 1923 se constituie comună împreună cu satul Racăuți. După ce în prealabil făcuse parte din comuna Caşin, a trecut iarăşi la comuna Oneşti. În 1956 a luat ființă comuna Buciumi cu satele: Buciumi, Gutinaş, Răcăuți, până în 1968, când s-a înființat comuna Ştefan cel Mare.

Săpăturile arheologice, efectuate în raza municipiului, au scos la iveală urme din epoca neolitică. în 1978 săteanul Petrică P. Iftinca descoperă o râşniță care ar fi de proveniență dacică, din secolele I-IV e.n.[1]

Prima atestare documentară a satului Buciumi se găseşte într-un ispisoc emis de Ştefan cel Mare la 11 ianuarie 1487 prin care *Ivan Ficior Tomii Fluovii... au vândut a sa dreaptă cocină... satul anume Băneşti pe pârâul Beneştilor şi alt sat anume Buciumii... şi o bucată de loc în hotarul Mihneştilor, slugii noastre Radului Pătraş cu drept 300 de zloți*[2]

Referitor la vechimea satului, în unele lucrări recent apărute se afirmă că este atestat în 1458[3], lucru ce nu se confirmă, fiindcă documentul din 14 decembrie nu vorbeşte decât de satele Slujeşti, Maluri, Oneşti şi Lăbăşeşti.

Vechea vatră a satului a fost în zona **Văleni-Chişmele**[4]. Numele satului provine de la apelativul **bucium** cu care se vesteau de pe **Runc** şi **Candrea** momentele grele cauzate de invadatori, îndeosebi năvălirile tătăreşti, dese şi surprinzătoare, au determinat pe Ştefan cel Mare - spune legenda - să trimită buciumaşi în această zonă (care vor rămâne permanent acolo), pentru a da de veste.

Că satul este cu mult mai vechi o atestă chiar documentul. Legenda satului transmisă din bătrâni spune că satul a fost întemeiat de patru buciumaşi, şi anume: Ivan, Tamaş, Grec şi Cârcei[5]. Ea cuprinde adevăr, deoarece aceşti buciumaşi sunt menționați în diferite documente. în toponimia satului s-au păstrat denumirile Ivan, Tamaş.

În satul Buciumi bătrânii au păstrat legenda **Stejarului din Borzeşti,** aşa cum o cunoaştem acum şi cum a fost transcrisă de **Marele dicționar geografic al României** (în loc de

---

[1] Ioan Sătulu, Mihai Hrişcă, *Monumente istorice de pe teritoriul municipiului Oneşti,* 1976, p. 6; Iulia Văcăraşu, *Valea Trotuşului,* 1980, p. 113.
[2] T. Codrescu, *Uricariul,* vol. XIV, p. 350.
[3] Al. şi Şt. Palaghiță, *op. cit.,* p. 12.
[4] *Fondul Mănăstirii Bogdana,* XXXI/27.
[5] Al. şi Şt. Palaghiță, *op. cit.,* p. 12.

Scanned with OKEN Scanner

stejar se afla un nuc... copiii au alergat după un iepure, uitând captivul spânzurat..., iar când s-au întors a fost prea târziu).

Un obicei strămoşesc constituie faptul că fiecare cetăţean putea planta un pom (pomul lui) la o oarecare depărtare de sat, în locuri mai puţin accesibile, indiferent al cui era terenul. îl îngrijea, îi culegea roadele, fără ca cineva să se supere. în asemenea condiţii s-au plantat foarte mulţi pomi în adâncurile pădurii până la Neculea şi **ducerea,** păstrându-se denumiri ca **Poiana Nucului, Cireş, Părul lui Ilie, Partea Perjului** şi altele.

În secolul al XVIII-lea s-au înmulţit dările răzeşilor către domnie[1], şi de acest fapt au profitat boierii (Buciumi aparţinea, în 1832, răzeşilor şi lui Alecu Aslan) şi mănăstirile din vecinătate care au acaparat, treptat, cea mai mare parte a moşiei Buciumi. în aceste condiţii lupta pentru pământurile străbune este aprigă, ajungându-se de multe ori până la Divanul Domnesc. Legea rurală din 1864 a ameliorat, oarecum, situaţia ţăranilor, pentru că mulţi ţărani au rămas fără pământ, fiind consideraţi răzeşi.

Satul Buciumi apare în documente sub forma Bucium, **Buciumul. Buciumi,** oiconim, cu proveniența în hidronim.

Răspândire: **Biciumi (AB, BH, BV, CS, HD, NT), Buciumeni (DB, GL, IF, VL), Buciumi (BC,** MM, **SJ).**

Et: ap. **bucium d.** lai. **bucinum.**

Corbu, sat aparţinând comunei Ştefan cel Mare, situat pe partea stângă a râului Trotuş. Se pare că satul este mai nou *roit,* poate, din satul Viişoara. A aparţinut Mănăstirii Caşin. Satul a fost propus, în perioada comunistă, pentru dezafectare ca urmare a situării sale în zona nocivă a platformei industriale, a migrării tineretului spre oraş şi a schiţelor de sistematizare a teritoriului.

Răspândire: **Corbasca** (BC), **Corbeanca** (IF), **Corbeni** (AG, BR), **Corbeşti** (BH), **Corbi** (AG, BV), **Corbii** (VL, AB), **Corbiţa** (VN), **Corboaia** (BH), **Corbişori** (AG), **Corbu** (BC, BR, BZ, CT, HR, Of, VS, VL).

Corbu, oiconim minor, caracterizează natura locului.

Et.: ap. **corb** d. kt. **corvus**,

Gutinaş, sat ce aparţine comunei Ştefan cel Mare, situat între satele Rădeana şi Răcăuţi. Este atestat documentar în anul 1774. între 1774 şi 1864 făcea parte din ocolul Trotuş, ţinutul Bacău. Apare cu numele de **Gutinaş, Gutinaşii**[2], locuitorii fiind

[1] *Moldova în epoca feudalismului,* vol. III, part. II. Chişinău, 1975.
[2] *Moldova în epoca feudalismului,* vol. II, part. II. Chişinău, p. 349.

Scanned with OKEN Scanner

români în proporţie de 75%, restul fiind ceangăi. Probabil că unii locuitori au provenit din satele dispărute. Desculţi şi Găureaua. Numele **Gutinaşi** este unic, el nu figurează în nici un judeţ din ţara noastră.

Gutinaş, oiconim minor, provenit din hidronim.

Et.: **gutin** + suf. —**aş**.

Negoieşti, sat în centrul comunei Ştefan cel Mare, având ca axă D.N. 11 A, la aproximativ 10 km sud de municipiul Oneşti. Negoieştiul nu apare pe harta lui Dimitrie Cantemir (cum nu apar multe localităţi pomenite în hrisoavele domneşti, datate cu sute de ani înaintea domniei lui Cantemir), deoarece, fiind proprietate domnească[1], nu se discuta despre el în divanurile domneşti.

Vagile urme[2] de care avem ştire[3] până în prezent ne fac să credem că pe aceste meleaguri au vieţuit, sub formă tribală, geto dacii liberi[4], cu aşezări periodice - când pa Valea Troţuşului, când în poienile din plaiurile carpatine - în funcţie de împrejurări. La începutul secolului al XV-lea teritorii!! a aparţinut strămunilor lui Ştefan cel Mare. Trupul moşiei obşteşti avea forma unui trapez cu baza mare în apa Troţuşului (malul drept), mult alungit spre crestele Carpaţilor.

După descălecatul Moldovei (1359), voievozi din familia Bogdanilor devin suzeranii unui ţinut din dreapta şi din stânga Troţuşului. Fiul de domn, pentru a-l răpune pe Petru Aron, ucigaşul tatălui său, are nevoie de oaste bine înarmată. Aceasta îl determină pe Ştefan cel Mare să zălogească parte din moşie uneia Cerna. Despre această *moaşă* (în înţelesul de bătrână), avem relatări de la istoricul Radu Rosetti, care susţine că avea multe documente privind răzeşii din Negoieşti[5]. Din lipsă de spaţiu,

---

[1] Negoieştiul nu apare în documente cu probleme de litigiu între diferitele mănăstiri şi moşii. Totuşi cartea de blestem a episcopului Leon al Romanului afurisea pe răzeşii din Negoieşti care nu recunoşteau hotarele Mănăstirii Bogdana *{Fondul Mănăstirii Bogdana,* VIII/26).

[2] Ateneul Cultural", Bacău, sept. 7, 1925.

[3] Vezi descoperirile arheologice efectuate la Gutinaş şi Gura Văii.

[4] Vezi nume de familie: **Chetraru, Machidon** etc.

[5] Moşia Negoieşti, situată în Valea Troţuşului, forma mai înainte un complex de vreo 5000 fălci, iar astăzi, în vechile ei limite, sunt cuprinse, pe lângă pământurile rămase răzeşilor din Negoieşti la satele Negoieşti şi Căiuţiul şi întregi moşiile Gârbovana şi Valea Seacă, cea mai mare parte din moşia satului Bogdana şi parte din moşia Căluţului.

Scanned with OKEN Scanner

Radu Rosetti nu a putut reda întreaga spiță a neamului negoieștilor[1].

O parte de teren cuprinsă între apa Trotușului și Munții Zăbrăuți a fost dăruită de Ștefan cel Mare supușilor lui credincioși, făcându-i țărani liberi. Din generație în generație s-a păstrat această afirmație[2].

În vremuri pașnice, locuitorii se îndeletniceau cu agricultura, creșterea animalelor, confecționarea obiectelor de îmbrăcăminte etc. In vremuri de restriște, din cauza năvălitorilor tătari, și nu numai, sătenii se retrăgeau în locuri mai ferite, spre munți, tot pe terenul lor, pe Devălmășia răzeșească[3]. Se păstrează și astăzi, între păduri și munți, toponime ca: Tocirile, Groapa Olarului, Viișoara, Rupturi, La Talpă, La Râșniță. Pe Dealul Urliac s-au găsit urmele unui cimitir, iar pe marginea Râpii lui Antohi se văd urmele celor șase gropi de provizii[4] ce atestă un trecut complex.

Documentele de mai jos rezumă parte din istoria Negoieștilor: Bogdan Vv. Lăpușneanul întărește la 1570, martie, 19 împărțirea făcută între Ana, fata Gânesei, Petra Oarăș, II ie Oarăș, Mateiaș, Brătăluș, Stanca, Măria și Tăbălăiasa, Toader Sofioiul și Natalia a dreptei lor ocine și moșii, un sat ce este pe Trotuș, anume Negoieștii și jumătate de sat Costești, ce-au avut-o zălogifură de la moașa lor Cerna, de la moșul domnului Ștefan Voievod.

Facem știre... am mers de-am hotărât moșia Negoiești, strâgând toți răzeșii din Negoiești, tineri și bătrâni, din Căiuțiul Mic și pană în hotarul Bogdanei de sus s-au găsit 3363 stânjeni, afară de 110 stânjeni ce s-au aflat un cot la Căluți care, fiind baștină, s-a venit sofieștilor... (leat 7283, august, 25). Mărturia **hotarnică** a lui Leon, episcop al **Romanului,** care a mes să aleagă și să hotărască părțile de danie și de cumpărătură din hotarul Negoieștilor: *Această moșie Negoiești se împarte în opt bătrâni și anume: Sofioiul, Petru Oarăș, Ilie Oarăș, Mătieș, Brătăluș, Anița Tăbălăiasa, Stanca, Măria... s-au cercetat zapisele de danie și de cumpărătură a mănăstirii și s-au găsit bune... s-au mai cercetat scrisorile de danie și de cumpărătură ale banului Rusăt, s-au găsit bune... rămânând răzeșilor 632 stânjeni... Adică eu Vasile Birul... dat-am zapisul meu la mâna cuconului Neculai Rusăt (1785).*

Adică eu, Vasile Lepădat... dat-am 7 stânjeni din bătrânul Mătieș ce-am avut baștină de pe maica mea Nastasia.

La fel procedează Ancuța, fata lui Cârste Epure, din bătrânul Sofioiul. Cele rămase în stăpânirea răzeșilor nu reprezintă altceva decât terenurile moștenite prin împărțeli succesive din generație în generație a moșiei lăsate de la Ștefan cel Mare.

[1] Radu Rosetti, *Pământul, sătenii și stăpânii în Moldova,* 1907, p. 170-172.
[2] Vezi toponimul **La Hotar.**
[3] Vezi toponimele: **Săliște, Dâmbu Morii, Mânioasa, Devălmășie, La Tochille.**
[4] Al. Teodoriu, *Negoiești, sat de răzeși din județul Bacău,* Bacău, 1977.

Scanned with OKEN Scanner

Numele satului vine de la un antroponim, Neagoie (Neagu) şi în continuare, spre deosebire de alte zone (AG, CL, MM, AB), este singurul sat cu acest nume (dintr-un număr de opt sate) din Moldova care a rezistat timpului. La organizarea ocoalelor pe comune, Negoieştiul apare ca aparţinător de comuna Căluţi[11], Bogdana, Borzeşti, Valea Seacă, Ştefan cel Mare. Ca şi **Corbu**, înainte de 1989, satul a fost propus pentru dezafectare.

Et: n. pr. **Neagoie (Neagu)** + suf. **-eşti**[2].

Răcăuţi, sat răzeşesc atestat într-un document din 1458[3]. A fost moşie domnească[4]. în *Marele dicţionar geografic al României,* la pagina 254 se precizează: *Moşie în plasa Trotuş a răzeşilor care a fost domnească de pe timpul lui Ştefan cel Mare, a fost dăruită lui Bucium a cărui moştenire a rămas până astăzi. In salul Răcăuţi, locuitorii sunt toţi de o frumuseţe tipică. La o sută de locuitori li s-au dat locuri în Dobrogea; n-au rămas decât trei locuitori.*

Vechea denumire **Malurile**[5] atribuită satului Răcăuţi ar putea fi pusă în legătură cu primii locuitori care, la început, şi-au aşezat locuinţele de-a lungul pârâului, unde aveau apa la îndemână. Istoricul loan Bodan, identificând localităţile pomenite în actul de la 1458, reia explicaţia din *Marele dicţionar geografic al României: **Slujeştii** au dispărut; **Oneştii** şi **Libăşeştii** poartă azi un singur nume, Oneşti, în apropierea cărora se află localitatea **Malul.** Mai sus de **Oneşti,** între ei şi **Buciumi** se află cătunul **Răcăuţi...** care, după tradiţie, consemnată de marele dicţionar...,* vol. V, p. 196, se numea Malurile, în 1832 a aparţinut răzeşilor şi lui Alecu Aslan.

Oiconim minor cu originea într-un antroponim.

Et: ap. **rac** d. al. **rakŭ** + suf. **-uţi.**

Răspândire: **Răcăuţi** (BC), **Răcăciuni** (BC), **Răcari** (DB, DJ), **Racaş** (BH), **Racaşdia** (CS), **Racaştia** (HD), **Răcătău** (BC, AB), **Racateşu** (BN).

---

[1] *Dicţionarul topografic şi statistic al României*, Bucureşti, 1872, *Marele dicţionar geografic al României*, vol. IV, 1901, p. 480, preia din *Dicţionarul* Ortensiei Racoviţă (1895).

[2] E. Petrovici, *Studii*, p. 247.

[3] *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII. part. II, Chişinău, 1975, p. 348.

[4] Ioan Sătulu, Mihai Hrişcă, *Monumente istorice de pe teritoriul municipiul Oneşti*, 1976, p. 6.

[5] **Maluri** a fost sat, acum înglobat în municipiul Oneşti.

Scanned with OKEN Scanner

Abrevieri

ap. – apelativ (substantiv comun).
art. hot. – articol hotărât.
d. – din, provine din.
et. – etimologie (origine).
lat. – latinesc, de origine latină.
mag. – maghiar, maghiară.
n. pers. – nume de persoană (antroponim).
n. pr. – nume propriu.
prep. – prepoziție.
sb. – sârbesc.
sl. slv. – slav, de origine slavă.
suf. – sufix.

Scanned with OKEN Scanner

Petru Zugun (Iaşi)

UN FAPT ISTORIC EXCEPȚIONAL: PRIMII EUROPENI CREŞTINAȚI DE APOSTOLUL PAVEL AU FOST STRĂMOŞI AI VIITORILOR ROMÂNI

I. În *Faptele Apostolilor (Acta Apostolorum),* cel mai important misionar creştin, Pavel, cetățean roman fiind născut în provincia Cilicia, cucerită de romani cu un secol înaintea naşterii sale – relatează cum după apostolatul din Antiohia, în a doua lui călătorie misionară (anii 50-52) a primit la Troa, țărmul asiatic al Mării Egee (Mare Thracum, pentru antici), prin Duhul Sfânt, misiunea de a începe creştinarea europenilor, începând cu localitatea *Filipi* (astăzi Philippos, nord-estul Greciei actuale) din Macedonia (la sud de Thracia), pe atunci tot provincie romană, dar mult mai veche, din anul 146 î. H, decât Cilicia, având deci, la data călătoriei lui Pavel (aproximativ anul 51), două secole de stăpânire romană efectivă. Filipi (lat Phillippi) era inclus în provincia romană *Macedonia* cu capitala la Tessaloniki (Salonic). Aceste fapte istorice sunt binecunoscute şi consemnate în studii numeroase, în dicționare de specialitate şi în enciclopedii, precum *Encyclopaedia Britannica,* 1964, (vol. 17, vezi Paul, p. 387-396), *Enciclopedia Civilizației Romane,* Bucureşti, 1982, sau în enciclopedia Hachette, *Dictionaire de notre temps,* 1988, articolele *Philippes şi Macedoine.* „Sosise vremea ca Evanghelia să fie vestită şi dincolo de hotarele Asiei Mici. Calea era pregătită ca Pavel şi conlucrătorii lui să treacă în Europa", comentează faptul E.G. White, în *Istoria faptelor apostolilor,* trad. rom., Bucureşti, 1944, p. 175. Se spune astfel în *Acta Apostolorum:* 9. „Şi noaptea i s-a arătat lui Pavel o vedenie: un bărbat macedonean sta rugându-l şi zicând: Treci în Macedonia şi ne ajută! 10. Când a văzut el această vedenie, am căutat să plecăm îndată în Macedonia, înțelegând că Dumnezeu ne cheamă să le vestim Evanghelia. 11.Pornind cu corabia de la Troa, am mers drept la Samotracia, iar a doua zi la Neapoli. 12. şi de acolo la Filipi, care este cea dintâi cetate a acestei părți a Macedoniei şi colonie romană. Iar

Scanned with OKEN Scanner

în această cetate am rămas câteva zile". (Aici, şi în continuare, citãm din *Biblia sau Sfânta Scriptură,* ediţia Justinian, 1968)".

II. În 16/13-15, Pavel relatează despre prima creştinare, la Filipi, creştinarea unei femei - originară din cetatea Tiatira, Asia Mică, dar având familie şi casă la Filipi-, soţie şi mamă: „13. Şi în ziua sâmbetei am ieşit în afara porţii, lîngă râu, unde credeam că este loc de rugăciune şi şezând, vorbeam femeilor care se adunaseră. 14. Şi o femeie, cu numele Lidia, vânzătoare de porfiră din cetatea Tiatirelor, închinătoare la Dumnezeu, asculta. Acesteia Dumnezeu i-a deschis inima ca să ia aminte la cele grăite de Pavel. 15. Iar după ce s-a botezat şi ea şi casa ei, ne-au rugat zicând: De m-aţi socotit că sunt credincioasă Domnului, intrând în casa mea, rămâneţi. Şi ne-a înduplecat."

III. În continuare, 16/16 şi urm., un incident – agresiunea asupra lui Pavel şi Sila (apostol al lui Iisus, de asemenea, care îl însoţea pe Pavel), înfăptuită de o familie (căreia i s-au asociat oameni fără treabă şi judecători care i-au pedepsit, fără sentinţă judecătorească, pe apostoli), revoltată de exorcizarea unei slujnice a lor şi frustrată astfel de câştig material nemeritat – îi aduce pe cei doi apostoli la închisoare, de unde, după un cutremur provocat de Dumnezeu, ei sunt eliberaţi, cu demnitatea integră, de cei îi asupriseră, ilegal, dar care erau bucuroşi, acum, să scape de misionarii creştini, pentru a nu fi ei înşişi condamnaţi, legal, de data aceasta Apostolii îl conving pe temnicer de puterea lor dumnezeiască şi-l creştinează, cu întreaga lui familie: 16. „Dar odată, pe când ne duceam la rugăciune, ne-a întâmpinat o slujnică, care avea duh pitonicesc şi care aducea mult câştig stăpânilor ei, ghicind [...]. 18.[...] Pavel, mâniindu-se şi întorcându-se, a zis duhului [rău]: „în numele lui iisus Hristos îţi poruncesc să ieşi din ea. Şi în acel ceas a ieşit. 19. Şi stăpânii ei, văzând că s-a dus nădejdea câştigului lor, au pus mâna pe Pavel şi pe Sila şi i-au dus în piaţă înaintea dregătorilor. 20. Şi ducându-i la judecători, au zis: Aceşti oameni, care sunt ludei, tulbură cetatea noastră. 21. Şi vestesc obiceiuri care nouă nu ne este îngăduit să le primim, nici să le facem, fiindcă suntem Romani [...]. 23. [...] l-au aruncat în temniţă [...]. 24. [Temnicerul] i-a băgat în fundul temniţei şi le-a strâns picioarele în butuci [...]

Scanned with OKEN Scanner

26. Şi deodată s-a făcut cutremur mare, încât s-au zguduit toate temeliile temniţei şi îndată s-au deschis toate uşile şi legăturile tuturor s-au dezlegat [...]. 30. Şi [temnicerul] le-a zis [apostolilor]: „Domnilor, ce trebuie să fac ca să mă mântuiesc? 31. Iar ei au zis: crede în Domnul Iisus şi te vei mântui tu şi casa ta [...] 33. [...] Şi s-a botezat el şi toţi ai lui îndată [...]. 37. Dar Pavel a zis către ei [judecătorii lui]: După ce, fără judecată, ne-au bătut în piaţă, pe noi care suntem cetăţeni romani şi ne-au băgat în temniţă, acum ne scot afară pe ascuns? Nu aşa! Ci să vină înşişi să ne scoată afară[...]. 38. Şi auzind că [apostolii] sunt cetăţeni romani, judecătorii s-au temut [...]. 40. Iar ei, ieşind din închisoare, s-au dus în casa Lidiei".

Slujnica (sau roaba) exorcizată de Pavel şi creştinată de el constituie, după E. G. White, a doua creştinare, dar prima a unui european, el fiind al doilea european Creştinat, acestora adăugându-li-se membrii familiilor lor şi alţii, apropiaţi lor.

E. G. White observă: „Nemaifiind stăpânită de duhul ce rău şi revenită la normal, cu o judecată chibzuită, femeia a ales să devină o urmaşă a lui Hristos (*op. cit*, p. 176), afirmaţie nesusţinută de *Acta Apostolorum:* „Apoi, temnicerul a spălat rănile apostolilor, iar după aceea i-a botezat de ei împreună cu toată casa lui" (idem, p. 179).

Tot E. G. White remarcă astfel primele creştinări europene ale apostolului Pavel: „Lucrarea" lui Pavel la Filipi a avut ca urmare întemeierea unei biserici [„adunare de creştini"] ai cărei membri se înmulţeau mereu (*op. cit*, p. 181). Este prima biserică din Europa.

Pentru cele ce urmează să susţinem, din amplul pasaj citat să se reţină identitatea de cetăţenie *romană* a celor doi apostoli cu a filipenilor, ceea ce înseamnă că, trecând din Asia Mică în Europa, apostolul Pavel şi însoţitorul său au schimbat numai continentul, nu şi Imperiul roman, şi într-o zonă şi în cealaltă.

IV. Ulterior, în călătoria lor, Pavel şi Sila au intrat mai adânc în continentul european, la Tesalonic (Salonic), capitala Macedoniei romane, localitate apropiată de Filipi (140-150 km de Filipi, în linie dreaptă, la sud-vest de, aceasta, dar ambele în nord-estul Greciei actuale), la Betea, la Atena şi la Corint. În a treia călătorie misionară au fost prin Efes, în Macedonia, apoi (din nou) la Troa prin Filipi, Milet şi Efes, şi în alte localităţi din cele

Scanned with OKEN Scanner

două continente, şi s-au întors la Ierusalim. A patra (şi ultima) călătorie, nemisionară iniţial, îl duce pe Pavel, sub escortă romană, de această dată, de la Cezareea, prin Malta, la Roma, unde Pavel a avut sfârşitul tragic cunoscut.

Epistolele lui către filipeni, tesalonicieni, corinteni, ş.a., posterioare petrecerii între ei, rememorează faptele lui creştineşti din călătorii şi confirmă autenticitatea aspectelor relatate în *Faptele Apostolilor*.

V. Venind acum rândul susţinerii convingerii enunţate în titlul articolului, precizăm, de la început, că argumentarea noastră are la bază acceptarea teoriei *autohtoniei parţiale* a aromânilor (sau macedonenilor români) din Grecia şi din alte ţări balcanice, în general, în dauna teoriei exclusiviste despre imigrarea lor, în totalitate, în locurile în care au fost atestaţi, din secolul al VI-lea d. H., şi în care locuiesc acum.

Dacă mulţi lingvişti şi unii istoriologi susţin teoria imigraţionistă privitoare la aromâni, alţi istorici şi lingvişti importanţi sunt convinşi de faptul că, în pofida vicisitudinilor istoriei din perioada, de aproape şapte secole de la cucerirea romană (macedoneană, anterior) a zonei în care se afla şi Filipi şi până la mijlocul primului mileniu d.H., când aromânii sunt atestaţi în Peninsula Balcanică - o parte mică a strămoşilor aromânilor, descendentă a primilor autohtoni, fie treci, fie eleni, romanizaţi după 149 î. H., s-a păstrat şi s-a perpetuat, la baza latinităţii lor fiind, aşadar, începutul stăpânirii romane în Macedonia. Nu este cunoscută altă populaţie romanizată, în afară de filipeni (macedoneni) în această perioadă şi în aceeaşi zonă numită, acum, est-balcanică. Filipi (având desinenţa *-i* de masculin plural latin în nume, păstrată în română şi italiană) „cea dintâi cetate a acestei părţi a Macedoniei şi colonie romană" (cum i-a dictat apostolul Pavel bunului său prieten şi medic, apostolul Luca, la Roma, în închisoare, în anul 62) a fost prima sursă a romanităţii sud-dunărene întrupate în limba română, astăzi singura limbă romanică din Peninsula Balcanică (după dispariţia dalmatei, acum un secol).

Susţin originea sud-dunăreană a unei părţi a aromânilor balcanici istorici şi filologi precum Johann Thunmann (veacul al XVIII-lea), P. S. Schafarik, W. Tomaschek, A. D. Xenopol ş.a.

Scanned with OKEN Scanner

(secolul al XIX-lea şi al XX-lea), iar mai aproape de noi Nicolae Iorga, Sextil Puşcariu, Gh. I. Brătianu, Const.C. Giurescu şi Th. Capidan, cel mai bun punoscător al culturii, civilizaţiei şi limbii aromânilor, el însuşi aromân. Reţinem aici, selectiv, şi adăugând unele precizări, unele afirmaţii şi argumente din autorii citaţi, urmând ca acestora, pe baza cunoaşterii complete a istoriei „cetăţii romane Filipi", să li se adauge altele (din colecţia *Acta Philipporum* şi din alte surse): „Cea mai mare parte dintre istorici socoteşte pe macedoromâni ca urmaşi ai elementului autohton romanizat în Peninsulă" (Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromânesc, Studiu lingvistic,*); „[...] nimic nu ne-ar putea împiedica să presupunem că, la origine, atât în Epir cât şi în Tesalia, ar fi putut exista populaţiuni româneşti băştinaşe, care, în calitate de păstori, s-ar fi putut menţine pe înălţimea munţilor, departe de cultura greacă" (idem, p. 24); „Elementul macedonean trebuie derivat din populaţiunea romană din regiunile ilirice, tot aşa după cum albanezii stau înaintea noastră, singuri, ca o rămăşiţă a populaţiunii neromanizate din aceleaşi provincii" (N. Iorga, *Istoria românilor,* în limba germană, Leipzig, 1926, apud Th. Capidan, *Macedoromânii. Etnografie. Istorie. Limbă,* Fundaţia pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1942, p.135: să se vadă întregul capitol, p.130-146, despre toponimele probante pentru ahtohtonia unei părţi a aromânilor).

„Departe, la miază-zi, numele vechiului oraş Salona (numele latin pentru gr. Thessaloniki) e numit de aromâni *Sărună;* dezvoltarea aceasta, în consonanţă cu legile fonologice ale limbii române, dovedeşte că strămoşi de-i aromânilor de azi au locuit din vechime prin apropiere. Th. Capidan a arătat că şi „numirile topice aromâneşti Băiasa (v.gr. Aous, Aius, mediogr. Voasa, Voasis, ngr. Voiusa, lat. Vavissa) şi *Lăsun* continuă forme greceşti cu fonetism vechi" (Sextil Puşcariu, *Limba română,* voi. 1, Privire generală, Bucureşti, p. 253), ultimul toponim aromânesc citat fiind corespondentul gr. *Elasona.* Pentru *Sărună (Salonic)* este vorba de rotacismul lui *l* (dental) intervocalic latin, foarte vechi şi specific faţă de celelalte limbi romanice, general în română (rom. *moară* din lat. *mola,* rom. *soare* din lat. *sole,* rom. *sare* din lat. *sale* etc.) şi de cele două vocale a neaccentuate, trecute, la *ă,* evoluţie tot specific românească; în alt oronim, din fosta Eladă, *Dzînă* < rom., *dzînă,* <

Scanned with OKEN Scanner

lat. *Diana,* identificăm: lat. D + i > rom. (dz > z), ca şi în lat. *dies* > rom. *dzi* s.a.; lat. â + n > rom. *ă* (>î), ca şi în lat. *pane* >rom. *pâne* (> *pîne)* ş.a.; la. -a neac. > rom. ă, ca şi în lat. *luna* > rom. *lună* ş.a. Alte oronime de origine latină, date de autohtonii aromâni, în acelaşi spaţiu, sunt *Curună* (< *curună* < lat. *corona), Ciuma-Nalta* şi *Suma-Naltă,* „Vârful înalt" < *ciumă* (< lat. *cyma,* respectiv *suma,* „vârf" + *naltă* (< lat. *inalta*) ş. a.; pentru *Băiasa* şi *Voăsa* - de betacism *(b* provenit din v), precum în *berbece* < lat. *vervecem* ş.a.; pentru *Sărună, Lăsun* şi *Elasona* –, de, în special, trecerea în româna comună (secolele VI-X) a vocalei accentuate latine ó, urmate de consoana nazală, în *u-,* precum şi în rom. *munte* < lat. *monte,* rom. *frunte* < lat. *fronte,* bună < lat. *bona* ş. a.

Astfel de oronime n-ar fi existat în spaţiul intens elenofon dacă (a)românii care le-au dat n-ar fi fost autohtoni latinizaţi şi, veniţi în sud-estul Europei din regiunile limitrofe ale Dunării, la sfârşitul primului mileniu ar fi preluat altele existente deja, de altă origine decât latină, date de cei de dinaintea lor acolo, dar aceste toponime româneşti există (sau au existat sigur) în acest spaţiu (să se vadă Th. Capidan, *Macedoromânii...,* cap. *Istoria macedoromânilor).*

V. Dacă lucrurile stau întocmai aşa - şi noi suntem convinşi de autonomia sudică a unei părţi a strămoşilor viitori aromâni - înseamnă că slujnica exorcizată şi creştinată de apostolul Pavel, probabil prima europeană creştinată, a fost una dintre strămoaşele viitoarelor (a)românce, iar temnicerul, sigur creştinat (împreună cu familia iui), deci primul bărbat european creştin, a fost unul dintre strămoşii viitorilor (a)români; Lidia, prima creştină la Filipi, nu era cetăţeană romană, ca primii doi precizaţi, şi ea face legătura creştină simbolică între Asia Mică, al doilea leagăn al creştinismului, după Orientul Apropiat, şi Europa, în curs de creştinare iniţiată de apostolul Pavel, urmat de alţi apostoli.

În aceeaşi perioadă, apostolul Andrei, fratele lui Petru, din grupul celor doisprezece apostoli, aleşi de Isus, sau de Duhul Sfânt, din care făcea parte şi Pavel, a predicat, după legendă, *Evanghelia*: în Pont Tracia, Scytia, inclusiv Scytia Minor (Dobrogea de astăzi), ţinuturi aflate la nord-est de cele în care Pavel şi Sila erau în a doua călătorie misionară, însă pentru aceasta

Scanned with OKEN Scanner

lipsesc atestări de epocă, analoge celei care este admirabila, în toate privinţele, *Acta Apostolorum.* Istoricii bisericeşti româneşti (Radu Vulpe, D.M. Pippidi, Dan Gh. Teodor, Mircea Păcurariu şi alţi eminenţi istorici ai creştinismului) au avut în vedere numai teritoriul romanizat de la nordul Dunării, fapt care explică neobservarea, până acum a începerii creştinării europenilor cu strămoşii viitorilor români. O parte însemnată a inscripţiilor romane de la Filipi a fost investigată de Vasile Pârvan, în 1911 (renunţăm, peste tot, la date bibliografice complete, binecunoscute istoricilor, şi la precizarea atlaselor geografice şi istorice consultate de noi). În 1965 a fost descoperită lângă Filipi altă inscripţie romană, din secolul al II-lea d.H., în relaţie directă cu Decebal, care a fost studiată de M.P. Speidel, de D. Protase şi de alţi istorici. Oricum, relaţia Macedonia romană - *Faptele Apostolilor* nu a fost făcută explicit până acum.

Nu ne sunt cunoscute numele primilor doi europeni creştinaţi, ai slujnicei (creştinare probabilă) şi al fostului temnicer (creştinare sigură) al apostolilor Pavel şi Sila. în *Epistola către filipeni,* scrisă la zece ani după prima călătorie misionară la Filipi, Pavel pomeneşte numele *Evdochia şi Sintihi* (4/2) şi, fapt excepţional, de episcopi şi de diaconi la Filipi. Primul nume de european creştinat de Pavel, precizat în *Acta Apostolorum,* este al filozofului atenian Dionisie Areopagitul (devenit episcop grec şi martir creştin), urmat de numele unei femei, tot din Atena, *Damaxis* (17/34), creştinări realizate după alte sute de creştinări.

La data creştinării primilor europeni, Filipi, provincie romană de peste două sute de ani, era, neîndoielnic, în toate privinţele - ca parte a Macedoniei romane, deja de 50 de ani colonie, având *Jus Italicum* - cetate a Imperiului Roman, două secole fiind timp suficient pentru romanizarea unui teritoriu, şi ea a continuat să fie teritoriu romanizat încă mult timp după Pavel, fiind înglobată, din anul 395, în Imperiul Roman de Răsărit, *Praefectura Illyrici,* până în secolul al VII-lea, când slavii sudici au început să-şi formeze organizaţii statale, de la un timp (secolul al X-lea)jîmpreună cu aromânii. Din acelaşi secol ai VII-lea datează şi înlocuirea oficială, în acest imperiu, restrâns treptat, a latinei cu mediogreaca.

Scanned with OKEN Scanner

Prin comparație cu Filipi și Macedonia romană, Dacia stăpânită oficial și efectiv de romani a durat mult mai puțin (106-271 d.H.), fără ca acest fapt să fi împiedicat atât formarea unui nou popor, cel român, și a unuia aromân (macedoromân), fortificat prin aport nord-dunărean, cât și dezvoltarea ei continuă pe linie romanică. După perioada *romanizare fără creștinare,* odată cu apostolul lui Pavel în Europa începe perioada următoare a romanității, *romanizare cu și prin creștinare*, Filipi - și Macedonia romană, în general, ca și cealaltă provincie romană. Ahaia (sudul și centrul Greciei actuale) desprinsă din Macedonia - au cunoscut ambele perioade, însumând peste jumătate de mileniu!, pe când Dacia romană, și continuarea ei lingvistică, numai pe a doua.

Dispersia ulterioară, în numeroase părți din Peninsula Balcanică, a unei părți mari a fostei populații romanizate din Filipi și, în general, din Macedonia romană, precum și creșterea ei considerabilă prin spor natural și aport succesiv provenit din alte zone, între care și aceea limitrofă Dunării inferioare, romanizate și ulterior românizate, au adăugat un considerabil spor de element etnic și lingvistic romanic, numit, de la o vreme, aromânesc (armânescu), dar acest fapt este mai puțin important pentru cele susținute aici, esențial pentru noi fiind faptul *autohtoniei lingvistice romane a filipenilor creștinați de Pavel,* perpetuată, peste secole, până astăzi. Nu este exclus ca Pavel, poliglot și prin educație intelectuală, excepțională - nu numai prin acțiunea Duhului Sfânt, precum ceilalți apostoli, ai lui Hristos, contemporani cu el - să le fi vorbit filipenilor, cetățeni romani ca și el, nu în elină, ci în latină, limbă pe care el o cunoștea, adică în limba pe care, nu ne îndoim, temnicerul și ceilalți filipeni, creștinați de Pavel și de alți apostoli după el, o foloseau curent (poate că împreună cu un dialect al elinei sau al tracei) și care stă la baza *viitorului dialect aromân (macedoromân) al românei.*

Până la prima activitate misionară în Europa, realizată de apostolul Pavel, pe continentul european existau creștini - fie creștini imigranți din ținuturile leagănului creștinismului, fie convertiți, nu și botezați, în Europa, întru Hristos, dar primii europeni creștinați, adică botezați întru Hristos, de unul dintre apostoli, au fost aceia din colonia romană Philippi.

Scanned with OKEN Scanner

Confirmată şi cu alte argumente, convingerea exprimată aici impune, aşadar, concluzia după care creştinarea europenilor a început, prin apostolul Pavel, cu ramura sudică a celor care, peste secole se vor numi *români* < lat. *romani* „cetăţeni ai Imperiului Roman", sens dezvoltat din sensul originar „locuitor al oraşului Roma", iar o parte dintre ei - aromâni. Aceşti primi creştinaţi au constituit şi prima biserică europeană.

Începerea creştinării europenilor prin strămoşi ai viitorilor români şi, cu ei, fondarea bisericii europene trebuie să constituie pentru români un motiv de recunoştinţă pentru faptul de a fi aleşi de divinitate pentru aceasta şi, deopotrivă, de mândrie etnică.

Scanned with OKEN Scanner

Adrian Dinu Rachieru (Timişoara)

ILIE DAN, POETUL...

„De năluca timpului când mă înspăimânt,
Gândul se preface, temător, în cuvânt..."

Puțin s-a scris, credem, despre Ilie Dan, redutabil filolog, cu studii temeinice, de referință, în domeniile toponimiei (Valea Solonețului), istoriei literaturii (e drept, stăruind asupra autorilor de „al doilea raft"), prefațator şi îngrijitor de ediții critice şi, desigur, inevitabil, poet. Un poet pentru sine, în primul rând, deşi sufletul, „sângerat de rana-ntrebării" se întoarce spre peisajul bucovinean, evocând pajiştile cereşti peste care lumina curge înlăcrimată, copilăria-fecioară şi carele cu fân, dorul răstignit (când zarea visează molatec), în fine, culegând, în veghe şi fum, semne risipite „pe-o hartă de viață". Omul de ştiință cade în reverie şi coarda sentimentală vibrează. Ca dovadă, *Cumpăna gândului* (ivită în 1981) şi recidiva lirică din 1989, *Furtuna unui anotimp*. Să observăm, comparând titlurile, deosebirea dintre cele două volume. Câte o „acuarelă arhaică" ne trimitea, în primul caz, spre un *altădată*; aflat la *o vârstă-popas*, călător spre noapte, când timpul „boleşte", poetul se scufundă în „oceanul prelins al tăcerii" (v. *Contrast*) şi cugetă; iubirea e o „fântână de suflet" dar cumpăna gândului, în pofida ispitelor, încă rezistă: „Nu eşti dor, n-ai venit; / N-ai plecat, eşti un vis"... (*Nesigur*). Amenințatul echilibru se tulbură şi, intrat sub zodia iubirii, într-o dragoste-vâltoare, poetul traversează – „trist şi departe" – furtunile de anotimp. „Drumuind spre iarnă", el – veritabil „paznic de suflet la singurătate" – intră într-un viscol de lumină; năluca vieții este un fericit blestem şi grindina iubirii întreține o beție de suflet. Poemul, înfiorat de „metafora clipei ce moare", devine laconic, concentrat. Iar poetul, un vulcan mocnit, află răgazul de a nota, într-o caligrafie delicată, protejând intimismul, tremurul unui gând îmbobocit. Sunt versuri suave, lapidare, vorbind sub clopotul vremii, în clipa care plânge,

Scanned with OKEN Scanner

despre dorul neînvins. Poemul „sfânt şi alb", de cert rafinament, cu delicii filologice (explicabile întrutotul la un împătimit) satisface un suflet „năuc şi uriaş". Din această pornire năvalnică, ţintind spre idealitate, creşte o viguroasă declaraţie: „Prin cer, prin zvârcolire de ninsoare / Lumina iubirii paşii să-ţi măsoare". Departe de a fi o lirică de sertar, adică zăvorâtă acolo pentru uzul propriu, poezia lui Ilie Dan, eclipsată de prestaţia ştiinţifică a filologului, rezistă examenului estetic. Ea, chiar necercetată, rămâne o poezie sărbătorească, duminicală, irigată de nostalgii, de incendii erotice, tocmai fiindcă e (sau pare) *o pauză*; în poezie savantul se odihneşte şi preaplinul său sufletesc, îmblânzit şi molcomit, se aşează în pagină, la vedere, râvnind – la ora amurgului „răvăşit" – lapidaritatea. Imun la modele poetice, Ilie Dan scrie cu sufletul.

În chip de „trubadur nevolnic", robit durerii, răscolind „amintiri uscate", poetul află că iubirea „desluşire nu are". Rămâne, deci, un „haiduc al neliniştii", îşi ascultă „orga inimii" (în tumult) cutreierat de un dor târziu. Şi constată, refugiat în *chilia viselor*, acuzând – voalat – întomnarea, rugul vârstei, „zăvozii vremii", trecerea etc. că un „zâmbet de cenuşă" mijeşte chemător: „povestea ierbii îmi pare viaţa mea" (v. *Apus*); sau: „caligrafia văzduhului e-nscrisă în clopotul din iarbă". Timpul rănit (pre)simte adierea thanaticului: „Peste irosiri, nădejdi şi teamă / Clopotul din iarbă sună şi mă cheamă!..."

Pillatian, cum s-a tot spus, risipind distihuri şi catrene (în vreo opt volume, după contabilitatea noastră), îngemănând notaţiile pasteliste cu „gânduri răsucite", înţelepţite de reflexivitatea ambalată de un eros nedomolit, intratabil, învăluit însă de ceaţa amintirilor, Ilie Dan îşi scrutează cu luciditate existenţa, scăldată, irepresibil, de o undă deceptivă. Acel (ultim) „popas viclean", oricum, vine. Dar sfatul poetului e fără echivoc; se cuvine să ascultăm „orga inimii"...

Scanned with OKEN Scanner

REVANŞA POETULUI

Călător „printr-o lacrimă de stea", amestecând trăitul cu visătoria, Ilie Dan, amenințat de „nesomnul orelor reci", încearcă acum o retrospecție, purtând – firește – trena nostalgiei. La „marele ceas al uitării", răscolind cenușa anilor și depunându-și, fulgurant, visele besmetice și hoinăreala, traversând „golurile de suflet", poetul se vrea răstignit pe o „cruce de fum". Caută, înstrăinat, *cărarea,* rătăcește într-o „galaxie pierdută", vrea – neputincios – să părăsească „fântâna oarbă a tristeții". Suflet prăpăstios, speră să afle oaza de seninătate. Ostatic al unui timp învins, rememorat tânjitor-bucolic, reînviind peisaje de-altădată și, deopotrivă, captiv al unui Eros plin de prospețime, invocând o colecție de iubiri iscate de un „suflet rourat", Ilie Dan citește lumea prin „orga inimii". Un ochi-curcubeu, boltit peste lume, vizitat de „strigoiul amintirii", poetul încearcă să-și învingă tristețile. Să se lepede de povara lor. Poeziile și poemele adunate, la ceas aniversar, în *Draperia de ceață* aparțin unui ins care trăiește poetic, într-o boemie care totuși nu uită de clopotele serii, arcușul vremii, dinții timpului etc. O boemie ratată (am putea spune) câtă vreme protagonistul, *povestindu-se,* se dovedește nu doar productiv (pe toate fronturile), ci un bun manager, gospodărindu-și zestrea de manuscrise.

Totuși, despre Ilie Dan (născut la 11 septembrie 1938 în Pârteștii de Jos), redutabil filolog, cu studii temeinice, de referință, în domeniile toponimiei, prefațator și îngrijitor de ediții critice și, desigur, inevitabil, poet s-a scris puțin. Un poet pentru sine, în primul rând, deși sufletul, „sângerat de rana-ntrebării" se întoarce spre peisajul bucovinean, evocând pajiștile cerești peste care lumina curge înlăcrimată, copilăria-fecioară și carele cu fân, dorul răstignit (când zarea visează molatec), în fine, culegând, în veghe și fum, semne risipite „pe-o hartă de viață". Omul de știință cade în reverie și coarda sentimentală vibrează. Ca dovadă, *Cumpăna gândului* (ivită în 1981) și recidiva lirică din 1989, de astă dată la „Junimea", *Furtuna unui anotimp.* Să observăm,

Scanned with OKEN Scanner

pornind de la titluri, deosebirea dintre cele două volume. Câte o „acuarelă arhaică" ne trimitea, în primul caz, spre un *altădată;* aflat la o *vârstă-popas,* călător spre noapte, când timpul „boleşte", poetul se scufundă în „oceanul prelins al tăcerii" (v. *Contrast)* şi cugetă; iubirea e o „fântână de suflet" dar cumpăna gândului, în pofida ispitelor, încă rezistă: „Nu eşti dor, n-ai venit; / N-ai plecat, eşti un vis"... *(Nesigur).* Ameninţatul echilibru se tulbură şi intrat sub zodia iubirii, într-o dragoste-vâltoare, poetul traversează – „trist şi departe" – furtunile unui anotimp. „Drumuind spre iarnă", el – veritabil „paznic de suflet la singurătate" – intră într-un viscol de lumină; năluca vieţii este un fericit blestem şi grindina iubirii întreţine o beţie de suflet. Poemul, înfiorat de „metafora clipei ce moare", devine laconic, concentrat. Iar poetul, un vulcan mocnit, află răgazul de a nota, într-o caligrafie delicată, protejând intimismul, tremurul unui gând îmbobocit. Sunt versuri suave, lapidare, vorbind sub clopotul vremii, în clipa care plânge, despre dorul neînvins. Poemul „sfânt şi alb", de cert rafinament, cu delicii filologice (explicabile întru totul la un împătimit) satisface un suflet „năuc şi uriaş". Din această pornire năvalnică, ţintind spre idealitate, creşte o viguroasă declaraţie: „Pe cer, prin zvârcolire de ninsoare / lumina iubirii paşii să-ţi măsoare". Departe de a fi o lirică de sertar, adică zăvorâtă acolo pentru uzul propriu, poezia lui Ilie Dan, eclipsată de prestaţia ştiinţifică a filologului, rezistă examenului estetic. Ea, chiar necercetată, rămâne o poezie sărbătorească, duminicală, irigată de nostalgii şi răscolită de incendii erotice, tocmai fiindcă e *o pauză;* în poezie, credem, savantul se odihneşte şi preaplinul său sufletesc, îmblânzit şi molcomit, se aşază în pagină, la vedere, râvnind – la ora amurgului „răvăşit" – lapidaritatea. El, imun la modele poetice, scrie cu sufletul. Şi astfel îşi oferă o binemeritată revanşă. Fiindcă în tot ce face Ilie Dan rămâne un intratabil poet.

Scanned with OKEN Scanner

Camelia Savitescu (Iaşi)

ÎN „ȚARA CUVINTELOR"

Călătoriile sunt de mai multe feluri .Unele îți permit să străbați teritorii, spații şi chiar timpuri, cunoscând oameni şi țări, culturi şi mentalități, dându-ți posibilitatea să cunoşti şi să te cunoşti.Descoperi astfel lucrurile care sunt comune, dar şi cele care ne deosebesc. Aşa apreciezi şi accepți originalitatea şi unicitatea.

Alte călătorii sunt prilejuite de visare – posibile la orice vârstă – dar mai ales în copilărie şi adolescență; ce-ar fi dacă , aş vrea să fiu etc., etc...

Şi, mai sunt cele de neegalat, de invidiat, prilejuite de lectură, de carte în general. Aşa am străbătut teritorii fantastice cu Jules Verne, am făurit poveşti cu zeii din Olimp, am visat la Cavalerii Mesei Rotunde, am rostit cu inocență marele adevăr eminescian „ nu credeam să-nvăț a muri vreodată ..." şi am învățat de la alt Poet că „suntem ceea ce iubim".

Dar, am mai avut norocul, ca în timpul studenției, să învăț de la Dan Ilie că o călătorie în țara cuvintelor face cât toate acestea la un loc.

Profesorul Dan Ilie m-a ajutat să descopăr că secole de visare şi lucrare, spații imense şi oameni de ieri, de azi, si chiar de mâine, se pot înâlni într-un singur cuvânt.

Poetul Dan Ilie mi-a confirmat că „Numai poetul, ca păsări ce zboară, trece peste nemarginile timpului".

Omul Dan Ilie mi-a argumentat că, din păcate, fac şi cuvintele politică şi că există „ cuvinte fulgi, cuvinte aer... dar şi cuvinte ce te înțeapă ca albinele."

Pentru toate acestea şi încă pentru multe altele, Domnule Profesor, vă multumesc.

Scanned with OKEN Scanner

Nicolae Cârlan (Suceava)

ION LUCA
UN CAZ INSOLUBIL AL LITERATURII ROMÂNE?

Pornit, spre sfârşitul lunii ianuarie 1972, de la Vatra Dornei, unde-şi avea stabilită reşedinţa încă dinainte de război, la Bucureşti, ca să asiste, la premiera absolută a piesei sale *Şcoala din Humuleşti* (o prelucrare a celebrelor *Amintiri din copilărie* de Ion Creangă), dramaturgul Ion Luca s-a stins din viaţă (năpraznică „lovitură de teatru"!), la Spitalul Colţea, la două zile după ce gongul Teatrului „Ion Creangă" vestise debutul spectacolului, adică în ziua de 30 ianuarie, destinată în calendarul Bisericii Ortodoxe prăznuirii celor Trei Ierarhi: Vasile, Grigorie şi Ioan. Va fi participat sau nu autorul la spectacol? N-avem de unde şti. Putem presupune că mai degrabă nu,de vreme ce nici o semnalare publică nu menţionează acest lucru. Destul că acest final al dramei sale existenţiale poate fi echivalat cu cel de pe urmă sacrificiu pe care o soartă ingrată i-l hărăzise parcă anume spre a reliefa (şi) în acest fel identificarea absolută a omului cu arta căreia el îi sacrificase deja tot ceea ce putea din universul vieţii empirice: altar, barou, catedră, familie. Oricum, o cortină se ridicase pentru a dezvălui publicului spectator începutul unei reprezentări artistice, în vreme ce, figurativ vorbind, o alta cădea, marcând finalul unui „spectacol" real – drama unei vieţi consacrate cu fanatism, s-ar putea zice, unei himere mistuitoare, pe jertfelnicul căreia Ion Luca a înţeles nu numai să accepte arderea de tot, dar să o şi caute necontenit, cu patimă şi înfrigurare, apelând, nu o dată, şi la mijloace mai puţin „ortodoxe", care, însă, nefiindu-i congenitale, nu i-au procurat, slavă Domnului!, decât rarisime şi insignifiante rezultate din câte va fi scontat.

Un „diagnostic", destinat parcă pentru totdeauna să rămână fatidic în situaţia de faţă, ni se pare a fi acela formulat de Tudor Arghezi, în decembrie 1946, când, referindu-se, într-o tabletă, la „cazul Ion Luca", psalmistul de la Mărţişor aprecia, în stilu-i

Scanned with OKEN Scanner

caracteristic, că „prezența în literatura dramatică a d-lui Ion Luca tulbură crocodilii confortabil instalați". Au trecut de atunci peste 50 de ani şi verdictul arghezian rămâne, din păcate, neschimbat, căci stări de absurdă inerție, comodități stupide, orgolii şi interese vermiculare etc., etc. fac, în continuare, ca ostracizatul şi insistent ignoratul nostru dramaturg să rămână, cum observa, în 1983, Valeriu Anania, „un necunoscut", chiar dacă ilustru şi, tocmai din această pricină, un (ne)caz care se perpetuează, deşi, în vremea din urmă, vreo trei apariții editoriale (datorate unor edituri din Bacău – Corgal Press - şi Bucureşti – Floare albastră) par începutul infirmării „axiomei" argheziene. Par, fiindcă ecourile critice, puține, s-au vădit, şi de data aceasta, mai degrabă anemice, superficiale, fortuite, consemnative sau/şi de complezență față de editori, deşi ediția critică de teatru religios. *Salba reginei*, era de aşteptat să facă valuri nu numai în lumea criticii de specialitate.

Cât despre teatre, acestea nu se arată dispuse să-l joace, pentru că dramaturgia lui Ion Luca solicită eforturi nu dintre cele comune din partea interpreților şi nici nu se caracterizează prin aderență la orientările (a se citi: modele) estetice de moment. Două spectacole ale Teatrului din Bacău, montate după 1989 (cu piesele *Javra pământului* şi *Salba reginei*), în viziuni regizorale inadecvate (străine nu numai de ceea ce ar fi prezumat autorul dar, într-un anume fel, şi de cerințele intrinseci substanței dramatice a textelor), ca recuperări de pe platforma achizițiilor moderne în domeniul artei regizorale, pot fi reținute mai degrabă ca nişte... eşecuri notabile. Nici spectacolele cu comedia *Morişca*, de la Naționalul bucureştean (datorate diligențelor lăudabile ale actorului George Motoi) sau de la teatrul băcăuan nu s-au soldat cu consecințe mai îmbietoare pentru promovarea moştenirii dramaturgice de indubitabile tensiuni shakespeareeane, ample şi diverse, a lui Ion Luca. Din perspectivă muzeistică, lucrurile se prezintă într-o ipostază la fel de aproximativă. Casa din Vatra Dornei, unde dramaturgul a locuit şi a creat vreme de peste trei decenii şi unde m-am tot străduit să organizez un aşezământ muzeistic, a fost, până la urmă, vândută, de edilii de după 1989, în timpul guvernării C.D.-riste, celui de pe urmă chiriaş, un fost ofițer de securitate cu îndelungată şi „eroică" misiune de luptă în urbe şi zona adiacentă. Ne mulțumim (?) cu un

Scanned with OKEN Scanner

succedaneu: o expoziţie permanentă într-o încăpere oferită adhoc, cu generozitate, de Biblioteca Municipală „S. T. Kirileanu". Per ansamblu şi în detaliu – o imagine lamentabilă, în pofida unor eforturi, cu caracter localist, de a impune valenţele artistice ale unei creaţii valoroase, al cărei loc gol în peisajul literaturii române se vede de departe şi deranjează totodată. Pe mai toată lumea. Nu însă şi pe cine ar trebui.

Să fie vorba despre un destin paradoxal, dacă nu de-a dreptul aberant, care face ca producţia artistică a unui dramaturg prolific şi viguros,"vitalist" (cum l-a caracterizat Petru Comarnescu, într-un studiu de referinţă, subliniind factura shakespeareeană a creaţiei sale) să rămână acoperită de uitare şi indiferenţă, tocmai într-o literatură ca a noastră, în contextul căreia dramaturgia este o soră ceva mai sărăcuţă în raport cu celelalte domenii ale creaţiei literare? Dar cine este, la urma urmelor, ne întrebăm (şi răspundem) pentru a nu ştiu câta oară, acest Ion Luca pentru care s-a făcut şi, iată, continuă să se mai facă, din an în Paşte, atâta caz de către combatanţi pe baricade ale luptelor sortite parcă definitiv să fie încununate de laurii... gloriei perdante? Ce merite neştiute sau mai puţin cunoscute îi sunt de atribuit spre a face necesară recuperarea şi înscrierea sa într-un circuit de valori spirituale de anvergură naţională? Propunem, în cele ce urmează, o imagine bio-bibliografică, valorificând preponderent informaţii de sorginte livrescă şi arhivistică, menite să aproximeze măcar, dacă nu să impună, nişte explicaţii vis-a-vis de astfel de întrebări .

Ion Luca s-a născut la 7 decembrie 1894, în oraşul Roman, în familia unui meşter croitor (angajat civil în regimentul de artilerie din localitate), pe nume Emanoil Luca, mama sa numindu-se Emilia. Părinţii, de naţionalitate română şi religie ortodoxă, erau originari din zona Moineştiului (satul Mănzăneşti, comuna Poduri, judeţul Bacău). După doi ani de învăţământ preşcolar („şcoala froebeliană") şi primele două clase primare, urmate la Roman, îşi continuă învăţătura la Bacău (tatăl fiind transferat la un regiment de aici) până în clasa a doua de liceu (Liceul Ferdinand), după care, retrăgându-se, este înscris în anul întâi la Seminarul Teologic „Veniamin Costache" din Iaşi, pe care-l absolvă în anul 1915, echivalându-şi, concomitent, sfătuit de Constantin Stere (unul

Scanned with OKEN Scanner

dintre profesorii săi de marcă, altul fiind Iorgu Iordan care-l şi reţine în *Memoriile* sale), studiile teologice cu cele ale liceului modern şi clasic, adjudecându-şi totodată şi diploma de absolvent al şcolii normale de învăţători. Imediat accede în învăţământul superior, urmând, simultan, Dreptul, la Iaşi, şi Teologia, la Bucureşti. În timpul războiului (1916-1918) este mobilizat la o companie sanitară, în spatele frontului, cu care, în retragere, ajunge până la Odesa şi Nicolaev. După război, îşi încheie studiile universitare în mod strălucit, susţinând, rapid, şi două doctorate: în Telogie (15 noiembrie 1920), cu menţiunea „Magna cum laude", şi în Drept (4 iulie 1921) „cu patru bile albe şi una roşie". Între anii 1919 şi 1922 este profesor şi diacon, căsătorit fiind cu Tecla (Dorina), fiica preotului Alexandru Apostol, paroh la Catedrala din Bacău. După conflicte tăioase cu superiorii ecleziastici, soldate cu două procese la Dicasteria de la Episcopia Romanului, se retrage din diaconie (fără a fi fost caterisit) şi se consacră numai învăţământului şi avocaturii (aceasta din urmă neaducându-i spectaculoase beneficii pecuniare). Este profesor (un an şi director) la Şcoala Normală de Băieţi, iar din anul 1922, profesor definitiv, cu o prestaţie memorabilă, de religie şi cunoştinţe juridice, la Şcoala Normală de Fete din Bacău. Cu dispensă de ore de la ministerul de resort, se ocupă o vreme de viaţa religioasă din şcoli, fiind trimis şi într-o călătorie prin Europa (Ungaria, Austria, Germania, Franţa, Elveţia, Italia) pentru a se documenta asupra organizării şi activităţilor specifice bibliotecilor şcolare. Între anii 1922 şi 1927, profesorul Ion Luca a publicat opt eseuri (tezele de doctorat, conferinţe publice), între care *Creştinism şi bolşevism* îi va fi procurat, după anul 1948, zile şi, mai cu seamă, nopţi grele, pline de angoase.A mai scris şi poezii de a căror soartă nu s-a mai interesat niciodată. Şi bine a făcut! În politică s-a implicat prin Partidul Poporului (al mareşalului Averescu) şi a ajuns, nu pentru multă vreme, deputat, calitate în care s-a preocupat şi de organizarea unei biblioteci pentru uzul parlamentarilor. În Bacău a desfăşurat o intensă şi uneori „originală" activitate cultural-artistică şi obştească, deranjând habitudinile comode şi inerţia provincială a urbei. Toate acestea, până şi-a descoperit vocaţia şi talentul pe care i le hărăziseră Parcele: de **scriitor dramaturg**, de care va fi

Scanned with OKEN Scanner

acaparat până la asumarea de sacrificii greu, pentru mulți, de conceput, ca să nu mai vorbim de acceptarea/asumarea lor.

Intrat, aşadar, în grațiile şi mrejele zeiței Thalia, Ion Luca debutează scenic în stagiunea 1933-1934, la Teatrul Național din Bucureşti, cu piesa *Iuda (Salba reginei*, în ediția din anul 1947), prelucrată de George Ciprian, după oarecari peripeții (v. Nicolae Cârlan, *Ion Luca sau viața ca o dramă,* Bacău, Editura Corgal Press, 2004, p. 36-39). Spectacolul a fost încununat de un succes triumfal, autorului fiindu-i conferit Marele Premiu al stagiunii Teatrului Național, eveniment ce avea să se reediteze în anul 1940, la acelaşi teatru, în cauză fiind de data aceasta drama (cu subiect de asemenea religios) *Femeia cezarului.* În stagiunea imediat următoare, tot Naționalul bucureştean îi pune în scenă drama în versuri *Icarii de pe Argeş*, primită de legionari, aflați atunci la putere, cu atitudini contradictorii: Icarii lui Luca fiind asimilați cu un soi de Arhangheli autohtoni, drama ar fi marşat în spiritul doctrinei verzi, deranja însă până la derută şi iritare desacralizarea, demitizarea, abordarea frust realistă („ manevră masonică", desigur!), din perspectivă dramaturgică, a substanței din cunoscuta baladă *Mănăstirea Argeşului*, care încorporează unul dintre cele patru mituri fundamentale (pe cel referitor la jertfa creației) din cultura română. Peste un an, în stagiunea 1942-1943, Ion Luca va contabiliza o nouă izbândă, de data aceasta la Iaşi, cu premiera absolută a piesei *Rachieriţa,* unul dintre ecourile spectacolului implicându-l pe G. Călinescu, care, aşa cum ne încredința faimosul actor Miluță Gheorghiu, ar fi conchis că „D-l Ion Luca nu trebuie să fie şi Caragiale. Stă în picioare singur". Să nu omitem însă faptul că, anterior, în stagiunea 1936-1937, dramaturgul nostru strălucise – presa băcăuană a momentului reține evenimentul fără urmă de echivoc – şi pe scena Teatrului Național din Cluj, aflat atunci sub directoratul lui Victor Papilian, realizând astfel ceea ce în urbea sa avea să se numească „Triunghiul teatral național Ion Luca". Urmează, în primăvara lui 1944 refugiul la Craiova, unde scrie ultimele două acte din comedia *Neliniştea doamnei,* terminată la „16 ianuarie 1945".

Întors din refugiu, după ce-şi (re)aşează familia la Bacău, în casa găsită vraişte, Ion Luca se stabileşte o vreme în Bucureşti,

Scanned with OKEN Scanner

grație recomandărilor lui Lucrețiu Pătrășcanu, funcționând la Ministerul Învățământului cu misiunea de a scrie teatru. Vreme de câțiva ani îi sunt jucate, la Teatrul Național *Femeia cezarului*, aflată deja în repertoriul permanent al Teatrului Național (în reluare, 1946-1947) şi, în premieră absolută, *Năframa iubitei* (1946-1947), apoi, tot în premieră absolută, *Delta blestemată* (la Teatrul Nostru, 1946-1947) şi *Ciocanul fermecat* (la Teatrul Armatei, 1946-1947). Incluse şi ele în repertorii şi intrate în lucru, la Teatrul Național şi la Teatrul Armatei, piesele *Dumitra* şi, respectiv, *Leana vrăjitoarea*, sunt scoase din repetiții iar autorul forțat să plece din capitală. (Lucrețiu Pătrășcanu căzuse în dizgrație şi fusese arestat! Ceea ce Luca avea să afle abia mai târziu.) Face un scurt popas (o haltă) la Bacău (numit fiind profesor gimnazial, la o şcoală de cartier, pe o catedră eteroclită, pe care n-o onorează), pentru a reveni la Vatra Dornei, unde-şi avea stabilită „tabăra de creație" încă dinainte de război şi unde, din 15 septembrie 1941, locuia, ca chiriaş cu acte în regulă, într-o viluță, pe str. Parcului, nr. 35/37. Va preda, până la sorocul pensionării (sfârşitul anului calendaristic 1954), „abecedar rusesc la clasa a IV-a", cum notează cu amărăciune într-un memoriu, la Şcoala nr. 1 din oraş. Concomitent se preocupă cu o tenacitate îndârjită de revenirea sa în teatru, obținând, cu mari străduințe, să-i fie reprezentate unele piese la teatre din provincie, în spectacole efemere, care nu depăşesc limitele unei stagiuni. Aşa se întâmplă cu *Morişca,* la Reşița (1954-1955), la Botoşani (1961-1962), la Bucureşti – Teatrul „Barbu Delavrancea" (1966-1967) şi la Ploieşti (1971-1972); cu *Alb şi negru*, la Bârlad (1967-1968); cu *Cele patru Marii* , la Bacău (1961-1962); cu *Şcoala din Humuleşti*, la Teatrul „Ion Creangă" din capitală (1971-1972). Singură, reprezentarea piesei *Rachierița*, la Teatrul din Arad (1967-1968) a întrunit condiții calitativ-artistice acceptabile spre a fi selectată pentru un turneu în capitală, oferindu-i autorului bucurii şi satisfacții în măsură să-i trezească nostalgia vremurilor din trecutul în care strălucise pe riviera Dâmboviței cu *Iuda* şi cu *Femeia cezarului,* când ajunsese, cum am văzut, de două ori, şi laureat al Marelui Premiu al Teatrului Național pentru dramaturgie originală, precum şi cu *Năframa iubitei,* în stagiunea 1946-1947, reprezentată tot la Teatrul Național.

Scanned with OKEN Scanner

Editorialistic, Ion Luca intră în literatura română aproape concomitent cu debutul scenic, cu două dintre piesele de rezistență ale creației sale: *Alb şi negru* şi *Icarii de pe Argeş*, ambele publicate, la Editura Cartea Românească, în anii 1933 şi, respectiv, 1934. Curios, cel puțin curios, cronica literară ignoră evenimentul, deşi o voce nouă, cu personalitate distinctă, puternică, bine marcată şi convingător articulată intră în concertul dramaturgiei româneşti. Este însă vocea unui provincial total necunoscut şi pe deasupra sărac, fără nici un fel de sprijin şi relații în lumea literară, care nu ştie şi nici nu este interesat să-şi facă ceea ce astăzi se cheamă lobby, altfel spus, reclama necesară unei lansări de succes, el fiind încrezător doar în valoarea operei sale şi considerând-o mai mult decât suficientă spre a pătrunde şi a se impune, ipso facto, printre valorile perene ale literturii române. În orice caz, nu de o soartă mai generoasă vor avea parte şi celelalte piese, deşi fuseseră publicate de Ion Luca la edituri prestigioase (doar *Femeia, fiica bărbatului* şi *Javra pământului* s-au tipărit numai la Bacău, într-o formulă editorialistică incertă, în anii 1938 şi, respectiv, 1942): *Alb şi negru*, Editura Cartea Românească, 1933; *Rachierița*, Editura Cartea Românească, 1934; *Amon-Ra*, ediția a III-a, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1943; *Femeia cezarului (Evdochia)*, Casa Şcoalelor, 1943; *Morişca*, Casa Şcoalelor, 1943; *Năframa iubitei* (colecția „Scriitorii români contemporani"), Fundația Regele Mihai I, 1944; *Salba reginei* (colecția „Scriitorii români contemporani"), Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1947. Doar ultima dintre acestea fu apreciată de Al. Piru („Nu s-ar putea spune că drama d-lui Ion Luca nu este bine articulată"), în „Națiunea" (nr. 442, 15 septembrie, 1947), dar catalogată de Nina Cassian, cu „argumente" extranee unui demers propriu exegezei literare şi, bineînțeles, fără probele de rigoare, drept „o piesă huliganică" (!), „o fiolă cu otravă obscurantistă", „demoralizantă şi falsă", care, „fără a sluji literatura, incită la ura de rasă şi viciază judecata limpede a cititorului" (v. „Rampa", 28 septembrie 1947). „Edictul" de relegare a lui Ion Luca din viața literar-teatrală era, iată, şi publicat! Mai trebuia doar contextul potrivit, care, de altfel, n-avea să întârzie prea mult, pentru a deveni fapt împlinit, ceea ce s-a şi întâmplat pe la începutul anului 1949, când Ion Luca fu alungat din Bucureşti (v.

Scanned with OKEN Scanner

Nicolae Cârlan, *Centenar Ion Luca*, în „Bucovina literară", anul IV, nr. 5(44), 1994, p. 28). După oarecari tatonări şi amânări penibile pentru publicarea comediei *Morişca,* la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, şi în urma unui asalt cu momorii adresate unor foruri culturale şi chiar politice până la cel mai înalt rang (inclusiv „Tovarăşului Gh. Gheorghiu Dej, prim-secretar al Comitetului Central Al Partidului Muncitoresc Român"), Ion Luca îşi vede cinci piese (*Amon-Ra, Rachieriţa, Morişca, Pelina, Apele-n jug*, ultimele două „de actualitate") publicate la Editura pentru Literatură (1963), într-un volum sub îngrijirea de altfel competentă a lui Valeriu Rîpeanu, care, într-o prefaţă remarcabilă, relevă, în special originalitatea scriitorului în domeniul teatrului istoric căruia, observă prefaţatorul, **„îi conferă o nouă dimensiune, şi anume *cea tragică"*** (s.n., N. C.), autorul manifestând „ o adevărată predilecţie pentru ciocnirile violente, iscate din întâlnirea unor firi aprige. Teatrul lui Ion Luca este un teatru al marilor frământări, al pasiunilor nestăvilite. Bun meşteşugar, autorul ştie să creeze din aceste înfruntări violente momente autentice de teatru. Ion Luca construieşte cu îndemânare deosebită scene patetice, eroii săi, ca şi personajele lui Davilla, îşi exprimă caracterul tumultuos prin tirade fastuoase, dar care creează situaţii dramatice." Din multele piese propuse editurii pentru (re)publicare (între acestea, şi cele de inspiraţie religioasă!), vor mai vedea lumina tiparului, în anul 1968, într-un volum, ale cărei prerogative editorialistice sunt aşezate sub auspiciile... anonimatului, încă şase specimene: *Cele patru Marii, Icarii de pe Argeş, Chiajna, Alb şi negru, Cuza-Vodă, Leana vrăjitoarea*, volum care, dacă i-ar fi lipsit ultima piesă, ar fi avut şansa de a-l reprezenta onorabil pe Ion Luca autor de teatru istoric autentic, inspirat din realităţile autohtone, explorate şi relevate din perspectivă preponderent tragi-comică.

Postumitatea lui Ion Luca, de aproape patru decenii, nu se soldează nici ea cu un bilanţ fără prihană. Dimpotrivă. Cele câteva spectacole cu piesele *Morişca* la Teatrul Naţional din Bucureşti (1990-1991, datorat lui George Motoi) şi la cel din Bacău (1992-1993), apoi cu *Femeia cezarului* (1997-1998) şi *Javra pământului* (1994-1995), tot la Teatrul din Bacău, o ediţie critică cu piesele *Amon-Ra, Rachieriţa* şi *Alb şi negru* (Bucureşti, Editura Minerva,

Scanned with OKEN Scanner

1976, îngrijită de Sanda Anghelescu-Magoş), o secvență monografică amplă dedicată de Carol Isac în cartea sa *Permanențe în dramaturgie* (Iaşi, Editura Junimea, 1982), un capitol substanțial, vreo 40 de pagini, conferit de Valeriu Anania în cartea sa de amintiri literare *Rotonda plopilor aprinşi,* (Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1983), o antologie fragmentară a scrierilor eseistice (texte depăşite de multă vreme) ale lui Ion Luca (*Jertfa care creează*, Bacău, Editura „Deşteptarea", 1994), realizată inoportun de Marin Cosmescu-Delasabar, o încercare de monografie documentară (*Ion Luca, o jertfă creatoare,* Bacău Editura „Grigore Tăbăcaru", 2000), încropită supeerficial de acelaşi Marin Cosmescu-Delasabar, o monografie biografică (*Ion Luca sau viața ca o dramă*, Bacău, Direcția pentru Cultură şi Editura Corgal Pres, 2004) şi două ediții critice (*Salba reginei. Teatru religios,* cu piesele *Salba reginei, Femeia cezarului şi Năframa iubitei,* Bacău, Editura Corgal Press, 2005 şi *Când țipă animalul*, teatru inedit, conținând piesele *Când țipă animalul* şi *Neliniştea doamnei*, Bucureşti, Editura Floare albastră, 2007), realizate de Nicolae Cârlan, valorificarea muzeografică de la Vatra Dornei (un succedaneu), sărbătorirea dramaturgului la 20 de ani de la moarte (cu un simpozion – *Ion Luca în dramaturgia românească* – la Vatra Dornei, 2002, când s-a procedat şi la sfințirea, de către I. P. S Bartolomeu Valeriu Anania, a mormântului scriitorului, reamenajat adhoc în cimitirul Chilia) şi la centenar, în anul 2004 (după ce revista „Ateneu" anticipase evenimentul cu un deceniu în urmă, la a 90-a aniversare a dramaturgului), de către cele trei județe moldave (Neamț, Bacău şi Suceava) de care, prin biografie, Ion Luca este indisolubil legat, iată (cam) întreaga paletă a contribuțiilor menite mai mult să întrețină, vag, neuitarea, decât să impună, în literatura română, la locul şi în dimensionarea cuvenite, o operă amplă, originală şi semnificativă, cu reale virtuți axiologice care nu pot fi ignorate fără a fi nevoiți să (mai) bifăm o rubrică, cel puțin jenantă, la capitolul „pierderi nejustificate" (sau poate că „pierderi planificate"?) în istoria literaturii române. Pentru aceasta este necesar să se producă cel puțin două categorii de fapte cultural-ştiințifice, fundamentale: teatrele să-i joace convingător, în transpuneri regizorale adecvate la obiect, piesele de maximă

Scanned with OKEN Scanner

rezistență din vasta sa creație dramaturgică (*Amon-Ra, Salba reginei, Femeia cezarului, Năframa iubitei, Cele patru Marii, Icarii de pe Argeș, Alb și negru, Rachieriţa, Chiajna, Cuza Vodă, Morişca, Femeia, fiica bărbatului, Neliniştea doamnei, Javra pământului, Când țipă animalul*), iar o editură specializată (Editura Academiei, de pildă) să patroneze realizarea unei ediții critice de referință (din care să nu lipsească ecourile critice semnificative, înregistrate de-a lungul timpului), conținând cel puțin aceste piese. Este, desigur, un efort nu dintre cele chiar facile sau comode, dar care trebuie asumat cu profesionalism și responsabilitate spre beneficiul necesar al integralității peisajului literar românesc, în diversitatea și varietatea sa. Va avea oare Ion Luca, și, odată cu el, literatura dramaturgică românească, șansa unei astfel de împliniri, în fond de firească normalitate? S-ar soluționa, în fine, un „caz" (cum i-a zis Radu Stanca încă din anul 1945) care, de atâta amar de vreme, pare diagnosticat ca fiind sortit să rămână insolubil, spre paguba, la fel de inacceptabilă, atât a dramaturgului cât și, mai cu seamă, a literaturii române.

Cât despre recuperarea muzeistică, printr-o casă memorială, aceasta se arată acum, după înstrăinarea, cu acte în regulă (!?), a fostei locuințe a dramaturgului, de domeniul imaginarului S.F. Doar o statuie a lui Ion Luca, amplasată la locul potrivit, în parcul stațiunii, ar mai putea salva totuși cuviincios conștiința urbei care și-l revendică, nu fără mândrie și orgoliu, pe dramaturg ca exponent al spiritualității dornene! Aserțiunea noastră nu trebuie luată, desigur, ca o provocare rituoasă, ci ca un îndemn onest și bine intenționat, adresat municipalității, spre a identifica în regim de urgență soluția financiară normală pentru înfăptuirea unui act de dreptate râvnit de toată lumea. Nu de alta, dar nu servește nimănui ca imaginea cu care Valeriu Anania își încheie capitolul dedicat lui Ion Luca, în cartea *Rotonda plopilor aprinși (op. cit.,* p. 225-226), să se perpetueze la nesfârșit: „ Înainte de a scrie acest capitol, am fost anume la Vatra Dornei, după trezeci de ani, și am văzut mormântul lui Ion Luca, înghesuit în cimitir, fără o floare, fără lacrima unei lumânări, cu piatra încă neisprăvită. Am revăzut și vilișoara în care a locuit, pe strada Parcului, acum pitită printre edificii impunătoare, și nu am aflat în ea o casă memorială. Am

Scanned with OKEN Scanner

colindat parcul, vastul, frumosul parc al băilor, şi am descopeit în el statuiile lui George Enescu, Ciprian Porumbescu, Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, I. L. Caragiale, Alecu Russo, dar nu am dat peste un bust al lui Ion Luca. Nici la Bacău nu e unul. Îl caut pe Ion Luca pretutindeni şi nu-l găsesc decât în amărâtele mele amintiri".

Scanned with OKEN Scanner

Constantin Blănaru (Iaşi)

O SEMNIFICATIVĂ TEOFILIANĂ

Ultima carte a lui Teofil Lianu – ***Hai, pană, cu mine-ndărăt*** – îngrijită de Cleopatra Hlihor şi publicată de Biblioteca „Mioriţa" din Câmpulung Bucovina în anul 2005 întregeşte imaginea scriitorului bucovinean atât în sens documentar, cât şi în sens (prozo)poetic.

1. În sens documentar, cartea ne oferă, începând din ***Cuvânt înainte*** al îngrijitoarei şi continuând în structura ei (chiar dacă neomogenă), multe date biografice şi autobiografice, foarte multe portrete succinte şi – mai puţine – extinse completând studii importante dedicate autorului de Adrian Dinu Rachieru în ***Poeţi din Bucovina*** (Editura Helicon, Timişoara, 1996) şi de Mircea A. Diaconu în ***Instantanee critice din timpul iluziei*** (Editura Moldova, Iaşi, 1998) şi în ***Mişcarea <Iconar>. Literatură şi politică în Bucovina anilor '30*** (Editura Timpul, Iaşi, 1999).

Reperele autobiografice se întretaie / alternează cu repere de geografie locală (livada *luminii* plină de legume, *ţarina de jos* cu culturile, râul Moldova, pădurile subcarpatice), administrative şi de organizare monahală (aflarea satului Capu-Câmpului *sub patrafirul* mănăstirilor Voroneţ, apoi Slatina) şi numeroase altele, mai ales etnografice: casele şi modul de viaţă în ele, părinţii, fraţii, surorile, bunicii şi alte rude apropiate, prietenii, portul, obiceiuri şi tradiţii, eresuri, îndeletniciri şi curiozităţi (destine senzaţionale), şcoală, dascăli, localităţi ca Văşcăuţi pe Ceremuş şi Plaiul Cosminului, stagiul militar, evenimente deosebite (înfrângerea mişcării legionare, năvălirea cotropitoare a ucrainenilor şi „ruso-mongolilor" – cum îi apreciază autorul – în 1940, al doilea război mondial (al tatălui şi al lui – prilej de cunoaştere a românilor din Basarabia) şi schimbări istorice produse după acesta, risipirea familiei Coştiug, venirea lui Leca Morariu în satul său, cunoaşterea Ortansei, căsătorirea cu ea şi scurte episoade cu copiii, întâlnirea de promoţie din 1969, prezentarea intelectualilor bucovineni Tudor Ţopa şi a tatălui

Scanned with OKEN Scanner

poetului George Voevidca, consemnarea unor fragmente de folclor, persecutarea sa ca „dușman al poporului", detenția, slujbele pentru supraviețuirea familiei, intrarea în viața monahală, truda evocării trecutului său. Rememorările sunt, în general, detaliate. Nu este exclus ca unele (cel puțin numeroasele nume) să aibă la bază dacă nu un jurnal, măcar însemnări din deceniile trecute, ori numai documente școlare. Ca și sigură este redactarea capitolului ***Văşcăuți pe Ceremuş*** în preajma întâlnirii de promoție din 1969.

În grupajul scrisorilor către Cleopatra, din final, se văd opțiunile sale literare iconariste.

Scrise cu deschideri de inimă (mai tot timpul, febrile) precumpănitor pozitive şi nostalgice (cele despre copilărie, adolescență şi primii ani ai tinereții, primirea frățească a oștenilor români de către basarabeni) sau negative (sărăcia materială, amărăciunile pricinuite de mama vitregă Domnica şi de Victor, fratele mic, distrugătorul testamentului de la tatăl său sub influența ei nefastă, stupoarea pricinuită de tragerea cu mitraliera în oștenii bucovineni de către evreii din Herța, regretul că nu s-a întors în Banat), amintirile se derulează necronologic (retrospectiv şi anticipativ), cu discontinuități, lacune şi numeroase repetări din cauza oboselii (semnalată şi de îngrijitoarea volumului, martoră a trudei lui). În lipsa rigorii compoziționale, filtrul afectiv relativizează discontinuitățile într-o autobiografie fragmentară, iar conştiința creştinului, puternică, vie, cucernică, le asigură apartenența la spiritul iconarist. Acest ultim aspect este accentuat şi de alte elemente de conținut: poezia ***Reîntâlnire***, din 1969, poezioarele religioase ***Şi ce-i cu noi, [Numai trupul]*** şi ***[Pe o foaie volantă]***, mărturisirile privind diferite creații ale sale, desenele de la paginile 69 şi 81 şi fragmentele de scrisori către Cleopatra Gligor. Impresionează şi facsimilurile de pe coperți şi din interiorul volumului – alte atestări ale psihologiei vârstei memorialistului.

2. ***Hai, pană, cu mine-ndărăt*** nu este un corpus de bruioane, ci o proză documentară cu puternice filoane de etică românească şi expresivitate artistică, prin ce are mai reuşit din acest ultim punct de vedere putând fi apreciată drept complementară poeziei. Dincolo de imperfecțiuni, este o proză epico-lirică meritând arondarea ei fără dubii ansamblului operei proeminentului iconar.

Scanned with OKEN Scanner

Istoria sa / a satului (câtă este) şi scenele de viaţă nu sunt simple înregistrări de date şi întâmplări, ci rodul trăirii intense:

Ce frumos era primăvara când porneau bunicii la arat. Îmi aduc aminte cum la bunicul Gheorghe scotea carul în ogradă, punea în car sacii cu seminţe, peste seminţe fân pentru boi, peste fân grapa şi peste grapă plugul cu tânjala şi oticul. Apoi aducea boii şi-i înjuga la car. Iar bunica Eudochia venea din casă cu tava cu jăratic şi punând tămâie peste jăratic, i-o da bunicului, iar bunicul, spunând o rugăciune tămâia şi carul cu seminţe şi boii ce aşteptau să plece la drum şi făcând cruce cu fumul de tămâie spre casă, spre grajdi, spre poartă, i-o înapoia apoi bunicăi ce se înapoia cu ea în casă.

Şi casa fiind la marginea câmpului, se auzeau ciocârliile cântând şi soarele răsărea ca faţa lui Dumnezeu. Bunicul pleca la arat.

Mai tot ce este evocat îi arată empatia cu oamenii şi lucrurile. Pe spaţii mari textul curge în versete ca „respiraţii" afective, resimţite ca valuri şi vălurele epice. Intrarea în sat a armatei române în primul război mondial declanşează bucurie colectivă:

Şi într-o zi, a apărut armata română. Cai mici, slabi, roţile căruţelor, cu coşuri pentru fân şi roţile în clinchet şi soldaţii în opinci, şi scunzi, şi nebărbieriţi, şi cuşme vechi.

Au intrat în Bucovina. Soldaţii ruşi râdeau cu hohote de aşa armată, şi tăcută şi obosită, venind parcă şi trecând, spre altă lume.

Noi, copiii, am ieşit la drum: „Să trăiască România". România. România. Şi aruncam căciulile în sus, şi le călcam în picioare când cădeau.

Evocarea depăşeşte, în general, conotativitatea imprimată de uz unei părţi a lexicului (tropii lexicalizaţi), „mediază" transgresarea realităţii de către autor şi transpune cititorul în ficţiune:

Mi-aduc aminte şi de bahna lui Irudie. Şi era vara. Şi era lună peste pădure şi începând de decuseară, cântecul răcăteţilor în trestie. O roată mare de moară, învârtindu-se în tăcere şi ţipătul uşor al unor păsări, şi ele sfioase, în noapte cu lună. Iar pe drum, linişte totală. Şi trecea câte un flăcău cântând din fluier, cântec

Scanned with OKEN Scanner

trist, din alte vremuri venit, şi nimeni nu era treaz. Şi poate doar fetele, şi ele mutate în altă lume.

Şi luna cobora spre fagi şi brazi, parcă în altă lume. Şi eram şi eu în altă lume.

La fel, trăirea evenimentelor fundamentale din viaţă:

La priveghiul morţilor, sara, erau fel de fel de glume, teatru, măşti, iar mortul de pe masă părea viu şi era şi el în veselie mare. Azi nu mai sunt. Jocurile erau cu totul altele, foarte vioaie, străvechi, la fel şi cântările de viori şi cobze.

Azi, doar pe scene, rar de tot.

Când se lua o mireasă din alt sat, călăreţii şi căruţele şi muzicanţii erau opriţi în mijlocul drumului, de flăcăi voinici, cu butuci, şi nu li se dădea ieşirea din sat, decât dacă plăteau o balercuţă de rachiu, ori butoiaşe de vin, după multe – şi ca în poveşti – tratative. Apoi, în drum, începea petrecerea miresei care nu se mai întoarce în satul său. Era şi plâns de fete, dar şi lacrimi de feciori, după frumoasa mireasă, pe care n-or mai vedea-o aşa cum a fost în satul ei.

Scriu şi lăcrimez şi eu. Sunt vremuri sfinte ce nu se mai întorn nicodată. Unde-s mama şi tata în ogradă la Paşti, în hora mare de nuntă şi eu şi Mitruţ, fratele meu, prin crăpăturile porţii, mici, am început să plângem şi să fugim acasă?

Unde-s Sandu şi Costan, îmbrăcaţi ca florile, de Constantin şi Ileana, ca florile de la Văcărie?

Dacă în pasajul de mai sus nunta urmează morţii, în altul, cu înmormântarea unei verişoare a lui, ceremonia funebră atinge dimensiuni de nuntă:

Şi a fost o înmormântare jalnică. Au scos-o în ogradă, pe năsălii. Lume multă. În faţă era un brădănel. Brădănelul era fata. Şi toţi praporii şi crucile din biserică. Şi a început să cânte muzica, bocetul mare. Şi a ieşit şi bătrânul. Şi a strigat muzicanţilor să cânte cântecul miresii, tare, cât mai tare, că fata lui e mireasă. Şi a început să cânte şi el şi să chiuie, şi să-i îndemne şi pe feciorii cu sicriul să chiuie. Că doar îi nunta fetei lui şi alta nu mai are. Şi bocitoarele multe boceau şi Vasilică şi vătăjeii chiuiau. Şi a ţinut înmormântarea 3 zile, ca la nuntă.

Scanned with OKEN Scanner

Deseori emotivitatea scriitorului ajunge la lacrimi, edificând şi asupra condiţiei ontologice a plânsului:

Mai târziu mi-am dat seama că omul când se naşte, plânge; şi când moare, plânge. O, şi cât mai plânge şi în viaţă. De durere, plânge. De bucurie, plânge; pierde ceva, plânge; ascultând bocetele şi doinele, plânge. Şi la aducerea aminte de cei ce nu mai sunt, plânge. Şi după locurile copilăriei, plânge. Plânge şi plânge. Şi când se roagă, plânge.

Şi cum să nu plâng şi eu, amintindu-mi...

În invocarea exclamativă sunt omniprezente *şi* narativ (de obicei neprecedat de virgulă) şi repetiţia (de cuvinte, propoziţii şi fraze, uneori neschimbate de la un pasaj la altul), ambele pulsînd răscolitor şi dând textului ritmicitate, gradaţie ascendentă şi, încă de la început, un suflu duhovnicesc creştin recuperator de existenţă:

Maică a Domnului şi Sfântă Fecioară Marie, nădejdea celor în necazuri, mângâierea bătrânilor şi bucuria copiilor, mă închin Ţie, din icoanele la care nimeni nu se mai închină: Din icoanele bisericilor părăsite, din icoanele cu privirile scoase de ascuţişurile baionetelor, din icoanele aruncate prin poduri şi prin magazii prăfuite.

Mă închin Ţie din icoanele călcate în picioare, din icoanele azvârlite pe foc, din icoanele scuipate, din icoanele ascunse, din icoanele văzute doar în vis, din icoanele neştiute decât de păsările cerului şi de chinuitele de muncă animale. Mă închin Ţie din icoanele care nu mai sunt, dar la care s-au închinat, cu lacrimi, părinţii, bunicii şi străbunicii, până la adâncurile veacurilor.

Astfel, evocarea / invocarea copilăriei şi tinereţii – ambele, miraje din trecut – şi a tot ce l-a încântat / fericit cândva încep, alternativ cu alte cuvinte şi expresii, cu *Unde eşti...(sunteţi)?* şi cu *Dar tu (voi)...?*, convertind în duioşie şi evlavie creştină dramatismul produs de dezamăgiri, dureri şi stări de vexaţie în satul natal înainte de al doilea război şi în societatea prăbuşită sub răul comunist. Trăirea duhovnicească este permanent punctată de refrenuri liturgice:

Doar pe Domnica, după atâţia ani trecuţi, am visat-o că mi-a ieşi înainte şi m-a rugat să mă rog şi pentru ea. Şi m-am trezit şi am aprins o lumânare şi m-am rugat pentru ea.

Scanned with OKEN Scanner

Cu mult înainte, am fost la Sfântul Ioan de la Suceava. Şi luându-mi anafură, am mers la Capu-Câmpului, s-o văd. Ceva mă îndemna. Am găsit-o în pat, pe spate. M-a văzut, m-a cunoscut şi a început să scâncească, parcă din altă lume, cu pieptul umflat de cancer, ceva îngrozitor. I-am făcut cruce pe piept, i-am dat anafură şi în mână şi în gură, şi i-am făcut iarăşi cruce, spunându-i: Noi te-am iertat. Te-am iertat. Te-am iertat.

Şi a rămas scâncind ciudat, în loc de plâns. Şi, am plecat. Iar după 3 zile, a adormit şi ea, împăcată şi senină, cum spuneau ceilalţi. Şi iertare. Iertare. Iertare.

Umanismul profund creştin i se citeşte cam printre toate rândurile. Aproape toţi oamenii sunt prezentaţi laudativ sau primesc compasiunea sa – răsfrângere a educaţiei părinteşti. Mama şi soţia lui sunt apreciate ca sfinte, iar tatăl său, căzut sufleteşte după moartea mamei, este privit cu afecţiune:

Foarte harnic. Cu mama la câmp şi cu noi. Cu trompeta, cânta pretutindeni, în câşlegi, şi plătit în parte...

Îmi era milă de el. Tăcut şi tristeţe de om bun.

După un moment de impact cu consătenii, pe oştenii ruşi, oameni simpli, îi deplânge pentru chinurile îndurate pe front şi pentru sfârşitul lor tragic:

Sărmanii ruşi. Cum s-au stins ei în luptele de la Dorna...

Comportamentul lui pe front este tipic românului creştin:

[În război] *Eu n-am purtat armă. Eu n-am purtat cască. Am avut la mine doar o traisttă mai mică şi în ea o carte călugărească.*

Mereu purtate şi neuitate.

Nu a avut numai sentimente de comuniune, ci şi **atitudine** (morală, politică). Una este cauzată de răpirea teritoriilor româneşti cu pretinse „drepturi istorice”:

Mi-i dor să mai merg prin locurile acelea [din Bucovina răpită]. *Dar cine ştie cum mai arată şi unde-s oamenii de atunci? Slavo-mongolii au intrat până în Carpaţi. Iată opera Austriei, Germaniei, Angliei şi Statelor Unite Americane. Doar rezistenţa noastră carpato-dacică, legaţi de sfinţii Carpaţi şi limba latină.*

Referindu-se la părintele protos Ţopa de la şcoala normală din Văşcăuţi pe Ceremuş, autorul cărţii ***Răzeşii din nordul Bucovinei***, reia ideea venirii ucrainenilor la noi:

Scanned with OKEN Scanner

Întâi unul, apoi cu duiumul, căci Austria a vrut să distrugă românismul din Bucovina, aducând în Bucovina ruteni şi germani, fără impozite şi obligaţii militare. Iar ei s-au înmulţit şi se înmulţesc şi astăzi, când Ucraina a declarat că Bucovina e Ucraina şi românii au venit peste ei.

Deşi l-a amintit şi cu milă, tatălui îi arată şi vina risipirii familiei din cauza fărădelegilor Domnicăi, a doua lui soţie:

...Şi lui nu i-a plăcut [ce făcea]. *Mânios, i-a promis că-i va tăia capul cu toporul. De ce a intrat în casa noastră şi face batjocură de toţi. Şi tata tăcea, supărat.*

În alt loc meditează:

Stau şi mă gândesc: cine a fost răul din casa noastră? Şi din care cauză? Mai multe. Bătrânii nu trebuiau să forţeze căsătoria Glicheriei cu Grigore. Şi vârsta şi sentimentele lor.

Şi procesul tatei cu sora mamei, Ruxandra, pentru pământ.

După adormirea mamei, tata nu trebuia să o ia în locul mamei pe nepoata lui, Domnica. Victor nu trebuia să o ia în căsătorie pe nepoata lui, Valeria. Aceste două femei, neamuri de sânge, au distrus rânduiala casei pentru totdeauna. Ele au fost vinovate de tot răul, şi nu soţii lor, prostiţi de ele.

După ample enumerări de *plecaţi*, exclamă a început de izbăvire:

O, Doamne. Îs în drumul dezlegării de pământ. Căci cei mai dragi mi-s dincolo.

Îndurerat, se adresează cuviincios Atotputernicului:

Dumnezeule, Doamne, Dumnezeule, Doamne. De ce?

Nu depăşeşte întrebarea nici ulterior, continuându-şi calvarul vieţii în cucernicie şi când îl apasă prigoana politică:

Mă întorc singur, la Rădăuţi. Îndrumător la muzeu. Pândit. Judecat de către colegii Rădăuţeni. M-am trezit interogat de Securitate. (...) De ce? Nu ştiu. Legionar? De poezie şi nu politică. Arestat la Rădăuţi. (...) Şi condamnat, 8 ani închisoare. Judecat public.

Când este vorba de durerile proprii, Teofil Lianu se exprimă discret şi succint, dar când este vorba de alte destine, atinge vehemenţa şi causticitatea:

Fiarele ivite din iad. Întreaga ţară.

Scanned with OKEN Scanner

Carol II şi Iorga Niculai. Ucigaşii Căpitanului. Căpitanul a fost totul. Şi a fost. Şi este. Şi va fi cât va dura România.

A treia fiară, ucenica lui Carol.

Dispărând, s-a dat ordin ca în toate judeţele şi mai multe, să fie ucişi câte 3 oameni. În special tineri.

Intensitatea emoţiei evocatoare este cuprinsă în enunţuri lapidare, marcă a prozei lui poetice. Aproape toate alineatele din *Văşcăuţi pe Ceremuş –1923* încep cu *Şi tu*, rezultând un continuum de liturghie şi, în foarte multe pasaje, o tonalitate de litanie:

Şi tu, Ioane, ţii minte când ne-au rugat colegii noştri de clasă să mergem până la Fălticeni şi să vedem cum trăiesc colegii noştri normalişti de acolo, în comparaţie cu noi de la Văşcăuţi, că trăiam în mare sărăcie şi făceam multă foame, mai mult cu mămăligă şi varză şi cartofi şi lapte transparent, doar pe la orele 4 veneau cei din alte clase, mai mari, care se ocupau cu pâinea şi ne împărţeau la toţi câte o felie subţire de pâine. Şi la Fălticeni am ajuns dimineaţa sub oleacă de burniţă. Şi i-am găsit pe colegi spălându-se afară la nişte troace lungi de lemn în care curgea apă din găleţi...

În acest punct *Hai, pană...* se „întâlneşte" cu *Dascăl pe Valea Ozanei* de Costache Papuc - ediţie îngrijită şi prefaţată de Liviu Papuc (Princeps Edit, Iaşi, 2005), alături de care aduce o contribuţie la istoria învăţământului din Moldova de Jos.

Teofil Lianu nu priveşte viaţa numai din unghi de vedere grav, dramatic şi tragic, ci prinde în fluxul rememorării şi scene comice, jocuri ale copiilor şi tinerilor, întâmplări hazlii, motive de amuzament, care destind cititorul. Altfel spus, priveşte viaţa în întregul ei, chiar fără tentaţia imaginarului. După ce a vorbit de vrednicia unor fraţi, le arată şi o ispravă de tot hazul:

Şi Grigore, ca şi Constantin, iubea holerca. Într-un nainte de Crăciun, a venit la frate-su să-i taie purcelul. Mai mult slab decât gras. Amândoi fraţii, după ce s-au cinstit bine între ei, au scos purcelul din şopron unde se încălzea în pănuşi de păpuşoi. Constantin l-a culcat pe opinci în loc să-l puie jos şi-l ţinea bine. Grigore, cu o baionetă nemţească l-a străpuns pe lângă inimă şi ieşind baioneta prin purcel, a intrat în laba piciorului lui Constantin. Şi purcelul şi Constantin se văitau de mama focului. Apoi Constantin

Scanned with OKEN Scanner

s-a târât în casă, iar Grigore a pus peste purcelul leşinat un braţ de paie, ca să-l pârlească. Dar flăcările paielor au trezit purcelul din leşin şi cu paiele aprinse pe el a luat-o spre culcuşul din şopron. Puţin a lipsit să nu ia foc şi şopronul şi casa, de care era lipit. Sărmanul purcel. A gustat a doua oară moartea...

Unui coleg de şcoală îi aminteşte păţania cu ruşii:

Şi tu, Grigorciuc (...), voinic, liniştit şi cioturos. În clasa a III-a te-ai retras şi te-ai înscris la o şcoală de jandarmi în Cernăuţi. Cică în timpul ocupaţiei ruseşti ai plecat în alt sat ca simplu om şi ruşii te-au jefuit, iar la plecarea lor te-au culcat cu faţa la pământ şi te-au făcut atent să nu te mişti, că ţi-au pus după cap o grenadă şi grenada era un cartof mare şi de frică n-ai mişcat, până ţi-au spus babele că stai cu cartoful după cap.

Şi unei ceremonii funebre îi găseşte umor negru (de altfel, tradiţional):

Şi a murit Maria lui Hană. Şi s-au adunat lângă sicriul ei de pe masă, lume, cât au încăput. Şi toţi, aduceau de toate: lumânări, ştergare, pâine şi alte.

Dar într-o sară, s-au găsit doi glumeţi, şi au băgat prin perete un par sub sicriul de perete lipit. Şi când cei de afară apăsau parul de sub sicriu, şi capul moartei se ridica încet – încet şi iar se lăsa. Şi au început spaima babele, şi ceilalţi, şi s-au stins lumânările, şi nu mai ştia nimeni pe unde să iasă, că pe uşă nu mai încăpeau...

Şi a trecut şi aceasta, şi înmormântarea, şi cei cu parul prin perete s-au descoperit. Şi gluma s-a potolit şi a rămas povestirea.

În cea mai mare parte, limbajul (cu multe regionalisme) şi stilul povestirii aparţin ruralului, iar firescul inserturilor umoristice îl apropie de Ion Creangă (şi în paginile despre şcoală).

Paginile din *Hai, pană, cu mine-ndărăt* derulează / interferează paradisul (deseori numeşte un loc sau altul *rai*) din copilărie, preadolescenţă şi, cu intermitenţă, din tinereţea şcolară şi dăscălească, purgatoriul şi infernul existenţei sale mature. Purgatoriul cuprinde nu numai ultima perioadă a vieţii, cea din monahie, ci şi o parte a celei anterioare: în *zarca* închisorii îşi întemeia sensul vieţii pe credinţă şi şi-l dimensiona ca de biserică:

Am fost fericit.

Scanned with OKEN Scanner

Între camarazii mei, eu eram cel care le spuneam datele când vor ieşi din zarcă. Un dar? Nu ştiu. De unii eram acuzat că nu-s bătăios. Şi nu eram. Ba, eram: tare în credinţa creştină. Eram gata să suport şi condamnarea la moarte, pentru Hristos. Şi pentru martirii din cei ai lui Dumnezeu. Pe cei ce se urăsc unii pe alţii îi compătimesc. Îi împac. Cu riscul de a fi împotriva celor neoameni. Şi erau din aceştia şi-n zarca.

Era – deliberat – gata de orice expiaţie purificatoare:

O, Doamne. Originea mea, câtă poezie şi netrebnicie în mine. Mă lupt cu mine. Mă tem să nu mă trezesc în faţa lui Dumnezeu, mai păstrând mânia Coştiugeană în mine.

Tot de etica profund creştină ţin gesturi şi fapte pornite din inimă: dăruirea coletului cu alimente primite din Olanda, împărţirea la nevoiaşi a puţinelor bunuri pe care le avea, refuzul bogăţiei, aducerea Nicolinei în comunitatea religioasă de la Mănăstirea Putna, resemnarea evlavioasă la pierderea altor bunuri din casă şi a pământului cuvenit prin testament, refuzul averii posibile ulterior şi, în general, optica de viaţă. Iată un episod din Galaţi, de după ieşirea din închisoare:

Şi m-am gândit eu, cu ce trăieşte copila asta? [Nicolina] Oare cine o ajută?

S-au ivit femei singure şi bogate. Care mă căutau. M-am ferit de ele. Noi am fost săraci. Din cauza asta, coborând la nivelul celor săraci. Bogatele, bogaţii, ar fi o tristeţe, să trec pe lângă şi cu bogaţii. Ce-ar zice sfânta Ortansa, care avea şi chiloţi cârpiţi? Şi am zis: nu!!

Chiar cu tristeţea fiilor noştri. Stăm în faţa lui Dumnezeu, împreună cu Ortansa cea sfântă. Şi, decât cu bogaţii, mai bine cu săracii lui Dumnezeu. Şi aşa a fost, a rămas şi va fi.

Tot caracterizant este finalul cărţii:

Dumnezeu a vrut aşa. Dumnezeu la toţi le vede adevărul, în toate.

Cu atât mai mult cu cei din sfinţenii, ca Ortansa şi ceilalţi. Doamne, să fiu şi eu,
Teodot, monahul.

Scanned with OKEN Scanner

3. *Hai, pană...* este elocventă pentru sensibilitatea, mentalitatea şi crezul literar-artistic al autorului. Grupajul de scrisori către Cleopatra prilejuieşte trasarea unei schiţe a acestuia din urmă. În prima, o sfătuieşte pe Cleopatra să aibă ca principal izvor al poeziei sinele adevărat:

Tare bine-i ca în poezie cel puţin un sfert să fii "Tu". Dacă nu jumătate. Izvorul ei să fie în tine...

Sinceritatea poeziei presupune fiinţare şi dăruire lui Dumnezeu:

E mare păcat să-ţi fie milă de tine, om de lut ce eşti. Tu nu mai mergi spre lume. Ci spre Dumnezeu.

De aceea o îndeamnă să creadă în destinul ei poetic ca dat divin:

...porţile transparente sunt aproape şi Celui ce te-a zidit şi ţi-a dat şi oleacă de talent, n-ai să duci coşuri de frunze uscate. Ci doar câteva flori nemuritoare, de care să se bucure şi îngerii...

Într-o altă scrisoare defineşte pe scurt specificul poeziei bucovinene:

Şi va fi poezie bucovineană. Nu grea de cuvinte, de metafore şi comparaţii. Ci, bucovineană, rudenie folclorul şi zugrăvelile mănăstirilor noastre care ne depăşesc condeiele.

Îi place poezia ei pentru că e creată în *Stilul clasic, melancolic...*, încât o consideră *singura poetă din Bucovina în zilele noastre.*

Cu această credinţă, dar şi ca un semn de răspundere faţă de urmaşi, îi propune să i se alăture intenţiei de a lăsa **o antologie de poezie bucovineană**:

Şi eu visez o carte. Trasă la xerox. Şi pentru cei de după noi, să vadă că până la ei n-a fost un gol de vis, un câmp pustiit şi lipsit de flori, dar năpădit de tot felul de buruieni discotetice. (...) S-o citească şi să se bucure şi alţii, nu cei goi de poezie dar plini de "ei" care taie şi sfârtică măcelăreşte şi desfac florile să vadă ce au în inimă...

4. Ceea ce poate fi doar indus în poezia lui rafinată este, în ***Hai, pană...***, explicit. De asemenea, ceea ce este intensiv în volumele de poezie este aici extensiv. Între intensiv şi extensiv este, la o privire atentă, o perfectă coerenţă. Dacă ***Hai, pană...*** , carte nu atât de căutare, cât de găsire / confirmare permanentă a sensului vieţii,

Scanned with OKEN Scanner

relevă o procesualitate, o **devenire,** poezia propriu-zisă este rezultanta sublimată a devenirii. De la evocare şi autoevocare a ajuns la un sumum biografic şi autobiografic. Şi retrospectivele, şi salturile în viitor se subordonează prezentului trăirii şi scrierii. Scrierea are mai mult aspect de monolog marcat de sfâşiere, de „cernere", de abstragere a realităţii personale sau transpersonale, de armonizare a acesteia cu umanul şi creştinescul din prezent. Toate fragmentele citate atestând trăire, nu deliberare, raţionalitate, cerebralitate, noi „citim" – percepem – producerea ficţionalului iconarist[1]. De aceea, nu are importanţă câtă dreptate are sau nu are în indignarea determinată de uciderea Căpitanului, ori în contestarea „drepturilor istorice" ucrainene asupra teritoriilor româneşti ocupate, importanţă având constituirea textului literar în proză.

Hai, pană..., scrisă cu mare mobilitate interioară şi stare de spirit „lunecoasă" (soldată cu multe repetiţii), este greu de precizat câtă febră, câtă amnezie şi / sau câtă „pastă" emoţională aglutinantă îşi fac loc în „construirea" omului de către însuşi Lianu. În sprijinul unui răspuns – aproximativ – vine o disocire subtilă şi esenţială a reputatului critic literar Ioan Holban: *În vreme ce ficţiunea jurnalului este* ***viitorul****, a autobiografiei rămâne* ***trecutul****. Prospectarea prezentului pentru a descoperi* ***semnele*** *viitorului este, în fond, punerea în ficţiune a vieţii, organizarea ei, determinarea unui om construit. Revenirea la insula trecutului pentru a descoperi vârsta de aur („armonia", cu vorba lui Poulet) este, la fel, o punere în ficţiune a existenţei prin determinarea însă a omului de-construit*[2] .

De altfel, ***Hai, pană...*** nu îngăduie delimitarea netă a autobiografiei (care domină, totuşi) de jurnal, ci doar încadrarea ei în subspecia de autobiografie cu destule însuşiri de jurnal. Căci ***Hai, pană...*** pare a fi scrisă în primul rând dintr-o nevoie intimă de împăcare a sa cu viaţa şi în al doilea rând pentru a răspunde unei necesităţi istorico-literare. Ambele motive reies din unele fragmente de scrisori adresate Cleopatrei.

Având în vedere şi năzuinţa / efortul său de a se „dezlega" de pământ şi de „coştiugism", de a se perpetua prin comuniunea cu

---

[1] Ioan Holban, *Literatura română subiectivă de la origini până la 1990. Jurnalul intim. Autobiografia literară*, Tipo Moldova, Iaşi, 2007, p. 11.
[2] *Ibidem*, p. 11-12.

Scanned with OKEN Scanner

ai săi *dincolo*, dar şi de a-şi lăsa în urmă o amprentă accesibilă oricui, putem şi să obiectăm la încadrarea acestor presupuneri în prima sau a doua posibilitate. Obiecţia ne este justificată prin confesiunea lui Julien Green oferită tot de reputatul critic literar Ioan Holban:

***Eu** este un cuvânt magic. Din momentul în care ai scris **eu**, spui o mulţime de lucruri, câteodată chiar mai multe decât vrei. Prin asta devii interesant. Depăşeşti limitele discreţiei, ajungi câteodată la esenţial. Cred că asta e o...eliberare. Oricine poate şi ar trebui să ţină un jurnal. Te debarasezi de toate cele într-un jurnal. Adevărul nu cere decât să se exprime*[1].

În fond, între transpunerea prin limbaj a eului „pe orizontală", ca în ***Hai, pană***..., şi cea „pe verticală" (interioritatea umană) pot fi diferenţe de nivel al procesualităţii rezultate, de densitate conotativă şi de structurare a ficţiunii produse de aceasta, de calitate a imaginii vieţii. Căci foarte adesea, contrastul dintre prezentul de altădată (în special al copilăriei din raiul satului) descris / relevat / revelat şi prezentul vârstei lui pline de frustrări la care Lianu scrie determină tensiune, intensitate şi febrilitate răsfrântă în versete. Niciodată nu resimţim vreo abandonare memoriei. Ieşirile din rememorare sunt ieşiri din dramatic, din tragic individual sau colectiv, echivalente cu creşteri interioare. Resimţim, de fapt, autoreliefarea prin alţii (ai săi, ai lumii). Constanta atenuatoare a contrastului – credinţa – permite şi în proza poetică diafanizări – semne ale euritmiei lirice. Retrăirea sa este continuă izbăvire. Brutalitatea vieţii nu-l scindează nicio clipă. Ce-i „vămuieşte" fiinţa i-o compensează / i-o întregeşte conştiinţa. Spre deosebire de jurnal, autobiografia care se încheagă în cartea discutată semnifică *idealul atins*, reprezintă *centralizarea* realului legat de autor şi cunoaşterea de sine (punct terminus) ca *o certitudine*[2]. Iar trăirea destinului neamului său are – prin cuvânt-imagine-evocare cu irizări apoteotice – efecte de terapeutică morală. Astfel, traseul revelării este asemănător celui al lui Iisus. Stările isusiace teofiliene duc la „verdicte" iertătoare de alţii şi la

[1] *Ibidem*, p. 13.
[2] *Ibidem*, p. 14.

Scanned with OKEN Scanner

mântuirea de sine. Astfel, realitatea fizică / socială dureroasă din prezentul deja trecut are efect întru trăirea metafizică, iar realitatea de altădată a devenit, prin scris, metarealitate literar-artistică. Istoricitatea revolută a satului a mijlocit şi scoaterea eului din istoricitate, urcarea lui în transpersonal şi, implicit, în transcendent, iar *el* are în ficţiunea autobiografică valabilitate semnificantă şi pentru *noi*, nu numai pentru *eu*-l autorului. Iar acest *eu* este cinstit post-mortem prin antologia făcută de Corneliu Dumbrăveanu şi tipărită de Editura „Timpul" din Iaşi în 2008.

Scanned with OKEN Scanner

Gh. Giurcă (Suceava)

EUGEN DIMITRIU – PROFIL AL PERSONALITĂȚII SALE

Fălticeni este oraşul despre care, de-a lungul timpului, s-a scris foarte mult. Numeroşi au fost cei care au considerat necesar să lase posterității pagini dedicate acestor locuri hărăzite de Dumnezeu cu un farmec aparte şi personalităților a căror existență s-a intersectat, într-o măsură mai mare sau mai mică, cu meleagurile acestea. Încredințate tiparului, scrierile respective oferă cititorilor prețioase informații despre cei care au contribuit într-un fel sau altul la creşterea faimei acestei aşezări. Astfel, cu câteva bune decenii în urmă, au apărut primele lucrări dedicate trecutului istoric al oraşului (Vasile Ciurea – *Călăuza județului Folticeni, cu 35 de ilustrațiuni; Localitățile preistorice din jud. Fălticeni* – 1924, Artur Gorovei – *Folticenii – cercetări istorice asupra oraşului*, 1938, Mihai Costăchescu – *Istoria oraşului Fălticeni şi a împrejurimilor*, 1941 sau Vasile Costăchescu – *Istoria oraşului Fălticeni, cu un scurt istoric al jud. Baia*, 1941, Virgil Tempeanu – *Album istoric al județului Fălticeni*, f. a.). Mai aproape de zilele noastre, alți autori şi-au propus să adauge noi informații, astfel încât şi trecutul şi prezentul oraşului să poată fi cunoscute cât mai în detaliu. Dintre ei, amintim: Mihai Iacobescu, Ioan Iosep – *Fălticeni. Mic îndreptar turistic*, 1978, Grigore Ilisei, Ştefan S. Gorovei – *Fălticeni. Mic îndreptar turistic*, 1987, Paul Miron, Grigore Ilisei – *Fălticeni – mon amour: o scurtă istorie sentimentală*, 1996, Geo Nichita – *Însemnări fălticenene*, 1997, Mioara Gafencu, Sorin Gafencu – *Şoldăneşti. Vatră de istorie*, 2003, Cătălin Ciolca, Grigore Ilisei – *Cartea Fălticenilor de la A la Z*, 2005, Grigore Ilisei *Fălticeni. Album*, 2007 sau Vasile Nistoreasa – *Fălticeni – repere în timp*, 2007.

Apoi şcolilor din oraş, unele cu vechime apreciabilă şi un prestigiu răspândit până departe în țară, le-au fost dedicate temeinice studii de specialitate: Virgil Tempeanu - *Monografia*

Scanned with OKEN Scanner

Şcoalei Normale de Învăţători „Ştefan cel Mare" Folticeni, 1930, Mihai Iacobescu, Gheorghe Gafencu – *Liceul „Nicu Gane" Fălticeni – monografie*, 1970, Mioara Gafencu, Sorin Gafencu – *Colegiul Naţional „Nicu Gane" (1870-2003)*, 2004, Teodor Sofia, Victor Aruxandei – *Şcoala „Al. I. Cuza" Fălticeni. File de cronică*, 1992, Ioan Şt. Dascălu – *Grupul Şcolar Agricol. Învăţământul agricol şi economic Fălticeni (1920-2000)*, 2000.

Atenţia cercetătorilor s-a îndreptat şi asupra vieţii culturale, domeniu care impresionează prin amploare şi diversitate în raport cu mărimea oraşului. Ca urmare, în timp au fost publicate mai multe studii pe această temă: Vasile Ciurea – *Muzeul Fălticeni. Două decenii de muncă 1914-1934. Istoricul şi activitatea lui*, 1934, Ion Paranici – *Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni*, f. a., Eugen Dimitriu – *Lovineştii*, 2001, Eugen Dimitriu – *Oraşul Muzelor. Case şi locuri memoriale la Fălticeni*, 2002, Eugen Dimitriu - *Cazabanii – o cronică de familie*, 2004, Aurel-George Stino – *Fălticeneni care au fost – amintiri, evocări, însemnări*, 2004, Eugen Dimitriu – *Cazabanii de la Fălticeni*, 2007, Mioara Gafencu, Sorin Gafencu, Dana Busuioc – *Case de pe Strada Mare*, 2008. Şi nu-i exclus să mai fie şi altele.

După cum se poate observa, autorii s-au aplecat asupra unuia sau altuia dintre aspectele legate de existenţa acestui oraş şi de viaţa lui culturală. D-l Eugen Dimitriu ocupă însă un loc distinct între ei nu numai prin numărul lucrărilor dedicate oraşului, ci şi prin tematica lor şi, mai ales, prin felul în care au fost gândite şi realizate. Luate împreună, cărţile sale oferă cititorului o veritabilă monografie alcătuită din mai multe părţi, un tablou panoramic al vieţii culturale de aici văzută în toată complexitatea ei. Chiar şi cel care n-a călcat vreodată prin Fălticeni îşi poate forma o imagine clară, coerentă şi cuprinzătoare în această privinţă.

În tot ce a făcut, autorul a pornit de la considerentul că e de datoria lui să-şi aducă partea de contribuţie în acest sens. Şi a făcut-o cu preţul unor îndelungi şi mari eforturi. Cum el însuşi mărturiseşte, „După pilda înaintaşilor care s-au aplecat cu trudă asupra trecutului cultural din zonă, am cheltuit mulţi ani de viaţă pentru aflarea aspectelor necunoscute din acest fabulos univers

Scanned with OKEN Scanner

spiritual"[1]. Iar rezultatele sunt pe potrivă. A realizat într-adevăr lucrări extrem de prețioase, a căror valoare va spori și mai mult odată cu trecerea timpului. Marele avantaj al autorului constă în faptul că locurile și multe dintre personalitățile evocate i-au fost nemijlocit cunoscute: Fălticeniul este orașul în care și-a petrecut cei mai mulți ani de școală, când a avut ca profesori oameni de mare prestanță intelectuală, apoi pe Horia, Vasile și Monica Lovinescu, de exemplu, i-a întâlnit adeseori și ulterior a corespondat cu ei, cu Theodor Cazaban a fost coleg de școală, pe mulți dintre descendenții unora dintre personalitățile locale ajunși în diferite locuri din țară i-a vizitat, obținând de la ei prețioase informații și documente de mare interes incluse în lucrările publicate etc., iar orașul, cu locuitorii săi de toate categoriile sociale, cu atmosfera lui specifică și împrejurimile, i-a fost îndeaproape cunoscut și mai târziu, întrucât aici a continuat să locuiască și să lucreze o bună parte a vieții sale după anii de studii. La toate acestea se adaugă și modul original în care sunt prezentate realitățile orașului, cum sunt evocate chipurile umane sau sunt narate întâmplările în care sunt implicate: toate poartă amprenta stilului inconfundabil al autorului. În primul rând, respectul pentru adevăr, cu dese referiri la oameni, locuri, adrese și fapte consemnate documentar. La aceasta se adaugă harul său narativ din care se degajă plăcerea de a comunica, sfătoșenia și un romantism parfumat (extrem de potrivit cu cuprinsul cărților) care învăluie locurile și oamenii evocați într-o aură de legendă. De aceea paginile sale devin captivante, se citesc ca adevărate pagini de roman.

Așa se prezintă, de exemplu, cartea dedicată Lovineștilor, familie cu implicații atât de mari și de importante în viața culturală și literară românească. Atenția autorului s-a concentrat cu predilecție pentru a reconstitui contextul specific în care au trăit la Fălticeni membrii acestei familii de intelectuali, creionând portrete clar individualizate. În acest sens, autorul afirmă: „În ce mă privește, voi veni cu date necunoscute sau mai puțin știute din viața de familie, încercând totodată să reconstitui atmosfera epocii în

[1] Eugen Dimitriu – *Scrieri*, vol. IV, Suceava, Ed. Muşatinii, 2009, pag. 155.

Scanned with OKEN Scanner

care au trăit, au muncit şi s-au stins cei mai mulţi dintre ei"[1]. Într-adevăr, pe ecranul imaginaţiei sale, cititorul are în faţă chipuri vii surprinse în camera de lucru, în plimbările prin oraş, în raporturile cu cei din jur, cu bucuriile şi necazurile lor cotidiene etc.

În aceeaşi viziune fusese gândită şi lucrarea dedicată celeilalte celebre familii din Fălticeni – Cazabanii. Urma să fie evocate zece nume a căror existenţă a fost strâns legată de acest oraş. După ce s-a aflat însă ce a plănuit D-l Dimitriu, au început să curgă scrisorile şi informaţiile de la (şi despre) alţi Cazabani, încât lucrul s-a desfăşurat mai departe după principiul bulgărelui de zăpadă. A rezultat o lucrare masivă de peste 700 de pagini în care sunt cuprinşi nu mai puţin de 25 de „eroi" aparţinând renumitei familii. În noua variantă, le este urmărită evoluţia pe pământ românesc de la începuturi (care datează de la mijlocul veacului al XIX-lea) şi până în zilele noastre. În 1853 ajungea la Iaşi, la solicitarea domnitorului Grigore Ghica, inginerul François Cazaban ca să dureze unele construcţii (cum este clădirea Poştei din Iaşi, de exemplu) şi să construiască unele drumuri absolut necesare pentru acele vremuri. Şi sunt folosite şi în prezent. A venit pentru trei ani, a rămas încă trei şi până la urmă s-a stabilit aici definitiv. Aşa a luat naştere familia Cazabanilor cu mai mulţi urmaşi răspândiţi în toată ţara şi în multe alte părţi ale lumii. Unul dintre ei, Pierre Louis, tot inginer, a ajuns la Fălticeni unde s-a stabilit şi şi-a întemeiat la rândul său o familie. Astfel a luat naştere ramura fălticeneană a Cazabanilor. Pe mulţi dintre ei, autorul i-a cunoscut direct, pentru că a locuit pe aceeaşi stradă cu această familie, cu unii fiind chiar coleg de şcoală. Cu sprijinul nemijlocit al Consiliului Judeţean şi, mai ales, al Universităţii „Ştefan cel Mare" din Suceava, în 2007 a văzut lumina tiparului volumul *Cazabanii de la Fălticeni* în varianta concepută iniţial de autor.

Volumul *Oraşul muzelor* (2002) se înscrie pe linia aceloraşi vechi preocupări ale autorului de a prezenta cât mai în detaliu viaţa culturală a Fălticenilor. Dovadă stau numeroasele studii şi articole

[1]Eugen Dimitriu – *Lovineştii*, Ed. „Spiru Haret", Iaşi, 2001, pag. 12.

Scanned with OKEN Scanner

pe această temă publicate de el de-a lungul timpului, din care unele au fost integrate în paginile acestei cărți. După cum rezultă și din subtitlu, autorul își propune să facă aici o prezentare detaliată însă dintr-un alt unghi de vedere, și anume al caselor și locurilor memoriale din Fălticeni. Și sunt aproximativ 140! Ca un veritabil ghid, autorul străbate fiecare stradă din oraș de la un capăt la altul și prezintă, cu harul său narativ rar întâlnit, fiecare casă, fiecare detaliu care amintește de personalitățile culturale ale orașului. Numai pe Ulița Rădășenilor și-au plimbat pașii de-a lungul timpului vreo 30 de asemenea oameni. Referindu-se la cuprinsul ei, acad. Constantin Ciopraga îl sintetizează în mesajul adresat cu prilejul lansării cărții din care citățm: „Nu multe comunități din țară au un cronicar atât de competent, atât de devotat și de învățat ca domnul Eugen Dimitriu, vechi coleg de liceu la «Nicu Gane». Prin zelul său de memorialist pasionat, se vor păstra amintiri prețioase despre dinastia Lovinești lor, precum și date, nu mai puțin relevante, despre casele unor oameni de seamă de aici. Nicio altă localitate din țară nu posedă – după știința mea – detalii atât de sugestive, uneori patetice, despre toți antemergătorii. Celorlalte muzee fălticenene li se alătură acum un altul; în esență *Orașul muzelor* este și el un muzeu: captivant, un edificiu adăpostind personalități de mărimi diferite, veghind întru eternitate destinele acestui loc binecuvântat”[1].

*

* *

D-l Dimitriu propune acum cititorului patru volume de *Scrieri* cuprinzând peste 70 de studii și articole mai vechi sau mai noi semnate de el. Deși diferită din mai multe puncte de vedere față de cele precedente, amintite mai sus, lucrarea are și anumite puncte comune cu ele: autorul își propune să adauge noi informații privind viața culturală a orașului și a zonei Fălticeni, întregindu-i astfel imaginea. În această situație, atenția lui s-a îndreptat nu atât asupra

[1] Cf. *Obiectiv – Vocea Sucevei* din 24 septembrie 2002, pag. 3 B.

Scanned with OKEN Scanner

numelor consacrate din acest areal cultural (despre care a scris cu precădere în volumele precedente), cât, mai ales, asupra unora cu mai puțină rezonanță în domeniu, considerându-le, pe bună dreptate, parte integrantă a acestui univers spiritual.

Primul dintre cei evocați în vol. I este marele povestitor Ion Creangă, urmărindu-i-se cu rigoare perioada cât a fost elev la Şcoala de Catiheți din Fălticeni (vezi *Ion Creangă în universul fălticenean*). Pe lângă unele informații utile (mai puțin cunoscute) aduse despre elevul Creangă, pe atunci Ştefănescu, autorul clarifică unele aspecte despre foştii profesori ai humuleşteanului, cum este, de pildă, cazul lui Vasile Grigorescu. De mare valoare documentară în acest sens sunt mărturiile unora dintre contemporanii lui Creangă din perioada cât a fost elev aici sau pe cele ale cercetătorilor de mai târziu preocupați de cunoaşterea vieții şi activității sale: Nicu Gane, Artur Gorovei, Ion Stino, Ştefan Şoldănescu, G. T. Kirileanu, Vasile Ciurea şi alții. Toate acestea s-au completat cu mărturiile şi documentele adunate de D-l Dimitriu şi expuse în Galeria oamenilor de seamă din Fălticeni inaugurată la 16 iunie 1972. Cititorul interesat are astfel posibilitatea de a cunoaşte perioada fălticeneană a lui Ion Creangă, perioadă care, deşi scurtă, a avut atât de multe implicații în biografia şi, mai ales, în opera sa. Referindu-se la acest aspect, în lucrarea *Oraşe din România* profesorul Ion Simionescu arăta: „... Aici la Fălticeni, nu e uliță care să nu fie legată de amintirea neîntrecutului povestitor Creangă. Ca şi în Florența lui Dante, la fiecare răspântie s-ar putea pune plăci cu citate din Creangă relative la locurile umblate de el”[1].

Foarte interesant este şi studiul *Conservatorul de teatru şi muzică de la Rotopăneşti* din acelaşi volum. Aflăm de aici lucruri de-a dreptul surprinzătoare: la Horodniceni, boierul Neculai Canta a înființat o bibliotecă şi a organizat în 1835 la moşia sa un spectacol de teatru în care a jucat şi tânărul (pe atunci) Matei Millo, spectacol la care au luat parte domnitorul şi mitropolitul Moldovei. Ceva mai târziu, în satul vecin, Rotopăneşti, Nicolae Istrati, boier cu ceva preocupări literare, participant la revoluția din 1848 din Moldova, a

[1] Cf. Eugen Dimitriu – *Scrieri*, vol. III, Suceava, Ed. Muşatinii, 2009, pag. 32.

Scanned with OKEN Scanner

amenajat în conacul său o sală pentru spectacole de teatru şi a pus bazele unei biblioteci. Şi tot aici, în 1855, a fost înfiinţată din iniţiativa lui o şcoală primară, demixtată ulterior, pentru care însuşi a întocmit un abecedar, iar în 1860 - o şcoală de muzică şi declamaţie pentru care a adus profesori de la Iaşi. Toate acestea le-a întreprins, ca şi boierul de la Horodniceni, din dorinţa de a-i cultiva pe sătenii de pe moşiile lor, de a le schimba mentalitatea şi modul de viaţă.

Deşi pornite din cele mai bune intenţii, datorită momentului istoric în care au avut loc cele consemnate de la Horodniceni şi Rotopăneşti nu au dus la rezultatele scontate. Ele merită menţionate însă pentru că nu sunt deloc întâmplătoare. Ca dovadă, iniţiative oarecum asemănătoare au avut loc cam tot atunci şi prin alte părţi ale ţării. Pentru a ni le explica, trebuie să avem în vedere în primul rând contextul istoric general în care s-au petrecut: în perioada aceea (tot mai) mulţi tineri din cele două principate româneşti îşi făceau studiile în străinătate, cu predilecţie în Franţa, fiind astfel în contact nemijlocit cu realităţile de acolo. Or, în perioada respectivă în Europa circulau tot mai intens idei care aveau să ducă la prefaceri adânci în planul vieţii sociale, mai ales în urma revoluţiei din 1848. Întorşi acasă, ei au militat pentru ca şi în ţara lor să aibă loc asemenea schimbări: într-adevăr, ei sunt cei ce au pregătit şi au condus revoluţia paşoptistă din Moldova şi din Ţara Românească, ei au înfăptuit unirea din 1859 şi apoi reformele fundamentale în plan social iniţiate de Al. I. Cuza care au dus ulterior la câştigarea independenţei de stat şi la marile transformări ce au urmat. Pentru Ţările Române, aceste evenimente au însemnat practic încheierea orânduirii feudale în care erau menţinute de „puterea protectoare" şi propulsarea lor pe o treaptă nouă, superioară, de dezvoltare, urmată de schimbări radicale în viaţa economică şi socială de aici. Toate acestea vin să confirme dorinţa naţiunii române de înnoire, de modernizare alături şi împreună cu celelalte popoare ale Europei.

Referindu-ne în continuare la personalităţile evocate în acest prim volum, trebuie menţionate şi alte câteva nume importante precum: Nicu Gane, membru al Academiei Române, scriitor şi membru marcant al **Junimii** de la Iaşi, Artur Gorovei, doctor honoris causa al Universităţii din Cernăuţi, membru onorific al

Scanned with OKEN Scanner

Academiei, prezentat aici în calitate de colaborator valoros şi constant al revistei *Făt-Frumos* scoasă de Leca Morariu la Suceava în 1926, Eugen Lovinescu şi corespondenţa sa cu diverşi contemporani ai săi etc.

Un spaţiu generos este rezervat tot în acest prim volum lui Petru Comarnescu, „eseist, critic de artă, scriitor şi traducător" (pag. 77), un nume de rezonanţă al culturii româneşti. După o atentă cercetare, bucată cu bucată, a fondului de carte cuprinzând vreo 6000 de volume donate Muzeului din Suceava, D-l Dimitriu, ajuns între timp salariat al acestei prestigioase instituţii, a identificat peste 700 de autografe dedicate marelui om de cultură de către diferiţi autori români şi străini, de la numele unor debutanţi la cele ale unor autori consacraţi, din cultura română sau din afara graniţelor ţării. Autografele respective vin să confirme anvergura personalităţii lui Petru Comarnescu, fapt care explică multitudinea relaţiilor sale cu acei autori. Pentru a veni în sprijinul cititorului, D-l Dimitriu le-a aşezat în ordine alfabetică a autorilor, precizând totodată descrierea bibliografică completă a fiecărui titlu menţionat aici.

Volumul al II-lea de *Scrieri* continuă prezentarea altor nume de intelectuali care au marcat la vremea lor viaţa culturală a oraşului de pe Şomuz: Ştefan Şoldănescu, Aurel Băeşu, Maria Mihăescu, Maria Vârnav, Rubin Reuven, Ion Dragoslav, Gheorghe Fira, V. G. Popa, Mihail Şerban, Virgil Tempeanu etc. Unora dintre ei autorul le dedică studii ample, adevărate micromonografii temeinic documentate. Cu meticulozitatea care-l caracterizează, scoate în evidenţă contribuţia fiecăruia în domeniul său de activitate. Cei evocaţi sunt integraţi în contextul cultural al momentului, în relaţiile cu cei din jur sau din alte centre culturale ale ţării. Este un demers necesar, deoarece, odată cu trecerea timpului, numele lor sunt tot mai puţin cunoscute chiar şi în zona noastră geografică. Aşa este, de exemplu, cazul pictorului Aurel Băeşu, autorul unui mare număr de tablouri de certă valoare artistică păstrate în colecţii particulare, dar şi în multe dintre muzeele de profil din ţară. Despre el un fost coleg de facultate afirma: „Cu remarcabilul său talent s-a impus ca artist autentic încă din timpul anilor de studii şi nu cred că exagerez spunând că în

Scanned with OKEN Scanner

viața lui de artist atât de scurtă (1919-1928) a fost unul din cei mai buni portretiști ce au existat la noi. Deasupra lui se află numai N. Grigorescu"[1]. Şi cu toate acestea, el este, în general, prea puțin cunoscut. Prin demersul său, D-l Eugen Dimitriu împiedică aşternerea vălului uitării peste numele acestui veritabil mânuitor al penelului.

O atenție aparte a acordat autorul lui Vasile Ciurea în studiul intitulat *Vasile Ciurea – viața şi opera*, inclus la începutul vol. III (şi precedat de un *Cuvânt înainte* semnat de M. Băcescu, membru corespondent al Academiei Române). Dacă şcoala din Fălticeni s-a bucurat de-a lungul timpului de un real prestigiu, faptul se datorează în primul rând oamenilor care au slujit-o încă de la începuturile sale. Între ei, Vasile Ciurea a avut un rol distinct, din care cauză numele său a intrat în istoria învățământului de aici. Şi pe bună dreptate, pentru că a făcut multe pentru oraşul său şi pentru şcoală: a contribuit la înființarea în 1921 a gimnaziului de fete, a fost primar, calitate în care a reuşit să transforme Gimnaziul „Alecu Donici" în liceu, a îndeplinit funcția de prefect etc. Înainte de toate însă a fost profesor. Chiar şi când îndeplinea funcțiile administrative amintite mai sus, continua să țină ore, fără plată, la diverse şcoli din oraş. Printre foştii săi elevi se numără Gr. Vasiliu-Birlic, Jules Cazaban, Ion Irimescu, Horia Lovinescu, Aurel Băeşu, Const. Ciopraga şi mulți alții. Concomitent, a desfăşurat o susținută activitate de cercetare, elaborând unele lucrări care şi în prezent merită toată atenția cititorilor. Este vorba despre *Călăuza județului Fălticeni*, *Vechiul ținut al Sucevei*, *Muzeul Fălticenilor. Două decenii de muncă 1914-1934*, 1934, *Geografia județului Baia* ş. a.

Ajunsese un nume cunoscut pe plan național pentru consecvența cu care a militat pentru întemeierea unui muzeu al oraşului, despre care s-a scris de mai multe ori în presa centrală şi nu numai. De exemplu, în lucrarea sa *Oraşe din România* renumitul profesor universitar Ion Simionescu nota: „Tradițiunea de muncă cinstită, fără reclamă zilnică, face însă minuni. Ea îmbie şi pe alții la activitate. Un tânăr profesor, fost elev al Universității din Iaşi, V.

[1] Cf. Eugenia Antonescu – *Aurel Băeşu. Catalog*, Bacău, 1966.

Scanned with OKEN Scanner

Ciurea, a creat singurul muzeu regional complet... Bogata colecţie ce a scăpat-o de la distrugere, tot cu sacrificii personale, stă îngrămădită în câteva săli neîncăpătoare din localul gimnaziului. Ea aşteaptă dărnicia unui bogătaş care să-şi lege numele pentru totdeauna de un locaş propriu..."[1]. Visul său avea să se împlinească în 1929, când au fost procurați banii necesari. Lucrările de reparații ale clădirii şi organizarea secțiilor muzeului au fost finalizate în 1930. A rezultat ceva cu totul deosebit. Convingătoare în acest sens sunt cuvintele lui Ion Simionescu publicate în ziarul *Viitorul* din 2 februarie 1931, din care citãm: „Dl. Ciurea a ajuns în 14 ani să alcătuiască cel mai variat şi mai bogat muzeu regional, dacă nu din țara întreagă, desigur din jumătatea de țară de dincoace de Carpați... Am urmărit cu satisfacție, pas cu pas, evoluția acestei instituții culturale"[2]. Chiar şi după ce s-a pensionat, Vasile Ciurea a continuat să se îngrijească de sporirea bazei materiale a muzeului şi de bunul mers al activității sale.

Tot în acest volum este publicată o interesantă antologie, probabil unică în cultura noastră, intitulată *Antologia dragostei şi a femeii – cugetări din lumea largă culese de Aurel George Stino*. Aşa cum precizează autorul, „De la Anatol France la Vauvenargues, de la Platon, Socrate şi Aristotel la Luther, de la Shakespeare la Stendhal, citându-i copios pe Ibrăileanu sau Arghezi, de la Voltaire la Balzac, Aurel George Stino ne poartă mereu pe alte meridiane ale lumii, familiarizându-ne cu mărturii ce ne îndeamnă la meditație. Sunt situații insolite, legate de eterna poveste a iubirii"[3]. E munca de o viață a profesorului fălticenean, cunoscător al mai multor limbi străine, fapt care i-a mijlocit accesul la sursele originale ale operelor în care sunt incluse meditațiile respective pe această temă. Citatele sunt aşezate în ordinea alfabetică a autorilor.

În fine, cel de-al IV-lea volum al *Scrierilor* conține alte studii şi articole dedicate mai ales unor scriitori care au avut legături cu aceste locuri: Mihail Sadoveanu, Eugen Lovinescu, Nicolae Labiş, Monica Lovinescu etc. Cel mai consistent este

[1] Cf. Eugen Dimitriu – *Scrieri*, vol. III, Suceava, Ed. Muşatinii, 2009, pag. 32 -33.
[2] *Ibidem*, pag. 35.
[3] *Ibidem*, pag. 91.

Scanned with OKEN Scanner

intitulat *O poetă fălticeneană – Lucreția Andriu*. Înzestrată cu o mare sensibilitate, cu o deosebită gingăşie sufletească şi cu real talent, încă din tinereţe a scris versuri în româneşte şi în alte limbi, chiar dacă lucra într-un domeniu în care e mai puţin loc pentru poezie. De exemplu, într-o scrisoare din 1953, spunea: „*Poezii* am scris un mic ciclu, foarte ales, în franţuzeşte. Le voi trimite când va fi complet ciclul, dar sigur că aş prefera să vin eu să le citesc, cu intonaţia potrivită specială" (pag. 49). Să mai spunem că între manuscrisele rămase de la ea, se află multe texte finisate şi nepublicate. Din păcate, starea de sănătate nu i-a permis să-şi împlinească planurile îndrăzneţe pe care şi le făurise în acest sens.

Lucreţia Andriu a cultivat cu consecvenţă versul de tip clasic. Iată un exemplu:

„Eu nu-mi hulesc păcatul că m-am pătruns de tine,
Iar dorul ce mă doare nu-l scutur, nu-l gonesc
Şi nu-mi sugrum ispita ce-mi soarbe suc din vine
Şi nici nu-i blestem setea şi nici nu mă căiesc!".
(Predoslovie)

Fiind o foarte bună cunoscătoare a limbilor franceză, germană şi engleză, ea s-a remarcat şi ca traducătoare din versurile mai multor scriitori străini (Milton, Paul Verlaine, Shakespeare, Rimbaud, Rilke, Edgar Poe), dar şi invers, traducând din poezia românească în limbi străine (mai ales din Topîrceanu şi Arghezi), fiind remarcată şi apreciată de oameni competenţi cu preocupări în domeniu. În legătură cu aceasta, în urma unei şedinţe literare la care au participat traducătorii români ai poemului *Corbul* de Edgar Poe, ea relatează într-o scrisoare de familie: „S-au citit acolo opt versiuni în româneşte... şi două versiuni din englezeşte în franţuzeşte. În absolută unanimitate, versiunea mea a fost declarată cea mai bună, iar poetul Dan Botta a spus sus şi tare că lucrează de 5 ani la o versiune a *Corbului*, dar că se închină în faţa realizării mele şi renunţă să mai încerce, deoarece «nu se poate închipui o traducere mai perfectă – fidelă şi frumoasă totodată – din orice limbă în altă limbă»" (pag. 50).

Cu siguranţă că, dacă Lucreţia Andriu ar fi avut răgazul necesar pentru a publica în volume poeziile originale sau

Scanned with OKEN Scanner

traducerile din marii scriitori amintiți (atâtea câte a reuşit să le finalizeze), numele ei ar fi fost cunoscut şi apreciat într-o mult mai mare măsură.

Un loc aparte în acest volum îl ocupă şi cele câteva dintre recenziile semnate de autor (*Liceul Pedagogic „Vasile Lupu" din Iaşi – contribuții la istoria învățământului românesc. 125 de ani 1855-1980*, *Amintiri şi evocări despre Eugen Lovinescu* şi Profira Sadoveanu – *Planeta părăsită*), fapt care pune în evidență o altă componentă a diversității preocupărilor sale.

Ca şi în lucrările precedente, bogatul conținut informațional din volumele de *Scrieri* este completat în chip fericit de partea lor ilustrativă. La sfârşitul fiecăruia, autorul a adăugat câte un veritabil album intitulat *Cultură în imagini* în cadrul căruia sunt reproduse fotografii (multe inedite), unele – veritabile rarități de o mare valoare documentară nu numai prin vechimea lor. Apar chipuri care aparțin unor vremi de mult trecute. Nu lipsesc apoi imaginile caselor memoriale, unele dispărute din peisajul actual al oraşului. Ținuta vestimentară a celor prezentați, aspectul străzilor şi al caselor cu specificul arhitectonic al locurilor acestora îl introduc pe cititor în atmosfera specifică acelor timpuri, ajutându-l şi pe această cale să pătrundă şi să înțeleagă mai bine mesajul lor.

S-ar putea spune încă foarte multe despre lucrările D-lui Eugen Dimitriu amintite în rândurile de mai sus. Paginile acestea impresionează pe de o parte prin conținutul dens, iar pe de alta prin arta narativă a autorului şi prin grija lui pentru detaliu. Luate la un loc, ele oferă, cum am mai spus, o imagine cuprinzătoare a vieții culturale fălticenene văzută în toată complexitatea ei pe parcursul unei perioade de un veac şi jumătate. La sfârşitul lecturii, cititorul rămâne cu impresia că se află în fața unui tablou panoramic realizat de un peisagist experimentat, tablou în care predomină culorile vii, pastelate, extrem de plăcute privirii prin deplina lor armonizare, iar fiecare din cei evocați aici constituie o parte componentă, un detaliu al acestei opere de o asemenea anvergură.

Scanned with OKEN Scanner

Dumitru Nica (Iaşi)

SCHEDA DI SINTASSI POETICA EMINESCHIANA: LA CONCESSIVA ASINDETICA

Il linguaggio poetico, in generale, non costituisce una deviazione dall'uso linguistico corrente, cioè dalla norma socio-culturale che è rappresentata dalla lingua letteraria standard. Nel caso dei grandi scrittori si tratta anche di una norma individuale che non si trova in rapporto di disgiunzione con quella collettiva. Norma individuale significa applicazione originale del sistema nel quadro o al di là di ciò che è permesso dalla norma stessa. Nello stesso tempo i grandi creatori di lingua, come Dante, Cervantes, Shakespeare, Puskin – Eminescu nel nostro caso – infrangono in modo cosciente la norma (che nell'arte rappresenta in un certo modo il „gusto dell'epoca"), utilizzano e realizzano nel più alto grado le possibilità del sistema[1]. Il sistema deve essere inteso come un sistema di possibilità, di coordinate che indicano strade aperte e strade chiuse; può essere considerato come un insieme di interdizioni, di ostacoli, ma nello stesso tempo un insieme di libertà, poiché permette realizzazioni infinite senza che queste, beninteso, influenzino le condizioni funzionali dello strumento linguistico. „La lingua dei grandi poeti sembra coincidere, semplificando le cose, con la *lingua storica,* come realizzazione delle possibilità già esistenti in essa"[2]. Per questo motivo non è un paradosso e neppure un luogo comune dire che un grande poeta abbia utilizzato tutte le possibilità che gli sono state offerte dalla propria lingua. Il *senso della lingua* (segno dei più eminenti scrittori, come diceva T. Maiorescu nei confronti del giovanissimo Eminescu) significa, dunque, *senso del sistema,* quest'ultimo inteso come meccanismo

[1] Eugenio Coseriu, *Sistema, norma y habla, in Teoria del lenguaje y lingüistica general,* Madrid, 1973.
[2] Idem, *Tesis sobre el tema „Lenguaje y poesia",* in *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoria y metodologiá lingüistica,* Madrid, 1977, p. 205.

Scanned with OKEN Scanner

astratto di funzionamento della lingua stessa. In questo senso si conferma una affermazione di Iorgu Iordan che „Eminescu ha fatto moltissimo in materia di lingua: impiegando la libertà che gli dettava il suo immenso talento, si è permesso ogni *temerarietà,* eccetto una, quella di non tener conto del sistema, delle regole obiettive della nostra lingua nazionale. Nel caso di Eminescu il suo genio poetico significa anche genio linguistico"[1]. Noi aggiungeremmo, parafrasando il poeta stesso, che nel linguaggio poetico emineschiano l'intero „mondo" del sistema della lingua nazionale fa in modo brillante la sua prova.

Il linguaggio poetico può essere analizzato a diversi livelli: fonetìco-fonologico, lessicale, paradigmatico, sintagmatico etc. Nel quadro dell'asse sintattico emineschiano ci fermiamo a una sola sequenza, denominata in grammatica *struttura concessiva,* così come essa appare attualizzata nel testo poetico emineschiano. Presentiamo la costruzione al solo livello interproposizionale.

Dal punto di vista grammaticale, la proposizione concessiva rappresenta un micro-campo sintattico incluso nel macrocampo delle strutture opposizionali o antonimiche, insieme alle proposizioni avversative e a quelle disgiuntive (a livello di coordinazione) e, nello stesso tempo, a quello delle proposizioni opposizionali propriamente dette (a livello di subordinazione).

E' noto che il contrasto e il gioco dei contrasti occupano nella poetica romantica un posto di primo piano, realizzato mediante procedimenti diversi in arti diverse (ad esempio, la tecnica del chiaroscuro in pittura). In questo modo si spiega la presenza, nella struttura del linguaggio poetico emineschiano, di numerosi elementi contrastanti a tutti i livelli, anche a livello di testi diversi. Ricordiamo, solo di sfuggita, che interi

[1] Vedi Iorgu Iordan, *Observaţii cu privire la limba poeziilor lui Eminescu,* în *Limba literară,* Scrisul Românesc, Craiova, 1977, p. 216.

Scanned with OKEN Scanner

poemi composti soprattutto nella prima fase di creazione sono strutturati in questo modo: *Epigonii, Înger şi demon, Împărat şi proletar, Scrisoarea III* etc.

Il titolo di alcuni di questi poemi è significativo in se stesso: *Înger şi demon, Împărat şi proletar,* poiché l'opposizione viene marcata dai semantemi antonimi del titolo. Scopriamo interi enunciati organizzati antiteticamente:

O, moartea e-un chaos, o mare de stele,
Când viaţa-i o baltă de vise rebele;
O, moartea-i un secol cu sori înflorit,
Când viaţa-i un basm pustiu şi urât.

(Mortua est)

Ea un înger ce se roagă – El un demon ce visează,
Ea o inimă de aur – El un suflet apostat.

(Înger şi demon)

Tenendo conto delle relazioni tra livelli, il livello sintattico è appoggiato a quello lessicale. Ad esempio, negli ultimi versi entrano in relazione antonimica i monemi *ea/el,* o i lessemi *a se ruga / a visa,* che nella lingua comune non possono essere opposti dal punto di vista semantico.

Nel linguaggio corrente la subordinazione si opera sotto due forme. Una è esplicita e si compie per mezzo di un legame sintattico, che può essere una congiunzione, un pronome, oppure un avverbio, denominati da A. Martinet *monemi funzionali*[1]. L'altra è implicita e si realizza per semplice giustapposizione. L'ultimo tipo è di grande circolazione nel daco-romeno parlato e, soprattutto ha in se stesso un ampio grado di espressività, grazie all'ambiguità: ad esempio: *Dai, n-*

[1] Vedi *Elementi di linguistica generale*, Bari, Laterza, 1967.

Scanned with OKEN Scanner

ai può avere una doppia interpretazione nella struttura profonda : *Dacă dai, Nu ai / e întrucât dai, nu ai.*

Benché abbia una grande varietà di forme, cioè una moltitudine di varianti, la proposizione concessiva non si presenta come un mosaico, ma si organizza, come ogni sottosistema, in strati e gerarchle, secondo criteri formali, semantici e funzionali.

Similmente, come ogni campo o micro-campo grammaticale, anch' essa si organizza in un „centro" (la concessiva propriamente detta) e in una „periferia" (la concessiva ipotetica), cosi come questi concetti sono intesi e applicati dalla Scuola linguistica di Praga[1].

A livello di norma individuale del linguaggio poetico emineschiano scopriamo concessive usate correntemente nella norma comune, dove rappresentano il „centro" della costruzione, marcato dai connettivi *deşi, chiar de, oricât, orice, când, oricum* etc.:

Deşi trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii
Deopotrivă-i stăpîneşte raza ta şi geniul morţii.

Şi-astăzi chiar de m-aş întoarce
A-nţelege nu mai pot.

Orice gând ai, împărate, şi oricum vei fi sosit
Cât suntem încă pe pace eu îţi zic: Bine-ai venit!
(Scrisoarea III)

Pătimaş şi îndărătnic s-o iubeşti ca un copil
Când ea-i rece şi cu toane ca şi luna lui april?

[1] Daneš, Fr., *The Relation of centre and Periphry as a language Universal, Travaux de linguistique generale, 2, 1966.*

Scanned with OKEN Scanner

Tra le concessive giunzionali, quelle introdotte da *de* hanno un'accresciuta occorrenza nella sintassi emineschiana. La spiegazione ha un doppio aspetto: uno formale – si tratta di un accorciamento fonico del connettivo *de,* che soddisfa il criterio dell'*economicità* assolutamente fondamentale nella sintassi poetica in generale – e l'altro semantico (sostenuto da quello formale). La congiunzione *de* fa parte dei pochi elementi giunzionali con valore generale, esistenti in romeno. Da qui il suo valore plurivoco, indefinito e ambiguo, posto al servizio dell'espressività, della sequenza e del contesto poetico:

Te-or întrece nătărăii
De ai fi cu stea în frunte...
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămii la toate rece.

(*Glossa*)

De-o fi una, de-o fi alta...
Ce e scris şi pentru noi,
Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război.

(Scrisoarea III)

In opposizione alle costruzioni ipotetiche giunzionali, il testo poetico emineschiano offre concessive giustapposte (o, ed è la medesima cosa, con il morfema zero), denominate asindetiche. Le concessive, paratattiche hanno nel romeno comune uno statuto periferico, dato che esse si incontrano soprattutto nel linguaggio popolare (nell'opera di Creangă sono frequenti): „Facă el ce-a face, eu nu mă dau bătut", „Fie pâinea cât de rea, / Tot mai bine-n ţara mea". Dobbiamo menzionare che la giustapposizione delle unità sintattiche, soprattutto a livello di coordinazione, rappresenta una caratteristica definitoria del linguaggio poetico emineschiano e ha come origine il linguaggio parlato. In

Scanned with OKEN Scanner

questo modo i rapporti sintattici rimangono in uno stato di ambiguità, e il rapporto di subordinazione è coperto, cioè, evitato.

In Eminescu, soprattutto nell'ultima fase della sua creazione, nella lirica di profondità, quando i mezzi di espressione giungono, mediante un processo di semplificazione, alle essenze, le sequenze asindetiche diventano dominanti. Se nella nonna comune le concessive giunzionali rappresentano il „centro" della struttura, mentre quelle paratattiche sono periferiche, nella sintassi poetica emineschiana, cioè nella norma individuale del grande poeta, i luoghi e i valori sono invertiti. La concessiva asindetica occupa una posizione centrale e diviene, a livello dell'asse sintagmatico, una costruzione tipicamente emineschiana. Illustriamo la serie con alcuni esempi:

Dar piară oamenii cu toţi,
S-ar naşte iarăşi oameni.. .
(Luceafărul)

Joace unul şi pe patru,
Totuşi tu ghici-vei chipu-i.. .
(Glossa)

Zică toţi ce vor să zică,
Treacă-n lume cine-o trece,
Ca să nu-ndrăgeşti nimica
Tu rămâi la toate rece.
(*Glossa*)

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru el, bătrânul dascăl?
(*Scrisoarea I*)

Scanned with OKEN Scanner

L'opposizione concessive giunzionali – concessive paratat" tiche o asindetiche si riferisce, alla presenza o all'assenza del giuntivo (connettivo), il quale non solo assicura il legame all'interno dell'enunciato, ma ha anche il ruolo di morfema sintattico.

L'espressività di questa struttura sintattica consiste ugualmente nella sua forma e nel suo contenuto. Mancante di „firma", cioè delle marche esterne grammaticali, *deşi, cu toate că, chiar dacă, chiar de, chiar să* etc., avendo dunque marca o segno zero, la sequenza appare coperta, nascosta, velata, mentre dal punto di vista semantico appare plurivoca. Per questo motivo in poetica si parla di ruolo costruttivo dello *zero significante*[1]. L'assenza della marca a livello sintattico ha la sua spiegazione a livello paradigmatico: i centri predicativi sono rappresentati da verbi al congiuntivo (alla terza persona etimologica) senza il morfema *să*. La funzione di morfema è ripresa dalle desinenze *-ă (zică),* oppure *-e (joace),* che dal punto di vista della storia della lingua, romena hanno anche il ruolo di suffisso del congiuntivo. Ad esempio, in latino all'interno della forma *ferveat* (da cui proviene il romeno *fiarbă),* la desinenza personale era *-t,* mentre il suffisso modale era *-ea* oppure *-a.* Tramite la caduta delle consonanti finali, la funzione di marcare la persona è stata ripresa dal morfema seguente *-a* (divenuto in romeno *-a),* che in questo modo compie anche la funzione iniziale di suffisso e la funzione di desinenza. Quindi, nel caso della forma della terza persona del congiuntivo, possiamo parlare di ridondanza morfematica per marcare il congiuntivo. La forma della terza persona del congiuntivo è espressiva per se stessa nella lingua comune, perché manca *să* e poi perché ha in molti contesti valore di imperativo. Cosi si spiega la sua frequenza nei testi emineschiani, prima di tutto nelle proposizioni principali e indipendenti, da dove poi è passata nelle-concessive asindetiche :

[1] Roland Barthes, *Le degré zèro de* l'écriture, Paris, Ed. Gonthier, p. 151-152; Jurij M. Lotman, *La struttura del testo poetico,* Milano, Mursia, 1972, p. 66.

Scanned with OKEN Scanner

Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul...

De aceea zboare anu-acesta
Şi se cufunde în trecut.

Pe vârfuri lungi de brad
Alunece luna...

L'origine formale dell'espressività a livello sintagmatico della concessiva asindetica deve essere vista anche nella sovrapposizione perfetta tra *ritmo sintattico,* puramente linguistico, dell'enunciato, che consta nell'intonazione marcata da pause, e *ritmo metrico,* costituito dai segmenti determinati da accenti di intensità e delimitati mediante rima e pausa. Poiché le pause sintattiche e quelle ritmiche si producono nello stesso *punto,* risulta che l'unità sintattica – proposizione – e quella metrica – verso – si sovrappongono. Questa è una delle spiegazioni della cadenza e della musicalità della poesia emineschiana a livello sintattico. Nel nostro caso la proposizione concessiva, sola o insieme alle sue determinanti, rappresenta nel quadro del verso emineschiano, nello stesso tempo, un'unità sintattica, semantica e ritmica. Nel testo poetico, la concessiva asindetica, collocata dal punto di vista dell'ordine davanti all'enunciato, ha un solo schema di organizzazione (predicato + soggetto, o proposizione soggettiva: *piară oamenii, joace unul, zică toţi, fericească-l scriitorii),* in cui il verbo predicato è collocato in primo piano, anche per mettere in ombra il soggetto. Tutti questi fattori li consideriamo dal punto di vista dell'ordine formale e sovra-segmentale: assenza di marca sintattica, posizione, strutturazione della sequenza, intonazione, pausa etc. indeboliscono la relazione logico-opposizionale della proposizione concessiva all'interno dell'enunciato, trasmettendo, secondo il contesto, un atteggiamento complesso, un miscuglio di indifferenza e orgoglio, un distacco superiore fino alla sfida dello „ostacolo" espresso dalla sequenza concessiva.

Scanned with OKEN Scanner

Orientandosi verso la lingua parlata, Eminescu riprende e converte alla propria inconfondibile norma, forme, strutture e costruzioni ignorate o abbandonate dalla lingua letteraria, cioè dalla stessa norma generale.

Scanned with OKEN Scanner

Gloria Lăcătuşu (Iaşi)

DE VEGHE LA UMBRA CUVINTELOR

Eram studentă în anul al III-lea al Facultăţii de Filologie din Iaşi, când la seminarul de Gramatică istorică a intrat în sală Ilie Dan.

Mai mare ca noi doar cu trei ani, tânărul preparator îşi păstrase aspectul pur al unui flăcău coborât din obcinele Bucovinei.

Diferenţa mică de vârstă dintre noi nu i-a fost potrivnică aşa cum se întâmplă în cele mai multe cazuri, ba, din contra, a transformat această apropiere într-un avantaj reciproc. Nimic, dar absolut nimic nu era rigid în seminariile pe care le conducea, după cum nimeni n-ar fi putut observa o falsă camaraderie sau o doză de superficialitate în lecţiile sale.

Dan Ilie ştia carte şi o stăpânea atât de bine, încât dezbaterile de specialitate cu un profund caracter ştiinţific, deveneau ca sub o baghetă magică, o fermecată poveste a cuvintelor.

Astăzi cred că lucrul acesta se datora şi influenţei benefice pe care a avut-o asupra lui sclipitorul mentor care a fost profesorul Ştefan Cuciureanu, şi el din Bucovina şi – fără îndoială – harului de povestitor moştenit de acolo din neuitata şi mirifica împărăţie a Pârteştiului Sucevei, de la bunica Ana, pe care o evocă în una din cărţile sale.

Cu intuiţia învăţăcelului de totdeauna l-am categorisit repede: Ilie Dan făcea parte din familia spirituală a celor mai nonconformişti dintre profesorii noştri, adică îl aflam alături de Ştefan Cuciureanu, Mihai Drăgan, I. Turcuş, dascăli scumpi dintre care primul îşi susţinea cele mai interesante prelegeri la Pavilionul din Copou sau la Bolta Rece. Îi invidiam pe băieţi pentru această boemie a lor, noi, fete educate în spirit tradiţional, mulţumindu-ne să ascultăm, la mâna a doua, dezbrăcată de glumele şi ironiile mai pipărate, esenţa acestor cursuri. Pentru cei interesaţi de text dar care au o altă specialitate, amintesc faptul că gramatica istorică a limbii române este ştiinţa care se ocupă cu studiul evoluţiei cuvintelor în

Scanned with OKEN Scanner

timp, sub raport fonetic, morfologic, sintactic, în acest capăt răsăritean al Europei latine.

A cunoaşte cuvintele înseamnă a însoți drumul lor din limba lor originară – de cele mai multe ori latina – populară răspândită pe teritoriul vechii Dacii cu transformările pe care trupul lor le-a suferit până la forma de astăzi. Țin minte şi acum câteva exemple: „femeie" provine din lat. „familia", pâine – panem, sânziană – Sanctus Johannes dies, crăciun – creatione, după cum bistriță, bolovan – slavul bîstro, bolohan, filolog – gr. philologos etc.

Tânărul asistent ştia să ne stârnească interesul pentru evoluțiile acestea lente care se produceau în sute de ani şi prin care fondul principal al limbii române este chiar bimilenar.

Dar gramatica istorică a fost doar una din disciplinele pe care le-a studiat. Cursul respectiv a văzut lumina tiparului după treizeci de ani de preocupări, în anul 1994, la Bacău.

În activitatea sa didactică şi ştiințifică se cuprind preocupări vaste de istoria limbii române, de toponimie şi onomastică (Doamne, cât ar fi de bine, de-ar cunoaşte şi unii „cititori în stele" câte ceva din aceste specialități! Ar fi posibil să nu interpreteze ca hulire şi pără un enunț lingvistic, întreprind acte de acuzație pentru o lecție despre sufixe) – precum şi studii de istoria literaturii române.

De altfel, toată viața şi activitatea reprezintă o închinare pentru promovarea valorilor spiritualității româneşti şi afirmarea lor în spațiul românesc şi universal.

Comorile de înțelepciune cuprinse pe valea Solonețului sunt „temeiul", începătura minții care-i desluşeşte pe Sextil Puşcariu, G. M. Lübke şi M. Bartoli, C. Gagliavini, Al. Rosetti şi Iorgu Iordan, G. Ivănescu şi Th. Simenschy.

Cel născut în priceperea altor semne decât ale literei scrise, din părinți neştiutori de carte, mărturiseşte într-un şirag de mărgăritare, la microfonul Postului de Radio Iaşi, că a descoperit treptat lumina literei tipărite, desfăcând ghemul *Amintirilor* lui Ion Creangă, al pieselor lui I. L. Caragiale, al poeziilor lui Mihai Eminescu, al „necuvintelor" lui Nichita Stănescu, al „risipelor" lui Lucian Blaga, al atâtor şi atâtor scriitori francezi până ce a reuşit să traducă „Tartarin din Tarascon".

Scanned with OKEN Scanner

Dar cea mai elocventă dovadă a credibilității sale în Franța este că la Universitatea Aix-en Provence reuşeşte să adune la cursurile de cultură şi civilizație românească pe care le susține între anii 1975-1978, impresionantul număr de trei sute doisprezece studenți.

O altă mărturie a prestației de misionar român o constituie prestigioasele sale prezențe în reviste şi periodice franțuzeşti, precum şi publicarea unor cărți şi studii în limba „soră" de circulație universală.

Ca pentru mai toți cărturarii români, dar mai cu seamă pentru cei din Transilvania şi Bucovina – latinitatea şi romanitatea limbii, a unității şi continuității poporului român, a unității limbii române, a caracterului său romanic, a caracterului național al statului unitar român reprezintă un adevăr incontestabil, argumentat şi de izvoarele arheologice şi etnografice, istoriografice şi lingvistice pe care doar situațiile critice ne impun să-l repetăm mereu.

Cele 12 cărți de poezie trăiesc prin puritatea şi gingăşia sentimentelor prin autenticitatea fiorului liric, prin varietatea şi bogăția stilului luminat, prin expresivitatea limbii române.

De altfel, culegerea de studii intitulată *Probleme de filologie română*, apărută la Editura „Timpul" din Iaşi, în anul 2004, se deschide cu prefața intitulată: *O idee forță în cultura Europei* şi se încheie cu un *Imn limbii române.*

Odă graiului în care s-a născut este întreaga lucrare a lui Ilie Dan; aceasta îngemănează rigoarea ştiințifică şi spiritul ludic, cu acel circumspect al europeanului care se îndoieşte pentru că numai gândind poate exista.

Păzitor la umbra cuvintelor, care singură se transmite din generație în generație, asigurând neştirbită matricea limbii şi sufletului românesc, cărturar de erudiție enciclopedică, Ilie Dan poate fi considerat alături de Ion Popescu Sireteanu, Dan Mănucă şi Liviu Papuc, de Nicolae Cârlan şi Ion Beldeanu, de Ion Cozmei şi Grigore Ilisei, ca făcând parte din eterna, românească Bucovină.

Scanned with OKEN Scanner

P. S. În ultimul deceniu l-am văzut şi-am schimbat câteva cuvinte cu Ilie Dan, o singură dată, la un Salon Național de Carte Românească, la Biblioteca „Gh. Asachi" din Iaşi.

Am recunoscut aceeaşi generozitate, înțelegere şi bunătate pe care le simțeam răsărind din fiecare intervenție radiofonică din emisiuni celebre ca „Grai şi suflet românesc", „Perpetuum între milenii", „Radiosfera".

Tinerii care îl mai vizitează uneori, solicitându-i colaborările, îi spun „bătrânul profesor". Profesorul se bucură pentru că acolo în Pârteştii natali, a te adresa cuiva cu apelativul „moşu" presupune existența unui respect special pentru calitățile morale ale acelui om şi chiar situarea în rândul celor apropiați, oricum o recunoaştere a meritelor.

Cei tineri ştiu că principalul motiv de recunoştință față de Ilie Dan constă în devotamentul său față de limba, literatura şi spiritualitatea românească.

Străjer la umbra cuvintelor mi s-a părut că aud pe cineva numindu-l.

Umbra cuvintelor este chiar ființa nepieritoare a limbii şi păzind-o devii asemenea personalului biblic veghetor al umbrei sau asemenea celui ce nu scapă din ochi umbra Anei în zidul Mănăstirii sau umbra lui Mircea la Cozia sau a lui Ştefan cel Mare şi Sfânt în marea lavră a Putnei.

Sau, deopotrivă, a marilor constructori de catedrale şi castele ale Europei – măsurând ritualic – cu ața – umbra unui om şi aşezând-o apoi la temelie.

În chilia în care doar cărțile-i mai alină durerile trupului, Ilie Dan are mândria de a fi ştiut să-şi păstreze inima şi cugetul curate şi să rămână, ca toți filologii, scriitorii şi istoricii adevărați – veghetor la umbra cuvintelor.

LA MULȚI ANI, Ilie Dan

Scanned with OKEN Scanner

Ion Popescu-Sireteanu (Piteşti)

NUMELE *RARĂU*

Numele muntelui Rarău a fost pus în legătură cu un cuvânt unguresc, anume cu **ráró.** Vasile Bogrea[1] îl explica prin ung. **ráró** „bâtlan". Sextil Puşcariu[2] scria: **„Ceahlăul, Rarăul,** ca şi **Ineul, Giumalăul, Lapoşul** şi atâtea alte numiri din Carpaţii estici fac parte din seria aceea de nume de locuri de origine ungurească...". Nicolae Drăganu[3] crede că ung. **ráró** „un fel de şoim"ar sta la originea numelui topic în discuţie, la care se adaugă posibilitatea explicării prin cuvântul slav **raroh** „din care este şi cuvântul unguresc". Iorgu Iordan[4] considera că **Rarău** este „acelaşi cu apelativul **rarău**, <un fel de pasăre răpitoare>" citat de Tiktin[5], (după Cantemir), iar apelativul ar fi acelaşi ung. **ráró** „o specie de şoim". „Pentru înţelegerea unui astfel de toponimic, spune Iordan mai departe, să se compare **Ceahlăul**, tot nume de munte ca şi **Rarăul**, identic cu **ceahlău** <vultur auriu> (magh. csaholó) (**DA**[6]), precum şi n. top. ital. Gaier germ. Geier <şoim>". Autorul **DOR**[7] prezintă numele **Rarău** şi ca antroponim ardelenesc, atestat la 1680 (după Paşca, **Nume**[8], unde sunt înregistrate numele fem. **Rárea,** atestat la 1680, cu derivatul **Rarău,** apoi şi numele de familie **Rarov** la 1688 şi **Rareu** la 1726. Şt. Paşca explică numele prin sl. **rarov, raroh** „Schall" ("sunet, zgomot"), ung. **ráró** "uliu",

[1] „Dacoromania", I, 1920, p. 219.
[2] „Dacoromania", III, p. 675.
[3] „Dacoromania", IV, partea a II-a, p. 1134; N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Bucureşti, 1933, p. 347.
[4] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p. 530.
[5] Tiktin, *Rumänisch deutsches Wörterbuch.*
[6] *Dicţionarul limbii române* publicat de Academia Română între 1913-1949.
[7] N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1963, p. 455.
[8] Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 311.

Scanned with OKEN Scanner

orientându-se după N. Drăganu[1], după Bogrea şi după Băcescu, **Păsările**[2], unde **rarău** are sensul "zăgan".

Noi presupunem că numele **Rarău**, pentru masivul muntos cunoscut, s-a extins dinspre Pietrele Doamnei. Arătăm, după S. Ionescu[3], că numele vechi al Rarăului era **Dodu,** dar acesta pare să fi denumit masivul, iar Pietrele Doamnei aveau numele **Rarău** dintr-o cauză pe care o vom prezenta mai jos.

Părerea noastră este că numele Rarău trebuie considerat formă cu afereză (deci cu eliminarea primelor sunete) a unui nume comun de loc, **hărărău**, neatestat ca atare, dar cunoscut în forma **hărăráie**, cu sensul "zgomot, gălăgie; ceartă", înregistrat de Udrescu[4] în părţile Argeşului şi Vâlcei, tot în zone muntoase. Varianta cu **g-** (la iniţială) este folosită frecvent în colinde: **Dealul Gărărăului, Valea Rusalimului**[5], **În Dealul Gărărăului, Aproape de curtea zmăului**[6] şi **Dealul Gararîmului**[7], **Dealul Garalinului**[8], aici cu evidente deformări ale cuvântului **hararău**. În alte surse găsim şi: **Şi i-a pornit la arat Pe dealul Galileului, Care-i place grâului**. (Marian, **Sărb.**, I, 26). În notă: "Unii spun dealul Garareului, în loc de dealul Galileului"; Dealul Galileului şi dealul Galariului (Pamfile, **Duşmanii**, 118, 119), dealul Garaliilor (**id.**, p. 165), spre dealul Garăului (Costăchescu, 266). N. Iorga, în **Românii de peste Nistru**, p. 147, crede că dealul din colindă este acelaşi cu **Gura Rîului** din părţile Sibiului, dar explicaţia ţine de etimologia populară. Corespondenţa **g-/h-** este destul de frecventă în limba română[9], aşa că identificarea fonetică dintre **hărărău** şi **gărărău** se stabileşte destul de uşor, cu precizarea că, uitându-se sensul cuvântului, **gărărău** a început a fi înţeles ca nume de fiinţă mitică, deformat în **garaleu** etc. şi apoi în **paraleu**, de unde s-a

[1] N. Drăganu, *Românii...*, p. 255.
[2] M. C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român*, Bucureşti, 1961.
[3] Serafim Ionescu, *Dicţionarul geografic al jud. Suceava*, Bucureşti, 1894, p. 94.
[4] D. Udrescu, *Glosar dialectal Argeş*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1967, p. 115.
[5] T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, I, Iaşi, 1915, p. 49.
[6] N. Jula, V. Mănăstireanu, *Tradiţii şi obiceiuri româneşti. Anul Nou în Moldova şi Bucovina*, Bucureşti, EPL, 1968, p. 85.
[7] *Chestionarul* lui N. Densuşianu, în "Revista critică-literară", III, p. 223.
[8] În revista "Ion Creangă", III, p. 6; Jula – Mănăstireanu, *Tradiţii...*, p. 111.
[9] Vezi şi *Goraeţ/Horaeţ, Horaiţ*.

Scanned with OKEN Scanner

ajuns la **leu – paraleu** şi prin care se explică leul din colindele româneşti, **leu** fiind formă cu afereză a lui **garaleu** şi **paraleu**. Voinicul, spre a-şi dovedi calităţile, merge la munte, îl găseşte pe leu adormit, îl scoală şi se luptă amândoi până când îl leagă şi-l aduce în sat, fiind lăudaţi el şi părinţii lui. Numai că îl găseşte pe leu **Colea-n vârful munţiloru, Sub poalele braziloru**[1] sau **Sus la vârvu muntelui La poalele bradului**[2] ori **Peste vârful munţilor, Prin crucile brazilor, În toriştea sterpelor, Este-un leu, îi câne rău**[3]. În **DA**[4], cuvântul **leu** din colinde nu constituie un articol separat, fiind confundat cu **leu** „animal mamifer carnivor din familia felinelor...", **leu-paraleu** fiind considerat un compus. Originea lui nu este clară în **Dicţionarul** citat. Etimologie inacceptabilă se dă lui **paraleu** în **DLR** şi în **MDA**[5], considerat ca fiind compus din **para** ca element de compunere cu sensul „tare", sau cu sensul „foarte", din ngr. **pará** şi din **leu. Paraleu** ar însemna „leu deosebit de mare şi de puternic (considerat ca prototip al vitejiei şi curajului)"; fiinţă înzestrată cu însuşiri supranaturale".

Ne reţine atenţia faptul că în sud-vestul ţării poartă numele **Zararău** o „pantă abruptă în munţii dinspre Cerna, având mult pietriş (surpat de sus). Pe acolo coboară animalele sălbatice"[6]. Acest nume se poate explica prin prepoziţia **za** „după" şi **rarău**, dar mai curând este o deformare a numelui **Hararău**, căruia în Moldova îi corespunde numele de deal **Garaleu** (între satele Drăguşeni, Udeşti şi Tătăruşi, la graniţa dintre judeţele Iaşi şi Suceava, cum se spune în **MDGR**, III, p. 471[7]; **Mari-i dealu-n Garaleu**[8]. Dacă astăzi aceste cuvinte apar izolat, cum este şi **tărăráie** ca variantă a lui **hărăraie**, ele în trecut au avut o circulaţie

[1] Vezi *La luncile Soarelui. Antologie a colindelor laice*, de Monica Brătulescu, Bucureşti, EPL, 1964, p. 70.
[2] *Ibidem*, p. 72.
[3] *Ibidem*, p. 77.
[4] *Dicţionarul limbii române.*
[5] *Dicţionarul limbii române* (serie nouă), editat de Academie începând cu anul 1965; MDA = *Micul dicţionar academic.*
[6] Mihail Gregorian, *Folclor din Oltenia şi Banatul răsăritean*, în seria Folclor din Oltenia şi Muntenia, I, Bucureşti, EPL, 1967, p. 473.
[7] *Marele dicţionar geografic al României*, III, p. 471.
[8] Al. Vasiliu, *Cântece, urături şi bocete*, Bucureşti, 1909, p. 182.

Scanned with OKEN Scanner

mai largă în zonele de munte, acolo unde erau stânci sfărâmate şi unde se credea că se retrag duhurile necurate, fiind şi loc de ascuns pentru păsările răpitoare.

Rarău, ca apelativ topic, devenit cu vremea nume topic, denumeşte un loc abrupt în munţi, în care s-a surpat multă piatră. Constatăm că nu muntele caracterizează în primul rând astfel de locuri, ci surparea, piatra surpată şi aspectul de abrupt. În această situaţie, trebuie să admitem că numele comun **rarău** şi cel propriu **Rarău** reprezintă o formă cu afereză de la **hărărău/hararău**, pl. **hărăraie** care în Argeş şi Vâlcea se mai păstrează cu un sens derivat de la cel de „zgomot provocat de rostogolirea pietrelor". Fireşte că raportăm numele Rarău şi la numele de deal **Gararău, Garareu, Garaleu**[1].

În Stulpicani, aproape de Rarău, avem multe topice **Ghirleu/Ghirileu**, parte de hotar; **Ghirileu**, deal menţionat la 1785; **Dealul Ghirileu** în sec. al XIX-lea; muntele **Ghirleu** în 1939 (N. Grămadă, **Toponimia**, II, 461, 462), iar în Doroteia: **Gâleleu** pron şi **Dzileleu**, de fapt **Zileleu=Gileleu** (sec. al XIX-lea). **Girileul** – ţarină, **Ghirlăul** – pădure, **Girilău** – munte, 1939 (Grămadă, I, 264, 265).

În baza acestei explicaţii, putem spune că apelativul **rarău** denumeşte o pasăre care trăieşte în locuri caracterizate prin surparea unor stânci, prin locuri ascunse, prin prăpăstii. În **DLR**, cuvântul este considerat ca învechit şi regional şi are sensul „numele unei păsări răpitoare, neidentificate mai îndeaproape, probabil şoim", cu un text ilustrativ din **Istoria ieroglifică** a lui D. Cantemir. **Rarău** are şi varianta **rîrău**, ca dovadă suplimentară că se explică prin **rărău**, formă cu afereză a lui **hărărău/gărărău**. Apelativul **rareie** „bălării" este glosat în **DLR** ca având etimologie necunoscută. Noi îl explicăm ca nume al plantelor care cresc în locuri numite **rarău**, pl. **rareie**, pentru că înainte de a deveni nume propriu, **Rarău** trebuie să fi avut un pl. **rareie** ca nume de locuri surpate. Este important să subliniem aici că la 1488 se menţionează hidronimul **Rărăoane**, pârâu pe Suha (Grămadă, II, 461), de fapt

[1] În "Dacoromania", I, pp. 467-469.

Scanned with OKEN Scanner

Rărăoanea, scris astfel de două ori (DRH.A, I, doc. nr.40, p.73-74).

În concluzie, numele topic **Rarău** nu reprezintă un împrumut[1], ci o creaţie românească, formă cu afereză a lui **hărărău/gărărău**, **zararău**. El trebuie considerat împreună cu numele topic **Zararău**, nume de pantă abruptă în munţii dinspre Cerna, având mult pietriş surpat. Circulând multă vreme ca apelativ, **rarău** s-a toponimizat prin ceea ce caracterizează Pietrele Doamnei şi s-a extins asupra întregului munte Dodu. Apelativul **rarău** mai trăieşte încă în numele de pasăre răpitoare care îşi află adăpost în locuri ferite în munţi şi trăieşte, de asemenea, în apelativul **rareie** „bălării (care cresc în locuri cu piatră surpată)" şi apoi „bălării (în general)"[2].

Ceea ce ne interesează în continuare este originea apelativului **hărărău/gărărău**. Deocamdată nu putem spune decât că este o înrudire apropiată între **hărărău/gărărău** şi **horău, horaie** (**horaiţ**, **Horaeţ**, **Goraeţ**) explicabile prin **hordău** (<hoardă)[3].

[1] Grămadă, Nicolai, *Toponimia minoră a Bucovinei*, I, II, Bucureşti, Ed. Anima, 1996. DRH.A.Moldova.= *Documenta Romaniae Historica*.A.Moldova, Bucureşti, Ed. Academiei, I, 1975; II, 1976.

[2] Vezi Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, Dacia, 1971, p. 253, nota 132.

[3] Pentru apelativul *hordă* şi familia lui, vezi Ion Popescu-Sireteanu, *Limbă şi istorie românească*, Timişoara, 2003, p. 115 ş. urm.

Scanned with OKEN Scanner

Oltea şi Ioan Ieţcu (Suceava)

ESEU DESPRE VÂRSTE SAU „RETROSPECTIVA UNUI COPIL DE ŢĂRAN AJUNS ÎN PANTEONUL UNIVERSITAR IEŞEAN"

Perspectiva include şi o retrospectivă. Despre distinsul nostru coleg de şcoală elementară, consătean şi mereu prieten, prof. univ. Dr. Ilie Dan, se vor pronunţa cu mult mai multă autoritate şi talent decât mine, confraţii săi; eu ştiu însă unele lucruri pe care ei nu le ştiu. Fire veselă, comunicativă, prietenoasă şi bun la toate şotiile încă din copilărie, n-a dus şi nu duce lipsă de prieteni şi admiratori. Ne îndreptam spre şcoala mare, de pe Vale, fiecare de pe colina sa; ne despărţea şi ne unea râuleţul Solonţului. Ilie locuia pe ţarină, la câţiva paşi de „Crucea devenirii noastre", despre care am scris în anul 2000 în „Monografia comunei Pârteşti de Jos"; ea mărturiseşte că satul nostru cândva era pe ţarina Sălişţei şi acolo era şi Biserica din care a rămas doar acea cruce cioplită primitiv într-o stânca ceva mai mare ca un stat de om, încât, privind-o atent, vezi în ea istoria locului şi oameni fugind de teama năvălirii tătare care a determinat mutarea satului peste apă, în pădurea din care ici colo mai stăruie pâlcuri de brazi. Cătând în oglinda retrovizoare a timpului îmi amintesc că am plecat mai toţi din generaţia noastră spre şcoli de tot felul. An de an, ne bucuram fiecare de izbânzile celuilalt, Ilie urcând cu talent şi demnitate treptele universitare mânat de vocaţia sa literară şi scriitoricească, periodic întâlnindu-ne pe ogorul amintirilor comune ale copilăriei, când purtam fiecare opinci, cămăşi albe şi iţari, încinşi cu brâu ţesut în multe culori şi îmbrăcaţi cu bondiţă şi pălăriuţe ţuguiate.

Ştiu bine că numai eu pot scrie despre aceşti ani de avânt spre învăţătura de carte când, fără să ştim că Turgheniev a spus că „Taina tinereţii nu stă atât în a înfăptui orice cât mai mult în credinţa nestrămutată că poţi înfăptui orice", eram convinşi că viitorul nostru este la oraş; azi ne întoarcem sfioşi, cu capul plecat şi pălăria în mână fiecare spre Humuleştiul său. Am învăţat de timpuriu că „un drum care nu duce la Biserică şi la şcoala nu duce

Scanned with OKEN Scanner

nicăieri". Ne mândrim azi să putem spune că am deprins alfabetul în şcoala care era găzduită în 1875 de o şcoliţă cu două încăperi, una pentru învăţător şi director, pe nume Matei Sahlean şi cealaltă destinată şcolarilor care, în primul an, abia încăpeau toţi odată. Şcoliţa era ridicată pe banii oferiţi de generosul preot Vasile Ciupercovici care a ridicat şi prima biserică în 1887.

În jurnalul „Viaţa medicală" nr. 31 din 1 aug. 2008, pe prima pagină, sub titlul „Protocol de colaborare", citeam că la reşedinţa patriarhală din Bucureşti, preafericitul Daniel şi dl. Eugen Nicolăescu, fostul Ministru al Sănătăţii Publice, au semnat protocolul de colaborare în domeniul sănătăţii între Patriarhia Română şi Ministerul Sănătăţii care-şi propune colaborarea celor două instituţii spre o societate sănătoasă fizic, psihic şi spiritual, prin informarea şi conştientizarea populaţiei asupra practicilor dăunătoare sănătăţii: consumul abuziv de alcool, tutun, droguri şi promovarea unor relaţii interumane normale, a unor condiţii de mediu sănătoase (apă, aer, alimentaţie), accesul la asistenţă primară (vaccinări, control medical periodic, viaţă de familie cât mai sănătoasă, educarea atentă a copiilor şi educaţie religioasă în favoarea unui stil sănătos de viaţă, generos şi oricând gata de a ajuta aproapele în suferinţă).

Încă din clasele primare accesul nostru spre Biserică a fost tot mai mult îngrădit, încât, citind protocolul de mai sus, nu puteam să nu-mi amintesc de o comunicare medicală pe care am făcut-o în 1996 la Congresul Internaţional de Istoria Medicinii care a avut loc în Grecia, pe insula Kos unde, acum 2500 de ani, profesa „părintele medicinii", Hipocrate. Împreuna cu dl. Vasile Demciuc, doctor în istorie, un intelectual de elită din Suceava, prezentam acolo concluziile noastre rezultate din analiza multor documente de arhivă ale Episcopiei Sucevei. Din aceste hrisoave aflam că preoţii satelor din Ducatul Bukowinei erau insistent sfătuiţi de autoritatea imperială de la Viena să-i îndemne pe credincioşi să-şi aducă copiii la doctori pentru „hultuirea de vărsat"; era vorba de vaccinarea antivariolică abia descoperită în Anglia de dr. Edward Jenner din Berkley în 1796, vaccinare pe care ultimele generaţii de copii nu mai sunt obligate să o facă deoarece variola (vărsatul negru) este printre bolile contagioase „clasice" grave eradicate (din păcate

Scanned with OKEN Scanner

făcând loc altor boli „moderne" sau „de civilizație" la fel de grave). Din „Condica cronicală" a Bisericii din satul nostru rezultă şi rolul pe care l-au avut în sec. XIX preoții noştri „în ridicarea poporenilor".

Nu de mult, am fost solicitat să trimit un eseu despre vârste dedicat d-lui prof. univ. Crişan Mircioiu, din cetatea universitară medicală clujeană, la împlinirea vârstei de 95 ani. Am reținut din acel eseu câteva paragrafe, adaptând totul scopului acestor rânduri dedicate celui care-şi aniversează „primii 70 de ani de viață" şi în final îi doresc (ne dorim) să-i dedic ce îmi va trece prin minte şi peste 25 de ani când prietenul Ilie Dan va ajunge la venerabila vârstă de 95 ani; şi azi şi atunci îi doresc sănătate şi concretizarea în cazul său a devizei geriatriei româneşti: „mai mulți ani vieții, dar şi mai multă viață anilor".

Ne aflăm toți trei în perimetrul vârstei a treia. Toți suntem trecători şi dăinuim doar prin ce lăsăm pentru viitor semenilor. O glumă sinistră dar realistă spune că „În ciuda unor imense descoperiri ştiințifico-medicale mortalitatea rămâne aceeaşi, adică 100%". Ilie Dan încă mai are de completat un lung raft de bibliotecă şi îi dorim să aibă aceeaşi productivitate literară, felicitându-l pentru tot ce a scris până acum. Ne mândrim cu împlinirile sale care demonstrează că şi un copil de țăran, talentat, poate ajunge printr-o viață de muncă în vârful piramidei.

Vrem sau nu, cu puțin noroc, mergem spre finalul biologic, deşi nu prea conştientizăm acest proces; omul rămâne singura ființă rațională care ştie că va muri. Şansa noastră constă însă în bucuria lucrului bine făcut, în planuri din care realizăm mereu şi asta ne întăreşte, ne conferă încredere în noi şi în perspectiva noastră.

În fond, vârsta biologică nu este concordantă cu cea cronologică decât rareori, vârsta nu este în buletinul de identitate. Îmi face plăcere să-mi amintesc finalul unei scrisori primită cândva de la dr. Herman Flax, din Porto Rico; în P. S. optimistul coleg scria „am 60 de ani, arăt ca la 40 şi mă simt ca la 20". Ilie, te rog să iei aminte!

Să vorbeşti despre vârstă în prezența unui om în plină activitate la primii săi 70 de ani e aproape lipsit de sens, dar nu e chiar aşa. În DEX la pagina 80 „bătrân" este un adjectiv sau

Scanned with OKEN Scanner

substantiv şi înseamnă doar atât „care trăieşte de mulţi ani" şi nici un cuvânt despre felul în care trăiesc bătrânii, că doar nu asta e treaba DEX-ului. Nimic despre „durerile de cap" produse guvernelor de către bătrâni al căror număr e tot mai mare; ei sunt bolnavi, n-au medicamente, alimente, ba trebuie internaţi sau operaţi şi câte altele.

Democraţia noastră promovează multe drepturi: ale copiilor, dreptul la exprimarea liberă, şi chiar şi dreptul minorităţiilor sexuale, dau nu există o lege care să apere dreptul de a fi bătrân. Bătrâneţea, bătrânii nu sunt o afacere, deci nu rentează să investim în acest sector; mai grav este însă că tinerii uită uneori că bătrânii i-au născut pe aceştia. Avem „legea sportului", „legea adopţiilor", „legea locuinţelor", „legea protecţiei animalelor" şi multe altele, dar pentru bătrâni nu există nicio lege. Bătrânii nu au numai nevoie de protecţie socială, ci şi de o lege care să-i considere membri de onoare ai societăţii, seniorii ei. În SUA, unui bătrân nu i se zice pur şi simplu „old man" ci „senior citizen". Acelaşi DEX la pg. 851 îi numeşte pe seniori, „persoane mai în vârstă" după cum scrie dl. Aurel Storin, doctor în ştiinţe umaniste al Universităţii Bucureşti.

Pensiile nu-s decât drepturi de muncă şi nu drepturi de viaţă. O lege a senectuţii ar trebui să consfinţească dreptul vârstnicului (noţiune care ar trebui să o înlocuiască pe acea de bătrân) de a nu fi umilit de exemplu, cu o pensie jenantă de 800 lei (8 milioane pe stil vechi) pentru un profesor universitar. De ce nu şi o „Lege a adopţiei bătrânilor" ceea ce în traducere ar fi „când nu-l ai să îţi cumperi unul". Oricum ar fi, o lege care să se refere la bătrâni ar fi un act normativ nobil care să prevadă dreptul bătrânilor la recunoştinţă, demnitate şi onoare. Acestea sunt doar câteva considerente care stau la baza proiectului de reactivare la Suceava a „Universităţii vârstei a treia" în care îl vom înscrie ca student de onoare pe tânărul Ilie Dan.

De ziua ta vom fi (dacă ne lasă uraganul Gustav) în Mexico City, la Congresul Internaţional de Istoria Medicinii, încât ne grăbim să te îmbrăţişăm cu drag şi să ne inviţi şi la jubileul de 95 de ani, când cu siguranţă vom veni (dacă nu vom fi „ocupaţi").

Scanned with OKEN Scanner

Emil Alexandrescu (Iaşi)

CATEGORIILE GRAMATICALE ALE LIMBII GETO-DACE

Structura gramaticală a limbii daco-române provine din limba geto-dacă, care a generat limbile numite de unii cercetători indo-europene.

În cartea sa intitulată: *ZAMOLXIS – Primus Getarum Legislator* preşedintele Academiei Suedeze, Carolo Lundio, preia ideile lui Platon din dialogul *Cratylos* şi arată foarte clar că „flexiunea verbului şi declinarea substantivului din latină au origine barbară (scită, getă, gotă) cu exemple concludente pe care le reproducem spre a arăta că în studiul nostru nu facem decât să continuăm şi să dezvăluim ceea ce personalităţile culturii europene au arătat încă din antichitate".

Astfel, substantivul get: KARKAR, KARKER, KARKERIS, KARKERI a dat în limba latină: lat. CARCER, CARCERIS, CARCERI, adică *închisoare, a închisorii, închisorii*; substantivul get: NAMEN, NAMINIS, NAMINI a devenit în limba latină NOMEN, NOMINIS, NOMINI, adică *nume, al numelui, numelui*; substantivul geto-dac MATHER, MATHRIS, MOTHR a dat în limba latină MATER, MATRIS, MATRI, adică *mamă, a mamei, mamei*, dovedind că din limba dacă provin cuvintele ce denumesc în limba română gradele de rudenie. De aceea cuvântul daco-get FATHER, FATHRIS, FATHRI a dat în latină PATER, PATRIS, PATRI.

Tot aşa exemplele de verbe sunt mai mult decât semnificative pentru a arăta că şi conjugarea verbului este luată din limba dacă-ramană de către latini. Astfel, verbul get: HABA – HABAS – HABAITH a dat în limba latină HABEO, HABAS, HABET, adică *eu am, tu ai, el are*; iar formele de plural din limba dacă HABAM (*noi avem*); HABAITH (*voi aveţi*) au devenit în limba latină HABEMUS (*noi avem*), HABETIS (*voi aveţi*).

Un alt exemplu semnificativ este verbul get: IM, IS, IST, care a dat în limba latină: SUM, ES, EST, adică *sunt, eşti, este*. Cum

Scanned with OKEN Scanner

conjugarea nu se poate face fără cele două verbe, demonstraţia este decisivă. Cu toate acestea, autorul dă şi alte exemple: verbul get VIDIAU, VIDEIS, VIDEITH a dat în limba latină: VIDEO, VIDES, VIDET adică *văd, vezi, vede*. La fel verbul get: VASTIAN, VASTIS, VASTIT a dat în latină VESTIO, VESTIS, VESTIT, VASTIJT, adică *mă îmbrac, te îmbraci, se îmbracă.*

La Tacit, în sintagma: BLOTHA AFGUTHOM DÜS HOSTIS LITARE – cuvântul LITARE – care înseamnă „jertfe bine primite de zei" – este get şi-l regăsim la Virgilius în sintagma SACRISQUE LITARIS – „jertfele împăcării" sau la Servius în comentarii la *Eneida* – LITAMUS unde găsim şi forme declinate ale substabtivului get OLAF – OLAV – OLOF – OLUF, care în latină au dat OLEA – *măslin, măslină*, OLEUM – ULEI, iar în daco-ramană s-a păstrat în cuvinte ca: OLAN (*piesă de argilă arsă*); OLAT – *ţinut, regiune*; OLEACĂ – *puţin*; OLOG – *paralitic*; OLECĂI – *a se jelui, a se plânge*; OLTEA, OLEA, OLESEA – ca nume pentru fete şi OLT, OLTENIA, OLTEŢ, în toponimie.

Din punct de vedere etimologic, cărţile citate ale lui Platon şi Carolo Lundio conţin adevărate liste de cuvinte geto-dace. Astfel numele zeilor sunt din limba geto-dacă, ca şi termenii care definesc părţi ale corpului omenesc, grade de rudenie, stări sufleteşti, numerale, nume de persoane, de localităţi.

Facem aceste precizări pentru ca cei ce au avut puncte de vedere determinate de mistificatori să-şi recunoască erorile, să mărturisească Adevărul, care, aşa cum arată Platon în *Cratylos*, aparţine cerului, spre deosebire de Minciună, care aparţine adâncului.

Din limba geto-dacă-ramană provin în limba latină atât fondul principal de cuvinte cât şi structura gramaticală, pentru că romanii, grecii, germanii, suedezii, slavii au luat odată cu teritoriile, bogăţiile materiale şi spirituale (mitologia, legile, arta, cultura), limba, scrisul, gândirea de la **geto-daco-traco-ramano-goto-sueno-etrusco-veneto-ibero-galo-normando-dani**.

Limba **geto-dacă** a dat tuturor limbilor vechi articolul, numeralul, substantivul, verbul, conjuncţiile, prepoziţiile, adverbele, fără de care nu se poate vorbi de o structură gramaticală. De asemeni, modelele de compunere din limba daco-getă-gotă le regăsim în limba germană, slavă, pentru că modelul compunerii

Scanned with OKEN Scanner

numeralului de la unsprezece la nouăsprezece de exemplu este preluat de slavi şi moştenit de români din limba daco-getă.

La fel, sufixele şi prefixele din limba daco-getă-sueonă ca: LEIKUR – LEIK – LYK – LEK – LEIKR au dat în limba suedeză terminaţii şi le regăsim în: sl. (bg. rus) LEJKA – LIJATI – *a vărsa*, dar şi sl. LIJATI, LEJA, LEJESI – *a topi*. Iar în limba română s-au păstrat în cuvinte ca: LEICĂ – *pâlnie*; LEIT – POLEIT.

Redăm în continuare câteva modele de compunere din limba geto-dacă:

DECEBAL – *conducătorul cel viteaz*

get/got DECE – *zece* + BAL – *săgeţi* – adică „cel ce are zece arcuri şi zece săgeţi ca semn că este viteaz, este conducător";

got **DECENEU** – *de zece ori unit* (cu Dumnezeu)

get/got DECE – *zece*

lat. NEO – *unit*

br. NEURATO – *cu tărie*

bl. NEUI – *unit* [cu bl. am notat termenii din limba blahilor din *Codex Rochonczi*];

got **SAMOLSE** > SANCTITATE

bl. SAE, SAI – *sine*

SKT – *de sine, pe sine, se* = SVE

lat. – *sui* – *sine*

Sl. SAMODERZECU – *autocrat*

rus. SAMODÂRJEŢ – *autocrat*

lat. SANCTIFICARE

lat. SANCTITATE – SANCTITATIS –

lat. SANCTUAR – *loc sfânt, altar*

com. lat. SAMNITES – SAMNIŢI – populaţie din Italia care s-a apus cuceririi romane

rom. SAMĂ – *bir. recensământ*

rom. SINESI

rom. SINET – *act, document*;

got **MELCHISEDEC** – cuvânt geto-ramano-dac

lat. MEL – *miere*

lat. MELLITUS – *de miere, dulce, suav, plăcut*

lat. MELOS – *cântec, poem liric*

Scanned with OKEN Scanner

lat. MELLEUS – *ca mierea, dulce*
lat. MELIOR – *mai bun ca*
bl. MELL, MELCUT – *blândeţe*
lat. SEDATUS – *calm, liniştit*
lat. SEDEO – *a şedea, a se opri*
lat. SEDES – *loc, aşezare, locuinţă, şedere*
rom. MELEAN – *om înalt, voinic, vlăjgan*; – *fecior, flăcău*
rom. MELEAG – *loc, ţinut, regiune, teren*
rom. MELIŢA – *a curăţa, a zdrobi*
rom. CHISEA – *vas pentru dulceaţă, miere*
rom. CHISEA – *pungă de piele pentru bani*
rom. CHIRALEISA – *sărbătoare religioasă*
gr. CHIRIE ELEISON –*Doamne, miluieşte*
rom. CHIR – *domn*
rom. CHIRIARH – *episcop*
rom. CHISER – *inel*
rom. CHISIL – *unealtă*
rom. CHIVOT – *raclă, cutie pentru sfintele taine*
dac. DECEM – rom. *Zece*;

MELCHISEDEC – *preot în veac, etern, episcop, plin de mierea harului de zece ori sfinţit prin dar* (har) echivalent cu **DECENEU** (geto-dacii aveau preoţia eternă cu mai bine de un mileniu înainte de Moise, de aceea Avraam îi dă zeciuială, spre deosebire de iudei care au primit doar o preoţie temporală, preluată de la RAMANI şi care au pierdut-o. Vezi Moses Roisen – *În lumina Torei* – şi Sf. ap. Pavel).

Discutăm în continuare categoriile gramaticale ale limbii geto-dace (aşa cum apar în cărţile menţionate, unde se dau citate din toţi scriitorii antici, dar şi cum sunt atestate pe Tăbliţele de la Sinaia).

ARTICOLUL POSESIV – GENITIVAL

O – *a, al*
AO – *a*
E – *ai*
CO – *ai*

TU DECIEO – *al DACIEI*
O GHETO – *al GEŢILOR*

Scanned with OKEN Scanner

ARTICOLUL NEHOTĂRÂT

O – *un*
ON – *unui*
ON – *o, una*
ONOEA – *unuia*
ENO – *unii*

NESTOE – *nişte*
NISTOE – *nişte*
NIST – *în nişte*
ONO NISYTITO – *ca nişte*

ARTICOLUL HOTĂRÂT

ANOS – *anul*
CAPO – *capul*
PACEO – *pacea*
DACEO – *Daciei*

ONTOI – *prinţului*
NANCEO – *ninsoarea*
TRESET – *Dobrogea*
ONZOT – *împăratul*

ARTICOLUL ADJECTIVAL

E – *cel* (IST, IL, O)
ON – *cea*
CHE – *cei* (IS, ONIO)
TEON – *cele*

ON – ANCEO – *cel sfânt*
ON – ANCEA – *cea sfântă*
O – MAE – *cel mare*
OSTE – *despre cei*
CHE GETA – *cei viteji*
DE GINO – *cei negri*
PROE – *celor foarte*

PRONUMELE PERSONAL

	Singular	Plural
Pers. I	N. EGO – *eu*	N. NOY – *noi*
	G. ENO – *mie*	G. NOS – *nouă*
	D. EIO – *mie, îmi*	D. NOVIO – *nouă, ni*
	Ac. EAM – *pe mine*	Ac. NUE – *(pe) noi*
Pers. II	N. TUA – *tu*	N. UOE – *voi*
	G. TYO – *ţie*	G. UIO –*vouă*
	D. TIJ – *ţie, îţi*	D. USIEO – *vouă, vă*
	Ac. TINE – *pe tine*	Ac. ULONO – *(pe) voi*
pers. III (masc.)	N. EON – *el*	N. ELIAI – *ei*
	G. ENO – *lui*	G. LORO – *lor*

Scanned with OKEN Scanner

	D. ELOE – *lui*	D. LORIO – *lor, le*
	Ac. SO ELO – *pe el*	Ac. OYEI – *(pe) ei*
pers. III (fem.)	N. EO – *ea*	
	G. IEO – *ei*	
	D. OE – *a ei*	
	Ac. OA – *pe ea*	

PRONUMELE POSESIV

MINE – *al meu*	SA NOSTRIO – *al nostru*
YT – *al tău*	A NISO – *al vostru*
SEO – *al său*	A YLO – *al lor*
MI – *a mea*	O NOE – *a noastră*
TEIO – *a ta*	O UNI – *a voastră*
E SOY – *a sa*	SO LORO – *a lor*
OEELO – *ai mei*	A NOSTREO – *ai noştri*
ITOE – *ai tăi*	A SIEO – *ai voştri*
SOE – *ai săi*	A LORIO – *ai lor*
ED OE – *ale mele*	AIO NOSTRI – *ale noastre*
ON TOY – *ale tale*	OYO LUE – *ale voastre*
O SO – *ale sale*	A LERY – *ale lor*

PRONUMELE DEMONSTRATIV DE APROPIERE

Singular	Plural
N. EDO – *acesta*	N. ELI – *aceştia*
G. EDE – *acestuia*	G. EGEYLA – *acestora*
D. EDE – *acestuia*	D. EGEYLA – *acestora*
Ac. OTE ON – *(pe) acesta*	Ac. GEOY – *(pe) aceştia*

PRONUMELE DE DEPĂRTARE

Singular	Plural
N. EDOE – *acela*	N. EDZI – *aceia*
G. EARN – *aceluia*	G. GEIO – *acelora*
D. EARN – *aceluia*	D. E GEIO – *acelora*

Scanned with OKEN Scanner

Ac. EARNU – *pe acela* Ac. ONZO – *pe acei*

PRONUMELE NEHOTĂRÂT

Singular
N. O – *un*
G. ENO – *unui*
D. ENO – *unui*
Ac. ON – *(pe) un*

Plural
N. TET – *toți*
G. TETA – *tuturora*
D. LA TOETI – *tuturora*
Ac. ON TOTE – *(pe, la) toți*

PRONUMELE RELATIV

N. Ac. ODA – ON – *care* (AUL?)
G. D. LUE – *căruia*
(OLIO CENEO – *cel căruia*)
N. COTO – *cine*
G. CUI – *cui*
D. CUI TO – *cui*
Ac. CEDNO – *(ca, pe) cine*
AN CINO – *despre cine*
N – O – *ce, cât*
Ac. – SO COTO – *cu câți*

NUMERALUL CARDINAL

ON – *unu*
DOI – *doi* (DI, DOEV)
DAEO – *două* – DOE
TRO – TRI – *trei* (TRYO, TROYO)
PATRU – *patru*
CENCIO – *cinci*
SASE – *șase* (SOSO, SEOSO, SASO, SOESTE, STASOE)
SOYPTEO – *șapte*
OPTO – *opt*
NOES – *nouă*
ZECIEO – *zeci* – DIECEO – TESYTY
POL – *douăzeci*
POL – POLUM – CINCI POLI – SUTĂ

Scanned with OKEN Scanner

SOTO – *sută*; SOTY – SUTE – MOLTI SUTE
E – M – 900 – *nouă sute*
MOAE – *mie*

NUMERALUL ORDINAL

ONTI – *întâi*; ONTINY – *primul*
PUERUM – *întâiul născut*
RE DOIELO – *al doilea* – O DUELUE, E DOSE
TRIEO – *al treilea* – TRY DYN CEATE
PATRI – *al patrulea*
CINCIOI – *al cincilea*
SISETO – *al şaselea* – DE SESO, SOSALO
A SIESO – *a şasea* – SE SISTA
SEMA – *al şaptelea* – DIE SEMA – *ziua a şaptea*
YGTIO – *al optulea*
GEO NYE – *de cele nouă*
PA ZYCEO – cu ZECE – *(cu al zecelea)*

NUMERALUL DISTRIBUTIV

PUERUM – *întâiul născut*, ONOEA SONDIO
DOYE – *cei doi;* DYEO ZAVELIO – *cei doi* Zavelo
ON DOI – *câte doi*, DOIOI
TRY DIN CEATE – *trei din ceată*
PATRI – cei patru, LO PATRI – *despre cei patru*
BIEDU – *câte cinci*
SASEYON – *cei şase*; TA SESE – *cu cele şase*
SIY SI – *către şase*; SOSOE – SEOSO
O SETY OY – *într-a şaptea*
ME – NUMĂR – OUT – *în numele celor opt*
NUVA – *nouă*
DINEO – *câte zece*

NUMERALUL MULTIPLICATIV

SISTA – *de şase ori*
SIMOALU – *de şapte ori*

NUMERALUL NEHOTĂRÂT

Scanned with OKEN Scanner

TETA – *toți*; DODY – *toți*; YAY – *toți*
NOE DOOY – *unele zile*
ON TOTE – *la toți*
LA TOETI – *la mulți*
HATA – *cu toți*
SOMO – *mulți*
MOLTE SUTE MODI – *multe sute de ani*

NUMERALUL COLECTIV

AM DIO – *amândoi*
RA DOE – *pe amândoi*
RE POPA DUE – *cei doi sfinți*

NUMERALUL FRACȚIONAR

EAZIGIO – *zeciuială*

NUMERALUL COMPUS

DANYE – UD – TESITY – *doisprezece*

SUBSTANTIVUL

Substantive care definesc şi exprimă sacrul

– ZOG – *Dumnezeu*
ZOT – SOT – ZOTIA – *Dumnezeu, domn* – ZOETA – SOTO
NO ZOYT – *Dumnezeu, stăpân*
POPO – *sfântul* – POPYM – *sfânt*
OLGEN – *sfinții* (suedeză HELGON – *sfânt*)
HRISTONI < CHAR YSÎON – *oastea cerească*
ONSOL – *înger* (rom – ansul – *înger* – regional)
ONGELO – *îngeresc* (lat. angelus – *înger* – târziu)
ANGEOIL – *un înger*; ELIAUYLO – *strălucitorul*
DIEN – *rugăciunea, doină*
DOINI – *cântec*
DIOON – *doină*
POPE – *cel divin*

Scanned with OKEN Scanner

ON MYSTEON – *consacrat*
TIPY – *sfântă*
ELY GELUE – *curata*
SADE – *sfântă*
XA SENTO – *divinul*
DIO – *zeul*
DIO – *zeii*
O DIO – *la zeul*
DY –*zei*
DYO – *Doamne*
PUDU – *Cel Înalt*
TUT – *sfânt* – TIOS – *Domnul*
DISODU – *odăjdii*
ONTO – *maslu, ulei*
VA STAR NO – *la stele*
HYO – *sfinți* (alb. HYJ – *zeu*)
ON SONTIO – *un sfânt, un înger*
ONSOI – *sfinți, îngeri* – GHIOSO – *sfântă*
ONSOLE – *sfânt* (alb. onsul – *înger*)
SONTO – DOMNUL – BASORYO – *divin*
ON ANGEA – *cel sfânt* – MISI > MESIA
OHA TYO – *şi sfânt* – ELY GELO – *sfinți*
PREOD – *preot* – OYN – EON – manifestare a divinității
NOE – *sfântă* – NONA – > lat. ZIONA – *călugăriță*
ANGEA – *sfânt, domn* – TEO – *sfântă*
ADE SONTA – *inima sfântă* (alb. SUNDOJ)
ANSES – semizei > rom ANSUL – *înger*
AN SES – *de sus*
AN – KYRA – *din cer*
ODOVA – *sfânt, tainic, măreț*
DION – *Cel Mare, Cel Puternic*
CRESTONAI – *neam getic*
FATYH – *cei morți*
VISILO – *văzători, prooroci*

Substantive care definesc grade de rudenie

TETOE – *tatăl* > rom tataia
MAIHO –MOTEO – *mama, maica* – MATEO
HIU – *fiu* – SONIE – SIN – *fiul*

Scanned with OKEN Scanner

SORA – SA SORO – *sora, surorile* – SOSTRAVO
SOVAIO – *familia* – FAME
ON SOT – *la soț*
AE SOT – *soțul*
SOYO – *rudelor*
FIORO – *neamul*
Y FRATOY – *ei frații*;
SY FRATOY – *și frații*
FETEU – *fete*
SOON – *fiu* – NATO – *fiu*
VIRIO – *bărbat, soț*
NON – *nun* – *naș*

Substantive care denumesc funcții sociale

RIGEO – *regele* (REGI – RIGI – REC)
POD – *vodă* – VASELEY – SOTRYVO –
ARMED – *armata*
TOTI – *prinți*
SATENIO –*sătean*
SAR – *conducătorul* – UNGE – TUR
SAIH – *împăratul* (persan ŞAH)
POEDE – *domn* – FYSOTE – *conducător*
HOMU – *domnul* – PAN – SYRO – PANO – DEO – *împăratul* – DIO –*doamne*
UNIO GIUTA – *conducător – conducător unic*
PRINZU – *prințul* – PRINSO –*prințul*
GEOYT – *prinții*
CRONA – *coroană* – CAOLORIAO
SAR – METO – *marele conducător* (pers SAR)
DYLE – *flăcăii*
IMI VOICERO – *voinicele*
CEOIOMA – ŞOIMII – *luptătorii*
VOENA – *lupta*
SOFIO – *sfetnici – înțelepți*
SOHEO – *soții*
SOO HOMYO – *cu bărbății*
A MAGLO – *tâlharii* (manglitori)
NON – *căpetenie*
CERASOI – *cerşetori*

Scanned with OKEN Scanner

CIROASO – *tâlhari* – LOTRO
DACO ARMOSO – *armata dacă*
IO ARMOSA – *oastea lui*
DUJEON – *duşmanii*
LIO – leul – *atribuit lui Decebal*
OLIROC – *inorogul* – pentru ODOVACAR, care devine împărat la Roma, îl detronează pe Romulus Augustulus
ALARIC – rege get care cucereşte Roma (410)
ERA – *stăpâna*
SA VELATORE – *cu vălul sacru.* (pe care îl purta Decebal, fiind că era uns rege, aşa cum samoil îl va unge pe David, după ritualul sacru raman, fiindcă david era raman).

Substantive care denumesc părți ale corpului

OM – OMY – OS HOMO
OR OM – *omul* – UOMO – om – E OM – *spre oameni*
O OMENOUNE – *al oamenilor*
HUM – OM – *pământ* –
CAPO – *cap* – ON CAPIO – CAPI SEU – O CAPEYO
ORY – *gură* – TA GORIO – *din gură*
VOXO – *voce, glas, sfat*
OLO PEPTOE – *a lui piept*
OCLO – *ochi* – UCLOE
VOIO – *viață* – ATE –
SETA – *sete*
GAOGETE – *gânduri*
DO MUNO – *cu mâna*
ADE SONTA – *inima sfântă*

Substantive care denumesc elemente ale naturii

APA – zeiță la daci
APO – ON APIE – EOA – ODAO – A ABA – *de la apa*
APE – OYSO, TE UTI, – UTI – OPE – O YHTA – AYO
AOPO – ONTAEO – *undă, talaz, val* – UATO (alb. UJIT – *apă*)
PYO POI – *puvoaie, puhoi* – YZA – *iaz*
SNEGOV – *zăpada* (rus sneg)
VODUM – *vas cu apă* (rus voda)
HUM – *pământ* > rom *humă*

Scanned with OKEN Scanner

ORE – *de aur*
VA STAR NO – *la stele*
TRASOCOT – *troscot, nutreț*
CEIOMA – *șoimi*
SORS – *izvor*
LIO – *leul*
OLIROC – *inorogul*
CAR – *cal*
TELI – *car*
TOMO – *de pe colină*
CASO – *casa*
GE FONTIO – *fântână*
GELATEL (bl. GLAKES – *iarna, ger, îngheț*)
lat. GELATIO – *ger, îngheț*

VERBUL

Diateza activă. Modul indicativ – Prezent

Singular	Plural
pers. I – HYO SUN – *(eu) sunt*	pers. I – SOMO – *(noi)suntem*
pers. II – OE – ESO – *(tu) ești*	pers. II – EO SESO – *(voi) sunteți*
pers. III – EO – *(el) este*	pers. III – ON SONTEO – *(ei) sunt*

Imperfect

Singular	Plural
pers. I – EAM – *eram*	pers. I – EVEMO – *eram*
pers. II – ERY – *erai*	pers. II – ERIO – *erați*
pers. III – ERA – *era*	pers. III – ERAT – *eram*

Perfectul simplu

Singular	Plural
pers. I – FUI – *(eu) fui*	pers. I – FISIO – *noi furăm*
pers. II – FUE – *(tu) fuși*	pers. II – FISOE – *voi furăți*
pers. III – FU – *(el/ea) fu*	pers. III – SO FO – *ei fură*

Scanned with OKEN Scanner

Perfectul compus

Singular	Plural
pers. I – FIO – *(eu) am fost*	pers. I – ENO FO – *(noi) am fost*
pers. II – U FU – *(tu) ai fost*	pers. II – EIA FIU – *(voi) aţi fost*
pers. III – EO FO – *(el) a fos*	pers. III – LO FIET – *(ei) au fost*
	LOE FAO – *(ele) au fost*

Mai mult ca perfectul

Singular	Plural
pers. I – FUSO – *(eu) fusesem*	pers. I – FAO FYS – *fuseserăm*
pers. II – FOYS – *(tu) fuseseşi*	pers. II – FAO FUE – *fuseserăţi*
pers. III – FYU – *(el) fusese*	pers. III – FAO FO – *fuseseră*

Viitorul

Singular	Plural
pers. I – ESTOE – *(eu) voi fi*	pers. I – SERO – *(noi) vom fi*
pers. II – EDOE – *(tu) vei fi*	pers. II – ERIO – *(voi) veţi fi*
pers. III – ERE – *(el) va fi*	pers. III – ERA – *(ei/ele) vor fi*

Modul conjunctiv
Prezent

Singular	Plural
pers. I – SI FO – *(eu) să fiu*	pers. I – EIDE – *(noi) să izgonim*
pers. II – FYO – *(tu) să fii*	pers. II – VIDEO – *(voi) să vedeţi*
pers. III – ESOS – *(el) să fie*	pers. III – ON SONTO – *(ei) să fie*

Perfectul

Singular
pers. I – EGO OCLO – *(eu) să fi vegheat*
pers. II – FUA GELO – *(tu) să fi tăcut*
pers. III – EON GELUE – *(el) să fi tăcut*

Plural
pers. I – NOY FYO – *(noi) să fi fost*
pers. II – UOE ERIGERY – *(voi) să fi înălţat*
pers. III – ELIAI EURADEO – *(ei) să fi ridicat*

Scanned with OKEN Scanner

Modul optativ

Singular
pers. I – EGE – *(eu) aş vrea*
pers. II – ESCO – *(tu) ai asculta*
pers. III – ELI AULYO – *(el) ar ţipa*

Plural
pers. I – ESTOE – *(noi) am fi scăpat*
pers. II – ELIJ – *(voi) aţi smulge*
pers. III – ESCO – *(ei) ar asculta*

Modul imperativ

Singular	Plural
pers. II ES – *fă (tu)*	pers. II ESY – *ieşiţi (voi)*
. ERE – *fi (tu)*	EX – *fiţi (voi)*

Modul infinitiv

ERE – *a fi*
TOINO – *a tăinui*
LOSO – *a lăsa*

Gerunziu

O ZOE – *înviind*

Scanned with OKEN Scanner

Constantin Ilie (Iaşi)

OMAGIU MAGISTRULUI ILIE DAN - 70 DE ANI

Sapientia ars vitae est

Nu ştiu de ce am receptat adesea pe bucovineni ca pe nişte uriaşi calmi şi înţelepţi; aceeaşi a fost şi impresia de la primele întâlniri academice cu maestrul Ilie Dan prin anii '70, când îl audiam conferenţiind undeva în Iaşi despre cultură şi civilizaţie românească prin toponime şi antroponime; îl întâlneam apoi la tainica Sală a Profesorilor de la Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu", unde pătrundeam prin complicităţi afabile, însă perseverent în a avea acces la acele lucrări filologice îndelung rezervate acolo; îl vedeam ca pe un uriaş aplecat asupra cărţilor înţelepciunii până la ore târzii. Eram prevenit să păşesc uşor ,să nu scârţâie vechiul mobilier , încât să tulbur liniştea magiştrilor care osteneau îndelung pe masivele scrieri din cele vechi ori mai noi şi mă gândeam la ce va ieşi din răbdătoarea domniilor lor căutare. Am avut, prin urmare, şansa de a mă bucura de sublima încarnare, cum rostea un poet, a respectivelor investigaţii .

Seminariile şi cursurile de la Universitatea ieşeană, susţinute de magiştri ninşi de vreme şi înţelepciune, ori mai tineri, îmi apăreau paradisiace în ordinea ideilor, precum peripateticienilor din Grădinile Akademos, chiar mă timorau, poate şi pe alţii, în sensul că păreau de necuprins pentru mintea-ne adolescentină. Se vorbea acolo despre toponime, nume de locuri în istoria românilor, despre scriitori, scrieri şi idei pe care nu le înţelegeam de ajuns; aflam că uriaşul de la catedră este editor şi poet, lingvist şi romanist, premiat de societăţi ştiinţifice vestite, lector la universităţi din Franţa, ceea ce ne provoca admiraţie şi uimire, tentaţia perseverenţei în studiu şi teama că nu vom curpinde nicicând întreg acel univers enciclopedic.

Trecut-au anii, adolescentul este, sper, un merituos publicist, care exersând în urbea Iaşilor şi-a intersectat paşii şi

Scanned with OKEN Scanner

preocupările adesea cu magistrul omagiat acum, la senectute, cu emoție și firească admirație .

Ce pot face pentru faptul că venerabilul profesor a format generații de intelectuali, a scris cărți multe, a îngrijit ediții de referință, spre exemplu cele privind sonetul românesc, decât să-i dedic o proprie încercare, ca laureat al Concursului de creație literară – sonet „Mihai Codreanu":

La Trei Ierarhi

Secundele feroce cad pulbere în tină
Și tot lovesc în ziduri de secole ,năvalnic ,
Se-nvăluie și muşcă din trupul navei falnic ,
Cercând să rupă-n piatră și fragedă lumină .

Păgâni din patru vânturi năvălitori aice ,
Văzând voievodala minune preadivină
Durată-n scurtă vreme de linişte senină ,
Au nevoit dantela sfințită să o strice .

Cu har ,zugravi de chipuri – arhangheli păzitori
În filigran țesut-au credință și frumos .
Un cânt în universul de stele și de sori .

Prinosul de iubire de sus și până jos
Irumpe cum din-nalturi vine speranță-n zori .
Cereasca mea ivire ,plutești maiestuos .

Magistre al meu, ne-ați învățat că „ Sapientia ars vitae est". Rămâneți nemuritor prin învățăcei și creație, suprema izbândă.

Scanned with OKEN Scanner

Leonida Maniu (Iaşi)

FRÂNTURI... DE AMINTIRI...

Când, în toamna anului 1956, am păşit pragul primei săli de seminar, gravitatea momentului m-a copleşit într-atât,încât n-am reţinut nici numele şi nici chipul vreunui coleg.
La drept vorbind, nu părea să fim atunci, la început de drum, decât o masă nediferenţiată, întrucât cuvântul despicător de stihii al Creatorului, nu se auzise tunând încă deasupra ei. Treptat însă când lucrurile au intrat în matca lor firească şi fiecare s-a regăsit pe sine şi, totodată, i-a descoperit pe ceilalţi, limbile au început să se dezlege şi prieteniile să se lege. Undeva, pe fundalul viitorului, înflorea floarea speranţei.

Chiar din primele zile, un coleg zvelt şi vesel, cu faţa rotundă şi cu ochii mari, deschişi spre lumea din jur, izbutise, printre primii, să spargă crisalida omogenităţii incolore. Venea din binecuvântata Bucovină şi aducea cu el miros de cetină, înfiorări de legendă şi sclipiri de spirit.

- Bine, domnu' Dan! spunea Simenschy, cu vocea egală şi imperturbabilă de pontifex maximus, ori de câte ori primea răspunsul cel mai bun şi cel mai prompt de la acesta.

Înzestrat cu o inteligenţă şi o memorie nativă, calităţi intelectuale, de care mediul rural nu a dus «niciodată lipsă, Dan asimila repede şi mult şi, cu un firesc deconcertant, trecea prin examene parcă jubilând.

- Ce-ai făcut,Dane? îl întreba câte un coleg, după ce ieşea din sala de examen.

- Am luat - răspundea el, cu un glas din care nu puteam desluşi nimic. Până la urmă, aflam că a primit nota maximă.

II

Nu pot să nu mărturisesc cât de minunate şi relaxante erau unele pauze dintre ore! Făcându-şi loc printre temerile şi emoţiile

Scanned with OKEN Scanner

care precedau de obicei seminarul, din ultima bancă, răzbatea adeseori câte o frântură de cântec întremător:

Scăunel cu trei picioare,
Aseară la şezătoare,
Scăunel te-ai dus de-a dura...

Din vocea cu inflexiuni ştrengăreşti a lui Dan, curgea o bună-dispoziţie molipsitoare. Eram transportaţi în altă lume.

- Vine profesorul ! striga cineva venind de pe hol. Melodia se frângea brusc iar scăunelul rămânea să se rostogolească mai departe prin ani.

III

Altădată, câţiva studenţi din grupa noastră, cu veleităţi scriitoriceşti, ne-am propus să organizăm un fel de cenaclu literar, în care să ne putem face cunoscute compunerile. Hotărâţi să ne înfăptuim gândul, într-o zi, după terminarea cursurilor, am rămas să ne ascultăm şi să ne încurajăm unii pe alţii; fiecare a citit ceea ce avea mai bun, poezie, proză etc. Dan a venit cu o povestire impresionantă, de un realism sălbatic, *Dă, Dogmne, ploaie!* Era strigătul de disperare al unor ţărani din nordul Moldovei, îngenunchiaţi de cumplita arşiţă care le pârjolise ogoarele. O rugă şi o revoltă totodată care m-a făcut să mă cutremur. Atunci, am înţeles că în adâncimile fiinţei lui Ilie Dan sălăşluia un adevărat suflet de scriitor.

INCANDESCENŢA ZĂPEZII

În ciuda titlului, versurile cuprinse în volumul *Semnul zăpezii* de Ilie Dan sunt de fapt o imagine poetică a unor „clipe" de viaţă incandescente, de o diversitate impresionantă. Substanţa acestora, alcătuită din îndoieli şi certitudini, regrete şi împliniri, stări de luciditate şi reverii, amintiri şi trăiri prezente, s-a

Scanned with OKEN Scanner

sedimentat în sufletul poetului şi, după ce s-a cristalizat treptat, a irumpt, în momentele de inspiraţie, în consistente jerbe de „lumină". Căci, indiferent de natura lor, semnul „luminii" le măsoară realitatea şi irealitatea, zborul şi căderea, tăcerea şi foşnetul, strălucirea şi clar – obscurul:

„Orizontala ceţii s-a curbat frumos,
Ecoul luminii se scaldă-n râs de soare..."
(*Dimineaţa*)

„O linişte de cer s-a prăbuşit, învins,
Rostogolind lumina ce-n ziuă nu ne-ncape..."
(*Ireal*)

„Lumina întreruptă a unui *gând* stingher
Cerşeşte albul nebun al stelelor ce pier...
(*Cristal*)

„Îngemănată luminii, noaptea nebună tu erai,
Când amuţisem sub sclipătul de lună, strigând:
pe cai!..."
(*Formulă veche*)

„Glasul tăios al luminii străbate
Hăul de timp dintre mâine şi ieri..."
(*Cumpăna nopţii*)

O lumină interioară, izvorâtă din „sufletu-mi – lumină", se înalţă în ceasurile de cumpănă lăuntrică, facilitând regăsirea suportului moral:

De-a pururi ai fost şi vei rămîne mereu
Tăria de lumină a sufletului meu...
(*Certitudine*)

În acest context, când „clipa" tinde să devină eternitate, poetul aspiră să biruie scormonitorul vierme al „îndoielii":

Scanned with OKEN Scanner

„Şi mă întreb cutremurat
Cum e mai bine să fac:
Cugetul în vorbe să-l îmbrac
Sau în interioare-asfinţituri, neverosimil, să tac ?..."

Reflex al unui temperament înclinat adeseori spre meditaţie, dar o meditaţie care se rosteşte în imagini, versurile lui Ilie Dan decantează materia din care se ivesc până la starea de esenţe. Din aceste raţiuni, cele mai multe piese nu depăşesc două sau patru versuri, iar densitatea ideatică pe care o poartă amintesc de concizia comunicării gnomice:

Gândul nopţii a adormit pe-un umăr de lună,
Ca stelele, uimite, poveşti nerostite să-i spună...
(*Tandreţe*)

Numai câteva, animate de elanul unei imaginaţii greu de stăpânit, depăşesc trei sau patru strofe precum, *Poem pentru pădure, Căpşuni* etc.Toate însă, fără excepţie, îşi istovesc substanţa dincolo de lectură, în imaginaţia şi mintea cititorului, aşa cum pare să ne sugereze poetul însuşi, prin utilizarea, în finalul fiecăreia, a punctelor de suspensie.

Una dintre cele mai izbutite bucăţi, *Pastel de vară*, creează, numai prin câteva imagini suculente, cu miros de ierburi şi pământ, un cadru natural de o robustă autenticitate, deasupra căruia stăruie totuşi o aură de inefabil care învăluie doar amintirile:

Cerul doarme-n albastru pe deal,
Pădurea se-neacă de fânul cosit,
Zorii se varsă-n tăceri pe zenit
Şi piscuri se-abat pe drum neumblat...
În otavă şi grâne, căldura preface
Ruga pământului în imnuri de pace . . .

Scanned with OKEN Scanner

Nu de puţine ori, călătorul prin universul imaginar al poetului, poate poposi în oaze lirice de o gravitate sacerdotală şi o delicateţe cvasifeminină:

Mai vino, şi tu fulg, câteodată,
Să ne ierţi, să ne aminteşti,
Mai plângi cu lumină cutremurată,
Izbăvind lacrima nevinovată,
Prelinsă din pleoape cereşti...
(*Zăpezi*)

Preocupat de exactitatea verbului său, poetul lingvist îşi făureşte nuanţele de expresie, pe care le simte necesare, prin folosirea frecventă a procedeului compunerii (atât cât e posibil în limba noastră), făcând să răsară un fel de cuvinte noi precum: copil-mălin, izvorul-lumină, vis-abis, ochi-curcubeu, suflet-genune etc. Necesitatea sau, mai curând, expresivitatea acestora nu poate fi probată decât în contextul care le cuprinde.

Cu *Semnul zăpezii*, Ilie Dan şi-a definitivat modalitatea de comunicare poetică, pe care o anunţa încă din primul volum: densitate de gând şi de imagine, strânsă în armătura câtorva stihuri, însă care, graţie conciziei sale, continuă să incite şi după lectură *fantezia,* şi intelectul lectorului.

Scanned with OKEN Scanner

Alma Blănaru (Suceava)

ILIE DAN

Cel care a realizat o unitate deplină între trăsăturile neconvenționale, spontane ale actului folcloric bucovinean şi caracterul ştiințific al acestuia, prin raportarea la faptul istoric, este profesorul doctor Ilie Dan, născut ia 11 septembrie 1938, în comuna Pârteştii de Jos, județul Suceava.

Prin dragostea sa şi respectul pentru autenticitatea folclorică, prin capacitatea de preluare şi selectare a acestor comori spirituale care nu trebuie înstrăinate sau denaturate, a contribuit la prelucrarea faptelor de cultură, ca termene de raportare în dialogurile asupra realității etnologice.

Astăzi, profesor la Catedra de Limbă Română a Facultății de Filologie din laşi, Ilie Dan a urmat cursurile şcolii generale în comuna natală, iar cele liceale în cadrul Liceului „Ştefan cel Mare" din Suceava.

A absolvit, ca şef de promoție, Facultatea de Filologie a Universității „Al. I. Cuza", secția Limba şi Literatura Română, în anul 1961, lucrarea sa de diplomă fiind *Reviste literare ieşene apărute la Iaşi între cele două războaie mondiale*. Repartizat, după terminarea studiilor, la Catedra de Limba Română a Facultății de Filologie din laşi, a predat gramatica istorică a limbii române, în paralel cu cursurile de istorie a limbii române, dialectologie şi istoria limbii române literare susținute la Institutul Pedagogic din laşi.

În anul 1970 - 1971, a inițiat în cadrul facultății, un curs special cu tema „Introducere în toponimia românească". Datorită deosebitei competențe profesionale şi experienței de pedagog, din toamna anului 1975 până în iulie 1978 a funcționat ca lector de limba română la Universitatea din Aix-en-Provence în Franța Pe parcursul celor trei ani a urmărit inițierea studenților în istoria. geografia, cultura românească. în sistemul lingvistic al limbli române contemporane. în compararea elementelor de istorie a limbii române cu celelalte limbi romanice A susținut lecții

Scanned with OKEN Scanner

practice de limbă română şi cursuri de literatură şi civilizaţie românească în limba franceză

Cu dorinţa firească a iubitorului de cultură de a face cunoscută lumii valoarea literaturii româneşti integrată în circuitul valorilor universale, profesorul Ilie Dan a propus spre dezbatere analiza textelor literare ale marilor noştri prozatori şi poeţi: Sadoveanu. Blaga, Marin Preda, Nicolae Labiş, Ana Blandiana, Nichita Stănescu, Marin Sorescu etc.

Variatele aspecte ale. activităţii sale ca profesor român la Universitatea din Provence au fost comentate favorabil în ziare din Franţa şi în publicaţii româneşti precum: „Tribuna României". „Cronica". „România literară". „Flacăra Iaşului" Pe lângă cursul special de onomastică românească, profesorul Ilie Dan a predat cursuri de filologie romanică (secţia franceză), psiholingvistică, biblioteconomie, lingvistică generală şi contemporană, cursuri care s-au bucurat de un larg interes atât în rândul studenţilor cât şi în rândul specialiştilor în lingvistică

Ca membru al Catedrei de Limba Română. Ilie Dan desfăşoară o activitate ştiinţifică legată de problemele limbii şi literaturii române, realizând legătura între aceste două domenii prin editarea de texte literare şi lingvistice. Între anii 1961-1993 a publicat nouă volume, din care trei volume de poezie, ediţii critice, studii şi recenzii, schiţe, povestiri, cronici literare şi lucrări de specialitate apărute în străinătate. În cadrul planului de cercetare ştiinţifică al Catedrei de limba română, a urmărit realizarea de cercetări dialectale în Moldova, cercetări de toponimie în aceeaşi arie geografică şi aspecte aie istoriei limbii române

Contribuţiile ştiinţifice legate de istoria limbii române, de limba română literară, de filologie, dialectologie şi istoria literaturii române au fost publicate în „Analele ştiinţifice ale Universităţii Al. I. Cuza" din laşi, în revistele „Limba română", „Iaşul Literar". „Convorbiri literare", „Cahier d'études romanes" (Franţa), „Ramuri", „Argeş", „Ateneu" „Revue de linguistique romane" (Paris), „Anuarul institutului de Istorie şi Arheologie A. D. Xenopol" etc.

În ultimii ani, în cadrul planului de cercetare ştiinţifică al catedrei a lucrat la tema *Dicţionarul toponimic al Moldovei*

Scanned with OKEN Scanner

şi Bucovinei, pentru care a efectuat culegeri în teren, în localităţi din judeţul Suceava şi a alcătuit o bibliografie toponimocă românească. A publicat studii, articole şi recenzii în reviste din Franţa, Italia, Germania şi Polonia.

Ilie Dan este doctor în filologie din iulie 1976 cu teza *Toponimia Văii Solonetului*, teză publicată în anul 1980. A participat cu comunicări ştiinţifice şi intervenţii la congrese internaţionale de specialitate (Bucureşti, Avignon, Marsilia, Loches, Nisa), la colocvii şi sesiuni organizate de institute pedagogice, muzee, reviste etc.

Ca lector român în Franţa, a fost singurul străin care a făcut parte din comitetul de redacţie al Revistei Universităţii - „ Cahiers d'études romanes". Pe lângă Universitatea Aix-en-Provence, s-a organizat Centre Universitaire de la Romania din al cărui comitet executiv a făcut parte ca reprezentant al României. La primul congres, organizat la Nisa, în mai 1979. a prezentat comunicarea *La romnité du roumain.*

În anul 1975 a primit premiul Societăţii Române de Lingvistică. Ilie Dan este membru ai Societăţii de Ştiinţe Filologice din România , precum şi al Fondului Literar al Uniunii Scriitorilor De peste 30 de ani este colaborator permanent la Studioul Radio laşi, în cadrul căruia are şi unele emisiuni speciale dedicate culturii laşului, limbii române şi numelor de locuri din Moldova.

Lucrările profesorului Ilie Dan se caracterizează prin bogăţia şi precizia informaţiei, precum şi prin vigoarea argumentativă a discursului.

Sub semnul sensibilităţii şi rafinamentului liric, versurile sale îşi au izvorul în profunda cunoaştere a fiinţei umane, în frământările, idealurile şi deziluziile artistului. Călătoriile eterne ale spiritului se regăsesc în forme inedite de exprimare oferite de poet, cu trimiteri clare spre meditaţia celui care se luptă cu destinul, în încercarea de eliberare a eului de rigorile şi convenienţele inutile. Volumele sale de poezii, „Cumpăna gândului" (Editura Eminescu 1981). „Semnul zăpezii" (Editura Eminescu, 1984) şi „Furtuna unui anotimp" (Editura

Scanned with OKEN Scanner

Junimea.1989), dezvăluie un suflet tânăr, aflat între versurile încărcate de metafore născătoare de senzaţii dulci-amare.

Întreaga operă a profesorului şi poetului Ilie Dan, ancorată puternic în realitatea tulburătoare, este oglinda unei conştiinţe înnobilate de dragostea celui care, născut pe meleaguri bucovinene, există şi se exprimă profund româneşte.

Scanned with OKEN Scanner

Dumitru Ivan (Botoşani)

AURA DOMNULUI PROFESOR

Cu peste patru decenii în urmă, pe când Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi constituia şi pentru cei din generaţia mea, ca şi pentru atâtea şi atâtea alte generaţii, templul spiritual al cărui prag îl treceam, cotidian, cu deosebită evlavie, între numeroşii dascăli de ştiinţă şi de suflet, l-am întâlnit pe tânărul asistent Ilie Dan.

Cu zâmbetul pe buze şi privirea prietenoasă, cel care slujea pe atunci anii de început ai carierei universitare a rămas imprimat în memoria mea ca o icoană care peste ani avea să dăinuie, rarele revederi având dimensiunile unui eveniment, miezul discuţiilor, de fiecare dată purtate în spaţiul mic dintre mulţimea de preocupări la zi, aveau să rămână ca momente de neuitat.

Dar cât de repede trecut-au zilele, lunile şi anii! Chipul din rama de acum patruzeci de ani poartă acelaşi zâmbet, ochii sunt ferestrele aceluiaşi suflet mare. În plus, aura unei maturităţi, călită în studiul fără răgaz şi în truda nobilă a anilor în care profesorul a petrecut zeci de generaţii, suind Dealul Universităţii sau pe meleaguri străine, îi dă distincţia cuvenită.

Ehei, câte ar fi de spus! Consecvent, dăruit preocupărilor care l-au ţinut în miezul evenimentelor culturale, şi în aceste zile, profesorul nu-şi îngăduie risipirea vremii. O dovedesc studiile şi articolele publicate în presa literară, tomurile ce se adaugă în rafturile bibliotecii purtând numele-i înscris pe coperţi, cărţile de poezie în care tânărul de altădată toarnă acum în bronzul nemuririi versul poetului matur, cu experienţă de viaţă şi meşteşug urcat la măiestrie, filozofând şi dialogând cu sine sau cu toată lumea, pe pagina cărţii, al cărei supus credincios se ştie de totdeauna.

Şapte decenii, pe umerii de voievod născut în mănosul ţinut al Bucovinei... E o vîrstă! „ De bruma albastră a mirării nu te teme! /**Şaptezeci** e-un prezent spânzurat de o taină de vreme!..." - spune poetul într-o pagină de carte.

Dar anii încă nu au spus totul. Mai sunt înălţimi ce trebuie cucerite, mai există spaţii ce se cer explorate, se mai nasc gânduri care se vor împărtăşite celor din jur. Cu optimismu-i îndreptăţit, Domnul Profesor Ilie Dan poate păşi pragul unui nou deceniu cu certa

Scanned with OKEN Scanner

convingere că, în bătălia, nu uşoară, cu multele vicisitudini ale vieţii, Domnia-Sa este un biruitor, aşa cum a fost de când se ştie!
Din partea unui fost student:

LA MULŢI ANI, MAESTRE!

Scanned with OKEN Scanner

Lucia Cireş (Iaşi)

PAGINI DE CULTURĂ POPULARĂ DIN PÂRTEŞTII DE SUS ŞI PÂRTEŞTII DE JOS, JUDEŢUL SUCEAVA

În luna iunie a anului 1972 am făcut o cercetare individuală, *anchetă* – cum se spunea pe atunci – folclorică şi etnografică, de vreo 8-9 zile, în satele Pârteştii de Sus şi Pârteştii de Jos, din judeţul Suceava. Era, de fapt, o prospecţiune în cultura locală tradiţională, în vederea constituirii unei Arhive de Folclor a Moldovei şi Bucovinei, obiectiv ştiinţific al colectivului de etnografie şi folclor, iniţiat de Ion H. Ciubotaru, de la Institutul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor (astăzi Institutul de Filologie Română „A. Philippide") din Iaşi.

Câteva date, foarte sumare, despre sate, necesare pentru a sugera cadrul şi atmosfera, sunt preluate din monografia *Pîrteştii de Sus. O aşezare din Bucovina*, de Nicolae Cojocaru, apărută la editura „Litera", din Bucureşti, în anul 1980. Deşi autorul susţine că a mers pe principiul epuizării repertoriului folcloric, constatăm cu surprindere că numai parţial culegerile pe care le-am făcut cu opt ani înainte se regăsesc în paginile monografiei, după cum nici unii săteni de la care am înregistrat nu sunt menţionaţi între cunoscătorii de folclor. Se dovedeşte, încă o dată, că nimeni nu este profet în ţara sa.

Pârteştii se află la nord de Gura Humorului, la obârşia pârâului Soloneţ, de la poalele Obcinei Mari a Bucovinei, şi este atestat încă din anul 1415. Multă vreme a fost sub stăpânirea Mănăstirii Humor. Sub dominaţia austriacă, prin secularizarea averilor mănăstireşti, devine aşezare independentă şi pe la 1786 aflăm deja două sate: Pârteştii de Sus şi Pârteştii de Jos. Ca structură, populaţia provine din vechi familii de moldoveni. Apoi s-au aşezat câteva neamuri de alogeni: germani, armeni, evrei, asimilaţi cu timpul, şi mai multe valuri de bejenari transilvăneni. Cele mai vechi familii, conform aceleiaşi surse, sunt: Bologa, Cojocaru, Dan, Jucan şi Sahlean.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă ar trebui să propun cuiva un spaţiu mirific pentru un film care să sugereze imaginea din cunoscutul incipit al *Mioriţei* „Pe-un picior de plai, / Pe-o gură de rai", aş alege aceste locuri, aşa cum le-am văzut eu într-un iunie însorit. Pe de altă parte, zona aceasta folclorică este leagăn al cântecelor, cu funcţii multiple în viaţa rurală tradiţională. Cântecul, doina, alină, „stâmpără" „inima arsă", „plânsul inimii". Cu alte cuvinte are o funcţie catharctică: „Eu nu cânt că ştiu cânta, / Da-mi mai stâmpăr inima, / Că doinele-s stâmpărări / La omu cu supărări". De aceea apar sentimente apăsătoare de *jale*, *necaz*, *urât*. Nu trebuie dedus din aceste cântece este vorba de o naţie copleşită de jale, resemnată şi plângăreaţă. Tocmai de aceea strigăturile de nuntă şi de joc înregistrate la Pârteşti sunt o contrapondere exuberantă, împreună dovedindind un echilibru ideal.

Meditaţia despre *noroc* a Domnicăi Cojocariu, în vârstă de 60 de ani, în 1972, începe cu o imagine inedită în cântecele româneşti inspirate de tema respectivă (pentru a putea face această afirmaţie, am parcurs în întregime antologia, foarte frumoasă, alcătuită de Ion Filipciuc, apărută în anul 1980, intitulată *Mândră floare-i norocu*). Cântecul ei spune că, potrivit unor credinţe populare, cel născut în zi mare, la o sărbătoare, are noroc, iar cel născut în zi de „săc" este lipsit de el. Naşterea pe lună şi pe stele va fi având, de asemenea, semnificaţia la care se referă cântecul: „C-aceala norocul are / Care-i nascut la zî mare, / Da eu îs nascutâ-n zî sacâ / Şî n-am noroc niciodatâ; / Şî-s nascutâ sara la lunâ, / Să n-am nici o voie bună; / Şî m-o născut ea pi steli / Să traiesc în lumi cu jeli".

Magdalina zisă şi Tilița Hopulele a lui Gavril, care avea pe atunci 58 de ani, propunea o altă variantă a aceluiaşi motiv, *norocul*. Ar fi de precizat că melodia pe care circulă această doină este una dintre cele mai arhaice şi mai preţuite, încă de Constantin Brăiloiu, din perioada interbelică, şi este o marcă (acum s-ar spune *brand*) a melosului din zona Humor-Câmpulung Moldovenesc, cu prelungiri şi în spaţiile învecinate: „*Scumpâ floari-i norocu*, / Da nu-l ari tăt omu / Şî nu creşti-n tăt locu. / Da nu creşti lângâ drum / Ca sâ-l aibâ omu bun; / Da el creşti la parău, / Ca sâ-l aibâ omu rău". Motivele se înlănţuie de la sine, prin memorie asociativă şi nu ştii când sfârşeşte un cântec şi când începe altul, căci necazurile sunt multe şi se ţin lanţ: „Frunză verdi rostopască, / *Vai di partea*

Scanned with OKEN Scanner

fimeiască, / Da bini-ar fi să nu sa nască. / Dicât, maică, ma facéi, / Mai bin-on pom răsădéi; / Dicât ma facéi o fată, / Mai bini-o stâncă de piatră. / Ma punéi la o fântână, / Să facé o apă bună. / Câț voinici pe-acol' treceau / Apă din fântână beau, / Țîie, maică,-ț mulțumeau" sau in varianta Elitei Sahlean, 71 ani din Pârteştiide Jos: „Vai di partea muierească, / Să să nască, să nu crească, / Că una, doauă au noroc, / Celea multi ard în foc, / Una, doauă au ticneală, / Celea multi ard în pară, / Una, doauă traiesc bini, / Da celea multi n-au pi nimi, / Bunăoară ca şî mini".

O altă linie melodică au cântecele de jale ale Evdochiei Seleniuc, o femeie în vârstă, însingurată şi necăjită, cu căsuța pe Dealul Vârvata, uitată de lume, de o mare sensibilitate şi cu o memorie surprinzătoare pentru cei 72 de ani câți avea pe atunci: „Păsăruică cu cunună / Să nu-mi cânț sara pi lună, / *Că inima nu ni-i bună*, / Că-i legată în cureli, / Mâncată di multi reli, / Ca drumu di chetriceli; / Mâncată-s di mulț duşmani, / Ca iarba di boi balani / Şî mâncată-s di nişăi, / Ca iarba di pintri văi. / Nu-s mâncată, nici lasată, / Numa-n chicioari-s calcată". Din cântecele sale, ca mai din toate, de altfel, se pot ghici unele date biografice. Versurile referitoare la căsătoria „cu urât" („Dicât m-ar fi maritat, / Mai bini m-ar fi ngropat") sunt reluate în acelaşi paralelelism de mare efect stilistic şi în bocetul pentru fată mare: „Ci fel di nireasă eşti-u / Că cu gura nu graieşti-u, / Druştili nu li gateşti-u, / Vatajăii nu-i porneşti-u? / C-ai intrat în cununií / Da stăi nirili sâ-ț vií, / Câ în loc di cununií, / Pui banii la nasalií, / Şî în loc di logodit-u, / Pui banii la prohodit-u / Şî în loc-u di nuni mari-u / Da pui banii la gropari-u?".

Dar şi văduvia-i „floare-amară", iar Eufrosina Iuga, la cei 76 de ani, se confesa cu durere: „O vadan' un'i paşeşti, / Numa lacrimi izvoraşti, / C-aşa am trait şî eu / Ni-o mărs lacrimili parău. / Câ un'i-i barbat la casâ, / Îi casa numa voioasâ, / *Da un'i i-o vadanâ ramasâ*, / Plângi dranița pi casâ".

Lirica feminină nu este dominată exclusiv de jale. Temperamentul iute al bucovinencelor nu se dezminte la nunți, unde sunt neîntrecute la strigături şi inventivitate. Se hărățesc cu vătăjeii: „Ci ti țîi, badi, fudul, / Câ nu eşti aşa chiabur, / Câ n-ai boi cu coarni lati, / Numa cojocel pi spati; / Câ n-ai boi cu coarni lungi, / Numa cojocel cu bumbgi"; „Vine iarna, n-am caciulă, / Da-s voios

Scanned with OKEN Scanner

că am frizură, / Toată lumea cu sumani, / Numa eu cu polca mamii"; „Georgiță, ficioru tati, / O vândut vaca cu lapti / Şî ş-o luat ciuboti nalti. / Mă-sa plângi şî suschinâ / Dupa brânzâ cu smântânâ"[1]; cu nunii: „Saraca nuna iast' mari, / Nici obgheli-n papuci n-ari, / Sa-nvaleşti cu hârtie, / Sa temi di saracie".

Şi bărbații debordează de vitalitate, vizibilă mai ales în dansurile tradiționale şi în strigăturile de joc, fie ca sunt comenzi de execuție coregrafică, fie că sunt expresie a trăirilor lirice. Unul dintre meşterii strigăturilor, hâtru cum îi stă bine unui pârteştean, era Visarion Crețu (68 de ani): „Badi cu lelea frumoasă, / Să nu ții oglinda-n casă. / Lelia să catâ-n oglindă, / Şî gunoiu-agiungi-n grindă; / Mândra mé cu ochii mari / Ş-o dat boii pi cheptari / Şî juninca pi oglindă, / Tot sa uită şî sa-nstrâmbă / Sâ vadă fața de mândră".

Una din formele de păstrare şi perpetuare a repertoriului tradițional de jocuri este aceea de a înscrie în activitatea dansatorilor amatori folclorul coregrafic local, idee care i-a călăuzit pe membrii prestigioasei formații de dansuri din Pârteştii de Jos. Înființată îndată după Marea Unire din 1918, de către Gheorghe Țurcă, fost guard comunal, echipa a prezentat spectacole în localitățile învecinate (printre care şi Gura Humorului), ca în 1931, sub îndrumarea lui Gheorghe Lăzăreanu, să ocupe locul întâi la un concurs organizat în Rădăuți. Seria succeselor continuă la Iaşi, apoi la Bucureşti, pârteştenii aflându-se mereu pe primul loc (1937, 1939). Palmaresul virtuozilor dansatori se îmbogățeşte după 1947, sub conducerea lui Todose Ilie a lui Daruț şi, apoi, a inimosului Vasile Strugaru (după 1949), obținând locuri fruntaşe la toate concursurile formațiilor artistice de amatori. Ei sunt, de asemenea, cei ce au reprezentat strălucit tradiția județului Suceava în dialogurile artistice de la distanță cu maramureşenii şi argeşenii[2].

Înțelegând valoarea artei autentice şi evitând contrafacerile, conducătorul formatiei din anul 1972, Vasile Strugaru ne

[1] Se spune că, pentru a pleca la Iaşi, la facultate, tânărul Ilie Dan a vândut şi el vaca, fără ştirea tatălui său.

[2] In present, o cautare pe *Google* indică existența unei formații folclorice cu numele *Pădurețul* la Pârteştii de Sus (Cacica) şi o formație cu numele *Arcanul* la Pârteştii de Jos, cu repertoriu tradițional.

Scanned with OKEN Scanner

mărturisea că, pentru includerea în repertoriu a unor dansuri intrate în fondul pasiv al culturii populare, a apelat la memoria celor mai bătrâni oameni din sat. A fost nevoie de o adevărată reconstituire a unui joc ca, de pildă, *Arcanul*. O situaţie specailă o prezintă dansul *Pădureţul*, păstrat astăzi de colectivitatea rurală numai în ansamblul datinilor prilejuite de Anul Nou. Antrenant prin dinamismul său, *Pădureţul* reprezintă şi o clasică suită de strigături comandă de joc care asigură perfecta sincronizare a dansatorilor: „Frunzuliţă şi una, / Ascultă comanda mea: / Frunzuliţă grâu mărunt, / Pune stângul la pământ; / Frunzuliţă bob de rouă, / Pune tălpile-amândouă; / Frunzuliţî ca nucu, / Trei bătute cu dreptu"; apoi „Olecuţă iară lin"; „Jumătate la stânga", „Arde-un picior, îndesat", „Trii bătute faţă-n faţă", „Trii bătute-n două părţi", „Uşurel şi iară lin", „Trii bătute la podele", „Şi-nainte tot aşa", „Sus un picior, uşurel" ş. a. m. d..

Jocul *Ilenuţa*, atestat încă în capitolul „hore" din colecţia lui Vasile Alecsandri, nu mai este nici el în rândul dansurilor preferate de tineri. Totuşi, prin includerea lui în spectacolul *Malăncii* de Anul Nou s-a conservat şi a putut fi recuperat de artiştii amatori: „– Hai, Ileană, la prăşit! / – Nu pot că m-am bolnăjit! / – Hai, Ileană, la flecăi! / – Bodaprosti, mamâ, hăi!". Strigăturile satirice, cu sănătoasa lor funcţie educativă, ce sporesc atmosfera de bună dispoziţie şi stimulează spiritul creator în căutarea replicii, au fost incluse şi ele în repertoriul formaţiei: „*Creţişoru* ştiu juca, / Pâni nu ştiu frământa, / Pi lopatâ nu ştiu puni, / Trebuie legat cu funie, / Câ le-am pus pi tăti-n rând, / Nici on câni nu-i flamând!".

Printre dansurile cele mai îndrăgite şi mult jucate se numără şi *Trilişeşti*: „Aşa joacă batrânii / Când înfloresc calinii, / Calinii s-o scuturat, / batrânii s-o bucurat / Câ au grâu di secerat" sau *Rusasca*. Alte jocuri populare atestate aici sunt: *Cărăşălul*, *Ciobănaşul*, *Fudula*, *Sârba*.

Emulaţia artistică din Pârteştii de Jos se manifesta, în acelaşi timp pe planul muzicii instrumentale, căci taraful a fost întotdeauna asaltat de iubitori şi interpreţi de muzică. Însuşi conducătorul său, de atunci, profesorul Todosi Longhin, zis Luncuţ, cânta la dansuri din anul 1929, de la vârsta de nouă ani. El şi-a format instrumentişti din toate generaţiile, dar atenţia şi dragostea sa se îndrepta cu

Scanned with OKEN Scanner

deosebire spre elevi, descoperindu-le şi cultivându-le aptitudinile în cadrul unei orchestre şcolare.

În încheiere trebuie precizat că am expus doar câteva observaţii privind cultura populară foarte bogată a celor două sate cu numele Pârteşti, că am cules atunci şi multe obiceiuri de iarnă, de nuntă, de înmormântare, oraţii, descântece, ghicitori, povestiri, credinţe şi superstiţii, că publicăm, aici, doar o selecţie de lirică folclorică (din ritualurile de înmormântare, de nuntă, cântece propriu zise şi strigături de joc) dintr-o zonă care merită a fi investigată în continuare. O parte din materiale au fost publicate in diverse volume ale colecţiei „Caietele Arhivei de Folclor", coordonată de Ion H. Ciubotaru, apărută sub egida Institutului citat mai sus. Transcrierea, aproximativ fonetică (fără semne diacritice), păstrează pe *î* în cazul când provine din închiderea lui *i* (ex.: *zîle* pentru *zile*) şi pe *â* în final de cuvânt, când provine din închiderea lui *ă* (ex.: *casâ* pentru *casă*). Este impresionantă dragostea pentru frumos, talentul şi sensibilitatea acestor oameni din Ţara de Sus, dăruirea cu care se străduiesc să-şi afirme identitatea. Nu-l putem uita nici pe profesorul Simion Moroşanu, care ne-a ajutat cu multă solicitudine în cercetarea efectuată la Pârteştii de Jos. Fie aceste rânduri un omagiu pe care îl aducem tuturor pârteştenilor, fie ei de Sus sau de Jos.

Cântece

1

Foaie verdi-a bobului,
Mândră floare norocu-i,
Da nu-l ari tăt omu,
C-aceala norocu-l are
Care-i nascut la zî mare,
Da eu îs nascutâ-n zî sacâ
Şî n-am noroc niciodatâ;
Şî-s nascutâ sara la lunâ,
Să n-am nici o voie bună;
Şî m-o născut ea pi steli,
Să traiesc în lumi cu jeli.
Saracu, norocul meu,
Cum îl beu boii-n halău
Şî vacili la parău.
Nu ştiu boii l-o baut
Ori vacili l-o pascut,
Mult ma mnier ci s-o facut,
Că eu nu l-am mai avut.
Şî hai, maică, la iarmaroc
Şî ni-i cumpara noroc.
– Taci, copchilă, fii cuminte,
Că norocu nu sa vinde,
Că di s-ar vindi norocu'
L-ar cumpăra tăt omu.
Şî de-ar fi noroc pi bani,

Scanned with OKEN Scanner

L-ar cumpara boieri mari,
L-ar purta pin buzunari,
N-ar agiunge la țarani.
Norocu-i di la Dumnazău
Atâta pot să-ț spun eu.

(Cojocariu Domnica
a lu Ghiorghi, 60 ani)

2

Frunză verdi şî unu,
Scumpâ floari-i norocu,
Da nu-l ari tăt omu
Şî nu creşti-n tăt locu.
Da nu creşti lângâ drum
Ca sâ-l aibâ omu bun,
Da el creşti la parău
Ca sâ-l aibâ omu rău.
Da şî eu am sămănat,
L-am plivit şî l-am udat
Ş-a mé parti s-o uscat.
Da altu samănâ şî-n piatrâ
Şî răsari tăt odatâ,
Da saracu norocu mneu
L-o băut boii-n halău
Şî vacili la parău.
Da, cuculi, io n-am pi nimi,
Dicât, cuculi, pi tini
Şî de-aceea te-aş ruga
Ca sâ vii primavara,
Când înfrunzeşti fagu,
Sâ ai ci mânca şî tu.

(Hopulele Magdalina
numită Tilița lui Gavril, 58 ani)

3

Frunză verdi pai sacarâ,
Zîs-o luna câtra soari:
– Paş, mândruțâ, paş mai tare
Câ vini Dunurea mare.
– Lasâ vie, să ma mâie,
Că n-am tată să ma țîie,
Nici mamă să ma mângâie.
Mamă am da-i maritată,
Tată n-am eu niciodată;
Mamă am da nu ma credi
Tatuța-i sup iarbâ verdi.
Frunzâ verdi di trifoi,
Tatuța-i mort în razboi.
De-aş şti bini c-ar vini
Pod de-argint i-aş prigati,
Da di aur pisti apă,
Vai di-aceala fără tată,
Că-l vorbeşte lumea toată
Ca când n-ar face bine niciodată.

(Cojocariu Domnica
a lu Ghiorghi, 60 ani)

4

Frunzâ verdi rostopascâ,
Vai di partea fimeiascâ,
Da bini-ar fi să nu sa nascâ.
Dicât, maicâ, ma facéi,
Mai bin-on pom răsădéi
Dicât ma facéi o fatâ,
Mai bini-o stâncă de piatră.
Ma punéi la o fântână
Sâ facé o apă bună.
Câț voinici pe-acol' treceau
Apă din fântână beau,
Țîie, maică,-ț mulțumeau.

(Hopulele Magdalina
numită Tilița lu Gavril, 58 ani)

5

Foai verdi rostopascâ,

Scanned with OKEN Scanner

Vai di partea muierească,
Sâ sâ nască, sâ nu crească,
Câ una doauâ au noroc,
Celea multi ard în foc,
Una doauâ au ticnealâ,
Celea multi ard în parâ,
Una doauâ traiesc bini,
Da celea multi n-au pi nimi,
Bunăoarâ ca şî mini.
Auleu, frati pelini,
Amarâ-i frunza pi tini,
Amarâ-i inima-n mini;
Amar-îi dudăú tău,
Amar îi sufletu neu.
M-aplec focu sâ-l aprind,
Lăcrîmili curg şî-l stîng.
Eu m-apuc ca sâ li şterg,
Eli-ş fac parău şî mărg.
Mândru-i codru şî-nfrunzît,
Eu îs tânăr şî scârbit;
Mândru-i codru şî-mpanat,
Eu, tânăr şî suparat.

(Sahlean Elita, 71 ani)

6

Frunzuliţâ ş-un agud-u
Maicâ di când m-ai nascut-u
Di bini n-am mai ştiut-u,
Câ, vai, da multi-am pitrecut-u.

(Casandra lui Scridon Ciocan, 77 ani)

7

Frunză verdi lemn uscat,
Ardă-ti focu maritat
Şî pustia însurat,
Că cu drag te-am aşteaptat,
Digrabâ m-am saturat
Di câneli di barbat.
Iesă-afară ca o pară,
Întră-n casă ca o coasă,
Ma mustră că nu-s frumoasă.
Ciudă mi-i şî mi-i ruşîni,
Câ-i mai hâd el dicât mini.
Di amaru vieţî meli
Plâng păsări şî randuneli,
Şî puiuţ pin cuibureli,
Că şî lor li pari jeli
Dupa traiu vieţî meli,
Cum îl petrec di cu jeli,
Cu jeli şî cu nacaz
Şî cu lacrimi pi obraz.
Eu di lacrimi nu bag sama,
Că li-oi ştergi cu naframa,
Da bag sama di obraz,
Că ramâni fript şî ars.

(Burlă Aglaia, 56 ani)

8

Ş-aşa-m vini câtiodată
Să ma sui în munţ cu ptiatră,
Să-m iau hârleţ şî lopată
Să mărg la mama la groapă.
Am început a dizgropa,
Mamuţa a ma-ntreaba:
– Copchilă, tu ce-ai paţît,
Di ş-aice m-ai gasît?
– Stăi, mamuţă, şî ţ-oi spuni
Cum îi di trait în lumi.
Mamuţă eu m-am hranit
Pintri straini di trait.
Că straini beu la masă,
Eu li ţîn lumina-n casă.
Ei beu şî sâ-nvesălesc,
Eu plâng, mamă, şî oftez.
(Burlă Aglaia, 56 ani)

Scanned with OKEN Scanner

9

Păsăruică cu cunună,
Să nu-m cânț sara pi lună,
Că inima nu ni-i bună,
Că-i legată în cureli,
Mâncată di multi reli,
Ca drumu di chetriceli;
Mâncată-s di mulț duşmani,
Ca iarba di boi balani
Şî mâncată-s di nişăi,
Ca iarba di pintri văi,
Nu-s mâncată nici lasată,
Numa-n chicioari-s calcată.
Sâ-ci ştiut di-a neu noroc,
Di nică ma dam pi foc,
S-ci ştiut di-a mea ticnealâ,
Di mică ma dam în pară.
Când s-o-mparțît noroacili
Eram în câmp cu vacili
Şî m-am scapat ş-am adormit,
Puțîn noroc ni s-o vinit,
Că la tăț li-o dat cu caru,
Numa nii cu păharu,
Nici aceala n-o fost plin,
Jumatati cu venin,
Nici aceala n-o fost ras,
Jumatati cu nacaz.
Şî eu când m-am maritat,
Era ceriu-nnourat,
Vai, urât m-o mai luat.
Dicât cu urât în casâ,
Mai bini cu boalâ-n oasâ.
Din boalâ popa ti scoati,
Da din urât, nu ti poati.
Dicât m-ar fi maritat,
Mai bini m-ar fi ngropat.
Banii cii di cununii
Să-i ci pus la nasalii;
Banii cii di logodit
Să-i ci pus la prohodit;
Banii cii pintru nuni mari
Sâ-i ci dat-u la gropari.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

10

Zîci lumea câ-s buiacâ,
Inima-m plângi di-nneacâ,
Zîci lumea câ-s satulâ,
În mini nu-i voí bunâ.
Cân' ar şti ciniva-n lumi
Câti m-o mâncat pi mini,
Mai mult reli dicât buni,
Ar sta mult şî s-ar mnira
Cum di pot trai aşa;
Ar sta mult şî s-ar gândi:
Doamni, cum di pot trai
Pi pamânt cu oaminii?

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

11

Foaí verdi di-un malin-u
Vai di omu ceal strain-u
Câ meri sîngurel pi drum-u
Şî sâ fac-on paş mai tari
Câ vini Dunurea mari.
[Da las' sâ vii sa ma mâí,
Câ n-am cin' sa ma mângâí]
N-am barbat sâ ma oprescă
Nici surori sâ ma jaleascâ.
Val cu val o-nvaluit-u,
Scârbili câ ni-o vinit-u
Şî cu dânsâli-am trait-u
Pânâ am îmbatrânit-u.
Malinaş cu floarea ta,
Tu ț-ai scuturat floarea-u
Io ni-oi gati cântica-u.
(Iuga Eufrozîna, 66 ani)

Scanned with OKEN Scanner

12
Foaí verdi pai sacarâ,
Vaduvií, floari-amarâ,
Câ ma culc sara plângân'u,
Ma scol dimineaţa suschinând-u,
Şî noaptea cân' ma trezăsc-u,
Ochii-n lacrimi îi gasăsc-u
Şî perna-i udâ sup cap-u,
Câti lacrimi am vărsat-u.
O vadan' un'i paşeşti,
Numa lacrimi izvoraşti,
C-aşa am trait şî eu
Ni-o mărs lacrimili parău.
Câ un'i-i barbat la casâ,
Îi casa numa voioasâ,
Da un'i i-o vadanâ ramasâ,
Plângi dranița pi casâ.

(Iuga Eufrozîna, 66 ani)

13
Foaí verdi iarbâ latâ,
Di micuț-am ramas di tatâ,
Am crescut la straini la vatrâ,
Şî mâncatâ, nimâncatâ,
Şî pi uşâ aruncatâ
Şî la lucru, ia, mânatâ,
Aşa-s parinții di-a doaua oarâ:
Ti culcâ pi prisp-afarâ,
Şî în loc di aşternut-u,
O prispuță, ia, di lut-u,
Şî-n loc di pernâ su' cap,
Vo douâ frunzâ-am adunat-u
Şî pi-acelea m-am culcat-u.

(Iuga Eufrozîna, 66 ani)

14
Frunză verdi şî una-u
Da, mult m-o mâncat
scârba-u.
Cini scârba mni-ar lua-u
Şî cameşa eu i-aş da-u,
Şî cameşa şî sumanu,
Da, sâ nu trag scârbâ cu anu.
Eu cameşâ ni-aş mai face
Scârbâ-n lume n-aş mai trage,
Câ scârba uni sa puni
Faci inima carbuni,
Şî scârba uni sa lasă
Ramâi cu inima arsă.
Inimă di putrigai-u,
N-am un cuțît sa ti tai-u,
Sâ văd ci dureri ai-u.

(Sava Elena, 66 ani)

15
Zîci lumea, zîc şî eu
Câ-mbătrânesc şî-m pari rău.
Batrâneță cu slabghií
Ci-m cadéț napasti mnii?
Mult ma mnir: ci s-o facut
Binili ci l-am avut?
Di baut, nu l-am baut,
Nici în târg nu l-am vândut,
Câ cu-amar l-am pitrecut.
Frunzâ verdi cir di nuc,
Di când maica m-o facut,
Tot pin greu am pitrecut-u,
Di bini n-am mai ştiut-u,
Dacâ parinț n-am avut;
Şî de-aceea n-am mai crescut-u,
Câ cini-i crescut cu drag-u
Poati creşti-nalt ca fagu,
Eu di bini n-am ştiut
Şî de-aceea n-am crescut.
„Aiestea li cânț de-a urâtu, aici
la paduri,

Scanned with OKEN Scanner

cânt câ am fost sîngurâ".

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

16

Foaie verdi mintâ creaţâ,
Vai ş-amar di-a mé viaţâ,
Vai ş-amar zîlili meli,
Una bunâ, zeci reli.
Di-nceput pânâ-n sfârşît
Nici un bini n-am gasît,
Şî-s satul di-aista trai,
Ca boul hranit di pai,
Şî-s satulâ di-atâta muncâ,
Ca valea di-apa-adâncâ
Şă ca codru-nalt di stâncâ.
Da codru-i codru şî nu-i pasâ
Cii stânca cât di groasâ,
Darâ eu mereu tânjăsc
Şî ca iarba-mbatrânesc
Şî ca roaua ma topchesc.
Şî ni-aş da şî zîlili
Ca sâ scap di dânsâli
Şî ni-aş da şî viaţa toatâ
Sâ nu mai fiu suparatâ.
Moarti, moarti, undi eşti,
Undi eşti, undi ti ţîi,
Sâ ma strângi dintri-aişti vii
Şî-n cel pamânt sâ ma duci
Sâ ma scăp di-atâtia munci.

(Sahlean Elita, 71 ani)

17

Foai verdi di bradit [brădet?]
Da nu va uitaţ c-am carunţit,
Câ n-am încarunţît batrânâ,
Oh, da di tânără copchilâ;
N-am încarunţît di bini,
Da di câti-am tras pi lumi.
Şî di-oi tragi tăt aşă-u,
Multi zîli n-oi avé-u.
Nicuţâ-am rams di tatâ,
Tiniricâ şî di mamâ,
Tiniricâ şî vadanâ,
Ş-am avut on frati dragu,
Din razboi n-o înturnat-u.
Vai, razboi, razboi, razboi,
Sâ nu mai vii pi la noi!
Plângi inimioara-n mini
Ca-ntr-un copcil di trii zîli.
Copcilu plângi şî tací,
C-ari mamâ sâ-l împací,
Copcilu plângi şî-nceatâ,
Inima mé, niciodatâ.

(Eţcu Ecaterina a lui
Silvestru, 53 ani)

18

Cini iubeşti şî lasă
Fă-l, Doamni, ninune-n casă,
Că nici aşă nu ti-oi lasa,
Şî mai rău ti-oi blastama:
Să îmbli din mână-n mână
Ca galeata la fântână,
Sâ îmbli din sat în sat,
Ca banu di capatat.
Şî nici aşă nu ti-oi lasa,
Şî mai rău ti-oi blastama:
Sâ ai casa cucului
Şî hodina vântului,
Câ nici cucu n-ari casă,
Da nici vântu ţară-aleasă.
Şî nici aşă nu ti-oi lasa,
Şî mai rău ti-oi blastama:
Sâ ti duci, tot sâ ti duci,
Pin padurea cu butuci,
Sâ mânânci numai taciuni
Şî bureţ din cii nebuni,

Scanned with OKEN Scanner

Sâ mânânci şî taciunaşi,
Sâ ştii câ iubeşti şi laşi.
Şî nici aşă nu ti-oi lasa,
Şî mai rău ti-oi blastama:
Ca sâ îmbli-a capata
Sâ vii şî la poarta mea,
Că şî eu ti-oi niluí
C-o mânuţâ di tarâţă,
Să ştii că ţ-am fost draguţă,
C-o mânâ di taciunaşi,
Sâ ştii că iubeşti şî laşi.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

19

Puiuli din aiest sat,
Sâ nu crezi că te-am uitat.
Tu la mini când îmblai,
Pi păru tău ti jurai
Că nu esti alta-n lumi
Să-ţ fie dragă ca mine.
Acum, pui, ai ratacit
Şî pi mini m-ai urât.
Ne-am iubit on an ş-o vară
Ne-am strîcat numa-ntr-o sară.
Spuni, puiuli, ti joară,
Di ai altă lelişoară,
Sâ ma pun în drum sâ mor,
Nici trii ani sâ nu ma scol,
Să mă calci carăli,
Ma manânci cioarîli
Pi tăti razoarâli.
Câ puiuţu din alt sat,
Ca pânea di cumparat,
Când o cumpiri nu ti-nduri,
O mânânci, nu ti saturi.
Gura mé din ci-i facută?
Dintr-un măr şî dintr-o turtă,
Cini-i harnic o sarută,
Cini nu, stă şî sa uită.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

20

Frunză verdi liliac-u,
Tătă zîua stau în prag-u
Cu aţa bagatâ-n ac-u,
Nici o datâ n-am împuns-u,
Tot am suspinat ş-am plâns-u,
Dupa puiu, câ s-o dus-u,
Şî s-o dus şî nu mni-o spus-u,
Sâ-i pun merindi di-agiuns-u
Şî sa mărg şî eu cu dâns-u,
Batrâ calea giumatati,
Sâ nu-i parâ drum diparti.
Dealuli mândru, frumos-u,
Ia coboarâ-ti mai gios-u,
Sâ ma sui pi vârvu tău,
Sâ-m văd puişoru neu,
Câ di când nu l-am vazut-u,
Multâ vremi-o mai treacut-u.

(Sava Elena, 66 ani)

21

Foie verde, foi sacară,
De-aş agiungi-n primăvară,
Să mă duc în codru iară,
S-aud mierla şuierând
Şi cucu frumos cântând.
Codrule, frati mai mari,
Ci m-aş ruga dumetali?
Sâ-nverzăşti numai pi poali
Şă să-ţi laşi un crac umbros,
Să m-aşăz cu puiu jos,
Două vorbe să vorbim
Ş-apoi să ne despărţîm.
Două vorbe, trei cuvinte,
Să le ţie puiu minte,
Că-s de-a lui mândră vorbite.
Să ne depărţîm cu drag,

Scanned with OKEN Scanner

Ca şi luna pintri fag,
Să ne despărţîm cu dor,
Ca şi luna pintri nor,
Să ne despărţîm cu jăli,
Ca şî luna pintri steli.

(Eţcu Ecaterina a lui
Silvestru, 53 ani)

22
Vai, saraca catana,
Când îi vini porunca,
Îş disculţâ optinca,
Şî-ş apucâ papucu
Şî ié drumu de-a lungu,
Şî de-a lungu şî de-a latu,
Pân-la poartă la-mpăratu.
Şî ramân boii-njugaţ
Şî parinţî suparaţ;
Şî ramân boii-n tânjăli
Şî parinţî plini di jăli.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

23
Foai verdi foai fragâ,
Când ni-o fost lumea mai dragă,
S-o stârnit scârba în ţară.
Vinirea, la mnez di noapti,
O-nceput dobili-a bati
Ş-o facut mari alarmâ
Ş-o plecat cu tăţ la armâ.
Ş-o vinit vesti pi steli
Ş-o lasat ţara cu jeli;
Ş-o vinitu vestili,
Ca noaptea, fulgerili.
Ş-aşa stau grămez pi jos,
Ca şî snoptii di ovăs;
Ş-aşa stau pi lângâ drod[1],
Parcâ-i marili potop,
Stau pi lângâ drod aproapi,
N-ari cini să-i îngroapi.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

24
Foai verdi trii aguti
Cini-o facut drum pi munti
Dumnazău sâ nu-i agiuti,
C-o trecut multi racruti
C-o trecut şî buni şî răi,
Ş-o trecut şî fraţ di-a nei,
Şî când o vinit napoi,
O vinit numa vo doi.
Of, când îmi aduc aminti
Cum era mai dinainti,
Înainti,-on an ori doi,
Era bini pi la noi,
Era rouă, erau ploi,
Şî nu ştiém di razboi.
Erau nunţ şî era joc,
Da amu-i pară di foc,
În loc di ploaie şî roauă,
Plumbii şî şrapnele ploauă,
Ploauă plumb şî ploauă foc,
Dacă n-am avut noroc,
Ca sâ nu ştim di razboi
Şă sâ nu-l ci purtat noi.
Eu aiestea şăsureli
Le-am stropit cu lăcrimi greli,
C-aşa trec plumbii pin ieli,
Ca pin gardu di nuieli.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

25
Frunzâ verdi pipigioi-u
Fost-au rusu pi la noi-u
Trii zîli pân-în Craciun-u
Era plin di ruş pi drum-u.

Scanned with OKEN Scanner

La noi, la jandarmarií,
Era ruş pisti vo mnií
Îmbracaţ tăţ cu cojoc-u,
Ca dracii la iarmaroc-u!
Şî ei tăţ-u sa râdéu
Şî la Dorna sa ducéu,
Da ei la Dorna n-o agiuns-u,
Nemţîi mogilâ i-o pus-u.

(Casandra lui Scridon Ciocan, 77 ani)

Strigături de joc

26
Arcanul

Arcanaua, brâul verde,
Ai, ci bini i sâ şădi,
I sâ şădi cui sâ şădi,
Codrului cu frunza verde
Şî nouă fără de fete!
Floricica macului,
Ş-o bătut-a dracului,
Stângu sus şî dreptu jos!
Tot acelea trii,
Trii sâ li bătém,
Trii sâ li făcém!
On genunchí ş-on călcăi,
Daţî-i drumu măi flăcăi!
Hai ficior dupa ficior,
Paşîţi toţi într-un picior!
Cini urma ne-a videa
Sâ creadâ câ-i numa a mea!
Pin padurí şî pin văi,
Câ jandarmii-s dupa noi,
Opt napoi, pi dreptu măi!
Una, doauâ, trii, patru,
Cinci, şăsâ, şapti, opt!
Păi opt o fost!
Şapti, şasâ, cinci, patru,
Trii, doi, una, niciuna!
Trii sâ li batém,
Trii sâ li facém!
On genunchí ş-on călcăi,
Jos, odatâ, măi flăcăi!
On genunchí ş-on călcăi,
Şî pi stângu, măi flăcăi!
Tot acelea trii,
Trii sâ li batém,
Trii sâ li facém!
On genunchí ş-on călcăi,
Sus, odatâ, măi flăcăi!

27
Creţişorul

Creţişoru ştiu juca
Pâni nu ştiu frământa,
Pi lopatâ nu ştiu puni,
Trebuie legat cu funie,
Câ le-am pus pi tăti-n rând,
Nici on câni nu-i flamând!
Di ci joc, di ci-aş juca
Parcă sânt făcut aşa;
Di ci joc, di ci mă-ndemn,
Parcă sânt făcut di lemn!

28
Hora

Cini joacâ horili
Batâ-l sarbatorili,
Câ pi mini nu ma poati,
Câ eu joc şî zî şî noapti
Ş-am sâ joc pânâ la moarti.

Scanned with OKEN Scanner

Bini-i tânăr şî holtei
Câ pleci sara undi vrei,
La feti şî la fumei!
Rău îi tânăr şî-nsurat,
Nu poţ meri sara-n sat.
De-ar fi dor pi cât urât,
Aş mai trai pi pamânt,
Iară doru-i puţîntel
Ş-am împlut lumea cu el.
Cini ari num-on dor
Traieşti mult mai uşor,
Dară eu, cu doruri multe,
Mă usuc ca piatra-n munte.
Munte, munte, piatră sacă,
Lasă-l pe voinic să treacă,
Să treacă la ciobănie,
Sâ scapi di cătunie.
Trecui valea, mor di săte,
Mă-ntâlnii cu două fete,
Două fete-n haină noauă,
Săruta-le-aş pe-amândoauă,
Iar pi una-ntotdeauna,
Câ-i mai frumoasâ ca luna.

29
Ilenuţa

Hai, Ileană, la poiană
Să săpăm o buruiană,
Buruiana macului,
Ai, s-o dăm bărbatului,
Ca să doarmă, doarmă dus,
Pân-ce-a fi soarili sus.
– Hai, Ileană, la prăşit!
– Nu pot câ m-am bolnăjit!
– Hai, Ileană, la flecăi!
– Bodaprosti, mamâ, hăi!".
Pintru tini, tu Ileanâ,
S-o uscat iarba-n poianâ,
Pintru tini, Leanâ hăi,
S-o uscat iarba pi văi
Şî polog di noauâ clăi!

30
Pădureţul

Frunzuliţă di marari,
Buna sara, gospodari,
Frunzuliţă de sulfină,
Bună seara, gosodină,
Frunzuliţă sălcioară,
Bună seara, fetişoară.
Frunzuliţă şi una,
Ascultă comanda mea!
Frunzuliţă grâu mărunt,
Pune stângul la pământ;
Frunzuliţă bob de rouă,
Pune tălpile-amândouă!
Frunzuliţă ca nucu,
Trei bătute cu dreptu;
Frunzuliţă mere verzi,
Trei bătute-n două părţi;
Frunzuliţă lin, pelin,
Olecuţă iară lin,
Frunzuliţă micşunea,
Jumătate la stânga!
Frunzuliţă matostat,
Arde-un picior îndesat!
Frunzuliţă mintă creaţă,
Trii bătute faţă-faţă;
Frunzuliţă mere verzi,
Trii bătute-n două părţi;
Frunzuliţă de-un pelin,
Uşurel şi iară lin;
Frunzuliţă floricele,
Trii bătute la podele;
Frunză verde şi una
Şi-nainte tot aşa;
Frunzuliţă pintrijăl,
Sus on picior uşurel;

Scanned with OKEN Scanner

Frunzuliţă şi una
Şi-nainte tot aşa;
Frunzuliţă mintă creaţă,
Trii bătute faţă-n faţă;
Frunzuliţă bujorel,
Sus on picior uşurel;
Frunzuliţă şi una
Şi-nainte tot aşa;
Frunzuliţă floricele,
Trei bătute la podele;
Frunzuliţă de-un pelin
Uşurel şi iară lin;
Frunzuliţă şi una,
Jumătate la stânga ;
Frunzuliţă bujorel,
Arde-on picior uşurel;
Frunzuliţă de trifoi,
Numai unu ş-apoi doi;
Frunzulița macului
Ş-o bătut-a dracului!
Frunzuliţă siminoc
Ş-o batută la mijloc
Şî cu asta stai pi loc!

31
Triilişeşti

Triilişăşti, vali cotită,
Ci stai lele-ngramadită,
Gramadită-ntr-un ungheri
Di frica unui hoheri?
Trii, măă, şi la bataie!
Două şi iaca-i una!
Una ş-odată jos!
Aşa gioacâ batrânii
Când înfloresc calinii,
Calinii s-o scuturat,
Batrânii s-o bucurat
Câ au grâu di săcerat.

Trii, măi, şî numai doauă!
Doauă şî iaca-i una!
Una ş-odată jos!
Noroc bun la casâ noauă,
Opt o fost, cu-aiasta noauă!
Noauă şî numa şăpti!
Şăpti şî triilişăşti!
Doauâ şî iaca-i una!
Una ş-odatâ jos!
Frunzuliţâ di trifoi
Triilişăştiu iar-napoi!
Noroc bun la casă veche,
Opt o fost, cu-aiasta zăce!
Zăci şî numa şăpti!
Şăpti şî triilişăşti!
Trii, mă, şî iaca-s două,
Doauă şă numa una!
Una ş-odată jos!

32
Cine joacă *Cernita*?
Nastasia, boldita!
Cu cuţite ascuţite
Şi tulpane mohorâte.

33
Saracu picioru meu,
Nu mi-l pot purta de greu,
Că i-am pus obială multă,
C-aşa-i rându pe la munte;
Pe la munte-i rându-aşa,
Care cum îi ştí treaba,
Numai frunza cu iarba.

34
De-ai juca, lele, ca mine,
Aş juca numai cu tine,
Da tu joci încetişor
Şi eu joc de mă omor.

Scanned with OKEN Scanner

35
Gioacă-mă, dacă mă ştii,
C-afară m-aşteaptă trii,
Pintru-a meli nebunii.
Gioacă-mă, dacă ma poţ,
C-afară m-aşteaptă toţ,
Pi la uşâ şî pi la porţ.

36
Dragu moşului, noroc,
Daţi mâna, facéţi-mi loc.
Zî, scripcari, zî sâ gioc,
Câ s-o-nchis în mini-un foc.
Zî, scripcari, voia mé,
Câ ţ-oi da din ci-oi avé.
Zî, scripcari, zî, tu, zî,
Sâ gioc pân-ci-oi nebuni.

37
Lunea, marţa, n-am lucrat
Câ nu mi s-o arătat.
Miercurili sânt opriti,
Nu lucrez di nu ţîn minti.
Joili îm sânt legati,
Nu lucrez câ fac pacati,
Vinerea nu prea muncesc,
Sâmbăta mă odihnesc,
Iacă şi duminica!

38
Vinde, mamă, mânzata
Şi-mi porneşte ursita,
Ca să mă pot mărita,
Că-i rău de trăit aşa.

39
Ari mama doi purcei,
Îi vindi şî-m ié cercei;
Ari mama o-caprâ-n tindâ,
O vindi şî-m ié oglindâ,
Coada capri-i radicatâ
Şî oglinda-i tot gatatâ.

40
Vai, mamucă, vai, mamucă,
Mi-o venit vremea de ducă.
Mărita-m-aş mărita,
Nu ştiu cine m-a lua,
C-o venit s'tămâna mari
Şi nime nu mă întreabă.
De-aş ajunge, mamă,-n post,
Să-mi pun zestrea cum o fost.
În câşlegi am pus-o bine
Şi nu ni-o cătat-o nime.

41
Are mama două reţe,
Le-a dat să-mi ieie bârneţe,
Bârneţe în patru iţe
Şi cămaşă cu altiţe.

42
Mândra mé cu ochii mari
Ş-o dat boii pi cheptari
Şî juninca pi oglindă,
Tot sa uită şî sa-nstrâmbă
Sâ vadă faţa de mândră.

43
Când îi zî di sărbătoari,
Joacâ ţărna sub chicioari,
Când îi zîua lucrului,
Vini boala capului.

44
În Coasta Vârveţii Mari
Rumineala fetii tali,
Rumineală-ntr-on căuş
Rumineşti-amuş-amuş[1].

Scanned with OKEN Scanner

45
Asta-i fata omului,
Norocu băiatului,
Hei, şi fata-i somnoroasă
Şi flecău' rău de coasă.

46
De-ar fi puşca di tocanâ
Faci-m-aş şî eu catanâ,
Sabia di crastaveti
Şî compania di feti.

47
Vine iarna, n-am căciulă,
Da-s voios că am frizură,
Toată lumea cu sumani,
Numa eu cu polca mamii.

48
Georgiţâ, ficioru tati,
O vândut vaca cu lapti
Şî ş-o luat ciuboti nalti[1].
Mă-sa plângi şî suschinâ
Dupa brânzâ cu smântânâ.

49
Mi-a căzut bădiţa drag
Şi n-am pânză să-l îmbrac,
Am oleacă pi-un mosor,
Încâlcită pe cuptior.

50
Astâ varâ la sapat,
Şăpti feti-o degerat,
De eu ştiu un şîriclic[1]
Tătâ vara nu ni-i frig:
Cu ciuboti, cu cojoc,
Sus pi vatrâ lângâ foc!

51
Spune, mândră, mâne-ta
Să-ngrădească uliţa,
S-o-ngrădea' cu scânduri late,
Grija mea să nu mi-o poarte;
S-o-ngrădea' cu harampăi,
Că mai sânt în sat flăcăi;
Să samene ruji în prag,
Nu să teamă, nu i le calc,
Numa ruji şi flori domneşti,
Că mia nu-mi trebuieşti,
Cu ciulin şi cu pelin,
Eu, la voi, mai mult nu vin.

52
Vai de mine, bine-mi-i,
Nu-ş' la vară cum mi-o fi,
De mi-o fi mai ghinişor,
Nici la vară nu mă-nsor.

53
Liţă, liţă, copiliţă,
Astă vară sugeai ţâţă
Ş-acum dai badii guriţă

54
Ma duc vara în paduri,
Gasăsc fetili la muri,
Iarâ noi, dupa nuieli,
Şî ni întâlnim cu ieli
Şî le luăm murile
Şî le pupăm gurile.
Ce mi-i mie drag pe lume?
Cărările pin padure.
Drag mi-o fost prunu cu prune
Şi omu cu vorbe bune,
Drag ni-o fost nucu cu nuci
Şî omu cu vorbe dulci.

Scanned with OKEN Scanner

55
– Copiliţî de la munte,
Trage-ţ tulpanu pi frunti,
Di tini multi s-audi.
– Las' s-audâ, nici nu-mi pasă
M-o facut mama frumoasă,
Să stau cu boieri la masă,
Cu boieri, cu ofiţîri,
Ca şmocuri di trandafiri,
Faţa ofiţîrului, ruja trandafirului,
Ofiţări împarateşti,
Cu catani din Pârteşti.

56
Foaí verdi di cicoari,
Mamâ inima ma doari,
Sâ ma leş la şazatoari,
C-acolo-i şî mândra mé,
Sâ văd cu cine-a şâdé.
De-a şâdea c-on om di treabâ,
Pi trii părţi mi-a fi mai dragâ,
Da de-a şâdé c-on blastamat,
Pânâ-i lumea n-o mai cat,
Câ eu ca dânsa-oi mai vidé,
Ea ca mini n-a avé.

57
Frunzâ verdi-a bobului-u,
Nu credi-a flecăului-u,
Câ flecău-i mari câni,
Câ el vini az' şî mâni,
Tăt cu şîpuşoari pline,
Pânâ-ţ cearcă mintea bine.
Şî frumosu ti iubeşti
Şî digrabă ti ureşti,
Frumosu ti pupă bine,
Digrabă uitâ di tini!

58
Badiţa cu cuşma neagră
Tot ma roagă sâ-i fiu dragă,
Da io dragâ nu i-oi fi,
Batrâ badea di-a muri.

59
Trece badea p-ânga mine
Parcă nu ne-am avut bine,
Da eu trec şî nu-l întreb,
Numa cu ochi-l petrec.

60
Când aud cucu cântând
Şî mierliţa şuierând,
Şî badea pe plai venind,
Cu mâna lelii facând
El făcé, lelii placé
Ochii şî gura-i râdé.

61
Bade, cât o fost vara,
Tot ai zîs câ mi-i lua,
Când o fost, coalea, toamna,
Ai dat mâna cu alta,
N-ai agiungi-a ti-nsura,
N-ai agiunge multe zîle,
Cum m-ai înşalat pe mine!

62
Să nu creadă ciniva
Că nu fac nici o para,
Ia să-ntrebi un neam de-a mneu
Câte sute li fac eu,
Ci folos tăti li beu.
Vai saraci sutele,
Cum li beu cu mândrile.

63
Drag mni-o fost lelea micuţă
Că la treabă-i harnicuţă,

Scanned with OKEN Scanner

Da leliţa hălăoaie
Du-o-n câmp că iut' să moaie,
Cască gura tot a ploaie.

64
Badi cu lelea frumoasă,
Să nu ţîi oglinda-n casă
Lelia să catâ-n oglindă
Şî gunoiu-agiungi-n grindă.

65
Di ţî-i drag, badi, de noi,
Fă-ti-un negustor di boi
Şî tragi-n gazdâ la noi.
Ari tata patru boi,
Doi îi vindi, doi popreşte,
Doi mi-i dă mie de zestre
Di m-or da, di nu m-or da,
Pi fereastă m-oi fura,
Pi fereasta cei din gios,
Dupa badea cel frumos.

66
Dragosti copchilăreşti
Ia, ti bagă pi fereşti
Şî ti scot pi un'i pot,
Pi sub streşînâ, pin pod,
Pi ferastă, pin cămară,
Sâ ti vadă scos afară.

67
Frunzâ verdi ruptâ-n patru,
Nu mni-i dor di nimi altu,
Darâ, zău badi, di tini
Nu mai pot spuni la nimi.

68
Cireşăl crescut în drum,
Am un draguţ şî-i fudul,
Da mni-s ochii frumuşăi
Şă-s dragâ la alţ flecăi.

69
Ai gândit, badi, ai gândit
Câ masa-i într-un chicior
Numa tu mai eşti ficior.
Masa-i pi patru chicioari,
Sunt ficiori câ-i lumea mari,
Şî mai mici şî mai mărunţ,
Ca şî brazîi di la munţ.

70
Ai gândit, badi,-ai gândit
Câ io-s floari di gasît,
Ţîie di batgiucurit.
Io îs floari florilor,
Din grădina domnilor
Şî-s dragă ficiorilor.

71
Badi, pân nu ti iubeam,
Nopţîli întregi dormeam,
Da di când eu ti iubesc,
Nu pot să ma hodinesc,
Noaptea-n vis mi te zăresc,
Pun mâna, nu te găsesc

72
Frunză verdi meri coapti,
Te-am visat, puiuli,-ast' noapti,
Te-am visat culegând meri,
Ni s-o-mplut trupu di jeli;
Te-am visat culegând flori,
Ni s-o-mplut trupu di dor.

73
Ştii, badiţâ, ştii tu, ştii,
Când eram şî noi copchii,
Şî umblam cu vitili
Şî vorbeam di dragosti.

Scanned with OKEN Scanner

74
Frunză verdi lemn vascris,
Tinirel draguț ni-am prins.
Şî l-am prins într-o cercari,
Ca sâ văd ci minti ari;
Şî l-am prins la noi la poartâ,
Ca sâ văd ci minti-m poartâ:
Da-i minti copchilărească
Şî nu-i chip sâ mă iubească.

75
N-am pamânt, n-am nici averi,
N-am nici stupchi,
Da am şî mneri.
N-am pamânt, n-am nici moşîi,
Da am cuvânt şî ominii.

76
Ci ni-i urât nu ni-i drag
Fii ca caşu di alb,
Ci ni-i drag nu ni-i urât
Fie ca negru pamânt.
Ci ni-i urât nu nu-i drag,
Fie cât di laudat,
Ci ni-i drag nu ni-i urât
Fie cât de ocarât.

77
Frunzâ verdi nintâ neagrâ,
Badea cu mustața neagră
Tot îmi spuni câ i-s dragă.
Să-i fiu draga cui oi fi,
Da nii nu-ni trebuí.
– Ci ti uiț, badi, la mini,
Câ nii nu ni-i di tini.
Uitâ-ti la mândra ta,
Samănâ cu Chirolea!
Sâ-m fii di dumneata,
Mai albuță m-aş purta,
Mai albâ ca lebâda,
Mai rumânâ ca ruja
Ş-aş îmbla în calea ta,
Doară poati mi-i lua,
Da nu ni-i di dumeta!

78
Câte păsărele zboară
Toate-mi zic „bade, te-nsoară”,
Numai biata rândunea,
„Nu-ți lua, bade, belea”!

79
Copiliță de la țară,
De ce ți-i gura amară?
Am mâncat, bade, caline,
Să nu mă sărute nime.

80
Duşmani, duşmancili meli
De-ar avea eli puteri,
M-ar vârî pi mini-n steli,
De-ar putea cari şî cari,
M-ar faci țărnâ-n carari;
De-ar putea cari şî cum,
M-ar faci ceanuşâ-n drum
Cu cenuşa ce-ar mai faci?
Or cerní sprîncenili,
Câ-s albi ca penili;
Da macar di le-ar cerní,
Ca a meli n-or mai fi!

81
Când eram ca tinerii,
Urcam dealul ca lupii
Şi văile ca urşii,
Iar când am îmbătrânit,
Mi se pare dealul munte
Şi văile tare-afunde.

Scanned with OKEN Scanner

82
Foaie verde ş-un călin,
Boii buni se ţin cu fân,
Şi casa cu om bătrân;
Boii buni se ţin cu iarbă,
Şi casa cu om de treabă.

83
Calul bun să nu-l mai ţii,
Om frumos să nu mai fii.
Calul bun ţi l-or fura
Om frumos te-ar înşela.

84
Fost-am, fost-am când am fost,
Nici amu nu-s lucru prost;
Fost-am tânăr şî voinic,
Nici amu nu-s di ninic.
Ié aşă cum mă videţ
Nu ma dau pi cinci baieţ!

Nunta

Cântece la mireasă

85
Plângi, mireasă, şi suspină
Că mergi în casă străină
Şi te-or bate fără milă,
Te-or mustra fără pricină,
Nu te-or bate cu bota,
Da te-or bate cu vorba,
De ţi-or rupe inima;
Nu te-or bate cu pumnul,
Te-or bate cu cuvântul,
De ţi-or rupe sufletul.
Foaie verde trei arginţi,
Copilă din doi părinţi,
La ce focu te măriţi?
Te-ai cerut la măritat
Ca floarea la scuturat,
Floarea iară a-nflori,
Da tu fată nu-i mai fi.
Sărută părinţii tăi
Că te-i duce de la ei
Şi frumos le mulţumeşte
Pentru că te-au putut creşte.

(Strugariu Aurelia, 36 ani)

86
Foaí verdi neghiniţâ
Sâ marit-o copchiliţâ.
Frunzâ verdi ş-o nagarâ
Ci n-ai mai fetit o varâ,
Ca sâ-ţ scoţ petelili
Din toati camărili,
Să fii în rînd cu fetili?
Când eram la mama fatâ,
Purtam fustă înfloratâ,
Şi pe faţă eram curată,
Da de când m-am măritat,
Port cameşă cum i-n sat,
Port cameşâ cum îi spuma,
Şî-s la faţâ cum îi bruma.
Plângi, mireasâ, şî suspinâ
Câ mergi în casâ strainâ,
Că barbatu nu ţî-i frati,
Nu gândi că nu ti-a bati;
Şî soacră-ta nu ţî-i mamă
Sâ-ţ iei cuvântu-n samă.
– Hai, mamâ, di ma pitreci,
Pâna-n fundu gradinii,
– Pitreacâ-ti-or strainii,
Ci dat mâna cu dânşîi.
– Ş-ai, tatâ di ma pitreci
Pâna-n fundu gradinii,

Scanned with OKEN Scanner

– Pitreacâ-te-ar strainii,
C-ai dat mâna cu dânşîi.

(Ciornei Maria, 18 ani)

Strigături de nuntă

87
Işîţ, fini şî vecini,
Să videţ nunta cum vini,
Cu druşti, cu vatajăi,
C-aşé-i moda pi la noi.

88
Ia să joc, că azi îi masă
Şi de mâne mi se lasă.
Ia să joc, că azi îi nuntă
Şi de mâne mi se ciuntă!

89
Asta-i nuntâ di strîgat,
Nu-i placintâ di mâncat!

90
Mânâ, badi, caii bini,
Nu ţînea ochii la mini,
Ochii mei îs lacomoş
Şî ţ-or puni caii gios,
Ochii mei îs frumuşăi,
Ţ-or înşala cai tăi
Şî pi tini lângâ ei.

91
Mână, badi, caii tari,
S-agiungém în sat cu soari,
Sâ ni vadâ oaminii
Pintru ci-am batut caii:
Pintr-o floari din gradinâ,
Pintru-o tânarâ copchilâ,
Pintr-un fir di megherean,
Pintr-un tânăr baitan.

92
Treci dragustea pin apâ
Şî strîgă că nu sa-neacă,
Şî urâtu pi uscat:
„Aoleu, câ m-am-necat!"

93
Duci-m-aş pisti imaş,
Nu mni-ar trebui nanaş,
Nici popâ sâ ma cununi,
Numa om cu vorbi buni.

94
Cine să uită la noi
Creşte-i coarne ca la boi!
Cini grăieşti de mini
Creşte-i labe ca la câni!

95
Bucurâ-ti, manastiri,
C-agiungem şî noi la tini
C-o mnireasâ şî c-on mniri!
Ie, parinti,-on patrafir
Şî cununâ-on trandafir,
Ie, parinti,-o carticicâ
Şî cununâ-o floricicâ.

La zestre

96
Iu, iu, iu, papuci, papuci,
Câ şî eu am tors la buci,
Di ni-i da un leuşor,
Eu ţ-oi da un ţolişor.

97
Ţolişoru ceal di buci,
Di pozderi di-abghé-l duci;

Scanned with OKEN Scanner

Ţolişoru ceal di lânâ
Sâ-l hurduci o saptamânâ.
Pernişoari nu pré-avem,
Câ noi gâşti nu ţîném
C-am avut un bghet gânsac
Ş-o perit-u di dalac,
Da nici ţolişoari multi,
Câ ni-s oili la munti.

98
Sâ traiascâ mamuţa,
Câ ni-o umplut laduţa,
Cu hainuţâ di bumbac
Şî m-o dat după om drag.

99
Sâ traiascâ nireasa
Câ i-o fost drag a lucra
Ş-o umplut-u caruţa
Ş-am legat-o cu funia.

100
Druştili di la mnireasâ
S-o falit câ ştiu a coasâ,
Ş-o cusut on an di zâli
În cameşa cei di mniri
Şî tot n-o gatit-o bini,
Şî on clin o mai ramas
Şî l-or coasâ la Ispas.

101
Vai saraci druştili,
Mârâiesc ca mâţâli,
Ş-o cusut cu ochelari,
Ca sâ capiti griţari.

La găină

102
Iu, iu, iu, gainâ surâ,
Ieri erai pi dupa şurâ,
Ş-amu eşti cu pipa-n gurâ;
Iu, iu, iu, gainâ grasâ,
Ieri erai pi dupa casâ,
Ş-amu eşti şî tu mnireasâ.

103
Hu, iu, iu, bun îi puiu'
Da mai bună-i găina,
Când o frige stăpâna
Şi-o mănâncă cu sluga.

104
Gainuţâ frumuşîcâ,
Di ştiéi tu di-aiasta,
Fugeai di la casa ta.

La miri

105
– Copchilâ din doi parinţ,
La ci focu ti mariţ?
– Ma marit ca sâ nu şăd,
Numa câmpu sâ nu-l văd.
Câmpu sâ-l vadâ bărbatu,
Sâ ma duc sâ aştern patu,
Sâ-m pun oglinda-n fereastrâ
Sâ văd ni sâ stă nevastâ?!

106
Tu mnireasâ cu cercuţ,
Ie-ţ gându di la draguţ
Şî ţî-l puni la barbat
Câ cu el ti-ai cununat.

107
Floricică albă-n cui
Mireasă ca-a noastră nu-i,
Frumuşîcă ca luna

Scanned with OKEN Scanner

Şî nu-i nimi ca dânsa.

108
Fost-am una la mama,
Ca soarili şî luna,
Şî cu-atâta m-am grişît
C-am zîs „mamâ ma marit".
Parinţî m-o maritat,
Pisti-o lună m-ontrebat:
„Cum ţî-i fiicâ la bărbat?"
Di fricâ şî di ruşîni
Am spus câ mni-i tari bini.
Înjugâ, mamâ, şăsâ boi
Ş-adâ zăstrea înapoi,
Ş-o puni în dealu mari
Şă-i dă foc cu lemni-uscati,
Ca sâ vadâ şăpti sati,
Sâ sa mnere-o lume toată
Cum îi măritată-o fată.

109
Ia, mnireasâ, c-agiungém,
Uiti, undi te-aducem,
Îi fântână şî-i parău
Şî barbat pi placu tău.
De ţî-i mirele urât,
Lung îi drumu de fugit,
Largă-i ţara de trăit.

110
Plângí, plângí, tu mnireasâ
Câ bota-i pi grindă-acasă,
La un capăt îi mai mari,
Anumi pintru schinari
La unu-i cu zurgalău,
Când a da s-aud şî eu.
Pânâ ce-oi vini di-acasâ,
Tu-i fi cu schinarea scoasă,
Pân' ce-oi vini şî te-oi scoati,
Îi ruga pi sfânta moarti.

111
Floricicâ-n cornu mesîi
Vai, cum plâng ochii mniresîi.
Lasâ plângâ cât di tari,
Câ mnila maicuţâi sali
Niciodată n-o mai ari.

112
Plângi, nireasâ, mai cu jeli,
Câ de-amu nu porţ mărgeli
Numa cârpă-n păturели,
Nici în urechiuş cercei,
Nici sara nu-ţ vin flecăi.

113
Niresucâ, draga noastrâ,
Te-ai cerut sâ fii nevastâ.
Noi te-om faci, dacâ zîci,
Da pi urmâ sâ nu plângi,
Câ soacrâ-ta nu ţî-i mamâ,
Sâ-ţ bagi cuvântu-n samâ,
Nici barbatu nu ţî-i frati,
Să-i fie nilă-a ti bati,
Câ mnila di la barbat,
Ca frunza di păr uscat,
Şî mniluţa di la soacră,
Ca şî stâlpu di la poartă.

114
Hai nireasâ-n sat la noi
Câ-i mai bini ca la voi,
Câ la noi câmpu-i cu flori
Şî oamini-s di-agiutori;
Şî la noi câmpu-i cu iarbâ
Şî oamini-s mai di triabâ!

115
Frunzâ verdi di café,
Tătâ lumea îm zîcé
Câ niri n-oi mai avé.

Scanned with OKEN Scanner

Am facut cum am putut
Şî niri câ ni-am gasît.

116
Mireasa ce-o avem noi
Nu o dăm pi şepti boi,
Câ la boi li trebi fân
Şî mniresîi om stapân;
Câ la boi li trebi iarbâ
Şî mniresii om di treabâ.

117
Ci mireasâ avem noi,
Câ n-o dăm pi patru boi,
Câ la boi li trebi apâ,
Şî la casâ, om di treabâ;
Câ la boi li trebi fân
Şî la casâ, om stapân.

118
Mnirili ci-l avem noi
Îi harnic şî muncitori
Şî nu doarmi pi cuptiori.

119
Frunzâ verdi cireşăl
Câ mnirili-i frumuşăl,
Numa-oleacâ-i cam buzat,
Câ prea mult o sarutat
La nevesti cu barbat.

120
Suparat îi nirili,
Câ ramân draguţâli,
Pi toati uliţâli,
Da voioasâ-i nireasa,
Câ l-o putut înşala.

121
Ieu ma rog niri la tini
Sâ ţii pi mnireasâ bini,
Poati ţ-a greşî v-odatâ,
O sarutâ şî o iartâ,
C-ari dreptu sâ grişascâ
Câ-i minti copchilareascâ.

122
Vai saracu mnirili,
Cum îi plâng draguţîli
Pi tăti uliţîli,
Una-n deal şî una-n vali,
Una-n uliţa cea mari.
Cei din deal s-o spânzurat
Cei din vali s-o-necat,
Cei din uliţa cea mari
Dracu şti ci gânduri ari.

123
Uiti, miri,-n urma ta
Cum îţ plângi gagica,
C-ai băut-o ş-ai mâncat-o,
Pân-la urmâ n-ai mai luat-o.

124
Nirili şî cu mnireasa
Parcâ-i craiu cu craiasa,
Stralucesc în dipartari,
Parcâ-i un trandafir ş-o floari.

La nuni

125
Nunuli, nunuţuli,
Rasucé musteţîli,
Sarutâ nevestili,
Rasucé-li şî mai bini,
Ma sarutâ şî pi mini.

126
Iu, iu, iu ş-aş bea rachiu

Scanned with OKEN Scanner

Di la nunu di sub brâu,
Iu, iu, iu ş-aş bea holercâ
Di la nuna din balercâ.

127
Saraca nuna iast' mari,
Nici obgheli-n papuci n-ari,
Sa-nvaleşti cu hârtie,
Sa temi di saracie.

128
Nunâ mari,-ntr-on ceas bun,
Sâ botez şî sâ cununi,
Sâ cununi şî sâ botez
Şî colaci sâ nu mai vez!
Când ţ-or trebui colaci,
Sâmbâta-n cuptiori sâ-ţ faci!

129
Cum îi nuna, nu-i niciuna,
Cu cameşa cum îi spuma,
Cu catrinţa numa fir,
Faţa ei un trandafir.
Cum îi nunu, nu-i niciunu,
Cu cameşa ca paunu
Şî cu brâú numa flori,
Când îl vezi ti ia fiori.

La soacre

130
Bucurâ-ti, soacrâ mari,
Câ-ţ vini cheptanatoari
Sâ ti cheptini pi cap
C-o bucat' di lemn di fag.
Când ti-a prindi-a cheptăna,
Dinţî-n gurâ nu ţ-or sta:
Când ti-a prindi-a discâlci,
Nici un dinti nu ţ-a fi.
Sâ ti-agiuti la ciubăr,
Sâ ti scarmeni di păr.

131
Soacrâ mari, ieş în prag,
Ţ-aducém norâ pi plac,
Nici nu-i mnică, nici nu-i mare,
Cum îţ place dumnetali,
Nici nu-i scurtă, nici nu-i groasâ,
Cum îi fata mai frumoasâ,
Şî o bagâ-n camaruţâ
Şî-i dă pâni cu café
Şî traié bini cu ié.

132
Soacrâ, soacrâ, soacrâ hăi,
Ieş afarâ din bordei
Şî vinâ pân-la caruţâ,
Şî-ţ ié nora di mânuţâ,
Şî o du în camaruţâ,
Şă-i dă lapti cu café,
Sâ traieşti bini cu ié,
Şî-i dă lapti cu colac
Şî-i mai dă câti-on zdupac!

133
Soacră mari, vin' încoa,
C-o vinit fontuiala[1],
Ca sâ-ţ fontuiá mnireasa
Şî să-ţ dizgolească casa.

134
Soacrâ mari undi eşti
Cu noi nu ti-nvesăleşti?
Ficioru l-ai însurat,
Cameşâ n-ai capatat,
Nici cameşâ, nici catrinţă,
Nici şergari în şăpti iţă.

135
Eu ţ-am spus, maicuţâ, spus

Scanned with OKEN Scanner

Sâ pui măr dulci-n gradinâ,
Sâ ma dai sâ-ț fiu vecinâ;
Ai pus măru pădureț
Şî m-ai dat sâ nui ma vez.
Ai crezut, maicâ, crezut
Câ-ț vineam dupa-mprumut,
Da macar di şî viném,
Înapoi țî-l aducém,
Îndesat şî-nvârvurat
Şî mai mult dicât ni-ai dat.

La vătăjăi şi la druşte

136
Strigaț şî voi, vatajăi,
C-aveț gurâ ca şî noi,
Nu staț cu gura cascatâ
Cu limba cât o lopatâ,
Parcă-i o broască cracanată.

137
Vătăjeii din alt sat
Nu ştiu bine de-o mâncat
Nici n-au gură di strîgat.
Noi le-am pregătit mâncare,
Trei fasole-ntr-o caldare
Şi vreo câteva urzici
Să nu-i mai vedem pe-aici!

138
Vatajălu ceal înalt
Bun ar fi poprea la gard;
Vatajălu ceal isteț
Bun îi poprea la coteț,
Macar pân-la primavarâ,
Sâ nu iasâ porcii-afarâ!

139
Vatajălu dinainti
Ar strîga şî n-ari-on dinti,
Vatajălu dinapoi
Ar strîga şî n-ari doi!

140
Vatajăli, hâd mai eşti,
Nu te-aş pupa, sâ-m plateşti,
Sâ-m dai banii cu masura,
Pintru tini nu-m spurc gura.

141
Vai saracii vatajăi,
Cât îs di-afumați şî răi,
Cum sfințăşti soarili,
Nu-i mai țîn picioarili
Şî la buni şî la reli,
Ca câni dupa cațeli!

142
Vatajălu ceal înalt,
Ci ti țîi aşa bogat,
Câ eu ştiu ci ai în sat,
C-ai un capăt di ogor,
Sa faci numa mohor,
Ş-ai un capăt di pârloagă,
Sa faci numa potroacă.

143
Vatajăi din satu nostru
Nu ştiu-a zîci „Tatăl nostru",
Tot îl zîci şî-l grişeşti
Câ la feti sa gândeşti.

144
Vai, saracii vatajăi,
Cât îs ei de frumuşăi,
Nici nu strigă, nici nu tac,
Numa clatină din cap.

145
Hai, strigă hop şi hop,

Scanned with OKEN Scanner

Vatajelu cât on dop,
Cât un dop de la balercă,
Cu capu cât o ciupercă.

146
Druşca cei cu nasu lung
Ducé mâncari la plug
Şî di nas s-o-nchedicat
Şî tăt borşu l-o varsat.

147
Asta-i druşca cea mai mică
Cu nasu ca-o patlagică
Cu gurița rotungioară
Parcă-ar fi un clonț de cioară.

148
Asta-i druşca cea făloasă,
Nu şti-a țesă, nu şti-a coasă,
Nu şti-a faci pânza deasâ.
O dat brânză şî slanină
Ş-o cusut puii la mână;
Ş-o dat brânză şî cârnaț
Ş-o-ncrețît-o la grumaz.

149
Vai di mini, -am dat di greu
C-o pcicat badea-n parău
Şî m-o pus pacatili
Sâ-l radic cu spatili,
N-am cuțît ca sâ-l belesc,
Ia, c-un băț ma nacajăsc.

150
La mireasă trebuie hobot,
Şî la vatajăl un clopot,
La mnireasâ trebuie floare,
Vatajăi, o droangă mare,
Sâ o puie la ureche,
Să margă sara la fete.

151
Saracili druştili,
C-o mâncat galuştili,
Vai saracii vatajăi,
C-o mâncat la frecațăi
Ş-o mâncat c-on linguroi,
Ca sâ nu mâncăm şî noi.

152
Druştili, flori înfloriti,
Vatajăi, boti pârliti,
Druştili ca florili,
Vatajăi ca botili!

153
Druştili di la mnireasâ,
Cu optinci di porc nirasâ[1]
Vatajăii di la niri,
Cu optincili di câni,
Când o prins a li-ngurzî,
Cânii-o prins a schiorlăi.

154
Vatajălul cel înalt
Îi bun prepeleac la gard!
–Taci din gură, ciumahaie,
Că la noapte dormi în paie!

155
Ci ti țîi, badi, fudul,
Câ nu eşti aşa chiabur,
N-ai nici boi, nici herghelie,
Numa struț în palarie;
Ai o cloşcâ şî on pui
Şî cubotili pi cui,
Ai o cloşcâ şî mâța
Şî pi tini bundița.

156
Ci ti țîi, badi, fudul,

Scanned with OKEN Scanner

Câ nu eşti aşa chiabur,
Câ n-ai boi cu coarni lati,
Numa cojocel pi spati;
Câ n-ai boi cu coarni lungi
Numa cojocel cu bumbgi.

157
Floricicâ pusâ-n tei,
Nu stau, badi, sâ ma iei,
Lasâ floarea sâ-nfloreascâ,
Sânt ficiori sî ma iubeascâ;
Lasâ floarea ca sâ steí
Sânt ficiori ca sâ ma ieí.

158
Măi badiţâ albineţ,
Ci ti ţii aşă isteţ?
Câ şî eu îs albineaţâ,
Nu ma ţîn aşă isteaţâ

159
Huiuiu, ce-am auzit,
Mireasa s-o-mbolnăvit,
Huiuiu, câ-m pari bini,
Mirili mă ié pi mini.

160
Taci, lele, nu te căsca,
Că aici nu-i treaba ta.
Taci, lele, nu te rânji,
Că mă tem că mi-i înghiţi

161
Digeaba mai baţ ca câní,
Dacâ nu li zîci ca mini;
Digeaba mai leahăeşti,
Dacâ nu li potriveşti.

162
Taci din gură, tabuieţ,
Câ ti bag în sacuieţ
Şî leg sacu pi la gurâ
Şî ma duc cu tini-n şurâ.

163
Sâ traiascâ mamuţa
Câ mni-o facut guriţa
Şî îmblâ ca meliţa,
Meliţa-i di meliţat,
Şî guriţa-i di strigat,
Cini-i harnic o sarutâ,
Cini nu, stă şî sa uitâ.

Despre căsătorie

164
Când eram la mama fatâ,
Purtam fuştâ cordelatâ,
Da di când îs la barbat,
N-am nici fuştâ di purtat.

165
Foaie verde ceapă albă,
Mi-am legat capul cu-o babă,
Baba-i surdă, eu n-aud,
Şi mă tem c-a trăi mult.

166
Tot on şanţ pi lânga drum,
Uni-ai vazut barbat bun?
Barbatu, pânâ ti ié,
Cu multi ti amagé',
Pi urmă ti ciomagé',
Şî cu bota şî cu paru
Şî ti-nvaţâ cu amaru.

167
Pentru-o ţâr'de loc de casă,
Mi-am pus toanta după masă.
Când iesă la cornu şurii,

Scanned with OKEN Scanner

Samănă-a Mama Pădurii!
Spune-i, mamă, să să ducă,
Că pe mine ma mănâncă.
C-asară la lumânare,
Mi-o părut sluta că-i floare,
Dimineața, la spălat,
Mult ma mir, nu m-o mâncat,
C-am fost cu varga sub pat!
M-am lăcomit la averi,
La blidi şi la ulceli,
Blidili le-am dat în parău,
Cu toanta-am rămas eu.

168
Ma-nsurai luai muieri
Cu argint şî cu averi,
Argintu s-o cheltuit,
Averea s-o prapadit,
Nevasta ni s-o urât.
Dacâ ți-i fimeia dragâ,
Dintr-o vacâ faci cireadâ;
Dacâ-i fimeia urâtă,
Din cireadâ nu-i ninică.

169
Ci-i în lumi lacomos?
Banii şî omu frumos!
Cu banii cumpiri averi,
Om frumos faci plăceri;
Cu banii cumpiri moşîi,
Om frumos imi placi nii;
Şă cu banii cumpiri fân,
Om frumos la lumi-i bun!

170
Vini sara şî-nsarează,
Urâtu ma-nnegurează,
Decât cu urâtu-n pat,
Mai bini popré la gard,
Dicât cu urâtu-n casă,
Mai bini cu boală-n oasă.

171
Tot aşé zîcé doru
Că de urât moare omu.
De urât nu moare nime,
Ci moare că n-are zîle,
Că urâtu n-are leac,
Numa pânză şi toiag
Ş-o cruci mari la cap;
Şî urâtu n-are vină,
Numa pânză şî lumină
Ş-o cruci mari la mână.

172
M-am însurat mort di bat,
M-am trezît cu toanta-n pat.
Mergi toanta la ocol
Şî rag gitili di mor.
Dă sâ mulgâ vacili,
Varsâ toanta laptili.

173
Saracu barbatu mneu,
Câ el lucră şî eu beu,
Câ el lucrâ la țapinâ,
Eu beu ca o gospodinâ;
Câ el lucrâ cu toporu
Şî eu beu cu şîpuşoru.

174
Cât îi lumea şi pamântu
Nu ti ié cini ți-i gându,
Ci ti ié cini ți-i partea
Şî-ț manâncâ sanatatea.

175
– Tu leliță din Pârteşti,
Cu barbatu cum traieşti?
– Ia, traiesc şî eu ca dracu,

Scanned with OKEN Scanner

Câ ş-ast' noapti ni-o spart capu,
C-on budăi di lapti acru.

176
S-o dus bărbatu-n chirie,
Ducâ-s-ar să nu mai vie,
Vie boii şî proţapu,
Pi bărbat să-l ieie dracu!
Bărbatu vini la poartă,
Nevasta sa faci moartă:
– Tu nevastâ, ce-ai murit?
– Tu, măi draci, ce-ai vinit?
Nici boii nu şî-i di'giugă,
La popa ni-o ié pi fugă:
– Părinte, Sfinţia ta,
Hai că-mi moari nevasta!
– Măi fiule, nu fi prost,
Nevasta la cârşm-o fost.
Puni mâna pi-un rasteu,
Spuni că ţ-am spus-o eu.
Bărbatu la cap o leagă
C-un rasteu di la teleagă,
Ba cu frunză de curechi,
Cu palma peste urechi!

177
Mă duceam sara la coasă,
Nimeream a triilea casă,
Undi-i nevasta frumoasă
Şî bărbatu-i dus de-acasă!
Numa bini ce-am agiuns,
Parcâ dracu l-ar fi adus,
Când era sâ fii bine,
Iaca şî barbatu vine!
De fricâ şî de ruşîne,
M-am facut a cere pâne
Ş-un pahar cu apă rece,
Vez, minciuna cum sa trece?
Şî minciuna ari-on nume,
Numa ceal ce-o ştie-a spune.

178
Foaie verde lemn de spin,
Ies afară, cer senin,
Intru-n casă, nu-i trai bun,
Nici la Paşti, nici la Crăciun.
Ies afară,-i înnorat,
Intru-n casă supărat.

De petrecere

179
Paharel cu floriceli
Gura mea holercâ ceri
Paharel nu tremura,
Eu ti beu nu te-oi mânca.

180
Astăz batâ, mâni bată,
Casa mi-i nimaturată
Da eu când m-oi dizbata
Di trii ori pi-un loc oi da
Casuţa mni-oi matura
Gospodinâ m-oi cheama.

181
Ma graiesc vecinili
C-am baut gainili
Da eu când m-oi mânié
Şî cucoşu mi l-oi bé,
Că ş-aceia-i munca mé.

182
Vai, saracili vecini,
Tăti ma graiesc di bine,
Şî când dau în dosu mneu,
Tăti ma graiesc di rău.

183
Vai, ci văd în cornu mesâ?
Văd tot domni şî priotesâ

Scanned with OKEN Scanner

Şî giurați cu giurăresâ [1].
Şî giuratu satului,
În mijlocu iadului,
Duci calu dracului.

184

Tuni dracu-n voi, nevesti,
Gurâ ca la voi nu esti!
Când trăiam oleacâ bini,
Mulț mai erau neam cu mini
Di când am picat la greu,
Dracu-o văzut neam de-a mneu.

Înmormântare

185
Bocet de mamă

Vai di mini şî di mini,
Câ di trii zîli ti bocesc
Şi cu mini nu graieşti.
Da scoală-ti şî hai pin casă,
Că nu-i frumos să stai pi masă.
C-o vinit moartea-ngrozîtoari,
Cu săciri săcerătoari,
C-on pahar şî c-o lumnină,
Cu paharu ti-o cinstit,
Şî lumnina ai primit
Ş-asta lume-ai parasît.
Şî digeaba-ai mai lucrat,
Câ nimnicâ di pi
pamânt n-ai luat.
Digeaba omu munceşti,
Di viața asta nu-i nedejdi.
Şî bati vântu ceal mari,
Şî afarâ-i cald şî soari,
Nu ramâni urma dunitali.
Vai, saracili mânuță,
Cum vor creşti
burianuță [buruienuțe]
Cu dânsâli nu-i faci treabuțâ.
Vai, săracii ochişori,
Cum vor creşti pomnişori.
Plângí casă, plângí masă,
Câ mamuca az va lasă,
Şă plângeț şî voi pareț
Că de-a voastră stapână ramânéț,
Câ sa duci la cimitir,
Trupu meri în pamânt,
Sufletu la Domnu Sfânt,
Trupu şedi îngropat,
Sufletu la giudicată,
Ca sâ-ş ieie a lui plată.
La poartâ la cimitir,
Iesti-on spin ş-on trandafir,
Nu-nfloreşti, nu crieşti,
Numa sufliti pofteşti,
L-o poftit ş-a dumitali,
În ceea lumi, pi carari,
Sâ-ț dai sama tari bini
Câ sânt două drumureli,
Sâ nu rataceşti pi eli.
Roagâ-ti la Preacista
Sâ ti ducă pi-aceal di-a dreapta,
Câ poati napoi i-nturna,
Câ noi tăț ti-om aşteapta,
Cu cameşă albă-n ladă,
Cu mâncari caldă-n vatră.
Da mâncarea s-a raci,
Şi cameşa-a mucizâ,
Şî mneatali-i putrizâ
Ş-acasâ nu-i mai vini,
Nici mai mult nu ni-om 'tâlni,
Doar di pi ceea lumi,
Da nici acolo nu sa şti

Scanned with OKEN Scanner

Cari cum i-s faptili.
C-acolo-or fi suflitili,
Ia or plângi ş-or crâşni,
Di pi-asta lumi s-or gândi
Cum di n-or facut bini.

(Cojocariu Domnica a lu Ghiorghi, 60 ani)

186
Bocet pentru mamă

Mamucuţâ, mamucuţâ,
M-ai lasat di mîţîcuţâ,
Numa di trii ani di zîli
Ş-am trait-u cu straini.
Pânâ mari m-am vaduci zut,
Doamni, multi-am pitrecut.
Şî dupa ce-am crescut mai mari,
Am tras altâ suparari,
C-am ramas-u şî di tatâ,
N-am fost bucuroasâ niciodatâ.
Şî dupa ci m-am maritat-u,
Am rămas şî di barbat-u.
Şî eu n-am mai trait bini,
C-am pitrecut tot rău în lumi.
Câti doruri m-o mâncat
Da, eu tăti le-am uitat,
Da doru mamuţîi meli
Îl pitrec cu multâ jeli.
Câti greli-am tras în lumi
N-am avut cui i li spuni,
Tot am plâns-u ş-am oftat,
Pi chicioari m-am uscat.
Când ai vazut câ moartea vini,
Di ci n-ai fugit la mini,
Câ eu acolu te-ascundém-u
Şî morţîi nu ti spuném,
Câ eu cu moartea-s mânioasâ,
Câ ni-o luat pré mulţ din casâ,
Ni-o luat mamâ, ni-o luat tatâ
Şî m-o lasat suparatâ.
Şî dacâ m-am maritat,
O vinit şî la barbat
Şî ş-acela ni l-o luat,
Ş-am maritat fetili
Şî ni-o luat ş-on jineri.
Cini nu-i mâncat di reli
Nu ştie-a cânta di jeli!

(Sahlean Elita, 71 ani)

187
Bocet pentru mamă

Buna sara, mamâ dragâ,
Buna sara eu ţ-am spus-u,
Nu ni-ai dat nici un raspuns-u.
Scoalâ, mamucuţâ, scoalâ,
Şî dişchidi gurita,
Şî graié cu min' ceva,
Racoreşti-mi inima.
Mamucuţâ, nilâ dulci,
Cum ma lasâ şî sa duci.
Lasâ, mamâ, câ-i vidé-u
Cât di rău ţ-a mai păré-u,
C-ai facut într-o pareri,
Pi urm-ar sâ-ţ parâ jăli,
C-ai sâ vrei sâ vii acasâ
Şî di-acolo nu ti lasâ,
Meri omu-n altâ ţarâ,
Sa duci şî vini iarâ;
Da cini mergi-n ceia lumi,
De-acol'-napoi nu mai vini.
Mamucuţâ, nila me-u,
De-amu nu ti-oi mai avé-u.

(Eţcu Ecaterina a lui Silvestru, 53 ani)

Scanned with OKEN Scanner

188
Bocet la fată mare

Ci fel di nireasă eşti-u
Că cu gura nu graieşti-u,
Druştili nu li gateşti-u,
Vatajăii nu-i porneşti-u?
C-ai intrat în cununií
Da stăi nirili sâ-ţ vií,
Câ în loc di cununií,
Pui banii la nasalií,
Şî în loc di logodit-u,
Pui banii la prohodit-u,
Şî în loc-u di nuni mari-u,
Da pui banii la gropari-u.
Domnişoarâ nu ţî-i jăli
Câ ti duci tânârâ ca o floari?
Vai di mini, nu ti ducí,
Câ-napoi nu ti-or aduci.
Vai, saracili chicioari,
Cum ti duc-u la racoari,
Vai, saracili mânuţă,
Cum ţ-or creşti bruienuţă,
Vai, saracii ochişori,
Cum ţ-or creşti pomnişori,
Vai, saracili sprânceni,
Cum ţ-or creşti buruieni.
D-apâ nu ţ-a ci urât
Sâ stai sîngurâ-n pamânt
Şî nirili suschinând?
In ti scoalâ pi chicioari
Şî ti uitâ pi fereastâ,
Ţ-o sosît carti domneascâ
Di mâni sâ ti porneascâ.
Las' domnişoarâ, câ-i vidé
Mâni sarâ un'i-i mâné,
În vârvuţu runcului,
În fundu pamântului.
Ardâ-te-ar focu di moarti,
Câ nu mai faci nici o dreptati,
Cin-ti cheamâ nu ti duci,
Un-ti-alungâ tu nu fugi-u.
Ardâ-te-ar focu di moarti,
C-ai trecut pi drum la vali
Ş-ai luat-o c-o fost în cali.
O vinit moartea-nfioroasâ
Şî ti-o luat c-ai fost frumoasâ.
Câ moartea nu ié om urât,
Numa cari-i frumos pi pamânt,
Şî nu ié oaminii răi,
Câ di oaminii cii răi
Şî moartea fugi di ei.
Da sâ mai vii sărili-u
Cân' îs gata mâncărili-u,
Părinţî s-or puni la masâ
Şî nu te-or vidé pin casâ,
S-or puni şî or mânca,
Tot or plângi ş-or ofta
Şî nu ţ-or mai vidé urma,
Câ cini mergi-n ceia lumi
Sâ duci şî nu mai vini.
Trandacir mândru bătut-u,
Digrabâ te-i pitrecut-u,
Ca o floari din gradinâ
Când o săpti la radacinâ.
Fă-ţ o scarâ di bumbac,
Vinâ sara pân-la prag
Sâ vez parinţii ci fac
Şî cum ti plâng ii cu drag.
Vini popa sâ ti iei,
Da nimi sâ nu ti dei,
Puni megherean la poartâ,
Sâ nu ti ducâ la groapâ.
Ie-ţ, domnişoarâ, zîua bunâ
Di la fraţ di la surori
Di la grădina cu flori.

(Seleniuc Evdochia, 72 ani)

Scanned with OKEN Scanner

189
Bocet pentru băieţel

Scoală, scoală, puişor,
Dragul mămichii odor,
Că mămica ti-o legănat
Şi tari fain ti-o îmbracat
Şi mereu te-o alăptat.
Da acol' cin-te-o legăna
Şi cine te-o ogoia?
Că mare scârbă mi-ai făcut,
Numai pe tine te-am avut,
Puiu mamii dragălaş,
Pe mămica cui o laş?
Mămuca gurița ți-o udat
Cu lăptiuc şi ceiuț cald,
Ş-acol' cine te-a uda
Dacă n-a mai fi mămica?
Să aibă cine să-mi spuie
Cum ți-i ție-n ceea lume,
De ți-i rău ori de ți-i bine,
Că mămuca nu-i cu tine.
Că eu mult te-am căutat,
Prin spitaluri internat,
Multe leacuri ți-am mai dat.
Da ardă-i focu doctorii,
Că n-o ştiut a da leacur'li
Să-ț lungească zilili
Şi n-am ştiut ce să mă fac
Să găsesc pe cineva
Să-ți fi putut lungi viața,
Aş fi dat bani cu miile
Să-ți fi lungit zilele,
Da aşa nu s-o găsit nime
Şi te-o luat de lângă mine.

(Buliga Anița, 35 ani)

190
Bocet pentru moşîcă (bunică)

Moşîcuțâ, draga mea,
Vini popa şî ti ia,
Şî mai mult nu ti-om videa.
Şî ti-astupâ cu pamânt,
Şî nu ti-om videa mai mult.
Şi n-om avea pe cine striga
Şî mâncare să ne dea.
Mama se ducea de-acasă,
Mata ne chemai la masă.
Da roagă-te la gropari
Să nu te-astupe cu bolovani,
Să te-astupe cu țărnă uşoară,
Să mai vii acasă iară.

(Jescu Domnica, 34 ani)

191
Bocet pentru uncheş

Auzi, uncheşule, muzica,
Oare cum ți-i inima,
Când te vezi în aşa stare
Şi eşti în casa 'neatale?
Da, uncheşule, dragul meu,
Crede-mă că-mi pare rău:
Că când ai fost om în stare,
Ai avut o supărare,
Că dintâi te-ai despărțit,
Ş-a doua oară ți-a murit
Şi-ai rămas cu mici copii,
Cui i-a fost milă de ii?
Ş-ai făcut cum ai putut
Şi pe toți ți i-ai crescut,
Şi când era să-ți fie mai bine,
A venit boala la tine,
Cu doctori şi doctorii,
Ți-o rămas casa pustii.

(Straton Maria, 60 ani)

Scanned with OKEN Scanner

192
Bocet [Cântec] de priveghi

Şi amu de-o săptămână,
Era moartea prin grădină,
C-un pahar de vin în mână,
Acela nu era vin,
Ci un pahar cu venin.
Rău tare te-ai înşelat
Şi din el tu ai gustat,
Pe masă te-ai aşezat.
Cine merge-n ceea ţară
Se duce şi vine iară;
Cine merge-n ceea lume
Se duce şi nu mai vine.
Vai, săracii ochişori
Cum or creşte bureciori (dim. la *bureţi*)
Vai, săraca faţă albă
Cum s-a face ţărnă neagră.
La vară un' te-oi vedea?
În vârfuţu runcului,
În fundu pământului.
Mândră casă-ai mai avut
Şi de ea nu ţ-a plăcut,
Ţi-ai făcut alta de lut,
Fără uşi, fără fereşti,
Ş-acolo să vieţuieşti.
A creşte iarba cât casa
Şi otavă cât prispa,
Da tu, dragă, nu-i mai călca.
Haida, dragă, hai napoi,
Nu te despărţi de noi
Noi om veni-acasă cu toţii
Şi tu-i rămânea cu morţii,
Că tot plâng de patru zile,
Nu mai am inimă-n mine.
Dac-aş şti că te-ai înturna,
Drumul ţi l-aş mătura,
Busuioc ţi-aş semăna.
Rog, dragă, nu bănuí
Că nu te pot mândru boci,
„Bună sara" eu ţi-am zîs
Şi nimic nu mi-ai răspuns.
Văd că mândru eşti gătită
Şi de drum eşti pregătită.
Doamne, iute te-ai mai trecut,
Ca şi-o floare din grădină:
Dimineaţa-i înflorită,
Peste zi îi vestejită.

(Moroşanu Aurelia, 41 ani)

Lista subiecţilor şi numărul pieselor înregistrate de la fiecare

Buliga Anița, 35 ani, P.(ârteştii de) J.(os): 147, 189
Burlă Aglaia, 56 ani, P.(ârteştii de) S.(us): 7, 8, 180, 181
Casandra lui Scridon Ciocan, 77 ani, P. S.: 6, 25, 67, 68
Ciornei Maria, 18 ani, P. J.: 40, 86, 117, 123
Cojocariu Domnica a lu Ghiorghi, 60 ani, P. S.:1, 3, 185
Creţu Visarion, 68 ani, P. S.: 42, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 171, 176
Dan Grigore, 90 ani, P. J.: 160
Dan Iftimie, 52 ani, P. J.: 41, 47, 78, 82, 83
Dan Veronica, 46 ani, P. J.: 49

Scanned with OKEN Scanner

Dumitrescu Elena, 15 ani, P. S.: 159
Eţcu Ecaterina a lui Silvestru, 53 ani, P. J.: 17, 21, 187
Hopulele Magdalina (Tilița lu Gavril), 58 ani, P. S.: 2, 4, 37, 80, 90, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 102, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 119, 120, 121, 125, 126, 127, 130, 131, 133, 135, 136, 149, 151, 152, 155, 157, 161, 162, 173, 179, 182
Iacoban Ana, 70 ani, P. J.: 164
Iuga Eufrozîna, 66 ani, P. S.: 11, 12, 13
Jescu Domnica, 34 ani, P. J.: 144, 145, 190
Lupăescu Ileana, 39 ani, P. S.: 43, 48, 95, 100, 114, 118, 124, 129, 140, 142, 143, 150, 151, 163, 166, 174
Moroşanu Aurelia, 41 ani, P. J.: 192.
Parascan Maria, 35 ani, P. S.: 87, 116, 128, 132, 138, 139, 141, 146, 148, 156
Paraschi Domnica, 61 ani, P.J.: 32, 79
Paraschi Vasile, 88 ani, P. J.: 101
Sahlean Elita, 71 ani, P. J.: 5, 16, 186
Sava G. Elena, 66 ani, P. S.: 14, 20, 56, 57, 58, 59, 170
Sava Milian, 68 ani, P. J.: 40
Straton Maria, 60 ani, P.J.: 191
Seleniuc Evdochia, 72 ani, P. S.: 9, 10, 15, 18, 19, 22, 23, 24, 35, 36, 39, 44, 46, 50, 54, 55, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 84, 107, 115, 134, 168, 169, 172, 175, 177, 183, 184, 188
Strugariu Aurelia, 36 ani, P. J.: 51, 85
Strugaru Nicanor, 46 ani, P. J.: 33, 81, 103,
Strugaru Vasile, 27 ani, P. J.: 45, 52, 53,
Strugaru Vasile, 46 ani, P. J.: 26, 27, 28, 29, 30, 31, 38,
Ţabrea Paraschiva, 82 ani, P. J.: 165,
Ţabrea Vladimir, 53 ani, P. J.: 178
Ungureanu Natalia, 73 ani, P. J.: 94, 167
Vorobchievici Trandafira, 33 ani, P. J.: 34, 137

Scanned with OKEN Scanner

Ion Nuță (Iaşi)

O UITATĂ POETĂ CONVORBIRISTĂ: MATILDA CUGLER – PONI

Despre Matilda Cugler – Poni s-a scris mult în timpul vieții, mai ales după apariția primului volum de poezii din 1874. Au elogiat-o A. D. Xenopol, Iacob Negruzi, Ioan Slavici, Iosif Vulcan., C. Săteanu, Ioan Breazu ş. a., iar Titu Maiorescu o aşează la loc de frunte în cadrul *Direcției noi.*

După moarte însă (1931) statuia care se ridica se năruia încet, încet, şi totul intră într-un con de umbră. Sunt puțini aceia care îşi mai amintesc astăzi de poeta convorbiristă.

Încercăm, noi, aici să vedem ce a făcut bun şi rău în literatură şi ce a rămas valoros din creația poetieă a colaboratoarei de la „Convorbiri literare".

* * *

După date sigure, culese, din documente aflate la Arhivele Statului din Iaşi şi în alte locuri, Malilda Cugler – Ponil s-a născut în Iaşi, la 2 aprilie 1851 şi nu, cum susțin unii istorici literari, în 1852, 1853 sau 1859, ca fiică a lui Carol Cugler şi a Matildei Herfner[1].

Bunicul dinspre mamă, Iosef Herfner, era de origine cehă. După moartea soției, o cântăreață italiană, Amalia Gorgia, rămâne numai el cu o fată (Matilda, mama poetei) şi se căsătoreşte cu Ana Schelley (rudă cu poetul).

Iscusit muzician; (împreună cu. Amalia Gorgia cânta la operă şi dirija o orchestră din Budapesta), la insistențele lui Mihail Sturdza vine la Iaşi împreună cu Ana Schelley, în calitate de dirijor

[1] Vezi Arhivele Statului Iaşi, fond Starea civilă oraş Iaşi, căsătoriți, dosar nr. 3851/1876, f. 7; Estractul din registrul; botezaților, vezi şi copia, dosar nr. 2153/187 2, f. 9; *Documente literare junimiste*, ediție îngrijită, prefață şi note de Dan Mănucă, Iaşi, Editura Junimea, 1973, pp 241 – 242.

Scanned with OKEN Scanner

al muzicii militare. Se stabileşte în curtea bisericii catolice, învaţă pianul pe fetele lui Sturdza şi pe fiica sa Matilda şi se bănuneşte că este unul din fondatorii Conservatorului din Iaşi[1]. Moare în 1866.

Familia tatălui era de origine austriacă, iar numele le-a fost dat de însăşi Maria Thereza. Se stabileşte în Bucovina şi Carol Cugler, tatăl poetei, s-a născut la Vama, în jurul anului 1814[2]. Vine apoi la Iaşi cu întreaga familie şi este arhitect la Spitalul Sfântul Spiridon. Tot el este acela care face proiectele unor clădiri importante din Iaşi şi Roman, de exemplu Regimentul militar din Iaşi. În 1843 se căsătoreşte cu Matilda Herfner (moartă în 1892 la Piatra Neamţ) şi are patru copii: Anton (1850 - 1929, pracuror la Piatra Neamţ),. Cazimir (căpitan, face războiul din 1877 şi moare la vârsta de 4o de ani), Matilda şi Norbert (mort în 1922).

Matilda Cugler-Poni a făcut şcoala în familie, unde a învăţat o serie de limbi străine, printre care germana, franceza şi italiana (de la omul de ştiinţă Saint Piere), spaniola (de la un preot catolic) şi polona (de la o prietenă a mamei). Se pare că ştia greaca şi latina. Cu o astfel de cultură bogată, se îndreaptă mai mult spre literatură, citind cu pasiune tot ce era mai bun la vremea aceea.

La 21 de ani, în 1872, se căsătoreşte cu Vasile Burlă[3] (filolog, 1840 – 1905, junimist, colaborator la "Convorbiri literare"), un „aranjament" al „Junimii", spun unii din anturajul poetei, dar, peste puţin timp, divorţează, în iulie 1876[4]. În acelaşi an, 1876, se căsătoreşte cu Petru Poni[5] , realizându-se, spune poeta, „a opta minune a lumii moderme".

Se, stabileşte împreună cu soţul, într-o casă pe o stradă liniştită din Iaşi, Kogălniceanu, unde au locuit şi Titu Maiorescu

[1] Sunt în acte datele care precizează că acest merit i-ar reveni lui Carol Cugler sau tatălui său.

[2] Vezi cererea lui Carol Maximilian Cugler de trecere la ortodoxism din 8 decembrie 1892, în care se arată că e „în etate de 78 ani" (Arhivele Statului Iaşi, fond Mitropolia Moldovei. Botezaţi în alte religii, dosar nr. 36/1892, f. 46).

[3] Vezi Arhivele Statului Iaşi., fond Starea civilă oraş Iaşi, dosar nr. 2153/1873, f. 5.

[4] Vezi Arhivele Statului Iaşi, fond Colecţia Starea Civilă oraş Iaşi, dosar nr. 3851/1376, f. 8-9

[5] Vezi Arhivele Statului Iaşi. Starea civilă oraş Iaşi, dosar nr.3351/1876, f. 2; acelaşi Estract din luna aoiembrie, ziua 7, duminică, ora 11, *ibidem*., f. 3.

Scanned with OKEN Scanner

(fiul acestuia este îngropat în grădina bisericii Buna Vestire), Calistrat Hogaş, Al. Philippide, G. Topîrceanu şi Ionel Teodoreanu.

Casa în care s-a mutat familia Poni a fost construită de către Veniamin Costache, în 1839, iar de la urmaşii mitropolitului a fost cumpărată de Carol Cugler, care o face cadou fiicei sale, Matilda, la căsătoria acesteia cu Petru Poni.

De acum, poeta îşi va dedica cei mai frumoşi ani literarurii şi familiei. În scurt timp casa de pe strada Kogălniceanu se transformă într-un adevărat cenaclu literar, care avea ca statornici pe Ioan Slavici, Ion Creangă, A. D. Xenopol, Mihai Eminescu (care, spun cei de atunci, era chiar îndrăgostit de poetă) şi pe majoritatea membrilor „Junimii". Era locul unde se- discuta într-un cere restrâns- sumarul revistei „Convorbiri literare", temele şedinţelor societăţii, proiectele de viitor ale lumii literare ieşene. Totul avea loc la chioşcul ridicat pe un loc mai înalt de lângă casă, unde poeta, de obicei, scria, retrasă de zgomotul casei. Petru Poni prefera să lucreze pe aleile unui parc, situat lângă casă.

Viaţa poetei va curge: liniştit, fără date demne de reţinut. Amintim doar desele călătorii făcute la Paris (aici, fiica sa, Margareta, viitoarea profesoară universitară dr. doc. şi o specialistă de primă mărime în chimie, urma liceul şi apoi cursurile superioare de chimie şi arte), grija pentru a lasă posterităţii o operă cât de cât interesantă şi eforturile pentru stabilirea unui echilibru între poezia sa şi ştiinţele chimice, reprezentate de către soţul ei Petru Poni.

Poeta moare în Iaşi, la 9 octombrie 1931. La înmormântarea din 11 actombrie, Iaşul îndurerat asculta cu evlavie scrisoarea lui N. Iorga[1] şi cuvintele de rămas bun rostite, din partea Uniunii Femeilor Române, de Doamna Meissner.

* * *

Matilda Cugler-Poni a debutat în literatură de timpuriu, la 16 ani, scriind versuri pe care le publică în paginile revistei „Convorbiri literare"[2]. Colaborarea la revista ieşeană continuă în

[1] Vezi „Neamul românesc", an. XXVI, nr. 233, 10 octombrie 1931, p. 1.
[2] Debutează cu poezia *Unei tinere fete*, în „Convorbiri literare", I, nr. 1/11 august 1867, p. 143.

Scanned with OKEN Scanner

mod regulat până în 1883, apoi nu o vom mai întâlni decât cu două reproduceri în 1892 şi 1927.

Sunt anii cei mai rodnici ai activităţii sale literare. Aici îi apar majoritatea poeziilor, iar critica literară are cuvinte măgulitoare la adresa poetei. Cel mai entuziasmat, deşi nu critic literar, este istoricul A. D. Xenopol, la început din motive pur sentimentale, care-i comunică lui Iacob Negruzzi numai cuvinte de laudă la adresa tinerei poete: „Poeziile domnişoarei Cugler sunt minunate”[1], iar *Îmi sorbeai plin de mânie* este „fără prihană”[2].

În *Ucigaşul* găseşte bună „ideea de a pune poezia în gura ucigaşului însuşi... de a lăsa exprimarea simţimintelor direct”[3].

Totul avea să culmineze în 1872 când Titu Maiorescu, în cadrul *Direcţiei noi,* aşază la loc de frunte poezia Matildei Cugler, interesantă prin „eleganţa limbagiului” şi sinceritatea simţirii”[4]. Tot din iniţiativa criticului, în 1874, poeta îşi va aduna într-un volum toate versurile publicate până la acea dată[5].

După succesul de la „Convorbiri literare” Matilda Cugler – Poni începe colaborarea la unele dintre cele mai prestigioase reviste literare; astfel, în 1874, „Familia” îi reproduce două poezii publicate anterior în „Convorbiri literare”[6], iar din 1873 începe să colaboreze, la revista lui Iosif Vulcan, cu mici întreruperi, până la 1906. Tot aici publică şi piesa de teatru *Un tutor* (1881); apărută şi în vulum, în acelaşi an, la Oradea Mare.

Legăturile literare cu Iosif Vulcan sunt evidente. Astfel, în două scrisori inedite dim 1903 şi 1915 (Arhiva Poni) acesta afirma că aşteapta cu nerăbdare şi interes o nouă piesă în trei acte pe care Matilda Cugler - Poni spune că a scris-o şi-i mulţumeşte mult pentru proza *O datorie neîmplinită*, care va apare în „Familia” din 19o3.

La fel de strânse au fost şi relaţiile cu Ioan Slavici care, într-o scrisoare inedită din noiembrie 1888 (Arhiva Poni) se simte

[1] Este vorba de poeziile *Lasaţi-mă să cânt în pace, Farmeci sunt în astă lume şi Îmi vorbeai plin de mânie.*
[2] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, II, „Junimea”, Bucureşti, 1932, p. 104.
[3] *Ibidem*, p. 99.
[4] Titu Maiorescu, *Critice*, I, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, p. 177.
[5] Matilda Cugler, *Poesii*, Iaşi, - Tipo-litografia H. Goldner, 1874.
[6] *Amorul meu* şi *Eu nu mă tem.*

Scanned with OKEN Scanner

fericit şi se bucură de colaborarea poetei, pentru că revista din Sibiu, „Tribuna", poate găzdui astfel „o fărâmicioară de la mesele celor- bogaţi", afirmând că „Mai ales pentru Matilda Cugler – Poni e totdeauna loc în paginile „Tribunei".

Amintim tot aici că la Sibiu, în *Biblioteca poporală a „Tribunei"*, Matilda Cugler – Poni tipăreşte volumele de proză *Fata stolerului* (1884; ediţia a II-a 1886} şi *Sfântul Nicolae* (1885; ediţia a II-a 1886; ediţia a III-a 1912).

De la anul debutului (1867) şi până în 1926, anul apariţiei ultimei poezii, Matilda Cugler – Poni a colaborat, pe lângă „Convorbiri literare", „Familia" şi „Tribuna", la peste 35 de reviste româneşti şi străine, dintre care demne de semnalat sunt: „Viaţa românească", „Literatarul", „Columna lui Traian", „Cele trei Crişuri", „Ramuri", „Albina", „Curierul român", „Lamura", „Revista literară", „Revista scriitoarei", „Universul ilustrat", „Cuvânt moldovenesc", „Uniutnea femeilor române", „Flacăra", „Lumea ilustrată", „Ţara nouă", „Râdunica", „Cosinzeana", „Independentul", „Naţionalul", „Educatorul" şi multe altele.

* * *

Primele versuri ale Matildei Cugler – Poni sunt poezii erotice, uneori lipsite de gust, cu unde melancolice care merg până la dulcegării supărătoare. Semntimentul care predomină poeziile ei este dragostea, o dragoste sinceră, cu uşoară mireasmă de romanţă duioasă. Ele sunt nişte tânguiri visătoare, cu situaţii adesea banale, bacăţi care nu produc emoţii puternice, dar exprimă sentimente curate, cu o aleasă delicateţe şi durere:

Că te-am iubit la nebunie,
Tu n-ai ştiut-o şi te-ai dus!
Şi-atunci în viaţa mea pustie
Orice lumină a apus.

(*Tu n-ai iubit*)

Nota dominantă a poeziilor sale este lirismul împins nu de puţine ori la pesimism. Este însă un pesimism de suprafaţă, pentru

Scanned with OKEN Scanner

că, în ciuda lui, se dezvuluie nu dezgustul de a trăi, ci dragostea de tot ce are viaţa mai frumos. De aceea, poate, şi o uşoară undă de revoltă pentru a fi lăsată să cânte în pace:

Lăsaţi-mă să cânt în pace
Asta e tot ce am şi eu
Pe când aveţi orice vă place
Lăsaţi-mi mie cântul meu.
(*Lăsaţi-mă să cânt în pace*)

Ceea ce merită a fi reţinut este sinceritatea sentimentelor sale, îmbinarea nu de puţine ori armonioasă a versului şi eticii populare cu caracteristicile cântecului de lume, în care ofurile uşoare fac corp comun ca vibraţii intime alese.

Tematica preferată este destul de facilă: „fluturaşi", „copilie", „păsărele", amor pierdut, căutări zadarnice, imnuri închinate mării (*Marinarul*, *Călătorul*).

Sunt subiecte comune tuturor poeţilor junimişti, încercări uneori desperate de a cânta „totul". Deasupra acestora stă însă ideea „amorului pierdut", a dragostei nerealizate, a luptei imense de a o regăsi, a regăsi ceea ce n-a avut niciodată. De aici, încercările nereuşite de poezie „filosofică", în care ideile sunt destul de şterse, abstracte, plate, cu multe locuri comune, cu finaluri străbătute uneori de anecdote neconvingătoare (*Sfat*).

Matilda Cugler – Poni aduce în literatura epocii sale o notă nouă şi dă „în versuri româneşti tonul poeziei germane"[1] prin creaţii „drăgălaşe în spiritul şi în felul mai cu seamă a lui Heine"[2] Este vorba, aşa cum afirma Eminescu, de acel „aer ... trist şi sceptic" numit de germani Weltschmerz[3], concretizat în creaţia poetei în aşa-zisele „mici poezii".

Înrudirea cu poeziile lui Heine sunt, nu numai simple întâmplări, aşa cum s-a spus despre compoziţia *De ceva mă*

[1] G. Panu, *Amintiri de la „Junimea" din Iaşi*, I, Bucureşti, 1908, p. 277.
[2] *Ibidem*, p. 278.
[3] I. E. Torouţiu. şi Gh. Cardaş; *Studii şi documente literare*, I, „Junimea", Bucureşti, „Bucovina", 1931, p. 312.

Scanned with OKEN Scanner

necăjeşte[1], ci mai degrabă o modă, dacă ne gândim la faptul că în primii ani ai „Convorbirilor", traducerile din limba germană erau la mare cinste, Lucrurile merg însă mai departe, specialiştii descoperind similitudini între lirica Matildei Cugler - Poni şi cea a lui Lenau şi Goethe[2].

Tot ca rezultat al unor influenţe mai trebuie amintite versuri după modelul lui Alecsandri şi poezii întregi concepute în felul celor eminesciene (este interesant de semnalat faptul că Matilda Cugler – Poni a scris câteva poezii în genul celor scrise de Eminescu înaintea acestuia).

Pe lângă unele versuri banale, lirica Matildei Cugler – Poni cuprinde şi unele poezii pătrunse de o distinsă graţie feminină, cu imagini adesea surprinzătoare:

Un ochi care odată
A plâns din dor şi chin,
Mă crede, nu degeaba,
Se faee iar senin.

Un ce fără de nume
Rămâne-n el ascuns . . .,
Dar ochii tăi sunt limpezi,
Nu pot să cred c-ai plâns.

(*Necrezare*)

Lor li se adaugă câteva bucăţi cu o evidentă structura populară, atât prin conţinut, cât şi prin formă. *Lacul, O basmă, Bate vântu-n codru verde, Vrăjitoarea* , iată numai câteva poezii cu tematică folclorică, în care este preferat versul scurt, tărăgănat şi unde se îmbină melancolia unui romantism, în speţă german, cu realismul creaţiei populare:

Floarea-n câmp când vestejeşte

[1] I. E.Torouţiu, *op. cit.*, II, nota 12, p. 120.
[2] Ion Gherghel, *Goethe în literatura română*, 1930-1931, p. 530, consideră că poezia *Ştii tu care* are ca model balada *Mignon*, deşi sunt aduse unele modificări în formă şi fond.

Scanned with OKEN Scanner

Alta-n locu-i înfloreşte,
Dar în pieptul omenesc
Florile când vestejesc,
Cade rouă în zadar,
Alte-n loc nu mai răsar !
(*Floarea-n câmp*)

Ultimile poezii, apărute după 1900, au un pronunţat caracter social, ele prezentând tablouri sumbre din viaţa ţăranilor (*Ţăranii în oraş, Ţăranii răsculaţi*). Altele reprezintă îndemnuri la o luptă demnă împotriva duşmanilor, pentru unitatea şi independenţa ţării şi a poporului:

Să fim uniţi cu mic, cu mare,
Cu toţi acei care urăsc
Pe-acel duşman, fără cruţare,
A tot ce-i sfânt şi românesc!
(*Să fim uniţi*).

Dacă citeşti întreaga creaţie poetică a Matildei Cugler – Poni rămâi parcă, în final, cu impresia că poeta este o nefericită, care a pierdut totul în dragoste, pentru că a crezut într-o iubire adevărată; şi plânge, plânge mereu situaţia în care a ajuns: singură, părăsită de cel pe care-l iubeşte.

Dar lucrurile par a nu fi aşa. Într-o poezie manuscrisă aflată la Biblioteca Academiei (ms. 17021), afimă că ea n-a plâns niciodată, pentru că poeţii nu spun în aceste cazuri adevărul, că de fapt nu sunt nefericiţi, ei „mint", fiindcă:

Şi acel scriind tot plânge
Care-n viaţă-e mai voios.

Şi continuă:

Căci acela care simte
Adevăr o grea durere
Nu o cântă în poezie

Scanned with OKEN Scanner

Nu, el plânge în durere
(*Eu n-am plâns*)

Ideea aceasta o mai întâlnim în multe poezii, în care poeta se declară fericită, dornică de viaţă, veselă alături de tot ce este în jurul ei:

Şi eu azi fericită
Privesc în viitor,
Căci port în piept o lume,
O lume de amor.
(*Fericire*)

Poezia Matildei Cugler - Poni nu este o poezie profundă, durabilă, dar e interesantă prin faptul că reprezintă atmosfera literară a epocii în care a fost creată. Deşi simple şi adesea stângace, versurile sale sunt naturale:, cu alese nuanţe de gingăşie. Sentimentele sincere pe care le exprimă poeta se concretizează într-o limbă curată, fără aberaţii lexicale şi stilistice, cu zvâcniri de expresii elegante. Toate acestea l-au făcut pe Titu Maiorescu s-o aşeze pe Matilda Cugler – Poni alături de Eminescu, între promotorii *Direcţiei noi*, iar poeta şi-a ocupat un loc de frunte-printre scriitorii epocii.

* * *

Debutul în proză Matilda Cugler – Poni şi-l face cu povestirea *Când vrea omul*, apărută în 1834, în revista „Tribuna" din Sibiu. Timp de doi ani (1834 - 1835) ea publică aici un număr de opt schiţe şi nuvele (mai publică o nuvelă în 1888, *Dimitriţă*). Apoi, după 1886, la alte reviste, printre care: „Voinţa naţională", „Uniunea femeilor române", „Cosinzeana", „Revista scriitoarei" şi „Familia".

Datorită „Tribunei" îi apar acum, în *Biblioteca poporală* şi primele; volume: *Fata stolerului* (1884) ediţia a II-a 1886) şi *Sfântul Nicolae* (1885; ediţia a II-a 1886; ediţia a III –a 1912). Mai

Scanned with OKEN Scanner

târziu, la Editura Cartea Românească, tipăreşte volumul *Povestiri adevărate*.

Povestirile sale sunt schiţe, „din viaţa mea”[1] , creaţii mediocre, cu accente morale şi moralizatoare. Ele prezintă întâmplări reale, scurte episoade din viaţa cotidiană, iar prin caracterul lor sunt adresate, copiilor şi părinţilor acestora. Iată, de fapt, mărturisirea poetei consemnată în manuscrisul care trebuia să însoţească drept *notă explicativă* volumul apărut la „Cartea Românească”: „Nu inventez nimic. Tot ce povestesc e adevărul. Nu ştiu dacă prezintă vreun interes, dar în orice caz, cred că se poate găsi câte o învăţătură în fiecare din aceste mici istorii”.

Proza e scrisă sub influenţa naturalismului, cu subiecte din locurile de margine ale oraşului, cu personajele de aici, oameni fără căpătâi, mici meseriaşi şi negustori. Sunt urmărite mai ales dramele lor.

Se insistă mult şi asupra unor oameni necăjiţi, lipsiţi de cele mai elementare lucruri, lupta acestora pentru a vieţui. Uneori însă viciile, mai ales beţia, duc la sărăcie, la necazuri, chiar la drame. Sunt pagini emoţionante care pun pe gânduri cititorul şi este meritul scriitoarei de a-şi evidenţia sensibilitatea, dar şi talentul, fapte scoase în relief de către confraţi, cum ar fi mai ales Ioan Slavici şi Iosif Vulcan.

Fata stolerului şi *Dimitriţă* înfăţişează personaje măcinate de nişte racili sociale, distruse moral datorită unor condiţii de viaţă inumane. Eroii, copii chinuiţi, sfârşesc prin moarte, ultima soluţie rămasă ca o salvare de la chin.

În *Toader Muntean*, eroul este un răzvrătit în sine, iar singura răbufnire o plăteşte cu viaţa. Este prilejul ca autoarea să ne descrie viaţa mizerabilă din armată, traiul de aici.

Se găsesc în paginile prozei Matildei Cugler – Poni excelente tablouri de natură şi matafore plastice, un dialog viu şi antrenant. Majoritatea bucăţilor sale înfăţişează tablouri de un realism zguduitor şi citindu-le parcă regreţi că poeta n-a scris mai multă proză.

* * *

[1] Volumul *Povestiri adevărate* trebuia să aibă titlul (sau subtitlul) *Din viaţa mea.*

Scanned with OKEN Scanner

Teatrul Matildei Cugler – Poni se rezumă la o singură piesă publicată, *Un tutor* (apărută în „Familia" din 1881 şi apoi în volum, la Oradea Mare, în anul 1881; ediţia a II-a, Braşov, 1914) şi la unele proiecte rămase, probabil, în manuscris sau anunţate în diverse ocazii[1].

Un tutor este o comedie cam puerilă, cu un caracter moralizator, cu acţiune şi conflict inegal, eu replici nu totdeauna convingătoare, cu personaje nu destul de bine conturate, deşi se întâlnesc, însă mai rar, unele scene alerte, nuanţate de tipuri atent prezentate, cu replici naturale şi vioaie, exacte şi bine alese.

Subiectul este ţesut în jurul personajului principal, Redeanu. Tutor al frumoasei Leonora, el se îndrăgosteşte de aceasta şi prin intermediul lui Dornescu, un vechi amic căruia îi era hărăzită fata, se căsătoreşte cu ea.

Eroii sunt în majoritatea lor oameni simpli, ţărani cu mult bun simţ, şi totul se desfăşoară într-an cadru de pastorală romantică, cu multă fericire şi tihnă deplină. Singurele şicane le face dragostea, dar, în final, mulţumirea surâde tuturor: Rădeanu se căsătoreşte cu Leonora, Jonița cu Barița, Dorneaau va pleca la dragostea lui, Buzdugan e hotărât să trăiască şi să poată creşte şi pe copiii noului stăpân, iar tinerii petrec frumos la o nuntă ca-n poceşti.

Un tutor este o piesă dominată adesea de intrigi uşoare, plină de neprevăzuturi, câteodată cam stranii. Dialogul e plat şi monoton, iar replica, de cele mai multe ori, fără suficientă putere de convingere. Ea face corp comun cu majoritatea lucrurilor dramatice scrise în această perioadă şi meritul ei constă în acela că a figurat în repertoriul unor teatre de amatori din Transilvania[2].

* * *

Opera pe care Matilda Cugler – Poni a lăsat-o posterităţii prezintă mai mult o valoare documentară. Ea a fost umbrită, ca şi toată ceaţia acelor vremuri, de imensitatea poeziei eminesciene, şi

[1] Lui Iosif Vulcan, îi comunică într-o srisoare rămasă în manuscris (Arhiva Poni) că îi va trimite pentru „Familia" o piesă de teatru în trei acte.

[2] Vezi Ştefan Mărcuş, *Thalia română. Contribuţii la istoricul Teatrului românesc din Ardeal, Banat şi părţile ungurene*, 1945, p. 113, 236.

Scanned with OKEN Scanner

statuia nemuririi care i se clădea încă din timpul vieţii s-a năruit cu o repeziciune uimitoare.

În general, poezia Matildei Cugler – Poni e „o poezie pentru albumuri de pensioane”[1], pentru cântece melancolice şi marşuri funebre, cu tot felul de lucruri şi pasiuni frivole, cu explozii de ură la adresa unei iubiri neîmplinite, cu strigăte de ajutorare pentru salvarea unei iubiri mari.

Pe de altă parte însă, merită a fi reţinute armonia unor versuri, gingăşia şi eleganţa altora, sinceritatea unor poezii, fapte care o situează, alături de Veronica Micle, printre cele mai cunoscute scriitoare în literatura din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o precursoare a lirismului feminin, deşi ca poetă a supravieţuit „numai prin cuvântul lui Maiorescu”[2].

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Bucureşti, 1941, p. 367.
[2] *Istoria literaturii române*, Editura Academiei, Bucureşti, III, 1973, p. 48.

Scanned with OKEN Scanner

Carmelia Leonte (Iaşi)

LA UMBRA UNUI DASCĂL

Vine o vreme când trebuie să depănăm amintiri... Îmi voi lua libertatea să folosesc aici timpul povestirii, imperfectul, pentru că acum îl văd foarte rar, ca să nu spun deloc, pe Domnul Profesor, şi nu pot vorbi decât privind în trecut. În mintea mea se derulează nişte imagini disparate, cărora mă străduiesc să le ofer coeziune, prin forţa pe care o are omul, o forţă incredibilă: aceea de a aduna lucrurile, de a le pune cap la cap pentru a construi un întreg. O poveste. Orice trăitor este şi narator, este cineva care dă coerenţă, încheagă.

Care a fost impactul iniţial cunoaşterii unui om cu o personalitate atât de debordantă? Ce m-a impresionat mai mult, la o primă „lectură"? Să încep cu o glumă: m-a uimit cât de mult vorbeşte! Eu fiind o taciturnă din fire, dacă aş vorbi atât de mult o zi, o singură zi din viaţa mea, ar trebui probabil să dorm apoi o săptămână, pentru a-mi reface forţele... Vreau să spun că această energie extraordinară, la un om cu părul alb, cum era deja Domnul Profesor când l-am cunoscut, mi-a provocat o stare de uimire şi de admiraţie sinceră. În momentul următor am observat ştiinţa stranie, aproape mistică, de a articula cuvintele, dându-le importanţa cuvenită în frază, scoţându-le din anonimat. Pentru un om fără informaţie cuvintele nu contează prea mult, valoarea lor nu reiese de nicăieri, într-o conversaţie. Însă Domnul Profesor m-a învăţat de la bun început să dau valoare cuvintelor, sau, mai bine zis, să o preţuiesc şi să o accentuez pe cea deja existentă. Limbajul! Acest mister încă neelucidat al existenţei noastre. Există multe teorii privind apariţia limbajului, însă nici una nu pare suficient de bună. Ascultându-l pe Domnul Profesor, toate aceste teorii capătă concreteţe, devin uşor de acceptat. Să pronunţi un cuvânt aparent mărunt, fără piper şi sare, cum ar fi o prepoziţie, de exemplu, sau o conjuncţie, şi brusc să faci evidentă importanţa lui, încărcătura

Scanned with OKEN Scanner

emoțională, dar şi sensul ascuns, valoarea autentică, nedescoperită de oricine! Am văzut harul acesta la dascălul meu.

Dar Domnul Profesor nu scotea din anonimatul lor numai cuvintele, ci şi pe oameni. Mai ales pe cei tineri, pe care îi avea în grijă. Se ştie că printr-o folosință îndelungată a cuvintelor acestea se demonetizează în mintea noastră, îşi pierd strălucirea. E un mare dar să le faci să strălucească din nou. Însă la fel se întâmplă şi cu oamenii. Văzându-i, îți par deja cunoscuți, neinteresanți. Ce ar putea ei să îți ofere? Tu ştii deja totul despre toți şi despre fiecare în parte. Poți prevedea etapele esențiale ale evoluției unui om – naşterea, căsătoria şi moartea. Din acest motiv, o anumită resemnare sau blazare se poate ghici imediat în relațiile noastre cu cei din jur. Harul Domnului Profesor făcea ca lucrurile să arate altfel. Fiecare student avea şansa lui de a vorbi şi, prin acest miracol, de a se deosebi radical de ceilalți, de a fi remarcat. Nimeni nu mai semăna cu nimeni, ci fiecare era el însuşi. Vorbirea profesorului şi răspunsul nostru ne ridica de la nivelul cotidian al existenței la cel mult mai înalt, al Logosului. Toate acestea şi multe altele m-au învățat că nu există materie de studiu aridă, cum pare la început dialectologia, ci numai oameni fără imaginație şi fără har, care nu pot insufla lucrurilor viață. Dar harul dascălului meu făcea să fie totul interesant şi valoros.

Profesorul Ilie Dan ne oferea, cu fiecare curs, viața lui, astfel încât noi toți să căpătam încredere in viața noastră.

Scanned with OKEN Scanner

Constantin Ostap (Iaşi)

IAŞUL ÎN *TĂMÂIE ŞI OTRAVĂ*

La împlinirea vârstei de 70 de ani, prof. univ. dr. Ilie Dan (născut la 11 septembrie 1938) dăruieşte Iaşilor un frumos „cadou", o splendidă ediţie a celor două volume (1934 şi 1935) *Tămâie şi otravă*[1]. Este un act de cultură - dintre multele ale îngrijitorului acestei reeditări -, cu atât mai necesar, cu cât, timp de 73 de ani, această remarcabilă operă literară a lui Al. O.Teodoreanu – Păstorel (1894-1964) nu a cunoscut o reeditare demnă de valoarea acestui fiu al Iaşului.

Spunem acest lucru, deoarece aşa zisa „reeditare" din 1994 (Editura de Vest, Timişoara) a fost o ediţie „stâlcită" şi „chinuită", care constituie o insultă adusă operei din „perioada ieşeană" a fratelui iui Ionel Teodoreanu.

Este una din explicaţiile faptului că *Tămâie şi ortavă* este, astăzi, puţin cunoscută chiar şi celor care preţuiesc după cuviinţă talentul lui Păstorel. Altă explicaţie ar fi tăcerea îndelungată ce s-a aşternut asupra celor două volume după 1947,din – aş îndrăzni să spun – teama (care a persistat ani îndelungaţi, ştiind că Păstorel a făcut puşcărie), de a reciti „fabulele" sale, incluse în acele volume, în special *Măgarii şi libertatea* („...Au ajuns măgarii / Mai tembeli ca ruşii..."), care au fost capete de acuzare în procesul ce i s-a intentat.

Deci, Ilie Dan nu-şi explică, de exemplu, completa omitere a acestei lucrări în *O istorie a literaturii române* de Ion Rotaru (1972).

Actuala reeditare conţine, în afara unei conştiincioase *Cronologii*, un amplu studiu despre *Publicistica lui Al. O. Teodoreanu* , astăzi, din păcate, puţin cunoscută. Să spunem de la început că, pentru profesorul Ilie Dan, scrierile lui Al. O. Teodoreanu au constituit o veritabilă pasiune. Dovadă - antologia

[1] Al. O. Teodoreanu, *Tămâie şi otrava*, Ediţie, cronologie şi prefaţă de Ilie Dan, Editura **Vasiliana** '98, Iaşi, 2008.

Scanned with OKEN Scanner

postbelică din poezia lui Păstorel Teodoreanu, *Versuri*[1], cu acea „antologie şi fişă bibliografica Ilie Dan", urmată de antologia din versurile aceluiaşi Păstorel ,*Vin şi apă*[2] cu „argument şi ediţie de Ilie Dan" şi de altă selecţie din poezia lui Păstorel, *Pahare şi săgeţi*[3] – „ediţie, prefaţă şi note de Ilie Dan".

Darul oferit acum Iaşilor (şi nu numai...) de către profesorul Ilie Dan se alătură celorlalte dovezi de dragoste faţă de poetul şi publicistul ieşean care, în 1960, a fost condamnat la şase ani de închisoare corecţională şi confiscarea averii pentru învinuiri imaginare în vremea „obsedantului deceniu".

Notele ce urmează sunt ale unui simplu admirator al lui Păstorel, motivate între altele, şi de faptul că amândoi suntem absolvenţi ai Liceului Internat din Iaşi unde, se ştie, a existat acel „spirit internatist, destul de complex şi necunoscut aiurea" de care vorbea alt „internatist", profesorul N. I. Popa (1897 - 1982) în articolul *Îndărăt spre „Oraşul amintirilor"* („Însemnări ieşene", 15 mai 1936).

Autorul lor întreţine legături „de suflet" cu familia Teodoreanu din Bucureşti, respectiv cu „ultimul Teodoreanu" - domnul Alexandru L.Teodoreanu, vărul lui Ionel şi Păstorel Teodoreanu, cel care a şi dat consimţământul moştenitorilor Teodoreni de a se reedita *Tămâie şi ortavă*, fără vreo obligaţie de ordin pecuniar.

Domnul Alexandru L. Teodoreanu este un iubitor sincer al Iaşilor, unde vine de multe ori ca să se închine la mormântul lui Osvald şi Sofia Teodoreanu din cimitirul Eternitatea sau să participle la întâlnirile de omagiere a memoriei neamului Teodorenilor, cum a făcut-o începând din anul 1994, la acel „centenar Al. O. Teodoranu" organizat de Muzeul Literaturii Române Iaşi în ziua de 26 mai 1994 (vezi „Opinia", joi, 26 mai 1994: *Centenar Al. O. Teodoreanu*; vezi „Cronica", nr. 14, 15/31.VII. 1994). Deci, în cele ce urmează, vor fi câteva

[1] Idem, *Versuri,* Editura Minerva, Bucureşti, 1972.
[2] Idem, *Vin şi apă*, Editura Neamul românesc, Iaşi, 1996.
[3] Idem, *Pahare şi săgeţi*, Editura Vasiliana '98, Iaşi, 2003.

Scanned with OKEN Scanner

consemnări despre publicistica lui Al. O Teodoreanu din *Tămâie şi otravă* cu referire la Târgul Ieşilor.

Încep, firește, cu **„Momentele" pe scenă**, deci cu acea „Cuvântare rostită pe scena Teatrului Național din Iaşi la deschiderea stagiunii din 1933 când, sub direcția d-lui Ionel Teodoreanu, *Momentele* au fost realizate scenic". Redau fragmentul în care apare pentru prima dată cuvântul **Iaşi:** „...Deschizându-şi porțile cu un spectacol Caragiale,Teatrul Național din Iaşi nu-şi face decât datoria, aducând în aceIaşi timp un binemeritat omagiu publicului care îl frecventează".

În alt loc îi întâlnim pe Lache şi Mache „...la berăria din Piața Unirii (...) Pe aceştia, Teatrul Național din Iaşi a găsit nimerit să vi-i prezinte în astă seară".

Urmează *George Enescu la Iaşi* („Cuvântare rostită în sala de festivități a Academiei de muzică din Iaşi cu prilejui dezvelirii bustului maestrului George Enescu,executat de sculptorul Hette"). A fost un prilej de a-l omagia pe sculptorul ieşean Richard Hette (1890-1981): „...Mâna inspirată a sculptorului Hette a modelat cu evlavie în bronz nepieritor chipul domniei-tate, care îşi are altarul în fiecare inimă românească..."

Foarte interesant în Al. Philippide: *Aur sterp* şi G.Topîrceanu ,deşi se vorbeşte de opera literară a doi poeți ieşeni, nu întâlnim cuvântul Iaşi! În schimb,în *Tănase* (care nu este ieşean) găsim frazele: „...L-am văzut pe Tănase cu foarte mulți ani în urmă, pe când purtam încă uniforma Liceului Internat din Iaşi (...) în acea seară Tănase jucase o revistă la Sidoli..."

Doar vechii ieşeni ştiu ca Sidoli a fost cinematograful-teatru din Iaşi, din fosta stradă a Unirii (cam pe locul unde este acum hotelul Unirea).

Nici în *Un parvenit al tiparului : F. Aderca* denumirea Iaşi nu o vom întâlni explicit. Dar citim începutul: "Domnul poet F.Aderca a scris o piesă... Primul act e tipărit în numărul din mai al VIEȚII ROMÂNEŞTI", iar „Viața românească" apărea atunci în Iaşi. Deci se citează numele lui G. Ibrăileanu („...Pentru noi, noțiunile VAȚA ROMÂNEASCĂ şi G. Ibrăileanu sunt inseparabil cumulate...). Şi încă: "...Astăzi în VIAȚA ROMÂNEASCĂ am

Scanned with OKEN Scanner

urmărit desăvârşindu-se cele mai de seamă talente ale acestei vremi: Topîrceanu, Demostene Botez, Philippide, Lucia Mantu...".

Ergo : despre Iaşul interbelic e vorba ...

Despre Iaşi şi despre întâmplări din Iaşi e vorba în *Unu Pascu* şi *„Viaţa românească"*: „...L-am văzut târziu pe Giorge Pascu pe strada Română, evoluând circular în jurul domnului Ibrăileanu... Dar „strada Română" era actuala stradă Lascăr Catargi. Ibrăileanu locuia atunci în strada Română la nr. 4 (actualul număr 58). Despre Iaşi era vorba în *Iar Giorge Pascu ?* („...Ceea ce lipseşte circului Klutzki şi celor mai vestite menajerii, Universitatea Iaşi are...".)

Idem în *Ca să terminăm cu Giorge Pascu* şi în *Giorge Pascu redivivus* („...Cetitorul din Capitală şi din restul ţării (cu excepţia Iaşilor (...) ... o mizerie de revistă, pe care o scoate el la Iaşi etc.").

Se cunosc „duelurile" lui Păstorel cu Nicolae Iorga (vezi *Strofe cu pelin de mai / Contra Iorga Neculai...*). Găsim o „mostră" şi în volumul I, în acea *Veselă spovedanie*: („...Misiunea germană, sub comanda trufaşului general Brandenstein, pogorâse asupra îndoliatei cetăţi de Scaun a Iaşilor, ca un stol de corbi... întovărăşeam un prieten, în altădată liniştitul cartier al **Tătăraşilor...")**. Urma scena povestită de „...un fost camarad de arme" a întâlnirii (era în 1917, n. n.) cu Iorga, „deghizat" în ... popă! Găsim referiri la Iorga şi la Iaşi în *Omul care nu ni trebuie* (cu utilizarea acelui „ni" în loc de „ne", ironie ce nu fusese înţeleasă de întocmitorul „reeditării" din 1994 de la Timişoara...). De exemplu: „...Fusesem la agapa anuală a foştilor combatanţi care, ca şi în alte rânduri, avusese loc la via de la **Copou** a camaradului Dan Bădărău, preşedintele asociaţiei..."

„D. Octavian Goga a stat la **Iaşi** două zile, înfăţişându-se locuitorilor acestei a doua capitală perfect stăpân pe toate formele oratoriei. A fost academic în conferinţa pe care a rostit-o în faţa studenţimei la Teatrul Naţional (...). L-am auzit pe domnul Octavian Goga în atâtea rânduri vorbind şi mai bine şi mai puţin bine ca la întrunirea de la **Iaşi (...)**. Superbă în neclinire, **statuia lui Ştefan** se ivise în spatele vorbitorului şi, cu buzduganul întins,

Scanned with OKEN Scanner

din veacuri, Voievodul îl binecuvânta..." Sunt câteva fragmente din *Cina cea de taină* ...

Dar acolo unde Păstorel „dă mâna cu Iaşul" este hazliul eseu intitulat (ironic, fireşte...) *A doua capitală*: „Tare-i frumos **Iaşul** şi tare-i murdar! (Zic IAŞUL şi nu IAŞII sau EŞII, nu din atitudine gramaticală, ci numai pentru armonia frazei). Înconjurat de dulci coline, când verzi, când albe, când multicolore (după anotimp), e plin de farmec pitoresc şi glorioase amintiri. Dar...".

Dar urmează „reversul medaliei": „Dar, dacă nu ai prins cumva rădăcini în istorica lui argilă, sau dacă nu eşti împins de cine ştie ce obligaţii de la care nu te poţi sustrage, să te ferească Dumnezeu, cetătene, să trăieşti douăzeci şi patru de ore între zidurile lui!... Poate că ai legături cu vreun intelectual (toţi **ieşenii** sunt intelectuali), care te-a convins că aeroplanul s-a inventat la **Iaşi,** că Ronsard era **ieşean** şi că Villa Borghese e un moft pe lângă Marele **Hotel Traian** ?.." Urmează „exemplele":

„...Gara **Iaşi**!

E cam pustie, cam tristă, nu ?

Parcă s-a întâmplat o dramă grozavă şi acum lumea s-a împrăştiat. Nu te speria. Nu s-a întâmplat nimic, exact ca în casa despre care scrie d. M. Sadoveanu (...) Birja ţi se pare cam hodorogită? În schimb, calul e bătrân. Ar fi ridicol să vezi înhămat un Orloff la o asemenea brişcă. Aşa, se armonizează. Nu găseşti?(...). Pe cine am salutat? Gunoaiele! Sunt de anul trecut!... cine ştie de când sunt? Poate dinainte de Unire, poate din timpul lui Ştefan, poate de la fondarea oraşului (...). În Iaşi nu se ştie niciodată când curge apa (...). **Iaşul** nu e în ierarhia urbană decât a doua capitală, aşa ceva ca un subsecretar de stat (...). Vrai să mergem la un restaurant? Nu-l!..Este o cafenea-restaurant care gătea şi mâncări când au inaugurat-o, dar acum nu cred să mai gătească... **Ieşeanul** e om modest. O berărie şi o cârciumă, e prea de ajuns..."

Deci, în final: „...Ştii ce? Nu mai dormim în **Iaşi.** Avem un tren la patru. Diseară suntem la Bucureşti..."

Ar fi meritat să reproducem integral textul...

Scanned with OKEN Scanner

În *A madame Colette* („Cu prilejul unei vizite pe care urma s-o facă la Iaşi, dacă nu s-ar fi înzăpezit la Tecuci...") articol ce urma să apară într-un ziar local, dacă... Păstorel glumeşte...în franţuzeşte !

TOBI

lassy, lassy,
Sais-tu Kiki
C'que c'est ?

KIKI
lassy ?
C'est pas une fee?
C'est pas une ville ?

TOBI
Assez, assez!
T'es puerile! Etc.

Dorea să-i explice lui Colette :

„... Iassy est une vieille ville moldave..."

Din primul volum să mai comentăm *Statui pe rime date*. Păstorel nu precizează unde se petrecea scena:

„...La încheierea păcii (1918, n. n.), corpul ofiţeresc al unei garnizoane de provincie luase iniţiativa ridicării unui monument care să comemoreze vitejia unei unităţi de cavalerie. S-a alcătuit o comisie, din care am avut onoarea să fac parte...".

Era vorba de **Monumentul Diviziei a II-a Cavalerie,** realizat de sculptorul Ioan C . Dimitriu - Bârlad, amplasat în faţa fostului regiment de cavalerie **7 Roşiori IAŞI,** inaugurat în ziua de 27 mai 1927. Un ofiţer sugerase angajarea sculptorului francez Bourdelle pentru realizarea monumentului. Păstorel l-ar fi preferat pe Oscar Han. Urma relatarea intervenţiei generalului comandant, care a „impus" soluţia: („...să facă un călăreţ şarjând şi alături o

Scanned with OKEN Scanner

femeie cu aripi, care să simbolizeze Victoria...”). Nu era ideea pe care ar fi dorit-o Păstorel. Deci :

„...Eu am părăsit oraşul. Recent, trecând pe-acolo (în Iaşi, n. n.), m-am dus să văd monumentul. Ordinul se executase întocmai. Femeia cu aripi întovărşea galopul călăreţului de bronz, aşa cum poruncise d. general commandant...”

* * *

În volumul II găsim, de asemenea, multe referi la oraşul **Iaşi.** Astfel în *După douăzeci de ani:*

„...1916. La **Iaşi,** într-o grădină de spectacol. Comandantul pieţii, căpitanul Celibidache apare în pauză, anunţând mobilizarea...”

Fugitiv, **Iaşul** este evocat şi în *La domnul păcicar* („...Intru la **Iaşi** într-o farmacie (...). Eu am amici farmacişti. Uite Werner de la **Iaşi,** de pildă ce om cumsecade şi distins şi uite Adace, tot de la Iaşi, care a rămas onest, măcar că s-a ales senator...”.

Ar merita să repoducem integral schiţa *S.O.S. IAŞI. S.O.S.* Ne limităm însă la câteva fragmente:

„...Iaşul, din absolute toate punctele de vedere, decade, se prăfuieşte, moare. A murit (...). Iaşul nu e astăzi decât un municipiu insalubru... Avem la Iaşi de toate şi permanent .Scartatine, corii (rujeola, n. n.) şi angina difterică (...) Nu-i nici o mirare, deci, că o asemenea epidemie, ivită azi în Iaşi, să fulgere mâni la Chişinău (...). Ziarele locale anunţă patru cazuri în strada Păcurari (...). Iaşul a avut primari destoinici. Altfel, n-ar fi putut fi măcar ceea ce este ...”.

Tonul glumeţ (şi nu prea totdeauna...) al lui Păstorel îl găsim şi în *Împuţinarea cuviinţei.* Întâmpiarea s-a petrecut, indubitabil, la Iaşi, deşi autorul nu menţionează numele oraşului. În schimb, vorbeşte de „directorul uzinei”, deci de inginerul Mircea Volanschi, directorul uzinei electrice din Iaşi, pomenind şi de Piaţa Unirii („...cu cele două muzici care delectează ieşenii în Piate Unirii...)”.

Iaşul este evocat şi în *Ultima lecţie* :

Scanned with OKEN Scanner

„... Eram în clasa a şaptea a Liceului Internat din Iaşi..." Urma întâmplarea cu profesorul de latină Axinte Frunză, care l-a lăsat corigent, fiind salvat de la repetenţie de profesorul I. Suchianu (tatăl lui D. I. Suchianu).

Prin „tangenţă", Iaşul este amintit în *Cotnarul, domnul Cioculescu si literatura* („...vin provenit din Pinot alb, viile domnului Alfred Wincler, conservat în pivniţa d-lui Nicu Nanu (completez: str. Carol, 12, Iaşi) ...proprietatea roznovenească lângă Iaşi şi puse în vânzare de cofetăria Tuffli... în anii de bejenie 1916-1918..."

Şi în versurile din volumul II, Iaşul este amintit. De exemplu, în *Domnului G. Topîrceanu* :

„Ai ajuns un tip ridicol,
Fiindc-ai scris într-un articol,
Mai demult, ca recenzent,
Că un critic mare
N-are
Lecuţică de talent...
.....
De la Iaşi, nu ştiu nimic,
În curând mă-napoiez,
Scrie-mi tot la Majestic,
Complemente lui Botez".

Criticul la care Păstorel făcea aluzie era Lovinescu, iar Botez era Demostene Botez, din Iaşi.

Şi în *Câteva cuvântări* întâlnim pomenit Iaşul. Astfel, în *Cuvânt de întâmpinare rosatit către Alteţa sa Regală Principesa Ileana...* găsim: „...Bineînţeles că Iaşul a trebuit să-şi aibă şi el simboliştii lui..."

Dar Iaşul este cu deosebire pomenit în *Toast la plecarea lui Demostene Botez din Iaşi*:

„...Vă asigur că nu mă veţi surprinde cu ochii în zare, urmărind fumul trenului care îl va transpotra pe Demostene şi că nici nu voi plânge, pe zidurile **cetăţii,** plecarea lui". „Cetatea" era, desigur, Iaşul.

Scanned with OKEN Scanner

Demostene Botez părăseşte **Iaşul.** Cu atât mai rău pentru **Iaşi** (...). Mă bucur că, prin calitatea şi numărul dumneavoastră, aţi dat o cordială dovadă că Demostene e preţuit la **Iaşi** (...) Până atunci, ridic acest pahar de vin nou al vechiului **Iaşi,** zi cându-ţi ţie, să trăieşti..."

Emoţionantă este cuvântarea *Către parlamentarii ieşeni, foşti combatanţi*: „...Ne aflăm împreună, pentru că în cel mai solemn moment al istoriei noastre ne-am găsit cot la cot..."

Cu totul alta este tonalitatea din *Urare ieşenilor.* Păstorel le ura într-un ajun de An Nou:

„1) Apa de pe conducta de la Timişeştii să circule fără întrerupere, aşa ca tot **ieşanul** s-o poată bea...

2) Doresc şefilor de orchestră de la cele două berării din **Piaţa Unirii** să-şi declare, dacă nu pace eternă, cel puţin un armistiţiu, aşa ca să-i putem asculta **pe rând** şi nu executând simultan,ca în trecut, arii diverse".

Nu ne rămâne decât să aşteptăm apariţia în librării, în acest an festiv (600 de ani de la prima estare documentară a IAŞULUI) a reeditării celor două volume din *Tămâie şi otravă* a îndrăgitului (nu numai de către ieşeni) Al. O. Teodoreanu – Păstorel, simpatia declarată a profesorului Ilie Dan.

Scanned with OKEN Scanner

Nicolae Busuioc (Iasi)

ILIE DAN: ALTFEL DE MARTORI

Din cenuşiul cotidian ai existenţei se poate evada, cel puţin pentru segmente temporale măsurate în *lecturi*. Remarcabilului profesor filolog Ilie Dan i se poate „cântări" viaţa doar cu „unităţi" de lectură. Ajuns la vârsta înţelepciunii, el se întoarce în trecut pentru o rememorare de oameni, locuri şi vremuri, de fapt a tot ceea ce a fost şi nu va mai fi. Din păcate, în *Altfel de martori*, volum de emoţionante evocări, apărut la Editura „Vasiliana '98" în 2002. autorul nu se desparte, în ipostaza sa de cititor devorator, nici o clipă de cărţi, ele îl însoţesc din copilărie când le descoperă cu uimire într-un peisaj bucovinean fermecător, apoi ca elev, student, profesor, editor, poet, scriitor cu multiple valenţe, adică toată viaţa. Se raportează mereu la cărţi, scriitori, modele odată cu stările şi trăirile prin care trece de-a lungul timpului: bucurii şi suferinţe, sentimente şi iubiri, adevăruri şi imagini cutremurătoare, speranţe, deziluzii, succese, înfrângeri, ură, tandreţe, orgolii, deşertăciuni şi iarăşi iubiri, aşa ca la „spovedania sinceră până la cruzime a unui suflet de jar şi a unui gând răstignit pe crucea întrebărilor chinuitoare şi a imenselor regrete".

Ilie Dan ne povesteşte magistral întâmplări de tot felul, unele într-un stil arhaizant şi autentic, trece apoi la prezentarea unor dascăli şi personalităţi în mod sobru, atent şi în termeni elevaţi, revine la personaje literare care l-au influenţat, descriindu-le într-o manieră când de analiză stilistică cuprinzătoare, când colorată, argotică şi subtilă, când cu detaşare, lucid şi sever, ajunge la oamenii simpli pe care i-a cunoscut, la locuri şi peisaje de rară frumuseţe. O face însă totdeauna cu căldură sufletească şi cu acea înţelegere care nu poate să vină decât de la omul superior şi profund, de la cel de excepţie şi de întinsă cultură. Stilul este simplu şi cuvintele fac să vibreze ideile. Moartea lor e în mare pericol şi ar pune un accent grav pe soarta oamenilor. I-a citit cu nesaţ pe Creangă, Sadoveanu, Iorga şi Caragiale, pe Cehov, Tolstoi şi Esenin, revine la Cantemir, Blaga, Călinescu şi Vianu, nu se mai vindecă de Dante,

Scanned with OKEN Scanner

Boccaccio şi Petrarca, iarăşi revine la Hasdeu, Maiorescu, Eminescu, Ibrăileanu, îi idolatrizează pe Homer, Shakespeare, Goethe şi Montesquieu, în iubire şi disperare îi plasează pe Dumas-fiul, Flaubert, Balzac, Hugo, Khayyam şi Villon, iarăşi se întoarce la copilărie şi basm, adică la Twain, De Amicis, Daudet, Scott, Dickens şi la câţi alţii.

Stilul lui Iiie Dan ni-l aminteşte pe cel ai Iui Aurel Leon din *Umbre*, unde reconstituie atmosfera de epocă a laşilor de altădată, cu figurile turnate în bronz aşezat pe soclul nemuritor. Ce noroc e în viaţă să-i cunoşti pe Teofil Simenschy, AL Dima, Iorgu Iordan, Petru Caraman, Şt. Cuciureanu, Otilia Cazimir şi alte ilustre „umbre". Dar face ce face şi autorul cărţii *Altfel de martori* se întoarce la „obsesia" sa dintotdeauna - copilăria. „Aproape nu există scriitor de valoare care să nu fi fost atras, într-un fel sau altul, pe un meridian sau altul, şi în epoci şi structuri literare diverse, de universul miraculos al copilăriei. Această vârstă de ieri a omului, dar cale fără întoarcere şi jertfă pentru amintirea viitoare, a ispitit inevitabil, sub zodia eternităţii, pe poeţi, prozatori, dramaturgi şi eseişti, unii dintre ei deveniţi celebri tocmai prin scrierile dedicate copilului şi lumii sale imaginative, de basm şi visare,.."

În tot ce scrie, autorului îi devine aliată *natura,* în întreaga ei complexitate şi taină, cea care îi stârneşte ample vibraţii sufleteşti. „Şi mai exista copacii... Fii slobozi ai firii, degete ale ţărânii înălţate la cer, aspiraţii ale pământului spre soare şi lumină; copacii supravieţuiesc oamenilor de secole şi încorporează, prin legendă şi imagine actuală, faptele unei epoci, destinul unor personalităţi şi chiar spiritul întreg ai unei naţii... Şi-ţi aduci aminte, de îndată, de alţi martori „vegetali": de stejarul din Borzeşti, de teiul lui Emineseu din Copoul ieşean, de gorunul lui Horea din Albac, de stejarul lui Avram Iancu, de Ia Vidra, de bradul veşnic verde de lângă casa lui Sadoveanu de ia Mănăstirea Neamţ..." El încearcă o senzaţie de fericire inefabilă când porneşte la drum şi pe căile cunoaşterii naturii, Cerul e nespus de albastru, aerul curat şi copacii înalţi. Natura e stăpâna şi fulgerul şi frumuseţea! Declaraţie de dragoste în public. „Sufletul copacilor s-a mutat în. cel al oamenilor, transformându-se într-o rapsodie vegetală, care îngemănează frumuseţea locurilor cu imaginaţia şi talentul ţăranilor români, devenind simbol, popas, cântec şi poem al vieţii noastre".

Scanned with OKEN Scanner

Este cunoscut faptul că Ilie Dan, în paralel cu prodigioasa-i activitate didactică de la catedră, a repus în circulație în ediții de referință scriitori de „raftul al doilea", cum îi numea Şerban Cioculescu. Uşor vom observa că unii dintre ei sunt chiar de primul raft: Mihai Codreanu, I. I.. Mironescu, Ion Creangă, AL O. Teodoreanu. Octav Botez, D. D, Pătrăşcanu, M, Sadoveanu, G. Topîrceanu, Nicolae Gane, Al. Cazaban, Calistrat Hogaş, Delavrancea, Sextil Puşcariu. Aceste ediții nu puteau fi decât rezultatul unor preocupări serioase pentru literatură, dragă inimii sale, demonstrându-şi că are calități incontestabile de „arheolog" în istoria literaturii române.

Tonul admirativ cu care evocă figuri ilustre ale istoriei şi culturii noastre este pentru cititor reconfortant şi încrezător, îl face să revină la valoare şi model, la acele personaje exemplare pentru generații întregi, prilej de reflecție adâncă pentru fiecare dintre noi. Ilie Dan ne restituie *efigii,* precum cronicarul Grigore Ureche, „părintele literaturii istorice româneşti". B. P. Hasdeu, savantul şi enciclopedistul care a dus „preocupările intelectuale spre monumental şi absolut", Al, Philippide, profesorul şi filologul, „întemeietorul studiului ştiințific al limbii române", Sextil Puşcariu, a cărui „sinteză lingvistică de excepție despre destinul românilor ca popor şi limbă romanică se impune şi în plan european". Se opreşte apoi asupra „bucovineanului" Nicolae Gane, „sentimentalului lucid" George Topîrceanu, ilustrului Gheorghe Asachi, „originalului călător" şi scriitor Calistrat Hogaş, „clasicului fără vârstă" Ion Creangă, asupra lui Teofil Simenschy, cel care „a luminat minți şi a format caractere".

Universitarul ieşean Ilie Dan (a fost câțiva ani profesor şi la Universitatea din Aix-en-Provence, Franța), în spațiul său de retragere şi durere, meditează şi scrie, îşi aminteşte şi scrie cărți pe care ar trebui să le citească întreaga comunitate. Altfel, orice s-ar spune, rămâne cumplitul adevăr: totul se petrece între viață şi moarte, între nimicnicie, grandoare şi eternitate sau ca adevărul din catrenele lui Omar Khayyam. unde întâlnim alfabetul trăirii şi trecerii noastre de „undeva" spre... „nicăieri". Scriitorul Ilie Dan rămâne un veşnic interesat de descifrarea cărților, un fin analist al literaturii de la noi şi de aiurea, un om de litere născut cu eleganță intelectuală.

Scanned with OKEN Scanner

Petre Herțanu (Iași)

UN AMFITRION AL FENOMENULUI DE EUROPENIZARE – ILIE DAN

Natură umană complexă dar controversată, spirit pragmatic, cu uşoare accente romantice, cu vădite trăsături clasice, sinteză între tradiționalism şi modernism, înclinat spre reflexivitate, subtil observator, umanist ideatic, înzestrat cu o impresionantă fantezie, o formidabilă memorie selectivă, sistematică, nelipsit de darul elocvenței, acesta e Ilie Dan, în esență un matur cu suflet idealist, generos, de copil, oricând gata să impresioneze ori să se lase impresionat, un Creangă modern şi mucalit. Acesta-i Ilie Dan, Omul şi Profesorul, filologul şi scriitorul, un statornic şi elevat artist al condeiului care şi-a închinat o viață de om prosperării sacrului templu al învățământului românesc. Patruzeci de ani dăruiți cu pasiune, cu înalt profesionalism, propăşirii pe altarul ştiinței, culturii şi artei. Fructele muncii Domniei sale se concretizează prin patru decenii încheiate, de predare, de asimilare a disciplinelor istorico-ştiințifice de către tineretul studios, în domenii ca Istoria limbii române literare, Onomastică românească, Lingvistică generală, Psiholingvistică etc., cărora le-a urmat un judicios proces de cercetare (în cadrul istoriei limbii, toponimiei, antroponimiei româneşti şi altele) din țară şi de peste hotare.

Timp de trei ani, Domnia sa (între 1975-1978) a fost lector de limbă, literatură, civilizație românească la Université de Provence din Aix-en-Provence – Franța. Ca traducător, a realizat, printre altele, importante tălmăciri din creațiile remarcabililor scriitori români din veacurile XIX şi XX ca: Eminescu, Blaga, Bacovia, Labiş, Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu şi alții. Autorul lor, grație talentului şi muncii perseverente a realizat opere de valoare, făcându-le cunoscute lumii. S-a făcut „crainicul" țării sale, în străinătate, nu o dată efortul lui fiind răsplătit prin succese lingvistice, de istorie literară, de toponimie au făcut obiectul unor publicații elogioase în presa românească şi franceză.

Scanned with OKEN Scanner

A fost ales reprezentant în cadrul Comitetului Executiv din Malaga-Spania, la primul congres internaţional la Nisa, 1979, fiind unicul cercetător român care a expus comunicarea *La romanité du roumain*, publicată ulterior în Franţa şi în România. În aceeaşi calitate, a fost martorul şi al altor congrese, colocvii, reuniuni culturale, prezent fiind cu peste douăzeci de comunicări ştiinţifice atât pe teritoriul ţării noastre, cât şi pe cel francez, publicate mai târziu, în revistele de specialitate ale acestor ţări. A înzestrat, îmbogăţind, modernizând învăţământul nostru naţional şi francez, cu un mare număr de casete de conversaţii uzuale în româneşte susţinute prin lecturi artistice din poezia română clasică şi modernă. Parte a recoltei muncii ştiinţifice, prolifice (totalizând 30 de cărţi, 25 de ediţii critice, 114 articole şi studii de specialitate, 90 recenzii), au văzut lumina tiparului în Franţa, Germania, Italia, Polonia etc.

Cărţile şi ediţiile şi-au făcut intrarea prin intermediul cunoscutelor edituri din România, respectiv la Bucureşti, Iaşi, şi anume *Editura pentru literatură, Minerva, Junimea, Albatros, Neamul românesc, Restitutio, Augusta, Vasiliana 98*. Alte numeroase publicaţii, cum sunt articolele, studiile, recenziile, precum şi unele creaţii literare (poezii, schiţe, povestiri, traduceri), au „debutat" în publicaţii de gen din ţările amintite anterior, dar îndeosebi în ziare şi reviste din România. Dintre acestea, am selectat câteva: „Iaşul literar", „Cronica", „Convorbiri literare", „Limba română", „Ateneu", „Cercetări de lingvistică" (Cluj), „Anuarul de lingvistică şi istorie literară" (Iaşi), „Anuarul Institutului de istorie şi arheologie A. D. Xenopol" (Iaşi), din ţări ca Italia – „Noi tracii", „Revue de lingvistique romane" (Paris), „Cahiers d'études romanes" (Aix-en-Provence), „Le Méridional", „Le Provençal" (Marsilia) etc.

Omul şi exegetul, lingvistul şi scriitorul, reputatul mânuitor şi mentor al literelor, este *sui generis* un tot armonios, a cărei structură, Divinitatea ori Mama-natură în mărinimia lor au plăsmuit-o punând din toate bunurile universului câte ceva. „Mă uit şi mă văd zămislit în toate, întinerind puţin câte puţin", astfel cugeta un alt contemporan cu noi, poetul Baconsky.

Scanned with OKEN Scanner

Când o prezență temperamentală, impetuos ca marea dezlănțuită, pe care o putea îmblânzi numai neînfricatul Poseidon cu al său trident, când liniştit şi înțelept ca temerarul Odiseu care, după vestitele lui tribulații, resemnat, fericit de pe mările lumii se reîntoarce într-un târziu în natala Itacă, la scumpa-i Penelopă şi la iubitul său fiu, Telemah, mistuit de dorul lor şi al prietenilor, dar gata, gata să zămislească o nouă lume, potrivit cugetării şi imaginației proprii, în spiritul chipului şi asemănării sale. Iată o schiță de portret al lui Ilie Dan.

Un virtuos al condeiului, nu poți preciza dacă, în acest caz, talentul creatorului abundă, înclinând către el balanța, în raport cu cel al analistului, al introspecționistului. Înzestrat cu vigoare de artist, capacitatea sa sugestivă se vede pregnant în eroii, monumentele fermecătoare ale naturii, memorabile momente existențiale, faptele şi locurile, fenomenele de largă inspirație din istorie, cultură şi literatură de la noi ori din lume, rămase mereu vii în conştiința semenilor. Gustul pentru frumos, pentru autentic, pentru tot ce este natural, pentru simplitate, conferă operei Domniei sale durabilitate, un loc special în galeria creatorilor de cultură. Arta scriitorului Ilie Dan reclamă trăsături structurale polivalente, omnipotente, invitându-te pe tine, o, cititorule, la iubirea pentru oameni, pentru viață. Creația sa artistică îți deschide spiritul şi cugetul spre setea de cunoaştere, pentru încredere în propriile tale potențe, proclamând voie bună, admirație şi receptivitate pentru progres şi bunăstare. Literatura, poezia operei lui Ilie Dan îți inspiră cum cugeta atât de plastic, autorul neuitatei poezii „Leoaică tânără, iubirea", Nichita Stănescu, „bucuria că tu exişti şi bucuria că eu exist". Aşadar, să ne bucurăm că ne-am născut.

Desigur, nu putem ignora că lirica poetului Ilie Dan nu conține şi un tonus sănătos optimist (cum am menționat mai sus), de încredere în valorile general umane, în împlinirea înaltelor, nobilelor idealuri, confesiune etică fulgerată, pe de altă parte, de un sfâşietor dramatism, de o undă de melancolie, de tristețe răscolitoare, de un regret temeinic, motivat.

„Descind, cum mi-o spunea uneori, fiind doar numai noi, din tată țăran analfabet" şi apăsa cu mândrie firească pe ultimele

Scanned with OKEN Scanner

cuvinte, şi din mamă, femeie simplă, şcolită prin şi de viaţă, mare iubitoare de copii şi de cărţi.

Constantelor sale preocupări filologice care îl definesc ca un acrib cercetător pasionat de studiul limbii române, de problemele onomasticei româneşti, de alte discipline înrudite, Ilie Dan este cunoscut şi recunoscut în ţară şi peste graniţele ei, prin contribuţiile sale inestimabile la realizarea fenomenului de europenizare (după cum am mai subliniat), îi conturează, evidenţiindu-i personalitatea pe cât de copleşitoare, tot pe atât de contradictorie. Privind în profunzime cele două laturi legate structural se observă numai în aparenţă o dihotomie, ele fiind la prima vedere diametral opuse, în esenţă acestea se completează, se intercondiţionează, fiind într-un raport de interdependenţă. În prim-plan stă pasiunea, aplecarea pentru vocaţia de poet, de scriitor, dar în acelaşi rând se găseşte chemarea pentru specialitatea sa dintru începutul carierei sale didactice, lingvistice. Puţin importă acest fapt deoarece şi Vasile Voiculescu şi Ion Barbu (primul medic, al doilea profesor de matematică), de specialităţi diferite, au creat, cultivând poezia. Şi încă o poezie de înaltă calitate artistică. În cazul de faţă, nu este nimic paradoxal între lingvistul, filologul şi prozatorul, poetul, scriitorul aflat în sfera discuţiei noastre. Sigur în faţa acestei evidenţe nu poţi rămâne adiafor. Cele două practici, hobby-uri se potrivesc, încât el se profilează ca un postulat unde demonstraţia nu mai e necesară:, „quod erat demonstrandum".

Sunt două domenii de creaţie ale uneia şi aceleiaşi personalităţi practicate cu simţ responsabil, cu strălucire artistică. Întrebarea care gravitează în jurul neştiutorilor ca un laitmotiv este cum s-a împăcat un om scoţând la lumina rampei preţioase lucrări lingvistice şi opere beletriste, cultivând simultan poezia? Voi menţiona alăturat nişte titluri edificatoare care vizează *domeniul lingvistic, filologic al onomasticii* etc.: *Cărţi, studii, eseuri, articole de specialitate* din Istoria limbii române, Istoria limbii române literare, Filologie românească etc., paralel cu *creaţii beletristice: I. I. Mironescu* (monografie), *Anton Pann* (monografie), *Orga inimii* (versuri), *Popas printre oameni şi cărţi, Clopotul din iarbă* (versuri), *Mihai Codreanu – Scrieri, 2 volume, 1969, în colaborare cu Constantin Ciopraga, Nicolae Gane, Comoara de pe Rarău, Al.*

Scanned with OKEN Scanner

O. Teodoreanu, Versuri, Al. Cazaban, Chipuri şi suflete, Studii despre Ion Creangă, 2 volume, *Studii despre opera lui Sadoveanu, Calistrat Hogaş, Pe drumuri de munte, Barbu Şt. Delavrancea, Apus de soare, Păstorel (Al. O.) Teodoreanu, Vin şi apă, Voievodul limbii române, Eminescu, George Topîrceanu, Balade vesele şi triste* (antologie) şi titlurile continuă.

O interesantă *lucrare exegetică* de mare interes pentru cititorul mai mult sau mai puţin avizat în acest domeniu se intitulează *Dorul – o metaforă a sufletului românesc.* Este demnă de atenţia publicului de toate vârstele, care se poate informa că sentimentul *dor* se crede că ar fi caracteristic doar nouă românilor, rămânând o stare de suflet necunoscută celorlalte popoare latine.

În urma unei priviri de ansamblu asupra poeziilor microvolumului *Orga inimii*, parte dintre acestea (catrene sau alcătuiri din două versuri, arareori se întâlnesc excepţii cu mai multe strofe) îţi inspiră un fior dramatic, nostalgii ori regrete generate de anumite stări existenţiale. Poate, o acută părere de rău pentru o dragoste neîmplinită, ori pentru absenţa sau pierderea fiinţei adorate. În *Fântână*, poezie structurată pe patru versuri, poetul e aidoma unui izvor, secat de firul tristeţii „jelită într-un bocet de lună...", dar înnobilat cu sacrul nimb al înţelepciunii celeste dobândite într-o viaţă de om mai prosperă ori vitregită, acumulând bunuri spirituale într-o desăvârşită tăcere, ascultând şi învăţând. În altă strofă a poeziei *Decalog*, liniştea tronează ca o regină şi dacă n-ar fi o uitare devorată de om, iar după clipa cea veşnic hoinară, ne-am căi, dacă ar tămădui „timpul întors înapoi". Timpul, timpul acesta surd în trecerea sa, ca şi spaţiul sunt ireversibile, irezistibile. Miracolele aparţin irealităţii.

Dacă în primul caz, poetul e istovit ca fântâna, de morbul satanic al amărăciunii răscolitoare (*Fântâna*), acum (în *Decalog*) ideea deşertăciunii, ca în mitul sisific, se face simţită în stihuri de o mare finețe artistică. Noi, oamenii, „De n-am fi străjerii unui drum de nisip / Prin care-o fântână bolnavă ne bea", poetul cu spiritul său dumnezeiesc, în d-ale poeziei, ar îmblânzi fiarele, ar urni din loc copacii, schimbând universul, făcând o lume mai dreaptă, mai bună, mai luminoasă.

Cum reflecta înţeleptul Miron Costin, „biruit-au gândul!"

Scanned with OKEN Scanner

Placheta de versuri *Orga inimii*, din alt unghi ne revelează (pe) autorul unor memorabile maxime, aforisme în conținut şi în formă, sui generis, în ipostaza unui cugetător, având în arhiva emoției sale o bogată experiență de viață, care e aparent împăcat, mulțumit de roadele artei dobândite în cele câteva decenii, de înalte zbateri spirituale, încununate de satisfacții dar şi de inerente coborâşuri. Omul, intelectualul, scriitorul Ilie Dan este resemnat, mereu ştiutor că întotdeauna este loc de mai bine. Şi ca protagonistul lui Ernest Hemingway (din *Bătrânul şi marea*) nu capitulează, ci exclamă fericit, ca englezul G. B. Shaw, mereu la datorie; cuvinte magice încărcate de sevă: „Sunt bătrân, prea bătrân, mult prea bătrân"!... ar mai urma poate... „pentru a mă da bătut, am o experiență vitală care-mi dă încredere şi forță, inimaginabile".

Poetul exclamă pe un tonus optimist, receptiv la marile taine existențiale, frământat de fundamentalele întrebări, ale căror răspunsuri le are, ca de pildă: „Ție, fată-minune, pentru că trăim şi murim în singurătate şi iubire". Sau cum glăsuia atât de înalt, de natural şi de simplu apostolul Pavel: „Dacă dragoste nu e, nimic nu e"!

Cu toate că a traversat pragul temerar al vârstei de aur, purtându-şi dezinvolt anii „nel mezzo del camin della nostra vita" cugeta un alt autentic român, descendent tot din Țara fagilor, universitarul Grigore Nandriş: „...Când forțele trupeşti slăbesc fără să simți, / Înhami idei la deal, ca meşterul Tagore / Căci cunoscându-mi neamul, nu poți să te mai minți"!

În poezia-catren *Unde eşti?* poetul e mistuit de absența, desigur, a vreunei muze, fiind unica capabilă să slobozească din chingile-i strânse timpul, zăvorât de cutremurul inimii. Lipsa aceleiaşi ființe transpare şi în finalul versurilor în care autorul o invocă insistent. „Unde eşti tu aceea care alungi triste nebănuite, binecuvântată de zăpadă şi de fulger" se întreabă poetul? Cântecul plin de mireasmă primăvăratică al ciocârliei asemenea unei lumini violente ne biciuieşte, cum îi hărăzeşte autorul atât de plastic acestei zburătoare „... în limpezi lacrimi de soare..." (*Zi de primăvară*). Întâlnim asociații de cuvinte în aparență opuse semantic, în esență inspirate poetic, ca şi la Mihai Eminescu: „îngrozitor de frumos", „dureros de dulce" etc. În poezia lui Ilie

Scanned with OKEN Scanner

Dan intitulată *Ieşire*, compusă din două versuri ne frapează „palida zăbavă", sau „bolnav de liniştit". În *Vălul amintirii* se întâlneşte o altă aparentă „bizarerie lexicală" ca „biciul bucuriei", care conferă „farmecul limbagiului" „semnul celor aleşi" ca să-l parafrazez pe „spiritus rector" al filologiei junimiste, româneşti, Titu Maiorescu care făcea o pertinentă trimitere la *debutul poetic al lui Eminescu.*

Cu siguranţă că suscită admiraţia, interesul cititorului şi alte titluri ale plachetei *Orga inimii*, atât prin fondul cât şi forma lor artistică. Enumerăm câteva: *Testament* lui Serghei Esenin, unde descoperim o elevată limbă încărcată de înalte simţăminte: „În crâşmă îmi fac testament; / Dincolo de moarte să te-aud", gânduri şi imagini udate adânc de torentul tristeţii revărsate sau titluri ca: *Sfârşit de anotimp*, *Suflet, Alt anotimp, Tăceri* şi altele la fel de savuroase din punct de vedere poetic.

Reţin ca valoare artistică, reuşind să trezească sensibile emoţii poeziile volumelor de versuri *Amurg învins, Vitralii* şi multe ca acestea.

În *Amurg învins* ne e dat să rămânem ispitiţi de combinaţii lexicale surprinzător de sugestive, unice ca frumuseţe artistică şi importanţă stilistică. În poezia *De strajă* ne ataţă curiozitatea, expresia metaforică *adevăr schilod.* Uneori, poţi investiga universul, având ca minim punct de sprijin un adevăr cât de lipsit de însemnătate, incomplet, dar perseverând acesta este inebranlabil, poţi cerceta galaxiile, „cu vremea de mână" cum spune autorul. Se remarcă în poezia *Iertare* repetarea epitetului *schilod*, de astă dată asociat cu *înger* în combinaţia *înger schilod.* În noul context, cu totul inedit, capătă o altă conotaţie, ceea ce îi imprimă atracţie specială, dacă exprimarea nu e cam improprie. Aşadar, poetul se transpune în ipostaza unui sfânt încercat de experienţa vieţii gata să-şi „mântuie" semenii de osanda cea grea a păcatului teluric. E aidoma lui Sisoe cel făcător de minuni. Barem, prin forţa benefică, purificatoare şi mirifică a artei să ne izbăvim de rele. „Sunt îngerul schilod, îmbătrânit în rouă, / Dăruindu-vă albă iertare şi vouă!..." În *Mărturie*, poetul se vrea a se „pocăi" prin rugile sale în care crede cu tărie. Se întâlneşte metafora *cutremurare albă* cu o altă conotaţie ca aceea din exemplul precedent. *Chemare* e o poezie în care se revelează un zâmbet optimist, iubitor de frumos de care autorul se

Scanned with OKEN Scanner

simte profund pătruns de albul şi „prea mâhnitul viscol răzleţit în forul său interior, răvăşindu-i fiinţa sa ostenită".

Prin lucrarea aceasta am urmărit realizarea unui eseu, neţintind spre veleităţi, să elaborăm un studiu exhaustiv asupra vieţii şi îndeosebi a operei reputatului profesor şi scriitor Ilie Dan.

Recunoscut om de cultură din ţară şi de peste hotare, animator cultural şi exeget, un amfitrion de excepţie al literelor, al ştiinţei şi culturii româneşti făcându-le cunoscute în lume, prin cercetările, creaţia sa filologică s-a pus în serviciul împlinirii idealurilor de europenizare, în interesul umanismului, al dragostei omului faţă de semeni, în nobilul scop al progresului social, cultural, didactic, pentru propăşirea învăţământului nostru naţional, pentru ridicarea prestigiului intelectualului român la nivel occidental, alături de alte eminente figuri contemporane ieşene ca Alexandru Husar, Constantin Ciopraga, Liviu Leonte, Gavril Istrate şi mulţi alţii.

Ca traducător este autorul însemnatelor opere din scriitori străini, Alphonse Daudet, Robert Muchembled etc, în care a investit muncă şi talent. A militat (cum am subliniat mai sus) pentru cunoaşterea culturii, literaturii şi limbii româneşti („Lingvistică şi filologie", Iaşi, 2008) pe plan european şi în lume, prefaţând şi îngrijind opere beletristice sau încurajând debutul în literatură al tinerilor scriitori.

Se cuvine să menţionăm, accentuând iniţiativa strălucită a Domniei sale, Ilie Dan, cu privire la cunoaşterea, aprofundarea şi îngrijirea apariţiei operei lui Păstorel (Al. O.) Teodoreanu, în speranţa că volumul de epigrame *Vin şi apă* va rezerva cu certitudine publicului cititor indiferent de vârstă, de pregătire, barem imaginea parţială a unui creier scânteietor, a unui spirit de artist elevat, de un subtil rafinament intelectual, de umorist erudit. Cinstea şi admiraţia noastră unanimă faţă de asemenea oameni, susţinători vrednici ai culturii şi literaturii româneşti.

Scanned with OKEN Scanner

Gheorghe C. Patza (Vatra Dornei)

A. D. XENOPOL ŞI ŢARA DORNELOR

În anul 1888 istoricul A. D. Xenopol (1847-1920) a întreprins o călătorie în ţinutul Dornelor. Cu acest prilej a avut posibilitatea să cunoască Ţara Dornelor pe timp de vară şi să-şi facă o părere despre locuitorii săi. Ulterior a publicat o scriere amplă în revista „Arhiva" (Iaşi, 1900), intitulată „O călătorie la Dorna, în Bucovina (1888)".

Scrierea lui A. D. Xenopol a fost selectată în antologia „Bucovina reportaje de epocă" a autorilor Doina şi Liviu Papuc (Editura Alfa, Iaşi, 2005). Lucrarea, care se situează în fruntea volumului antologic, este amplă şi are şapte părţi, ocupând peste 50 de pagini.

În fapt, reportajul, necunoscut pe atunci ca gen literar, reprezintă o primă monografie a Ţării Dornelor, cu referiri la aşezare, ocupaţie, gospodărie traidţională, obiceiuri, structura etnică psihică a locuitorilor:

I. Până la Dorna
II. Vatra Dornei
III. Împrejurimile Dornei
IV. Gospodăria muntelui
V. Excursia la Haituri
VI. Câteva observaţii
VII. De la Dorna la Suceava

La 1888 Vatra Dornei era un sat de munte foarte întins. În mijlocul satului cu nume inversat de nemţi Dorna Vatra, „se află băile şi orăşelul, locuit în mare parte de elemente străine, în timp ce satul ce-l înconjoară este alcătuit numai din populaţie românească." Prin urmare, iată o primă observaţie foarte interesantă şi anume că Vatra Dornei este un sat (de altfel se şi numea iniţial *Dorna* vatra satului) ce înconjoară un orăşel cosmopolit.

Numărul locuitorilor era de circa 4.000 de suflete (cam de vreo cinci ori mai mic ca în prezent), din care 2.600 ortodocşi, 200

Scanned with OKEN Scanner

de greco-catolici, mai toţi români, vreo 600 de catolici, 100 de luterani, cei mai mulţi germani, 500 de evrei, 7 armeni, 5 mahomedani.

Datele au fost obţinute de A. D. Xenopol din arhiva primăriei condusă pe atunci de celebrul Vasile Diac, pe care nu ştim de ce îl numeşte Ion Diak, analfabet, dar de o inteligenţă nativă deosebită, pe care îl suprinde în timpul unei sărbători prilejuite de obţinerea celui de-al treilea mandat de primar.

Autorul constată că primarul Diac, deşi analfabet, susţine că omul cu carte are patru ochi şi închină un pahar spre propăşirea învăţăturii, încheind cu următoarele cuvinte memorabile: „În vremea mea era veacul întunericului, acum e cel al luminii"; apoi „moşneagul (Vasile Diac n.n.), necătând la cei şaptezeci de ani pe care-i purta pe spetele sale se prinse într-un *de brâu*, pe care îl conduse cu un foc şi un avânt care mai că dădea de ruşine pe tinerii ce se ţineau de el. La acest dans naţional luară parte aproape toţi invitaţii şi mai cu seamă membrii consiliului nou ales. Între aceştia erau mai mulţi germani şi doi evrei, căci şi dânşii au în Austria drepturi politice".

Acesta era primarul legendar al dornenilor, Vasile Diac, la 1888!

A. D. Xenopol este un mare admirator al peisajului dornean, pe care îl descrie cu mult talent reportericesc. Iată un exemplu:

„Apele Dornei şi ale Bistriţei şerpuiesc cu sclipitoarele lor valuri în văile adânci şi Ouşorul, muntele cel mai înalt din jurul Dornei, se desfăşoară pe orizont în toată maiestatea lui; pădurile de brazi se aştern ca o manta neagră pe iarba verde a imaşurilor; râpile şi ponoarele, care stricau armonia tabloului, dispar în sânul bogăţiei nespuse de forme ce se înalţă din toate părţile. Eşti faţă cu imensitatea munţilor; o tăcere din ce în ce mai mare te învăluie şi se coboară în suflet ca o linişte adâncă..."

Autorul menţionează o mulţime de toponime (Bâtcele Urtoaiei, Bărnărelul, Bârnarul, Rusca , Osoiul, Călineşti, Călimani, Pârâul Colbul, Gura Colbului, Cărarea peste Roşii, Ascuţitul, Piatra Dornei, Poiana Stampei, Podul Alunului, Gura Negrei, Pilugani, Prislop, Măgura, Stânişoara etc.). Unele dintre ele nu s-au mai păstrat până în zilele noastre (Slopăţul, Bogolnicul, Mocreşti,

Scanned with OKEN Scanner

Colțul Acrei, Horgeata), altele au căpătat o formă nouă (Zăgăreni, devenit Zugreni).

Înzestrat cu simțul lingvistic, autoul preferă termenul „clina" (râului), în locul tehnicului „panta", pe care îl consideră „îngrozitor" şi crede că vine de la latinul „inclino,-are"; cât priveşte toponimul Colțul Acrei, opinează că „acru" nu este antonimul lui „dulce", ci are înțeles de greu, cumplit, înspăimântător, identic cu latinescul „acer", fiind vorba de o stâncă pleşuvă, ce „se înalță ca un turn părăsit", în care se izbesc valurile râului Bistrița cu vuiet sălbatic.

A. D. Xenopol este copleşit de frumusețile naturii dornene, uitând cu totul de ființele în mijlocul cărora se află, aşa încât rămâne în uimire şi nu-i vine să comunice şi altora impresiile sale.

În notă kantiană, istoriul deosebeşte astfel frumusețea de sublim:

„Aspectul frumuseții te face împărtăşitor, acel al sublimului te amuțeşte." Aşadar, peisajul dornean se încadrează în aria superlativă a sublimului.

În capitolul IV – „Gospodăria muntelui" istoricul părăseşte categoriile filosofice ale frumosului şi sublimului, oprindu-se asupra realităților sociale dornene. El constată că în zonă există plantații de cartofi, orz şi secară, dar toată exploatarea pământului constă în imaşuri şi fânețuri. Țăranii au numeroase cârduri de vite şi nu vând niciodată iarba sau fânul, ci „îl desfac, prefăcându-l în carne vie". Mai încolo autorul se explică, arătând că prețul vitelor este urcat, țăranii din munte „sunt îndeobşte bogați", întrucât carnea este scumpă şi se vinde bine în Austria.

Numărul vitelor, constată A. D. Xenopol, este însemnat în raport cu cel al populației. Aproape fiecare familie are cel puțin o vacă şi 10 – 15 oi. Multe au câte doi boi şi un cal. Majoritatea însă au mai mult decât atâta, între 4 – 10 boi şi 10 - 30 oi; munteni ca Vasile Nichituş din Vatra Dornei sau Pintilie Vleju din Candreni, care au 150 – 200 capete de vite şi mai bine de 1.000 de oi, „o avere întreagă."

Proporțional cu vitele cornute, oile sunt în număr mai mic, din cauza „multor mlaştini care le umplu de gălbează".

Scanned with OKEN Scanner

Vara, mai toată populaţia de origine românească se strămută la munte (locuind în târle n. n.), lângă turmele şi cirezile sale, iar satul dornean este aproape deşert de locuitori. Deşi iernile sunt lungi, vântul şi viscolele nu bântuie ca la câmpie.

O altă ocupaţie dorneană la 1888 este lucrarea ferestrelei. Numeroase ferăstraie taie grinzi şi scânduri. Pe râurile din zona Dornelor plutesc galioane (catarguri mari), dar şi plute de catarguri şi catargele. Locuitorii mai săraci devin plutaşi, îmbrăţişând o meserie grea şi spectaculoasă, date fiind primejdiile apelor repezi de munte, cu stânci ascunse, cu maluri abrupte şi cotite, iar cei mai cuprinşi (bogaţi n. n.), au ei singuri (înşişi, n. n.) păduri în proprietate, unii până la 500 de fălci (circa 800 ha, n. n.) şi fac comerţ cu cherestea, posedând şi fierăstraie.

Pentru optimizarea plutăritului, dornenii construiesc pe râuri nişte iazuri, numite „haituri", originea cuvântului părând a veni, după părerea autorului, cu care suntem de acord, de la germanul „Halte" (de unde şi substantivul „haltă", termen tehnic din domeniul căilor ferate, n. n.).

Slobozirea apelor din haituri a fost considerată de autor ca fiind „ceva foarte interesant de văzut", aşa că a hotărât să facă o excursie la haituri tocmai în Poiana Stampei, mai ales că „puteam să descopăr câte ceva din viaţa muntelui, ce e atât de bogată şi variată".

Capitolul VI – „Câteva observaţii" – devine pentru noi, contemporanii, deosebit de interesant. Ochiul istoricului dotat cu un spirit de observaţie ieşit din comun înregistrează, pe lângă sublimul peisagistic, şi numeroase aspecte ale vieţii sociale sau de natură morală.

Referindu-se la petrecerile ţărăneşti, A. D. Xenopol constată un adevăr paradoxal pentru zilele noastre: „... nu am văzut nici un singur ţăran beat şi cu atât mai puţin vreo femeie." Se bea şi la Dorna, dar cu cumpătare şi nu cu abuz: „Nu am văzut nici un român doborât de beţie, căzând prin şanţuri, cum îi întâlneşti duminicile prin satele noastre (în Regat, n. n.). Ţăranii dorneni îşi petrec duminicile în orăşelul Dorna coborând din munţii în care lucrează toată săptămâna, oprindu-se grupuri-grupuri pe stradă,

Scanned with OKEN Scanner

stând de vorbă, făcând schimb de veşti (noutăţi, n. n.), sau îşi caută de trebi la preot, la primărie sau pe la dugheni.

La ospăţul dat de primarul Diac cu ocazia realegerii sale în fruntea obştii, istoricul a stat până spre ziuă; vin era destul, însă nici un ţăran nu a ieşit ameţit; „...veselia era însă foarte mare; se jucară diferite dansuri, însoţite de chiuituri caracteristice, cele mai multe glumeţe şi pline de haz".

Rachiul era puţin şi nu prea întrebat de locuitori. Aici autorul face o altă afirmaţie paradoxală în raport cu timpurile noastre: „Adeseori crâşmarii nici nu mai ţin rachiu prin cârciumile lor."

Comparativ cu cele de mai sus, constatate în Dorna Vatra şi în toată Dorna bucovineană, A. D. Xenopol a văzut personal în Dorna românească (comuna Dorna Arini, n. n.) „câţiva ţărani cu femeile lor, în ultimul grad de beţie", într-o cârciumă unde nu se afla decât rachiu.

Autorul mai observă, pe bună dreptate, că starea de prosperitate a satelor din Bucovina este întotdeauna legată de lipsa beţiei. Intelecutalitatea de frunte a vremii se întreba dacă beţia este cauza sărăciei sau sărăcia cauza beţiei. Observând că sunt destui ţărani săraci care nu pun rachiu în gură, că multe sate (Liteni, Horodnicul de Jos, jud. Suceava), când erau cufundate în patima beţiei, erau sărace şi păcătoase, cu aspect murdar şi mizerabil, iar astăzi (1888, n. n.) înfloresc, ajungând să se apropie tot mai mult de starea acelora în care beţia este străină, autorul conchide că în mod evident „nu sărăcia este cauza beţiei".

Starea mai bună a ţăranului român din Bucovina, comparativ cu ţăranul din Regat, „stă în atmosfera morală, care este determinată prin trei elemente: preotul, şcoala şi legile ocrotitoare."

Preoţii bucovineni, cu studii teologice la Cernăuţi, sunt persoane de o moralitate exemplară, care se ridică în grad pe bază de capacitate combinată cu vechimea în profesie, în cadrul sistemului de înaintare generalizat în Austria pe acest principiu: „vorbim de preotul adevărat, instruit, inteligent şi moral, nu de negaţia tuturor acestor calităţi, îmbrăcată în haine lungi."

Starea şcolilor este bună; există mici biblioteci cu carte românească pentru împrumut; se învaţă cu continuitate, şi iarna, dar şi vara, în sistem bilingv, astfel că tinerii ţărani deprind a vorbi şi în

Scanned with OKEN Scanner

limba germană. În spiritul şcolii ţăranii devin disciplinaţi şi responsabili.

Legile au, de asemenea, o înrâurire binefăcătoare asupra moralului ţăranului. În Bucovina există legi severe contra beţiei. Guvernul loveşte atât în cel ce bea, cât, mai ales, caută să pună frâu celui ce dă de băut. Legea pedepseşte cu închisoarea de la patru zile la trei luni, în caz de recidivă întreită, pe tot omul găsit beat pe stradă. Individul ce a suferit maximul pedepsei este afişat în comună; cârciumarul nu poate da ţăranului băutură pe datorie, sub pedeapsa de a nu putea reclama; nu are voie să ia de la ţăran mai mult decât procentul legal pentru împrumuturi de bani. Ceea ce e mai important, opinează autorul, e că legile se aplică şi nu sunt scrise numai pe hârtie.

Cărturarul A. D. Xenopol nu înţelege „argumentul că această exploatare a patimei beţiei (în Regat, n. n.) să nu poată fi înfrântă prin legi." Iată o afirmaţie extraordinară, făcută cu peste un veac în urmă, care ar trebui să dea de gândit parlamentarilor noştri contemporani spre a-şi limita superficialitatea în producerea unor legi pe bandă, perfectibile şi amendabile de îndată ce au fost promulgate şi care suferă atâtea modificări ulterioare, încât nici cei cei lucrează zi de zi cu legea nu se mai descurcă în hăţişul lor, dară-mi-te omul simplu.

Rod al unei „neuitate vacanţe" de acum 120 de ani în urmă, monografia ţinutului Vatra Dornei, concepută de istoricul A. D. Xenopol la sfârşitul secolului al XIX-lea, rămâne un reper important pentru locuitorii dorneni, care trebuie să se străduiască pentru a se ridica la înălţimea morală şi prosperitatea economică a strămoşilor lor.

Scanned with OKEN Scanner

Vasile Diacon (Iaşi)

ASPECTE PRIVIND VIAŢA CULTURALĂ ÎN BUCOVINA DUPĂ ANUL 1900

Începuturile vieţii culturale bucovinene, dincolo de zidurile mănăstirilor, ar putea avea un punct de plecare în anul 1803, când învăţătorul Ioan Bilevici din Suceava cerea autorităţilor habsburgice aprobarea pentru tipărirea unei gazete „pentru inteligheņţa moldovenească”[1] din provincie. Nu se cunoaşte dacă demersul a avut vreun rezultat. Ulterior, în 1816, Teodor Racoce, „k. k. tălmaciu a Guberniei de Galiţia”, conştient de faptul că naţiunea a rămas „atât de mult în urmă în privinţa ştiinţifică”, a solicitat aprobarea pentru „a redacta un ziar politic cât şi o revistă ştiinţifică în limba moldovenească”[2]. Ziarul trebuia să poarte numele de „Gazeta moldovenească”. Deşi aprobarea a venit la 20 ianuarie 1817, Racoce, deşi a lansat un apel (*Înştiinţare pentru Gazetele româneşti*) pe 8 martie 1817, adresat românilor cu scopul de a strânge banii necesari tipăriturilor. Nereuşind să adune suma necesară, Teodor Racoce publică la Cernăuţi, în tipografia lui Petru Ekhart, materialele adunate pentru rubricile cultural – literare ale preconizatei reviste sub titlul „Chrestomaticul românesc”.

În schimb, s-a păstrat *Calendariu pe anul 1809* a lui Vasile Ţintilă, învăţător din Tereblecea, urmat de ediţiile pe anii 1811, 1812, cu titlul *Calendarul pentru casă*, 1813, cu titlul german *Neu und alt eingerichtteter Haus Kalender,* 1814, 1816, 1820, când revine la titlul de *Calendar pentru casă* şi 1824, când apare cu titlul *Calendariu a Bisericii Răsăritului.* A fost cea mai veche publicaţie

[1] Erich Prokopowitsch, *Die Romanische national bewegung in der Bukowina und der Dako – Romanismus*, Köln, 1965, p. 89, apud Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina (1809-1994)*, în *Suceava – Anuarul muzeului judeţean*, Suceava, an XVI (1991), p. 14.

[2] Ioan V. Cocuz, *Presa românească în Bucovina (1809-1994)*, în *Suceava – Anuarul muzeului judeţean*, Suceava, an XVI (1991), p. 14.

Scanned with OKEN Scanner

periodică din provincie şi este prima în care apar cele dintâi încercări literare din Bucovina.

Abia în anul 1841 avea să apară un al doilea calendar, numit *Calendarul pentru Bucovina.* Întocmit de Porfirie Dimitrovici, pe lângă informaţii administrative şi bisericeşti, erau publicate o serie de materiale cu valoare de cunoştinţe ştiinţifice, erau date fel de fel de sfaturi cu utilitate în gospodărie. Iată spicuite câteva titluri: *Însemnare a sosinţelor şi merginţelor poştei cu răvaşuri la k. k. Diregătorie poştii Eraricească de graniţă din Cernăuţi, Despre eclipsurile (întunecimile) anului 1841, Despre cele patru timpuri ale anului, Răsăritul şi apusul soarelui pentru orizontul Cernăuţilor.*

Creaţia literară a fost reprezentată prin fabulele lui Teoctist Blajevici (*Cucuveica şi Vrabia, Flămândul motan, Dreapta şi Stânga*), Samuil Andrievici (*Albina şi furnica, Luna şi stelele, Cucoşul curcănit*) În satira *Calendarul vechi către cel nou*, Samuil Andrievici biciuieşte societatea bucovineană a celor care îşi uită limba şi portul şi imită tot ce este străin. În condiţiile în care autorităţile habsburgice duceau o politică de deznaţionalizare a românilor, T. Vasilovici, în poezia *Limba noastră către noi*, face un vibrant apel către românii bucovineni să-şi iubească limba mai presus de orice. În acest context trebuie privită publicarea poeziei lui Vasile Bumbac *Portul românesc* şi a lui Gavril Berariu *O noapte pe ruinile Sucevei*, în care este reluată tema inaugurată în literatura română de către Vasile Cârlova.

În viaţa culturală a Bucovinei, un moment deosebit de important l-a constituit apariţia, 1 mai 1848, a ziarului „Bucovina". În ediţie bilingvă, română şi germană, având subtitlul *Gazetă românească pentru politică şi literatură – Romänische Zeitung für Politik, Kirche und Literatur*, a apărut până la 20 septembrie 1850.

De subliniat că această gazetă românească reflectă pas cu pas situaţia economică şi revoluţionară a anului 1848 şi de după, din Transilvania, Valahia şi Moldova. Cu mult curaj, pentru vremurile respective, ziarul a publicat materiale care reţin în mod deosebit atenţia: *Din istoria românilor din Transilvania* (până la adunarea de la Blaj din 15 iunie 1747); *Seminarul de la Socola*; *Jurnalistica din Moldova* (cu trimitere la „Albina românească",

Scanned with OKEN Scanner

„Buletinul oficial", „Alăuta românească", „Foaia sătească", „Dacia literară", „Icoana lumei", „Arhiva românească", „Arhiva albinei româneşti", „Jurnalul Dunărea"), *Faptele belice ale românilor transilvăneni în anul 1849*; *Epistola pastorală a episcopului Andrei Şaguna*; *Despre deregotariatul din timpul de faţă*; *Neatârnarea limbii române în dezvoltarea sa şi în modul de a o scrie* în care Arune (Aron) Pumnul trata despre: 1. *Endreptarul cel mai nalt în vorbire, scrierea şi formarea limbei române* şi 2. *Literele corespunzătoare firei limbei române şi modul de a scrie cu ele* Tot Arune Pumnul, profesoriu cesariu regiu de limba şi literatura românească., a publicat *Fragmente din literatura românească.*

De remarcat este faptul că în paginile gazetei şi-au găsit găzduire creaţii literare ale numeroşi autori români din celelalte provincii precum Vasile Alecsandri (*Lăcrămioarele, Strigoiul, Adio Moldovei*), D. Bolintineanu (*O fată tânără pe patul morţii, Mircea cel Mare şi solii, Ştefan cel Mare şi maica sa*), Vasile Cârlova (*Ruinele de la Târgovişte* şi *Păstorul întristat*), Vasile Pogor (*Profeţia scrisă în anul 1839 şi împlinită în 1849*), Gr. Alexandrescu (*Umbra lui Mircea La Cozia*).

Foarte important a fost şi faptul că în această publicaţie au fost tipărite primele poezii populare ale românilor: *Toma Alimoş Balada Mioarei (Mioriţa), Mihu Copilu*, redacţia menţionând în mod explicit că: „acestea constituie un drept la recunoştinţa naţiei pentru asemenea îmbogăţire a literaturii naţionale", ca răspuns lui Vasile Alecsandri, care, trimiţând lui Al. Hurmuzachi poeziile populare culese de Alecu Russo în munţii Vrancei şi încredinţate lui, le însoţeşte de o scrisoare către redacţie în care, referindu-se la *Mihu Copilu* şi la *Mioriţa* spune: „Românii vor rămânea şi vor dovedi că sunt români prin limba lor, prin tradiţiile, prin obiceiurile lor, prin chipul lor, prin cântecele lor şi chiar prin jocurile lor"

Idealul spre care tindea gazeta este precizat fără echivoc: „Năzuinţa spre existenţă naţională", aceasta a fost „principala problemă şi steaua conducătoare de la întemeierea Bucovinei şi acestei tendinţe am subordonat pe celelalte"[1], ceea ce justifică numărul mare de informaţii din Sibiu, Blaj, Alba Iulia, Oradea,

[1] „Bucovina", Cernăuţi, nr. 41 din 14 septembrie 1849.

Scanned with OKEN Scanner

Năsăud, Arad, explicabil şi prin faptul că în redacţia ziarului scriau doi ardeleni: Gh. Bariţ şi Aron Pumnul. Forţa penetrantă în spaţiile româneşti a „Bucovinei" a devenit şi mai puternică după ce „Gazeta Transilvaniei" a lui Gh. Bariţ a fost sistată de regimul maghiar.

Evenimentele politice din Principatele Române Moldova şi Muntenia nu au fost neglijate. Răspunzând pribegilor moldoveni din Cernăuţi, „Bucovina" a criticat dur „terorismul fără pildă al lui Mihai Sturza", atitudine care va duce la încetarea apariţiei ziarului, datorită intervenţiei consulului rus de la Iaşi pe lângă Ministerul de Interne austriac[1].

Începutul celui de-al XX-lea secol găseşte în Bucovina o activitate culturală a cărei importanţă avea să se vadă în anii care au urmat până la primul război mondial. Erau în activitate societăţile cultural – naţionale Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, Societatea Academică Română „Junimea", Clubul Român din Suceava, „Şcoala Română" din Suceava, Societatea Mazililor şi Răzeşilor din Bucovina, care au desfăşurat o intensă activitate de înfiinţare unor aşezăminte culturale în satele româneşti sau cu populaţie mixtă, în special cabinete de lectură, organisme care au jucat un rol deosebit la menţinerea entităţii naţionale a românilor bucovineni.

Cu o experienţă de patru decenii, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina[2] a jucat un rol hotărâtor în

[1] Apud Ion N. Oprea, *Bucovina în presa vremii*, I, Cernăuţi 1811-2004, Edict Production, Iaşi, 2004, p. 16.

[2] Societatea a fost înfiinţată la 1 mai 1862 cu numele de *Reuniunea Română de Leptură în Cernăuţi*. În adunarea generală din 26 mai 1863, se hotărăşte transformarea Reuniunii într-o „societate culturală şi literară". Se întocmeşte un nou statut, propunându-se şi schimbarea denumirii societăţii în Soţietatea Bucovineană pentru Literatura şi Cultura Poporului Român. Guvernul nu a fost de acord cu această titulatură şi, ca atare, a fost schimbată în Soţietatea pentru Literatura şi Cultura Română în Bucovina. Menirea acesteia era să promoveze, cu mai mult succes, cultura românească în Bucovina. Noul statut prevedea, între altele: „promovarea pe toate căile şi în toate direcţiile a culturii naţionale: scrierea de cărţi româneşti, atât didactice cât şi beletristice, încurajarea autorilor prin acordarea de premii, editarea cărţilor bune, acordarea de burse pentru elevii români, obţinerea unei catedre de limba română" (la Universitate) ş.a. Statutul obţine aprobarea autorităţilor abia la 29 august 1864. Adunarea de constituire sau de reorganizare, are loc la 23 ianuarie 1865. Societatea, şi-a modificat, pe parcurs, atât titulatura, ultima fiind Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, cât şi statutul. Între sprijinitorii săi s-au aflat

Scanned with OKEN Scanner

salvgardarea idealului național românesc în spațiul bucovinean. Începând cu anul 1900, pentru o perioadă de 22 de ani a fost condusă de arhipresviterul cavaler Dionisie de Bejan, căruia i-au urmat până la încetarea activității, după război, următorii: preot, prof. univ. dr. Vasile Gheorghiu (1923-1929); prof. univ. dr. Grigore Nandriş (1923-1942); dr. Ion Nandriş (1942-1944); Maximilian Hacman (1944), iar vicepreşedinții au fost, în aceeaşi perioadă, Iancu cavaler de Flondor (1896-1909); prof. univ. dr. Sextil Puşcariu (1909-1910); Teodor V. Ştefanelli (1910-1920); Nicu Vasilovschi (1920-1929); Ion Brăteanu (1929-1938); Alexandru Vitencu (1929-1936); Emanoil Iliuț (1936-1942); Constantin Loghin (1942-1944); prof. dr. Erast Costea (1944); Oreste Bucevschi (1944).

Începând cu anul 1900, sub preşedinția lui Dionisie cavaler de Bejan, care fusese vicepreşedinte între 1896-1900, activitatea societății se revigorează. Este achiziționat hotelul Weiss, din Piața Unirii şi transformat în Palatul Național al societății, unde şi-au găsit adăpost principalele instituții culturale româneşti din Cernăuți, fiind recunoscut ca vatră a românismului în Bucovina.

După participarea la Expoziția Generală de la Bucureşti, din 1906, pentru a nu intra în conflict cu autoritățile, societatea are grijă să ducă la serbările jubiliare din 2 decembrie 1908, de la Viena, prilejuite de împlinirea a 60 de ani de domnie împăratului Franz

---

personalități din întreg spațiul românesc, nu numai din Bucovina: M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, D. Bolintineanu, Eliade Rădulescu, Gr. Sturdza, Al. Xenopol, Al. Vlahuță, Andrei Şaguna, Al. Sterca-Şuluțiu, T. Cipariu, Gh. Barițiu, Al. Papiu-Ilarian, A. T. Laurian, Valeriu Braniște, Gh. Bogdan Duică, B. P. Hasdeu ş. a.

A avut ca organ de presă *Foaia Societății pentru literatura şi cultura română în Bucovina* (1865-1869), redactată la început de Ambrozie Dimitroviță, apoi de I. G. Sbiera. După dispariția acesteia, a editat *Aurora română* (1881-1884).

Pentru istoricul şi activitatea societății vezi Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuți, 1943; Idem, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1932). Schiță istorică cu prilejul jubileului de 70 de ani*, Cernăuți, 1932; Idem, *O pepinieră de românism în Bucovina. Internatul Societății pentru Cultură din Cernăuți*, Tipografia Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, f. a.; Vladimir Trebici, *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina (125 de ani de la înființarea ei)*, în *Suceava, Anuarul Muzeului Județean*, an XIII-XIV, 1986-1987, pp. 31-35.

Scanned with OKEN Scanner

Iosef, un grup de țărani care au prezentat în fața monarhului scene de viață românească.

Pentru a pune în evidență marea influență a expoziției din 1906 asupra românilor bucovineni, cronicarul a pus în oglindă cele două evenimente: „Evident că la Viena s-au făcut, pentru a sărbători prilejul, mari serbări, la cari au luat parte toate naționalitățile monarhiei. Din inițiativa Soc. pt. cult. s-a ales un comitet care să organizeze participarea românilor la serbări. N-a fost decât un festival, la care au contribuit reprezentanții tuturor popoarelor monarhiei şi au contribuit şi românii, reprezentând scene din vieața românească a Bucovinei. N-a fost nici participare de mii de țărani, deşi transportul şi întreținerea erau gratuite, n-a fost nici entuziasm, n-a stăruit în mintea participanților nicio reminiscență mai trainică. A fost o manifestare oficială fără niciun ecou, aşa cum sunt de obiceiu manifestările organizate din ordin superior”[1].

Activitatea societății intră într-o nouă etapă odată cu alegerea ca vicepreşedinți a lui Sextil Puşcariu, care a elaborat un nou statut, şi a lui Iancu Flondor, iar ca secretar, a lui George Tofan. Noul comitet îşi îndreaptă atenția asupra satelor din nordul provinciei, care din româneşti, datorită masivelor imigrărilor galițiene, au devenit copleşitor rutene şi în pericol de a-şi pierde identitatea românească.

În legătură cu acest pericol, Constantin Loghin consemna: „Atenția cercurilor conştiente româneşti din Bucovina nu mai putea fi distrasă cu astfel de manifestații [serbarea jubiliară de la Viena, din 1908], ea se îndrepta încordată înspre alt orizont, unde se proiecta amenințător un pericol de moarte: pericolul ucrainean.

Inventați de austrieci încă dela 1848 ca un fel de contrabalansă împotriva elementului românesc prea puternic din Bucovina, sporiți din an în an prin necontenite imigrațiuni în mase din Galiția, săltați în „drepturi” de guvernatorul Bourguignon şi ceilalți guvernatori austrieci, conduşi de transfugi români ca Coco

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuți, 1943, p. 239.

Scanned with OKEN Scanner

Vasilco şi alţii, rutenii sau ucrainenii, cum se complăceau a fi numiţi, deveneau din ce în ce mai pretenţioşi şi mai obraznici"[1].

Rezultatele activităţii societăţii pe acest tărâm sunt remarcabile. Sprijinind înfiinţarea, în 1900, a Societăţii Mazililor şi Răzeşilor din Bucovina, cu sprijin financiar din România, s-a reuşit la recensământul din 1910, în condiţiile falsificării lui de către autorităţi, ca un număr de sate considerate ca fiind rutene să se declare româneşti, precum Şerbăuţi, Mihalcea, Corapciu pe Ceremuş şi altele, fiind recâştigate pentru românismul bucovinean circa 60.000 de persoane, fapt care diminua simţitor pe cel al rutenilor.

La acest fapt s-a ajuns printr-un amplu proces de susţinere a intereselor româneşti, mai ales a învăţământului în limba maternă. Astfel, au fost înfiinţate şcoli particulare româneşti căci autorităţile refuzau deschiderea de şcoli româneşti chiar dacă populaţia solicita acest lucru. În 1912, erau susţinute din fondurile proprii 14 de astfel de şcoli, cu 26 de clase, frecventate de peste 1.400 de elevi, şi având 25 de învăţători, apoi o şcoală normală şi cursuri pentru pregătirea elevilor în vederea examenului de admitere la gimnazii şi câteva grădiniţe de copii.

Înfiinţarea de şcoli particulare se făcea în condiţii anevoioase, autorităţile punând fel de fel de condiţii şi numai după ce elevii pentru care se cerea şcoală în limba română erau supuşi unui examen public în limba română, în faţa unei comisii oficiale.

În anul 1914, când a izbucnit războiul, societatea şi-a încetat activitatea, închizându-şi birourile, internatele i-au fost transformate în spitale militare, şcolile particulare au fost desfiinţate, iar sumele din conturi au fost preluate de către Austria ca împrumuturi de război.

Exceptând anii primului război mondial, când şi-a încetat temporar, activitatea, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina a acţionat, de-a lungul timpului, în direcţia sprijinirii dezvoltării învăţământului sub toate aspectele: a înfiinţat şcoli, pe care le-a susţinut material, a susţinut dezvoltarea învăţământului în limba română la şcolile secundare, a editat

[1] *Ibidem*, p. 46.

Scanned with OKEN Scanner

manuale şcolare, a întreţinut un internat pentru elevi (înfiinţat în 1895) şi un cămin pentru ucenici (în perioada interbelică), a editat calendare, broşuri de popularizare a literaturii române în colecţiile „Biblioteca pentru tinerimea română" (1866) şi „Biblioteca pentru tinerimea adultă" (1890); a acţionat şi a obţinut înfiinţarea Catedrei de limba română la Universitatea germană. A organizat numeroase acţiuni culturale, biblioteci, filiale ale societăţii în diferite localităţi. A depus eforturi deosebite pentru înfiinţarea unui teatru românesc la Cernăuţi.

Pe lângă multiplele acţiuni pe care le-a desfăşurat societatea, una merită o evidenţiere deosebită. În primăvara anului 1912, George Tofan, în numele societăţii, adresează lui Aurel Vlaicu invitaţia de a zbura cu aparatul său la Cernăuţi, invitaţie care a fost acceptată. Toată presa bucovineană, atât cea de expresie română, cât şi cea germană, a apreciat geniul lui Aurel Vlaicu şi au făcut o deosebită publicitate: „În curând o să vedem pe aviatorul Aurel Vlaicu, mândria neamului nostru, zburând deasupra Cernăuţilor. În curând geniul românesc va pluti uşor, triumfător, deasupra înstrăinatei capitale a Bucovinei"[1].

Numărul foarte mare de oameni care se îndreptau spre Cernăuţi pentru acest eveniment a determinat Direcţia Căilor Ferate din Bucovina să introducă un tren special pe linia Iţcani – Cernăuţi, în ziua zborului.

Primul zbor a avut loc pe 8/21 aprilie 1912, în prezenţa autorităţilor, a guvernatorului Bucovinei, contele Meran, a ofiţerilor unităţilor militare staţionate în Cernăuţi, a tuturor instituţiilor statului, a reprezentanţilor presei şi a circa 40.000 de oameni veniţi din toate părţile Bucovinei. Cel de-al doilea zbor a avut loc pe 15/28 aprilie 1912.

Despre acest eveniment cu semnificaţii deosebite, Nicolae Iorga scria următoarele: „Şi când l-au văzut acolo, tăind undele văzduhului luminos, frângând împotriva vântului, întrecând negurile, neamul lui întreg, toţi acei iobagi de ieri, zeloşi de libertate, de lumină, de neatârnare, s-au închinat nu numai ca unui

[1] „Viaţa nouă", Cernăuţi, 6 aprilie 1912.

Scanned with OKEN Scanner

fiu iubit, mai isteț și mai viteaz decât ceilalți, ci ca unui vestitor, ca unui simbol"[1].

În prejma Unirii, societatea și-a reluat activitatea, acționând pe multiple planuri: a susținut orice acțiune românească, indiferent cine a inițiat-o; s-au bucurat de sprijin societățile „Junimea", „Dacia" în activitatea lor la sate, precum societățile culturale sătești și pe cele arcășești; a subvenționat grădinițe de copii, precum cea din comuna Dănila; a proiectat șezători cu oameni de litere și de știință din România, la care a participat Vasile Pârvan; a inițiat colecte pentru ridicarea unui monument pe mormântul lui Pompiliu Pipoș; a subvenționat societatea „Armonia" atunci când a adus la Cernăuți societatea muzicală „Carmen" din București; a cumpărat mii de broșuri editate de Casa Școalelor, pe care le-a distribuit gratuit școlilor și cabinetelor de lectură din întreg spațiul bucovinean; a organizat festivalul prilejuit de sărbătorirea lui T. Maiorescu; a sprijinit financiar apariția în bune condiții grafice a revistei „Junimea literară" și a susținut apariția poeziilor lui G. Rotică și *Istorioarele pentru popor* ale lui Silvestru Danilescu și altele.

Importanța cabinetelor de lectură rezidă din însăși definirea scopurilor sale, de a spori cultura intelectuală a membrilor și de a răspândi în rândul membrilor cunoștințe economice, precum și din faptul că s-au implicat în bătălia contra alcoolismului, militând pentru scoaterea horelor din bătătura crâșmelor, ceea ce le-a atras opoziția fermă a comercianților de băuturi alcoolice.

Efectele alcoolismului asupra țăranilor români era devastator. În anul 1910, conform datelor statistice, țărănimea avea următoarele proprietăți: circa 15.000 capi de familie n-aveau nici o proprietate, 30.000 de capi de familie aveau proprietăți mai mici de un ha, iar 20.000 capi aveau proprietăți până la 2 ha. Se considera că cel puțin 2 ha pot hrăni o familie. Deci peste 250.000 de locuitori, ceea ce reprezenta aproape jumătate din populația Bucovinei, s-au proletarizat, nu mai puteau trăi din ogorul lor.

[1] Apud Ioan Cocuz, *File din istoria Bucovinei*, Grupul Editorial Muşatinii – Bucovina viitoare, Suceava, 2000, p. 64.

Scanned with OKEN Scanner

Deşi autorităţile austriece au intervenit în speranţa stopării fenomenului, emiţând trei legi, în 1877, 1887 şi 1894, împotriva beţiei şi reglementarea fabricării şi vânzării alcoolului în comune. Din păcate, aceste legi nu au avut nici un efect asupra mult prea extinsului flagel.

În unele comune au luat fiinţă, sub numele de *trezvii*, societăţi care militau pentru abandonarea obiceiului de a bea orice fel de băutură spirtoasă. Astfel de societăţi au devenit foarte numeroase înainte de Unire în tot cuprinsul Bucovinei.

În aceste condiţii, începe o adevărată cruciadă împotriva alcoolismului susţinută cu toată energia de către preoţi: „Ei organizau într-o comună o liturghie în sobor, la care aveau grijă să invite şi satele vecine. Liturghia se termina cu o puternică predică antialcoolică, în urma căreia preoţii luau făgăduinţa solemnă a sătenilor de a se lepăda de băuturi spirtoase. Cu acest prilej se sfinţea de către preoţi şi o cruce, care apoi era dusă cu alai bisericesc şi aşezată într-un loc potrivit în comună. Această cruce avea menirea să aducă aminte locuitorilor de făgăduinţa solemnă a treziei şi de obligaţia de a o respecta”[1]. Adeseori, sub cruce, în mod simbolic, se îngropa un butoiaş cu băutură spirtoasă, ceea ce ar fi trebuit să semnifice că locuitorii respectivei comunităţi au abandonat definitiv acest viciu al consumului de alcool.

Pe de altă parte, cârciumarii evrei şi nu numai – propinatorii, adică cei care dobândeau dreptul de propinaţie[2] sau, explicit, de a vinde băuturi alcoolice – constatând că tot mai multe bodegi nu mai aveau consumatori, au intervenit pe lângă autorităţi. Acţiunea, având în centru preoţimea română, a fost calificată ca fiind o mişcare antisemită sau chiar iredentistă. Problema a ajuns şi în parlamentul vienez, unde a fost ridicată de către preotul deputat I. Ţurcan: „Astfel la noi, în Bucovina, chiar şi cea mai nevinovată activitate, care tinde a combate beţia şi a propaga cumpătarea în băutura rachiului e calificată de o mişcare antisemită şi o excitare a

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuţi, 1943, p. 214.

[2] *Dreptul de propinaţie* era monopolul de fabricare şi desfacere a alcoolului (Propinationsrecht), un drept medieval al marii proprietăţi, a dăinuit în Bucovina până în anul 1907.

Scanned with OKEN Scanner

poporului în contra ovreilor, ba ce e mai mult, este stigmatizată şi condamnată cu toată asprimea ca o propagandă iredentistă română"[1].

Unele dintre aceste cabinete de lectură au înfiinţat coruri permanente de plugari, aşa cum s-a întâmplat la Vatra Dornei, Stulpicani, Bila, Uideşti, Broscuţii Noi etc. În anul 1905 existau în satele bucovinene 87 de cabinete de lectură.

Despre cabinetele de lectură, Constantin Loghin scria că acestea au fost „adevărate cetăţui naţionale în care se păstra cu sfinţenie şi se cultiva cea mai curată dragoste de neam. Dacă nu toate cabinetele au corespuns acestui ideal, ele totuşi au fost un loc de refugiu pentru tot ce era românesc. La umbra lor, ţărănimea bucovineană a dus, aşa cum a putut, în preajma veacului nostru, marea luptă de conservare naţională [...].

Izvorâte din adâncul instinct de conservare a neamului, înjghebate şi conduse decenii de-a rândul de umili intelectuali de la sate, aceste cabinete au fost în timpuri de vitregie străină cuiburi de lumină şi suflet românesc. Alături de mai marile lor, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, Societatea Doamnelor Române, Societatea Mazililor şi Răzeşilor, Societatea Meseriaşilor Români etc., ele au crescut şi au fortificat conştiinţa românească din Bucovina.

Au fost cuiburi de lumină şi suflet românesc, şi puteau rămâne până astăzi focare de lumină. Destinul şi oamenii au voit altfel"[2].

După Unire, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina a sprijinit eforturile de aliniere culturală a Bucovinei la noile realităţi, unul dintre obiectivele importante ale noului statut, votat în 1931, fiind „ridicarea culturală şi economică a satului".

Moment de referinţă în istoria societăţii l-a constituit primirea la sediul din Palatul Naţional, la 18 mai 1920, a regelui Ferdinand I, care a vizita Bucovina.

Din păcate, începând cu prima adunare generală din ianuarie 1921, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina a

[1] Apud Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuţi, 1943, p. 215.
[2] Vezi Constantin Loghin, *op.cit.*, pp. 207-208.

Scanned with OKEN Scanner

început să se molipsească de epidemia timpului: politicianismul. Prin manevre nu tocmai curate vechiul comitet, alcătuit în majoritate din membrii Partidului poporului, reuşeşte să-şi impună în întregime lista în alegeri. În această adunare Dionisie Bejan este proclamat preşedinte de onoare. Preşedinte activ este ales prof. univ. Radu Sbiera, iar vicepreşedinţi: prof. univ. Vasile Gheorghiu şi avocat Nicu Vasiloschi.

Dându-şi seama de atmosfera viciată în care s-a ţinut adunarea, Radu Sbiera refuză funcţia, dar comitetul rămâne. Alegerea unui comitet, aparţinând aproape excluziv unui partid politic, a transformat Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina. în arenă politică. „De acum încolo, activitatea societăţii se limitează la un lung şir de lupte politice, cari i-au pricinuit nu numai mari daune materiale, dar i-au diminuat considerabil prestigiul moral. Organizaţia naţional-liberală locală, desconsiderată la alegerea comitetului, a pornit o sistematică contra-acţiune împotriva comitetului. Voind să lovească în câţiva oameni din comitet, liberalii locali loveau de fapt, fără sau cu intenţie, în înseşi interesele societăţii”[1].

Deşi statutul societăţii stipula că adunările trebuiau să ţină anual, noul comitet a amânat până în 1928 întrunirea adunării generale, dar şi de data aceasta guvernul liberal a oprit convocarea. De teama unei atitudini ostile, încă din anul 1927, guvernul impune societăţii un comisar guvernamental, care a încercat să se substituie comitetului prin orice mijloace, chiar şi cu sprijinul poliţiei. Conflictele care au degenerat au determinat intervenţia parchetului în viaţa internă a societăţii. Abia odată cu venirea la putere a Guvernului Maniu a fost retras respectivul comisar, încetând în felul acesta ingerinţele autorităţilor în viaţa societăţii.

Mai este de menţionat faptul că între anii 1874-1931 societatea a avut o activitate editorială notabilă. A editat un calendar în care era cuprinsă şi o parte literară şi culturală foarte dezvoltată, iar între anii 1897-1916 a tipărit nouă reviste şi 20 de ziare, precum şi broşuri şi cărţi în limba română, şi a subvenţionat

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuţi, 1943, p. 71

Scanned with OKEN Scanner

alte publicații. În 1897 a achiziționat o tipografie, iar din 1935 a avut editură proprie, ceea ce a determinat deschiderea, în 1938, la Cernăuți, a unei librării a scriitorilor bucovineni. În 1942-1944 a editat „Revista Bucovinei”[1].

Societatea a avut o bibliotecă proprie, care a ajuns la peste 13.000 volume în preajma anului 1940, an în care a finalizat construcția unui Palat Cultural, în care a avut loc, la 5 martie 1944, ultima adunare a societății când a fost prezentat Raportul General al Comitetului pe anii 1942/43.

Începând cu anul 1944, pentru o lungă perioadă de timp, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina şi-a încetat activitatea.

Activitatea de susținere a învățământului românesc la sate a fost sprijinită intens şi de către societatea „Şcoala Română” din Suceava, care fusese înființată în 1883, şi avea scopul „de a aduna elevi inteligenți de pe la sate, de a-i ajuta şi de a-i susține la şcoală, de a-i pregăti pentru examenele de primire în şcolile secundare, de a-i priveghi în şcoală şi afară de şcoală, de a lăți astfel cultura în masele mari ale poporului şi de a forma un material bun şi rodnic pentru toate păturile din viața publică”[2]. Societatea a creat 14 filiale, dintre care zece activau la sate. „Şcoala Română” a avut rezultate remarcabile în dezvoltarea învățământului românesc din Bucovina, în educarea tineretului în spiritul marilor idealuri naționale. Societatea a înființat şcoli primare în sate, pe care le-a înzestrat cu manuale şcolare şi biblioteci, şi a sprijinit material elevi la Şcoala Normală din Cernăuți, pregătind o generație de învățători români care au împânzit satele Bucovinei ducând cu ei în mediul rural un nou impuls de propăşire pe cale culturală a națiunii române. Învățătorilor care trimiteau în şcolile secundare elevi din ciclul primar bine pregătiți le acorda uneori premii.

Din 1903, „Şcoala Română” a dispus de o tipografie proprie şi a deschis în Suceava cea dintâi librărie românească din monarhia habsburgică, prin intermediul căreia s-au vândut numeroase rechizite şi manuale şcolare, cărți de literatură şi istorie națională,

[1] Ion Negură, *Societatea pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Județean*, Suceava, IV, 1977, p.187.
[2] Iorgu Toma, *Şcoala Română, societate culturală în Suceava*, Suceava, 1908, p. 32.

Scanned with OKEN Scanner

reviste primite din patrie. Societatea a întreţinut câteva internate şcolare în Suceava, Siret, Câmpulung Moldovenesc, în care sute de fii de ţărani au fost găzduiţi gratuit şi au fost educaţi în spirit naţional. Cel mai cunoscut internat a fost „Vasile Cocârlă" din Suceava.

„Şcoala Română" a sprijinit, prin burse şi alte ajutoare materiale pe elevii merituoşi care terminau studiile secundare, pentru a urma studii superioare în diferite centre universitate[1], mulţi copii ai ţăranilor români au reuşit să-şi finalizeze studiile, constituind o preţioasă generaţie de intelectuali care se va pune cu întreaga energie în slujba intereselor naţionale.

Învăţământul primar de la sate a fost sprijinit material de Societatea Doamnelor Române din Bucovina, prin cele 30 de filiale ale sale. Pe lângă instituţiile educative întreţinute din fondurile ei, în Cernăuţi (un internat, şcoală publică pentru fete, un pensionat pentru fete române, o grădiniţă şi două aziluri de copii), Societatea a organizat cursuri de limba română, a acordat numeroase ajutoare materiale unor elevi si studenţi si s-a preocupat de latura practică a instruirii tinerelor fete, prin organizarea de cursuri de croitorie, broderie şi economie casnică. O preocupare permanentă a acestei societăţi a fost păstrarea tradiţiei în meşteşugurile casnice, în portul strămoşesc. Membre ale societăţii au adunat colecţii de modele tradiţionale şi reţete de vopsit cu culori vegetale, pe care le-au răspândit în satele bucovinene. Societatea a organizat mai multe expoziţii cu vânzare permanentă a produselor de artă populară, trimiţând exponate şi la expoziţii în România[2].

Un rol deosebit în lupta pentru salvarea identităţii naţionale l-a avut Societatea Mazililor şi Răzeşilor din Bucovina, înfiinţată în pragul secolului XX, care a desfăşurat o activitate intensă în satele cu populaţie mixtă, în care românii erau ameninţaţi cu înstrăinarea etnică. Ea a înfiinţat şcoli primare particulare, a organizat cursuri de alfabetizare şi învăţare a limbii române pentru adulţi, sprijinind acţiunile de ridicare cultural-economică a satelor româneşti. Societatea s-a raliat iniţiativei Societăţii pentru cultură de a înfiinţa

[1] Vezi „Viaţa nouă", Suceava, an I, 1912, nr. 11.
[2] Vezi Sofia Ştefanovici, *Istoricul şi activitatea „Societăţii doamnelor române din Bucovina" (1891)*, în *Românii din Bucovina (1775-1906)*, Bucureşti, 1906, pp. 79-86.

Scanned with OKEN Scanner

un muzeu național, ocupându-se de strângerea de la țărani a unor documente, obiecte de artă și etnografie[1].

Societatea a editat o prețioasă publicație, „Gazeta mazililor și răzeșilor", care se adresa în mod special țăranilor români din satele amenințate cu slavizarea, după cum se menționa în primul său număr, apărut în 1911.

Învățătorii și profesorii au desfășurat acțiuni proprii în cadrul Reuniunii Pedagogice Române, înființată în 1898 și denumită, din 1905, Asociația Corpului Didactic Român. Societatea își propunea „unirea învățătorilor și a altor oameni pentru prosperitatea institutelor de educație și instrucție și în general pentru luminarea poporului român din țară"[2]. Principala linie de acțiune a membrilor Societății a fost educarea în spirit național a tinerei generații, desfășurând o bogată, activitate de ridicare cultural-economică a satului românesc, făcând din școală „un factor puternic în viața poporului, nu numai pentru tineret, dar prin îndemn, sfat și exemplu, pentru toți sătenii"[3].

„Asociația Corpului Didactic Român" a organizat după 1905, opt cercuri culturale ce cuprindeau 35 de sate, în care s-au desfășurat șezători, conferințe, serbări populare, se difuzau cărți de literatură și istorie, erau alcătuite culegeri de folclor si se prezentau spectacole de teatru[4].

Pentru a sprijini funcționarea școlilor primare de la sate, societatea a înființat și susținut din fonduri proprii, o școală normală particulară, în Cernăuți[5], iar pentru sprijinirea școlilor românești de la sate, au fost create în 1912 „Fondul școlar Hurmuzachi", susținut de toate societățile culturale din Cernăuți și „Fondul școlilor românești din comunele mixte" al preoților bucovineni[6].

---

[1] Vezi „Gazeta mazililor și răzeșilor", Cernăuți, an II, nr. 5/1912, p. 74.

[2] *Statutele Reuniunii pedagogice române din Bucovina*, în „Patria", Cernăuți, an II, 1898, nr. 103, p. 4.

[3] „Gazeta mazililor și răzeșilor", Cernăuți, an III, nr. 15-16/1914, p. 242.

[4] I. V. Goraș, *Învățământul românesc în ținutul Sucevei (1775-1918)*, București, 1975, p. 155,

[5] *Școala normală particulară de învățătoare*, în „Viața nouă", Cernăuți, an I, nr. 7/1912, p. 5.

[6] „Gazeta mazililor și răzeșilor", Cernăuți, an II, nr. 6-76/1912.

Scanned with OKEN Scanner

Între unele dintre aceste societăţi exista o strânsă colaborare pentru atingerea scopurilor pe care şi le-au propus. Spre exemplu, Însoţirea Orăşenilor Români, Clubul Român, Şcoala Română şi Casa Naţională au acţionat împreună pe tărâm cultural-artistic, cu rezultate remarcabile.

Am văzut mai sus că etnicii germani din Bucovina se manifestau cultural prin intermediul a două societăţi. Şi rutenii aveau propriile lor asociaţii culturale. Continuatoarea societăţii Rusca Besida, care publicase *Bukovînska zorja* (*Zorile Bucovinei*), societatea Ruskii Narodnii Dom (Casa Populară Rusină) avea ca scop „Susţinerea şi apărarea intereselor materiale şi morale ale rutenilor în Bucovina" şi a editat ziarul *Bukovina*, având în anul 1906 şapte filiale în zone preponderent rutene.

Alte două societăţi rutene, Ruska Rada, care avea să dobândească în 1898 o tipografie care îi permitea să publice cărţi, ziare şi reviste, prin intermediul cărora propaga idealuri culturale şi naţionale ucrainene, şi Ruska Şkola (Şcoala Rusină), care în 1910 şi-a schimbat numele în Ukrainska Şkola, iar în 1914 număra 14 filiale, au jucat un rol important în viaţa etnicilor ruteni. Cea de-a doua, a înfiinţat, în 1907, la Cernăuţi, Seminarul ucrainean pentru fete, şi, în 1912, un gimnaziu real în Văşcăuţi.

În perioada care a urmat până la declanşarea primului război mondial, puţine au fost societăţile culturale care s-au înfiinţat. Prima, Reuniunea de Cântare „Ciprian Porumbescu" în Suceava, numită ulterior Reuniunea Muzicală-Dramatică „Ciprian Porumbescu", a fost înfiinţată la 16 iulie 1903, întru cinstirea memoriei lui C. Porumbescu, la iniţiativa profesorului Severin Procopovici, având ca punct de pornire trupa de artişti amatori (corişti) de la Clubul Român. În urma apelului lansat prin intermediul presei locale de către Severin Procopovici şi consilierul de tribunal Ilie Dan, la sediul Clubului Român de la Hotelul Langer, s-au adunat vârfurile intelectualităţii româneşti, spre a hotărî asupra destinului vieţii artistice româneşti din Suceava. Revista „Deşteptarea", cu referire la acest moment, consemna personalităţile participante: „Ilie Dan cu soţia; prof. Vasile Bumbac, prof. dr. Animpodim Daşchievici, Constantin Procopovici, prof. Arsenie Comoroşan, preot I. Cercavschi cu soţia,

Scanned with OKEN Scanner

preotul I. Doroftei, Eugen Botezat cu soţia şi fiica Elena, consilierul dr. N. Ţurcan, preot V. Lucan, învăţătorii: Rodinciuc, Preutesei, Rusu, Ieremiciuc, Mleşniţă, Ţăran, Donisă, Franciuc, Şandru, Borosan, Gemeniuc, Corjan, Cosmovici; doamnele: Susana Ciupercovici cu fiica Virginia, d-ra Elena Lazăr, d-ra A. Patraş, d-na M. Siretean cu fiica Viola, d-na Isopescu, soţia prof. Samuil Isopescu, cu fiicele sale; Nicolae Prelici, d-na R. Reuţ, d-ra Silvia Isopescu; Eugen Comoroşan, Nicolae Abageriu, Tica Grigorovici, Cosmovici şi Macovei; „cetăţenii" Saghin şi G. Bulandra, G. Vihovici, studenţii universitari: fraţii Inocenţiu şi Liviu Marian, Laurenţiu Tomoioagă ş. a."[1]. Cei prezenţi au hotărât înfiinţarea unei Reuniuni de cântare „care să cultive muzica naţională" şi, la propunerea lui Liviu Marian, au adoptat numele lui Ciprian Porumbescu, pentru noua societate. Reuniunea a funcţionat cu o secţie de teatru şi una muzicală, suplinind, cu succes, timp de o jumătate de secol, lipsa unui teatru liric şi dramatic profesionist. Ea s-a îngrijit de editarea operelor lui Ciprian Porumbescu şi de promovarea repertoriului compozitorului bucovinean[2].

În preajma primului război mondial, la Câmpulung Moldovenesc, a fost înfiinţată Societatea Filarmonică „Răsunetul Carpaţilor", a cărei activitate se remarcă după anii războiului.

Este de reţinut faptul că la începutul secolului al XX-lea erau la modă „feeriile", montări scenice tematice cu un mare impact la public. Poate cel mai cunoscut creator de astfel de feerii a fost Grigore Pantazi, a cărui creaţii *Tricolorul, Muzica înalţă sufletul, Naţiunea şi cântul, Cântecul neamului* i-au adus un respect deosebit din partea contemporanilor, fiind numit „crainic al frumosului naţional"[3].

O discuţie aparte comportă rolul avut de asociaţiile şi societăţile studenţeşti, numite şi întruniri academice, în anii care au

[1] „Deşteptarea", nr. 52/1903.
[2] Emil Satco, *op. cit.*, p. 643. Vezi şi Victor Morariu, Şt. Pavelescu, *Istoricul Reuniunii Muzicale-dramatice „Ciprian Porumbescu" din Suceava*, Suceava, 1939.
[3] Dimitrie Marmeliuc, *Feeriile lui Pantazi*, în „Junimea literară", Cernăuţi, an. X, nr. 12/1913, p.193; Leca Morariu, *Grigore Pantazi*, în „Făt – Frumos", Suceava, an XIV, nr. 4/1939, p. 111; Alis Niculică, *Aspecte ale vieţii muzicale din Bucovina (1775-1918)*, în Analele ştiinţifice de istorie „Codrul Cosminului", Suceava, Serie nouă, nr. 6-7 (16-17), 2000-2001, fundaţia Culturală a Bucovinei, 2003, pp. 423-428.

Scanned with OKEN Scanner

urmat înfiinţării Almei Mater Cernoviciensis şi până în anii premergători celui de-al doilea război mondial. Acestea se pot grupa în două categorii: a) societăţi organizate fără specific naţional, şi b) în principal, pe criteriul naţional. În categoria asociaţiilor fără specific naţional se înscriu Corporaţia Academică „Austria" (17.X.1875 - 1918); Asociaţia Academică „Lesehalle" (26.X.1875 – 1918); Corporaţia academică „Gothia" (13.V.1876 – 1930); corporaţia academică „Alemania" (13.V. 1877 – 1938).

În cea de-a doua categorie avem: a) asociaţii româneşti: „Arboroasa" (1875 – 1878); „Junimea" (1878 – 1938); Întrunirea academică „Bucovina" (20.VI.1880 – 1938); Societatea academică „Academia Ortodoxă" (23.XI.1884 – 1938); Societatea academică „Dacia" (21.V.1905 – 1938); Întrunirea academică „Moldova" (1910 – 1938); Cercul studenţesc „Arboroasa" (1919 – 1938), constituit iniţial ca un „Centru studenţesc", apoi activând ca societate distinctă; b) asociaţii naţionale germane: Akademische Burschenschaft „Arminia" (10.VII.1877 – 1938); A. B. „Teutonia" (5.XII.1903 – 1938); Asociaţia catolică „Franconia" (27.XII.1906 – 1938); Asociaţia academică confesională „Unitas", (catolică), fără discriminare naţională (31.1.1891 – 1906); c) asociaţii ucrainene: „Soiuz" (1875 – 1938), „Zaporoje" (10.V.1910 – 1938); „Ciorno More" (1913 – 1938); d) asociaţii polone: Asociaţia Academică Polonă „Ognisko" (Towarzistwo Akademików Polskich „Ognisko"; 1876 - 1938); Corporaţia Academică „Lechia" (Korporacja Akademików Polskich „Lechia"; 1910 - 1938); e) asociaţii evreieşti: „Hasmonea" (14.VII.1891 - 1938); „Zephirah" (24.X.1897 - 1938); „Hebronia" (1899 - 1938); „Humanitas" (18.III.1900 - 1903); „Emunah" (1903 - 1938); „Heatid" (1918 - 1938)[1].

Prima societate academică românească a fost „Arboroasa"[2], care a avut o activitate de doar doi ani. Desfiinţarea societăţii, la 11

[1] Emil Satco, *Din viaţa universitară bucovineană 1875 – 1938. Societăţile studenţeşti*, în *Analele ştiinţifice de istorie „Codrul Cosminului"*, Suceava, serie nouă, nr. 5 (15)/1999.

[2] Societatea Academică „Arboroasa" a fost înfiinţată la 22 decembrie 1875, propunându-şi să contribuie la „perfecţionarea reciprocă a membrilor pe tărâmul naţional, literar, cultural, prin prelegeri literare, îndeletnicire în arta oratorică, susţinerea unui cabinet de lectură şi a unei biblioteci, aranjarea de petreceri, serate

Scanned with OKEN Scanner

noiembrie 1877, şi arestarea membrilor Comitetului (Zaharia Voronca, Orest Popescu, Eugen Sireteanu, Constantin Moraru şi Ciprian Porumbescu), a determinat studenţii români să se reorganizeze în Societatea Academică „Junimea", care a luat fiinţă la 7 decembrie 1878[1], continuând prin structură organizatorică şi obiective programatice[2], şi amplificând admirabil idealurile proclamate de către Arboroasa[3], care urmăreau să consolideze „individualitatea naţională", ridicând „prestigiul poporului român din Bucovina"[4]. Steagul societăţii a fost tricolorul, membrii ei aveau deviza „Uniţi să fim în cugete/ Uniţi în Dumnezeu", purtau o cocardă tricoloră şi o insignă cu inscripţia „Vivat, Crescat, Floreat Junimea".[5]

Conducerea organizaţiei era exercitată de un Comitet format din: preşedinte, vicepreşedinte, casier şi controlor. Membrii societăţii erau activi, emeritaţi, onorari, sprijinitori, în general personalităţi marcante ale vieţii politice şi culturale atât din Bucovina, cât şi din Transilvania, Banat, Basarabia, din Regatul României, Macedonia. Printre aceştia se numărau regina Elisabeta, Vasile Alecsandri, Barbu Delavrancea, Nicolae Iorga, V. A. Urechia, Dimitrie Anghel, Simion Mehedinţi, Sextil Puşcariu, Titu Maiorescu, Şt. O. Iosif, Petre Liciu, Nae şi Lili Bulandra, Epaminonda Bucevschi, A. C. Cuza, Timotei Cipariu, Alexandru Vaida – Voevod, Simion Florea

literar – declamatorice – muzicale, sprijinirea membrilor lipsiţi de mijloace" (*Raportul Societăţii Academice Române „Junimea" din Cernăuţi asupra anilor administrativi 1908/9 – 1925/26*, Cernăuţi, 1926, p. 9).

Despre „Arboroasa", a se vedea Teodor Balan, *Procesul „Arboroasei". 1875-1878*, Cernăuţi, 1937; Corneliu Crăciun, *Societăţi academice din Bucovina (I) „Arboroasa" şi „Junimea"*, Oradea, 1997.

[1] Societatea a fost inaugurată festiv, la 12 ianuarie 1879, în Hotelul „Zum Kronprinzen von Österreich".

[2] Vezi Ilie Dugan, *Istoricul Societăţii academice române „Junimea"*, partea întâi, *Arboroasa (1875-1877)*, Bucureşti, 1930, pp. 10-19.

[3] Vezi Dan Jumară, *Societăţile culturale academice româneşti din Bucovina în perioada interbelică*, Editura Alfa, Iaşi, 2005, p. 61.

[4] Romulus Cândea, *Arborosenii. Trădători austrieci şi naţionalişti români*, Cernăuţi, 1937, p. 22.

[5] Emilian Dan – Petrovici, *Societăţile academice româneşti din Bucovina la realizarea Marii Uniri*, în „Suceava" – Anuarul Muzeului Judeţean, an VIII, 1981, p. 355.

Scanned with OKEN Scanner

Marian, Nectarie Cotlarciuc, Dionisie cavaler de Bejan, generalul Iacob Zadik, Teofil Sidorovici şi mulţi alţii[1].

În perioada de până la primul război mondial societatea a desfăşurat o activitate admirabilă. După anul 1900, când celebra memoria lui Mihai Viteazu „care înainte de 300 de ani şi-a văzut pentru o clipă visul său devenit faptă", şi îl comemora pe Vasile Alecsandri, „regele poeziei", societatea a organizat numeroase şezători literare cu participarea unor scriitori români de prestigiu; au continuat toate celelalte forme de implicare a tineretului în cultivarea spiritului naţional.

Rolul şi importanţa activităţii „Junimii" în anul 1900 era precizat în Cronica Arboroasa – Junimea, în Raportul din 10 noiembrie, în următorii termeni: „«Junimea» luptă pentru trezirea poporului din letargia sa seculară, redeşteptarea simţului naţional şi oţelirea forţelor spirituale. A lupta sub această egidă e datoria sacră a fiecărui român. Adăpat cu o cultură străină intră junele în templul «Junimii». Aici pătrunde el în istoria şi literatura neamului său, aude puternicile suspine din inimile româneşti. Cercul vederilor se lărgeşte, fermitatea caracterului creşte, simţul naţional prinde rădăcini adânci. În fine bărbat,... e gata a sacrifica totul pentru salvarea naţiei sale. Astfel de civi a crescut, creşte şi va creşte «Junimea». Victoria va fi a noastră!"[2]

Conştienţi de pericolul înstrăinării, al pierderii tradiţiilor, căutând să combată cosmopolitismul promovat de autorităţile imperiale, *junimenii* făceau apel la trecutul istoric al românilor, la mândria naţională. Astfel, în raportul prezentat la 17 noiembrie 1901, Eusebie Antonovici consemna: „Românul a fost odată avant-garda pusă la hotarul puternic... spre a despărţi omenirea cu lege şi ideal de chaosul barbarilor. Pus de soarte în cel mai greu loc al apărării, s-au isbit în el, fără a-l clinti, torentele sălbatice... Şi s-a înfipt pe veci în Carpaţi, pentru ca, mai târziu, să aducă creştinătăţii acele servicii care le aduse lumii antice. Fiinţa etnică a românului s-ar asemăna cu un

[1] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, Cronicarul. Albumul Mare al Societăţilor Academice Române „Arboroasa" şi „Junimea", vol. V, passim.

[2] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, Cronica Arboroasa – Junimea, dosar 4, p. 132.

Scanned with OKEN Scanner

gigantic stejar, ale cărui rădăcini despică stâncile, străbat Carpații... ramurile se extind peste şesurile Tisei şi se apleacă peste murmurul Mării Negre... Românul şi-a împlinit menirea de santinelă a civilizației europene... el are dreptul de a fi – puterea şi geniul rasei sale – zid de apărare culturii romane şi creştinismului. Sfântă e misiunea *Junimii* pe cel mai istoric pământ românesc. Ea rezumă aspirațiunile unui popor leal şi hotărât, popor de ordine şi civilizație, care şi-a împlinit şi-şi va împlini menirea. Ființa poporului român e de a fi, cu fisiognomia lui de popor romanic, pe locul stăpânit de dânsul neîntrerupt, contribuind totodată la binele şi armonia generală a omenirii"[1].

Rapoartele anuale scot în evidență importanța activității societății. În cel întocmit pentru perioada 9.11.1903-20.11.1904 se consemna: „«Junimea», acest Făt Frumos al ideii naționale, a prins rădăcini până în păturile cele mai îndepărtate ale poporului român din Bucovina. «Junimea» ți-a câştigat o importanță istorică. [...]

În sânul «Junimei» au petrecut membrii iubiți de aproape fiecare casă românească din Bucovina. Cu mândrie priveşte românul bucovinean la «Junimea», căci munca serioasă este scopul ei. Ea cultivă limba, literatura şi istoria națională cu sfințenie. Oferim simbolul acesta al dragostei nemărginite pentru națiune, al speranței în viitorul ei auriu şi credinței nestrămutate în idealurile ei. Vivat, crescat, floreat «Junimea», viitorul şi mângâierea românilor de bine"[2].

O atenție deosebită au acordat studenții de la „Junimea" ridicării culturale a lumii satelor, dedicându-i tot mai multe programe. „Ei iau parte la înființarea de Case naționale, cabinete de lectură şi invită țărani la unele manifestări organizate în oraşe. Societatea înființează o secție juridico-economică, care va coordona desfăşurarea unui bogat program economico-cultural la sate"[3].

---

[1] Direcția Județeană Iaşi a Arhivelor Naționale, fond Colecția Dugan, dosar 12, f. 149 v.

[2] Direcția Județeană Iaşi a Arhivelor Naționale, fond Colecția Dugan, dosar 4, f. 164 v.

[3] Emilian Dan – Petrovici, *Aspecte ale activității societăților cultural – naționale româneşti în lumea satelor*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Bucovinei*, anii XVII – XVIII – XIX (1990-1992), p. 337.

Scanned with OKEN Scanner

Renaşterea naţională a românilor din acel colţ al Imperiului Austro-Ungar a stat mereu în centrul preocupărilor tinerilor membri ai Societăţii Academice. Maximilian Hacman, preşedintele din 1902 al *junimenilor,* afirma că românii aveau să-şi apere cu fermitate limba, ţara şi naţiunea împotriva vrăjmaşilor. Cu acelaşi prilej se afirma, cu mândrie, că „Pe vecie e înfipt în vârful Carpaţilor stindardul tricolor".

Societatea „Junimea", a jucat un rol covârşitor în evoluţia culturală a Bucovinei, acesteia revenindu-i meritul înfiinţării celei dintâi reviste literare a Bucovinei „Junimea literară", în anul 1904. Aceasta s-a circumscris unui curent mai larg, panromânesc am putea spune, care a determinat apariţia, la Bucureşti, în decembrie 1901, a revistei „Sămănătorul" sub conducerea lui Al. Vlahuţă şi G.. Coşbuc, care, trecând mai târziu sub direcţiunea lui N. Iorga, „frânge graniţele nefireşti, revărsându-şi propaganda mântuitoare în toate colţurile, locuite de Români"[1], şi la Budapesta, în 1902, „Luceafărul.

Revista bucovineană, condusă la început de Ion I. Nistor şi G. Tofan, a adunat în jurul crezului ei nu numai pe vechii scriitori şi luptători bucovineni, ca T. V. Ştefanelli, preotul Const. Morariu, S. Fl. Marian, Constantin Berariu, Em. Grigorovitza, preotul D. Dan, folclorista Elena Niculiţă-Popovici, ci şi întreaga pleiadă de tineri scriitori în frunte cu Iorgu G. Toma, iscusit traducător din literatura germană, Ion Grămadă, Gavril Rotică, poetul „Bucovinei în pătimire", Ion Cocârlă – Leandru, Liviu Marian, Vasile Huţan, poeţii Nicu şi Taniu Dracinschi şi alţii, cărora li se alătură în calitate de colaboratori şi profesorii de mai târziu Radu Sbiera, Victor Morariu, D. Marmeliuc, Al. Procopovici, Leca Morariu, N. Tcaciuc – Albu, precum şi publicistul I. E. Torouţiu.

Dintre tinerii scriitori ardeleni colaborează la revistă V. Loichiţă şi I. Broşu, iar dintre scriitorii din Vechiul Regat, M. Sadoveanu, Ion Dragoslav, bucovinean de origine, şi Artur Gorovei. Numărul colaboratorilor avea să sporească tot mai mult după tot mai repetatele manifestări de unitate culturală, care pornesc de la

[1] D. Marmeliuc, *Aspecte din viaţa culturală a Bucovinei*, în „Revista Fundaţiilor Regale", an VIII (194), nr. 8-9/august – septembrie 1941, p. 448.

Scanned with OKEN Scanner

gruparea aceasta de energii tinereşti. În anul 1906 ea primeşte un puternic sprijin prin venirea la Cernăuţi a profesorului Sextil Puşcariu ca succesor al lui Ion Gh. Sbiera la catedra de limba şi literatura română de pe lângă Universitatea cernăuţeană. „Intrând în rândurile luptătorilor pentru o nouă viaţă culturală şi naţională în Bucovina, Sextil Puşcariu formează de aici înainte împreună cu Ion I. Nistor şi cu G.. Tofan trinitatea nedespărţită, care caută să infiltreze în toate manifestările sufleteşti ale românilor bucovineni noul crez naţionalist, care, închegând şi mai puternic unitatea culturală a neamului, trebuia să conducă la unitatea lui politică"[1].

Crezul acesta a fost fixat astfel de întemeietorii revistei: „Noi nu reprezentăm numai arta, frumosul menit a înnobila sufletul omenesc şi a ne ridica în sferele luminoase, noi reprezentăm şi ideea naţională. Noi tindem ca fiecare român să fie conştient de bunurile ideale ale naţiunii sale, să le stimeze – fără a disprețui pe cele străine – căci, ca să nu dispărem în valurile popoarelor ce ne înconjoară, trebuie să avem o cultură a noastră proprie, care să fie produsul firesc al nostru, trebuie să fim însufleţiţi de o dragoste nemărginită pentru tot ce e al nostru, care dragoste să ne servească drept zid de apărare contra mulţimii de influenţe străine.

Ca direcţie literară credem a fi ţinuţi să o urmăm pe aceea, care e unica posibilă după cele schiţate mai sus, pe aceea, care corespunde mai mult idealului nostru de înălţare naţională"[2].

Credincioşi acestui crez, conducătorii revistei şi ai curentului naţionalist, urzit de ea, convinşi că sentimentul naţional se alimentează cel mai puternic prin contactul viu între fiii aceluiaşi neam, despărţiţi de graniţe nefireşti, ei pornesc iniţiativa unei mari serbări naţionale cu prilejul aniversării a 400 ani de la moartea lui Ştefan cel Mare şi Sfânt, care se ţine la Putna în vara anului 1904 şi care întruneşte pe reprezentanţii românilor de pretutindeni.

În semn de preţuire pentru activitatea depusă în slujba idealului naţional, „Junimea" a fost nominalizată în comitetul

[1] *Ibidem*; idem, *Bucovina în cultura naţională*, extras din „Revista cursurilor şi conferinţelor universitare", Bucureşti, 1944, p. 13.
[2] „Junimea literară", Cernăuţi, II (1905), p. 18.

Scanned with OKEN Scanner

executiv al serbării, iar junimenii au ţinut în satele Bucovinei conferinţe despre „importanţa istorică a serbării de la Putna”[1].

În iunie 1904 *junimenii* redactau un apel „Către studenţii români din toate părţile", pentru a participa la celebrarea, la Putna, a Voievodului Ştefan cel Mare. Apelul se constituia şi într-un îndemn la acţiune pe tărâm cultural şi patriotic[51].

Nu trebuie uitat faptul că un loc important în rândul mijloacelor de manifestare ale junilor universitari l-au avut şi alte publicaţii editate de societatea studenţească, dintre care amintim: „Tinerimea română” (1892), „Deşteptarea” (1900-1904; 1906-1908; 1921-1922) şi cele câteva reviste satirice cu apariţie efemeră în perioada interbelică: „Broscoiul”, „Leuşteanul”, „Cociorva”, „Urzica” (1927), cu subtitlul „revistă umoristică, satirică şi de... spirit”, „Cociorva nouă liberă”, „Vulpoiul”, „Hacu” (1900-1914), pe frontispiciul căreia se poate citi că „Apare când se naşte” sau „Apare când poate [...]. Preţul unui număr, după învoială. Pentru idioţi... gratis”, „Ciocârlanul”, care a început să apară în 1905, „Cocoveica”, „Tângălăul”, „Săpunul”, „Moartea Haculuí”, „Mojicul” şi „Cârligaşul” (1919-1930), care „se împarte gratuit la cei săraci cu... Duhul”, majoritatea litografiate[2], în paginile cărora se promovau valori ale culturii naţionale şi se apărau drepturile românilor.

În anul 1908, societatea studenţească „Junimea” împlinind 30 de ani de existenţă aranjează mari serbări panromâneşti, la care participă proeminente personalităţi culturale din Vechiul Regat, învăţaţi şi scriitori, ca Nicolae Iorga, D. Onciul, S. Mehedinţi, C. Stere, M. Sadoveanu, Z. Bârseanu, St. O. Iosif, D. Anghel, C. Sandu-Aldea şi alţii.

În bătălia pentru întărirea sufletească a românilor bucovineni în lupta lor pentru limbă şi lege, care se dădea tot mai dârză, întărită de nenumăratele manifestări de unitate culturală a neamului, care, provocate de curentul din jurul „Junimii literare”, se succedau tot mai des pe pământul Bucovinei. Ele au culminat în vizita la Cernăuţi a lui Aurel Vlaicu, care în 1912 a făcut câteva zboruri deasupra capitalei Bucovinei.

---

[1] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, dosar 16, f. 159.
[2] Un număr mare de exemplare din „Hacu”, „Cârligaşul” şi „Ciocârlanul” de află în Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, inv. 1275.

Scanned with OKEN Scanner

La începutul lui 1914, a fost înființată Societatea Academică Română „Centrul Studențesc Cernăuți", care nu a avut viață lungă, iar la București, a fost constituită de către bucovinenii din România Societatea social – literară „Arboroasa"[1]. În același an, „Junimea" întreținea legături cu societățile „România Jună" din Viena, „Carmen Sylva" din Graz, „Patria" din München, „Junimea" din Craiova, „Petru Maior" din Budapesta și „Baron Șaguna", la care se adaugă o serie de asociații de tipul Centrul Studențesc din... și Tinerimea Română din..., iar din Bucovina, cu „Școala Română", „Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina", „Doamnele Române", Societatea Răzeșilor și Mazililor, „Lumina", „Armonia", „Românculețele", „Cetățenii Români din Suceava", „Academia Ortodoxă", arcășiile, cluburile române de la orașe.

În afară de aceste societăți, de-a lungul timpului, până în anii '30, „Junimea" a mai întreținut legături cu: „Uniunea Română" din Paris, „Uniunea" și „România" din München, Societatea Academică Română din Berlin, Societatea Academică Română „Sonda" [de montanistică] din Leoben, Societatea Academică Română „N. Iorga" din Strasbourg, Uniunea Națională a Studenților din România, filiala Timișoara, Clubul Academic Bucovinean tot din Timișoara, Clubul Studenților Universitari din Iași, „Alexi Șincaiana" din Gherla, „Inocențiu Clainiana" din Blaj, „Dacia Traiana" din Roma, Societatea de Lectură a Tineretului „Iulia" și Centrul Studențesc „Petru Maior" din Cluj, „Ioan Popasu" din Brașov, Societatea Teologilor Români din Arad, Societatea Academică „Dacia" din Iași (la 18 aprilie 1922, „Dacia" din Cernăuți sărbătorea la Suceava înființarea societății surori la Iași), Societatea Studenților Macedo-Români din București (care, la 8 martie 1924, invita junimenii la sărbătorirea lui C. Belimace, trubadurul popular al aromânilor, autorul cunoscutului cântec *Demândarea părințească*), Societatea Științifică – Literară „Tinerimea", Societatea Studenților Medicinești, Societatea Studenților Universitari și Cercul Studenților Bucovineni din București[2], Cercul Studenților Naționaliști Români „Alexandru

[1] Direcția Județeană Iași a Arhivelor Naționale, fond Colecția Dugan, dosar 4, p. 256.
[2] Vezi D. J. A. N. Iași, fond Colecția Dugan, d. 17, f. 60.

Scanned with OKEN Scanner

Ioan Cuza Vodă" din Chişinău, Societatea de Lectură „Andrei Şaguna".

La acestea se adaugă societăţile culturale româneşti din Cernăuţi, în primul rând cu societăţile „Dacia", „Bucovina", „Moldova", despre care se preciza că „acestea sunt neamurile cu care ne-am stricat, sfădit, împăcat, apoi iar stricat..."[1], Cercul Studenţesc „Arboroasa", Societatea Academică „Fiducia", a studentelor interne, în care „multe jidane, polone şi cinci romînce", Societatea Academică „Hygiea" a studenţilor farmacişti, cărora li se alătură societăţile fără specific naţional, precum Corporaţia Academică „Austria", Corporaţia Academică „Alemania".

Societăţile culturale academice ale reprezentanţilor altor etnii, cu care „Junimea" a colaborat sau a intrat în legături fie şi pasagere, au fost: „Arminia", „Germania", (care a fost recunoscută de către „Junimea" la 2 iulie 1905 „ca o contrabalansă contra «Arminiei» şi «Teutoniei» cari ni preferă «Bucovina»"), „Franconia", „Teutonia" (care a fost înfiinţată de „Arminia", la 5 iulie 1903) ale germanilor, societăţile academice „Karpat", (cu care „Junimea" a rupt relaţiile în data de 26 ianuarie 1902, la propunerea lui Ion Nistor), „Soyuz", „Ciornomore" „Zaporoze" şi „Bukowyna" ale rutenilor, societăţile academice „Zefirah", „Hasmonea" şi „Hebronia" ale studenţilor evrei, apoi „Ognisko" şi „Lehia" ale studenţilor polonezi şi Societatea Studenţilor Teologi Sârbi[2].

Şi simpla enumerare a acestor societăţi culturale academice, şi nu numai, arată amploarea fenomenului cultural în Heidelberg-ul bucovinean, întinderea lui geografică, de la Paris la Chişinău, dar şi multitudinea contactelor culturale ale „Junimii".

În primăvara anului 1914, după ce a lipsit din Cernăuţi timp de nouă ani, profesorul Arcadie Dugan a făcut o serie de constatări privind activitatea „Junimii", comparând-o cu cea de pe vremea când el era membru activ, şi văzând o importantă diminuare a acesteia, nota: „Dar între ieri şi azi, ce schimbare, ce năcaz!"[3] şi a prezentat un memorandum cu privire la observaţiile sale, făcând

[1] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, dosar 4 p. 14.
[2] Pentru problematica relaţiilor cu alte societăţi a se vedea D. J. A. N. Iaşi, fond Colecţia Dugan, d. 16, f. 134 seq.
[3] D. J. A. N. Iaşi, fond Colecţia Dugan, d. 17, f. 60.

Scanned with OKEN Scanner

propuneri concrete pentru revigorarea societății. Constatări neplăcute face asupra raporturilor dintre politică şi societate: „De când a intrat politica în societate, de atunci dăm înapoi, ear alte societăți de concurență răsar ca să ne sugă măduva din oase”[1], subliniind faptul că „Blăstămata de politică a adus schimbările cele mai radicale”. Unii membri emeritați aparțineau partidului guvernamental, pactist – Lupu, alții erau aşa-zişii Români Tineri – Flondor, Popovici. „Junimea” era situată pe punctul de vedere al Partidului Național Român. Era agreată de ziarul „Patria” şi combătută de ziarul „Timpul”.

Când a izbucnit lupta între democrați şi naționalişti, între „Foaia poporului” şi „Apărarea națională”, junimenii nu au rămas neimplicați. Unii susțineau pe democrați, fiind cuceriți de promisiunile electorale ale acestora, iar alții, cea mai mare parte s-au alăturat naționaliştilor.

Climatul care se instalase înainte de război este redat de Arcadie Dugan în următorii termeni: „Deputații erau desbinați, studențimea desbinată, s-a desbinat şi publicul, s-au desbinat stările, era un hal cum nu s-a mai pomenit. Interesul cel mare al membrilor emeritați era angajat în politică şi deoarece «Dacia»” şi «Bucovina» erau de partea democraților, noi, logic, trebuiam să fim pe partea naționalităților. Asta a fost greşeala cea mare ce am comis-o. Trebuiam să rămânem mai departe *nemuritori şi rece*, dar asta o pot numai duhurile, şi noi eram oameni”[2].

Concluzionând, Arcadie Dugan, afirmă că „Şi democrații şi naționaliştii se-ndesau la masa «Junimii», cerându-i sprijinul moral şi promițându-i ceriul şi pământul. Agitația era mare.

Nenorocirea cea mai mare a fost însă că Florea Lupu, vrând să presteze guvernului un serviciu şi pe români să-i scape de inventata fantomă a iredentismului, s-a exprimat foarte prost asupra tricolorului românesc”[3].

În privința tricolorului, studenții junimeni au dovedit o fermitate impresionantă. În anul 1901, conform unei notițe[4]

[1] D. J. A. N. Iaşi, fond Colecția Dugan, d. 17, f.107
[2] D. J. A. N. Iaşi, fond Colecția Dugan, d. 17, f. 66.
[3] *Ibidem*, f. 60 v., 61.
[4] Vezi „Deşteptarea”, nr. 14/1901.

Scanned with OKEN Scanner

publicate în presa cernăuţeană, în care se relata că Florea Lupu s-a adresat injurios la adresa tricolorului cu prilejul timpul unei clarificări cerută de către prim ministrul Körber privitoare la legăturile tradiţionale şi istorice între poporul român şi tricolor, „Junimea", pentru a-şi apăra distincţia ei academică, a solicitat acestuia, la 20.03.1901, explicaţii, deoarece „aţi denegat orice conex între aceste două, declarând totodată că tricolorul e ceva exclusiv al regatului român"[1].

Răspunsul lui Florea Lupu, trimis la 27.03.1901, este de-a dreptul stupefiant: „Am străbătut la convingerea că românii bucovineni nu sunt în stare să probeze deplin şi apriat îndreptăţirea usării colorilor roş – auriu – albastru drept colori naţionale. Lupta pentru tricolor o consider o luptă contra morilor de vânt ce nu aduce nici un folos real"[2].

Ca urmare, junimenii Nicu Blându, Alex. Popovici, Iorgu Toma, Dorimedont Popovici au cerut o şedinţă specială pentru discutarea cazului, deoarece „nu putem admite ca persoana aceluia care şi-a bătut joc de cel mai indispensabil obligământ faţă de «Junimea» să mai rămâie în rândurile noastre"[3].

Prin urmare, adunarea generală ordinară „din 17 noiembrie a. c. a luat în unanimitatea voturilor decizia de a şterge *cum infamia* din lista membrilor săi emeritaţi pe dl. consilier la Tribunal şi deputat în Camera Imperială dr. Fl. Lupu pentru motivul unei incalificabile exprimări asupra tricolorului într-un local public în prezenţa altor membri emeriţi"[4].

Un an mai târziu, la 15 decembrie 1902, a demisionat din cadrul societăţii şi Aurel Onciul, cumnatul lui Florea Lupu.

Mult mai târziu, la 18 ianuarie 1906, Dionisie Bejan, Simionovici, Nicu Flondor, Cuparencu, Alex. Berariu, V. Petrescu, Ipolit Călinescu, Tudor Flondor, Dr. Volcinschi, Modest Grigorcea, St. Scalat, Dr. Slujanschi, A. Buga, Num. Litviniuc, Artemie Beraru şi Dr. Iliuţ se adresează „Junimii" şi solicită să se reanalizeze

[1] D. J. A. N. Iaşi, fond Colecţia Dugan, d. 16, f. 225.
[2] *Ibidem*, f. 225.
[3] *Ibidem*, f. 228.
[4] Direcţia judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, dosar 16, f. 230.

Scanned with OKEN Scanner

situația din 1901 „având în vedere starea socială a domnului dr. Fl. Lupu, meritele sale recente pentru studențimea română în special".

În legătură cu această solicitare s-a discutat în ședința din 12 februarie 1906, când s-a hotărât ca „dl. Lupu să se șteargă din analele «Junimii» și să fie privit de aici înainte ca orice român"[1].

Am precizat mai sus că semnul distinctiv al junimenilor era tricolorul. Aceștia au intuit că lupta va avea alți sorți de izbândă dacă se va duce în numele unui simbol, și acesta a fost tricolorul român, dar nu în ordinea de astăzi a culorilor ci inversă: roșu, galben și albastru. În puțin timp, întregul neam românesc din Bucovina a adoptat tricolorul ca semn distinctiv față de celelalte naționalități ale monarhiei austro-ungare.

Se știe că guvernatorul baronul Friedrich Bourguignon de Bamberg vedea în aceste culori un semn al solidarității românilor de de-o parte și de alta a graniței sudice a Bucovinei, motiv pentru care a pornit o dură prigoană asupra tricolorului. Studenții au transferat câmpul de luptă pentru tricolor în mediul sătesc, ducând drapelul la cabinetele de lectură, de unde era purtat arborat ostentativ la toate acțiunile culturale, era sfințit cu mare fast. Împotriva acțiunilor jandarmilor, care adesea confiscau drapelul, românii au introdus tricolorul peste tot: în port, ca brâu ori cusut în altițele cămășilor, în cosițele fetelor, în biserica ortodoxă sub forma brâului de care se țin mirii, nașii, cuscrii și nuntașii în momentul în care se cântă *Isaia dănțuiește*.

O problemă interesantă ridicată de către Arcadie Dugan a fost cea a studenților „sălbatici". Constatând că în Universitatea cernăuțeană exista un număr foarte mare de studenți români neînscriși în niciuna dintre societățile academice existente, îi grupează pe aceștia în trei categorii:

1) studenți care „petrec la țară, unde au lecții sau funcțiuni mici sau studiază. Despre aceștia nu poate fi vorba.

2) Alții însă se află în Cernăuți, dar nu-i vezi nicăire. Aceștia n-au bani spre a-și permite luxul societății sau studiază așa de mult încât n-au vreme de a îndeplini ce se cere de la dânșii dacă ar fi într-o societate.

[1] *Ibidem*, f. 234.

Scanned with OKEN Scanner

3) Partea cea mai mare petrece însă în Cernăuţi, nu studiază tocmai aşa de mult, are bani de prisos, dar se ţine mai pe sus decât cetera plebs, joacă lawn tennis, îmblă lasată pe la baluri, stă la Kaharczyk pe trepte, merge la Variste. Cu cât mai muţi studenţi selbatici are o naţiune, cu atât mai prost [...]."[1]

De remarcat este şi faptul că Societatea „Junimea" s-a situat mereu pe o poziţie combativă faţă de autorităţile habsburgice, apărând drepturile românilor în toate împrejurările şi prin toate mijloacele. Membrii acesteia au fost în fruntea campaniei de apărare a tricolorului în zilele de prigoană din perioada 1898-1899; în 1900 participau, alături de ceilalţi studenţi români, la manifestările de protest împotriva germanismului profesorilor de la Universitatea cernăuţeană; delegaţi ai „Junimii" şi-au manifestat sprijinul faţă de mişcarea memorandistă şi au participat la procesul de la Cluj, în 1904. Nicolae Iorga a fost ales ca membru de onoare al „Junimii" în 1908, când i s-a interzis accesul în Bucovina[2].

În vara anului 1914 trebuia să se ţină la Suceava Congresul general al învăţătorilor români de pretutindeni, dar atentatul de la Serajevo şi izbucnirea războiului au împiedicat această nouă şi puternică manifestaţie de unitate a neamului, care, prin sacrificii de sânge, avea să-şi cucerească unitatea politică.

Odată cu declanşarea primului război mondial, a început o înverşunată prigoană împotriva tuturor patrioţilor români, ceea ce a determinat ca un număr mare de membri ai societăţii, în frunte cu preşedintele de la acea dată, Traian Popovici, să treacă în România. Parte dintre aceştia s-au înrolat în armata română, unii jertfindu-se pe front în lupta pentru întregirea neamului. Primul erou avea să fie Ion Grămadă, care a căzut în luptele de la Cireşoaia, fiind urmat de Lascăr Lutia, Iustin Breabăn, Toader Turturean, Ambrozie Micuţari, Silvestru Micuţari, Cârlan, Mihalaş.

Alţii, precum Ion Nistor, Emil Şlusanschi, George Tofan, Iorgu G. Toma, Aurel Morariu, au activat informând mereu opinia publică din vechiul Regat despre situaţia dificilă în care se găsea

[1] Idem, dosar 17, f. 70.
[2] Idem, dosar 12, f. 179.

Scanned with OKEN Scanner

populația română din Bucovina şi au militat pentru grăbirea intrării României în război, pentru realizarea idealului întregirii neamului[1].

După război, în anul 1919, luptătorii din jurul „Junimii literare" se reîntrunesc la Cernăuți, reeditează revista, grupând în jurul ei şi pe tinerii scriitori, ieşiți din zbuciumul greu al anilor războiului, iar societatea „Junimea" îşi reia activitatea.

Cât de importantă a fost activitatea „Junimii" rezultă din cuvintele lui Ion Nistor, pe care le scria în 1909: „E doară «Junimea» societatea în care mi-am făcut şcoala românească"[2].

Dumitru Marmeliuc, scriind despre importanța activității societății, preciza următoarele: „Rolul societății «Junimea» este foarte mare în evoluția culturală a Bucovinei româneşti. Studenții care o alcătuiau, aparținând tuturor categoriilor sociale, se îndreptau cu deopotrivă grijă atât spre cercurile orăşeneşti cât şi spre pătura țărănească, pe care căutau s-o lumineze prin crearea acelor case de cetire, numite cabinete de lectură, cât şi prin editarea unei gazete pentru popor, numită «Deşteptarea», al cărei cel dintâi redactor a fost preotul Constantin Morariu.

Dar meritul cel mai important al «Junimii» este de a fi dat din sânul ei pe înființătorii revistei „Junimea literară", care a apărut în 1904 sub conducerea tinerilor profesori Ion I. Nistor şi Gh. Tofan, dintre care cel dintâi ajunse mai târziu profesor universitar, membru al Academiei Române şi rector al Universității româneşti din Cernăuți, iar al doilea un sbuciumat luptător pentru şcoala şi cultura românească din Bucovina, de la care porneşte în anul 1908 şi ideea Universității populare de la Văleni de Munte şi care, cu energie neasemuită îmbrățişează toate problemele de viață ale poporului românesc din Bucovina"[3].

Imensa importanță a activității „Junimii" în mediul românesc din Bucovina este admirabil subliniată de către istoricul literar Constantin Loghin, cronicarul activității Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina: „Nu s-a scris încă istoricul

[1] Asupra acestor probleme, vezi A. N. Filiala Iaşi, fond Colecția Dugan, dosar 12, filele 157-158, 179-180.

[2] Apud Emilian Dan – Petrovici, *op. cit.*, p. 367.

[3] D. Marmeliuc, *Bucovina în cultura Neamului,* Extras din „Revista cursurilor şi conferințelor universitare", Bucureşti, 1944, p. 13.

Scanned with OKEN Scanner

studenţimii române din Cernăuţi decât în parte, lipseşte mai ales istoricul societăţii „Junimea". Atunci când se va scrie acest istoric — dacă se va scrie cândva — se va vedea ce rol determinant a jucat studenţimea română în viaţa publică a Bucovinei. Am putea spune chiar că această viaţă a fost croită în cea mai mare parte de studenţi. Nu există în Bucovina faptă românească mai importanta care să nu fi pornit sau chiar să nu fi fost realizată de studenţime"[1].

Plecând de la deviza societăţii, s-a precizat că „Trăind «Junimea» a dat viaţă mai multor generaţii de buni români. Crescând, ea a format şi a promovat personalităţi remarcabile. Înflorind, a făcut să rodească în inimile bucovinenilor sentimentul naţional românesc"[2].

Leca Morariu scria în 1961, adresându-se lui Ilie Dugan, fratele lui Arcadie Dugan, căruia datorăm salvarea arhivei societăţii, în următorii termeni: „Junimea n-a fost o simplă societate studenţească ci o impresionantă citadelă culturală, generată de Măria Sa iniţiativa particulară [s-a transformat] într-un grav război de afirmare naţională. De aceea te felicităm din toată inima că i-ai pus patrimoniul la bun adăpost"[3].

Activitatea „Junimii" a încetat în anul 1938, când, fiind acuzată de solidaritate cu mişcarea naţionalistă de dreapta a fost dizolvată prin Decret regal[4].

După anii războiului, membrii „Junimii" care se refugiaseră şi se înscriseseră la Universitatea „Regele Ferdinand I" din Cluj au strâns rândurile şi pe data de 10 aprilie 1946 a avut loc prima întrunire a studenţilor bucovineni, în vederea organizării lor într-o societate, când s-a pus problema reorganizării societăţii „Junimea",

---

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuţi, 1943, p. 187.

[2] Ştefan Hostiuc, *Societatea Academică „Junimea" din Cernăuţi (Fondul Dugan, arhivele Statului – Iaşi)*, în „Glasul Bucovinei", Cernăuţi – Bucureşti, nr. 2/1994, pp. 129

[3] *Ibidem*, p. 126. Despre fraţii Ilie şi Arcadie Dugan, vezi şi Rodica Şcraba, *Arcadie Dugan: o viaţă consacrată „Junimei" (text întocmit după biografia făcută de fratele său Ilie)*, „Glasul Bucovinei", Cernăuţi – Bucureşti, nr. 3/1994, pp. 131-135, şi idem, *Bădiţa Arcadie Dugan – ultima parte a vieţii*, loc. cit., nr. 3/1994, pp. 46-49.

[4] Direcţia Judeţeană Iaşi a Arhivelor Naţionale, fond Colecţia Dugan, dosar 28, f. 371, 371 v.

Scanned with OKEN Scanner

sub preşedinţia lui Ioan G. Gherman. Au participat profesorul Alecu Procopovici şi Erast Diti Tarangul alături de 50 de studenţi bucovineni. Scopurile înscrise în noul statut, ţinând cont de noile condiţii istorice, erau: a) promovarea spiritului bucovinean; b) strângerea legăturilor de prietenie cu colegii din celelalte regiuni; c) creşterea spiritului de societate; d) cultivarea simţământului social în păturile poporului; e) ajutorarea membrilor lipsiţi de mijloace. În 1947, societatea era activă şi avea ca preşedinte pe Vasile Havrilescu[1]. Probabil teroarea comunistă care a urmat a determinat încetarea definitivă a activităţii societăţii, care va trece definitiv în paginile istoriei româneşti.

Activitatea desfăşurată de „Junimea" în perioada 1900-1938 a fost impresionantă şi s-a manifestat prin numeroase forme de activitate[2], dintre care reţinem:

- organizarea de cursuri de iniţiere în istoria şi literatura română a membrilor nou intraţi în societate, având în vedere că înainte de Unirea din 1918 aceste obiecte nu figurau în nici un program al şcolilor din Bucovina. După 1918 cursul de iniţiere consta în cunoaşterea istoriei societăţii „Arboroasa" şi al „Junimii", precum şi în predarea practică a comportării în societate;

- primirea festivă a noilor membri, însoţită totdeauna de manifestări patriotice, cântece, recitări, petreceri şi întâlniri cu foştii membri activi ai societăţii. Această manifestare se făcea prin decembrie şi se numea „comers";

- fiecare membru nou intrat în societate primea ca îndrumător personal un „bădiţă", care putea fi un student mai vechi sau un fost membru al societăţii, ieşit din rândurile studenţimii. Acesta îl îndruma pe novice în cazurile mai grele şi în orice împrejurări de viaţă. A fost de mare folos tuturor. Era, de fapt, legătura între generaţii, trainică şi afectivă;

- organizarea „Clubului membrilor emeritaţi", a fost o acţiune pe linia întăririi legăturii între generaţii. După ce un junimean îşi termina studiile, el primea, în plenară, titlul de

[1] Idem, dosar nr.15, filele 24, 25 şi 30.

[2] Enumerarea acestora s-a făcut apud Orest Tofan, *Societăţile academice din Bucovina. Scurtă privire istorică*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Bucovinei*, anii XVII – XVIII – XIX (1990-1992), p. 318 seq.

Scanned with OKEN Scanner

„membru inactiv", adică nu mai era membru cu răspunderi în societate. El avea însă dreptul de a participa oricând şi oriunde la manifestările societăţii şi, uneori, i se putea încredinţa unele sarcini, dacă era necesar şi dacă el era de acord. După un timp el devenea „membru emeritat" al „Junimii" şi avea îndatorirea de a ajuta societatea în toate domeniile. În localităţile în care locuiau 3-4 membri emeritaţi, acolo se înfiinţa un „Club al membrilor emeritaţi", cu îndatoriri statutare precise Ca „frate mai mare", orice membru inactiv sau emeritat era pentru junimeanul mai tânăr „bădiţă", iar soţia acestuia era „leliţă", apelative curente între junimenii de toate vârstele. (N. Iorga, vizitând Bucovina prin 1909, surprins de acest obicei, numise Bucovina „ţara bădiţilor");

- acordarea titlului de „membru onorariu" unor mari personalităţi culturale române, în vederea ridicării nivelului activităţii proprii şi în vederea organizării unor activităţi cu ajutorul acestora;

- întreţinerea unor legături strânse cu alte societăţi studenţeşti şi culturale româneşti, din ţara liberă şi din provinciile pe atunci ocupate, în vederea unor acţiuni comune. „Junimea" a întreţinut legături frăţeşti cu 31 de societăţi culturale;

- alcătuirea unei biblioteci a societăţii. Biblioteca „Junimii" a devenit, înainte de primul război mondial, cea mai mare bibliotecă românească din Bucovina, cu cele 1021 volume. În 1925 „Junimea" avea o bibliotecă de 3191 volume;

- pentru buna desfăşurare a activităţii multilaterale pe plan cultural, „Junimea" avea organizate patru secţii: literară, muzicală, teatrală si economică, toate conlucrând la organizarea de manifestări publice;

- organizarea de festivaluri şi aşezări literar-muzicale la oraşe şi sate, cu precădere în satele răzeşeşti înstrăinate;

- organizarea „Seratei mari", care strângea toată intelectualitatea Cernăuţilor. Era o manifestare cu accentuat caracter naţional;

- invitarea de personalităţi culturale din ţara liberă pentru conferinţe şi întâlniri cultural artistice;

- organizarea de baluri şi şezători culturale la sate ;

Scanned with OKEN Scanner

- înființarea la sate de biblioteci şi cabinete de lectură, şi donații pentru aceste instituții;

- colectarea de cântece populare bucovinene, care apoi au fost publicate în revista societății, „Junimea literară";

- organizarea de bănci populare de tip Raiffeisen, pentru ridicarea economică a populației românești şi scoaterea ei din mâinile cămătarilor. Unul din președinții „Junimii" Grigore Filimon, şi-a închinat toată viața acestei activități ;

- obligația fiecărui junimean de a ține, în timpul vacanțelor, conferințe pentru săteni;

- organizarea şi sprijinirea activității la sate a „arcăşiilor", care erau asociații cultural- naționale în cadrul cărora se cultivau tradițiile poporului român, se organizau şezători cu dansuri şi alte producții populare, se recitau poezii patriotice, se organizau hore etc.;

- în şedința plenară din 23 noiembrie 1903, „Junimea" a înființat o revista „Junimea literară", în care se publicau lucrările literare ale tineretului român din Bucovina şi din alte părți.

- în 1906 „Junimea" editează *Foiletoanele* junimeanului Mihai Teliman şi, începând cu 15 noiembrie 1907, editează şi ziarul „Deşteptarea", gazetă pentru popor ;

- organizarea de reprezentanții teatrale, cu piese, feerii şi scenete, în scop de propagandă culturală românească şi de a strânge fonduri pentru diferitele acțiuni pe care le întreprindea. După o statistică incompletă, „Junimea" a organizat peste 85 de reprezentații teatrale de tot felul, iar în anul 1923 a inaugurat bustul lui Petre Liciu în holul Teatrului Național din Cernăuți. Junimenii au dat totdeauna sprijin Teatrului Național din Cernăuți, participând în diferite piese ca figuranți.

- organizarea de excursii la mănăstiri şi la alte locuri istorice, cu acelaşi scop de a lega prezentul de trecut, pe baze naționale;

- organizarea unei „Universități libere" la Câmpulung Moldovenesc, în anii 1934 şi 1935, în cadrul căreia personalități de mare valoare culturală pe plan național au ținut conferințe deosebit de apreciate de cei veniți la odihnă.

„Junimea" nu făcea nici o politică de partid, votând în adunarea plenară din 11 mai 1919 acest principiu. În acest fel îşi

Scanned with OKEN Scanner

asigura concursul tuturor foştilor membri, fără a se obliga faţă de nici o grupare politică. Fiecare membru era însă liber să activeze în orice partid politic, dar numai în calitate strict personală, fără a aborda „culorile", adică panglica, societăţii. În cadrul manifestărilor societăţii se puteau deci întâlni, astfel membrii diferitelor partide, dar nu ca adversari politici, ci ca „fraţi de culori", ceea ce era în folosul unităţii de acţiune promovate de „Junimea".

Societatea Academică Română „Junimea" a fost cea mai mare şi cea mai însemnată societate studenţească din Cernăuţi, de la înfiinţarea ei şi până în 1938. In 1936 ea număra 336 membri activi, băieţi şi fete. Pentru a înlesni studiile celor fără mijloace materiale, „Junimea" a înfiinţat în 1928 „Căminul studenţesc „Junimea", într-o clădire special cumpărată în acest scop, unde aveau loc peste 30 de junimeni. În curtea acestui cămin „Junimea" a ridicat un bust de bronz lui Dimitrie Onciul, primul ei preşedinte. În subsol funcţiona şi o cantină studenţească, la care luau masa, zilnic, peste 50 studenţi. Căminul şi cantina erau conduse de un junimean, ales dintre cei cu mai mare experienţă, care făcea parte din comitetul societăţii.

„Dacia" şi arcăşiile

În viaţa studenţimii cernăuţene, în majoritate grupată în „Junimea", în preajma anului 1900 se conturau două curente: unul „aristocrat" cu viaţă studenţească tradiţională, „sburdalnică şi costisitoare", şi altul „democrat", care tindea să orienteze viaţa studenţească spre necesităţile şi durerile ţărănimii române[1], care trebuia să fie pregătită pentru acţiuni de contrabalansare a atitudinii autorităţilor austriece care susţineau interesele valurilor de galiţieni care se aşezau în satele româneşti şi acţionau constant pentru deznaţionalizarea românilor.

Tensiunile dintre cele două curente din sânul „Junimii" devin tot mai evidente după candidatura, din 8 noiembrie 1903, a lui Gheorghe Tofan la preşedinţia societăţii, exponent al curentului

[1] Vezi Filaret Doboş, *Societatea Academică Română „Dacia". 25 de ani de viaţă studenţească.21 mai 1905 – 21 mai 1930*, Cernăuţi, 1930, p. 14.

Scanned with OKEN Scanner

democratic, şi în timpul sărbătorilor dedicate lui Ştefan cel Mare din 1904. Orientările se despart definitiv după examenul regulamentar din 25 februarie 1905, când studenţii Teodor Balan şi Simion Ivanovici s-au simţit neîndreptăţiţi şi au demisionat din societate.

Tot din rândul membrilor „Junimii" a plecat un grup de studenţi, trei la număr, Liviu Marian, Filaret Doboş, Dimitrie Logigan, care, alăturându-li-se lui Teodor Balan şi Simion Ivanovici, şi lângă care a venit şi studentul V. Marcu, demisionat din „Bucovina", va înfiinţa, la 21 mai 1905, o altă societate studenţească, Societatea Academică „Dacia", a cărei deviză era: „Altarul de jertfă al naţiunii să fim şi sufletul neamului nostru", fondatorii ei aplecându-se cu precădere asupra răspândirii românismului în rândurile ţăranilor bucovineni şi a ridicării economice şi culturale a satelor bucovinene. Pe lângă sprijinirea activităţii cabinetelor săteşti de lectură şi a caselor naţionale, s-au organizat cursuri gratuite pentru meseriaşii români şi un serviciu de asistenţă juridică.

Membrii fondatori ai „Daciei" îşi motivau despărţirea de „Junimea" şi înfiinţarea noii societăţi în următorii termeni: „Progresul neamului, întărirea şi consolidarea lui pe toate terenurile, îngrijirea de cele spirituale ca şi cele materiale, deşteptarea conştiinţei sale etnice şi pregătirea lui pentru lupta ce e silit să o lupte, să fie îngrijirea statornică a studenţimei, să fie farul conducător pe toate căile vieţii, pe care nici în ceasurile cele mai grele ale vieţii sale să nu-l scape din vedere. Acesta e stindardul studenţiei, nepătat, pe care pururea trebuie să-l ţie sus şi neatins de micile inconveniente silnice. Acesta-i idealul şi ne mângâiem cu credinţa că nu e student care să nu-l recunoască, că nu e suflet de român care să nu-l aprobe. Dară care sunt mijloacele cele spre a ni le apropia tot mai mult şi cu paşi mai repezi de acest ideal recunoscut de toţi? Acest punct e discutabil"[1].

Societatea a primit numele de „Dacia" pentru a ţine trează conştiinţa tineretului studios asupra originii românilor şi asupra aspiraţiilor de unitate.

[1] Filaret Doboş, *Societatea Academică Română Dacia. 25 de ani de viaţă studenţească. 21 mai 1905 – 21 mai 1930*, Cernăuţi, 1930, p. 23.

Scanned with OKEN Scanner

Considerând că centrul de greutate al activităţii lor pe tărâmul naţional trebuie să se afle la sate, studenţii de la „Dacia" au pornit o acţiune cu profunde implicaţii naţionale, aceea de înfiinţare a societăţilor de arcaşi în satele bucovinene.

Statutele arcăşiilor au fost publicate în presă şi apoi în broşuri, care au fost răspândite la sate. Ele vor avea şi un imn propriu, „Marşul arcaşilor" pe un text de V. Huţanu şi muzica Emilian Sluşanschi, care va fi folosit la festivităţile organizate cu membrii lor.

Presa cernăuţeană anunţa, încă de la 8 ianuarie 1905: „Arcaşii se vor numi [...] reuniunile flăcăilor de pe la sate, al căror scop va fi îndeletnicirea cu arme de foc, cu gimnastica şi ajutor în caz de incendii. Ruşii au deja aceste societăţi numite *Sicz*. E timpul suprem ca şi noi românii să organizăm holteimea şi gospodarii tineri. Numirea cea mai potrivită pentru aceste reuniuni este *arcaşul*, pentru că ştiut este că arcaşii sub Ştefan Vodă au jucat primul rol. Arcaşii lui Ştefan cel Mare au devenit legendari"[1].

Inspirându-se din organizaţiile *Sokol* ale cehilor şi polonezilor, rutenii au înfiinţat în satele mixte organizaţii *Sicz* care, sub masca de pompieri voluntari, erau organizaţii paramilitare, cele mai multe fiind conduse de preoţi şi învăţători galiţieni, şovini înverşunaţi, duşmani declaraţi ai românilor autohtoni. Aceste organizaţii exercitau o adevărată teroare împotriva populaţiei româneşti din comunele mixte, împiedicând ţăranii români să ia contact cu conducătorii lor fireşti, opreau studenţii şi intelectualii să pătrundă în satele unde românii erau copleşiţi de către străini pentru a stăvili propaganda românească în sate cu populaţie mixtă.

Se ştie că stăpânirea austriacă a sprijinit, în Bucovina, elementul german şi cel evreiesc (care era vorbitor al unei limbi germane impecabile) pentru a-l face stăpânitor definitiv în provincie şi arbitru între ruteni şi români care se aflau într-o continuă luptă adesea nedreaptă, întrucât coloniştii galiţieni erau sprijiniţi pe toate planurile, în detrimentul românilor. Perioada cea mai grea pentru români a început în prejma lui 1900, când s-a declanşat o eră de sălbatice persecuţii împotriva neamului românesc

[1] „Voinţa poporului", Cernăuţi, 8 ianuarie 1905.

Scanned with OKEN Scanner

de către guvernatorul Friedrich Bourguignon de Bamberg, care a dat concurs fățiș rutenilor să se organizeze și să se dezvolte sub aspect cultural.

Având în vedere scopul declarat, organizațiile rutene se bucurau de sprijinul oficialităților austriece, care le subvenționa. Astfel, de pildă, în ședința Comitetului Țării dela 20 aprilie 1903, un număr de 33 de Sicz-uri ucrainene a primit o subvenție în suma de 4.600 cor. (500.000 lei).

În aceste condiții, trebuia desăvârșită organizarea culturală a țărănimii. Vechile cabinete de lectură, acele cazinouri populare, nu păreau să fie organizația care să ducă, în deplin succes, la atingerea acestui scop, deoarece aveau o structură învechită, iar activitatea lor s-a redus la aranjarea de petreceri populare. Era necesară o structură nouă, care să fie opusă cu energie asalturilor tot mai îndrăznețe ale străinilor asupra caracterului românesc al Bucovinei. Pentru aceasta, Florea Lupu a propus înființarea organizațiilor arcășești și a întocmit statutul tip.

Arcășiile au izvorât din aceeași necesitate ca și cabinetele de lectură: de a apăra neamul românesc din Bucovina împotriva încercărilor de înstrăinare din partea guvernului austriac.

În prefața regulamentului *societății arcășești* se motiva că „Puterile tinere trebuie organizate și conduse ca puterile lor să fie binele neamului și al omeniei". Se sublinia apoi că „e în interesul inteligheției de la sate ca să se apuce serios de muncă și să creeze în fiecare sat Arcașii și cu cât va face-o aceasta mai degrabă, cu atâta va putea pune mai de timpuriu stavilă mizeriei ce bântuie poporul și-și va putea câștiga meritul de-a fi fost o adevărată plăsmuitoare și păstrare a unui neam viguros"[1].

Alături de scopul oficial de „a stinge focuri (incendiuri) și a cultiva dezvoltarea fizică prin gimnastică și atletică", arcășiile își propuneau să activeze și pentru dezvoltarea culturală și social-economică a membrilor săi. Pentru îndeplinirea scopurilor sale, Societatea „Arcașul" își propunea următoarele mijloace: „exerciții de pompieri; exerciții gimnastice și atletice; organizarea de cortegii

[1] Idem, *Societatea Academică Română Dacia. 25 de ani de viață studențească. 21 mai 1905 -21 mai 1930*, Cernăuți, 1930, p. 23.

Scanned with OKEN Scanner

pompoase, de producţiuni gimnastice, muzicale, declamatorii şi teatrale; întreţinerea de coruri vocale şi muzicale, de cabinete de lectură şi de biblioteci poporale; întreţinerea de cursuri didactice şi de conferinţe folositoare"[1].

Membri ai arcăşiei puteau fi numai români, iar cei care erau neştiutori de carte aveau datoria să înveţe, într-un an, să citească şi să scrie.

Arcăşiile au fost societăţi ai căror membri erau educaţi în sensul cultivării cu îndârjire a spiritului de fraternitate, a limbii române şi a datinilor strămoşeşti[2], educarea în spirit naţional a tineretului pentru a-şi putea atinge scopul propus: rezistenţa dârză la tendinţa de deznaţionalizare a elementului românesc şi pregătirea pentru lupta de înfăptuire a marilor idealuri naţionale ale românilor.

Iniţiatorii şi-au dat seama că este necesară înfiinţarea unui alt „soi de asociaţii care să fie mai aproape de mentalitatea rudimentară a ţărănimii noastre. Revistele trebuiau abandonate, iar în locul lor trebuiau aduse steaguri, costume, brâie, în locul cetitului au fost introduse exerciţii gimnastice, tot lucruri care pot fi înţelese şi gustate de ţărani"[3].

Prima arcăşie a fost înfiinţată în localitatea Cuciuru Mare, în august 1905 (apoi în 1906, la Ceahor şi Voloca), în inima Codrilor Cosminului. La festivităţile ce au avut loc cu acest prilej, alături de cei 250 de arcaşi, au participat delegaţi ai Societăţii „Dacia". Studentul Filaret Doboş, evocând tradiţiile glorioase ale românilor arăta că „ ...aceste pământuri le-am moştenit de la strămoşi, pe ele suntem crescuţi, pe ele suferim nevoi, pe ele batem veseli cu opinca când scripca şi cobza ne îndeamnă la horă şi arcan"[4].

Un an mai târziu, cu ocazia inaugurării arcăşiei la Cacica, unul din participanţi arăta că: „arcaşii vor fi ceata care va frânge toate valurile duşmane; arcaşul va apăra ca odinioară, averea românului, limba, legea şi gloria strămoşească"[5].

---

[1] *Regulament pentru înfiinţarea şi conducerea societăţii de „Arcaş"*, Cernăuţi, 1906, p. 12 seq.
[2] Vezi T. Balan, *Arcăşiile din Bucovina*, Cernăuţi, 1926.
[3] *Ibidem*, p. 4.
[4] Apud Emilian Dan – Petrovici, *op. cit.*, p. 338
[5] Teodor Balan, *Arcăşiile din Bucovina*, Cernăuţi, 1926, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

În județul Câmpulung Moldovenesc, prima arcăşie a fost înființată în comuna Frumosu, la 26 februarie 1906.

În mai 1906 desfăşurau activități deja circa 30 de arcăşii. Nu după multă vreme, în mai toate aşezările din Bucovina exista câte o societate Arcaşul. În pofida măsurilor de îngrădire luate de autoritățile habsburgice, până în 1912 au fost înființate peste o sută de arcăşii, care prin activitatea lor au impulsionat viața națională a satelor bucovinene, iar la începutul războiului aproape că nu exista sat în care să nu fie arcăşie.

În momentul declanşării acțiunii de constituire de arcăşii, entuziasmul care a cuprins pe români a fost impresionant. Pentru a ilustra acest aspect, spicuim din câteva scrisori adresate „Daciei" pentru a cere ajutor sau pentru a mulțumi, Astfel, arcaşul Gh. Lavric din Vicovu de Sus invită „Dacia" la adunarea generală a societății: „Dară noi straşnic tare din toată inima şi tare vă rugăm, că noi nu ştim cum să ținem gineral ferzamnunc [adunare generală]", iar în altă scrisoare adresează „Mulțumitele noastre cele mai profunde pentru truda ce ați avut-o ostenind până la Vicov spre a ne trezi din somnul cel vecinic, că n-avem pe cine să mai întrebăm să ne îndrepte pe drumul drept decât pe D-voastre".

Secretarul arcăşiei din Straja, învită „Dacia" la sfințirea steagului „care se va face de Sâmbătă ce vine în 2 săptămâni şi tare mă rog să ne sprijiniți cu învățături, cum avem de făcut aceasta, că Straja se ține cam sus şi-i curat tineret şi îi în mijlocul Bucovinei şi lângă Mănăstirea Putnei. *Aşa mi se pare că învie Ştefan cu steagu' şi arcaşii lui la mare lucru. Odată acest lucru aşa a rămâne cum a fost!"*

Răzeşii din Ropcea învită „Dacia" la „serbare împodobind-o Dv. cu vorbe frumoase despre scopul societății Arcaşul", iar arcaşii din Banila Moldovenească scriu, după sfințirea steagului : „Multămim la domnişorii de la Dacia că n-au lăsat să fie Banila prăpădită sau rusască, cât suntem români", pe când locuitorii satului Gemenea cereau statutul pentru arcăşie, „căci suntem în mare pericol, ca contrarii românilor să facă Sicz!"[1].

[1] Vezi Filaret Doboş, *Societatea Academică Română Dacia. 25 de ani de viață studențească. 21 mai 1905 – 21 mai 1930*, Cernăuți, 1930, p. 23.

Scanned with OKEN Scanner

Caracterul naţional al acestor societăţi era pus în evidenţă de însemnele de arborare înscrise în statut: „societatea are un steag roşu-galben-albastru, membrii ei activi poartă panglică roşă-galbănă-albastră, cu inscripţia: *Arcaş din...*" „Toţi românii au înţeles că, sub pretextul unor organizaţii al căror scop era, în mod oficial, formarea unor grupe de pompieri, se făcea, de fapt, operă de educaţie naţională, de ridicare spirituală a românilor, de trezire a conştiinţei de neam"[1].

Concepute ca societăţi de propagandă naţională în rândurile tineretului de la sate, arcăşiile au desfăşurat, sprijinite şi de celelalte societăţi culturale, acţiuni ce au contribuit la dezvoltarea conştiinţei naţionale, la emanciparea ţărănimii române pe plan cultural, social-economic şi politic.

Împotriva arcaşilor şi a conducătorilor lor s-a acţionat pe toate căile pentru a-i descuraja sau pentru a-i discredita. Spre exemplu, unui arcaş din Vicovu de Sus i se refuza de Prefectură eliberarea unui permis pentru exercitarea meseriei sale pentru a nu-l concura pe neamţul care practica aceeaşi meserie în acelaşi sat, sub un pretext mărunt, Parchetul din Cernăuţi a percheziţionat în 27 august 1908 localul „Daciei". La Gemenea şi Ceahor, rutenii protejaţi de jandarmi au înfăşurat tricolorul pe câte un porc pe care îl plimbau prin sat, strigând: „Iată un arcaş",

O contribuţie foarte importantă a avut societatea „Dacia" în susţinerea învăţământului românesc în localităţile cu populaţie mixtă română şi ruteană, în care, de regulă, autorităţile favorizau pe ruteni. Condica cronicală a Parohiei Gemenea consemnează, în legătură cu bătălia pentru impunerea limbii române în şcoala din localitate, următoarele, pe care le reproducem in extenso, pentru a se putea observa contextul în care activau societăţile culturale şi, în speţă, „Dacia":

„Ca în alte comune mixte cu populaţiune română şi ruteană în Bucovina, aşa şi în comuna Gemene s-au apucat conducătorii fireşti ruteni din Cernăuţi, să rutinizeze cu desăvârşire şi comuna aceasta precum ni-au rutenizat în ţara noastră mai multe sate româneşti. La această slăvizare a satului acestuia au pus la cale

[1] Dan Jumară, *Societăţile culturale academice româneşti din Bucovina în perioada interbelică*, Editura Alfa, Iaşi, 2005, p. 77.

Scanned with OKEN Scanner

conducătorii propagandei rutene pre învățătoriul local rutean Dumitru Antoniuc, ca să ațâte pre poporul de aice în contra păstoriului sufletesc local, dupre vorba veche a sfintei scripturi «bate-voi păstoriul, şi voi răsipi turma». Aşa a înscenat acest învățătoraş în decursul verei şi toamnei acestui an lupta aceasta contra românilor şi a păstoriului sufletesc de aice, a căutat să-şi căştige mai mulți lipaşi în comună însă din cauza încrederei şi stimei prea mari ce o au poporenii față cu preotul lor, ce-i păstoreşte timp de preste 22 ani, n-a putut afară de vreo câțiva oameni mai decăzuți în comună să-şi câştige mai mulți lipaşi, şi a conchemat o adunare poporală în vara trecută, 1909, la carea a invitat câțiva huțani din Ruşii-Moldoviței şi pe preotul gr. cat. din Câmpulung, cu un medic de naționalitate ruteană şi confesiunea gr. cat. La această adunare convocată în şcoala poporală de aice fără o încuviințare de către forurile competente, n-au luat parte fruntaşii poporului nostru român, ci numai pleava poporului rutean din comună şi intelectualii sus numiți invitați de învățătoraşul sus numit. În această adunare au îndemnat învățătoriul acesta cu cei alalți intelectuali, pre oamenii adunați, ca să ceară în şcoala şi biserica de aice numai limba ruteană, le-au esplicat că această comună este de origine ruteană, i-au pus la cale să ceară preot de națiune ruteană ş. a.

După aceste adunări a denunțat acest învățătoraş rutean pre preotul de aice cu colorile cele mai negre la Consiliul Şcolar al Țării şi de district, apoi la Guvernul Țării din Cernăuți ca pre un preot de tot negligent şi neapt pentru această comună, ca pre un preot ce desnaționalisează totul ce este rutean în această comună, cerând în aceste arătări în numele poporului de aice un preot rutean; ba acest învățătoriu punea pre oameni la cale ca să treacă la legea unită gr. cat., dacă nu li se va face pe plac.

Contra acestor uneltiri ucrainomane a convocat preotul local împreună cu preoții de pe valea Suhei, domnii părinți Ioan Tonegariu din Negrileasa şi Ioan Iliuț din Ostra, învățătorii din satele învecinate însă cu permisiunea î. r. Capitanat districtual din Câmpulung, în sala primăriei comunale de aice, unde prin oraţiuni potrivite s-a deşteptat în poporul român de aice simțul național, s-a îndemnat poporul la trezire, la trimiterea copiilor la şcoală, în care

Scanned with OKEN Scanner

să ceară poporul întroducerea limbei naţionale române ca limbă de instrucţiune şi să nu să lese poporul amăgit de cei venetici galiţieni veniţi aici cu torba, puindu-le oamenilor noştri la inimă legea noauă electorală, să nu aleagă la conducerea destinelor comunei pre ovrei, şi îndemnându-i să ţină strânşi şi tare la legea şi naţiunea strămoşilor noştri, carii şi-au vărsat sângele pe aceste plaiuri pentru legea şi naţiunea din care ne tragem. În urma tuturor acestora, au înăintat apoi deputaţi ruteni în Camera (Dieta) ţărei din Cernăuţi, în luna decemvre a. c. o interpelare în contra preotului local în sensul denunţării învăţătorului local, care denunţare o înăintă preşedintele Guvernului ţărei din Cernăuţi domnul dr. Octavian cavaler de Bleileben de Battenberg cătră Excelenţa Sa domnul Archiepiscop şi Mitropolit Vladimir de Repta, ca să facă o remedură în afacerea aceasta ardentă a rutenilor, eară Excelenţa Sa Înalt Prea Sfântul Mitropolit îi trimite preotului local această interpelaţie tradusă din limba ruteană în limba germană spre rectificare. Preotul local se rectifică Prea Venerabilului Consistoriu după adevăr şi conştiinţă, întonând în această rectificare, cum că aice, atât în biserică cât şi în şcoală, a fost limba română la serviciul bisericesc şi în uricul de fundăţiune al şcoalei de aice stă răsvedit, că limba de instrucţiune are să fie în şcoală limba cea românească. [...].

Luptele între români şi ruteni, precum în întreaga Bucovină aşa şi în comuna de aice, se continuă şi în decursul anului acestuia [1910] cu o învierşunare mai mare ca în trecut, cerând rutenii tineri (ucrainii) de la forurile mai înalte din Viena despărţirea diecesei şi a Fondului Religionar gr. or. al Bucovinei în doauă părţi însă Prea bunul nostru şi vrednicul Archiepiscop şi Metropolit Excelenţa Sa dl. Vladimir de Repta s-a opus cu bărbăţie acestor uneltiri ucraine şi s-a întrepus pentru diecesa periclitată pe lângă forurile mai înalte până la Maestatea Sa Prea Luminatul nostru Împărat Francisc Iosif I la Viena, şi a făcut pe un timp zădarnice încercările rutenilor de a face sciziune în biserica noastră ort. or. din ţeară cu caracter încă românesc.

În vara anului 1910 se continuară aceste lupte şi în comuna de aice cu o învierşunare nemaipomenită între locuitorii români şi ruteni. Rutenii tineri intelectuali din Cernăuţi – precum deputaţii rutenilor din Bucovina – faimoşii şi marii naţionalişti Pihuleac şi

Scanned with OKEN Scanner

vicemareşalul Ţării Smal Stoţchi, cu teologi – preoţi şi alţi aderenţi de naţionalitate ruteană pătrund până în aceste plaiuri româneşti, ţin adunări cu poporul de aice, eară mai cu seamă în contra preotului de aice, cu scopul ca să capete pe un preot de naţionalitate ruteană în această comună de origine românească.

Spiritul tuturor uneltirilor ucraine este învăţătoriul de aice Dumitru Antoniuc, carele este foarte mult sprijinit în urma protecţiunei ce o are la conaţionalii săi în Cernăuţi, de către guvernul Ţării. În contra acestor uneltiri ucrainomane periculoase bisericei şi naţiunii noastre s-au întreprins toţi paşii necesari de către păstoriul sufletesc de aice împreună cu preoţii şi învăţătorii români din această împrejurime la Societatea pentru Cultură şi Literatură Românească din Bucovina, la Cernăuţi, carea fără întârziere a sărit întru ajutoriul românilor de aice. [...]

În urma încuragiărilor primite de la domnul consilier consistorial Dionisie cavaler de Bejan, parochul local a întreprins paşii necesari întru purtarea acestor lupte naţionale şi a conchemat adunări poporale împreunate cu petreceri poporale, declamări, oraţiuni şi representări de icoane vii ale celor mai mari voevozi şi eroi români din trecut până astăzi prin chinomatograf, adus aice de către studenţii academici români din Cernăuţi, de la Societatea academică română „Dacia", în frunte cu marele naţionalist dl. George Tofan, profesor la Şcoala Normală din Cernăuţi, în ziua de Sf. apostoli Petru şi Paul, chramul bisericii locale. În această comemorabilă zi, au ţinut Reuniunea învăţătorilor români din districtul Câmpulungului conferenţa ambulantă în grădina gospodariului, epitropului bisericesc şi membrului din Partidul Poporal districtual Gavriil Covalschi, din Gemene, în frunte cu dl. inspector şcolar districtual din Câmpulung Dumitru Teleaga. La această adunare şi petrecere poporală au participat toţi fruntaşii şi cărturarii români din districtul Câmpulungului şi Homorului, pe lângă cei din întreaga împrejurime.

La serviciul dumnezeiesc, în biserica de aice, celebrat de parohul local, au participat corul plugarilor din Câmpulung şi corul copiilor de la şcoala din Stulpicani, sub dirigenţa tânărului învăţător din Stulpicani Teodor Blanar, carele a pus prin cântările bine executate în uimire pre publicul auditor, eară mai ales pre ţăranii de

Scanned with OKEN Scanner

aice, carii cu lacrimi în ochi se deplângeau că ei nu au fericirea să audă pre copiii lor cântând în sfânta biserică cu învăţătoriul în limba cea dulce românească.

Acestea toate s-au fost pus la cale în ziua deamnă de amintire din 3 iunie 1910 stil nou, când s-a conchemat de către parochul local în anul acesta prima adunare poporală în Gemene, în grădina vrednicului şi ospitalului gospodar Gavriil Covalschi. În această adunare, la carea au participat, afară de poporul român de aice cu cărturarii săi, toţi cărturarii români cu preoţi şi învăţători şi mulţi ţărani din întreaga împrejurime, s-au hotărât înăintarea mai multor petiţiuni la forurile mai înalte, cu sub-semnături din partea locuitorilor români de aice pentru înfiinţarea despărţiturei române la şcoala de aice, precum şi înfiinţarea societăţii „Arcaşul". Şi la această adunare s-a celebrat dimineaţa sfânta liturghie în biserica locală, la carea au cântat şcolarii din Stulpicani sub diriginţa învăţătorului din Stulpicani Toader Blanar. [...].

Despre prima adunare poporală din 3 iunie 1910, carea a reuşit aşa de splendid şi a împus în mod aşa de înălţător tuturor rutenilor, care erau aice adunaţi şi din Cernăuţi în contra românilor, din ură de tot mare şi din invidie pentru reuşita cea bună a adunării, i-au spart parochului local geamurile de la fereştele casei parochiale în pre-seara zilei de 9 iulie stil nou; se vede că oameni puşi de către conducătorii fireşti ai ucrainilor.

Întru sprijinirea cauzei naţionale a românilor de aice periclitaţi, şi-au mai câştigat merite nepieritoare dl. Vasile Gheorhiu, protopresviter şi profesor î. r. de la Facultatea Teologică a Universităţii „Francisc Iosefine" din Cernăuţi şi domnul cassariu de la visteria Ţării din Cernăuţi Vasile Jemna, carii cunoscând bine pericolul ce ameninţă pre românii de aice, au mijlocit de la Societatea pentru Cultura şi Literatura Românilor din Bucovina sume considerabile de bani ca subvenţiune pentru societatea „Arcaşului" de aice şi cărţi poporale pentru lectură.

În urma neobositelor trude aduse pe altarul naţiunei române de către parochul local cu mărinimosul sprijin al vrednicilor anteluptători români amintiţi mai sus, s-a înfiinţat după multe lupte amintite în comuna Gemene societatea română „Arcaşul", cu menirea de a apăra interesele românilor periclitaţi de pe aceste

Scanned with OKEN Scanner

plaiuri istorice din trecut, în ziua comemorabilă din [...], în care zi s-a sânţit şi steagul tricolor românesc după amiazăzi la 2 oare de către parochul local cu asistenţa preoţilor domnii expoziţi parochiali Ioan Tonigar din Negrileasa şi Ioan Iliuţiu din Ostra.

La această serbare solemnă naţională pentru românii de aice au mai participat: dl. profesor George Tofan cu studenţii academici români de la Societatea academică „Dacia" din Cernăuţi, dl. notar î. r. dr. Blându din Gura Homorului cu învăţători de acolo şi din această împrejurime, dl. pretor î. r. din Stulpicani, cu judecătorii, popor numeros din loc şi împrejurime. Ca naşi la sfinţirea steagului au funcţionat dl. pretor î. r. Alexie Bendas cu preoteasa Maria Popescu, dl. dr. Nic. Blându î. r. notar, şi dl. profesor George Tofan. La baterea ţintelor pe steag s-au adunat şi sume frumoase de bani la cassa Arcaşului. [...].

La ceastă serbare s-a explicat bravilor arcaşi, de cătră domnul profesor George Tofan, originea şi însemnătatea arcaşilor pe vremurile cele vechi, când năvăleau hoardele barbare în părţile locuite de români, îndemnându-i ca, şi ei, ca şi arcaşii din vechime, deşi nu cu armele ca ei, ci cu armele intelectuale să apere limba, legea şi moşia strămoşească de potopul ucrain din Galiţia şi de alte neamuri duşmane naţiunii române.

Afară de aceste adunări naţionale poporale române, s-au mai ţinut în loc, în decursul anului acestuia, şi alte adunări şi petreceri poporale de către societatea „Arcaşul", în care s-au dezbătut afacerea punerii cadastrului naţional, pentru alegerile în Dieta Ţării după legea noauă electorală, în carea fiecare naţiune are a-şi alege deputatul său naţional în Dieta Ţării şi apoi afacerea despre recensământul sau numărarea poporului tot la 10 ani"[1].

Înfiinţarea Arcăşiilor într-un număr mare de sate a adus foloase imediate în plan politic. La alegerile parţiale pentru parlament în judeţele Cernăuţi, Storojineţ şi Siret, din toamna anului 1905, românii au solicitat sprijinul studenţimii pentru susţinerea în alegeri a lui Aurel Onciul. După o campanie electorală de peste două luni, condusă de studenţii „Daciei", cu un rol hotărâtor al ţăranilor români înscrişi în Arcăşii, candidatul român a fost ales. După comunicarea

[1] *Condica cronicală a Parohiei Gemenea.*

Scanned with OKEN Scanner

rezultatelor, George Tofan se adresa studenților de la „Dacia" în următorii termeni: „Vă felicit călduros la grandiosul succes ce l-ați obținut. E desigur cel mai frumos succes politic ce l-au obținut românii bucovineni de când există viață constituțională şi o privelişte neuitată mi-a arătat această zi: poporul unit, conducătorii uniți, toate păturile unite, apărând domeniul național!"[1]

După război, în 1922, în vederea realizării unei unități de acțiune a arcăşiilor, a fost redactat un statut unic pentru toate socetățile, care prevedea crearea Uniunii Societăților Arcăşeşti cu un Comitet Central şi un Birou de conducere cu sediul la Cernăuți, precum şi comitete şi birouri județene. Abia în anul 1928 s-a întrunit la Cernăuți un număr de arcăşii care recunoşteau acest statut şi care au constituit doar birourile județene.

Văzând că organizarea arcăşiilor este anevoioasă, studentul Dumitru Străchinaru, care era sufletul mişcării arcăşeşti în anul 1930, aflând de intenția autorităților de a înființa Senatul Cultural pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice, se adresează la data de 1 octombrie 1932 ministrului de resort cu o cerere prin care solicită ca cele peste 70 de arcăşii să fie integrate mişcării culturale proiectate, iar cu ocazia vizitei lui Carol II la Cernăuți (25 mai 1933) s-a cerut ca societățile arcăşeşti să fie primite sub înalta protecție regală. Un an mai târziu se pune problema afilierii societăților arcăşeşti la Oficiul de Educație a Tineretului Român (O. E. T. R.), care avea să se voteze la congresul societăților arcăşeşti (care fusese planificat pentru toamna anului 1914) din 11-12 noiembrie 1934.

Câtă importanță a fost acordată acestui eveniment, se poate observa din lista participanților care au luat cuvântul: preotul Puiu, delegatul Mitropoliei, ministrul Ion Nistor, generalul Manolescu, în numele Ministerului Instrucțiunii, colonelul Georgescu, reprezentantul armatei, profesorul D. Marmeliuc, primarul oraşului Cernăuți, prefectul Gheorghe Vântu, maiorul Teofil Sidorovici, reprezentantul O. E. T. R., generalul Zadik, inspectorul şef Filaret Doboş, Lunguleac, secretarul Ligii Antirevizioniste, Popescu, în numele Fundațiilor Regale, profesorul Grigore Nandriş, în numele

[1] Filaret Doboş, *op. cit.*, p. 49.

Scanned with OKEN Scanner

Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, studentul Buzdug, în numele Centrului Studențesc, profesorul Grigore Rațiu, în numele cercetașilor.

După congres, activitatea de înființare a arcășiilor se intensifică, ajungându-se în iulie 1937 la un număr de 150 de societăți arcășești.

Acțiunea cea mai mare care a fost organizată vreodată de arcașii bucovineni s-a consumat la 2 iulie 1937, în comuna Bucșoaia, satul natal al lui Teofil Sidorovici, cu ocazia inaugurării stadionului și a sfințirii școlii din localitate, când a avut loc festivitatea de încadrare a arcășiilor bucovinene în Oficiul de Educație a Tineretului Român. La festivități a participat regele Carol II, Mihai, Principele de Alba Iulia, care se întorceau dintr-o vizită efectuată în Polonia, un număr mare de reprezentanți ai guvernului, politicieni, ziariști și o asistență de circa 50.000 de oameni. Cu ocazia aceasta i s-a acordat regelui titlul de Mare Vornic al Arcășiilor Români.

În legătură cu această festivitate s-a realizat un film de propagandă intitulat *Serbările de la Bucșoaia* (1937)

În 1943 se consemna că „Arcășiile bucovinene, a căror muncă, de la înființarea lor și până în clipa prăbușirii Austriei, a contribuit în largă măsură la menținerea conștiinței românești în satele din Bucovina, conștiință care a fost cel mai puternic suport al Unirii din 1918, — au fost silite de vitregia împrejurărilor să-și înăbușe în ultimii ani, viața, sub tăcere și lipsă de activitate. Abia serbările Unirii din anul acesta au îngăduit arcășiilor să-și manifeste existența colectivă"[1]. Delegații de arcași din toate județele bucovinene, cu steaguri și în pitoreasca lor ținută reglementară, au participat la aceste serbări. Cu acest prilej arcășiile prezente și-au ales un comitet central, alcătuit din Filaret Doboș, președinte, și S. Coroamă, V. Doboș, T. Mihăiță, C. Burlă, V. Streangă, E. Rodeanu, I. Șârghie, G. Berciu și L. Șandru, membri. În același timp, arcășiile au hotărât unanim, afilierea lor la Societatea pentru Cultura și Literartura Română în Bucovina, sub a cărei supraveghere vor putea în viitor, să-și desfășoare activitatea nestingherite. Din păcate,

[1] *Pe urmele vremii,* în „Revista Bucovinei", Cernăuți, an II, nr. 11/1943, p. 569,

Scanned with OKEN Scanner

noile condiţii politice ulterioare anului 1944 nu au mai făcut posibilă activitatea acestor societăţi.

O altă înfăptuire meritorie a Societăţii Academice „Dacia" a fost mobilizarea, în vara anului 1906, a peste două mii de ţărani pentru deplasarea la Bucureşti, la *Expoziţia generală.*

Încă din ianuarie 1906, românii bucovineni au constituit un comitet care s-a ocupat de pregătirea deplasării la Bucureşti a unui număr cât mai mare de români bucovineni, subliniind că „Datoria noastră naţională este să participăm cu toţii la expoziţia din Bucureşti şi să expunem cât de multe şi alese obiecte. Cu cât mai mândră va fi participarea noastră la expoziţia din Bucureşti, cu atât mai bine va fi dovada dată că dezvoltarea noastră sub dominaţia habsburgică a ţinut pas cu dezvoltarea culturală din Regatul României"[1].

Şi munca studenţilor de la „Dacia" a putut determina aprecierea făcută de ziarul „Vocea poporului" cu referire la deplasarea românilor bucovineni la expoziţia de la Bucureşti: „Astăzi o putem mărturisi fără înconjur că străinii din Bucovina şi presa lor aveau perfectă dreptate, când spuneau că «excursiunea ţărănimii bucovinene la Bucureşti a fost un act de înfrăţire pan-românească, menit să tulbure minţile românilor din Bucovina cu idei iredentiste»"[2].

Pentru toamna anului 1914, „Dacia" a planificat să se ţină la Suceava un prim congres al arcăşiilor, cu scopul de a alege o conducere unică sub forma unui comitet, care să urmărească desfăşurarea de acţiuni unitare la nivelul provinciei şi angrenarea tuturor forţelor, căci arcăşiile deveniseră principalul instrument de luptă naţională românească.

Odată cu izbucnirea primei conflagraţii mondiale şi cu mobilizarea din 28 iulie 1914, care a angrenat Bucovina în operaţiuni militare timp de patru ani şi trei luni, societatea „Dacia" îşi încetează activitatea pentru o lungă perioadă de timp. Membrii ei s-au împrăştiat, mulţi fiind mobilizaţi şi trimişi pe câmpurile de luptă ale Europei. Peste tot au fost urmaţi, adesea la curţile marţiale, de dosarele secrete întocmite de colonelul Fischer, vestitul cerber al Bucovinei, în care era prezentată

[1] *Ibidem*, p. 26.
[2] Apud *Ibidem, p.* 72.

Scanned with OKEN Scanner

activitatea fiecăruia în ultimii nouă ani (de la înființarea „Daciei") și acuzați de propagandă daco-română.

Iată ce scria Filaret Doboș, în 1916, din Fălticeni: „Vijelia războiului ni-a pustiit patria și sub furia ei s-au prăbușit și florile plăpânde ale muncii noastre juvenile. Din tovarășii Dacieni mulți au pierit pe câmpiile viforoase ale Galiției și Serbiei, făcându-și datoria față de jurământul prestat, mulți mai luptă și vor lupta până la sfârșit, făcându-și datoria față de străinul stăpânitor așa cum și-au făcut-o părinții și moșii lor în toate războaiele, câte le-a avut Austria de 140 de ani încoace. Mulți am pribegit la frații din regat în speranța că-i vom putea îndupleca să meargă cu noi cu toții, ca să dezrobim pământul eroilor de la Cosmin și să răsbunăm tot amarul celor 140 de ani de înstrăinare, sbucium și durere. Încă n-am pierdut speranța că așa o să fie!"[1]

Un număr mare de dacieni au luptat ca ofițeri voluntari în armata românească, precum Nicolai Grămadă, Ion Petriuc, Dimitrie Strugariu, Nicolae Lutic, Mihai Polocușeriu, George Chira, Ștefan Chiraș, iar o altă parte a acestora a îndeplinit cu abnegație importante misiuni militare sau civile care le-au fost încredințate în timpul războiului de către autoritățile române, printre aceștia numărându-se Dimitrie Logigan, Simion Boca, Vasile Ungurean, Constantin Leontieș, și mulți alții. Filaret Doboș a fost trimis ce către Guvernul român la Kiev, ca membru al Comisiei pentru organizarea repatrierii în România a românilor bucovineni și ardeleni din captivitatea rusească.

Tot dintre dacieni s-au ales cei care au contribuit la constituirea „Legiunii" din prizonierii din Italia.

Fără nici o reținere, deși a înființat arcășiile, societatea „Dacia", al cărui punct cardinal în programul său era răspândirea culturii în popor, a colaborat îndeaproape cu cabinetele de lectură, sprijinindu-le și donându-le ziare, broșuri și cărți. Foarte multe cabinete de lectură au mulțumit societății în termeni foarte calzi. Cabinetul „Buciumul" din Stulpicani scria că „Micile daruri sunt pentru noi comori mari".

[1] Apud Filaret Doboș, *Societatea Academică Română „Dacia". 25 de ani de viață studențească. 21 mai 1905 – 21 mai 1930*, Cernăuți, 1930, p. 45.

Scanned with OKEN Scanner

O formă a activităţii societăţii s-a materializat în aşa – numitele *Congrese ale inteligenţei*, primul având loc în Ilişeşti, în 1905, sub conducerea lui Simion Florea Marian. Acestei activităţi i s-au adăugat reprezentaţiile teatrale susţinute de trupe de studenţi dacieni, conferinţele, proiecţiile cu schiopticonul. O atenţie deosebită s-a acordat învăţământului, şcolile particulare fiind cu precădere susţinute. Au fost organizate, în Cernăuţi, cursuri gratuite pentru meseriaşi, care adesea nu ştiau carte, iar în ideea înfiinţării de bănci populare săteşti, a iniţiat, începând cu anul 1906, cursuri serale e contabilitate

După marea Unire, societatea „Dacia" şi-a reluat activitatea la 30 martie 1919, neagreând nici ea ideea înfiinţării unui Centru studenţesc. În schimb s-a revenit la formula de dinainte de război, a unui Comitet Central, în care fiecare societate îşi trimitea reprezentanţii săi. Acest Comitet Central lua în discuţie, în exclusivitate, doar probleme studenţeşti de ordin general. Primul preşedinte al noului comitet, înfiinţat în 1919, a fost un dacian.

Atenţia şi-o îndreaptă cu precădere asupra ţinuturilor deznaţionalizate de peste Prut, unde a desfăşurat o intensă activitate de trezire a sentimentului naţional şi patriotic. Această activitate a fost sprijinită de către armată, atât în timpul generalului Zadik, cât şi, ulterior, în al generalului Mircescu. Armata, care avea şi ea echipe de propagandă culturală a pus în zilele de sărbătoare la dispoziţia dacienilor camioane sau câte un vagon de tren pentru transportul membrilor în diferite localităţi.

În acelaşi timp dacienii s-au implicat în reorganizarea cabinetelor de lectură şi a arcăşiilor care se desfiinţaseră din cauza războiului, şi au avut grijă de viaţa spirituală a coloniilor româneşti înfiinţate în zonele rutenizate. Astfel, lângă Iurcăuţi, în apropiere de Zastavna, un grup de 41 de familii din judeţul Rădăuţi au înfiinţat o astfel de colonie în anul 1925, pe care au numit-o Straja Nistrului, şi dacienii au prezentat aici un interesant program, asigurând locuitorii de tot spijinul lor.

O altă categorie de societăţi studenţeşti a fost cea a societăţilor *conservative*, care îşi îndreptau atenţia asupra propriilor membri. Prima, Întrunirea Academică Română „Bucovina", a fost înfiinţată în ianuarie 1880, prin plecarea din „Junimea" a nouă

Scanned with OKEN Scanner

membri, în frunte cu Ştefan Cocinschi. Întrunirea avea drept idee de bază „iubirea de neam", iar membrii ei purtau ca semn distinctiv un chipiu roşu cu cocarda tricoloră şi o panglică tricoloră la piept şi aveau deviza „În unire şi-n frăţie vom trăi până-n mormânt!", iar scopul precizat era: „perfecţionarea reciprocă a membrilor pe teren naţional-literar, dezvoltarea spiritului social, cultivarea colegialităţii studenţeşti, promovarea intereselor academice şi cultivarea corpului prin exerciţii gimnastice"[1].

Membrii Întrunirii erau fermi apărători ai tricolorului, fiind recunoscuţi pentru atitudinea lor intransigentă în privinţa onoarei naţionale şi personale. În 1891, însuşi rectorul universităţii cernăuţene era provocat la duel, în urma unor ofense aduse românilor în general. „*Buchezul* Aurel Băleanu l-a obligat astfel pe profesorul german să-şi retragă cuvintele ofensatoare"[2].

Întrunirea Academică Română „Bucovina" a editat *Almanahul literar*, care a apărut în 1903 şi 1905 şi care a promovat autorii români din provincie.

O a doua societate conservativă a fost Întrunirea Academică Română „Moldova". Aceasta a fost întemeiată în anul 1909, având acelaşi statut ca şi „Bucovina", diferenţierea făcându-se doar prin culorile drapelului şi al ţinutei de gală. Deşi au participat la activităţile studenţeşti organizate în vederea apărării drepturilor românilor, membrii acestei societăţi nu s-au remarcat în mod deosebit.

A treia societate de aceeaşi categorie, a studenţilor de la Facultatea de Teologie, al cărei statut prevedea „perfecţionarea reciprocă a membrilor ei pe terenul literar, retoric, declamatoric şi muzical - bisericesc", a fost înfiinţată la 23 decembrie 1884, cu numele de „Academia Ortodoxă, Societate pentru Literatură, Retorică şi Muzică Bisericească din Cernăuţi". Membrii societăţii şi-au adus o contribuţie însemnată la opera de culturalizare a satelor, susţinând conferinţe pe teme de morală şi religioase, publicând, începând cu 1888 şi până în preajma primului război mondial, *Calendarul poporului*

[1] E. Tudan, *Întrunirea Academică Română „Bucovina"*, în *Românii din Bucovina. Privire istorică asupra dezvoltării lor pe terenul cultural şi economic de la încorporarea Bucovinei la monarhia austro-ungară, 1775-1906*, Cernăuţi, Societatea Tipografică Bucovineană, 1906, p. 367.
[2] Vezi Dan Jumară, *op. cit.*, p. 73.

Scanned with OKEN Scanner

bucovinean (iniţiativa aparţinând lui Vasile Găină, Constantin Morariu şi Victor Zaharoschi), o revistă umoristică „Săpunul" şi a editat colecţia *Biblioteca populară bucovineană*[1]

Dispersarea studenţimii române într-un număr mare de societăţi: „Bucovina", „Academia Ortodoxă", „Dacia", „Moldova" ar putea fi privită cu ochi critici în sensul fărâmiţării forţelor româneşti. Cert este că această grupare a forţelor a condus la mobilizarea energiilor pe diferite linii de luptă în vederea unei ţinte comune: afirmarea energică a caracterului românesc. Studenţii români din Cernăuţi, în orice societate studenţească ar fi fost constituiţi, erau animaţi de un singur sentiment: „cel curat românesc, fără compromisuri şi ascunzişuri, şi urmăreau un singur ţel comun: înălţarea neamului românesc"[2]. Chiar şi societăţile studenţeşti, ca „Bucovina" şi „Moldova", care au adoptat în exterior anumite forme străine precum chipiu, flaus etc., au făcut-o din dorinţa şi din intenţia de a capta studenţii români care, iubitori de strălucire exterioară, puteau fi ademeniţi şi înstrăinaţi în societăţi studenţeşti internaţionale.

O primă încercare de a uni eforturile tuturor societăţilor cultural-naţionale în activitatea de ridicare a nivelului cultural, economic şi politic al poporului într-un singur organism s-a făcut în 1908, la Suceava, din iniţiativa lui Liviu Marian, când a fost înfiinţată Liga Românilor.

Pentru realizarea scopurilor, conform organului său de presă, „Foaia Societăţii Liga Românilor. Organ pentru interesele societăţilor naţionale", Liga Românilor îşi propunea următoarele acţiuni: cumpărarea de pământ şi distribuirea la familiile româneşti, acordarea de sprijin material în caz de nenorociri, sprijin pentru tineri la şcolile de comerţ şi meserii, procurarea unor articole pentru gospodării, crearea unor instituţii de economie şi credit, redactarea unor petiţii către autorităţi, pentru promovarea intereselor românilor, înfiinţarea unor cursuri, prelegeri şi şcoli (pentru

[1] Vezi Corneliu Crăciun, *Societăţile academice din Bucovina. (I) „Arboroasa" şi „Junimea"*, Fundaţia Culturală Cele trei Crişuri, Oradea, 1997 şi Eugenia Glodariu, *Asociaţiile culturale ale tineretului studios român din Monarhia habsburgică, 1860-1918*, Complexul Muzeal de Istorie al Transilvaniei, Cluj – Napoca, 1998, p. 95.

[2] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuţi, 1943, p. 87.

Scanned with OKEN Scanner

agricultură, meserii, comerț și industrie,) aranjarea unor expoziții naționale, organizarea unor adunări festive, excursii în toate părțile locuite de români[1].

Imediat după război, la 19 noiembrie 1918, doctorandul în teologie Ion Vască încearcă să adune toate societățile studențești în ideea unității de acțiune a întregului tineret studios din Bucovina. Adunarea de constituire s-a ținut pe 23 martie 1919, dar ideea unității nu a avut mulți susținători. Membrii societăților „Junimea", „Bucovina", „Academia ortodoxă", „Dacia" și „Moldova" au dorit reînceperea activității societăților respective. În aceste condiții, cei care nu aveau legături mai vechi cu alte societăți au constituit Centrul Studențesc „Arboroasa", primul președinte fiind studentul doctorand în teologie Domițian Spânu.

Atât pentru faptul că avea în titulatură cuvântul *centru*, cât și pentru că a luat numele de „Arboroasa", nu a fost recunoscută de către celelalte societăți, motiv pentru care în primăvara anului 1921 își schimbă numele în Cercul Studențesc „Arboroasa". Societatea „Junimea" care se considera continuatoarea directă a vechii societăți „Arboroasa", nu a recunoscut Cercul Studențesc „Arboroasa" până în anul 1933.

Noua societate a pus accentul pe activitatea în mediul rural, pe munca de educare a copiilor, contribuind în mod deosebit la realizarea unității spirituale a românilor.

Referitor la înființarea Centrul Studențesc „Arboroasa", raportorul „Junimii" din 1919 consemna: „La mijloc nu era numai dorul explicabil de a vedea în România Mare toată studențimea română din Cernăuți într-o singură corporațiune, mai erau și alte doruri la mijloc, mai puțin explicabile și mai puțin lăudabile", menționând cu satisfacție că „Junimea" nu a dispărut definitiv din peisajul cultural cernăuțean: „Soarta, logica, dreptatea au vrut reactivarea"[2].

La cumpăna dintre veacurile al XIX-lea și al XX-lea își desfășurau activitatea Societatea Clubul Român „Rarăul" din Câmpulung Moldovenesc, Societatea Corală „Lumina" din Cernăuți, care în 1906 înregistra șase filiale, cu tot atâtea coruri

[1] „Foaia Societății Liga Românilor. Organ pentru interesele societăților naționale", Suceava, an I, nr. 6/1909, p. 59-62.
[2] D. J. A. N. Iași, fondul Colecția Dugan, d. 4, f. 265.

Scanned with OKEN Scanner

populare, apoi Societatea Doamnelor Române din Bucovina, care avea preşedintă, în 1924, pe contesa Elena Popovici-Logothetti[1], Societatea Muzicală „Armonia" din Cernăuţi, Verein zur Förderung der Tonkust în der Bukowina (Societatea Filarmonică), Societatea Germanilor creştini din Bucovina, care a jucat un rol important în viaţa comunităţii germane, Însoţirea orăşenilor români din Suceava[2]. Toate aceste societăţi au avut ca obiective cultivarea şi răspândirea muzicii naţionale româneşti, uneori şi a muzicii bisericeşti, impulsionarea mişcării corale, jucând un rol deosebit în dezvoltarea muzicii naţionale româneşti, a mişcării teatrale şi, uneori, având scopuri culturale şi filantropice, unele devenind importante focare de cultură.

Aceste societăţi au grupat cele mai însemnate forţe artistice ale Bucovinei: compozitori, interpreţi lirici şi dramatici, dirijori precum: Leon Goian - un virtuoz al viorii; Aglaia Lupu-Onciul, Ecaterina Mandicevschi, Ştefan Scalat, Constantin Şandru, Octavia Lupu-Morariu, Elena Eusebie şi Claudia Saghin, Max Săveanu, Aurora Brăiescu, Eugenia Biriucov - interpreţi lirici şi dramatici, artişti instrumentişti; Amuliu Liteanu, Tudor Flondor, Alexandru Zavulovici - dirijori; Leca Morariu - violoncelist; Gheorghe Mandicevschi, Adrian Forgaci, Dionisie Para, Mircea Hoinic, Liviu Rusu - compozitori; Aglaia Drogli - sora lui Eminescu, o actriţă foarte apreciată, Adalbert şi Otokar Hrimaly (tată şi fiu), Hans Horner, Franz Paur, Josef Zwonicek, dr. Korn, românii Elena şi Gheorghe Flondor, Leon Goian, Victor Stârcea şi alţii.

O menţiune specială trebuie făcută cu referire la Societatea Muzicală „Armonia"[3]. Aceasta avea un cor renumit şi a organizat numeroase spectacole muzicale şi dramatice, atât cu forţe proprii, cât şi cu artişti români invitaţi. A colaborat cu muzicieni şi

[1] Olga Ştefanovici, *Societatea Doamnelor Române din Bucovina*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Bucovinei*, XVII – XVIII – XIX, 1990-1991-1992, pp.172-177.

[2] Datele despre societăţile culturale au fost preluate după Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Princeps Edit, Suceava, 2004, passim. Vezi şi Emilian Dan – Petrovici, *Societăţile academice româneşti din Bucovina, forme ale luptei de emancipare socială şi naţională*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Judeţean*,an VIII, 1981, pp. 353-373.

[3] Vezi Elena Cristuş – Paşcaniuc, *Societatea culturală „Armonia" (1881-1944)*, în „Analele Academiei", an X, partea 2/2003, pp. 421-426.

Scanned with OKEN Scanner

interpreți de la celelalte societăți, ale minorităților, în special cu cei germani. A pus în scenă operetele lui Tudor Flondor şi ale lui Ciprian Porumbescu. A promovat muzica națională şi teatrul românesc având un rol major în deşteptarea națională a românilor bucovineni. Şi-a continuat activitatea şi după Unire, contribuind la înființarea Teatrului Național şi a Conservatorului din Cernăuți.

Societatea Filarmonică (Verein zur Förderung der Tonkust în der Bukowina) a înființat o şcoală de muzică, care s-a bucurat de un frumos renume. Având o orchestră şi formații instrumentale, a organizat concerte, contribuind la răspândirea muzicii culte occidentale şi, în 1924, a instituit un premiu, pentru compoziții de muzică românească. Societatea a fost deschisă pentru colaborarea cu toți etnicii din Bucovina până când şi-a încetat activitatea, în 1936.

După unirea cu Țara, are loc o revigorare a activității culturale. Iau ființă noi instituții şi societăți culturale, atât în Cernăuți, cât şi în alte localități din fosta provincie. În anul 1920 ia ființă, la Gura Humorului, Societatea de Muzică şi Artă Dramatică „Fluieraşul", care a ființat până în anul 1941, iar în Cernăuți se înființa în 1921 Societatea Muzicală „Tudor Flondor", care a montat opereta *Crai nou* de Ciprian Porumbescu şi o serie de operete ale unor compozitori străini, a organizat în anul 1929 un mare festival „Eusebie Mandicevschi", colaborând foarte bine cu societatea „Armonia".

În anul 1928, un grup de profesori de la Conservatorul din Cernăuți a înființat Asociația de Muzică de Cameră „George Enescu", primul concert fiind susținut în iunie 1928.

Conservatorul de Muzică şi Artă Dramatică fusese înființat în anul 1924, în urma demersurilor insistente ale intelectualilor cernăuțeni şi ale societății „Armonia". În primul an de activitate a avut 275 de cursanți, numărul acestora crescând anul următor la 555 de elevi, repartizați în şapte clase de instrumentişti, şase clase de pian, câte trei de violină şi de solfegii, câte două de declamațiune şi de canto şi câte o clasă de armonie şi de muzică de cameră.

Cu o existență efemeră, la 12 noiembrie 1930, a luat ființă Opera de Est. În spectacolul inaugural a participat Pfiffer Lax de la

Scanned with OKEN Scanner

Opera din Viena, care a interpretat rolul principal din *Un bal mascat* de G. Verdi. A continuat cu punerea în scenă a operelor *Evgheni Oneghin* de Ceaikovski, *Bal Mascat* şi *Rigoletto* de G. Verdi.

Etnicii ucraineni se vor dinamiza imediat după Unire şi, în 1920, vor înfiinţa societatea Bukovynskyi Kobzar, care a funcţionat până în 1940 şi care a omagiat anual pe poetul naţional ucrainean Taras Şevcenco, şi din cinci în cinci ani pe Olga Kobilanska şi Iuri Fedkovici.

Este de remarcat şi bogata activitate culturală a etniei poloneze desfăşurată prin societăţile „Ognisko" şi „Lechia", cărora li se adăugau Asociaţia Poloneză de Lectură şi Ajutor Frăţesc din Cernăuţi (Towarzistwo Polskie Bratniej Pomocy w Czernowiach), înfiinţată în 1869 şi care a construit, în 1905, Dom Polski (Casa Polonă) din Suceava, în 1907, societatea meşteşugărească „Gwiazda" („Steaua"; 1892), Polska Kasa Zaliczkowa şi Koło Pan TSL (Towarzistwo Szkoły Ludowej), ambele înfiinţate în 1898, iar în anul 1902 a fost înfiinţat Koło Mieszane TSL

Tineretul polon îşi desfăşura activităţile în cadrul societăţilor „Sokol", echivalentul Arcăşiilor româneşti, prin clubul sportiv „Wawel", Asociaţia Tinerimii Polone", pe când femeile dispuneau de „Asociaţia Doamnelor Polone".

După Marea Unire, activităţile acestor organisme debutau întotdeauna, în semn de respect, cu intonarea *Imnului regal* al României Mari şi cel al Republicii Polone[1].

Atmosfera culturală a Bucovinei de după înfiinţarea Universităţii de la Cernăuţi a fost influenţată într-o mare măsură de către racordarea spaţiului academic cernăuţean la tradiţiile spiritului universitar german, ceea ce a putut permite tineretului studios, indiferent de etnie, să se cunoască şi să stabilească, adeseori, durabile legături, asigurate şi dezvoltate, în primul rând, de cunoaşterea reciprocă şi de toleranţa multietnică şi multiconfesională, ceea ce a asigurat premisele perpetuării

[1] Pentru problematică, vezi Daniel Hrenciuc, *Societăţile culturale ale comunităţilor polonezilor din Bucovina. Elemente ale consensului multietnic în spaţiul geografic al Bucovinei istorice*, în *Analele Bucovinei*, Editura Academiei Române, Bucureşti, an XI, nr. 1/2004, pp. 115-125.

Scanned with OKEN Scanner

raporturilor armonioase dintre naţionalităţile provinciei. Acest spirit heidelbergian, promovat admirabil de studenţimea cernăuţeană, a dus, pe bună dreptate, la câştigarea de către oraş a renumelui de „ultima Alexandrie a Europei”[1].

Legăturile strânse cu scriitorii din spaţiul românesc aveau să determine pe termen lung un imbold deosebit pentru viaţa literară şi, în final, ducând, fără tăgadă, la înfiinţarea Societăţii Scriitorilor Bucovineni. Momente de referinţă în acest domeniu au rămas şezătorile literare organizate în Bucovina în 1908, cu ocazia serbărilor studenţeşti ale „Junimii”, când au participat Mihail Sadoveanu, D. Anghel şi Şt. O. Iosif, fapt despre care Ion Grămadă scria în „Junimea literară” că „Şezătoarea literară propriu-zisă s-a făcut după modelul celor inaugurate de dl. Iorga...au cetit Şt. O. Iosif, D. Anghel şi M. Sadoveanu, care au dat în modul acesta ocazie publicului românesc de aici ca să-i cunoască mai de aproape...”[2]

Şi în ianuarie 1910, scriitorii Mihail Sadoveanu, Cincinat Pavelescu, A. de Hertz (Dinu Ramură), Caton Teodorian, Emil Gârleanu, Natalia Iosif – Neagu, Ilarie Chendi, Ion Minulescu şi Şt. O. Iosif au vizitat oraşele Suceava, (15 ianuarie), Câmpulung Moldovenesc (16 ianuarie), Cernăuţi (17 şi 18 ianuarie) şi Rădăuţi (19 ianuarie). Presa bucovineană atrăgea atenţia „onor publicului” asupra manifestărilor ce urmau să fie găzduite de cele patru oraşe: „Un important eveniment cultural şi naţional se pregăteşte pentru românii bucovineni. Peste puţine zile vom putea saluta în mijlocul nostru cu căldura frăţească .... pe unii din fruntaşii literaturii române moderne”, precizând că „Visita scriitorilor vine să pecetluiască noua legătură de idei. Societatea Scriitorilor este chemată să fie pentru noi focarul de la care să purceadă razele încălzitoare către cele mai îndepărtate colţuri ale românismului şi să formeze o legătură indestructibilă între toţi bărbaţii ce şi-au dedicat viaţa propovăduirii culturii şi literaturii române... Societatea

[1] Apud Florin Pintescu, *Bucovina, zonă de convergenţă etnică şi spirituală*, în „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, an VIII, 2001, nr. 1-2 (29-30), p. 33.

[2] Apud Brânduşa Steiciuc, *Societatea Scriitorilor Români şi Bucovina în prejma Marii Uniri*, în *Suceava – Anuarul Muzeului Bucovinei*, anii XVII – XVIII – XIX (1990-1992), p. 351, nota 1.

Scanned with OKEN Scanner

Scriitorilor Români este chemată să ţie nestinsă flacăra idealului nostru: unitatea culturală a neamului"[1].

Sunt de remarcat momentele câmpulungene ale acestei întâlniri, când primirea făcută oaspeţilor a fost de-a dreptul triumfală, în consemnările lui Dinu Rămurică: „O mare de capete se arată afară, sub umbrarul staţiei, în drum bătrâni, tineri, femei, fete şi copii, toţi trupeşi, toţi frumoşi şi cântând *Deşteaptă-te, române*... Văile răsună de pocnete şi de cântece, săcăluşurile bubuie din ogrăzi, cordelele fâlfâie în vârfurile steagurilor". Scriitorii părăsesc masa la care abia fuseseră poftiţi, la Casa Regională, şi merg afară, unde „se leagă hora şi saltă jocurile", spre a se alătura celor ce „frământă zăpada ... se prind la jocul arcanului şi trag bătuta". După masă au făcut o scurtă vizită prin oraş şi la Şcoala de arte şi meserii, unde, spre aducere aminte, directorul le dăruieşte câte un tăietor de hârtie din lemn de nuc. „Ne-au umplut ochii de lacrimi şi inima de-o fericire ce nu se poate scrie cântările româneşti şi steagul românesc înfipt la toate casele şi portul ţărănesc îmbrăcat de miile de ţărani, toţi chipeşi, toţi trupeşi, cu plete lungi pe spate, cu căciuli ţuguiete, de ţi se părea că trăieşti încă vremea Sfântului de la Putna"[2].

Seara, a avut loc şezătoarea în sala cea mare a primăriei, când, în deschidere, se rosteau cuvinte memorabile şi se făcea o emoţionantă pledoarie pentru păstrarea comorii celei mai de preţ, a limbii materne: „Soc. Scriitorilor Români este o societate pur culturală din care fac parte scriitori din toate ţările locuite de români; în activitatea lor, membrii ei s-au gândit să închege pretutindeni oriunde sunt români o legătură între ei şi între cărturarii neamului. De aceea, ca şi un cântăreţ pribeag, au pornit printre fraţii lor ca să-i cunoască şi cu dragoste să le dee încă o dată îndemn pentru păstrarea limbii şi a cărţii noastre româneşti; căci cartea este lumina ce va risipi întunericul din juru-ne, iar limba românească este maica noastră; dacă am pierde-o am rămânea

[1] „Patria", Cernăuţi, 13 ianuarie1910 şi 16 ianuarie 1910.

[2] Vezi „Sămănătorul", Bucureşti, nr. 3/1910, p. 43.

Scanned with OKEN Scanner

orfani şi ne-ar călca în picioare neamurile străine... Salut, fraţilor, în d-voastre, stăruinţa şi tăria sufletului românesc!..."[1]

Frământările, căutările şi evoluţia pozitivă a vieţii literare în spaţiul bucovinean îl determină pe scriitorul Mircea Streinul să creeze o nouă mişcare literară, după cea a iconarilor, care fusese interzisă de propagandiştii lui Carol al II-lea. Numai că mişcarea iconaristă, provocată de Iancu Nistor şi sprijinită de Iancu Nistor, de N. Tcaciuc-Albu şi de Traian Brăileanu, mobiliza şi elibera generaţia tânără de „raţionalismul sec al bătrânilor", ceea ce nu mai era posibil, în 1938, când bătrânii, osificaţi de „o pasivitate specific bucovineană", cum nota George Ionaşcu, aveau un cuvânt greu de spus, iar o nouă generaţie scriitoricească se întrezărea greu şi anemic. În jurul lui Mircea Streinul se grupaseră poeţi precum Iulian Vesper, nepotul lui Iancu Nistor, E. Ar Zaharia, George Drumur, Vasile Posteucă, Teofil Lianu, Neculai Roşea sau George Antonescu, dar nici ei nu mai aveau zvâcnetul acela de generozitate şi de comunitarism, care justificase conceptul „scriitorului regional", formulat şi reformulat de Mircea Streinul, care îşi propusese să înfiinţeze, în toamna anului 1938, la Cernăuţi, „o Academie liberă" care să se delimiteze strict şi ostil de literatura românească la modă.

Societatea Scriitorilor Bucovineni, visul lui Mircea Streinul, începe să existe din 12 noiembrie 1938, dar ca secţie a Societăţii pentru Cultură şi Literatură Română în Bucovina, sub prezidenţia lui Grigore Nandriş, preşedintele Societăţii pentru Cultură şi Literatură Română, cu Mircea Streinul vicepreşedinte, Traian Chelariu - secretar; Dragoş Vitencu şi Traian Cantemir, membri în comitet, şi având membri pe Constantin Loghin, N. Tcaciuc-Albu, Leca Morariu, Claudiu Usatiuc, George Antonescu, Octav Rusu, Sebastian Popovici, Liviu Rusu, Aurel Fediuc, George Lonaşcu, George Voevidca, George Drumur, Iulian Vesper, Neculai Roşea, Leon Ţopa, George Fonea, George Ionaşcu, şi Procopie Milişte.

După şedinţa inaugurală, din 12 noiembrie 1938, şi, mai ales, după prima şezătoare externă, cea de duminică, 14 decembrie 1938, numărul membrilor creşte (Rudd Rybiczka, Constantin Turtureanu,

[1] „Junimea literară", Cernăuţi, nr. 1/1910, p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

Ionel Negură, Neculai Pavel, Octavian Gruia etc.), iar în 14 decembrie 1938 Grigore Nandriş se retrage din conducerea Societăţii Scriitorilor Bucovineni, încredinţându-i-o vicepreşedintelui său de la Societatea pentru Cultură şi Literatură Română, Constantin Loghin, care, în anii următori, va organiza sărbători aniversare doar în 14 decembrie, deşi Societatea Scriitorilor Bucovineni fusese întemeiată în 12 noiembrie 1938. Visată drept „o Academie liberă", dar aflată sub „raţionalismul sec" mult prea monden şi fălos al autocraţilor din Societatea pentru Cultură şi Literatură în Bucovina, secţia Societăţii Scriitorilor Bucovineni este, la începuturi, „nici moartă, nici vie", după cum scria George Ionaşcu, iar dinamicul Mircea Streinul încearcă două diversiuni constructive: o colecţie editorială, intitulată „Gruparea de Nord" şi, odată cu înfiinţarea ziarului „Suceava", la 1 ianuarie 1939, datorită demersurilor făcute de Mircea Streinul pe lângă profesorul Gheorghe Alexianu, Rezidentul Regal în Bucovina, o „grupare de literatură şi artă", care poartă numele noului cotidian, „Suceava", ambele menite întăririi Societăţii Scriitorilor Bucovineni[1].

Organul de presă al Societăţii a fost „Bucovina literară" (1941-1944), care apărea ca supliment al ziarului „Bucovina" şi având ca subtitlu „Ziar de afirmare românească", iar în ianuarie 1942 societatea sprijină apariţia „Revistei Bucovinei".

Societatea, deşi a avut o existenţă scurtă, a avut un puternic impact în viaţa cultural-literară a Bucovinei. A editat broşuri, a organizat manifestări literare având ca oaspeţi scriitori de valoare, a dus o puternică campanie propagandistică împotriva tendinţelor revizioniste.

În anul 1937, în Câmpulung Moldovenesc se aflau în activitate societăţile „Deşteptarea", „Rarăul", „Răsunetul Carpaţilor", „Societatea Meseriaşilor Români", filiale ale societăţilor „Doamnele Române" şi „Şcoala română", şi Cercul gospodinelor, iar în comunele judeţului de afla un număr de 30 de societăţi, cabinete de lectură sau cămine culturale; în Cernăuţi, pe lângă societăţile deja discutate mai funcţiona o filială a „Ligii

[1] Pentru întreaga problematică vezi Ion Drăguşanul, *Societatea Scriitorilor Bucovineni*, Editura Muşatini, Suceava, 2008, pp. 5-8.

Scanned with OKEN Scanner

Culturale" cu 120 de membri, societatea „Reuniunea Femeilor Române" cu 160 de membri, „Țețina", societate cultural – economică a românilor din suburbia Roşa – Cernăuți, la care se adăugau încă 29 de astfel de organisme culturale; în județul Rădăuți erau 59, iar 46 activau în județul Suceava[1] (în Suceava activa în 1923 Soietatea Clericală „Mitropolit Silvestru").

Încetarea activității societăților culturale

La începutul celui de al IV-lea deceniu, Guvernul României a început să se preocupe tot mai mult de modul cum este coordonată activitatea culturală în țară şi a lansat ideea constituirii unui Senat Cultural care să centralizeze conducerile societăților culturale. Ca urmare, în ziua de 10 septembrie 1932, s-a ținut la Ministerul Instrucțiunii publice o consfătuire asupra acestei probleme. Printre participanți, Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina a declarat că acceptă să facă parte din Senatul Cultural condiționat de respectarea următoarele principii:

„a) independența instituțiunilor chemate să compună acest senat şi asigurarea libertății inițiativei particulare ca izvor creator de energie. Nu e nevoie de tutela statului, ci de o colaborare prin coordonarea metodelor de muncă şi de stimularea societăților culturale prin sprijinul moral al statului şi prin sprijinul material acordat în raport cu vechimea şi activitatea dezvoltată de fiecare societate.

b) noua instituție să nu fie numai un prilej pentru discursuri frumoase. În ea să se facă gospodărie, iar societățile culturale să nu se prefacă numai în capitole bugetare. Dar nici n-am cere statului să ne dea din bugetul său, ci i-am fi recunoscători, dacă nu ne-ar lua prea mult din bugetul nostru, cum a făcut prin impunerea excesivă a societății de către fisc, aplicarea sechestrului asupra Palatului

[1] Vezi C. Loghin, *Activitatea societăților culturale din Bucovina în anul 1937*, Tip. Mitropolitul Silvestru, Cernăuți, f. a.

Scanned with OKEN Scanner

Naţional pentru restanţe de impozite, primejduirea tipografiei societăţii prin monopolizarea tuturor lucrărilor tipografice la Imprimeria Statului"[1].

Punctele de vedere diferite ale conducerilor societăţilor culturale, deseori în contradicţie cu interesele Guvernului, au determinat amânarea *sine diae* luarea unei hotărâri în acest sens.

În anul 1938, în condiţiile deteriorării vieţii politice şi a instaurării, în luna februarie, a regimului de dictatură regală, după ce partidele politice au fost desfiinţate, societăţile culturale din Bucovina au avut aceeaşi soartă. Iată ce relata un junimean cu privire la găsirea momentului pe care avea să-l exploateze regimul totalitar carlist şi care s-a consumat la 24 octombrie 1938, la Cernăuţi, cu ocazia inaugurării noului an universitar, care, relata studentul N. Răileanu „a pornit cu mare fast, dar a terminat, de asemeni, cu mare tămbălău. Au luat parte la serbare mitropolitul, rezidentul, rectorul, decanii, profesorii şi, natural, studenţii. S-au ţinut cuvântări şi cursul de inaugurare, care au decurs în toată regula, până a ajuns la cuvânt un anume Mocanu, el altfel, licenţiat, care a vorbit în numele studenţimii. La început, a fost cum a fost, dar, până la sfârşit, nu s-a putut răbda să nu-şi spuie păsul şi anume: «D-le Rezident, studenţimea a rămas în vechiul ei făgaş şi cu ocazia aceasta, cere deschiderea închisorilor pentru a elibera pe legionari, să se dea drumul legionarilor din taberele de concentrare, precum şi eliberarea lui Codreanu». După asta, a început studenţimea să cânte cântecele legionare. Rectorul, rezidentul, mitropolitul au plecat, imediat, din sală; între timp, însă, l-a prins rezidentul pe rector de reverele hainei şi i-a suflat, furios, ceva la ureche. Studenţimea s-a încorporat şi a plecat, în cântece legionare, cu steagurile în frunte, la Căminul «Xenopol», unde s-a baricadat, până a venit poliţia de i-a scos cu forţa, arestând 76 de studenţi legionari, care se află, acu, la închisoarea militară. Tot ieri, s-a întrunit Consiliul profesoral, care a şi exmatriculat pe toţi, din universitate. Între cele trei steaguri, confiscate, se află şi steagul «Junimii», care a fost purtat ele eroii Dracinschi şi Jitaru. Azi, am primit ordinul de suspendare

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru cultura şi literatura română din Bucovina (1862-1942). La 80 de ani. Istoric şi realizări.* Cernăuţi, 1943, p. 91.

Scanned with OKEN Scanner

a Societăților, care, aproape sigur, va fi urmat ele dizolvarea lor şi confiscarea averii lor. Căminul «Junimii» a fost închis, ca şi celelalte, şi studenții aruncați pe drumuri"[1].

Ulterior, un grup de membri ai Societății a obținut o audiență la rezidentul regal Gheorghe Alexianu, solicitând anularea deciziei în temeiul faptului, că o parte din junimişti se desolidarizează de „acest gest necugetat". Grupul, urma să elaboreze un Memoriu, semnat „de toți junimenii buni, care înțeleg să respecte tradiția"[2]. Memoriul a fost prezentat de rezidentul regal primului ministru Armand Călinescu, care a făcut mari promisiuni. Cum o revenire asupra deciziei inițiale nu a fost făcută, la începutul anului 1939, Comitetul de conducere al Societății a intervenit pe lângă rectorul Universității din Cernăuți, profesorul Ion Nistor, care a decis de a supune problema analizei Consiliului Senatului, „unde se va discuta modalitatea sub care va ființa «Junimea» mai departe, cu alte cuvinte, vom avea obligațiuni mult mai mari, față de Rectorat. Părerea mea este să ne supunem acestor ordine, bineînțeles, dacă nu sunt prea umilitoare; în cazul din urmă, neavând nici un rost o viață umilită; trebuie să luptăm din răsputeri, pentru a menține autoritatea şi independența Societății, lucru ce-l putem face numai prin o luptă foarte abilă, de după culise"[3].

La o nouă intervenție a preşedintelui Societății pe lângă rezidentul regal, acesta a fost informat că factorii de decizie ai țării lucrează la elaborarea unui Statut, care va cuprinde toate organizațiile studențeşti din țară, „care, bineînțeles, vor fi încadrate la Straja Țării"[4]. Societatea rămânea interzisă, iar sediul acesteia ocupat de forțe militare. Se aştepta o percheziție la sediul Societății, aşa cum se întâmplase la Societatea Academică „Dacia", de unde au fost confiscate documente şi fotografii, considerate de autorități „subversive".

Prevalându-se de calitatea sa, în virtutea căreia avea dreptul, între orele 12-13, să intre în sediul Societății, preşedintele Radu

[1] Direcția Județeană Iaşi a Arhivelor Naționale, fondul Colecția Dugan, d. 4, f. 371, 371 v.
[2] *Ibidem*, f. 371 v.
[3] *Ibidem*, f. 380.
[4] *Ibidem*, f. 408.

Scanned with OKEN Scanner

Cosmovici a încercat să facă ordine în documentele „Junimii" care, pentru autorităţi, puteau constitui capete de acuzare: „Un album din tabără şi o carte de raport, zisă «Prezent», au fost distruse. În proces-verbal, am şters ceva, ce putea să ne compromită existenţa. În pod, am găsit, aproape, o haraba de cărţi a lui Totu, de pe frontul spaniol, şi fotografii ale lui Codreanu şi alte lucruri; calendare care, în scurt timp, au şi dispărut fără urmă, la iniţiativa şi energia subsemnatului. Vorbesc aşa, pentru faptul că n-a fost uşor să fac acest lucru. Am revizuit Cabinetul şi Secretariatul, foaie cu foaie, citind totul, să nu se fi strecurat, prin «bunăvoinţa» cuiva, ceva compromiţător"[1]. Dar, Societatea a rămas interzisă[2].

Se ştie că D. Gusti, Ministrul Instrucţiunii Publice, a pus în discuţie, încă din primele luni ale anului 1938, problema unificării activităţii culturale în ţară. Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol", devenită ulterior „Regele Mihai", al cărei director era D. Gusti, a primit însărcinarea, ca instituţie de stat, să organizeze această acţiune. În aprilie 1938, au avut loc discuţii între conducătorii Fundaţiei şi Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina în sensul ca aceasta din urmă să fie însărcinată cu executarea programului cultural în Bucovina.

Problema s-a rezolvat prin Legea Serviciului Social, care a fost promulgată şi pusă în executare în octombrie 1938, şi prin care a fost creată o nouă instituţie oficială autonomă numită „Serviciul Social", care avea menirea ridicării culturale, economice şi sociale a satelor şi oraşelor din întreg spaţiul românesc.

Cu toate asigurările primite, executarea pe teren a Serviciului Social în Bucovina n-a fost încredinţată Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina, ci Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol", iar Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina urma numai să colaboreze cu Serviciul Social. În Ardeal, executarea pe teren a Serviciului Social a fost încredinţată „Astrei", ceea ce ar putea fi interpretat ca o ţinere sub observare foarte atentă a spaţiului bucovinean, urmărindu-se

[1] *Ibidem*, f. 410.

[2] Cu privire la această problemă, vezi Anghel Popa, *Societatea Academică „Junimea" din Cernăuţi 878-1938*, Fundaţia Culturală „Alexandru Bogza", Câmpulung Moldovenesc, 1997, p. 36 seq.

Scanned with OKEN Scanner

scoaterea Societății pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina de pe teren. S-a creat în Bucovina un întreg cortegiu de improvizații. S-au improvizat directori şi inspectori culturali cu retribuții substanțiale, s-au creat la ordin cămine culturale, fără să se țină seamă de un principiu verificat de mult: că propaganda culturală nu se face din ordin, ci din tragere de inimă, nu se face de funcționari, ci de misionari.

La un moment dat Serviciul Social trezise atâtea resentimente în opinia publică şi angajase atât de mult bugetul statului, încât numai după un an de la aplicare, în octombrie 1939, legea a fost suspendată în oprobriul întregii țări. „Întreaga ficțiune creată de această lege s-a prăbuşit în neant ca un castel de carton, iar căminele culturale înființate din ordin în Bucovina au dispărut peste noapte, fără să lase nici urmă de activitate culturală şi nici urmă de regrete", consemna Constantin Loghin.

La începutul anului 1940, când ministrul propagandei era C. Giurescu, Statul a încercat o nouă organizare culturală a satelor. Societatea pentru Cultura şi Literatura Română în Bucovina a solicitat din nou pentru ea sarcina acestei propagande pentru Ținutul Suceava. Din păcate, invazia bolşevică în Bucovina, în baza Notelor Ultimative din 27 şi 28 iunie 1940, a determinat încetarea oricărei activități culturale, Palatul Cultural, care fusese construit în Cernăuți de către societate între 1937-1940, devenind sediul Casei Armatei Roşii, Palatul Național a fost transformat în tribunal militar, iar internatele societății au fost devastate.

Abia după ce trupele române au intrat în Cernăuți, la 5 iulie 1941, după declanşarea operațiunii „Barbarosa", la 22 iunie 1941, activitatea a fost reluată, organizându-se în cadrul Universității libere, în perioada 7 decembrie 1941-19 mai 1942, un număr de nouă serii de conferințe.

***

Pe lângă societățile amintite deja, în anul 1900, se aflau în activitate trei instituții muzeale: Muzeul Bisericesc Arhidiecezan, un Muzeu de Industrie şi Muzeul Țării (Landesmuseum), ultimul având următoarea organizare: 1) colecția de documente şi cărți, 2)

Scanned with OKEN Scanner

arheologie, 3) etnografie şi industrie casnică, 4) istorie naturală, 5) numismatică şi istoria artei.

Secţia arheologică, în care au activat J. Polek, H. Mittelmann, I. I. Nistor, E. Klauser, E. Kozak, D. Isopescu, K. A. Romstorfer, R. F. Kaindl şi alţii, a dirijat, practic, cercetările arheologice de pe cuprinsul întregii Bucovine şi studierea monumentelor medievale.

În anul 1930 Muzeul Ţării este reorganizat, primind denumirea de Muzeul Regional, având ca obiectiv: „Promovarea şi aprofundarea cunoştinţelor istorice, arheologice, etnografice şi naturaliste din Ţara de Sus a vechii Moldove". În 1935, Muzeul Regional se unifică cu Muzeul Industrial, noua instituţie având doar două secţiuni: istorico-culturală şi a meseriilor. În acelaşi an 1930, aici se organizează cel de al III - lea Congres de arheologie şi numismatică din România.

În timpul celui de al doilea război mondial, muzeul este din nou reorganizat, căpătând trei secţiuni: arheologică, istorică şi etnografică.

Muzeul Bisericesc Arhidiecezan a fost destinat să adăpostească „obiecte antiquae şi ieşite din uz". Conform statutului, întocmit de Eusebie Popovici şi Ştefan Saghin în 1903, muzeul avea menirea de a „promova arta bisericească şi arheologia... cu toate disciplinele". În timpul primului război mondial activitatea muzeului a încetat, fiind reluată după unire, denumirea lui fiind schimbată în *Muzeul Eparhial al Bucovinei.* În 1939, Muzeul eparhial este mutat în Şcoala de Cântăreţi, adăugându-i-se o nouă secţie: „Muzeul pictor Epaminonda Bucevschi", la conducere, este numit marele specialist de mai târziu I. D. Ştefănescu. Între colecţiile muzeului se aflau obiecte deosebit de preţioase cum ar fi *Evangheliarul* de la Humor, *Evangheliarul* de la Voroneţ, sau cărţile tipărite la Rădăuţi, *Cazania* lui Varlaam şi multe altele.

La 4 ianuarie 1900 se înfiinţează „Societatea Muzeul din Suceava", numită ulterior Muzeul Orăşenesc Suceava. La baza constituirii acestui muzeu au stat obiectele descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice de la Cetatea de Scaun a Sucevei efectuate sub coordonarea lui Karl Romstorfer.

Scanned with OKEN Scanner

O instituție de prestigiu, care după înființarea Universității din Cernăuți (1875), a trecut sub administrarea acesteia, a fost Biblioteca Țării Bucovina, a cărei colecții numărau, în anul 1918, peste 200.000 de volume. Între cele două războaie se aflau în colecțiile sale peste o sută de incunabule (cel mai vechi datând din 1474), 56 volume de carte veche românească (care fuseseră tipărite până în 1830), între care un exemplar din *Psaltirea* lui Coresi din 1570, 460 de manuscrise (cel mai vechi, din sec. XIII), numeroase cărți rare şi bibliofile, stampe, hărți, planşe etc. În anul 1932 catalogul alfabetic conținea 250.000 fişe, iar în 1940, Biblioteca Universității din Cernăuți, cu cele peste 450.000 volume, era a doua ca mărime din România.

Este de reținut că în perioada interbelică, la Cernăuți, funcționau mai multe biblioteci: Biblioteca Universității, Biblioteca municipală „Nicolae Iorga", Biblioteca Societății pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina, o bibliotecă germană, una ucraineană, una polonă, una franceză, una evreiască şi 15 alte biblioteci pentru împrumutul cărților la domiciliu.

Cu o tradiție de loc de neglijat, teatrul bucovinean şi-a adus contribuția sa la ilustrarea vieții culturale. La 3 octombrie 1905 s-a inaugurat noua clădire a teatrului orăşenesc, cu piesa *Maria Theresia* de Franz Schonthan. Începând cu acest an, teatrul va primi subvenții de la guvernul bucovinean. În anul 1922 teatrul german a fost transformat în teatru românesc, primul director fiind prof. Constantin Berariu.

Trei ani mai târziu, în 1925, se înființează Teatrul Național din Cernăuți, purtând numele lui Vasile Alecsandri, care era unul dintre autorii foarte cunoscuți şi îndrăgiți în Bucovina. În 1935, ca urmare a crizei economice care a afectat România, teatrul şi-a încetat activitatea, în locul său va funcționa Teatrul „Muncă şi voie bună", după o formulă impusă de guvernul de la Bucureşti. După ocuparea nordului Bucovinei de către U. R. S. S., teatrul din Cernăuți a devenit ucrainean, fiind botezat cu numele scriitoarei Olga Kobilanska.

Scanned with OKEN Scanner

Un rol deosebit în istoria modernă a Bucovinei avea să-l aibă Universitatea „Francisco-Josephina" din Cernăuți[1]. La 31 martie 1875, împăratul Franz Josef sancționează Legea pentru înființarea Universității din Cernăuți, ca universitate de limbă germană, fiind inaugurată la 4 octombrie 1875.

În anul 1900, universitatea avea misiunea de a fi un „Vorpost" al germanismului în fața lumii slave, să contribuie la germanizarea naționalităților, în primul rând a românilor din Bucovina. Avea trei facultăți: Facultatea de Teologie, Facultatea de Drept şi Facultatea de Filosofie, divizată, în 1923 în: Facultatea de Filosofie şi Litere şi Facultatea de Ştiințe. Facultatea de Filosofie avea secțiile: filosofie, filologie şi lingvistică, istorie, matematică şi ştiințele naturii, limbi moderne.

Primul rector al Universității a fost profesorul român Constantin Tomasciuc (1875-1876), principalul inițiator al acestei instituții de învățământ superior. Ultimul rector al Universității germane fiind tot un român: prof. dr. Vasile Tarnavschi (1918-1920). Din cei 44 de rectori, nouă au fost români şi doi ucraineni. Facultatea de Teologie avea majoritatea profesorilor români şi doar doi ucraineni.

După Unirea Bucovinei cu România, la 1 octombrie 1919, Universitatea din Cernăuți devine românească, act consfințit de Decretul regal din 12 septembrie 1919. Dintre profesorii germani au rămas în continuare: Cari Siegel, Alfons Penecke, Fritz Netolitzky, Carol Bauer, Eugen Herzog şi Friedrich Kleinwächter (membru de onoare al Academiei Române).

Solemnitatea inaugurării a avut loc în anul următor, la 24 octombrie, în prezența regelui Ferdinand şi a reginei Maria. Denumirea inițială a fost Universitatea „Regele Carol I". Din 1933 adoptă numele regelui Carol al II-lea.

[1] Despre istoricul acestei instituții, vezi Anton Horst, *Alma mater Francisco-Josephina*, Czernowitz, 1900; Rudolf Wagner, editor, *Alma mater Francisco Josephina. Die deutschsprachige nationalitäten – Universität in Czernowitz*, Verlag Hans Meschendörfer, München, 1975; Mircea Grigoroviță, *Universitatea din Cernăuți în perioada interbelică*, Suceava, 2005; Grigore Bostan, *Universitatea românească din Cernăuți (1920-1940)*, în „Țara Fagilor", Cernăuți – Târgu Mureş, 1995, pp. 73-85.

Scanned with OKEN Scanner

Ce a reprezentat această universitate, în raport de aspirațiile românilor, exprimă sintetic I. I. Nistor, într-o conferință ținută în Cernăuți, în ianuarie 1927: „Spiritul de dispreț și ostilitate față de tot ce era românesc, a stăpânit în universitatea germană din Cernăuți de la inaugurarea ei în 1875 până la desființarea ei în 1920. Ea fost și a rămas o plantă exotică răsădită cu gânduri politice de desnaționalizare în grădina vechei culturi moldovenești, fără nici un contact cu această cultură și fără nici un îndemn pentru promovarea ei”[1].

În galeria profesorilor germani este de remarcat totuși un mare filoromân: Matthias Friedwagner, care „merită multă cinstire în sufletul românesc pentru că face parte din grupul celor câțiva învățați apuseni, care, cunoscându-ne mai apropiat, au știut să ne prețuiască. Opera de savant al lui Friedwagner se leagă în întregime de poporul român. Și inima lui a fost așa de temeinic legată de inima acestui popor, că el, rectorul austriac al Universității din Cernăuți, în chip oficial a rostit către studenții români ai acelei Universități cam așa: «Și dacă vi se aduce acuzația că trageți cu coada ochiului dincolo (adică înspre România liberă), răspundeți că într-acolo vă uitați cu întreagă privirea, căci așa trebuie să fie». De aceia cinstirea postumă pe care i-a făcut-o institutul «Cernăuți», numindu-l membru onorar post mortem, nu înseamnă decât satisfacerea unui drept”[2].

Primul rector al Universității „Regele Carol I” a fost istoricul Ion I. Nistor (1919-1921). Universitatea românească a funcționat cu patru facultăți: Facultatea de Teologie, Facultatea de Drept (Secția juridică și Secția politico-economică), Facultatea de Filosofie și Litere (cu trei secții: Filosofie, Istorie și Filologie) și Facultatea de

[1] Ioan Nistor, *Originea și dezvoltarea Universității din Cernăuți*, Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, Chișinău, 1927, p. 5.

[2] „Revista Bucovinei”, Cernăuți, an I, nr. 5/1942, p. 266.
Matthias Friedwagner a fost un îndrăgostit de folclorul românesc și de spiritualitatea satului românesc bucovinean. A organizat o importantă acțiune de culegere a folclorului românesc bucovinean cu ajutorul studenților și învățătorilor. Principala lucrare este *Rumänische Volkslieder aus der Bukowina. Liebeslieder*, apărută la Würzburg, în 1940. Tot el a înființat un lectorat de limba română, la Universitatea din Frankfurt am Main.

Scanned with OKEN Scanner

Ştiinţe (cu secţiile: Ştiinţele matematice, Ştiinţele fizice, Ştiinţele chimice, Ştiinţele naturale şi Ştiinţele geografice). în cadrul Universităţii s-a desfăşurat o intensă activitate ştiinţifică. Pentru coordonarea unor cercetări în anumite domenii s-au înfiinţat: Institutul şi Seminarul de Pedagogie condus de Constantin Narly (cu trei secţii), care editează, începând din 1931, *Revista de pedagogie;* Institutul de Istorie şi Limbă (1922), condus de Ion Nistor (secretar - Leca Morariu), iar din 1925, de Vasile Grecu, având ca publicaţie *Codrul Cosminului* (1924-1939; 10 numere); Institutul de literatură, filologie, istorie, etnografie şi folclor (1938), care edita un *Buletin.* Cercetări importante se desfăşurau în cadrul laboratoarelor diferitelor catedre. Aici au activat somităţi ale ştiinţei şi culturii: teologii: Eusebiu Popovici, Vasile Tarnavschi, Vasile Gheorghiu, Valerian Şesan, Simion Reli, Domiţian Spânu ş. a.; juriştii: Gh. Alexianu, Dimitrie Gălăşescu-Pyk, Maximilian Hacman, Constantin Isopescu-Grecul, Erast Diti Tarangul; sociologul Traian Brăileanu, pedagogul Constantin Narly, istoricul Ion Nistor, istoricul de artă Alexandru Tzigara-Samurcaş, filologul Leca Morariu, slavistul Grigore Nandriş, muzicologul şi compozitorul George Onciul (lectoratul de muzicologie), matematicienii Simion Stoilow, Gheorghe Vrănceanu, şi Dan Hulubei, astronomul Constantin I. Pârvulescu, fizicienii Eugen Bădărău, Constantin I. Bedreag şi Gh. I. Atanasiu, chimiştii Nicolae şi Gheorghe Costeanu, zoologul Eugen Botezat, botaniştii Mihail Guşuleac şi Emilian Ţopa, paleoantropologul Karl Alfons Penecke, geograful Constantin Brătescu ş. a. Parte din ei erau membri ai unor prestigioase forumuri ştiinţifice de peste hotare sau membri ai Academiei Române.

La 12 octombrie 1935 s-a inaugurat noua clădire a Universităţii.

Publicaţiile editate în cadrul Universităţii, în perioada interbelică, au fost: *Candela* - buletinul ştiinţific al Facultăţii de Teologie (1923-1945); Buletinul *Mihai Eminescu* (1930-1944), redactat de Gh. Bogdan - Duică şi Leca Morariu; *Buletinul Facultăţii de Ştiinţe* (1927-1938); *Pagini Juridice* (1935-1938), *Analele Dobrogei* (1924-1938).

Scanned with OKEN Scanner

După ocuparea nordului Bucovinei de către Uniunea Sovietică şi încorporarea acestuia la R.S.S. Ucraina, Universitatea este transformată în instituţie ucraineană de învăţământ superior, după model sovietic, pierzând mult din prestigiul ştiinţific pe care l-a avut. Din trei facultăţi a rămas cea de Filozofie care, mai târziu, s-a divizat în zece noi facultăţi: Biologie, Geografie, Chimie, Fizică, Matematică, Filologie română-germană, Filologie slavă, Istorie, Filozofie. La Catedra de filologie romanică s-a hotărât să se facă studii separate de limba română şi limba moldovenească, ceea ce era o aberaţie, cele două limbi fiind, de fapt, una singură. S-a mai înfiinţat un Institut independent de Medicină. Universitatea a anexat reşedinţa mitropolitană, în care s-au organizat facultăţi şi institute. Cu toate modificările survenite după proclamarea independenţei Ucrainei, Universitatea, care a fost cândva o instituţie ştiinţifică de nivel european, a ajuns, după aprecierea lui Rudolf Wagner, un foarte bun cunoscător al realităţilor ucrainene, „o şcoală superioară provincială”[1].

Şi după primul război mondial au fost înfiinţate o serie de instituţii care şi-au avut un rol important în istoria culturală a zonei. Au fost înfiinţate trei muzee. Primul, Muzeul Etnografic din Rădăuţi se naşte la 23 februarie 1920 când se adoptă statutul unui Muzeu de antichităţi şi etnografie. După primul custode Vladimir Mironescu, sarcina de organizare a muzeului a fost preluată de soţii Ioneţ, profesori, mari colecţionari de obiecte de artă populară. Aceştia au venit la Rădăuţi, aducând o colecţie impresionantă de obiecte etnografice. Ei şi-au expus colecţia întâi în locuinţa proprie, apoi la Şcoala generală nr. 4 şi, în fine, la Palatul Hergheliei (aprilie 1934). Samuil Ioneţ a fost numit director pe viaţă. Prin activitatea sa şi a soţiei sale, colecţiile au ajuns, în 1937 să însumeze 4.937 de obiecte, din care 1300 de etnografie şi artă populară. El are şi meritul de a fi obţinut o clădire pentru muzeu (1935).

În anul de răstrişte 1944, întreg patrimoniul muzeului, ajuns la 10.000 exponate, împachetat spre evacuare, a fost dus într-o direcţie necunoscută, probabil spre teritoriul U. R. S. S., dispărând fără urmă. Samuil Ioneţ reia munca titanică de a aduna alte obiecte.

[1] Apud *Ibidem*, p. 656.

Scanned with OKEN Scanner

Ajutat de țăranul Vasile Fundu, care a cutreierat județul şi a adunat obiecte cu valoare etnografică, directorul reuşeşte să redeschidă muzeul la 16 mai 1948.

Tot în această categorie de instituții se include şi Muzeul Etnografic din Câmpulung Moldovenesc. Inițiat de profesorul Ion Ştefureac de la Şcoala de Arte şi Meserii, care a amenajat primele microexpoziții în sediul şcolii. La 23 aprilie 1935, un comitet de inițiativă, condus de C. Leontieş, prefectul județului şi profesorii C. Brăiescu, Ilie Vasilovschi, Ioan Sârghie şi N. Nichitovici, lansează un apel pentru înființarea muzeului. Obiectele adunate, împreună cu colecția lui I. Ştefureac, sunt expuse în două săli ale Şcolii de Arte şi Meserii. Inaugurarea oficială a muzeului a avut loc la 1 iunie 1936, iar începând cu anul 1941 are sediu propriu. Colecțiile sale numărau 2600 de piese de etnografie specifice zonei Câmpulungului Moldovenesc.

Un muzeu cu aspect memorialistic, Muzeul „Ciprian Porumbescu" a fost înființat cu documentele, instrumentele şi mobilierul adunat de către familia Morariu (colecțiile lui Constantin Morariu, obiecte de la Mărioara Rațiu-Porumbescu, sora lui Ciprian Porumbescu şi alții.), la Cernăuți, în 1926, în casa din str. Arhim. E. Popovici, nr. 4. După moartea lui C. Morariu (16 martie 1927), Banca Suceveana, prin dr. Teofil Lupu, a preluat patronajul financiar al muzeului. La 21 octombrie, 1928, Muzeul Porumbescu se redeschide la Suceava, în prezența lui Nectarie Cotlarciuc, Mitropolitului Bucovinei, a miniştrilor Al. Lapedatu şi I. I. Nistor. Printre piesele de „rezistență" ale muzeului, în afară de operele lui Ciprian şi ale lui Iraclie Porumbescu, se aflau pianul, violoncelul şi bagheta compozitorului.

La 5 mai 1932 muzeul este mutat la Casa Națională, clădire construită prin străduința lui Eusebie Popovici. Astăzi, o parte din obiecte se regăsesc în Casa memorială de la Stupca (Ciprian Porumbescu).

Dacă la Cernăuți exista un număr mare de biblioteci care însumau un număr apreciabil de volume, la Suceava se impunea cu necesitate înființarea unei astfel de instituții, care avea să fie întemeiată abia la 12 decembrie 1923, sub denumirea Biblioteca Centrală, inițiativa aparținând societăților culturale „Şcoala

Scanned with OKEN Scanner

Română" şi „Casa Națională" din Suceava. După ce pe parcursul timpului a purtat diferite denumiri, din 1990 a primit denumirea de Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbiera", simbol al unității culturale a românilor din această provincie şi al moştenirii culturale a vechii Biblioteci a Țării Bucovina. Profilul ei este enciclopedic, făcând parte din rețeaua de biblioteci județene. De la 2000 volume existente în anul fundării, a ajuns la peste 350.000 de titluri în 2004. în fondul documentar „Bucovina" se află donațiile unor personalități ca: Dragoş Rusu, Ion Sbiera, George Nimigean, Ion Negură, Dragoş Vicol, Constantin Ştefuriuc, Leon Țopa, Gh. Antonovici. În afară de cărțile rare şi bibliofile, manuscrise, corespondență etc., biblioteca are o mică pinacotecă formată din donații. Din anul 1994 editează revista „Scriptum".

Scriind despre activitatea Societății pentru Cultura şi Literatura Română din Bucovina, pentru a caracteriza importanța activității societăților culturale în acest spațiu, istoricul literar Constantin Loghin, nota în 1943 următoarele: „Pentru a-şi apăra aceste bunuri supreme (limba şi conştiința națională) şi pentru a putea rezista cu succes tendințelor de înstrăinare el [românul] şi-a dat din vreme seama că trebuie să se organizeze în asociații solide. De aceea, asociațiile bucovinene, de orice natură, n-au fost ficțiuni, ci realități care au corespuns unor trebuințe organice şi care şi-au împlinit rostul"[1]

Activitatea desfăşurată de societățile culturale în lumea satelor a fost sprijinită de instituții precum Academia Română, Banca Națională, de societăți ca „Transilvania", „Liga pentru Unitatea Culturală a Tuturor Românilor" „Ateneul Român", municipalități şi persoane particulare din România, care au acordat ajutoare în bani şi burse pentru elevi şi studenți şi au donat cărți, portrete istorice, reviste şi ziare pentru şcoli şi cabinetele de lectură din satele bucovinene.

Este de remarcat faptul că în activitatea desfăşurată la sate, societățile culturale au evitat, în general, ralierea la diversele curente politice, dar au sprijinit politica Partidului Național Român

[1] Constantin Loghin, *Societatea pentru Cultură şi Literatură Română în Bucovina (1862-1942) la 80 de ani. Istorie şi realizări*, Cernăuți, 1943, p. 1.

Scanned with OKEN Scanner

de apărare a intereselor româneşti în viaţa publică. Ele au militat făţiş pentru introducerea limbii române în administraţie şi justiţie, pentru promovarea unui mare număr de români în domeniile vieţii publice.

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ
„GH. ASACHI"
IAȘI

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Vasile Diacon (Iaşi), *Profesorul Ilie Dan la 70 de ani* 7
Lista publicaţiilor..... 28
Nicolae Cârlan (Suceava), *Interviu cu scriitorul şi universitarul Ilie Dan*.....52
Acad. Constantin Ciopraga (Iaşi), *Spirit constructiv*. 57
Al. Husar (Iaşi), *In memoriam Zoe Dumitrescu – Buşulenga*..... 58
Gavril Istrate (Iaşi), *Un adevărat monument al limbii noastre scrise: Biblia lui Samoil Micu* 60
Scrisori de la Magdalena Vulpe.....79
George Popa (Iaşi), *Lectură eminesciană paralelă*.....90
Gh. Buzatu (Iaşi), Marusia Cîrstea (Craiova), *Din istoria unei superputeri în devenire: Rusia (1917-1939)*.. 94
Ion Paranici (Suceava), *O stare a permanenţei*.....145
Lucian Vasiliu (Iaşi), *Colocvialul rafinat*, ...156
Veniamin Ciobanu (Iaşi), *Interferenţe politice veneto-române în Orientul european (1789-1797)*.....158
Victor Durnea (Iaşi), *Fişă de dicţionar: „Viaţa românească” („seriile” I - II: 1906-1989)* 176
Emilian Marcu (Iaşi), *Sub semnul zăpezii*.....204
Dan Jumară (Iaşi), *Universitatea din Cernăuţi în perioada interbelică*, ...206
Anca Simireanu (Padova), *Liviu Rebreanu, spectrul artei epice*, ...218
Gheorghe Solcan (Gura Humorului), *Vrei, eroi ca să găseşti? Hai, la traista cu poveşti!*.....228
Laura Bejenaru (Iaşi), *Şcoala donată de Paulina Alecsandri locuitorilor din Mirceşti* 232
Liviu Papuc (Iaşi), *Un secol de posteritate a lui Ion Creangă în Bucovina (1889-1989)*.....238
Adrian Voica (Iaşi), *„Variantele” infidele* 242

Scanned with OKEN Scanner

Ştefan Epure (Oneşti), *Câteva toponime din Valea Trotuşului mijlociu* 247
Petru Zugun (Iaşi), *Un fapt istoric excepţional: primii europeni creştinaţi de apostolul Pavel au fost strămoşi ai viitorilor români* 279
Adrian Dinu Rachieru (Timişoara), *Ilie Dan, poetul* 288
Revanşa poetului..... 290
Camelia Savitescu (Iaşi), *În „Ţara Cuvintelor"* 292
Nicolae Cârlan (Suceava), *Io n L u c a, un caz insolubil al literaturii române?*..... 293
Constantin Blănaru (Iaşi), *O semnificativă teofiliană* 304
Gh. Giurcă (Suceava), *Eugen Dimitriu – profil al personalităţii sale* 318
Dumitru Nica (Iaşi), *Scheda di sintassi poetica emineschiana: la concessiva asindetica* 330
Gloria Lăcătuşu (Iaşi), *De veghe la umbra cuvintelor* 339
Ion Popescu-Sireteanu (Piteşti), *Numele* ***Rarău*** 343
Oltea şi Ioan Ieţcu (Suceava), *Eseu despre vârste sau „retrospectiva unui copil de ţăran ajuns în panteonul universitar ieşean"* 348
Emil Alexandrescu (Iaşi), *Categoriile gramaticale ale limbii geto-dace* 352
Constantin Ilie (Iaşi), *Omagiu magistrului Ilie Dan - 70 de ani. Sapientia ars vitae est* 367
Leonida Maniu (Iaşi), *Frânturi... de amintiri...* 369
Incandescenţa zăpezii 370
Alma Blănaru (Suceava), *Ilie Dan*..... 374
Dumitru Ivan (Botoşani), *Aura domnului profesor* 378
Lucia Cireş (Iaşi), *Pagini de cultură populară din Pârteştii de Sus şi Pârteştii de Jos, judeţul Suceava*..... 380
Ion Nuţă (Iaşi), *O uitată poetă convorbiristă: Matilda Cugler – Poni* 418
Carmelia Leonte (Iaşi), *La umbra unui dascăl*..... 430
Constantin Ostap (Iaşi), *Iaşul în* ***Tămâie şi otravă*** 432
Nicolae Busuioc (Iasi), *Ilie Dan: altfel de martori* 441
Petre Herţanu (Iaşi), *Un amfitrion al fenomenului de europenizare – Ilie Dan* 444

Scanned with OKEN Scanner

Gheorghe C. Patza (Vatra Dornei), *A. D. Xenopol şi Ţara Dornelor*.....452
Vasile Diacon (Iaşi), *Aspecte privind viaţa culturală în Bucovina după anul 1900* 458

Scanned with OKEN Scanner